לתת יצירות מופתיות בסגנון הביבלי הפיוטי, התופש מקום כל כך חשוב בעברה של ספרותנו, ויצירות ספרותיות בסגנון המשנה העשיר, סגנון ההוה והעתיד של ספרותנו. אבל שני הסגנונים הללו הבאים בספר-הלמוד צריכים להיות יפים, גרעיניים ומסוימים, ולא שברי פסוקים ומליצות נפוחות, נחלת העבר הקרוב שבסגנון הביבלי, אף לא אותו הסגנון המימי. העתיני, הנפגש בספרות החדשה.

על פי הדברים האמורים בכאן ערכתי את „הלשון" ספר שלישי. בתכניתו דומה הספר השלישי לאחיו הקודמים לו והוא נחלק כמוהם לשנים: לחומר הלשון—פרקי הקריאה, ולתורת הלשון — הדקדוק.

בפרקי הקריאה בא מבחר מפניני הספרות העברית העתיקה והחדשה, כל פרק הוא יצירה פיוטית בתכנה ובסגנונה. בהם באים: א) פרקים למופת מכתבי הקדש; ב) מבחר מן האגדות שבמדרש ותלמוד; ג) פניני רוח מן המשנה; ד) ספורים וציורים ממיטב יצירותיה של הספרות העברית; ה) פואימות ושירים של טובי המשוררים בדורנו; ו) פרקים הסטוריים מן התקופות היותר מרעישות בתולדות עמנו בארצו ובגולה; ז) תולדות גדולי ישראל.

בסוף הפרקים הספורים סדורה עבודה עצמית חשובה לתלמידים.

בתורת הלשון בא ההמשך של הדקדוק המסודר בשני הספרים הראשונים. בחלק זה נסדרו: א) נטית הפעלים הכפולים (ע"ע); ב) נטית המרובעים; ג) נטית הכנויים לכל הבנינים והגזרות; ד) המשפט וחלקיו; ה) כל תורת הנקוד של הלשון העברית; ו) סמני ההפסקה בספרותנו החדשה. בסוף פרקי הדקדוק סדורות שאלות לברור הכללים הדקדוקיים ושנונם היטב. באופן זה מקיפים שלשה ספרי „הלשון" את כל חלקי הוראת הלשון העברית.

וזהי תכונת הספר השלישי של „הלשון" ותכניתו, שאני מגיש בזה לחברי המורים, בתקוה, כי היה יהיה להם לעזר רב בעבודת הקודש של חנוך הדור הבא.

המחבר.

תֹּכֶן הָעִנְיָנִים.

עִם פְּתִיחַת הַחַלּוֹן.

הַבֹּקֶר בְּפִתְחִי תְּרִים חַלּוֹנִי הַסָּתוּם
פָּרַץ פִּתְאֹם, כַּעֲזוּז מַעְיָן נָעוּל, גַּל חָתוּם,
נַחְשׁוֹל אוֹרִים אֶל חֲדָרִי וַיִּז...
וְצִיצִיּוֹת הַזֹּהַר טָפְחוּ טָפְחוּ עַל פָּנַי
וּבִלְבָבִי הַנֵּעוֹר פָּתְחוּ פִיהֶם מַעְיָנַי
וַיָּקֵרוּ נְגֹהוֹת וָזִיז.

גַּנִּי עָמַד לְפָנַי, עָמַד מַזְהִיר וּמְצַחֵק,
הָרָקִיַע עַל רֹאשׁוֹ שָׁפַר, רָם וַיִּתְרַחֵק,
צִנַּת אָבִיב נְעִימָה עוֹלָה גַּל אַחֲרֵי גָל
מִן הַקַּרְקַע הַשָּׁחוֹר שֶׁהִתְחַמֵּם וְרָטָב,
מִן הָעֵצִים שֶׁפִּתְּחוּ נוֹתְנֵי רֵיחַ הַנָּטָף
וּמֵרוּחַ נוֹשֶׁבֶת וָטָל.

כָּל הָעוֹלָם כְּחָדָשׁ: זֹה הַחַמָּה הַבָּרָה,
זֹה הָאָרֶץ הַמְּאִירָה אַף הַבֹּקֶר אֵל בָּרָא;
גַּם מְלַבֵּן כָּל כֹּתֶל, וּמְנַגֵּהַ כָּל גָּג,
אֶשְׁאַף שִׂמְחָה וְחַיִּים, אֶקְרָא שָׁלוֹם וּבְרָכָה,
לִבִּי חוֹגֵג אֶת חַגּוֹ, לִבִּי נִפְתַּח לִרְוָחָה –
קָרֹא קָרָא אֵל נָאוֹר לֶחָג!

וְהַנְּגֹהוֹת תִּפָּרֵצְנָה, בְּעַד חַלּוֹנִי תָּצֹפְנָה,
אֶת הָרִצְפָּה, הַקִּירוֹת, הַזָּוִיּוֹת תִּשְׁטֹפְנָה,
סָחֲפוּ כַּרְעֵי הַמִּטָּה, מִלְאוּ זָהָב כָּל חוֹר...
אִלּוּ שֶׂבַע שְׁמָשׁוֹת, אֵל, בַּמָּרוֹם תָּלִיתָ,
נַפְשִׁי סוֹבֵאת הָאוֹר לֹא יָכֹלְתָּ רַוִּיתָ —
רַבֶּה אוֹרִים, אֵל נָאוֹר, הַב אוֹר!

בֵּאוּר: כַּעֲזוֹ מַעְיָן נָעוּל — כאשר יפרצו בעז מי מעין סתום. — גַּל חָתוּם — מעין סתום. — נַחְשׁוֹל — גל. — וַיָּז — ויזרוק אור. — צִיצִיּוֹת הַזֹּהַר — קוי האור. — טָפְחוּ — הכו. — זִיז — זרם אור. — שָׁפַר — היה יותר יפה. — צִנָּה — קור — שֶׁפִּתְּחוּ — (את נצניהם). — רֵיחַ נָטָף — ריח בשמים. — תָּצֹפְנָה — תזרמנה. — כַּרְעֵי — רגלי. — סוֹבֵאת הָאוֹר — השותה לְשָׁכְרָה את האור. — רַבֶּה — הוסף, הרבה. —

הַמַּלְאָךְ הַקָּטָן.

(מאגדות זקנתי).

„מלאך היה בשמי השמים ושמו... את שמו שכחתי, חביבי. ואולם אין דבר: המלאך הזה היה קטן וְיִפֵה תֹאַר מאד, נחמד למראה וְתַאֲוָה לעינים. וכנפים היה למלאך הקטן, כנפים צחורות ומזהירות כשלג הרובץ על הר הלבנון. הלא תזכרו עוד את דבר השלג, אשר על הלבנון? ולב טהור היה למלאך הקטן והיפה הזה, ונשמה טהורה וקדושה, כי היתה נשמתו נשמת מלאך. ואולם שובב היה המלאך הקטן הזה. וּכְטוֹב לבו עליו חָמַד לו לָצוּן ביושבי השמים לְמַעַן הַרְעִימָם.

ויש אשר עבר הרוח על השובב הקטן, ובראותו כי עוד חם על פני האדמה, ובני האדם עודם מתהלכים על פני חוץ והם לבושים את בגדיהם הקלים, וַיָּקָם ויקח לו את הַמַּפְתֵּחַ אשר לאוצר השלג וַיִּפְתָּחֵהוּ בַלָּאט, ויקח את השלג וַיַּשְׁלֵךְ אותו כְּפִתִּים ארצה, ויהי קור על פני הארץ לפתע

פתאם; ובני האדם חרדו חֲרָדָה גדולה ולא ידעו מי הביא עליהם את הרעה הזאת בטרם מוֹעֵד. או יש אשר הביט מִשמים ארצה וירא את בני ישראל יושבים בסכּות והם אוכלים וחוגגים, איש איש אשר בֵּרְכוֹ אלהים; ופתאם עברה עליו רוח מְשוּבָה, וירץ ויקח את הַמַּזָּל „דְּלִי" וַיָּעַף וישאב מן „המים אשר מעל לרקיע", וישפוך את המים מן השמים ארצה, ויהי פתאם גשם על הארץ; והעם היושבים בסכות מִהרו כלם להִמָּלֵט על נפשם מפני הגשם, איש והדגים אשר הוא אוכל עודם בין אצבעותיו, איש והבשר אשר הוא אוכל עוֹדוֹ בין שִׁנָּיו, כי גֹּרְשׁוּ פתאם. והמלאך הקטן בראותו את המהומה, אשר הביא על היהודים התמימים, וַיִּצְהַל וישחק בקול גדול וַיִּרְקַע ברגלו על קַרְקַע התכלת, אשר לִרְקִיעַ השמים, ונפשו מלאה גיל ועליצות אֵין־קֵצֶה.

ואלהים ראה כל אשר הוא עושה ויהי כְּלֹא־רואה, כי נחמד היה המלאך הקטן הזה גם בכל תַּעֲתוּעָיו הקטנים וגם בכל שַׁעֲרוּרִיּוֹתָיו הקטנות, ואדני אֲהֵבוֹ.

ואולם לא בבני האדם בלבד הֵתֵל השובב הזה, כי גם ביושבי השמים התעולל מאד; ויש אשר זָדוֹן לבו הִשִּׁיאוֹ לעשות מעשים אשר לא יֵעָשׂוּ, ולהרגיז ולהרעים את כל מלאכי הַשָּׁרֵת הגדולים במשובתו כי רַבָּה. וכאשר גברה ההוללות הרעה, אשר המלאך הקטן עושה, ותעבור כל חוק, וכל בני האלהים באו וְקָבְלוּ עליו לפני כסא הכבוד, לא מצא גם אלהים עצה אחרת בלתי אם לענוש את הקטן כִּמְעָט, למען ידע כי יש גָּבוֹהַּ עליו.

אז קרא אלהים את המלאך הקטן וידבר אליו לאמר:

— לֶךְ־רֵד מן השמים ובאת אל האדמה, וישבת שם עד שוב חֲמַת מְשַׂנְאֶיךָ מעליך ואז תשוב אלינו.

ואלהים הפיל תרדמה גדולה על המלאך הקטן ויישן. וַיְקַצֵּץ אלהים את כנפיו הצחורות, אשר היו לו, ויורידהו ארצה.

*

והמלאך הקטן פקח את עיניו וירא והנה הוא שוכב על הארץ – וריח שושנים עולה באפו, וקרני אור נֹגַהּ משתפכות סביבו, וזבובי קיץ ופַרְפְּרֵי־פָז מְרַחֲפִים ומזמזמים באזניו, ולמעלה בתוך הַתְּכֵלֶת אשר עם הרקיע מתעופפות הצפרים היפות ופיהן מלא שירה. והוא פונה כה וכה, מִשְׁתָּאֶה ומשתומם: איזו הדרך בא אל המקום המזהר הזה? ואולם מעט מעט התעוררו המחשבות בקרב לבבו, ויזכור וידע את אשר נַעֲשָׂה עמו בשעות האחרונות – ויתעצב אל לבו רגע קטן. אך חיש עזב את המחשבות הנוגות, וַיָּשֶׂם לבו אל הדברים הָעוֹטְרִים אותו מסביב, וירא את המקום כי טוב, וימצא חן בעיניו מאד מאד. אז התעורר וישם פניו אל הפלג הנוזל לרגליו, ואל הגלים הרוקדים בו, ואל הדגים הקטנים עם הגדולים המשוטטים בו; גם את הפרחים והשושנים ראו עיניו וַתֶּחְשַׁק נפשו בהם, ויעבר מפרח אל פרח ומשושנה אל שושנה, ויהי שמח וטוב לב שבעתים מכל הימים הראשונים.

– הוי, פרפרי־פז, פרחים חיים! –קרא המלאך הקטן– באשר תעופו אעוף גם אני, ובאשר תרקדו ארקד גם אני!

ובדברו התנשא והתרומם, למען התעופף גם הוא בין המתעופפים. ואולם – אויה! – לקח אלהים את, כנפיו ממנו והוא לא ידע.

– אם כן אפוא – אמר המלאך באנחה – לא אוכל לשוב השמימה עד אשר תצמחנה כנפי! הה, מי יודע עד מתי, עד אנה יַאַרְכוּ ימי גָלוּתִי? ושתי דמעות נזלו משתי עיניו היפות לתוך הַגָּבִיעַ של שושנה ענוגה אחת.

מאז יתהלך המלאך הקטן עגום ומשומם בין ערוגות השושנים החולמות ועל גדות הפלגים העליזים, אך רָאֹה לא יראה עוד את יפי השושנים וַהֲדָרָן, ושָׁמֹעַ לא ישמע עוד סוד

שיח הגלים וצַהֲלָתָם – עיניו הגדולות תלויות השמימה בגעגועים רבים ושפתיו מְדובְבות חֶרֶש:

אֱלִי, אֱלִי, כָּנָף תֵּן לִי!

אוֹי לִי, אוֹי לִי, כָּנָף אֵין לִי...

בֵּאוּר: צְחוֹרות – לבנות. – הִרְעִימָם – הכעיסם. – פְּתִיתִים – פרורים. – מַזָּל דְּלִי – שם קבוצת כוכבים. – הֵתֵל – צחק והִקְנִיט. – מִשְׁתָּאֶה – מתפלא. – הָעוֹטְרִים – הסובבים. – צַהֲלָתָם – קול שִׂמחתם. –

תָּכְנִית הַסִּפּוּר: א): הַמַּלְאָךְ הַקָּטָן וּמְשׁוּבוֹתָיו. – ב): עֹנֶשׁ הַגָּלוּת. – ג): הָיוּ עָלַי אֲדָמוֹת. – ד): גַּעֲגוּעָיו הַשָּׁמַיְמָה. –

נְטִיַּת הַפְּעָלִים הַכְּפוּלִים (ע"ע).

פָּעַל, מָקוֹר וְשֵׁם הַפֹּעַל: סֹב, סָבֹב–סְבֹב; בֹּר, בָּרֹר–בְּרֹר. בְּ׳, כְּ׳, לָסֹב, לִסְבֹּב; לָבֹר, לִבְרֹר. מִבְּרֹר.

עָבָר: סַבּוֹתִי (סָבַבְתִּי), בָּרוֹתִי (בָּרַרְתִּי), סַבּוֹתָ, סַבּוֹת, סַב (סָבַב), סַבָּה, בָּרָה, סַבּוֹנוּ (סָבַבְנוּ), סַבּוֹתֶם, סַבּוֹתֶן, סַבּוּ (סָבְבוּ).

הֹוֶה: בֵּינוֹנִי פּוֹעֵל: סַב (סוֹבֵב), סַבָּה, סַבִּים, סַבּוֹת.

בֵּינוֹנִי פָּעוּל: סָבוּב, סְבוּבָה, סְבוּבִים, סְבוּבוֹת.

עָתִיד א): אָסֹב (אֶסְבֹּב), אָאֹר, תָּסֹב, תָּסֹבִּי, יָסֹב, תָּסֹב, תָּבֹר; נָסֹב, תָּסֹבּוּ, תְּסֻבֶּינָה, תְּבֹרֶינָה, יָסֹבּוּ, תְּסֻבֶּינָה.

עָתִיד ב): אֶדֹּם, תִּדֹּם, תִּדְּמִי (תִּדְּמִי), יִדֹּם, תִּדֹּם, נִדֹּם, תִּדְּמוּ (תִּדְּמוּ), תִּדֹּמְנָה, יִדְּמוּ, תִּדֹּמְנָה.

צִוּוּי: סֹב! סֹבִּי! סֹבּוּ! סֻבֶּינָה! רֹן! רָנִּי (בְּהַפְסֵק: רֹנִּי)! רָנּוּ (רֹנּוּ)!

נִפְעַל: מָקוֹר וְשֵׁם הַפֹּעַל: הִסּוֹב. הִדּוֹם. הִבּוֹר.

עָבָר: נְסַבּוֹתִי (נְחַלּוֹתִי), נְסַבּוֹתָ, נְסַבּוֹת, נָסַב, (נִחַל), נָסַבָּה[1], נְסַבּוֹנוּ, נְסַבּוֹתֶם (נְבָרוֹתֶם), נְסַבּוֹתֶן, נָסַבּוּ[1], נָבָרוּ.

1) וְנִמְצָא נָגֹלָּה, נָגֹוּ, נָבֹזוּ, פִּ׳ הַפֹּעַל בְּחוֹלָם, בִּנְטִיַּת ע"ו, וּבְדָגֵשׁ.

הֹוֶה: נָסָב [1], נְסַבָּה, נְבָרָה, נְסַבִּים, נְסַבּוֹת.

עָתִיד: אֶסַּב, תִּסַּב (תֵּחַת), תִּסַּבִּי, (תֵּחַתִּי, תִּבָּרִי), יִסַּב, (יִדַּם),
תִּסַּב, נִסַּב, תִּסַּבּוּ, (תֵּאָרוּ), תְּסַבֶּינָה, יִסַּבּוּ, תִּסַּבֶּינָה.

צִוּוּי: הִסַּב! הִסַּבִּי! הִסַּבּוּ! (הִבָּרוּ!) הִסַּבֶּינָה!

כְּלָל א): רֹב הַפְּעָלִים הָעִבְרִים יֵשׁ בִּמְקוֹרָם שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת: שָׁמֹר, נָפֹל, יָדֹעַ, וְהֵם נִקְרָאִים **שְׁלֹשִׁיִּים**; וְיֵשׁ פְּעָלִים שֶׁבִּמְקוֹרָם יֵשׁ רַק שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, כְּמוֹ: קוּם, שׁוּב—קַמְתִּי—שַׁבְתָּ, (הַוָּו אֵינָהּ אֶלָּא סִמַּן הַתְּנוּעָה, הַחוֹלָם, וְרַק מִפְּנֵי הַהֶרְגֵּל לַחְשֹׁב אֶת הָאוֹת הַשְּׁנִיָּה שֶׁל הַמָּקוֹר לְע׳ הַפֹּעַל, קוֹרְאִים לִפְעָלִים אֵלּוּ: ע״ו). לִפְעָלִים כָּאֵלּוּ קוֹרְאִים: **שְׁנִיִּים**.

כְּלָל ב): הַפְּעָלִים הַשְּׁנִיִּים נֶחְלָקִים לִשְׁנַיִם: לִ**נְבוּבִים**, כְּלוֹמַר, לְאֵלֶּה שֶׁאֵין דָּגֵשׁ בָּא בִּנְטִיָּתָם: שַׁבְתָּ, קַמְתָּ, תָּסוּרוּ, תֵּבוֹשׁוּ, וְלִ**דְגוּשִׁים**, כְּלוֹמַר, לְאֵלֶּה שֶׁבִּנְטִיָּתָם בָּא דָגֵשׁ חָזָק: סַבּוֹתָ, גַּלּוֹנוּ, תָּחֹנּוּ. הַבְדֵּל זֶה יֵשׁ גַּם בְּנִפְעַל: הַנְּבוּבִים—נָסוֹג, נָסוֹגָה, נְסוּגוֹתִי, אֶסּוֹג, תִּסּוֹגִי... הַדְּגוּשִׁים—נָדַם, נָדַמָּה... תִּדַּמִּי, יִסַּבּוּ.

כְּלָל ג): אִם הָאוֹת, שֶׁצָּרִיךְ לָבוֹא בָּהּ דָּגֵשׁ, הִיא מֵאוֹתִיּוֹת א׳ה׳ח׳ע׳ר׳, נֶחְלֶפֶת לָרֹב הַתְּנוּעָה שֶׁלְּפָנֶיהָ: הַפַּתָּח—לְקָמַץ: קַוּוֹתָ—בָּרוֹתָ, אָרוֹתִי; הַחִירֶק—לְצֵירֶה: תִּדַּם—תֵּחַת [2] (וְכֵן גַּם בְּע״ו: תִּכּוֹן—תֵּעוֹר); הַקִּבּוּץ—לְחוֹלָם: תְּסֻבֶּינָה—תְּבֹרֶינָה.

הֶעָרָה א): הֶעָתִיד בְּפָעַל בָּא בִּשְׁתֵּי תְמוּנוֹת: אָסֹב, תָּחֹן, תָּרֹנִּי, גַּם: אֶדֹּם, תִּדֹּם, תִּדְּמִי; בְּצִוּוּי מִתְחַלֵּף לִפְעָמִים הַחוֹלָם בְּקָמָץ: רָנִּי! רָנּוּ! (בְּהֶפְסֵק: רֹנִּי! רֹנּוּ!) גָּזִּי! גָּזּוּ!

הֶעָרָה ב): בֶּעָתִיד א׳ עִם וָו הַמְּהַפֵּךְ מִתְחַלֵּף הַחוֹלָם שֶׁל פֵּא הַפֹּעַל לְקָמָץ יָסֹב—וַיָּסָב, יָגֹז—וַיָּגָז; וְהוּא הַדִּין אִם פֵּא הַפֹּעַל ח׳ ע׳: יָחֹן—וַיָּחָן, תָּעֹז—וַתָּעָז. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּבַעֲלֵי ע״ו: וַיָּעַד, וַיָּנַח [2].

---

1) וְנִמְצָא כִּי הַבִּנְיָן בְּחִירֶק: נִחָל, נִחַר; גַּם: נֵאָר, נֵאָרִים, בִּשְׁבִיל הָא׳ שֶׁלֹּא יָבֹא בָּהּ דָּגֵשׁ. 3) וְנִמְצָא: אֵחַל, תֵּחַל, תֵּחַת: אֵחַל, תֵּחַל...

2) וְנִמְצָא: וַתָּחָס=חוּס, תְּמוּרַת וַתָּחָס.

הֶעָרָה ג): מִפְּנֵי שֶׁהַדָּגֵשׁ הֶחָזָק כּוֹפֵל אֶת הָאוֹת, לְפִיכָךְ בָּאִים לִפְעָמִים פְּעָלִים אֵלּוּ בְּכֵפֶל הָאוֹת הַשְּׁנִיָּה, כַּפְּעָלִים הַשְּׁלֹשִׁיִּים: סָבַב, חָנַן, גָּלַל; וְיֵשׁ פְּעָלִים הַבָּאִים בְּעָבָר רַק בִּתְמוּנָה זוֹ. בְּיִחוּד בָּאָה תְמוּנָה זוֹ בְּבֵינוֹנִי פוֹעֵל: סוֹבֵב; גוֹלֵל, דוֹמֵם; וְהַפָּעוּל בָּא רַק בִּתְמוּנָה זוֹ: כָּבוּב, חָנוּן; וּבְסִגְנוֹן הַמִּשְׁנֶה בָּאִים פְּעָלִים אֵלּוּ רַק בִּתְמוּנַת הַשְּׁלֵמִים. לְפִיכָךְ קוֹרְאִים לִפְעָלִים אֵלּוּ כְּפוּלִים, גַּם ע״ע, כְּלוֹמַר: שֶׁעַ׳ הַפֹּעַל בָּאָה כְפוּלָה.

נְטֵה עַל פִּי זֶה אֶת הַפְּעָלִים הַלָּלוּ בְּפָעַל וְנִפְעַל:

אֹר – אָרֹר [בְּפָעַל]. בֹּז – בָּזֹז, הִבּוֹז. בֹּל – בָּלֹל וְעָבָר: בָּלַל, עָתִיד: אָבֹל]. גֹּז – גָּזֹז [גָּזַז, אָגֹז]; גֹּל – גָּלֹל, הִגּוֹל. גֹּן – גָּנֹן [בְּפָעַל: גַּנּוֹתִי, גָּנַן]. דֹּל – דָּלֹל וְעָבָר וְהֹוֶה בְּפָעַל, וְעָתִיד – בְּנִפְעַל]. דֹּם – דָּמֹם, הִדּוֹם [בְּפָעַל עָבָר: דָּמַמְתִּי]. חֹם – חָמֹם [בְּפָעַל]. חֹן – חָנֹן [בְּפָעַל]. סֹל – סָלֹל, הִסּוֹל.

הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל.

כְּשֶׁיָּשַׁב שלמה בן דוד על כסא המלוכה בירושלים, המשילו הקדוש־ברוך־הוא על כל מלכי העולם ועל כל החיות והָעופות ורֶמֶשׂ האדמה; אף שָׂרֵי הַשֵּׁדִים היו נִשְׁמָעִים לו ורוח־סערה עוֹשָׂה דְבָרוֹ. ויריעָה גדולה עשה לו המלך שלמה ששים מיל אָרְכָּהּ וששים מיל רחבה, וּכֻלָּהּ מֶשִׁי ירוק, מְרֻקֶּמֶת חוטי זהב ומצֻיֶּרֶת בכל מיני צִיּוּרִים שבעולם. וארבעה שׂרים עושי רצונו היו לשלמה: אָסָף בן־בֶּרֶכְיָה מבני אדם, רַעַמְיָה מִן השֵׁדִים, אֲרִיאֵל האריה וְשֶׁמְּאֵבֶר הנשר. ועלה המלך וְיָשַׁב על היריעה, ועמדו השרים על ארבע קְצוֹתֶיהָ, וקרא המלך:

עוּרִי, רוּחַ, בֹּאִי וּפְחִי
וּשְׂאִי אוֹתִי עַל כְּנָפַיִךְ!

באותה שעה נפתח אוצר הרוחות ורוח גדולה באה ואחזה בארבע כַּנְפוֹת היריעה ונשאה אותו בִּמְרוֹם השמים,

והיה אוכל המלך סעודת הבקר בְּדַמֶּשֶׂק וסעודת הערב במָּדַי. כך היה מִתעופף ממזרח שמש עד מבואו מבקר עד ערב, והיה מִסתַּכֵּל מלמעלה ורואה את כל הנעשׂה תחת השמש. הִתְגָּאָה שלמה בלבבו ואמר: מי אַדִּיר כמוני בעולם! באותה שעה שמע קול נמלה עולה מאחד הַנְּחָלִים: „הִמָּלֵטְנָה, נמלים, הִכָּנֵסְנָה לתוך בתיכן, פן תֵּרָמַסְנָה ברגל חילו של מלך ירושלים!" מיד כעס שלמה וירד לארץ ומצא נמלה שחורה עומדת על גַּבְשׁוּשׁ קטן אצל הנחל. אמר לָהּ: מי אַתְּ שֶׁצִּוִּית את אחיותַיִךְ להתחבא מִלְּפָנַי? אמרה לו: מַלְכַּת הנמלים אנכי, ויראתי, שלא תבא עליהן רגל גַּאֲוָה של בני אדם. אמר לה: שמעי נא וְאֶשְׁאָלֵךְ... אמרה לו: אם את פי אתה שואל, אל תַּבֵּט אלי מִגָּבְהֶךָ. נְטָלָהּ בכפו וֶהֱרִימָהּ אל מול פניו, אמרה לו: עכשיו שְׁאַל ואחזיר לך תשובה. אמר לה: כלום יש בעולם גדול ממני? אמרה לו: אני! אמר לה: כֵּיצַד! כלום אין אַתְּ יודעת מי אני? אני שלמה בן־דוד מלך ירושלים! אמרה הנמלה לשלמה: אִלְמָלֵא הייתי גדולה ממך, לא שְׁלָחֲךָ הקב"ה אצלי, שֶׁתִּשָּׂאֵנִי עַל כַּפֶּיךָ; וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אין אני מִתְגָּאָה בגדולתי. מלך מלכי המלכים אך לו הגדולה והתפארת. שמע שלמה את דברי הנמלה — וְנִתְבַּיֵּשׁ.

בֵּאוּר: נִשְׁמָעִים לו — שומעים בקולו. — מִיל — מרחב של אלפַּיִם אמה. — גַּבְשׁוּשׁ — תל עפר קטן. — כֵּיצַד — איך זה? — אִלְמָלֵא — אלו לא. — הקב"ה — הקדוש ברוך הוא. — אַף־עַל־פִּי־כֵן — בכל זאת. —

הָאַרְמוֹן הַנֶּעְלָם.

פעם עלה שלמה המלך הוא ושׂריו על היריעה וַיָּעָף בְּמרומי השמים שבעה ימים ושבעה לילות. יום מִיָּמִים ראה ארמון אחד רם ונשׂא, והוא בנוי כלו זהב טהור וּמְשֻׁבָּץ

אבנים יקרות. אמר המלך לשריו: הַראיתם היכל נהדר כזה? אין כמוהו בכל הארץ. רָמַז המלך לרוח ותרד היריעה ארצה. הלך שלמה ואָסף בן ברכיה שר צבאו עמו, והיו מְטַיְלִים סביבות הארמון וריח פרחים עולה באפם כריח גן עדן, ולא מצא פתח לְהִכָּנֵס בו. קרא המלך לְרַעֲמְיָה, שר צבא השדים, ויצַוֵּהו: שלח את חֵילְךָ הגדול ויעלו ויתורו את הארמון לראות מי וָמי שוכן בו. שָׁרַק רַעֲמְיָה בשפתיו — והנה דמות עם רב עולה בסערה מארבע רוחות השמים וּמְכַסֶּה כענן כבד את ההיכל כלו; וכעבור רגע התנשאו שוב ויעברו על פני רעמיה וישרקו לו ויתעופפו להם כְּבְלֶעְמַת שבאו. שאל אותו המלך: מה הִגידו אלה לך?

— אין כל נפש חיה בכל הארמון, מלבד נשר אחד המרחף על גוזָלָיו בְּפִנַּת הגג.

קרא המלך לְשֶׁמְאֵבֶר, שר צבא העופות, ואמר לו: לך והבא לפני את הנשר. פרש שמאבר את כנפיו וַיָּעָף, וכעבור רגע הביא את הנשר לפני שלמה. פתח הנשר את פיו בשֶׁבַח וְהוֹדָיָה לפני הקב"ה ונתן שלום לשלמה.

אמר לו שלמה: מה שמך, ובן כמה שנים אתה? אמר לו: אַלְמוֹדָד שמי ובן ת"ש שנים אנכי. אמר לו: כלום ראית או שמעת, שיש פרח לארמון זה? אמר הנשר: בחייך וחיי ראשך, אני לא שמעתי, אבל יש לי אח גדול ממני, והוא יושב במעלה שניה, אֶפְשָׁר שהוא יודע וְיַגִּיד לך. התעופף שמאבר והביא נשר זקן לפני שלמה. פתח הנשר ואמר שירות וְתִשְׁבָּחוֹת לבוראו, ונתן שלום למלך ועמד בין שתי ידיו. אמר שלמה: מה שמך ובן כמה שנים אתה? אמר לו: אַלְעֵיפַי שמי ובן תת"ק שנה אנכי. אמר שלמה: כלום ראית או שמעת, שיש פתח להיכל? אמר לו: אדוני, חייך וחי ראשך, אני איני יודע; אבל יש לי אח גדול והוא

יודע ומבין ויושב במעלה שלישית. פרש שמאבר את כנפיו והשיב את הנשר הזקן למקומו. עברה שעה, ועדת נשרים נושאים בכנפיהם נשר זקן מאד, שכבר נָשְׁרָה נוצתו מִזִּקְנָה, והעמידוהו לפני שלמה. פתח הנשר ונתן שבח ותהלה לפני בוראו ונתן שלום לשלמה. אמר לו שלמה: מה שמך, ובן כמה שנים אתה? אמר לו: צוֹפַר שמי ובן אלף וש׳ שנים אנכי. אמר שלמה: כלום ידעת או שמעת, שיש פתח להיכל זה? אמר לו: אדוני, חייך וחי ראשך, אני איני יודע, אבל אבי ספר לי, שיש לו פתח מצד מערב וכִסָּהוּ הֶעָפָר מרוב שנים. גזר שלמה על הרוח וְנָשב והסיר את העפר, ונתגלָה לשלמה שער ברזל גדול, ועל מַשְׁקוֹפוֹ כתוב: „דעו לכם, בני אדם! הרבה שְׂמָחות ותענוגות שבענו בְּטַרְקְלִין זה שנים רבות, וכשבא עלינו הרעב טָחַנּוּ את הַמַּרְגָּלִיּוֹת תחת החִטָּה ולא הועילו לנו; הִנַּחְנוּ את הטרקלין לנשרים ושכבנו על הארץ". ועל המזוזה היה כתוב: „לא יִכָּנֵס אדם לכאן אלא אם הוא נביא או מלך; והנכנס יַחְפֹּר מימין השער וימצא את המפתחות".

חתר שלמה מִיָּמִין ומצא ארגז ובתוכו שלשה מפתחות. פתח שלמה את שער הברזל ופגע בשער של זהב. פְּתָחוֹ וראה טרקלין גדול וכתליו מְשֻׁבָּצִים כל מיני אבנים טובות ומרגליות נוצצות ככוכבים בשמים, ומעל הדלת כתוב: „האיש, אשר שכן פה, מָלך בכבוד ובגבורה ויהי שְׂבַע עֹנֶג ומאֻשָּׁר בחיים; ויבא המות ויקחהו בחצי ימיו, ויפול הכֶּתֶר מעל ראשו ויהי לְאָבָק; ותשאהו הרוח לכל קצות הארץ". ראה שלמה עוד חדר אחד ונכנס לְשָׁם, והחדר מלא אוצְרות זהב וכסף ופנינים לאין מספר, וכסא גדול עומד באמצע ואיש יושב עליו; אך כאשר קרב אליו ראה, כי אך צֶלֶם דּוֹמֵם הוא; הושיט את ידו ונגע בו—פתאם הִתְרָעֵשׁ הצלם

ועיניו בערו כגחלי אש ומנחיריו יצא עשן, והוא מְצַעֵק: „חושו לעזרתי, כל בני השָׂטָן, כי הִנה בא איש הֵנָּה ונגע בי! וירעש הארמון וְרִבְבות מלאכי חַבָּלָה הִשְׁתָּעֲרוּ על שלמה מכל עֵבֶר. גער בהם שלמה ואמר: הוי, מורדים! כלום אין אתם יודעים, שאני שלמה המלך, המולך על כל בִּרְיָּה שברא הקב"ה? באותה שעה נשתתקו כלם ונפלו על פניהם. נגש שלמה אל הצלם ונטל לוח כסף מעל צוארו, ולא ידע לקרא מה שכתוב עליו. באותה שעה בא עלם יְפֵה־עינים מן המדבר וישתחו לפני שלמה ויאמר: תְּנֵהוּ לי ואקראהו.

נתן לו שלמה את הלוח וקרא בו:

דִּבְרֵי הַמֶּלֶךְ שְׁדַד בֶּן עֲדַד,
כָּתַב עַל הַלּוּחַ לְזִכְרוֹן עֲדֵי עַד:
עַל אֶלֶף אַלְפֵי גִבּוֹר גָּבַרְתִּי:
עַל אֶלֶף אַלְפֵי מֶלֶךְ שָׂרַרְתִּי,
עַל אֶלֶף אַלְפֵי מְדִינָה מָשַׁלְתִּי —
וְלַמָּוֶת הָאֶחָד לֹא יָכֹלְתִּי.

בֵּאוּר: הוֹדְיָה – הורה. – ת"ש – שבע מאות. – תת"ק – תשע מאות. – טְרַקְלִין – היכל. – מַלְאֲכֵי חַבָּלָה – מלאכים רעים. – הִשְׁתָּעֲרוּ – התנפלו בסערה. –

גַּמָּדֵי לָיִל.

לְאוֹר הַיָּרֵחַ הַנּוֹטֵף
בְּנַחַת בִּתְכֵלֶת הָאֲוִיר
הַמְשַׁכֵּר הַלֵּב כַּחֲלוֹם זָהָב
וּכְמִקְסָם עֵינַיִם יַעֲוִיר;

לְאוֹר הַיָּרֵחַ בַּלָּיְלָה
עֵת יִצְלַל מְלֹא־תֵבֵל בַּדְּמָמָה,
וּבְסוּת אוֹר קִפָּאוֹן תִּתְעַלֵּף
הַחֹרְשָׁה בְּתַחְתִּית הָרָמָה;

וּבֵין הַצֶּאֱלִים בַּחֹרְשָׁה
כְּעֵין רֶשֶׁת־כֶּסֶף מְזֹרָה,
יִרְעֲדוּ עַל רֹךְ הָעֲשָׂבִים
עֲגִילִים וּגְלִילִים שֶׁל אוֹרָה;

אָז תֵּרֵד מַקְהֵלַת גַּמָּדִים
בְּמוֹרַד הַגִּבְעָה בִּרְנָנָה
שַׁאֲנַנָּה כַּחֲלוֹם יֶלֶד קָטָן,
עֲנֻגָּה כְּקֶרֶן הַלְּבָנָה.

וּבְלֶכְתָּם יִנְעֲרוּ אֶת נִטְפֵי
הַטָּל מִן הַדְּשָׁאִים, וּנְפוֹצוֹת
הָרְסִיסִים הַזַּכִּים כִּבְדֹלַח
מַתִּיזִים נִיצוֹצוֹת, נִיצוֹצוֹת.

כֹּה הָלֹךְ וְרַנֵּן יֵרֵדוּ
עֲרוּכִים בַּטּוּר שִׁבְעָה שִׁבְעָה
עַד בֹּאָם בַּעֲבִי צֵל הַחֹרְשָׁה
הַנְּמָה בְּתַחְתִּית הַגִּבְעָה.

אָז כֻּלָּם יָפוּצוּ בְּשָׁאוֹן
וּבָאוּ אֶל בֵּין הָאַלּוֹנִים
בִּמְקוֹם מֵעֵין רֹאִים נִצְפְּנוּ
בְּקַרְקַע מַטְמוֹנִים מַטְמוֹנִים.

הֵם בָּאִים—וּבְשִׁפְעַת הַצְּלָלִים
תִּתְאַהֵד עֲדַת הַגַּמָּדִים,
יִתְלַכְּדוּ וִירַקְּדוּ כִּגְדָיִים,
יִצְהֲלוּ מִצְהֲלוֹת יְלָדִים.

וַעֲיֵפֵי מְשׁוּבָה יִפֹּלוּ,
יִשְׂתָּרְעוּ בְּצֵל הָאַלּוֹנִים,
וְחָפְרוּ מִשָּׁם וְהוֹצִיאוּ
מַטְמוֹנִים הֲמוֹנִים. הֲמוֹנִים.

וּצְלִיל דִּנְרֵי זָהָב וָכֶתֶם
וּבְרַק אַבְנֵי חֵן עִם אוֹר סַהַר
יִתְעָרְבוּ בִּשְׂחוֹק הַתַּעֲלוּלִים,
יַרְעִישׁוּ דְּמָמַת הַיַּעַר.

וּצְחוֹק וַעֲלִיצוּת וְזָהָב, —
אַךְ, הָהּ, לַכֹּל תִּכְלָה וְאַחֲרִית;
הֵחָפְזוּ, גַּמָּדִים! — הִגִּיעַ
זְמַן קְרִיאַת הַגֶּבֶר שֶׁל שַׁחֲרִית.

אָז תֶּחֱרַד הָעֵדָה וְקָמָה
וַעֲרוּכִים בַּטּוּר שִׁבְעָה, שִׁבְעָה
יָשׁוּבוּ מַחֲרִישִׁים וְנוּגִים,
יָשׁוּבוּ בְּמַעֲלֵה הַגִּבְעָה.

וּבְהֵלֶט הַסַּהַר הַנִּכְלָם
אֶת פָּנָיו הַחִוְרִים מִלְּמָעְלָה,
יָבֹאוּ בְּצֵל הַגַּמָּדִים,
יִמּוֹגוּ כַּחֲלוֹם חֶזְיוֹן לָיְלָה.

* אוּר: גַּמָּדִים—נַנָּסִים, שפלי קומה. — מִקְסָם—קֶסֶם. — סוּת—כסות, שמלה. — אוֹר קִפָּאוֹן—אור שוקט. — תִּתְעַלֵּף—תתעטף — חוֹרְשָׁה—יער. — הָרָמָה—הגבעה. — צֶאֱלִים—צללים. — כְּעֵין—כמו. — מֻזְרָה—פרושה. — עֲגִילִים וּגְלִילִים—כתמים עגולים. — עֲנֻגָּה—רכה. — מַתִּיזִים—מזים, זורקים. — בְּטוּר—בשורה. — שִׁפְעַת—רוב, הרבה. — עֲיֵפֵי מְשׁוּבָה—עיפים מרוב השתובבות. — מַטְמוֹנִים—אוצרות.

דִּנָּר – מַטְבֵּעַ. – כֶּתֶם – זהב טוב. – תַּעֲלוּלִים – שׁוֹבָבִים. – תִּכְלָה–סוֹף. – נוּגִים – עֲצוּבִים. – בְּהָלֵט – בְּשָׁעוֹטֵף וּמַסְתִּיר. –

נְטִיַּת הַבִּנְיָן הַכָּבֵד לַפְּעָלִים הַכְּפוּלִים (ע״ע).

יַחַס הַפּוֹעֵל: פִּעֵל. מָקוֹר וְשֵׁם הַפֹּעַל: סוֹבֵב [סַבֵּב].

עָבָר: סוֹבַבְתִּי ... סוֹבֵב, סוֹבְבָה [סוֹבֵבָה] ... סוֹבְבוּ [סוֹבֵבוּ];

הֹוֶה: מְסוֹבֵב. [מְסַבֵּב]... מְחוֹנְנִים [מְחַנְנִים]...

עָתִיד: אֲסוֹבֵב [אֲסַבֵּב] ... תְּסוֹבְבִי [תְּסוֹבֵבִי] ... תְּסוֹבֵבְנָה; תְּחַנֵּנָּה.

צִוּוּי: סוֹבֵב! סוֹבְבִי!... רַנְנוּ! רַנֵּנָּה!

יַחַס הַפָּעוּל: פֻּעַל. מָקוֹר: סוֹבַב–סֻבַּב.

עָבָר: סוֹבַבְתִּי [סֻבַּבְתִּי]... סוֹבַב, סוֹבְבָה [סוֹבָבָה] ... סוֹבְבוּ [סוֹבָבוּ].

הֹוֶה: מְסוֹבָב [מְסֻבָּב]. מְסוֹבָבָה, מְסוֹבָבִים, מְסוֹבָבוֹת.

עָתִיד: אֲסוֹבַב... תְּסוֹבְבִי [תְּסוֹבָבִי]... תְּסוֹבַבְנָה.

יַחַס הַחוֹזֵר: הִתְפַּעֵל. מָקוֹר וְשֵׁם הַפֹּעַל; הִתְבּוֹלֵל, הִסְתּוֹבֵב, [הִתְחַנֵּן].

עָבָר: הִתְגּוֹלַלְתִּי [הִתְחַנַּנְתִּי]... **הֹוֶה**: מִתְגּוֹלֵל [מִתְחַנֵּן]...

עָתִיד: אֶתְגּוֹלֵל [אֶתְחַנֵּן]... הִתְגּוֹלֵלְנָה; **צִוּוּי**: הִתְגּוֹלֵל!...

כְּלָל א): הַבִּנְיָן הַכָּבֵד שֶׁל הַפְּעָלִים הַכְּפוּלִים בָּא בִּשְׁתֵּי תְמוּנוֹת; א): בִּתְמוּנַת פָּעֳלֵי ע״ו: חוֹנֵן, חוֹנַן, הִתְחוֹנֵן; ב): בִּתְמוּנַת הַשְּׁלֵמִים: חִנֵּן, חֻנַּן, הִתְחַנֵּן.

הֶעָרָה: יֵשׁ כְּפוּלִים הַבָּאִים רַק בִּתְמוּנַת הַשְּׁלֵמִים: פִּלֵּל, קִלֵּל, כִּתֵּת, שִׁדֵּד וְכַדּוֹמֶה, וְיֵשׁ פְּעָלִים הַבָּאִים בְּפִעֵל פֻּעַל כַּשְּׁלֵמִים: רִנֵּן, רִצֵּץ, שִׁנֵּן, וּבְהִתְפַּעֵל כְּפָעֳלֵי ע״ו: הִתְרוֹנֵן, הִתְרוֹצֵץ, הִשְׁתּוֹנֵן.

כְּלָל ב): לָרֹב יֵשׁ הֶבְדֵּל בְּהוֹרָאָתָם שֶׁל שְׁתֵּי הַתְּמוּנוֹת הָאֵלֶּה בַּבִּנְיָן הַכָּבֵד: סוֹבֵב, יְסוֹבֵב=הִקִּיף; סִבֵּב=שִׁנָּה פְּנֵי דָבָר; חוֹנֵן=אָהֹב, חָמֹל, עָשֹׂה חֶסֶד; מִתְחוֹנֵן=מִתְחַטֵּא, מְעוֹרֵר אַהֲבָה וְחֶמְלָה; חִנֵּן=מִלֵּא חֵן, בִּקֵּשׁ; הִתְחַנֵּן–בִּקֵּשׁ רַחֲמִים, הִתְפַּלֵּל.

נְטֵה עַל פִּי זֶה אֶת הַפְּעָלִים הַלָּלוּ בַּבִּנְיָן הַכָּבֵד:
בּוֹלֵל, גּוֹלֵל. הוֹגֵן–חַנֵּן, לַקֵּק (כְּפֹעַל לְבָד). רַצֵּץ, שַׁנֵּן, מַלֵּל (=דַּבֵּר). מוֹלֵל הִתְמוֹלֵל (=הִכָּרֵת). קַלֵּל (פִּעֵל, פָּעַל).

עֲזוּבִים.

לילה. וארבעה ילדים: זֶרַח וברוּךְ, רחל ושרה, שני אחים ושתי אֲחָיוֹת, יוֹשבים בחדרם הצר, אשר בְּפִנַּת החצר, יושבים צפופים ושותקים. מנורה קטנה דולקת על השלחן, וּצְלָלִים שחורים אֲיֻמִּים מתנועעים על הכתלים. יושבים הקטנים וּמִסְתַּכְּלִים בצללים — ויגון קודר לוחץ את לבבם הרךְ כִּצְבַת ברזל; רוצים היו לבכות, אלא שֶׁיְּרֵאִים הם מפני הצל השחור, „הַשָּׂטָן", העומד שם בַּפִּנָּה... מַרְאֵה החדר השומם יָעִיד, כי חֲסֵרָה לו „בַּעֲלַת־בַּיִת", ופני הילדים העצובים יַעֲנוּ בם, כי חָסרה להם אם...

ואמנם הלילה מָלְאָה שנה מיום שֶׁמֵּתָה עליהם אמם, בְּלִדְתָּהּ את הילד הקטן, השוכב עתה בָּעֲרִיסָה וּמִשְׁתַּעֲשֵׁעַ בידיו ורגליו הקטנות ומביט עליהן בעיניו היפות. אביהם הָרוֹכֵל הלךְ בבקר אל הכפר והבטיח את „יתומיו" לשוב אליהם מִבְּעוֹד יוֹם, והנה חָלַף יום, עָבַר עֶרֶב ובא לילה — ואבא איננו עוד...

מרגישים הם הקטנים, כי יתומים הם ורחמיהם נִכְמְרוּ איש על אחיו; התחילו מדברים נִחוּמִים זה לזה: זרח הבכור מושךְ אליו את ברוךְ הקטן וּמְלַמְּדוֹ לעשות צפור־מְנְיָר, ורחל מחבקת את רחל הקטנה ועושה לה בֻּבָּה מִמִּטְלִית קטנה, ובאותה שעה היא מביטה אל החלון — בחוץ חשךְ, אפלה... לבה דופק בקרבה, אךְ היא מַבְלִיגָה על פַּחְדָּהּ ומתחילה מְזַמֶּרֶת איזה נגון עָלֵז לְבַדֵּחַ את אחותה הקְטנה.

אך התינוק התחיל בוכה פתאם; הפסיקה רחל את נִגּוּנָהּ ומִהֲרָה אל העריסה, יָצְקָה חָלָב לתוך הבקבוק והושיטה לו לִינֹק ממנו. התינוק נשתתק כרגע והתחיל מְנַמְנֵם ויונק בְּבַת־אַחַת. יושבה לה רחל ומנענעה את העריסה מתוך זֶמֶר, וברוך ושרה עזבו את מקומם וישבו אצל רחל.

דממה שוררת בחדר, רק הצללים השחורים מתנועעים...

— רחל, מתי יבוא אבא? — שואלת שרה הקטנה בעצב.

— עוד מעט, חֶמְדָתִי, עוד מְעַט.

— מה יביא לנו? — שואל ברוך את זרח.

— עגלה וצמד סוסים — עונה זרח.

— ולי עריסה בעד הַבֻּבָּה, הלא? — שואלת שרה הקטנה.

— בודאי, עריסה יפה על אופני זהב.

ושוב דממה. השעון שעל גַבֵּי הַכֹּתֶל דופק בקול צרוד: תִיק־תַק! תִיק־תַק! הצללים מתנועעים שם; דומה שהם מתפללים איזו תפלה שחורה... ומחוץ בעד החלון מביט החשך.

— הֲיְרֵאָה אַתְּ, רחל? — שואל זרח בלחש.

— וְאַתָּה?

— אנכי? לא! — עונה זרח. ולבו דופק בקרבו.

— גם אני איני יְרֵאָה — עוֹנָה רחל.

— סַפֵּר נא לנו איזה מעשה יפה, — קראו הילדים.

— טוב. שמעו ואספרה: „הָיֹה היה נער בארץ, והנער נסע ועבר ערים וכפרים, יערים ונהרים, עלה הרים, ירד בקעות, עד אשר בא ליער אחד גדול, גדול מאד; והשמש באה ויהי לילה. והלילה לֵיל חשך אֲפֵלָה, אפילו כוכב אחד לא נִרְאָה על פני הרקיע; עמד גו הנער בין העצים הרמים, ולא ידע אנה יפנה. והחשך הולך הלוך וגדול, וגשם שוטף נִתַּךְ ארצה, וביער יש חיות רעות וּגְזָלָנִים..."

וזרח נושא עיניו ורואה את שרה וברוך נשענים אל

השלחן וִישֵׁנִים. ובחדר דממה רבה; רק קול נַחֲרָה קלה של הילדים הישנים יִשָּׁמֵעַ; והצללים השחורים כאלו מנמנמים גם הם על הכתלים...

— היודע אתה, זרח — אמרה רחל — נתפלל נא לה׳, כי ישלח לנו מהר את אבא.

— טוב, נתפלל.

וזרח לקח את הסדור וַיִּפְתָּחֵהוּ בִּמְקוֹם הַ„תְּהִלִּים" שבסופו, והתחיל קורא בנגון עָצֵב: לָמָּה, יְיָ, תַּעֲמֹד בְּרָחוֹק, תַּעְלִים לְעִתּוֹת בַּצָּרָה?... ובלבבו התפלל:

„רבון העולמים, אבי היתומים! את אִמֵּנוּ לקחת ממנו וַתַּעֲלֶנָּה השמימה; אבינו איננו אתנו, כי הלך בדרך רחוקה; שלח נא את מלאכיך לפניו לשמרו בדרך, לבל תְּאֻנֶּה אליו רעה, והשיבהו מהר אלינו".

זרח נושא את עיניו ורואה את רחל נִשְׁעֶנֶת על ידה וִישֵׁנָה גם היא.

וזרח יושב לבדו וּמְחַכֶּה לאביו; יושב הוא וחושב וזוכר מה שלמד היום בחדר, המעשה היפה על דבר עקדת יצחק... והיא נשען על השלחן ומביט אל ברוך הקטן, רואה הוא את עפעפיו השחורות היורדות על עיניו. „אך ילד טוב ונחמד הוא ברוך", חושב זרח, ואינו גּוֹרֵעַ עַיִן ממנו. גם שרה ילדה נעימה, אבל ברוך... אבא איננו... ה׳ שלח את המלאך אל אברהם... ומחשבותיו עולות וּמִסְתַּבְּכוֹת בְּמֹחוֹ, ראשו כָּבֵד עליו, והיא מרגיש כאלו קְרוּם דק נמשך על עיניו — — —

ויישן גם הוא.

והמנורה הולכת וְכָהָה, והצללים הולכים וגדולים. והנה הם מתגנבים ועולים על השלחן ומטפסים על ראשי הילדים. רק באמצע השלחן מְהַבְהֵב עֲדַיִן אור כֵּהֶה, וגם הוא הולך וְדוֹעֵךְ מעט מעט...

פתאם נתמלא החדר אורה, כאלו הופיעה בו הלבנה,

ואשה אחת נראתה בחדר ... והאשה לבושה לבנים וצניף של שבת לבן כשלג על ראשה, ופניה נחמדים ונעימים מאד, והיא הולכת וְקָרֵבָה אל הילדים הישנים.

והנה היא מרימה את ידיה על ראש הילדים ואומרת:

—„נומו, יְתוֹמַי היקרים, נומו, צִפֳּרַי העזובות, נומו שנת חיים ובריאות!"

פתאם נעלמה האשה היפה וְאִתָּהּ יחד נֶעלמה גם האורה מן החדר — ויהי חשך כבראשונה ...

* * *

ולמחר בבקר, כשקמו הילדים משנתם, סִפְּרוּ זה לזה בשמחה, כי ראו את אמם הטובה בחלום.

בֵּאוּר: צְפוּפִים – דחוקים, קרובים זה לזה. – צְבַת – מֶלְקָחַיִם. – יָעֲנוּ – יָעִידוּ. – רוֹכֵל – נושא סחורה למכירה בכפרים. – נִכְמְרוּ – התעוררו. – מַטְלִית – חתיכת אֶרֶג. – מַבְלִיגָה – מתחזקת. – לְבַדֵּחַ – לְשַׂמֵּחַ מעט. – בְּבַת־אַחַת – ביחד. – תַּעֲלִים – תִּתְעַלֵּם, תסתתר. – קְרוּם – עור. – מְהַבְהֵב – דולק וקופץ. – דּוֹעֵךְ – כָּבֶה. –

תָּכְנִית הַסִּפּוּר: א): יְתוֹמִים עֲזוּבִים. – ב): פַּחַד וְנִחוּמִים. – ג): סִפּוּרוֹ שֶׁל זָרַח. – ד): תְּפִלָּתוֹ. – ה): הַחֲלוֹם. –

בֹּקֶר בָּעֲיָרָה.

הבקר היה — והשמש נִשְׁקָפָה בעד חלונו ברקיע. גולל מעט מעט יְרִיעַת הָעֲרָפֶל מפניו, ומִסְתַּכֵּל ברסיסי הטל, המזהירים בְּשָׁלָל צְבָעִים כְּסַפִּירִים על צמח האדמה; ומִנֹּגַהּ נגדו נסים הצללים, נסוגים אחור אחד אחד, וכל היקום הולך ואור עד נְכוֹן היום.

בִּשְׂמָחוֹת וָגִיל מצפצפות הצפרים, דָּלוֹג וּפָסוֹחַ על הגגות ועל הגְּדֵרוֹת; עִתִּים הן מתאספות אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת יחדו,

ועל גרגיר אחד מתקוטטות, או עומדות כלן תחתיהן ומַהְגות בגרונן, כאלו שִׂיחַ ושִׂיג להן בְּצָרְכֵי צִבּוּר, ולהִתְיָעֵץ על צְפוּנֵיהֶן נאספו הלום.

מארבע רוחות רצות עזים, רָצוֹא וְגָעֹה ברחובות למקום הָאֹסֶף הַמִּקְנֶה; ומשם יוצא העדר לרעות בָּאָחוּ עֲדֵי ערב. העזים והַתְּיָשִׁים עַזֵּי־הַפָּנִים מגביהים זנבם וקופצים בראשׁ, והפרות פוסעות אחריהן לְאִטָּן בשׁוּבָה וָנַחַת, פָּכוֹעַ וְנַעֲנֵעַ ראשָׁן בְּחֵן; רק שׁתים שׁלשׁ מהן הופכות פניהן אֲחֹרַנִּית וקול־נהימה מְשֻׁנֶּה כקול שופר מְרֻסָּק יוצא מפיהן. קול זה לָעִיר יקרא: „שׁלום לכם, יהודים, ושלום גם לשובבים הקטנים שם אצלכם בעיר!"...

הלוך והתנודד מִצִּדּוֹ אל צדו מתנהל בַּר־הָאַוָּז לרגל ילדיו הרכים בַּהֲדַר גאונו, נְטוּי גָרוֹן וּמְשַׂקֵּר עינים; יוצא הוא עם טַפּוֹ הַמְּיֻמָּה, והנה הוא מוליך את אפרוחיו אחד אחד ומורידם כתוך הנהר לטבילת הבקר.

הבקר צח ובהיר.

בֵּאוּר: בִּשְׁלַל צְבָעִים – בִּצְבָעִים רבים ושונים.– שִׂיחַ וָשִׂיג – מַשָּׂא וּמַתָּן, שיחה. – צְפוּנֵיהֶן – סודותיהם. – מְרֻסָּק – שבור. – מְשַׂקֵּר – רוֹמֵז.–

נְטִיַּת הַבִּנְיָן הַגּוֹרֵם לַפְּעָלִים הַכְּפוּלִים (ע"ע).

יַחַס הַפּוֹעֵל: הִפְעִיל. מָקוֹר וְשֵׁם הַפֹּעַל: הָסֵב.

עָבָר: הֲסִבּוֹתִי, הֲסִבּוֹתָ (הֲרֵעוֹתָ), הֲסִבּוֹת, הֵסֵב, הֵסֵבָּה; הֲסִבּוֹנוּ, (הַהִלּוֹנוּ), הֲסִבּוֹתֶם, הֲסִבּוֹתֶן, הֵסֵבּוּ. הֵחַלְתִּי... הֵחַלְנוּ...

הֹוֶה: מֵסֵב, מְסִבָּה, מְסִבִּים, מְסִבּוֹת; מְהַתֵּל...

עָתִיד א): אָסֵב (וַאֲהָתֵל), תָּסֵב, תָּסֵבִּי, יָסֵב, תָּסֵב, נָסֵב, (נָרַע) תָּסֵבּוּ, תְּסִבֶּינָה, יָסֵבּוּ, תְּסִבֶּינָה. תְּרֵעֶינָה.

עָתִיד ב): אַסֵּב (אֲהַתֵּל), תַּסֵּב, תַּסֵּבִּי, יַסֵּב, תַּסֵּב; נַסֵּב, תַּסֵּבּוּ, תַּסִּבֶּינָה, יַסֵּבּוּ, תַּסִּבֶּינָה.

צִוּוּי: הָסֵב! הָסֵבִּי! הָסֵבּוּ! הֲסִבֶּינָה!

יַחַס הַפָּעוּל: הָפְעַל. מָקוֹר: הוּסֵב.

עָבָר: הוּסַבּוֹתִי, הוּסַבּוֹתָ, הוּסַבּוֹת, הוּסַב, הוּסַבָּה;
הוּסַבּוֹנוּ, הוּסַבּוֹתֶם, הוּסַבּוֹתֶן, הוּסַבּוּ.

הֹוֶה: מוּסָב, מוּסַבָּה, מוּסַבִּים, מוּסַבּוֹת.

עָתִיד: אוּסַב, תּוּסַב, תּוּסַבִּי, יוּסַב, תּוּסַב, נוּסַב, תּוּסַבּוּ
תּוּסַבֶּינָה, יוּסַבּוּ, תּוּסַבֶּינָה. אֻסַּב... יֻסַּב... יֻסַּבּוּ...

כְּלָל א): פָּעֳלֵי ע"ע (דְּגוּשִׁים) דּוֹמִים בַּבִּנְיָן הַגּוֹרֵם לְפָעֳלֵי ע"ו (נְבוּבִים), וְאֵין בֵּינֵיהֶם אֶלָּא שֶׁבַּכְּפוּלִים בָּא דָגֵשׁ חָזָק בְּע' הַפֹּעַל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּפָעֳלֵי ע"ו: הֲקִימוֹתִי—קוּם; הֲתִמּוֹתִי—תֹּם—תָּמֹּם. וְאִם ע' הַפֹּעַל מֵאוֹתִיּוֹת א' ע' ר', שֶׁלֹּא יָבֹא בָהֶן דָגֵשׁ, מִתְחַלֵּף הַחִירֶק שֶׁל פֵּא הַפֹּעַל לְצֵירֶה: הֲרֵעוֹתִי, הֲצֵרוֹתָ.

הֶעָרָה א): נִקּוּד ה' הַבִּנְיָן – חֲטַף-פַּתָּח, כְּבְפָעֳלֵי ע"ו, וְאִם פ' הַפֹּעַל מֵאוֹתִיּוֹת ה' ח' ע' מְנֻקֶּדֶת הַהֵא בְּפַתָּח: הַחִלּוֹתָ (וְהוּא הַדִּין בְּפָעֳלֵי ע"ו: הַעִידוֹתִי).

הֶעָרָה ב): הַפֹּעַל תֹּל-תָּלֹל בָּא בְּהִפְעִיל עָבָר כְּע"ו: הֵתַלְתִּי [=הֵפַרְתִּי-פּוּר], וְה' הַבִּנְיָן בָּא גַם בְּעָתִיד: אֲהָתֵל [=אָתֵל] תְּהָתֵל... וְנִמְצָא גַם: יְהַתֵּל [=יָתֵל]. וּבְהֹוֶה: מְהַתֵּל...

כְּלָל ב): הֶעָתִיד בָּא בִשְׁתֵּי תְמוּנוֹת: אָסֵב, תָּסֵב, גַּם אַסֵּב, תַּסֵּב, עִם דָגֵשׁ בְּפֵא הַפֹּעַל. נִקּוּד פֵּא הַפֹּעַל – צֵירֶה, וְלִפְנֵי אוֹת ע'—פַּתָּח, כְּמוֹ: אָרַע, תָּרַע.

כְּלָל ג): בְּהָפְעַל בָּאָה ו' לִפְנֵי פֵּא הַפֹּעַל בְּכָל הַזְּמַנִּים: הוּסַב, מוּסָב; אוּסַב, תּוּסַב. וְיֵשׁ שֶׁבְּעָתִיד בָּאֵית אוֹתִיּוֹת אֵי"תָן בְּקִבּוּץ וְדָגֵשׁ אַחֲרָיו: יֻסַּב.

נְטֵה עַל פִּי זֶה אֶת הַפְּעָלִים הַלָּלוּ בַּבִּנְיָן הַגּוֹרֵם:

הָבֵר; הָחֵל. הָגֵן [בְּהִפְעִיל לְבַד]. הָקֵל. הָרֵד. הָשֵׁם, גַּם הַשְׁמֵם [הֹוֶה רַק מַשְׁמִים]. הָצֵר. הָקֵר. הָשֵׁד. הָתֵם.

הַחֵטְא וְעָנְשׁוֹ.

אבי היה רב בַּעֲיָרָה קטנה, וְהַכְנָסָתוֹ היתה מוּעָטָה. מִלבד זאת היה בעל אשה שניה, ובנים היו לו גם מאשתו הראשונה, היא אמי (זכרונה לברכה!), גם מאשתו השניה, היא האם־הַחוֹרֶגֶת שלי. ואם חורגת זו לא היתה רעה כלל, אלא שֶׁבָּנֶיהָ היו קרובים ללבבה יותר, ומה שנתנה להם נתנה בְּעַיִן יָפָה; ומה שנוגע לנו, לי ולאחי, היה בְּטִבְעָהּ לְקַמֵּץ כְּכָל הָאֶפְשָׁר. לכל כוס תה, שֶׁהיינו שותים בבקר ובערב, היתה נותנת לנו חתיכת סֻכָּר אחת קטנה, שֶׁגָּרַדְנוּ ממנה קִמְעָה, קִמְעָה בין לְגִימָה ולגִימה.

מְסַפְּרִים היו לנו, שאצל העשירים נוהגים לשים את הַסֻּכָּר בתוך הַתֵּה ושותים אותו כשהוא מתוק מאד. לפעמים רחוקות, כשאבי היה גוֹנֵחַ, הכינה לו „אמא“ כוס תה מתוק, ואנכי — קִנְאָה גדולה קִנֵּאתִי בוֹ אז...

פעם בערב, כשבאתי הביתה אחרי תפלת מעריב, עמד על השלחן מֵחַם רותח, שהיה מְסַפֵּק תֵּה לכלם, אבל הַסֻּכָּר כָּלָה מן הבית והפרוטה כָּלְתָה באותו יום מן הכיס; רק שְׁיָרֵי אֲבַק־סֻכָּר נראו עוד בַּקֻּפְסָה; וּפְקֻדָּה יצאה מאת „אמא“, שֶׁאָסוּר לשתות תֵּה בערב זה.

היא הלכה לה אל החדר השני לִתְפֹּר דְּבַר־מָה בעד בניה, ואני ישבתי והבטתי בעינים כָּלוֹת אל הַמֵּחַם הרותח ואל הַשְּׁיָרִים המתוקים שֶׁבַּקֻּפְסָה. אבי הטוב ראה עד כמה אני משתוקק לחמים, וְהִתִּיר לוֹ לקחת כוס תה ולשים בה את אבק הסֻכּר וּלְשָׁתוֹתָהּ במהירות.

עודני בולע בְּתַאֲוָה את החמים המתוקים, והנה „היא“ באה; וכשראתה את ה„נְבָלָה“ שעשיתי, קצפה עלי קצף גדול, וברגע חטפה את כוס הַתֵּה מידי וּשְׁבָרַתּוּ על הקרקע.

באותו רגע התקצפתי מאד; כל הַתַּמְרוּרִים אשר נֶעֶרְמוּ

בלבבי עליה כל הימים, פרצו הפעם החוצה, — קפצתי ממקומי וקִלַּלְתִּיהָ.

אבי נִדְהַם לְמִשְׁמַע אזניו; גם אנכי נדהמתי על המעשה אשר עשיתי. והוא לא הִכַּנִי הפעם, כדרכו, רק אסף את כל הילדים סביבו וַיִּתְנֵנִי לְ„חֵרֶם״ — — —

מאז היית אנוס לאכל על שלחן מיוחד; וכל ילדי הבית היו מתרחקים מִד' אַמּוֹתַי; ואסור היה להם גם לדבר אתי.

כה ישבתי בודד, סר וְזָעֵף בבית אבי; אז הרגשתי את כל הַכְּאֵב של הַמְּחֻרָם וְהַמְּנֻדֶּה, ולבבי היה מלא כעס ותַמְרוּרִים על אבי, כעס, אשר לא הרגשתי כמוהו מעודי.

הרגשתי, כי איני יכול לחיות עוד בבית הזה אפילו שעה אחת; ובבקר בהיר אחד ברחתי מן הבית ברוחי הקשה ובאתי אל המגרש הסמוך לעיר.

בימות הקיץ היה שם מִרְעֶה לַנְּמוּשׁוֹת שֶׁבְּעִזֵּי העיר, וטחנת־רוח ישָׁנה עמדה שם מימים קדמונים, וּלְדִבְרַת נשי העיר היתה חורבה זו מִשְׁכָּן לרוחות רעות וּלְכַת־לֵיצָנִים... שם היה מקום מִשְׂחָק לנערי העיר בשבתות ובימים טובים הימים שהם פטורים בהם מן החדר.

כל היום ישבתי מַשְׁמִים ולא ידעתי נפשי. „וַדַּאי שהם מחפשים אחרי — חשבתי — ואינם מוצאים אותי״, ורגש של נקמה מתוקה מִלֵּא את נפשי המרה...

אבל רָעֵב הייתי כל היום, וכאשר פנה יום הֵצִיק לי הרעב מאד; וּבִנְטוֹת צללי עֶרֶב נפלה עלי אימה גדולה מפני החֻרְבָּה ושוכניה...

כִּמְכֻּה תמהון ישבתי והבטתי בלב מלא אֵימָה אל הטחנה המלאה לה סודות נוראים... שמעתי את הדממה השפוכה מסביב, ונדמה לי באותם הרגעים כְּאִלּוּ נִמְחָה כל

היקום מן הארץ, רק אנכי לבדי נותרתי, אנכי והחורבה ויושביה ...

ולפתע אני רואה נערה קטנה שבה מן הַמִּרְעֶה עִם עִז אביה, אשר פִּגְּרָה לבוא; והנערה עניה וְנָאוָה, לה עיני תכלת ושערות זהב, והיא מביטה אלי בעיניה היפות; וכמה חֶמְלָה, כמה רֹךְ בעינים האלה...

והנה היא עומדת אצלי ומושיטה לי פרוסת פת קטנה, שהיה שמור בְּסַלָּהּ הקטן.

הפצתי לאמר לה דבר־מה, רק מלה אחת; אבל היא מהרה לדרכה. עודני רואה רגע את צִלָּהּ, ואחר כן–גם זה אין, הכל אין ...

לִבִּי נִדְהָם – כמו אור נֹגַהּ הבריק בָּאֹפֶל–וְנֶעְלַם... נפלתי על פני וָאֵבְךְּ – – –

בֵּאוּר: הַכְנָסָתוֹ – שכרו, פרנסתו. – בְּעַיִן יָפָה – ביד נדיבה, רצון טוב. – קִמְעָה – מעט. – לְגִימָה – גְּמִיעָה, מְלֹא הפה. – גּוֹנֵחַ – מְשַׁעֵל. – נְמוּשׁוֹת – החלשות, שלא הספיקו ללכת עם העדר. – כַּת לֵיצָנִים – שֵׁדִים. – פִּגְּרָה – אחרה. –

תָּכְנִית הַסִּפּוּר: א): הַדַּלּוּת. – ב): הָאֵם הַחוֹרֶגֶת. – ג): הַתַּאֲוָה וְהַחֵטְא. – ד): הַחֵרֶם. – ה): הַבְּרִיחָה. – ו): הַפְּגִישָׁה. –

מַעֲשֶׂה בְתִינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה...

א. הַחוֹכֵר.

לפני ימים רבים. רבים מאד היה הדבר.

בִּכְפָרוֹ של „פריץ" אחד ישב יהודי, רבי יוסף שמו, ירא אלהים ולמדן גדול, והוא היה חוכר הַמַּרְזֵחַ שבכפר, ויהי עני גדול; והפריץ אֲהֵבוֹ, גם קְרָאָהוּ אליו לעתים קרובות ויצוהו לשיר לפניו מ„שיר השירים" ומזמירות של שבת. וכטוב לב הפריץ ביין צוהו גם לרקוד לפניו, כמו שרוקדים ב„שמחת־תורה"

לפני ארון הקודש; ובשביל זה לא היה לו. כְנוֹשֶׁה בתשלומי המֶכֶס. כה עברו ימים רבים, רבים מאד. רבי יוסף ישב לו במנוחה בביתו; חנה אשתו היתה אשה יִרְאַת אלהים, טובת לב וּמַכְנֶסֶת אורחים, ותהי היא העוסקת בבית־המשקה ורבי יוסף ישב בהדרו ועסק בתורה ותפלה. וכל ה„גוים" אשר בכפר ידעו, כי „יוסקה" איש אלהים קדוש הוא ויכבדוהו מאד.

ויהי היום ויעבור איש עני דרך הכפר וַיָּסַר ללון בבית רבי יוסף. שם נתנו לו ארוחת הערב ומקום ללון, כאשר נתנו לכל האורחים. הבקר אור והעני קם ממשכבו ויתפלל, ויחפץ ללכת.

– לא תלך מזה – אמרה אליו חנה – עד אשר תאכל אתנו ארוחת הצהרים, ותפצר בו – ויאכל אִתָּם. אחר ארוחת הצהרים לקח העני את מקלו ותַרְמִילוֹ וַיִּפֶן אל רבי יוסף ואשתו ויאמר: „ראה ראיתי כי יראי אלהים אתם, ועתה הגידו נא לי מֶה חָסֵר לכם ובמה אֲבָרֶכְכֶם?

– אין אנו חסרים דבר, ברוך השם! – ענה רבי יוסף – הַזָּן את הכל זן וּמְפַרְנֵס גם אותנו; אחת אֶשְׁאַל מאת השם יתברך, כי יתן לי בן חכם יודע תורה. בנות יש לנו, ברוך השם, אך מה הֵן הבנות? הנה ארוני מלא ספרים קדושים, ומי יְלַמֵּד בהם אחרי מותי?

– אם כן, רבי יוסף – אמר העני – כָּעֵת חַיָּה וחנה אשתך חובקת בן, והוא יהיה בעל נשמה גדולה, אך הַשָּׂטָן יתן עיניו בו, וקשה תהיה המלחמה, קשה מאד... ואתם שמרו את הילד מכל דבר טמא, כי בנפשו הוא.

והעני פתח מהר את הדלת ויצא וַיִּעָלַם. והמה לא ידעו, כי איש אלהים הוא העני הזה, רבי ליב שרה'ס שמו, מגדולי תלמידיו של רבי ישראל בעל־שם־טוב.

עברה שנה וַיִּוָּלֶד בן לרבי יוסף; ופני הילד מזהירים כַּחַמָּה ועיניו–ככוכבים בלילה. כאשר נודע הדבר ל„הפריץ" קרא לרבי יוסף ויאמר לו: שמע נא, מָשְׁקָה (כך קרא לו הפריץ), הנה בן יפה נולד לך, וכאשר יגדל יהיה יהודי נִבְזֶה כמוך, וישיר את השיר הנבזה „מַה־יָּפִית" לפני ה„פריץ" שלו כמוך, וחייו מה יהיו? עוני ומחסור, ריש וקלון כחייך אתה, מָשְׁקָה! ואני טוב ורחמן

הנני, ורחמי נכמרו על הילד היפה; תְּנֵהוּ אפוא על ידי והיה לי לבן, הן ערירי אני —

— אבל אדוני הרם! — שְׂסָעֵהוּ רבי יוסף — הן יהודי הנני...

— לך לַעֲזָאזֵל, מצורע, עם יהדותך יחד! הַשְׁמַעְתֶּם? יהודי נבזה אינני רוצה לתת את בנו לאָציל פולני להַנְכּו! בעוד שמונת ימים תביא לי מס הַמַּרְזֵחַ בעד שמונה שנים, שלא שִׁלַּמְתָּ לי; ואם לא תביא לי הכסף, אשליך אותך ואת אשתך ובניך אל הבור אשר בחצרי! השמעת, משקה? —

והפריץ היה מכשף גדול ונורא. מה עשה רבי יוסף? עמד ונסע אל הבעל־שם־טוב, שישב בעיר הסמוכה, לבקש ממנו „קְמֵעַ", שֶׁיָּגֵן על הילד מִכְּשָׁפִים. בבואו לפני הבעל־שם־טוב הכיר שם את העני הזקן, אשר בֵּרְכו, כי יִוָּלֵד לו בן. רבי יוסף הכירו, אך הזקן הִתְנַכֵּר אליו. אמר לו הבעל־שם־טוב: ליב, למה תִּתְנַכֵּר? ידע נא העולם, כי כחך גדול בשמים ובארץ. לך עם היהודי הזה וְהָחִישָׁה לו עזרה, אל תירא. ואתה קח עמך עוד שמונה יהודים, למען תהיו ל„מִנְיָן", ושמרתם את הילד בלילה שלפני הברית. ראה הזהרתיך!

בֵּאוּר: חוֹכֵר — השוכר בית או שדה. — מַרְזֵחַ — בית שמוכרים בו יין שרף. — פָּרִיץ — בעל אחוזה פולני. — לֹא הָיָה כְּנוֹשֶׁה — לא נָגַשׂ בו, לא תָּבַע ממנו. — תַּרְמִיל — שק, ילקוט. — מַה יָּפִית - פסוק בשיר השירים. — שְׂסָעָהוּ — הפסיקו. — קָמֵעַ — פִּסַּת קְלָף, שכתוב בה שֵׁם ה'. —

ב. לֵיל הַבְּרִית.

הלילה בא, וה„מִּנְיָן" התאסף בַּחֲדַר היולדת והתחילו ללמוד תורה. וְהַזְהֵר הזהירם הבעל־שם־טוב לאמר: אם ידפוק איש על הדלת — אל תִּפְתָּחוּ, ואם יקרא לכם מי — אל תענו דבר!

ויהי הם יושבים ועוסקים בתורה והנה קול דופק: „פתחו! בשם הפריץ, פתחו מהר!" — אין פותח... „פתחו! אני עבד הפריץ. הפריץ יְיַסְּרְכֶם קשה, יהודים נבזים, אם לא תפתחו!" אבל אין עונה ואין פותח... דומיה עברה שעה וקול דופק שוב:

— פתח, משקה, פתח הדלת! האם לא תכירני, משקה? הלא

אני הוא הפריץ! משקה, פתח! מחר אֲאַסֶּרְךָ בשבטים לַחַיִּם, אם לא תפתח, משקה!.. משקה, דבר לי אליך, פתח! מהר אשליכך מפה, אם לא תפתח! -- אבל אין פותח.

עברה עוד שעה אחת. והנה קול המון גדול נשמע מרחוק; קול המון אנשים הולכים הלוך וקרוב אל הבית ברעש... הנה קול דופק בחזקה על הדלת: „יוסקה, פתח מהר, רוצים אנו לשתות יין־שרף! מה לך, יוסקה? מדוע לא תפתח? שמה לך שם עם יהודיך, אשר הבאת מן העיר כְּאַוַּת נפשך, אך לנו תן יין־שרף! יין־שרף תן, יוסקה! ואם לא–נְקַרְקֵר קירות הבית ולא נשאיר אבן על אבן!".. הנה הם מתדפקים על הדלת בכח גדול, עוד מעט וְתִשָּׁבֵר; הם קורעים את תריסי החלונות, זורקים בהם אבנים.. הרעש גדול, עוד מעט ויפול הבית על יושביו–אבל אין פותח!

עברה עוד שעה, והנה קול מְנַגְּנִים נשמע מרחוק, והמנגינה, הוי, מה נפלאה!.. היא מושכת את הרגלים לרוץ בחזקה לקראת המנגנים... והמנגינה הולכת וְקָרֵבָה. הנאספים מתאמצים לשבת על מקומותיהם ולהגות בתורה, אבל המנגינה מושכת אותם אליה... המה מתחזקים ומתאמצים לשבת על מקומם. והמנגינה מושכת ומושכת ... העינים כֵּהוֹת, אלפי נקודות רצות ומסתובבות לפני הָעַפְעַפַּיִם... העינים תְּאֵבוֹת לנום, הַמֹּחַ נִרְדָּם, הוא מבקש מנוחה. והלב מִתְרַגֵּשׁ, מתמלא תשוקת החיים. עוד מעט ויתפוצץ מרוב תשוקה... והמנגינה הולכת וקרבה; הנה היא נשמעת כמו מאחורי הדלת והחלונות; רגע תִּשָּׁמַע מנגינת עצב והמה הוגים בתורה ועיניהם יורדות דמע; פתאם תפרוץ מנגינה עליזה–והם קוראים בתורה ומשחקים ורוקדים איש תחתיו... והקולות מושכים ומושכים... הלבבות מתמלאים נעימות געגועים... הוי, כמה הם משתוקקים לצאת אך רגע לראות את המנגנים הנפלאים! אבל–אסור! ורבי ליב עומד עליהם שפתיו נעות וקולו לא יִשָּׁמֵעַ–הוא עושה „הַשְׁבָּעוֹת"...

המנגינה חדלה... פתאם נשמע קול דופק על הדלת: „בשם רבי ישראל בעל־שם־טוב, פתחו!!"

„הנני!" – ענה אחד מן המנין.

פני רבי ליב נַעֲווּ פתאם וַיִּתְחַלְחַל... אבל כבר עבר המועד:

כלב שחור פרץ כרגע אל תוך הבית וירץ עד מטת היולדת ויחטוף את הילד–ויעלם.

– השטן נִצַּח! – קרא רבי ליב ויתעלף.

בבקר בא רבי יוסף אל החצר ויבקש, כי יתנוהו לראות את הפריץ.

– הפריץ צוה לְהַלְקוֹתְךָ המשים מַלְקוֹת בשבטים לחים.

– אבל בשם ד׳ – צעק רבי יוסף – יַלְקֵנִי חמשים והמשים מלקות, אך ישיב לי את בני! אנא, בשם אלהים, הניהוני נא לבוא אל הפריץ!

– הכו, אל תַּחְמֹלוּ! – נשמע קול הפריץ מהחדר הפנימי.

ביום המחרת מת רבי יוסף מרב יסורים ומשפחתו גֹּרְשָׁה מן הכפר.

בֵּאוּר: יְיַסֶּרְכֶם – יענוש אתכם. – נִקְרְקַר – נהרוס. – עוֹשֶׂה הַשְּׁבָעוֹת – הוא מַשְׁבִּיעַ את הרוחות לבל יגעו בילד לרעה. – לְהַלְקוֹתְךָ – להכותך. –

ג. חֲלוֹמוֹת.

והילד אפרים – כן קרא לו אביו – הלך הלוך וגדול בבית הפריץ, ויהי יְפֵה־עינים וטוב רואי, חכם לב, מבין ומקשיב; והפריץ אֲהֵבָהוּ מאד וַיְלַמְּדֵהוּ את „שבע החכמות״. והנער עשה חיל עד להפליא.

– אבא! – שאל הנער פעם אחת – הגידה נא לי, מה זה „זיד״?

– „זיד״ הוא רוח רעה, שד, מְחַבֵּל.

– ומדוע קוראים לי נערי החצר: „זיד״?

– איני יודע – ענהו הפריץ וַיִּשַּׁךְ את שפתיו מִכַּעַס עצור. מהיום ההוא והלאה חדלו הנערים לקראו בשם „זיד״.

– אבי! – שאל הנער פעם אחרת – היום ראיתיך מדבר עם איש אחד נִבְזֶה וְשָׁחוּחַ; אתה קראת אותו: „מָשְׁקָה כלב!״ ובצאתו מעל פניך קראו אחריו הנערים: „זיד״! וַיַּדּוּ אבן בו; האמת הדבר, כי הוא „שד״? ומדוע לא תגור אתה מפניו?..

– לא, בני; הוא יהודי, בן העם הארור והנבזה, אשר קללת אלהים רובצת עליו עד העולם.

– אם כן, אבי, „ז׳יד" הוא גם יהודי וגם שֵׁד?

– אמנם כן, בני.

– אבי! – שאל הנער בפעם אחרת, והוא אז בן שתים עשרה שנה – האמנם ז׳יד הנני! היום אמר לי נער אחד: „דע לך, סְטַסְיוּ, כי ז׳יד אתה. אבי ספר אתמול בערב, כי אביך היה ז׳יד ושמו היה יוסקה; הוא היה איש טוב וישר מאד, לא שתה לְשָׁכְרָה ולא הכה את אשתו. אך תמיד התפלל לאלהי הז׳ידים. האמת, אבי, כי ז׳יד הנני?

– לא, בני. שקר הדבר! –ענהו הפריץ במבוכה.

ובטרם מלאו לנער שלש עשרה שנה והוא חולם, והנה איש שיבה עומד עליו, פניו פצועים וּמְפִיקִים עֹנִי ומכאובים, והפנים פני ז׳יד חולה: „אביך אני! – קרא אליו הזקן הַמְעֻנֶּה – הפריץ האכזר גזל אותך מחיק אמך היולדת ואותי, אביך, הרג... ואתה, בני, יהודי אתה, ועליך להיות יהודי... בעוד ימים תְּמְלֶאנָה לך שלש עשרה שנה, ויהודי בן שלש עשרה שנה מחויב לעבוד את אלהי ישראל ולעסוק בתורתו הקדושה. קומה, בני, ולך אחרי..."

הנער הִתְחַלְחַל וצעק בקול גדול–וַיִּיקַץ.

– מדוע צעקת, בני, בלילה! – שְׁאֵלָהוּ הפריץ בבקר בקומו ממשכבו.

– חלום נורא חלמתי, אבי! – ענה הנער ועיניו מלאו דמעות.

– מה לך, בני? סַפֶּר לי. הן החלומות שָׁוְא ידברו!

– הוי, אבי! ירא אני לספר... הוי, נורא הדבר עד מאד.. בחלומי בא אלי ז׳יד אחד קרוע ופצוע ויאמר לי, כי אבי הוא וכי יהודי אני, גם קרא לי ללכת אחריו... הוי, אבי, הַאֻמְנָם הדבר, כי ז׳יד הנני! הן גם נערי החצר אומרים, כי ז׳יד הנני.

– שקר דבריהם! גם החלום שוא הוא – אמר הפריץ בחרדה...

–הוי, אבי, אמר הנער ממחרת היום בדמעות על עיניו–

בלילה הזה הִכָּנִי היהודי מכה רבה... מָרַט את שׂערותי וקרע בצפרניו את עור בשׂרי עד שְׁפָךְ־דם... הה, לוּ ראית את פניו האיומים, ואת עיניו המלאות דם ואת מצחו המלא קְמָטִים, הַמַּבִּיעִים דְאָגָה עמוקה וְיִסּוּרֵי הנפש... לו שמעת את קולו הנורא קורא אלי: „יהודי אתה ואני אביך! קומה נלכה אחרי פן אֲמִיתְךָ כרגע!" הוי, אבי, אבי, אבי!..

וביום השלישי בבקר, בהקיצו משנתו, ויפקח את עיניו,– והנה הוא שוכב ערום ברחוב העיר – – – על מִפְתַּן בית הכנסת.

*

ובלילה ההוא והרב חולם, והנה איש שׂיבה עומד עליו; תָּאֳרוֹ כתאַר מלאך אלהים. וקולו רך ונעים כקול הַכִּנּוֹר, והוא מתחנן אליו לאמר: „רבי, מחר בבקר ימצאו הַשַּׁמָּשִׁים על מפתן בית הכנסת נער ערום, טוב תאר וִיפֵה עינים. הנער הזה בני הוא; הפריץ גְּזָלוֹ ממני ואותי המית, ואת אשתי וילדי גֵּרֵשׁ מן הכפר... מחר תמלאנה לנער שלש עשׂרה שנה והוא – אוי לי! – גם את ה„אלף־בית" אינו יודע עדיין. לכן הֱיֵה נא אתה, רבי, אב לנער הזה, חַנְּכֵהוּ בְּמִצְוֹת וּלַמְּדֵהוּ תורת אלהים... וידוע תדע, כי נשמה גדולה לנער. אך השׂטן אורב לה; ואתה הִשָּׁמֶר נא לבלי תת להאויב לקחת את נשמת בני"...

באותו יום אסף הרב את הנער אל ביתו.

בֵּאוּר: שְׁחוֹחַ – כָּפוּף. – וַיַּדּוּ – זרקו. – הִתְחַלְחַל – נִזְדַּעְזַע, רעד בכל גופו.–

ה. מִלְחָמָה קָשָׁה.

ביום הראשון למד אפרים את ה„אלף־בית". ביום השני ידע כבר את הנקודות, ביום השלישי קרא ב„סדור", ביום הרביעי ידע כבר להתפלל וביום החמישי החל אפרים ללמוד „חומש"; ולא ארכו הימים ואפרים ידע את ה„תורה" והתחיל ללמוד מִשְׁנָה וגמרא. הרב אהב את הנער אהבת אב לבנו וְהָרַבָּנִית גִּדְּלַתּוּ כאם; ויהי הנער בכל דרכיו משכיל. ויעש חיל בתורת אלהים עד להפליא.

– בני! – אמר הרב אל אפרים פעם בבקר – אתה נוצרת להיות רב וְגָאוֹן בישראל, ואני לא אוכל עוד להיות רַבְּךָ; ועתה הא לך מכתב ולך לְאַמְסְטֶרְדַּם ולמדת שם ב„ישיבה הגדולה". אך זכור תזכור את אביך המת. זָכְרֵנִי גם אני וּזְכֹר את אלהי ישראל... וידוע תדע, בני, כי השטן אורב לך לקחת את נפשך... ועליך, בני, לעמוד בנסיון... ועתה הֵא לך הַקָּמֵעַ הזה, גם את מקלי אני נותן לך; והיה בכל פעם שתשכב לישון תָּעוּג עוּגָה מסביב לך במקלי, ולא תצא ממנה עד אור הבקר; ואת הקמע תחזיק בידך, עד אשר תקום משנתך; ראה, בני, הזהרתיך, חזק וֶאֱמָץ!

והרב נפל על צַוַּאר אפרים, ויבך גם אפרים, וַתֵּבְךְּ גם הרבנית מרחוק. –

ואפרים לקח צרורו על שכמו – וילך. והדרך רחוקה... עליו לעבור ערים וכפרים, יערים ונהרות, עד באו אל הישיבה הגדולה שבאמסטרדם... והנער המפונק מִנֹּעַר הולך לו רגלי לבדו וילקוטו על שכמו... והנה הוא עובר בתוך יער גדול; משני עברי הדרך מתנשאים אלונים רמי הקומה, וענפיהם הגדולים סבוכים וּמְפֻתָּלִים יחד, והדרך ארוכה עד בלי קץ... והיער עמוק, עמוק עד לבלי קץ... השמש נטה לערוב ... רגליו עֲיֵפוֹת מאד. הוא עמד להתפלל מנחה ... החשך כסה ארץ... הוא מתפלל מעריב. אחר התפלה הוציא פת לחם מילקוטו והפיץ לאכול, אך מים אַיִן ל„נטילת ידים", ואיך יאכל?.. וְעָיֵף הוא וְיָגֵעַ מאד, אַשְׁמוּרוֹת עיניו נסגרות בְּעַל־כָּרְחָן... הוא קרא „שמע" וְעָג עוגה מסביב למשכבו, את ה„קמע" לקח בידו ואת ילקוטו הניח מראשותיו–ויישן.

אשמורות עיניו אך רגע נסגרו, והנה קול שָׁאוֹן הֱעִירָהוּ... אפרים פקח את עיניו, והנה מַחֲנֶה זאבים רצים אליו מתוך היער, ועיניהם נוצצות כאש, פִּיּוֹתֵיהֶם פעורים וְשִׁנֵּיהֶם החדות מפיצות אֵימָה... הנה הם בָּאִים עד העוגה... רוצים הם להתפרץ לתוך העוגה פנימה, ואינם יכולים; נדחקים הם בכל כחם, רוקדים וּמִשְׁתַּגְּעִים מרוב כעס, אבל לתוך העוגה אינם יכולים לבוא... המחנה חלף הלך לו, – והנה חזיר־יער רץ לנגדו! הוא

בא עד לפני העוגה ויעמוד, כי לא יכול לבוא אל תוכו... הזיר־היער עבר; והנה מתוך היער נשמעה מנגינה נפלאה מאד, והמנגינה נשואה על כנפי הרוח המְנַשֵּׁב בַּלָּאט בין הָעֳפָאִים. ונפשו נמשכת אחרי המנגנים הנפלאים... זוכר הוא את ה„פריין" ואת כנורו... הפריץ ידע לְנַגֵּן בכנור עד להפליא וגם אותו לִמֵּד לנגן בכנור, וכמה אהב אז את כנורו הקטן!.. מִתְאַוֶּה הוא לצאת מתוך העוגה, מִתְאַוֶּה—ומתאפק... לבו נמוג בקרבו מרוב תענוגות ותַאֲוָה... ידיו רועדות, הַקַּמֵּעַ נשמט מידו ונפל לארץ... והוא יוצא בעל כָּרְחוֹ מן העוגה, ועל כנפי רוח הוא נִשָּׂא הלאה, הלאה אחר קוֹלוֹת המנגנים... עובר הוא פלגים ונהרים, שדות ויערים, ערים וכפרים, והמנגנים מנגנים לפניו... הנה הם—אך כארבע אמות בינו וביניהם, ואינו יכול להשיגם... והנה כפר מולדתו... הנה גם בית הפריין... והוא עומד כבר לפני הדלת... הדלת נפתחת, והנה...---ויד חזקה וגדולה מושכת אותו לאחור בכח... מלחמה גדולה התעוררה... כח אחד חזק מושכו אל הבית, אל הפריין, וכח אחד חזק מושכו לאחור: „אביך אני, אפרים! אני יוסף אביך, ואתה—בני! האם לא תַכִּירֵנִי? – קראה אליו תמונה נוראה, כתמונה שראה אז בחלום—יהודי אתה, בני; אל תבא אל הבית! פת תהיה ל„גוי", לְאַכְזָר, לְשִׁכּוֹר... אל תלך אחר המנגינה, אחר הכנור... השטן הוא המנגן לפניך בכנור, בני... אַמְסְטֶרְדַּמָּה לֵךְ, אל הישיבה! שם תִּלְמַד תורה, תורת אלהים, תורת אל חי!.. ראה, בני, בשרי קרוע, גוי פצוע, הפריין האכזר קרע את בשרי לגזרים... אם תהיה לפריין תהיה גם אתה לאכזר... אַמְסְטֶרְדַּמָּה לֵךְ, בני! אל תשמע אל המנגינה, אל הכנור... הא לך הַקַּמֵּעַ שאבד לך ביער... שובה, בני, שובה!.."

ואך לקח את הקמע בידו, והנה עוד הפעם הוא נִשָּׂא על כנפי רוח הלאה, הלאה, הרחק, הרחק, כל טִיסָה ששים פרסא, כל טיסה ששים פרסא, עד שהגיע לאמסטרדם ונכנס אל הישיבה הגדולה.

וראש הישיבה קבל את אפרים בשמחה רבה, כי ראה כי הָיֹה יהיה הנער הקטן הזה לגדול בישראל.

ואפרים ישב והגה בתורה יומם ולילה, ויצא לו שם כאחד הגאונים הגדולים בישראל. ובקרב העמים מִנְּתָה אותו קהלת פְּרָג לרב ולראש הישיבה, וינהרו אליו תלמידים רבים לשמוע תורתו והכמתו הָרַבָּה, ויהי שמו לברכה בישראל עד היום הזה.

בֵּאוּר: תֻּעוּג עוּגָה – העשה עגול. – פְּעוּרִים – פתוחים. – נִשְׁמַט – נפל. –

הערה: המורה מבאר לתלמידים את היסודות ההסטוריים והזמת הנפשית הלוטים באגדה יפה זו במעטה הדמיון והסוד: חיי היהודים במדינת פולין לפנים; הפריצים והיהודים: הַהֲפָכִים שבין חיי הפריץ, המלאים תענוגות והוללות ואכזריות וגאוה ושגעון מתוך עושר, ובין חיי היהודי, המלאים אהבת תורה ויראת שמים וטהרת המדות ושפלות הרוח מתוך עוני. המלחמה הקשה בנפש הנער היהודי, שחונך בחצר הפריץ. השטן-סַמל תענוגי העולם הזה, תמונת אביו-סֵמל עם ישראל המעונה. אחר כך יציע לתלמידים לְהַרְצוֹת את הספור הזה עפ"י תכנית זו

תָּכְנִית הַסִּפּוּר: א): רַבִּי אַהֲרֹן וְהַפָּרִיץ. – ב): גְּזֵלַת הַבֵּן וּמוֹת הָאָב. (לעת זקנתו... והילד היה נחמד למראה... והפריץ... ויבקש ממנו... וכאשר השיב את פניו ריקם, גזל ממנו את הילד...). – ג): גִּלּוּי־הַסּוֹד וְהַחֲלוֹמוֹת. (... מעט מעט נודע לנער סוד מוֹצָאוֹ... ענויי אביו ומיתתו... ונפש הנער... חלומות רעים בְּעִתוּהוּ...). – ד): מְנוּסָתוֹ וְהַיָּיו בְּבֵית הָרַב. – ה): נְסִיעָתוֹ לַיְשִׁיבָה וּמִלְחֶמֶת הַנֶּפֶשׁ הַגְּדוֹלָה. (כאשר יצא אפרים לדרכו, גברו געגועיו אל חֶמְדוֹת החיים, אשר עזב, וכמעט שהחליט לשוב...). – הַנִּצָּחוֹן. –

נְטִיַּת הַמְרֻבָּעִים בְּבִנְיַן הַכָּבֵד.

א): כְּפוּלִים. פִּעֵל. מָקוֹר וְשֵׁם הַפֹּעַל: גַּלְגֵּל (גֹּל, גָּלֹל).

עָבָר: גִּלְגַּלְתִּי, גִּלְגַּלְתָּ, גִּלְגַּלְתְּ, גִּלְגֵּל, גִּלְגְּלָה;
גִּלְגַּלְנוּ, גִּלְגַּלְתֶּם, גִּלְגַּלְתֶּן, גִּלְגְּלוּ.

הֹוֶה: מְגַלְגֵּל, מְגַלְגְּלָה־גֶּלֶת, מְגַלְגְּלִים, מְגַלְגְּלוֹת.

עָתִיד: אֲגַלְגֵּל, תְּגַלְגֵּל, תְּגַלְגְּלִי, יְגַלְגֵּל, תְּגַלְגֵּל;
נְגַלְגֵּל, תְּגַלְגְּלוּ, תְּגַלְגֵּלְנָה, יְגַלְגְּלוּ, תְּגַלְגֵּלְנָה.

צִוּוּי: גַּלְגֵּל! גַּלְגְּלִי! גַּלְגְּלוּ! גַּלְגֵּלְנָה!

פֻּעַל. מָקוֹר: גֻּלְגֹּל. עָבָר: גֻּלְגַּלְתִּי... גֻּלְגְּלָה, גֻּלְגַּלְנוּ... גֻּלְגְּלוּ.

הֹוֶה: מְגֻלְגָּל, מְגֻלְגָּלָה־גֶּלֶת. עָתִיד: אֲגֻלְגַּל. תְּגֻלְגַּלְנָה.

הִתְפַּעֵל. מָקוֹר וְשֵׁם הַפֹּעַל: הִתְגַּלְגֵּל. עָבָר: הִתְגַּלְגַּלְתִּי, הִתְגַּלְגְּלוּ.

הֹוֶה: מִתְגַּלְגֵּל... עָתִיד: אֶתְגַּלְגֵּל... צִוּוּי: הִתְגַּלְגֵּל!..

ב): פְּעָלֵי ע"ו. פִּעֵל. מָקוֹר וְשֵׁם הַפֹּעַל: כַּלְכֵּל (=כּוּל).

עָבָר: כִּלְכַּלְתִּי... הֹוֶה: מְכַלְכֵּל... עָתִיד: אֲכַלְכֵּל... צִוּוּי: כַּלְכְּלִי..

פֻּעַל. מָקוֹר: כֻּלְכֹּל, גַּם כָּלְכֹּל. עָבָר: כֻּלְכַּלְתִּי־כָּלְכַּלְתִּי... כָּלְכְּלוּ.

הֹוֶה: מְכֻלְכָּל... עָתִיד: אֲכֻלְכַּל... תְּכֻלְכַּלְנָה.

הִתְפַּעֵל. מָקוֹר וְשֵׁם הַפֹּעַל: הִתְכַּלְכֵּל. הִתְכַּלְכַּלְתִּי. אֶתְכַּלְכֵּל.

ג): פְּעָלֵי ל"ה. פִּעֵל. מָקוֹר וְשֵׁם הַפֹּעַל: שַׁעֲשֵׁעַ (=שָׁעָה).

עָבָר: שִׁעֲשַׁעְתִּי, שִׁעֲשַׁעְתָּ, שִׁעֲשַׁעַתְּ, שִׁעֲשַׁע, שִׁעַשְׁעָה:
שִׁעֲשַׁעְנוּ, שִׁעֲשַׁעְתֶּם, שִׁעֲשַׁעְתֶּן, שִׁעַשְׁעוּ.

הֹוֶה: מְשַׁעֲשֵׁעַ, מְשַׁעַשְׁעָה—שַׁעַת, מְשַׁעַשְׁעִים, מְשַׁעַשְׁעוֹת.

עָתִיד: אֲשַׁעֲשַׁע (וּבְהֶפְסֵק: ־שֵׁעַ), תְּשַׁעֲשַׁע, תְּשַׁעַשְׁעִי, יְשַׁעֲשַׁע,
תְּשַׁעֲשַׁע, נְשַׁעֲשַׁע, תְּשַׁעַשְׁעוּ, תְּשַׁעֲשַׁעְנָה, יְשַׁעַשְׁעוּ, תְּשַׁעֲשַׁעְנָה.

צִוּוּי: שַׁעֲשַׁע! שַׁעַשְׁעִי! שַׁעַשְׁעוּ! שַׁעֲשַׁעְנָה!

פֻּעַל. מָקוֹר: שֻׁעֲשֵׁעַ. עָבָר: שֻׁעֲשַׁעְתִּי... שֻׁעַשְׁעָה... שֻׁעַשְׁעוּ.

הֹוֶה: מְשֻׁעֲשָׁע... מְשֻׁעַשְׁעוֹת. עָתִיד: אֲשֻׁעֲשַׁע... תְּשֻׁעֲשַׁעְנָה.

הִתְפַּעֵל. מָקוֹר וְשֵׁם הַפֹּעַל: הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ.

עָבָר: הִשְׁתַּעֲשַׁעְתִּי... הֹוֶה: מִשְׁתַּעֲשֵׁעַ. עָתִיד: אֶשְׁתַּעֲשַׁע (־שֵׁעַ).

צִוּוּי: הִשְׁתַּעֲשַׁע! הִשְׁתַּעַשְׁעִי! הִשְׁתַּעַשְׁעוּ! הִשְׁתַּעֲשַׁעְנָה!

כְּלָל א): הַבִּנְיָן הַכָּבֵד, שֶׁסִּמָּנוֹ דָּגֵשׁ חָזָק [1] בְּע' הַפֹּעַל, בָּא בַּפְּעָלִים
הַכְּפוּלִים בְּכֶפֶל הָאוֹת הַשְּׁנִיָּה שֶׁל הַמָּקוֹר, כְּמוֹ סוֹבַבְ־תִּי.
גּוֹלַלְ־תִּי, אוֹ בְּכֶפֶל שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹתָיו יַחַד, כְּמוֹ גַּלְ־גֵּל

1) הַדָּגֵשׁ הֶחָזָק כּוֹפֵל אֶת הָאוֹת וּמַרְחִיב אֶת הַמִּלָּה: קִשֵּׁר–קִ(שְׁ)שֵׁר

כְּלָל ב) : וְהוּא הַדִּין גַּם בְּפָעֳלֵי ע״ו, שֶׁהַבִּנְיָן הַכָּבֵד בָּא אוֹ בְּכֶפֶל הָאוֹת הַשְּׁנִיָּה, כְּמוֹ: קוּם–קוֹמֵם, שׁוּב–שׁוֹבֵב, אוֹ בְּכֶפֶל שְׁתֵּי הָאוֹתִיּוֹת, כְּמוֹ: פּוּץ–כּוֹצֵץ–פִּצְפֵּץ, טוּל–טַלְטֵל. נוּעַ–נַעֲנַע, נוּם–נִמְנֵם.

כְּלָל ג) : פָּעֳלֵי ל״ה נֶחְשָׁבִים גַּם הֵם לַשְּׁנִיִּים, כְּלוֹמַר, לְאֵלֶּה שֶׁבִּמְקוֹרָם יֵשׁ רַק שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת; בִּשְׁבִיל שֶׁהַהֵא שֶׁבְּסוֹף הַפֹּעַל אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא לְסִמַּן הַתְּנוּעָה, הַקָּמַץ אוֹ הַסֶּגוֹל, שֶׁלְּפָנֶיהָ: גָּלָה, גוֹלֶה, יִגְלֶה [1], וְאִם יֵשׁ סִמָּן אַחֵר לַתְּנוּעָה: יוּד אוֹ וָו, חֲסֵרָה הַהֵא: גָּלוּ (לֹא: גָּלְהוּ), תִּגְלִי (לֹא: תִּגְלְהִי) [2]. וּלְפִיכָךְ בָּא לִפְעָמִים הַבִּנְיָן הַכָּבֵד גַּם בְּפָעֳלֵי ל״ה בְּכֶפֶל שְׁתֵּי הָאוֹתִיּוֹת. כְּמוֹ: שָׁעָה–שַׁעֲשֵׁעַ. תָּעָה–תַּעְתֵּעַ, עָרָה עַרְעֵר, שָׁגָה–שִׁגְשֵׁג [3]. פְּעָלִים כָּאֵלֶּה נִקְרָאִים: מְרֻבָּעִים.

הֶעָרָה א) : בַּפֹּעַל טָאטֵא–טַאטֵא בָּאוֹת הָאַלְפִין בְּלִי שְׁוָא תַּחְתֵּיהֶן: טֵאטֵאתִי... מְטַאטֵא, מְטֹאטְאָה... אֲטַאטֵא... תְּטַאטֶאנָה. טַאטֵא! טַאטֶאנָה!

הֶעָרָה ב) : גַּם בַּפְּעָלִים הַשְּׁלִישִׁים יֵשׁ מְרֻבָּעִים. א) : בְּכֶפֶל ל׳ הַפֹּעַל, כְּמוֹ: נִפְלַל,–פֻּעַל מִן נָפֹל, אֻמְלַל–פֻּעַל מִן אָמֹל. מִזֶּה גַּם הַתֹּאַר: רַעֲנָן (רָעֹן), שַׁאֲנָן (שָׁאֹן) (וְנִמְצָא גַּם בְּעָבָר: רַעֲנָנוּ, שַׁאֲנָנוּ). ב) : בְּהוֹסָפַת אוֹת ר׳ בֵּין אוֹתִיּוֹת הַמָּקוֹר: כִּרְבֵּל, מְכֻרְבָּל (=כָּבֹל). כִּרְסֵם (=כָּסֹם). ג) : מְרֻבָּעִים זָרִים, כְּמוֹ: חַשְׂפֵּס, מְחֻסְפָּס (=חָשֹׂף), פַּרְשֵׁז (=פָּרֹשׂ), רִטְפַּשׁ, רֻטְפַּשׁ (=רָטֹב=רָטֹף).

הֶעָרָה ג) : יֵשׁ שֶׁנִּכְפָּלוֹת ע׳ וְל׳ הַפֹּעַל בַּפְּעָלִים הַשְּׁלִישִׁים, וְאָז הֵם מְחֻמָּשִׁים, כְּמוֹ: סְחַרְחַר, פֻּעַל מִן סָחֹר; חֲמַרְמְרוּ, פֻּעַל מִן חָמֹר.

---

1) בְּיָמִים קַדְמוֹנִים כָּתְבוּ עִבְרִית בַּסְּפָרִים בְּלִי נְקוּדוֹת, רַק אוֹתִיּוֹת א׳ ה׳ ו׳ י׳ הָיוּ סִמָּנֵי הַנְּקֻדּוֹת (תַּחַת גָּלָ כָּתְבוּ: גלה; כִּי בְּלִי הַהֵא אֶפְשָׁר לִקְרֹא: גָּל) וְהַסִּמָּנִים הָאֵלֶּה, אה״וי״, נִשְׁאֲרוּ בִּכְתָב גַּם אַחֲרֵי שֶׁהִמְצִיאוּ אֶת הַתְּנוּעוֹת.

2) מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּפָעֳלֵי ל״א, שֶׁאוֹת א. הִיא חֵלֶק מִן הַמָּקוֹר, וּלְפִיכָךְ אֵינָהּ חֲסֵרָה בִּנְטִיָּה: מָצְאוּ, תִּמְצְאִי.

3) וְנִמְצָא יְפֵהפֶה–יְפֵיפִיָּת, פֻּעַל מִן יָפֶה.

נְטֵה עַל פִּי זֶה אֶת הַפְּעָלִים הַלָּלוּ בְּבִנְיָן הַכָּבֵד:

א) כְּפוּלִים: זָלֹל–זַלְזֵל [וְהִתְפַּעֵל: הִזְדַּלְזֵל], כָּרֹר – כַּרְכֵּר [רַק בְּפִעֵל]; סָלֹל–סַלְסֵל [וְהִתְפַּעֵל: הִסְתַּלְסֵל]; סָכֹךְ–סַכְסֵךְ [וְהִסְתַּכְסֵךְ]; צָפֹף–צַפְצֵף [רַק בְּפִעֵל]; צָמֹם–צַמְצֵם [וְהִצְטַמְצֵם]; קָלֹל–קַלְקֵל; שָׁקֹק–שַׁקְשֵׁק [וְהִשְׁתַּקְשֵׁק].

ב) ע"ו: זוּעַ–זַעְזֵעַ [וְהִתְפַּעֵל הִזְדַּעְזֵעַ], טוּל–טַלְטֵל [וְהִתְפַּעֵל: הִטַּלְטֵל–בְּלִי הַתָּו], נוּם–נַמְנֵם [פִּעֵל וְהִתְפַּעֵל], נוּעַ–נַעְנֵעַ [פִּעֵל וְהִתְפַּעֵל], פּוּץ–פַּצְפֵּץ.

ג) ל"ה: טָאֹה–טַאטֵא [רַק בְּפִעֵל], עָרֹה–עַרְעֵר, שָׂגֹה–שַׂגְשֵׂג [וְהִשְׂתַּגְשֵׂג], תָּעֹה – תַּעְתֵּעַ [פִּעֵל: תִּעְתַּעְתִּי, מְתַעְתֵּעַ, אֲתַעְתֵּעַ. הִתְפַּעֵל: הִתַּעְתֵּעַ, מִתַּעְתֵּעַ, אֶתַּעְתַּע בְּחֶסֶר ת'].

גֵּר־צֶדֶק.

(מָסֹרֶת).

גְּרָף פָּטוֹצְקִי, גְּרָף פּוֹלַנִי, רָם הַיַּחַשׂ, יַחַשׂ אָבוֹת,
לוֹ אֲחֻזּוֹת, לוֹ אוֹצָרוֹת לַאֲלָפִים גַּם לִרְבָבוֹת;
לוֹ עֲבָדִים, עַבְדֵי עוֹלָם, הָאֻמְלָלִים הָאִכָּרִים,
נַפְשָׁם שָׁחָה לַעֲפַר אֶרֶץ, גֵּוָם מִרְמָס לָאַכְזָרִים.
לוֹ הֵיכָלִים כְּלִילֵי יֹפִי, קֵן כָּל תַּאֲוָה, כָּל תּוֹעֵבָה,
סָבִיב לָמוֹ הָאֹהָלִים, אָהֳלֵי מַחְסוֹר וּמַעֲצֵבָה;
הָאִכָּרִים בָּם יָנוּחוּ, הָעֲבָדִים יְגִיעֵי כֹחַ,
גַּם מִיהוּדָיו שָׁם נֶאֱחָזוּ בְּבָתֵּי מָלוֹן וּמַרְזֵחַ.

שָׁם הַיְהוּדִי, נוֹדֵד נֶצַח מָצָא מָקוֹם לִמְנוּחָתוֹ,
וּבִשְׂכַר דִּירָתוֹ שָׁמָּה לָקְחוּ מֶנּוּ אַךְ – נִשְׁמָתוֹ.
הוּא הָרוֹכֵל, הוּא הַנּוֹכֵל הוּא הַזּוֹחֵל כַּתּוֹלֵעָה,
הוּא הַיְצוּר בְּלִי לֵב בְּלִי רֶגֶשׁ, הַמִּתְגַּלְגֵּל תַּחַת שׁוֹאָה... ג'

הוּא הַמְשׁוֹרֵר לָאֲדוֹנִים
הַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹתָיו
וּמִסָּבִיב הַגְּאוֹנִים
„שִׁירָה, שִׁירָה, כֶּלֶב אָרוּר!"

שִׁיר „הָאַהֲבָה בְתַעֲנוּגֶיהָ",
שִׁיר אֻמָּתוֹ, קִינוֹתֶיהָ...
מַה־יִּצְחָקוּ, מַה־יָּגִילוּ:
הָאֵר פָּנִים לוֹ יוֹאִילוּ.

* *
*

גְּרַף פָּטֹצְקִי רַב הָעֹשֶׁר,
לוֹ בֵּן יָחִיד מַחְמַד עַיִן,
שְׁפַל הָרוּחַ, גְּדָל הַנֶּפֶשׁ,
לִבּוֹ מָלֵא תֹּם הַנֹּעַר,
הָעֵינַיִם—עוֹלָם מָלֵא,
אַךְ עֲצֶבֶת תָּעִיב אוֹרָן,

רַב הַגָּאוֹן, גְּאוֹן אַכְזָרִי,
וּבְמַרְאֵהוּ מַה־נֶּהְדָּרִי.
רַב הַכִּשְׁרוֹן, רַב הַתְּבוּנָה,
אַהֲבָה, חֶמְלָה וַחֲנִינָה;
עוֹלָם כֻּלּוֹ אוֹר זָרוּעַ,
וּבְמַחֲשָׁבוֹת הוּא שָׁקוּעַ...

וּמִסָּבִיב הַגְּאוֹנִים,
עַל מִשְׁכְּבוֹתֵי הָאֻמְלָלִים,
מַה־יֶּעָצֵב, מַה־יִּסָּעֵר,
נִטְפֵי דִמְעָה עַל עַפְעַפָּיו

כִּי יִצְחָקוּ. כִּי יִצְהָלוּ;
כִּי יָשִׁירוּ, יִתְהוֹלָלוּ —
מַה־יִּתְחַמֵּץ לִבּוֹ פְּנִימָה,
וּפָנֵיהוּ יַעֲטוּ כְלִמָּה...

בָּדָד, דֻּמָּם לִפְנוֹת עֶרֶב
וּבַשָּׂדֶה, וּבַיַּעַר
סוֹבֵב, הוֹלֵךְ, שׁוֹאֵף רוּחַ
יָשִׂים פָּנָיו אֶל הָאֹהֶל

הָלוֹךְ יֵלֶךְ לוֹ לָשׂוּחַ,
סוֹבֵב, הוֹלֵךְ, שׁוֹאֵף רוּחַ;
עַד הַלַּיְלָה—וּבָאֹפֶל
שָׁם בִּקְצֵה הַכְּפָר בַּשֵּׁפֶל.

שָׁם אִישׁ שֵׂיבָה, רַב הַדַּעַת,
עַל פָּנֵיהוּ רוּחַ נֹעַם.
וּבַלַּיְלָה וּבַלַּיְלָה
אֶל הָאֹהֶל, אֶל הַיְהוּדִי,

דַּעַת תּוֹרַת אֵל שָׁמַיִם,
לַבַּת קֹדֶשׁ בָּעֵינַיִם;
חֶרֶשׁ יָסוּר מִן הַיַּעַר
בֶּן הַגְּרַף, הַגְּרַף הַנָּעַר.

וּבַסֵּפֶר שָׁם הַנַּעַר
עִם הַזָּקֵן יֶהְגּוּ יַחַד,

תּוֹרַת־חֶסֶד, אַהֲבַת־צֶדֶק   יִלְמַד שָׁמָּה מִבְּלִי פָּחַד;
שָׁם הַפֶּרַח, פֶּרַח נָעִים,   יֵשְׁתְּ לָרְוָיָה טַל שָׁמָיִם,
שָׁם הַנֶּפֶשׁ, נֶפֶשׁ רַכָּה,   תָּרוֹם תִּפְרֹשׂ הַכְּנָפַיִם —
תָּרוֹם, תָּעוּף הָלְאָה מָעְלָה,   מְקוֹם בּוּז אַיִן וּמַשְׂטֵמָה,
אַהֲבַת נֵצַח שָׁם שׁוֹרֶרֶת   וּבְנֵי עֹנִי יֵלְכוּ רוֹמָה...

וּבַלַּיְלָה וּבַלַּיְלָה   חֶרֶשׁ יָשׁוּב הָאַרְמוֹנָה,
וּבִלְבָבוֹ הָעֲצֶבֶת   עָמֹק, עָמֹק שָׁם קִנְנָה...

* *

לֵיל הָאָבִיב, לֵיל עֲרָפֶל,   וּבָאֹפֶל רוּחַ דְּמָמָה
מִתְעוֹפֶפֶת וּמְרַחֶפֶת   עַל פְּנֵי תֵבֵל הַנִּרְדָּמָה.

גַּם „אַיָּלוֹן", זוֹ הַקִּרְיָה   הָעַלִּיזָה, הַהוֹמִיָּה,
שָׁקְטָה כֻּלָּהּ וַתִּנָּפַשׁ   וַתֵּרָדֵם בַּדְּמִיָּה.
וּבַבָּתִּים כָּל הַנֵּרוֹת   גַּם בָּרְחוֹבוֹת כָּבוּ, כֵּהוּ;
אַךְ מֵרָחוֹק שָׁם בָּאֹפֶל   שִׁירֵי נֹעַם יִשָּׁמֵעוּ.
שִׁירֵי נֹעַם—גַּם הָרוּחַ,   רוּחַ קָרָה, הַנּוֹשֶׁבֶת
תִּדֹּם רֶגַע, מִתְעַנֶּגֶת   עַל הַשִּׁירָה הַמְּעַצֶּבֶת
וּמְעַנֶּגֶת וּמְרוֹמֶמֶת — —   שִׁירַת נֶפֶשׁ הָעֹרֶגֶת
הַשּׁוֹאֶפֶת לִמְעוֹן נֵצַח   וּבְשִׁירָתָהּ מִתְמוֹגֶגֶת...

שָׁם בֶּחָצֵר—בֵּית־הַמִּדְרָשׁ   וּבַפִּנָּה אוֹר זָרוּעַ,
שָׁם אַבְרָהָם גֵּר־הַצֶּדֶק   יִלְמַד, יָשִׁיר אַף יָנוּעַ.
וִיגוֹן נֹעַם בַּמַּנְגִּינָה,   תַּעַל, תֵּרֵד בְּקוֹל וּדְמָמָה, —
כָּכָה תָּשִׁיר כִּי תִפָּרֵד   מִמְּעוֹן נֵצַח גַּם הַנְּשָׁמָה...
כָּכָה יִלְמַד יוֹם וָלַיְלָה,   וּבְמַעֲמַקֵּי יַם הַתּוֹרָה
יְצַלֵּל, יַעֲמִיק, יַעַל פְּנִינִים,   פְּנִינֵי דַעַת, פְּנִינֵי אוֹרָה.

* *

שָׁם בִּרְחוֹבוֹת עִיר „אַיָּלוֹן"
„גְּרַף פָּטֹצְקִי", „גֵּר־הַצֶּדֶק"
שׂוֹנֵא נֶפֶשׁ עַם הַיְּהוּדִים.
לוֹ בֵּן יַקִּיר—גֵּר יְהוּדִי!
יַחַד יֶהֱמוּ הַפּוֹלַנִים
רַב הַקֶּצֶף–וּבְבָתֵּיכוֹ
רַב הַשָּׁאוֹן, רַב הַפַּחַד,
עַל שְׂפָתַיִם נִשְׂאוּ יַחַד:
רַב הַגָּאוֹן, גְּדָל שִׁגָּעוֹן,
כָּל לֵב מָלֵא בַּתִּמָּהוֹן,
וּבָרְחוֹבוֹת יִתְגּוֹדָדוּ,
כָּל הַיְּהוּדִים מַה־יֶּחֶרָדוּ!

* * *

וּבִמְעָרַת בֵּית הַכֶּלֶא
וַהֲמוֹן זְבוּבִים, זְבוּבֵי זַוָּעָה,
וּבַמְּעָרָה רוּחַ קֶטֶב,
קִירוֹת עָפָר מָה רָטְבוּ,
וּבַפִּנָּה שָׁם הַשְּׂמָמִית
תֵּלֵךְ בֶּטַח, תָּצוּד צַיִד
שָׁם עַכְבָּרִים יִסְתּוֹפְפוּ.
שָׁם יִשְׁרֹקוּ, יִתְעוֹפֵפוּ;
רוּחַ רָקָב, מַחֲנַק נֶפֶשׁ,
הַמַּרְצֶפֶת–טִיט וָרֶפֶשׁ;
קוּרֵי רֶשֶׁת אַט אֹרֶגֶת,
וּבַדֶּשֶׁן מִתְעַנֶּגֶת.

וּבָאֹפֶל יֵשֵׁב שָׁמָּה
גֵּר־הַצֶּדֶק – אַךְ רוּחֵהוּ
אֶל הָעֵדֶן שָׁם מִמַּעַל
בּוֹ הַזֹּהַר. זֹהַר שַׁדַּי –
שָׁם שׁאֶפֶת בּוֹ הַנֶּפֶשׁ
הַס! קוֹל דּוֹפֵק, מַשַּׁק נֶשֶׁק...
דֶּלֶת בַּרְזֶל עַל צִירֶיהָ;
בָּאוּ פְּנִימָה, עִמָּם אֵשֶׁת
אַבִּיר אָסוּר בִּנְחֻשְׁתַּיִם,
תַּמְרִיא עַל לִמְרוֹם שָׁמַיִם;
גִּילַת נֶצַח לָהּ נִשְׁקֶפֶת,
שָׁמָּה, שָׁמָּה הִיא שׁאֶפֶת.
מִבּוֹר אֹפֶל, קַן־צַלְמָוֶת –
וּבַהֲמוּלָּה שָׁם סוֹבֶבֶת.
חֶבֶל שׁוֹמְרֵי בֵּית הַסֹּהַר
רָמַת קוֹמָה וִיפַת תֹּאַר.

וּבִילָלָה תִּתֵּן קוֹלָהּ:
„שׁוּבָה. שׁוּבָה, בֵּן קְשֵׁה עֹרֶף!
– „נַפְשִׁי תִבְהַל חַיֵּי אֶרֶץ,
„וּמִמָּרוֹם פֹּה בָּאֹפֶל
„הָבָה! – נָשָׂא קוֹל בַּכֹּחַ–
„שׁוּב, בֵּן יַקִּיר. שׁוּב אֵלֵינוּ!
שׁוּב לַחַיִּים וְלְדָתֵנוּ!"
הַשָּׁמַיְמָה הִיא שׁאֶפֶת.
גִּילַת נֶצַח לִי נִשְׁקֶפֶת;
„הָבָה, אֶעֱבֹר בַּלַּהֶבֶת

„הַמְצָרֶפֶת וּמְטֹהֶרֶת
„אָז לַמְּרוֹמִים תָּעוּף, תֵּדֶא,
„נֹעַם נֵצַח, זֹהַר שַׁדַּי, —

סִיגֵי נַפְשִׁי הַדֹּאֶבֶת!
תִּשְׂבַּע נֹעַם, גִּיל וּנְגֹהוֹת,
„עֵינֵי רוּחִי הֵן הָרֹאוֹת!"

* *

*

אוֹר הַבֹּקֶר, בֹּקֶר עָבוֹת,
רַעַשׁ אוֹפָן, קוֹל מֶרְכָּבוֹת
עַם הָאָרֶץ, הַפּוֹלַנִים.
וּמִפִּיהֶם יַז הַקֶּצֶף,
שָׁם הַכֹּהֲנִים יִצְעָדוּ;
וּמֵרָחוֹק כְּבָר יָרִיחוּ

וּבָרְחוֹבוֹת כְּבָר הֲמוֹנִים,
וּבָרוּחַ הֵד פַּעֲמוֹנִים;
לַאֲלָפִים יִקָּהֵלוּ,
שֵׁם הַבּוֹגֵד יְקַלֵּלוּ.
עֵינָם תָּפִיץ אֹפֶל, שִׂנְאָה;
רֵיחַ קָרְבַּן אֵל הַקִּנְאָה.

תִּגְעַל, תָּקִיא תִּמְרוֹת עָשָׁן,
וּבִמְחוֹלוֹת הָאֲבַדּוֹן
אֶצְלָהּ נִצָּב אַסִּיר עָנִי,
וּבְמַעֲמַקִּים כָּל רִגְשׁוֹתָיו

תְּהוֹם, תָּרוּם הַלַּהֶבֶת,
יָחֹל, יִרְקֹד בָּהּ הַמָּוֶת...
אַךְ מַבָּטָיו עַל נִטָּיו;
שָׁם לַמְּרוֹמִים מַה־יִּכְלָיו...

הַס! הַהֶגְמוֹן יַרְעִים קוֹלוֹ:
מִמַּעֲמַקֵּי הַגֵּיהִנֹּם,
אַךְ הָאַסִּיר שְׂפָתָיו נָעוֹת:
הָשְׁלַךְ פִּתְאֹם אֶל הַלַּהַב

„שׁוּבִי, שׁוּבִי, נֶפֶשׁ טְמֵאָה,
מֵעַרְפַלֵּי אֶרֶץ־שׁוֹאָה!"..
„שְׁמַע יִשְׂרָאֵל..." וּבְרָב כֹּחַ
אִשֵּׁה רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ...

בֵּאוּר: רָם הַיַּחַשׂ – מיוחס גדול. – וּמַעֲצֵבָה – עצב. – הַנּוֹכֵל – הרמאי. – הַמִּתְגַּלְגֵּל תַּחַת שׁוֹאָה – היושב בחשך. – שִׁיר „הָאַהֲבָה בְּתַעֲנוּגֶיהָ" – משיר השירים: מַה יָּפִית וּמַה נָּעַמְתְּ, אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים. – הַגְּאֵיוֹנִים – בעלי הגאוה. – שְׁפַל הָרוּחַ – עָנָו. – תָּעִיב – תַּכְהֶה, תחשיך. – עַל מִשְׁבַּתֵּי הָאֻמְלָלִים – על שפלות היהודים. – יִתְהוֹלָלוּ – ישתגעו. – יִתְחַמֵּץ – יִתְרַגֵּז. – וּפָנֵיהוּ יַעֲטוּ כְלִמָּה – מִתְבַּיֵּשׁ הוא בבני עמו האכזרים. – מַשְׂטֵמָה – שנאה. – יֵלְכוּ רוֹמָה – הילכים בגאון. – אַיָּלוֹן – כנוי לעיר וִילְנָה. – עוֹרֶגֶת – מִתְאַוָּה מאד. – יִסֹּת ...פּוּ – ישכנו. – זְבוּבֵי זַעֲוָה – זבובים דמעוררים גֹעַל נפש. – רוּחַ קֶטֶב –

רוח מִשְׁחָת. – בַּדֶּשֶׁן – במאכל שֶׁמֶן וטוב. – תַּמְרִיא עָל – תָּעוּף לְמעלה. – חֶבֶל – חֲבוּרָה. – תִּבְהַל – תִּמְאַס. – מַה יְּכַלָּיו – כמה מאד ישאפו. – אֶרֶץ שׁוֹאָה – ארץ אֹפֶל, קֶבֶר. –

תָּכְנִית הַסֵּפֶר: א): גְּרַף פָּטֹצְקִי וּתְכוּנָתוֹ. (סֶמֶל הַפָּרִיץ הַפּוֹלַנִי). – ב): חַיֵּי הַיְּהוּדִים בַּאֲחֻזּוֹת הַפָּרִיצִים. – ג): תְּכוּנַת בְּנוֹ וְיַחֲסוֹ לַיְּהוּדִים. – ד): הַגְּרַף הַצָּעִיר בְּאֹהֶל הַיְּהוּדִי. – ה): הַמַּהְפֵּכָה בְּנֶפֶשׁ הַגְּרַף הַצָּעִיר וּמְנוּסָתוֹ. – ו): גֵּר הַצֶּדֶק בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ. (הגרף הצעיר בא לְוִילְנָה וְהִתְגַּיֵּר, מאז הקדיש את כל עתותיו לתורת ישראל...). – ז): גֵּר הַצֶּדֶק בַּכֶּלֶא (לא ארכו הימים וסודו הגדול נתגלה...). – ח): הָרְאָיוֹן עִם אִמּוֹ, תַּחֲנוּנֶיהָ וּתְשׁוּבָתוֹ. – ט): מִיתָתוֹ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם. –

בָּאָבִיב.

הימים – ימי אביב. בְּמִשְׁעוֹל הַגַּנִּים בין שיחים וּדְשָׁאִים דְּשֵׁנִים ורעננים רץ יֶלֶד עוֹל ימים יָחֵף וְעֵירוֹם; אך כְּתֹנֶת בד לעורו וכובע על ראשו. רגע הוא אָץ ברגליו ורגע יעמוד, עיניו משוטטות על סביביו ואזניו קְשׁוּבוֹת וזקופות כאזני ארנבת.

הילד הלז היה... אני ולא אחר.

עומד אני ומשתומם על כל המראה הגדול, אשר לפני. אני לבדי הנני ואין נפש חיה סביבותי, זוּלָתִי שמים גבוהים ממעל, וארץ עטופה דֶשֶׁא ופרחים מתחת. והנה רעש עָמוּם, קול המולה נשמע במרומי הַשְּׁחָקִים, והקול מתגלגל והולך לְמֶרְחַקֵּי ארץ ומתפוצץ לקולות רבים אדירים... ושרפים וְתַנִּינֵי־אֵשׁ מעופפים רצוא ושוב בָּרָקִיעַ; הִיא קול רעש אוֹפָן בְּרֶכֶב אלהים... אמרתי בלבי; אדני

צבאות רוכב בָּעֲרָבוֹת; הנה הוא מעורר שוט וחוצב לַהֲבוֹת אש... ועַמּוּד אבק וקש ומוץ גם יחד עולה מן הארץ, סובב הולך ומְרַדֵּף כְּגַלְגַּל לפני סופה. עוד מעט — וגשם נְדָבוֹת נִתָּךְ ארצה, גשם חם אף נעים ומֵשִׁיב נפש. נטפי מטר גדולים מְתוֹפְפִים על צִמְחֵי הגנים; הֶחָצִיר, הבצלים וּשְׁאָר הַיְרָקוֹת שֶׁבַּגָּן כופפים ראשיהם כילדים בחיק אמותָם בתענוגים. בחוץ יזלו פלגי מים; בשבעה דרכים יֵצְאוּ איש ממקומו, ובדרך אחד ישטפו אחר כן שָׁטֹף וְעָבֹר, יֶהֱמוּ יֶחְמְרוּ וְיִרְעָשׁוּ; ומה יֶעֱרַב לאזן קול שיחם...

והנה זה נִגְלָה אוֹפַן מֶרְכֶּבֶת־יָהּ—גדול ונורא הוא שם במרחבי מרום... אפס חֶצְיוֹ אֶרְאֶה, כתבנית הקשת בתוך הענן, וכלו לא אראה. וכמה יפה, כמה נהדר הוא בִּשְׁלַל צְבָעָיו!

בין כך והשמש יוצא כחתן מֵחֻפָּתוֹ, חִפַּת ערפל, מביט לארץ — וְתִצְהַל, קוֹרֵץ לֶעָבִים — וְיִתְאַדָּמוּ...

זאת היא ראשית דעתי את האלהים ואת תבל ארצו.—

בֵּאוּר: יזול יָמִים — צעיר מאד. — אָץ — ממהר. — עָמוּם — לא צָלוּל. — בָּעֲרָבוֹת — בשמים. — מְתוֹפְפִים — דופקים. — יֶחְמְרוּ — יעלו קצף. — קוֹרֵץ — רומז. —

„תִּתְחַדֵּשׁ".

1.

מעשה בנער קטן בן חַיָּט.

והחיט—חיט עני מאד, והנער קטן עוד, ופניו לְבָנִים תמיד, ורק עיניו בוערות. —

והלילה ליל „הסדר" הראשון. בשלשת הלילות האחרונים לא עלה החיט על משכבו, כי היה עליו לְהַשְׁלִים

את מְלֶאכֶת הבגדים החדשים, בגדי יום טוב, לִגְבִיר העיר ולבניו ולחתניו ולנערים הקטנים אשר להם. עוד בערב פסח אחר הצהרים עשה את המלאכה, ורק בִּנְטוֹת צִלְלֵי הערב, צָרַר אותם בַּשְּׂמִיכָה וַיְבִיאֵם לבעליהם. הגביר ובניו וחתניו והנערים הקטנים לבשו את הבגדים החדשים, ויבואו אל בית הכנסת, — ואולם החיט לא לבש בגדים אחרים, ורק רחץ את פניו בְּחָפְזָה ויבוא גם הוא אל בית הכנסת — ובנו הנער הקטן גם הוא לא לבש בגדים אחרים, ורק רחצו את פניו, ויבוא גם הוא עם אביו אל בית הכנסת.

ובבית הכנסת אורה וצַהֲלַת־נפש ומנוחת לב. והחיט עומד עָיֵף וְיָגֵעַ וּמִתְנַמְנֵם ושומע את קול הַחַזָּן; ועל ידו עומד אפרים בנו, הוא שומע רק את קול מַשַּׁק הבגדים החדשים מסביב — ופניו לבנים מאד, ועיניו בוערות...

ואחרי כן, כשבת החיט אל ה„סדר" בַּעֲלִיָּתוֹ הצרה, באה המנוחה גם עליו: הלא „יום טוב" הוא.

והבן שואל — לא אותן הקושיות הכתובות ב„הגדה", כי אם קושיה חדשה...

— אבי! מדוע לא אמרו גם לי „תתחדש"?..

כל הנערים, אשר היו בבית הכנסת, אמרו זה לזה „תתחדש", ורק לי לא אמרו...

והחיט מגמגם ועונה:

— בני, כל מי שאין לו בגד חדש, אין אומרים לו „תתחדש".

— אבל מדוע אין לי בגד חדש? כל הימים, אשר אני חי, לא שמעתי עוד איש אומר לי „תתחדש"...

והוא נושא את עיניו מתוך ההגדה, ועיניו לא היו עינים, כי אם לפידים בוערים...

והוא רואה את אמו מַבֶּטֶת אליו מתוך דמעות.

— אם ירצה השם, — אמרה לו אמו — בשנה הבאה בהיות הפסח והיה לך בגד חדש.

ואמו נשקה לו על מצחו; ועיני הנער היו עיני חולֵם, חולם המחכה לפתרונים...

II.

אבל גם בשנה הבאה לא היה עוד לאפרים בגד חדש. נשיקות-אותן יכלה אמו לתת לו, ואולם לא בגד חדש.

וגם בשנה אשר אחריה, וגם בשנים הבאות לא היה עוד לאפרים בגד חדש. כי אמנם יש בני אדם כאלה על פני האדמה, אשר אין להם לעולם בגד חדש.

ואפרים שאל תמיד: „מדוע?" וּשְׁאֵלַת כָּל הַשְּׁאֵלוֹת היתה: מדוע אין לי בגד חדש? ועוד קָשָׁה ממנה היתה השאלה: מדוע זה יש ל א ח ר י ם בגדים חדשים?..

פעם אחת בלילה הקיץ משנתו בבכי; ואמו שאלה מה־זה היה לו, והוא ספר באזניה, כי זה עתה באו אליו הנערים חבריו וימששו איש איש את בגדו, ואיש איש אמר לו: תתחדש! תתחדש! ונפשו בו השתפכה מרב גיל — ואולם עתה — הנה דבר אין לו.

ואמו אמרה: „אין זאת, כי ראה הילד בגד בחלומו".

ולנער מלאו עשר, שתים עשרה שנה, ויהי לפועל על יד אחד החיטים; אבל בגד חדש לא היה לו בכל אלה.

וּבְשָׁלְחַ אותו החיט להביא את הבגדים החדשים אל בתי העשירים, ועיניו ראו את כל עשרם ותפארתם וכל אשר להם, ובשובו אח"כ לְמְעוֹנוֹ הצר, ועיניו ראו את כל עָנְיוֹ וכל אשר לו, — זכר אז רק את הדבר האחד: כי להם בגדים חדשים, ולו — אין.

במה חטא, כי אין לו בגד חדש? ומה עשו האחרים ובמה זכו, כי יהיו להם בגדים חדשים?

הַאֻמְנָם לא יְזֻכֶּה ללבוש בגד חדש? האמנם לא תשמענה אזניו ברכת „תתחדש״?

ויש אשר קִוָּה ואמר: עוד יבאו הימים, ולכל אדם ואדם, וגם לו בתוכם, יֵאָמֵר: „תתחדש!״

אבל הימים האלה לא באו — ורק באו ימים אחרים...

III.

והוא חולה, שוכב על המטה בבית החולים, שוכב וּמְשָׁעֵל.

וקול הַשִּׁעוּל הולך וְחָזֵק, ודם מתפרץ מגרונו לרגעים.

והוא שוכב וחולם בהקיץ: עיניו רואות בגד חדש, ואזניו שומעות מרחוק קול „תתחדש״... בימים הראשונים היה הרופא נִגָּשׁ אל מטתו פעם בפעם בצהרים — ואולם עתה כבר חדל. אין זאת, כי אם עוד מעט וקם מעל משכבו ויצא, וְהֵחֵלּוּ החיים החדשים עם הבגד החדש...

ואולם כחו הולך הלוך וּמָעֹט, גרונו נִחָר, לשונו יְבֵשָׁה, ועיניו בוערות...

ועיניו תִּכָּגַרְנָה מעט מעט, והוא רואה מַרְאֶה נפלא: הנה מלאכים יורדים, מלאכים קטנים, מלאכים גדולים, מלאכים לאלפים, מלאכים, אשר לא יוכל לספור אותם מֵרֹב, ועוד מעט וּמָלֵא כל החדר אותם! והמלאכים עולים ויורדים, עולים ויורדים וּמַשִּׁיקִים בכנפיהם. ופתאם, והנה בגדים חדשים בידיהם, בגדים לבנים כלם, ואזניו תשמענה שירה נעימה, שירה אשר אין לה קץ: „תתחדש! תתחדש! תתחדש!״...

ופתאם והנה מלאך שחור...

ביום ההוא קברו את אפרים בבגדיו הלבנים החדשים, ואולם ברכת „תתחדש" לא שמעו עוד אזניו...

תָּכְנִית הַסִּפּוּר: א): הַחַיָּט בְּעֶרֶב חַג הַחֵרוּת. — ב): הַחַיָּט וּבְנוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. — ג): קֻשְׁיָה חֲמוּרָה. — ד): מַשְׂאַת נַפְשׁוֹ וַחֲלוֹמוֹתָיו. — ה): הַקִּנְאָה וְהַתִּקְוָה. — ו): חֲלוֹמוֹ הָאַחֲרוֹן וּפִתְרוֹנוֹ. —

הַתּוֹעָה.

כְּשֶׁיָּצָאנוּ מן העיר לא יצאנו לִרְצוֹנֵנוּ: הרוח דְּחָפָנוּ. וּכְשֶׁבָּאנוּ חוצה־לעיר לא הלכנו מֵרְצוננו: מַרְאֵה עינינו מְשָׁכָנוּ; הַיֶּרֶק, הירק הקוֹסֵם קָרַץ אלינו; הֵנָּה, הנה, נערים! פה שובבים שֶׁכְּמוֹתְכֶם מַמְתִּינִים לָכֶם.

הולכים אנו נֶחְפָּזִים. הלב חָרֵד וְשָׂשׂ; הַיָּרֵא ורך הלבב ילך וישוב לביתו!

והננו לפני הַסּוֹד הַנִּשְׂגָּב: הקמה עומדת לפנינו זקופה ושותקת בְּגַאֲוָה, כאלו לא היא קְרָאַתְנוּ, לא היא קרצה אלינו; יהי כָךְ.

הולכים אנו בקמה, וכל אחד בורר לו שְׁבִיל מְיֻחָד. וְהַשִּׁבֳּלִים קְצָתָן מקבלות אותנו בְּסֵבֶר פנים יפות, קצתן מְלַטְּפוֹת אותנו וּמְדַגְדְּגוֹת תחת אזנינו; רֻבָּן מתלחשות עלינו. ואנו הולכים הלאה, ורואים עֲדַיִן איש את אחיו מבין השבלים. והנה נֶעֱלַמְנוּ איש מעיני רעהו, אלא שאנו שומעים עֲדַיִן זה קולו של זה. והקולות הולכים ומתרחקים, הולכים וְנִבְלָעִים; נבלעו הקולות.

ובודד אני; רק אני—והשבלים, ומלמעלה—רְקִיעַ השמים. וגם את השמים שוב איני רואה; טובע אני בים של שבלים.

– זִיזְזְ! זִיזְזְ! – הן מלחשות באזני; הואילה נא, בָחור, ומְצָא דרך לצאת. פונה אני לימין – שבלים עומדות כנגדי, לִשְׂמֹאל – שבלים טופחות על פני... אבדתי דרך.

קורא אני לחברי – אין עונה. איזה צפור־פֶּרֶא טָסָה ממעל לי וקוראה אלי בלשון, שאיני זָקוק לה.

צחוק פרץ מלבבי. הֲרֵי אני תועה באמת, ולבי עָלַץ בי.

– הו, חַבְרַיָה! – קורא אני בקול גדול.

– אַיֶכָּה? – עונה לי קול; ונדמה לי, שהוא מגיע אלי מִמֶרְחָק רב.

– פה! – הַשִׁבֹּלֶת שְׁטָפָתְנִי!!

– איפה?! הנני אליך!

והולךְ אני לקראת הקול... אבל יותר שאני רוצה להתקרב אליו, אני מתרחק. אני קורא, אני צועק – אין קול ואין קשב. פֵּרַשְׂתִּי ידי כשׂוחֶה בלֶב־ים וְהִפְלַגְתִּי בין השבלים; אבל השבלים גְבהות פי־שנים מִקוֹמָתִי; איני רואה לפני כְלום, לבד מִכֶּתֶם קטן של רקיע מעל לראשי, ומִביבַי – זְזז!

עולה על דעתי: ומה אם באמת אָסון קָרָנִי? הן הקמה רחבה, רחבה מאד, ואני כבר יגעתי; עוד מעט וַיְהִי לילה. אֶרְעַב, אֶגְוַע ברעב בתוךְ הקמה, ואיש לא ידע. יבאו קוצרים לקצר את הקמה, ימצאו גוף, יודיעו בעיר. אבא ואמא יבאו, יביטו בי, יַכִּירוּני, יפלו עלי בִּבְכִי...

הרחבתי צְעָדַי; השבלים מתקוממות כנגדי ואני מרבה בהן הללים על ימין ועל שמאל בְּאַכְזְרִיות של ההולךְ למות; ואני נופל וקם, קם ונופל, ופתאם – רְוָחָה! אור! שמים!

הֵיכָן אני? – הר... עֵמֶק... עָשָׁן עולה משם... עדרי כבשים יורדים בְּצֵלַע ההר. אוי, לי מפני כַּלְבֵיהֶם, אם יַרגישו בי; בורח אני אל הָעֵמֶק.

והנה קולות מרחפים בָּאֲוִיר... הוֹשַׁעְנָא והושיעה נא!...
מֵהֵיכָן באים הקולות הללו?... היכן אני? היכן צד מזרח?
וצד מערב היכן? – תועה אני בַּנֵּכָר...

– חַה, חַה, חַה! – פְּרוֹרֵי צחוק מתגלגלים עלי
בָּאֲוִיר...

ברוך הגומל לְחַיָּבִים טובות!

חֲבֵרַי?! – הנם לפני. יושבים הם כלם בחצי עִגּוּל;
עֵסֶק הגון מצאו להם: אלה אוספים קש וְגַבְבָא ועורכים מדורה
ואלו קוטפים מְלִילוֹת וחוֹרְכִים אותן באש, לטעום טעם של
קָלִי. והמלילות עולות בלהב השמימה ומְקַטְרְגוֹת עלינו
לפני המקום.

– הב־הב! – נשמעה פתאם נְבִחַת כלב.

– הָעֵדֶר, העדר וכלביו הולכים וקרֵבים! אוי לנו!
באנו כלנו לתוך הקמה וְהִתְחַבֵּאנוּ עַד יַעֲבָר זָעַם.

כשיצאנו שנית מתוך הקמה, עמדו רגלינו בדרך
המובילה העירה. הֵיכָן העמק? היכן המדורה? ומי הֱבִיאָנוּ
לכאן? –

לא רצה אלהים שאנחנו, לומדי תורתו, נְכַשֵׁל בַּעֲבֵרָה
וְנֹאכַל מן הַגָּזֵל.

שבנו העירה טבולים בריח שדה ונקיים מֵחֵטְא.

בֵּאוּר: שֶׁכְּמוֹתְכֶם – כְּמוֹכֶם. – שְׁבִיל – דרך צרה. – שֶׁאֵינִי זָקוּק לָהּ – איני נִבין אותה. – הֲרֵי – הלא. – עָלַץ – שמח. – חַבְרַיָּה – חברים. – הִפְלַגְתִּי – הרחקתי ללכת. – פִּי שְׁנַיִם – כִּפְלַיִם. – הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת – העושה לחוטאים חסד. – גַּבְבָא – ענפים יבשים. – מְלִילוֹת – שבלים. – מְקַטְרְגוֹת – מתאוננות. – עַד יַעֲבָר זָעַם – עד עבור הרעה. –

הַמִּשְׁפָּט.

א): כְּשֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים, אוֹ כּוֹתְבִים, אָנוּ מַבִּיעִים אֵיזֶה רַעְיוֹן,
לְמָשָׁל: הַתַּלְמִיד לָמַד. הַנַּעַר רָץ. בַּמָּשָׁל הָרִאשׁוֹן אָנוּ

אוֹמְרִים עַל עֶצֶם אֶחָד, שֶׁעָשָׂה אֵיזוֹ פְּעֻלָּה, וּבַמָּשָׁל הַשֵּׁנִי אָנוּ אוֹמְרִים עַל עֶצֶם אֵיךְ הוּא. לְמִלִּים אֲחָדוֹת, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן רַעְיוֹן קוֹרְאִים מִשְׁפָּט.

הֶעָרָה: שֵׁם עֶצֶם עִם תֹּאַר, כְּמוֹ: יֶלֶד נֶחְמָד, חָבֵר טוֹב, אֵינֶנּוּ מִשְׁפָּט. מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם רַעְיוֹן. לָזֶה קוֹרְאִים: חִבּוּר־מִלִּים.

ב): מִכָּאן אָנוּ לְמֵדִים, שֶׁבְּכָל מִשְׁפָּט יֵשׁ שְׁנֵי חֲלָקִים:

א): הָעֶצֶם (הַדָּבָר), שֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים עָלָיו, וְהוּא – נוֹשֵׂא הַמִּשְׁפָּט:

ב): מַה שֶּׁאָנוּ אוֹמְרִים עָלָיו, וְהוּא הַנָּשׂוּא. כְּמוֹ: הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת. הַתּוֹרָה–אוֹרָה. הַמּוֹרֶה הַטּוֹב אוֹהֵב אֶת תַּלְמִידָיו. הַתַּלְמִיד הֶחָרוּץ שׁוֹקֵד עַל לִמּוּדָיו. הַמִּלִּים: הַשֶּׁמֶשׁ. הַתּוֹרָה, הַמּוֹרֶה הַטּוֹב, הַתַּלְמִיד הֶחָרוּץ,הֵן נוֹשְׂאֵי הַמִּשְׁפָּט; וְהַמִּלִּים: זוֹרַחַת, אוֹרָה,אוֹהֵב אֶת תַּלְמִידָיו,שׁוֹקֵד עַל לִמּוּדָיו.הֵן–נְשׂוּאֵי הַמִּשְׁפָּט.

הֶעָרָה א): הַנּוֹשֵׂא עוֹנֶה עַל הַשְּׁאֵלָה: מִי? (בְּבַעֲלֵי חַיִּים) מַה? (בְּאֵינָם בַּעֲלֵי חַיִּים): הַיֶּלֶד מְשַׂחֵק. מִי מְשַׂחֵק? הַיֶּלֶד. הַבֹּקֶר בָּהִיר. מַה בָּהִיר? הַבֹּקֶר. הַנָּשׂוּא עוֹנֶה עַל הַשְּׁאֵלָה: מָה עוֹשֶׂה הָעֶצֶם? מַה הוּא הָעֶצֶם? מָה עוֹשֶׂה הַיֶּלֶד? מְשַׂחֵק. מַה הוּא הַבֹּקֶר? בָּהִיר.

הֶעָרָה ב): בִּשְׁנֵי הַמִּשְׁפָּטִים הָרִאשׁוֹנִים יֵשׁ בַּנּוֹשֵׂא וּבַנָּשׂוּא רַק מִלָּה אֶחָת. מִשְׁפָּט בֶּן שְׁתֵּי מִלִּים נִקְרָא מִשְׁפָּט קָצֵר. בִּשְׁנֵי הַמִּשְׁפָּטִים הָאַחֲרוֹנִים יֵשׁ בַּנּוֹשֵׂא וּבַנָּשׂוּא מִלִּים אֲחָדוֹת; לְמִשְׁפָּט כָּזֶה קוֹרְאִים מִשְׁפָּט אָרֹךְ.

הֶעָרָה ג): יֵשׁ מִשְׁפָּט בֶּן מִלָּה אַחַת: נוֹשֵׂא אוֹ נָשׂוּא בִּלְבַד וְהַחֵלֶק הֶחָסֵר מוּבָן מֵאֵלָיו: מִי קָרָא לִי? הַמּוֹרֶה (קָרָא). הֲבָא אָחִיךָ? (אָחִי) בָּא. בְּצִוּוּי חָסֵר תָּמִיד הַנּוֹשֵׂא הַמּוּבָן מֵאֵלָיו: צֵא וּלְמַד! (אַתָּה).

ג): בְּסוֹף כָּל מִשְׁפָּט אָנוּ מַפְסִיקִים בְּדִבּוּרֵנוּ; בִּכְתָב כּוֹתְבִים לְסִמַּן הַהַפְסֵק נְקֻדָּה (.).

ד): מִשְׁפָּט שֶׁמִּתְיַחֲסִים בּוֹ לְהַנּוֹשֵׂא פְּעֻלָּה אוֹ תֹּאַר בְּחִיּוּב; כְּמוֹ: הַשֶּׁמֶשׁ יָצְאָה. מָה רַב הָאוֹר! נִקְרָא מִשְׁפָּט חִיּוּבִי. מִשְׁפָּט שֶׁיֵּאָמֵר בּוֹ עַל הַנּוֹשֵׂא דָּבָר בִּשְׁלִילָה, כְּמוֹ: לֹא טוֹב הַדָּבָר! הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ. נִקְרָא מִשְׁפָּט שְׁלִילִי; מִשְׁפָּט שֶׁהַנָּשׂוּא

בָּא בוֹ בִּשְׁאֵלָה, כְּמוֹ: לָמָּה לֹא הָלַכְתָּ עִמִּי? הַמִּשְׁנָה הִיא נִקְרָא מִשְׁפַּט הַשְּׁאֵלָה.

כְּתֹב עֲשָׂרָה מִשְׁפָּטִים חִיּוּבִים, עֲשָׂרָה מִשְׁפָּטִים שְׁלִילִיִּים וַעֲשָׂרָה מִשְׁפְּטֵי הַשְּׁאֵלָה, וּרְשֹׁם בְּתוֹךְ הַמִּשְׁפָּט אֶת הַנּוֹשֵׂא וְהַנָּשׂוּא, כָּזֶה:
עוד גָּדוֹל (נָשׂוּא) הַיּוֹם (נוֹשֵׂא).

בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת.

הגיע זמן מנחה. רוח נעים נוֹשֵׁב ועבים קלים, אורחים טובים אלו, שהיו מְצַפִּים להם כל היום, עולים וּמְטַיְּלִים על פני הרקיע. האילנות נֵעוֹרִים ומתחילים לְהִזְדַּעֲזֵעַ בנחת, מנענעים זה לזה בראשיהם, מתלחשים וּמְסִיחִים זה עם זה בלשונם. והנה הרוח בא מעורר תבואת השדה מתרדמתה — והשבלים כלן מקיצות כַּתִּינוֹקוֹת בקול המולה, מְגַפְּפוֹת ומנשקות זו לזו באהבה. בריותיו של הקדוש־ברוך־הוא מתעוררות בכל מקום שהן: בשדה וביער ובאויר העולם. צִפֳּרֵי־רְנָנִים יוצאות זו אחר זו על עפאים ושיחים, גבוהים ושפלים, עומדות ומַקִּישׁוֹת נוצתן בְּנִקּוּר הרטום וּבְנִדְנוּד הגוף ומתחילות לוֹמַר שירה. צִפֳּרוֹת־כרמים, מקושטות מֵשִׁי רִקְמָתַיִם וכל מיני צִבְעוֹנִין, רוקדות ומפזזות. כְּשֶׁהֵן טָסוֹת באויר, רָקוֹד וְטָפוֹף והן־חן להם. שתי הסידות נראות מרחוק בְּכָתְנוֹתֵיהֶן הלבנות, רגליהן האדומות טבולות בִּבְצָעֵי המים ועיניהן נשואות למרום; בחורשה הסמוכה הזמיר נושא קולו ומרעים בגרונו נפלאות. וכל יודעי־נגן בזיז שדה נִטְפָּלִים כִּמְשׁוֹרְרִים לַחַזָּן מְפֻרְסָם זה ומסלסלים בקול; אפילו הצפרדעים באגמים מְסַיְּעוֹת לו ומקרקרות; ואפילו זבובים ודבורים אינם שותקים. וְהַיֶּלֶק הֶחָצוּף אף הוא פורח ובזמזום מזמזם. כל אלו חָבְרוּ למקהלה גדולה של רבבות אלפי פיפיות להודות ליוצרם בנעימה. וכל העולם מתמלא זיו, חיים ונעימות. עולמו של הקדוש־ברוך־הוא חי! עולמו של הקדוש־ברוך־הוא נאה!

בֵּאוּר: מְסִיחִים — מדברים. — מְגַפְּפוֹת — מחבקות. — טָפוֹף — קפוץ. — זִיז שָׂדֶה — הרמשים שבשדה. — נִטְפָּלִים — מתחברים. —

רָזֵי לָיְלָה.

קשה היה על שלמה'לי לעמוד בלילה כְּשֶׁהַשֵּׁנָה מתוקה כל כך; אבל בְּדִיעֲבַד, כֵּיוָן שעמד וירד מעל המטה, נֶהֱנָה מאד. שעה של קורת רוח היתה לו שעת הליכה לבית־המדרש והלִמּוּד שם בלילה. נפשו היתה מתמלאה אז געגועים ורגשי קֹדֶשׁ בהמון נסתרות ואגדות מִימֵי קדם:

„כֵּיוָן שהגיע חצות הלילה, רוח צפונית מנשבת ומלאכים במשמרותיהם מתחלפים ברקיע–מִשְׁמָר יוצא ומשמר נכנס. רוח צפונית זו נוגעת במלאך גבריאל והוא נותן ששה קולות, ואחר קריאה זו מַכְרִיז על כל מעשי בני אדם שעשו ביום מתוך פִּנְקָס פתוח לפניו. ובשעה שֶׁגַּבְרִיאֵל, ה„גבר העליון" הַמְּשַׁמֵּשׁ לפני הַגְּבוּרָה, קורא במרום, הגבר התחתון קורא בארץ. אותה שעה הקדוש־ברוך־הוא יורד משלש מאות ותשעים שמי השמים לְטַיֵּל בגן־עדן ולהשתעשע שם בנשמותיהם של צדיקים. כִּתּוֹת של שרפים וגדודי כרובים על פתחו של גן־עדן כֵּיוָן שרואים הליכות מלכם בקודש מְקַלְּסִים ואומרים:

שְׂאוּ, שְׁעָרִים, רָאשֵׁיכֶם!
וְהִנָּשְׂאוּ, פִּתְחֵי עוֹלָם!
וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד!

הס! הנה זה בא מלך־הכבוד, אלהי צבאות נראה בכבודו! אילני גן־עדן מרננים וזולפים בשמים, ובכל מקום מֻקְטָר לשמו. מלאכים עומדים לפניו שורות שורות בְּרֶתֶת וָזִיעַ, שותקים ומחרישים. והאל הגדול ברחמיו העצומים משגיח ממקומו אל נשמות קדושיו התמימים והישרים, עומד ומסתכל בהן ומנענע בראשו, ופתאם הוא נותן קולו ושואג כארי – שואג הוא ובוכה על ביתו שחרב, צִיּוֹן מִדְבָּר הָיָתָה, ירושלים – שממה, ובניו בגולה... ושתי טפות של דמעות רותחות נושרות מעיניו לתוך ים אוֹקְיָנוֹס הגדול.

כך בוכה הקדוש־ברוך־הוא במרומיו שלש פעמים בלילה, בוכה ואומר: בני, הֵיכָן אתם? אהובַי, היכן אתם?.."

שלמה׳לי הולך בְּאַשְׁמֹרֶת הלילה. העיר שקועה בְּשֵׁנָה, ירח וכוכבים עומדים במשמרותיהם ברקיע. דומה לו, שהעבודה רבה אותה שעה במרום... רוח קל, כי יהלוף על פניו, הוא אומר בלבו: רוח צפונית היא הנושבת ממרום; אותה הרוח, שהיתה נושבת לְשֶׁעָבַר בכנורו של דוד, התלוי למעלה ממטתו, והיה מנגן מאליו... קָעֲקְעוּ תרנגולים באחד הבתים – רוח צפונית באה מתחת כנפי ה„גבר של מעלה" ונוגעת בכנפי הגברים של מטה... זְעָזְעוּ עצים בגנים–אילני גן־עדן מְרַנְּנִים. צפור מְצַיֶּצֶת שם–זו בת־קול מנהמת כיונה. ראשו נמלא טל ושערותיו רסיסי לילה–אלו דמעות נושרות מעיניו, כִּבְיָכוֹל. בדממת הלילה נשמע לו קול דממה של שכינה המתאבלת על בניה, וצערה זה ועצבונה נראים לו בצורת הלבנה העצובה. דומה, סוד אֱלֹהַּ בָּאֹפֶל מתהלך, ונשמת שדי מְנַשֶּׁמֶת בחשכת הלילה. ורוחו של שלמה׳לי הולך ומתרגש. לבו מלא שירה וגעגועי קדש; והוא מתעורר ולומד תורה לִשְׁמָהּ בנחת רוח ובנעימה...

בֵּאוּר: לַעֲמוֹד – לקום. – בְּדִיעֲבַד–אחרי שכבר נַעֲשָׂה הדבר. – קוֹרַת־רוּחַ– תענוג, נחת־רוח. – מַכְרִיז – קורא בקול. – הַגְּבוּרָה – הקב״ה. – מְקַלְּסִים – מהללים. – זוֹלְפִים – נוזלים. – רֶתֶת וָזִיעַ – רעד וָרֶטֶט.– נוֹשְׁרוֹת – נופלות.– מְצַיֶּצֶת – מצפצפת.– כִּבְיָכוֹל – כאלו היה אפשר. [בבטוי זה משתמשים כשמיחסים להקב״ה דבר האפשר רק באדם].–

חֶלְקֵי הַמִּשְׁפָּט.

הַנּוֹשֵׂא וְהַנָּשׂוּא הֵם הַחֲלָקִים הָרָאשִׁיִּים בַּמִּשְׁפָּט; אוּלָם מִלְּבַד שְׁנֵי אֵלֶּה יֵשׁ עוֹד חֲלָקִים צְדָדִיִּים הַבָּאִים לְהַשְׁלִים וּלְבָאֵר אֶת הַמִּשְׁפָּט. הַמִּלִּים הָאֵלֶּה נִקְרָאוֹת: מִלּוֹת הַבֵּאוּרִי. הַחֲלָקִים הַצְּדָדִיִּים הֵם: א): הַמַּשְׁלִים. ב): הַמְתָאֵר. ג): בֵּאוּר הַמָּקוֹם. ד): בֵּאוּר הַזְּמָן. ה): בֵּאוּר אֹפֶן הַפְּעֻלָּה. ו): בֵּאוּר תַּכְלִית הַפְּעֻלָּה. ז): בֵּאוּר סִבַּת הַפְּעֻלָּה.

א): הַמַּשְׁלִים מְבָאֵר אֶת הַנָּשׂוּא: בֵּן חָכָם (נוֹשֵׂא) יְשַׂמַּח

(נָשׂוּא) (אֶת מִי יְשַׂמַּח?) אָב (מַשְׁלִים). וַיְדַבֵּר (נָשׂוּא) מֹשֶׁה (נוֹשֵׂא) (לְמִי דִבֵּר?) אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (מַשְׁלִים). יָצֹא יָצָא (נָשׂוּא) יַעֲקֹב (נוֹשֵׂא) מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו (מַשְׁלִים); הַתַּלְמִיד כּוֹתֵב (בַּמֶּה כּוֹתֵב?) בָּעֵט (מַשְׁלִים).

הֶעָרָה: הַמַּשְׁלִים הַבָּא בְּיַחַס הַפָּעוּל (אֶת מִי? מַה?) נִקְרָא מַשְׁלִים יָשָׁר; וְהַבָּא בְּיֶתֶר הַיְחָסִים: יַחַס שֶׁאֵלָיו, יַחַס שֶׁמִּמֶּנּוּ, יַחַס שֶׁבּוֹ (אֶל מִי? מֵאֵת מִי? בַּמֶּה?) – נִקְרָא מַשְׁלִים נוֹטֶה.

ב): הַמְתָאֵר מְסַמֵּן אֶת הַנּוֹשֵׂא אוֹ אֶת הַמַּשְׁלִים: בֵּן (אֵיזֶה בֵּן?) חָכָם (מְתָאֵר) יְשַׂמַּח אָב. יַד (אֵיזוֹ?) חָרוּצִים תִּמְשֹׁל. הַמּוֹרֶה נָתַן לִי תְּשׁוּרָה (אֵיזוֹ?) יְקָרָה (מְתָאֵר).

ג): בֵּאוּר הַמָּקוֹם: מִלָּה הַמְסַמֶּנֶת אֶת מְקוֹם הַנָּשׂוּא: וְיוֹסֵף הוּרַד (אָנָה?) מִצְרָיְמָה. דָּוִד מָלַךְ (אַיֵּה?) בִּירוּשָׁלָיִם.

ד): בֵּאוּר הַזְּמָן: מִלָּה הַמְסַמֶּנֶת אֶת זְמַנּוֹ שֶׁל הַנָּשׂוּא: בַּיּוֹם (מָתַי?) אֲכָלַנִי חֹרֶב, וְקֶרַח (מָתַי?) בַּלָּיְלָה. אָחִי הַמַּתְמִיד לוֹמֵד (מֵאֵימָתַי?) מֵהַבֹּקֶר (עַד מָתַי?) עַד הָעָרֶב.

ה): בֵּאוּר אֹפֶן הַפְּעֻלָּה. מִלָּה הַמְתָאֶרֶת אֵיךְ נֶעֶשְׂתָה הַפְּעֻלָּה: בְּחִפָּזוֹן (אֵיךְ?) יָצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם. וַיּוֹרֵם אֱלֹהִים חֵץ (אֵיךְ?) פִּתְאֹם.

ו): בֵּאוּר תַּכְלִית הַפְּעֻלָּה: מִלָּה הַמְסַמֶּנֶת לָמָּה, לְאֵיזֶה צֹרֶךְ נֶעֶשְׂתָה הַפְּעֻלָּה; לָזֶה מְשַׁמֵּשׁ תָּמִיד הַפֹּעַל הַתַּכְלִיתִי: וְנָתַן לִי לֶחֶם (לָמָּה?) לֶאֱכֹל, וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ

ז): בֵּאוּר סִבַּת הַפְּעֻלָּה: מִלָּה הַמְבָאֶרֶת סִבַּת הַנָּשׂוּא: (מֵאֵיזוֹ סִבָּה?) הֶעָנִי מֵת בָּרָעָב. הַיֶּלֶד רוֹעֵד מִקֹּר

כְּתֹב עֶשְׂרִים מִשְׁפָּטִים שֶׁיִּהְיוּ בָהֶם כָּל חֶלְקֵי הַמִּשְׁפָּט הַמְבֹאָרִים בָּזֶה.

שִׂיחַת זָקֵן.

— מֵאַיִן וּלְאָן, רַבִּי שִׂמְחָה? — שָׁאֲלוּ לְשִׂמְחָה הַזָּקֵן.
— לְבַקֵּר בֶּן־זְקוּנַי הָלַכְתִּי—הֵשִׁיב הַזָּקֵן בַּאֲנָחָה. —
„בֶּן־זְקוּנִים לִי הָיָה, נַחֲמוֹנִי, וְהָיְתָה הַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנִי;—
אֶלָּא לְאַחַר שֶׁעָמַד עַל רַגְלָיו וְהִתְחִיל מְהַלֵּךְ וּמְפַטְפֵּט —
נִכָּר הָיָה מִיָּד, שֶׁאֵין „תְּפִיסַת" אֶחָיו תְּפִיסָתוֹ.
דִּבּוּרוֹ לוֹ עָלָה בְקשִׁי וְגַם בְּאַלְפָא־בֵּיתָא
הָיָה הוֹלֵךְ וְנִכְשָׁל כִּמְהַלֵּךְ עַל גַּבֵּי כְּלָנְסָאוֹת.
נִכְנְסָה בוֹ רוּחַ שְׁטוּת וְהָיָה הוֹזֶה וְחוֹלֵם בְּהָקִיץ:
בּוֹרֵר לוֹ פִּנָּה נִשְׁכָּחָה, מִסְתַּכֵּל וְעֵינָיו תְּמֵהוֹת;
חוֹבֵב אֶת הַגָּן בַּלַּיְלָה, כְּשֶׁנֶּאֱלַם וְנִרְדַּם בַּחשֶׁךְ;
מַשְׁכִּים לְהִסְתַּכֵּל בַּחַמָּה בְּעוֹד בֹּקֶר רָטֹב בִּטְלָלִים;
מֵצִיץ בְּלַהֲבוֹת מַעֲרָב, וְהַשֶּׁמֶשׁ שָׁם הוֹלֵךְ וְדוֹעֵךְ,
נַעֲשֶׂה רֶשֶׁף. שָׁבִיב, וְזִיק אַחֲרוֹן מְפַרְכֵּס וְגוֹוֵעַ...
עוֹמֵד וּמַבִּיט עַד בּאוֹ לִידֵי שִׁכְחָה שֶׁל מִנְחָה בָּעֶרֶב.
נִתְּנָה הָאֱמֶת לְהֵאָמֵר: יָפִים שָׁמַיִם בַּלַּיְלָה;
אֶלָּא מַה „תַּכְלִית" בְּכָאן? — וְיֵשׁ שֶׁהוּא נֶחְפָּז הַשָּׂדֶה...
— נַחֲמוֹנִי־מְפֻשּׁוֹנִי, לְאָן?

— לִרְאוֹת בְּפִרְחֵי הַדָּגָן.

פְּרָחִים לַדָּגָן, וְהֵם קְטַנִּים, כְּחֻלִּים וְנָאִים,
חַיִּים שֶׁל שָׁעָה לָהֶם, וְאַךְ זְרִיזִים זוֹכִים לִרְאוֹתָם.
דָּבְקָה בוֹ רוּחַ שְׁטוּת! — אֲבָל לִבּוֹ הָיָה לֶב־זָהָב;
מְקַנְתְּרִים הָיוּ אוֹתוֹ חֲבֵרָיו, גַּם אֶחָיו הַגְּדוֹלִים:
נַחֲמוֹנִי־טִפְּשׁוֹנִי כִּנּוּהוּ. וְלֹא קִבֵּל עֲלֵיהֶם מֵעוֹלָם.
וְכַמָּה חָבַב כָּל חַי! דּוֹאֵג לִמְזוֹנוֹת אַנְקוֹרִים:
יוֹם יוֹם עִם הָנֵץ הַחַמָּה נֶאֶסְפוּ עָלָיו הֲמוֹנִים,

בָּאִים וְחוֹטְפִים מִתּוֹךְ כַּפָּיו פְּתוֹתִים וְגַרְעִינִים.
וְחִבָּה יְתֵרָה הָיְתָה נוֹדַעַת מִמֶּנּוּ לַיּוֹנִים —
וַתִּמָּלֵא חֲצֵרֵנוּ שׁוֹבָכוֹת וְיוֹנִים מִמִּינִים שׁוֹנִים,
שֶׁהָיָה מְגַדְּלָן בְּאַהֲבָה וְסָבַל יִסּוּרִים בִּשְׁבִילָן:
כְּלוּם רְאִיתֶם מִימֵיכֶם? יְהוּדִים מַפְרִיחֵי יוֹנִים!
וְכָכָה הִגִּיעַ וְנִכְנַס לַ„תּוֹרָה" וּלְ„עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע".
וּמֵאָז לֹא רָאוּ עוֹד עֵינָיו אֶלָּא מַה שֶּׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹ:
צוֹעֲנִים פּוֹשְׁטִים בַּכְּפָר—„אוֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים" הֵמָּה,
וַאֲלֻמּוֹת הַשָּׂדֶה בְּעֵינָיו הֵן — אֲלֻמּוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף!
וְשׁוֹאֵל לִמְקוֹם גַּן הָעֵדֶן, וְאֵיפֹה הָאוּרִים וְתֻמִּים?
וְאַיֵּה הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל? — אָבִיב — וְעָלוּ הַמַּיִם
בַּנַּחַל, וְרָאָה בַּמַּחֲזֶה הַיַּרְדֵּן הַמָּלֵא עַל גְּדוֹתָיו.
גִּבְעָה בְּעֵינָיו—הַר סִינַי, וּ„סְנֶה בּוֹעֵר בָּאֵשׁ" —
כָּל עֵץ בִּזְהַב דִּמְדּוּמֵי הַחַמָּה בָּעֶרֶב.
וְאֵי דֶּרֶךְ יְרוּשָׁלַיִם? וּנְתִיב לִנְהַר סַמְבַּטְיוֹן? —
פַּעַם בְּפוּרִים הִתְאַכְסֵן בְּבֵיתֵנוּ מְשֻׁלָּח מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
יְהוּדִי אַדְמוֹנִי, בַּעַל צוּרָה, כְּרֵסָנִי, שֶׁזְּקָנוֹ מְגֻדָּל
וּפַרְקוֹ נָאֶה, וּפֶה לוֹ, פֶּה קָדוֹשׁ מֵפִיק מַרְגָּלִיּוֹת...
לְאַחַר הַסְּעֻדָּה בַּחֲבוּרָה נִשְׁמְטוּ הַבָּנִים יְגֵעִים,
וְנִשְׁאַרְנוּ אֲנַחְנוּ הַשְּׁנַיִם עִם אוֹתוֹ הַמְשֻׁלָּח הַזָּקֵן;
וְסִפֵּר לָנוּ נִסִּים, נִפְלָאוֹת מִקִּבְרֵי הָאָבוֹת,
מֵרָחֵל אִמֵּנוּ, הַמְבַכָּה בָנֶיהָ בַּלַּיְלָה, בַּלַּיְלָה
עִם חֲצוֹת; וְכֵיצַד מְבַכִּים אֶת כֹּתֶל מַעֲרָבִי,
הַכֹּתֶל הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה...
וְלֹא מָלְאוּ אָזְנֵינוּ מִשְּׁמֹעַ...
נַחְמוֹנִי יוֹשֵׁב בְּצִדִּי, בּוֹעֲרוֹת עֵינָיו כְּגֶחָלִים,
תְּלוּיוֹת בִּפְנֵי הַיְרוּשַׁלְמִי כְּבַרְזֶל בְּאֶבֶן־שׁוֹאֶבֶת,

מַמָּשׁ בּוֹלֵעַ כָּל דְּבָרָיו; וַיְאַחֵר לָשֶׁבֶת בַּלַּיְלָה.
וּלְמָחֳרָת כְּשֶׁנָּסַע הַזָּקֵן, לֹא בָא אַף נַחֲמוֹנִי לְבָרְכוֹ;
סְעֻדַּת צָהֳרַיִם הִגִּיעָה, חִפַּשְׂנוּ – וְהַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ,
כְּנוֹפֵל לְתוֹךְ הַבְּאֵר!–פָּנִינוּ לַשְּׁכֵנִים. שָׁאַלְנוּ,
אוּלַי רָאוּהוּ–לַשָּׁוְא! בָּעֶרֶב הֱבִיאוֹ אִכָּר מַכָּרִי,
כֻּלּוֹ רָטֹב וְרוֹעֵד מִקָּרָה: בַּדֶּרֶךְ מְצָאוֹ וְהִכִּירוֹ.
וְכָל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה בָּעַר הַקָּטָן כַּתַּנּוּר
וְכֹה בָּעַר הָלוֹךְ וּבָעוֹר שְׁלֹשָׁה יָמִים – וּמֵת...
אַחַר נִתְגַּלָּה הַדָּבָר: גָּמַר נַחֲמוֹנִי בְּנַפְשׁוֹ
לִרְאוֹת בְּעֵינָיו אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּלְפִיכָךְ
יָצָא בַּבֹּקֶר וְהִמְתִּין לַמִּשְׁלָח מִחוּצָה לַכְּפָר,
חָמַד הַמִּשְׁלָח לוֹ לָצוֹן וְהִסִּיעוֹ קִמְעָא בַּדֶּרֶךְ;
וּלְאַחַר שֶׁהוֹרִידוֹ הַזָּקֵן מִתּוֹךְ הָעֲגָלָה, הִתְעַקֵּשׁ
הַקָּטָן וְהָלַךְ לוֹ הָלְאָה בַּשֶּׁלֶג. בַּצִּנָּה;
פְּגָשׁוֹ הָאִכָּר וֶהֱשִׁיבוֹ.

וּמִשֶּׁמֵּת זֶה הַקָּטָן
נִטְּלָה הַנְּשָׁמָה מִבֵּיתִי, נִתְרוֹקֵן הַבַּיִת מִטָּהֳרוֹ...;
אָמַרְתִּי: אֵלְכָה וַאֲבַקֵּר אֶת יַלְדֵי נַחֲמוֹנִי־טִפְּשׁוֹנִי,
מִסְתָּמָא יִתְגַּעְגַּע עַל אַבָּא...
וּבְעָבְרִי עַל פְּנֵי שְׂדֵה הַדָּגָן וָאֵרֶא הַפְּרָחִים הַכְּחֻלִּים,
נִכְנְסָה גַּם בִּי רוּחַ שְׁטוּת – וְקָטַפְתִּים וּנְשָׂאתִים
אֶל יַלְדֵי, שֶׁכָּכָה מְחַבְּבָן, כָּכָה... וּזְרַקְתִּים
עַל קִבְרוֹ הַקָּטָן"...

נֶאֱנַח הַזָּקֵן וְנִשְׁתַּתֵּק.

בֵּאוּר: תְּפִיסָה – הַשָּׂגָה הֲבָנָה. – כְּלָנְסָאוֹת – מקלות גבוהים. – הוֹזֶה – שקוע במחשבות ובדמיונות. – מְפַרְכֵּס – רועד. – מַה „תַּכְלִית" – מה היא התועלת. – מַקְנְתָּרִים – מקניטים, מכעיסים. – הֵנֵץ הַחַמָּה –

ראשית זריחת השמש. – „עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע" – ספרי נביאים. – מְשָׁלֹּחַ – שליח, לאסוף כסף לצרכי צדקה. – פַּרְקוֹ נָאֶה – נמוסו יפה. – הִסִּיעוֹ קַמְעָא – הניח לו לנסוע מעט. –

תָּכְנִית הַסִּפּוּר: א): רַבִּי שִׂמְחָה וּתְכוּנָתוֹ. – ב): נַחֲמוֹנִי וְאַהֲבָתוֹ לַטֶּבַע. – ג): פְּרָחִים וְצִפֳּרִים. – ד): יַחַס בְּנֵי בֵיתוֹ אֵלָיו וְיַחֲסוֹ אֲלֵיהֶם. – ה): לִמּוּדָיו וְדִמְיוֹנוֹתָיו. – ו): הַמְשֻׁלָּח וְסִפּוּרָיו. – ז): נְסִיעָתוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. – ח): מַחֲלָתוֹ וּמוֹתוֹ. – ט): בִּקּוּרוֹ שֶׁל רַבִּי שִׂמְחָה וּתְשׁוּרָתוֹ. –

דְּבוֹרָה מִתַּחַת הַתֹּמֶר.

(אֲגָדָה).

א. הָעֵינָיִם.

שופט זקן וחכם היה בארץ הַקֶּדֶם ושמו צִדְקִיָּהוּ. וְיָשַׁב השופט תחת הַתֹּמֶר הזקן, אשר בלב הכפר, ושמע כל דבר ריב ומשפט, אשר יביאו לפניו, וחקר ודרש היטב, והִצְדִּיק את הצדיק ואת הרשע יַרְשִׁיעַ. וַיֵּצֵא שם השופט החכם ומשפטיו הצדיקים, כְּרֵיחַ השמן הטוב, בכל הארץ.

ובת־זקונים קטנה היתה לשופט הזקן ושמה דְּבוֹרָה. וישבה הילדה תמיד וּשְׁתָקָה לרגלי אביה השופט; וַתקראנה לה רֵעוֹתֶיהָ הקטנות: דְּבוֹרָה מִתַּחַת הַתֹּמֶר. ובשבת הקטנה לפני אביה ושמעה את כל דברי הריבות, אשר ידברו הנשפטים לפני אביה, והקשיבה רב קשב והביטה אליהם בעיניה הגדולות. ועינים נפלאות היו לדבורה הקטנה, עינים עמוקות כתהום וטהורות כטֹהַר הרקיע; ובעצב־קל השקיפו העינים הנפלאות האלה. והיה האיש, אשר מִרְמָה בלבו ושקר בשפתיו ובא ועמד לפני השופט, וְהִכָּהוּ לבבו וחרד כִּמְעַט לְמַרְאֵה העינים הטהורות והחודרות של הילדה הקטנה, המביטות אליו דוּמָם.

ויהי היום ושני אנשים מכפר רחוק באו לפני השופט למשפט. וידברו בעלי הדין את דבריהם לפני השופט ויריבו וַיִּתְוַכְּחוּ יחד; והשופט ישב ושמע את דבריהם; אולם ככל אשר הוסיף לשמוע את טענותיהם, כן נִסְתַּבֵּךְ הָעִנְיָן יותר ויותר, והאמת כְּאִלּוּ כֻסְּתָה בַעֲרָפֶל. כי היו עדים לשני בעלי הדין, וְכָאֵלֶּה כן גם אלה נשבעו בכל תֹּקֶף לְקַיֵּם את דברי עֵדוּתָם. בעלי הדין נשתתקו, והשופט ישב דומם ועָצוב מאד; ובלבבו התפלל לאלהי המשפט, כי יגלה את עיניו לראות את האמת למען יוכל להוציא משפט צדק. והעם הנאסף לשמוע את דבר המשפט הביט בְּיִרְאַת הַכָּבוֹד אל השופט הֶחָכָם השקוע במחשבותיו, ויחכֶּה בקֹצֶר רוח לשמוע את פְּסַק הַדִּין. דממה עמוקה שררה מסביב. ופתאום מתוך הדממה הגדולה נשמע קול דבורה הקטנה. היא הושיטה אצבעה אל מול פני הַתּוֹבֵעַ וקראה:

– אַבָּא, מדוע לא תשלח את האיש הרע הזה מעל פניך?

הנאספים התחילו מתלחשים יחד, כי היו דברי הילדה בעיניהם כאות מאת האלהים. באותו רגע התנפל אחד מֵעֵדֵי התובע לרגלי השופט וקרא:

– סלח נא, שופט צדק! עֵד שקר עניתי. גם נשבעתי לשוא!

כן נגלתה האמת כאור צהרים, והשופט הִצדיק את הַצַּדִּיק, והרשע יצא מאת פניו בְּחֶרְפָּה.

ביום ההוא לפנות ערב יצאה דבורה הקטנה לשוח בשדה ולקטוף לה פרחים יפים, אשר אהבה מאד. פתאם קפץ עליה התובע הרשע, אשר ארב לה שם, וַיְנַקֵּר לה את שתי עיניה. „מהיום והלאה – קרא אליה בלעג – לא תוסיפי עוד להדור אל לב איש בעיניך הגדולות!"

אמנם הנבל הזה בא מהר על שְׂכָרוֹ, כי נתפש בידי אנשי

הכפר והמה תָלוּהוּ על עץ. אך להשיב את האור אל עיני דבורה לא יָכֹלוּ; נָמַקוּ, כבו לנצח העינים הנפלאות האלה.

ומה דָאַב לב אנשי הכפר! כַּקָטֹן כַּגָדוֹל בכו מר על אור עיני דבורה שֶׁכָּבָה. כל יודעיה – ומי לא יְדָעָהּ? – השתדלו להראות לה חִבָּה, להביע לה נִחוּמִים ולמלא את רצונה בשמחה; כלם הרגישו כאלו הם חַיָּבִים לה דְבַר־מָה. כן היתה דבורה הקטנה, הנפש הטהורה והאמללה הזאת, לאהובת נפש כל אנשי הכפר.

אך יותר מכל כָּאַב עליה לב אביה הזקן, אשר אהב אותה כנפשו. הה, עתה לא תבקש עוד בתו ממנו מאומה, כי לא תראה עוד מאומה; והוא מה מאד התענג תמיד לְמַלֵּא את כל אשר שאלה נפשה! מה מְאֻשָּׁר היה לראות את צחוק האֹשֶׁר הַמְרַחֵף על שפתיה באותה רגע! ועתה?..

מאז ישבה דבורה תמיד על ידו והוא שמר אותה כְּבָבַת־עינו. מאה פעמים ביום היה שואל אותה: „ומה לך, יַלְדָּתִי הטובה? האם לא יכאב לך מה? ומה שְׁאֵלָתֵךְ, בתי? אולי רוצה אַתְּ בצעצוע יפה לְשַׂחֵק בו?" ולדבורה לא כאב עוד מאומה, והיא אמרה זאת לאביה בצחוק קל. אז תְבאֶנָה שאלותיה:

– הגידה־נא לי, אבא, האם לא אראה עוד את בֻּבָּתִי היפה?

ונאנח האב וענה: איני יודע זאת יַלְדָּתִי הטובה."

ושוב היא שואלת: „הגידה נא, אבא, הגם את השמש, את הירח ואת הכוכבים לא אראה עוד? הגם את הפרחים הנחמדים באביב לא אראה עוד?"

– אל נא תְשְׁאָלִינִי זאת, ילדתי הטובה! – ענה לה אביה באנחה מרה.

ושואלת היא בשלישית: „הגם אותך, אבא, לא אראה עוד? ואתה הן כל כך קרוב לי, אבא טוב!.." ולא יכול עוד אביה לענות לה..: דבורה הישה, כי ידו רועדת והתחילה מְמַשֶּׁשֶׁת

אותה הלאה מעלה, עד שהגיעה עד פניו, והנה – אצבעותיה רטובות!

– הֲבוֹכֶה אתה, אבא? – שאלה בתמהון. ולא יכל עוד הזקן להתאפק ויתן קולו בבכי מר, עד אשר נבהלו הצפרים המקננות בענפי הַתֹּמֶר והפסיקו באמצע שירתן. אז ידעה דבורה, כי הַדְאֵב הדאיבה את לב אביה הטוב בשאלותיה אלה. מאז חדלה מְדַבֵּר באזניו כדברים האלה, גם התאמצה להראות לו תמיד פנים מאירות.

פעם אמרה לו: „ראה נא, אבא, מה טוב שאין לי עינים! כי כלום הייתי תמיד על ידך, וכלום יכלתי לשמוע תמיד את חכמתך? הן לו פִּקַּחַת הייתי, שִׂחַקְתִּי תמיד עם רֵעוֹתַי ולא ידעתי לעולם את המשפט והצדק". ואביה הבין את כַּוָּנָתָהּ...

בֵּאוּר: נִסְתַּבֵּךְ הָעִנְיָן – המשפט היה סבוך ומְפֻתָּל וקשה להכיר עם מי הצדק. – בָּא עַל שְׂכָרוֹ – קִבֵּל שכרו. – הַדְאֵב – הָעֶצֶב. –

ג. הַבֵּן הָאוֹבֵד.

ובימים ההם קרה אסון בבית המלך: אֲמִתַּי, הבן הרך והיחיד אשר למלך, נעלם לפתע פתאם – ואיננו! לא היה מקום אשר לא בקשו שם את הַנָּסִיךְ האובד – לשוא! הילד איננו! ושמועה עברה בקרב העם, כי גֻנֹּב גֻּנַּב בידי מְרֵעִים והָשְׁלַךְ אל באר עמוקה. ואמנם אחרי עבור חדשים מספר הוציאו גופת ילד מן הנחל, אשר בגִנַּת בִּיתַן המלך; וכבר אכלו הדגים את כל בשרו. אך בשרידי הבגדים אשר עליו הכירו, כי זהו אֲמִתַּי בן־המלך.

והמלך הזקן התאבל על בנו מאד וימָאֵן להתנחם; ולא אָבָה המלך, גם לא יָכֹל עוד, לשים לב לכל הליכות המדינה וצָרְכֶיהָ, וַיַּפְקֵד את אחיו על כל דברי המלוכה. ולא ארכו הימים וימת המלך הטוב והאמלל בנפש מרה.

ואחי המלך שם את נֵזֶר המלוכה בראשו ברוב פאר והדר; אך העם לא שמח על הַתְּמוּרָה הזאת; כי ככל אשר אהבו את מלכם הזקן, כן יָרְאוּ את המלך החדש. ויש אשר היו מְרַנְּנִים אחריו, כי בְשֶׁלוֹ כל הרעה הגדולה הזאת על בית אחיו המלך האמלל; אך מי חפץ חיים וְהֶעֱלָה הדבר הזה על שפתיו?...

* * *

ושָׁנים חלפו ודבורה העורת הלכה וגדלה, הלכה והשכילה מאד. כי בשמעה תמיד את דברי הריבות והנַפְתּוּלִים של בעלי־הדינים ואת משפטי הצדק מפי אביה החכם, באה עד חֵקֶר רוח בני האדם. ותדע את כל מַצְפּוּנֵי לבבם ואת מזמותיהם הגדולות וַעֲרְמוּמִיּוֹתֵיהֶם הקטנות; כה ראה לבה הרבה חכמה ודעת בעודה צעירה לימים. ובמות השופט החכם בחרו אנשי הכפר בדבורה להיות שופטת תחת אביה.

ועד מהרה יצאה השמועה בכל הארץ, כי בכפר הזה קמה במקום השופט הזקן נערה־שופטת עִוֶּרֶת; ועל משפטיה יֵאָמֵר, כי מְחֻכָּמִים הם הרבה יותר ממשפטי אביה. אז יעלו אליה למשפט מכל קצות הארץ, ובשוב בעלי־הדין למקומם וימלאו פיהם תהלתה; ודבורה לא גָבַהּ לבה בכבודה הגדול, כי הוסיפה אך לחקור ולגלות את האמת ולהוציא לאור משפט.

* * *

ומהומות גדולות קמו בארץ: שמועה עברה מפה לפה, כי הנסיך אֲמִתַּי לא מת, אך הֻגָּה מן הַמְסִלָּה בידי אנשים רעים, והוא חי עֲדֶנָה; וכאשר תמלאנה לו עשרים שנה, יופיע פתאם בשערי עיר הבירה ועלה וישב על כסא המלוך.

ושירה חדשה נשמעה בקרב העם, היא „שירת אֲמִתַּי". פשוטים היו דברי השירה הזאת, אבל בני העם שרו אותה ברגש נפלא מאד:

לֹא אָבַד אֲמִתַּי, לֹא טָבַע בַּיְאוֹר!
חַי, חַי הוּא וּמָלַךְ לְצֶדֶק וּדְרוֹר!

את השירה הזאת שרו ברחובות וּבַשְּׁוָקִים, גם לפני ארמון המלך; דומה היה שגם הצפרים צפצפו אותה ממרום הגגות.

שמע המלך את דבר השירה הזאת – וירגז; ופקודה נִמְרָצָה יצאה מאת המלך, כי לא תִשָּׁמַע עוד השירה הזאת בכל גבולות ממשלתו; ומאז – לא היה בית, אשר לא שרו אותה, אמנם בלהש, הקטנים עם הגדולים.

ואיש לא ראה עוד את בן־המלך, אך כל העם מקצה הכו בגעגועים גדולים ליום, אשר יופיע בן־המלך האהוב וּמִגֵּר את כסא דודו העריץ. ופקודות שלח המלך בַּסֵּתֶר לַקַּדֵּם את פני הרעה הנשקפת לו; אף כי לא האמין בלבבו, כי אמנם סכנה נשקפת לו ולכסאו. ידוע ידע, כי משרתו הזקן, אשר צִוָּהוּ אז על דבר אמתי הקטן, – היה נֶאֱמַן־רוּחַ מאד, ומלבדו לא ידע איש את המעשה אשר עשה, וגם הוא מת זה לא כבר בכפר מולדתו וסודו הגדול ירד עמו לקבר.

והנה בא היום – ועלם יפה־תואר מאד הופיע לפני שערי עיר הבירה ועמו בְּנֵי־לְוָיָה מעטים.

– מי אתם? – קרא פקיד שומרי השער.

– אמתי בן־המלך שמי, ואלה הם אנשי! – ענה העלם בגאון.

– כן? – קרא הפקיד – אם אמתי אתה, הִנְּךָ אַסִּירִי.

וכרגע סבבוהו השומרים אותו ואת מְלַוָּיו ויביאום אל הַמִּשְׁמָר. כל זה נעשה חיש מהר ואיש לא ידע את הדבר; ובכל זאת נפוצה השמועה מהר בקרב העם, לאמר: בא בן־המלך הֵנָּה ויושם בכלא.

ביום ההוא נאסרו אנשים רבים על אשר שרו את השירה האסורה:

לא אָבַד אֲמִתַּי, לא טָבַע בַּיְאוֹר!
חַי, חַי הוּא וּמָלַךְ לְצֶדֶק וּדְרוֹר!

ואולם ככל אשר רַבּוּ הכלואים, כן רעשה יותר „שירת אמתי" מפי הכל. כסערה עברה השירה הזאת על פני ערים וכפרים מקצה הארץ ועד קָצֶהָ, וגם עד כְּפָרָהּ של דבורה הגיע.

בֵּאוּר: בִּיתָן – היכל מלך. – מְרַנְּנִים – מדברים סָרָה. – נַפְתּוּלִים – וִכּוּחִים, מלחמת דברים. – הֻגָּה – הוּסַר. – נִמְרָצָה – חזקה. – מְגֵר – הִפִּיל. –

ג. הָעֵצָה.

נבהלים ונרעשים באו היועצים והחכמים לפני המלך הזועם: „אדוננו המלך! – קראו – גדולה הַסַּכָּנָה, והיא הולכת וגדולה מרגע לרגע; עוֹד מעט והתקומם כל העם וקרא דרור ליורש־העצר הַמְזֻיָּף. מה לעשות?"

– מה לעשות?! – נתן עליהם המלך בקולו – הלא את זאת אני שואל את כ.ם, חֲכָמַי וְיוֹעֲצָי!

אז החלו היועצים לְהַבִּיעַ למלךְ את עֲצוֹתֵיהֶם, יוֹעץ יוֹעץ ועצתו, חכם חכם וחכמתוֹ; יוֹעץ אחד אמר:

– יצוה אדוננו המלך לגרש את הנער מן הארץ.

– אז יקום העם וֶהֱשִׁיבוֹ, – ענו יֶתֶר היועצים והחכמים לעומתו.

יועץ שני אמר:

– יצוה אדוננו המלך והסירו את ראשו מעליו.

– אז יִתְקַשֵּׁר כל העם וקרא: רָצַח! – ענו יתר היועצים והחכמים לעומתו.

יועץ שלישי אמר: „יצוה אדוננו המלך וּמְסָרוּהוּ למשפט, וראה כל העם, כי אך שקר בפי הנער הֶחָצוּף הזה.

– הן בשופטי המלך לא יאמין העם עוד, – ענו יתר היועצים והחכמים לעומתו.

המלך רגז ושחק.

אז קם זְקַן היועצים ואמר: ואולם שופט אחד יש בארץ, אשר יאמין למשפטו כל העם מִקָּצֶה; ואם אך ירשיע הוא את בן־המלך המזויף, ועבר כל הדבר הזה כְּחֶזְיוֹן לילה.

– ומי הוא השופט הזה? – שאל המלך בְּסַקְרָנוּת.

– נערה צעירה וְעִוֶּרֶת, השופטת באחד הכפרים וְשֵׁמַע חכמתה וצדקת־משפטיה עד אַפְסֵי הארץ הגיע.

– טוב הדבר! – קרא המלך, אשר שמע גם הוא את שִׁמְעָהּ – הנפש הטהורה הזאת תחרוץ את משפטו; תרשיעהו נא השופטה הזאת, ואת העֹנֶשׁ נשית אנו עליו.

הרצים יצאו דחופים בדבר המלך להביא את „דבורה מַתחת הַתֹּמֶר" אל חצר המלך. ביום המחרת הודיעו למלך, כי באה הנערה השופטת, ויצו המלך להביאה לפניו.

– דבורה מתחת התמר! – פתח המלך – היודעת אַתְּ למה הוּבָאת הנה?

– כן, אדוני המלך! – ענתה במנוחה: – לְגַלּוֹת את האמת ולהודיעהּ לכל.

– טוב, טוב! – ענה המלך – עתה הוציאוה מזה. מחר יום המשפט וְשָׁמַעְנוּ את אֲמִתֵּךְ, דבורה שופטת הצדק!

ובלילה ההוא, בשעה שדבורה אמרה כבר לעלות על משכבה, שמעה קול דופק בדלת.

– מי שם? – שאלה דבורה.

– אני! הלא תַכִּירִי את קולי?

– המלך! – קראה משתוממת ופתחה מהר את הדלת.

הוא בא לבדו ודבר במהירות ובלהש:

– דבורה מתחת הַתֹּמֶר! ידוע תדעי, כי גדול המשפט, אשר תשפטי מחר. גדול רב יותר מאשר תְּדַמִּי בנפשך... עשי

אפוא כחכמתך... וְאַתְּ הלא תביני, כי ידוע יֵדַע המלך להיטיב למיטיביו. מה תאמרי, דבורה?

– אני אתן למלך את אשר למלך.

– ואני – הנה בן יחיד לי, והיה אם תַּשְׂכִּילִי להרשיע את הנער הזה בעיני כל, והיית לבני לאשה – הֲתָבִינִי?..

– מבינה אנכי היטב – ענתה ברוח־קרה.

והמלך יצא נרגז מאת פניה.

י. הַמִּשְׁפָּט.

הבקר אור ובאולם הגדול, אשר בארמון המלך, ישבה דבורה לכסא המשפט, לבושה שמלת משי לבנה ונהדרה, אשר שלח לה המלך לפנות בקר. בירכתי האולם ישב המלך על כסא המלוכה והמון שריו ועבדיו עומדים סביבו. גם רבים מגדולי הָאֶזְרָחִים באו שמה לשמוע את דבר המשפט.

דבורה נתנה צָו, והאסיר הובא אל האולם והוא אסור בזיקים.

– מי אתה, עלם? – שאלה השופטת.

– אמתי בן המלך המת ויורש הכסא הזה הנני! – ענה האסיר בגאון.

– ומה הן רְאָיוֹתֶיךָ? –

והעלם מספר: „גֻּנֹּב גֻּנַּבְתִּי בילדותי מבית אבי המלך בִּידֵי משרת זקן אחד, וימים רבים הייתי כָּלוּא בִּמְקוֹם סֵתֶר; אך כאשר קרבו ימי המשרת הזקן למות, גִּלָּה לי את סודי וימסור לי אחדים מחֲפָצַי בימי ילדותי“. והנאשם הֶרְאָם אחד אחד לפני הנאספים.

– אלו הן רְאָיוֹת קלושות – אמרה השופטת. המלך צחק.

– והשופטת הוסיפה לשאול:

– האין לך ראיות חשובות מאלה להוכיח את צדקתך?

– אמנם אודה, כי לא הרבה; אנשים אחדים הבירוני במַראֶה פני הדומה לפני אבי המלך.

– אם כן, – אמרה השופטת – הלא יכירוך כל השרים היושבים בחצר המלך, אשר ידעו את המלך המנוח. יגשו נא אפוא ויעמדו בשורה לפני.

ושרי המלך נגשו ויעמדו לפני השופטת.

ואחד השרים נגש אל העלם הנאשם בחִצְפָּה, הסתכל בו מכף רגל ועד ראש והחליט: אין שום דמיון!

כמוהו העידו גם יתר השרים.

– אלה הם עדי שקר! – קרא העלם. – יבאו המשרתים הזקנים, אולי יזכרוני ויכירוני המה.

אבל גם אחד מהם לא הכיר את הנאשם... אך גַּנָּן אחד זקן עמד רגע משתומם לפני העלם וגמגם: „אדוני הצעיר! אדוני הצעיר!..."

אך המלך הכה בחרבו על הָרִצְפָּה וקרא בזעם:

– מדוע אתה קורא לו: אדוני הצעיר?!

– איני יודע... נִדְמָה לי... לא, לא! לא יוכל היות... אני בעצמי הייתי שם בשעה שֶׁמְּשׁוּהוּ מן הנחל...

– הרואה אתה אפוא – קראה השופטת – כי מכל שרי החצר אין מכיר ואין יודע אותך, מלבד הגנן הזקן, וגם הוא...

– אבל הוא עד אמת – קרא הנאשם בְּעֹז ובבטחה.

– כל זה אינו יכול עוד להוכיח את צדקתך – אמרה השופטת.

המלך צחק בקול, ולבבו היה מלא בִטְחָה וְאֵמוּן לכלתו העתידה.

– עתה – קראה השופטת – הוציאו כל איש מעלי! אֶחְקְרָה נא את הנאשם לבדי – אחר אחרוץ משפט.

המלך נתן צו וכל הנאספים עזבו את האולם.

– עתה גשה נא אלי – קראה אל הנאשם.–הנאשם נגש.

– הביטה מסביב–לחשה לו–וראה אם אין פה עוד איש עמנו.

– אך שנינו לבדנו פה–ענה העלם, ויבט אליה בתמהון:

– שמעני אפוא, אֲמִתַּי הָאֲמִתִּי. או – הֱיֵה מי שתהיה; עיניך הרואות, כי חייך וְאָשְׁרְךָ בידי נִתָּנוּ: דבר יֵצֵא מפי–ונשאו את ראשך מעליך, ומלה תעלה על שפתי–וְנֵזֶר המלוכה יִתְנוֹסֵס על ראשך. הבטיחני, אפוא, כי תִּקָּחֵנִי לך לאשה ומחר אתה – המלך!

אמתי צחק ואמר: „זוהי אפוא דבורה השופטת החכמה והישרה – ואנכי לא ידעתי! אמנם בראשונה מצאת חן בעיני בדבריך הקשים והנכוחים, אבל עתה–סורי ממני, רַמָּאִית עִוֶּרֶת!

– מה! אתה משיב את פני ריקם?–קראה דבורה בקול רועד.

– אמנם זכן; בּוֹז אָבוּז לָךְ וּלְמִשְׁפָּטֵךְ! הפץ אני לקבל את נזר המלוכה בצדק ובמשפט, ולא בְּשֹׁחַד ובמרמה! עתה–לכי וְחִרְצִי את משפטי!

– את זאת אעשה! – אמרה, ותצלצל בפעמון.

והמלך והשרים וכל יתר הנאספים נכנסו אל האולם וישבו על מקומותיהם.

– המצאת כבר את האמת, דבורה השופטת?–שאל המלך.

– מצאתיה! – ענתה דבורה בקול רם–וכרגע אַגִּידֶנָּה לכם:

העלם הזה הוא–אֲמִתַּי אדוננו ומלכנו הָאֲמִתִּי!

והיא כרעה לפניו וַתִּשַּׁק את כבלי הברזל אשר על רגליו

כל הנאספים היו כְּמֻכֵּי תמהון, אך המלך התאושש מהר.

– עָרְמָה נִתְעָבָה! – הִרעים בקולו–הנה שני אלה נדברו יחד לכסות על מעשה תַרְמִיתָם בְּמַסְוֵה המשפט. הוציאום מזה כרגע! ואת הַמְכַשֵּׁפָה הָעִוֶּרֶת הזאת שימו בבור על יד הדור הנבל הזה!

ה. מִשְׁפָּט חָרוּץ.

שבועות אחדים ישבו שניהם בכלא, ואחר הוּבְאוּ שניהם לעמוד לפני שופטי המלך. היועץ החכם, אשר יעץ את המלך לבחר בדבורה לשופטת, נִהֵל את מִשְׁפַּט־הָרֶשַׁע הזה והוא בִּצַּע את המזמה הרעה ויחרוץ על שניהם משפט מות: אֲמִתַּי יִתָּלֶה על עץ, ודבורה, אשר הרשיעוה בדבר המלך כמכשפה, תִּשָּׂרֵף באש חיים.

ויום אביב נחמד היה, כאשר הוּבְלוּ שניהם למקום משפט־הדמים. את שני הנדונים הובילו בשתי עגלות אל מחוץ לעיר. דבורה נסעה ראשונה ושורה צפופה של גדודי רוכבים וַחֲרָבוֹת שלופות בידיהם סְבָבוּהָ. במקום המשפט הֶחָרוּץ התלקחה כבר המדורה הגדולה, ואצלה התנשאה הַתְּלִיָּה; והמון רב ועצום מאד עמד מסביב. חיל המשמר עבד עבודה קשה לְפַנּוֹת דרך בעד הנדונים בין ההמון הגדול הזה. לא אשה אחת הִזִּילָה דמעתה ולא גֶּבֶר אחד נשך שפתיו בְּשִׁנָּיו, למראה שני הנאהבים והנעימים האלה, ההולכים למות בַּאֲבִיב חייהם.

כאשר הביאו את הנדונים למקום הַהֲרֵגָה, שאלום מה חפצם האחרון. אֲמִתַּי בקש, כי יתנוהו לנשק פעם אחת את ידי דבורה מתחת התֹּמֶר. ודבורה בקשה, כי יתנו לה כנור לנגן בו לפני מותה. ושאלתם נִתְּנָה להם.

כל ההמון הרב לאלפיו ולרבבותיו ראה מרחוק, בגשת אמתי אל דבורה בְּעַנְוַת־חן וַיִּשַּׁק את ידה בְּרֶגֶשׁ. קול בכי נשמע מקרב ההמון, ואנשי חיל המשמר התקצפו ויקללו וידהפו את ההמון הסוער לאחור.

אז הָשְׁלַךְ הס מסביב. דממה עמוקה שררה על פני כל הַכִּכָּר הגדולה, המלאה לה המוני אדם. רבבות עינים הביטו מסביב אל דבורה בקחתה את הכנור בידה; וכל כך עָמְקָה

הדממה, עד שנשמע גם צפצוף הצפרים במרומי שמי האביב.

והנה נשמע צליל נעים מכנורה של דבורה, צליל דק ורועד, אשר חדר אל מעמקי כל לב ואל נִבְכֵי כל נפש וַיַּרְעִישֵׁם: זו היתה „שירת אמתי”; וברגע האחרון הרעישה את הנימים והשירה פרצה בְּעֹז:

לֹא אָבַד אֲמִתַּי, לֹא טָבַע בַּיְאוֹר!
חַי, חַי הוּא וּמָלַךְ לְצֶדֶק וּדְרוֹר!

פתאם–וכמו רוח שגעון נורא לָבַשׁ את ההמון לִשְׁמַע השירה הזאת; כזִרְמֵי מים אדירים התנפלו מסביב על חיל המשמר ויניסוּם, את פָּרָשֵׁי המלך השליכו מעל סוסיהם וַיְפִיצוּם, ואת שני האסירים הנדונים הוציאו לחפשי.

– יחי אמתי מלכנו! – הֵרִיעַ העם מסביב בעליצות נפש,

– ותחי דבורה מתחת התמר! – קראו אלפי פיות בגיל.

ובראש העם הצוהל הלך אמתי הפעם הלוך ושוב אל ארמון המלך.

והשמועה באה עד המלך, כי מרד העם, וימהר להמלט על נפשו; אך הוא מת מהר במכאובים רבים: סוסו האביר השליכהו מעליו ארצה, ואולם בנפלו נאחז. ברגלו בָּרְכֻבָּה וַיִּסָּחֵב אחר הסוס השוטף במרוצתו, עד אשר היה גופו לְפֶגֶר מוּבָס.

ואמתי עלה וישב על כסא מלוכת אבותיו, ו„דבורה מתחת הַתָּמָר” היתה לו לאשה. כה היתה השופטת העִוֶּרֶת למלכת הארץ, ותעזר לאישה המלך לעשות חסד ומשפט וצדקה לכל עַמָּהּ.

בֵּ א וּ ר: נִבְכֵי...–תהומות.–רְכֻבָּה–טבעת ברזל שהרוכב שם בה את כף רגלו ברכבו.–

תָּכְנִית הַסִּפּוּר: : א): הַשּׁוֹפֵט וּבִתּוֹ. – ב): הַמִּשְׁפָּט הַקָּשֶׁה. – ג): הַגְּבָלָה וְהָעֹנֶשׁ. – ד): דְּבָרֶיהָ וְנִחוּמֶיהָ. – ה): דְּבוֹרָה הַשּׁוֹפֶטֶת. – ו): הָאָסוֹן בְּבֵית הַמֶּלֶךְ. – ז): הַשְּׁמוּעוֹת וְהַמְּהוּמוֹת בָּאָרֶץ. – ח): יוֹרֵשׁ הָעֶצֶר בָּא.–

ט) : מְבוּכַת הַמֶּלֶךְ וַחֲכָמָיו. — י) : דְּבוֹרָה בַּחֲצַר הַמֶּלֶךְ. — יא) : הַמִּשְׁפָּט. — יב) : פְּסַק הַדִּין. — יג) : מִשְׁפַּט שׁוֹפְטֵי הַמֶּלֶךְ. — יד) : הַבַּקָּשָׁה הָאַחֲרוֹנָה. — טו) : נִצְחוֹן הָאֱמֶת. —

כִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים. זְמַן עָבָר.

שָׁמַר (אוֹתִי)-שְׁמָרַנִי, שְׁמָרְךָ. שְׁמָרֵךְ, שְׁמָרוֹ-שְׁמָרָהוּ. שְׁמָרָהּ;
שְׁמָרָנוּ, שְׁמַרְכֶם, שְׁמַרְכֶן, שְׁמָרָם, שְׁמָרָן.

שָׁמְרָה-שְׁמָרַתְנִי, שְׁמָרַתְךָ. שְׁמָרָתֶךְ, שְׁמָרַתּוּ-שְׁמָרַתְהוּ, שְׁמָרַתָּה;
שְׁמָרַתְנוּ, שְׁמָרַתְכֶם, שְׁמָרַתְכֶן, שְׁמָרָתַם, שְׁמָרָתַן.

שָׁמַרְתָּ-שְׁמַרְתַּנִי, [נוֹכֵחַ-נִשְׁמַרְתָּ; כִּנּוּי נוֹכַחַת-אַיִן], שְׁמַרְתּוֹ-שְׁמַרְתָּהוּ,
שְׁמַרְתָּהּ, שְׁמַרְתָּנוּ [כִּנּוּי נוֹכְחִים וְנוֹכְחוֹת-אַיִן]-שְׁמַרְתָּם, שְׁמַרְתָּן.

שָׁמַרְתְּ-שְׁמַרְתִּנִי [כִּנּוּי נוֹכֵחַ-אַיִן; נוֹכַחַת-נִשְׁמַרְתְּ], שְׁמַרְתִּיו, שְׁמַרְתִּיהָ;
שְׁמַרְתִּנוּ, [כִּנּוּי נוֹכְחִים וְנוֹכְחוֹת-אַיִן], שְׁמַרְתִּים, שְׁמַרְתִּין.

שָׁמַרְתִּי-[כִּנּוּי מְדַבֵּר וָת-נִשְׁמַרְתִּי], שְׁמַרְתִּיךָ, שְׁמַרְתִּיךְ, שְׁמַרְתִּיו,
שְׁמַרְתִּיהָ, [כִּנּוּי מְדַבְּרִים וּמְדַבְּרוֹת-אַיִן]. שְׁמַרְתִּיכֶם, שְׁמַרְתִּיכֶן,
שְׁמַרְתִּים, שְׁמַרְתִּין.

שָׁמְרוּ-שְׁמָרוּנִי, שְׁמָרוּךָ, שְׁמָרוּךְ, שְׁמָרוּהוּ, שְׁמָרוּהָ;
שְׁמָרוּנוּ, שְׁמָרוּכֶם, שְׁמָרוּכֶן, שְׁמָרוּם, שְׁמָרוּן.

שְׁמַרְתֶּם־ן - שְׁמַרְתּוּנִי, [כִּנּוּיֵי נוֹכֵחַ וְנוֹכַחַת - אַיִן] שְׁמַרְתּוּהוּ,
שְׁמַרְתּוּהָ; שְׁמַרְתּוּנוּ. [כִּנּוּי נוֹכֵחַ נִשְׁמַרְתֶּם] [כִּנּוּי נוֹכַחַת נִשְׁמַרְתֶּן],
שְׁמַרְתּוּם, שְׁמַרְתּוּן.

שָׁמַרְנוּ [כִּנּוּיֵי מְדַבֵּר וָת-אַיִן] — — שְׁמַרְנוּךָ, שְׁמַרְנוּךְ, שְׁמַרְנוּהוּ,
שְׁמַרְנוּהָ [מְדַבְּרִים ־וֹת - נִשְׁמַרְנוּ], שְׁמַרְנוּכֶם, שְׁמַרְנוּכֶן,
שְׁמַרְנוּם, שְׁמַרְנוּן.

כְּלָל א) : בִּפְעָלִים יוֹצְאִים בָּא הַגּוּף הַפָּעוּל (בַּמִּשְׁפָּט-הַמַּשְׁלִים) בִּשְׁמוֹ, כְּמוֹ : רְאוּבֵן אָכַל אֶת הַלֶּחֶם, אוֹ בְּכִנּוּיוֹ, כְּמוֹ : רְאוּבֵן קָנָה

לָחֶם וְאָכַל אוֹתוֹ וְיֵשׁ שֶׁתַּחַת כִּנּוּי הַפָּעוּל: אוֹתִי, אוֹתְךָ...
בָּאָה אוֹת אוֹ הֲבָרָה נוֹסֶפֶת בְּסוֹף הַפֹּעַל: אֲכָלוֹ (=אָכַל אותו).

כְּלָל ב): הָאוֹתִיּוֹת הַנּוֹסָפוֹת בְּסוֹף הַפֹּעַל לְסַמֵּן כִּנּוּי הַפָּעוּל הֵן הֵן הָאוֹתִיּוֹת הַנּוֹסָפוֹת בְּסוֹף הַשֵּׁם לְכִנּוּי הַשַּׁיָּכוּת: דְּבָרְ־ךָ... דְּבָר־וֹ... דְּבַרְ־כֶם=שְׁמָרְ־ךָ...שְׁמָר־וֹ... שְׁמַרְ־כֶם; וְהַהֶבְדֵּל הוּא רַק בְּגוּף מְדַבֵּר, שֶׁבְּכִנּוּי הַשַּׁיָּכוּת בָּאָה בְּסוֹף הַשֵּׁם אוֹת יוּד (.י): דְּבָרְ־י, וּבְכִנּוּי הַפָּעוּל -נִי: שְׁמָרַ־נִי.

הֶעָרָה א): כִּנּוּי נִסְתָּר בָּא בְּשֵׁם עֶצֶם: דְּבָרוֹ גַּם דְּבָרֵהוּ וּבְפֹעַל-שְׁמָרוֹ, שְׁמָרָהוּ. גַּם בְּכִנּוּי מְדַבְּרִים יֵשׁ הַבְדֵּל זֶה: דְּבָרֵנוּ-שְׁמָרָנוּ.

הֶעָרָה ב): בְּפֹעַל גּוּף נִסְתֶּרֶת: שָׁמְרָה, נֶחְלֶפֶת הַהֵא לִפְנֵי אוֹתִיּוֹת הַכִּנּוּי לְתָ' (כְּמוֹ בִּנְטִיַּת שֵׁם נְקֵבָה שֶׁסּוֹפוֹ ־ָה) וְהַנְּגִינָה בָּאָה לְפָנֶיהָ: שְׁמָרַתְ־נִי... שְׁמָרַתֶךָ· שְׁמָרַתְהוּ אוֹ שְׁמָרַתּוּ. – הַשְּׁוָא שֶׁל תְ בְּנוֹכַחַת: שָׁמַרְתְּ, נֶחְלָף לִפְנֵי אוֹת הַכִּנּוּי לְחִירֶק בְּלִי יוּד נָחָה: שְׁמַרְתִּ־נִי... שְׁמַרְתִּיו וּבְהֶבְדֵּל מִן שְׁמַרְתִּיו (=שָׁמַרְתִּי אוֹתוֹ); אוֹתִיּוֹת הַגּוּף-תֶּם, ־תֶן נֶחְלָפוֹת לִפְנֵי אוֹתִיּוֹת כִּנּוּי הַפָּעוּל בַּהֲבָרָה: תוּ, כְּמוֹ: שְׁמַרְתּוּנִי. –

כְּלָל ג): כִּנּוּיֵי הַפָּעוּל מְחֻבָּרִים לַפֹּעַל הַבָּא בְּיַחַס הַפּוֹעֵל, וּמַרְאִים עַל הַגּוּף הַשֵּׁנִי, הַמְקַבֵּל אֶת הַפְּעֻלָּה מִן הַגּוּף הָרִאשׁוֹן, הַפּוֹעֵל; אֲבָל לְיַחַס הַחוֹזֵר, כְּלוֹמַר: כְּשֶׁהַגּוּף הַפּוֹעֵל עוֹשֶׂה פְּעֻלָּה עַל עַצְמוֹ, מְשַׁמֵּשׁ בִּנְיַן נִפְעַל: שָׁמַרְתִּי אֶת עַצְמִי=נִשְׁמַרְתִּי [וְלֹא שְׁמַרְתִּינִי]; שָׁמַרְתָּ אֶת עַצְמְךָ=נִשְׁמַרְתָּ [וְלֹא שְׁמַרְתְּךָ]; שְׁמַרְתֶּם אֶת עַצְמְכֶם=נִשְׁמַרְתֶּם.

הֶעָרָה: בְּפֹעַל גּוּף שְׁלִישִׁי [נִסְתָּר־ֶת, נִסְתָּרִים־וֹת] בָּאִים עֲשָׂרָה כִּנּוּיִים לְכָל הַגּוּפִים; בְּפֹעַל גּוּף רִאשׁוֹן חָסֵר כִּנּוּי מְדַבֵּר בְּיָחִיד וּבְרַבִּים, כִּי אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר: שָׁמַרְתִּי אוֹתָנוּ אוֹ שָׁמַרְנוּ אוֹתִי; בְּפֹעַל גּוּף שֵׁנִי בָּאִים רַק שִׁשָּׁה כִּנּוּיִים. חֲסֵרִים בּוֹ אַרְבָּעָה כִּנּוּיֵי הַגּוּף הַשֵּׁנִי בְּיָחִיד וּבְרַבִּים.

כְּלָל ד): פֹּעַל הַבָּא בְּכִנּוּי מִשְׁתַּנֶּה בִּתְנוּעוֹתָיו: הַקָּמַץ שֶׁל פֵּא הַפֹּעַל נֶחְלָף בִּשְׁוָא: שָׁמַרְתִּי–שְׁמַרְתִּיךָ; שָׁמַרְנוּ–שְׁמַרְנוּךָ; וְאִם פֵּא הַפֹּעַל מֵאוֹתִיּוֹת א' ה' ח' ע'–לַחֲטַף־פַּתָּח: אֲכַלְתִּיו, חֲשַׁבְתִּיךָ.

וּבְגוּף נִסְתָּר, נִסְתֶּרֶת, נִסְתָּרִים־וֹת מִתְחַלְּפִים הַפַּתָּח וְהַשְּׁוָא שֶׁל ע׳ הַפֹּעַל לְקָמַץ: שָׁמַר – שְׁמָרַנִי, דָּרְשָׁה – דְּרָשַׁתְנִי; אָכְלוּ – אֲכָלוּהוּ. שְׁוָא ל׳ הַפֹּעַל נֶחְלָף בְּאוֹתִיּוֹת ח׳ ע׳ לַחֲטַף פַּתָּח: שְׁלָחֲךָ, שְׁמַעֲכֶם.

הֶעָרָה: יֵשׁ פְּעָלִים שֶׁעי׳ הַפֹּעַל מְנֻקֶּדֶת בְּצֵירֵה: אֲהֵבַנִי, שְׁכֵחוּנִי, שְׂנֵאתִיךָ, שְׁאֵלַתְנִי.

נְטֵה עַל פִּי זֶה אֶת הַפְּעָלִים הָאֵלֶּה בְּכִנּוּיֵי זְמַן עָבָר בְּכָל הַגּוּפִים: כָּתַב, שָׁלַח, דָּרַשׁ, לָכַד, פָּגַשׁ, שָׁאַל, הָרַס, חָשַׁב, עָרַב, נָגַף, יָדַע, אָסַף, אָחַז, אָכַל, אָהַב (אָהֵב), מָצָא, שָׂנֵא.

בְּרֵאשִׁית קָיִץ.

בְּרֵאשִׁית קַיִץ. אַךְ זֶה מִסְפַּר יָמִים רוּחוֹת, גְּשָׁמִים;
כְּאִלּוּ שָׁב הַסְּתָו עִם תַּאֲנִיּוֹתָיו בְּרֵאשִׁית קַיִץ.
אַךְ כִּפְנוֹת צָהֳרַיִם נִכְלָא דֶלֶף, נִרְגַּע רוּחַ·
וּבַמָּרוֹם עֲרֻבַּת־זִיו הֵצִיצָה, חֶרֶם הֵצִיץ;
וַהֲמוֹן גּוּשֵׁי עָבִים, קְצָתָם קוֹדְרִים, מְאִירִים קְצָתָם,
נִרְאוּ אָצִים נֶגְבָּה, נִרְאוּ הוֹלְכִים וּמִתְפָּרְדִים;
וְעַל פְּנֵי כָל הָעוֹלָם שָׁב וְהוּנַף בְּגָאוֹן מִשְׁנֶה
נֵס הַדְּרוֹר, נֵס תְּכֵלֶת־כֶּסֶף־יָרֹק, נֵס הַקָּיִץ.
שַׂלְמַת־אוֹר חֲדָשָׁה, דַּקָּה, שְׁקוּפָה, עָטוּ שְׁדֵמוֹת,
עָטוּ שְׁחָקִים שַׂלְמַת־אוֹר חֲדָשָׁה–וּמְנֻמֶּרֶת.
גַּם כָּל יַם הַמֶּרְחָב, מִן הַשְּׁדֵמוֹת עַד הַשְּׁחָקִים,
הִצְהִיל פָּנָיו בִּשְׂחוֹק־אוֹר מְיֻחָד, שְׂחוֹק חֲכְלִילִי.
וְאוֹהֲבֵי חֲלִיפוֹת וּמוּזָרוֹת בְּנֵי־הֶעָבִים
שָׁם הִתְקַשְּׁטוּ, כִּבְנֵי פְרָאִים, בַּחֲלִי צְבָעִים;
דַּקִּים הֵם, וְזַכִּים הֵם וְקַלִּים בְּנֵי־הֶעָבִים,
מַרְאֶה מוּךְ לָהֶם וְדִמְיוֹן גַּלִּים, קָפְאוּ פֶתַע.

לָעֵבֶר יָם, בַּחֲצִי חוּג הַשָּׁמַיִם תָּקְעוּ מַחֲנָם;
וְהִנֵּה יִגְהוּ בַּעֲדִי תִפְאַרְתָּם מוּל הַשֶּׁמֶשׁ,
יִגְהוּ צִבְעֵי תְכֵלֶת, לָבָן, צָהֹב, וְעַל כֻּלָּהֶם
כְּעֵין רְמָזִים לְמַרְאֵה פָּז וְשׁוֹשָׁן, וּלְאַרְגָּמָן;
וּלְכָל צֶבַע מְשַׂחֵק אוֹר וּצְלָלִים, וּבְעִרְבּוּבְיָה
זֶה בְּצַד זֶה וְזֶה עַל זֶה יְשַׁמְּשׁוּ הַגְּוָנִים.
וּצְבָא עוֹלָם עוֹמֵד בּוֹשׁ וְרוֹתֵת לִפְנֵי שִׁמְשׁוֹ,
וְהַשֶּׁמֶשׁ כְּאֵם נִפְטֶרֶת מִפְּרִי בִטְנָהּ, דּוּמָם תִּשְׁהֶה,
וּבַל תֵּגְרַע עַיִן, אַט אַט תִּצְעַד אַחֲרַנִית.

באור: תַּאֲנִיּוֹתָיו – בְּכִיוֹ, יִלְלוֹתָיו. – נִכְלָא דֶלֶף – חָדַל, נֶעְצַר הגשם. – נִרְגַּע – שָׁקַט. – עַרְבַת זִו – מרחב מלא אור. – גּוּשֵׁי עָבִים – קִרְעֵי ענָנים גדולים. – הוֹנֵף – הוּרַם. – עָטוּ – לבשו. – בַּחֲלִי צְבָעִים – בתכשיטים בעלי צבעים שונים. – יִגְהוּ – יִזְרְחוּ. – וְרוֹתֵת – רועד. – נִפְטֶרֶת – נפרדת. – תִּשְׁהֶה – תִּתְמַהְמֵהַּ. –

הַשּׁוּעָל וְהַזְּאֵב.

(אַגָּדָה).

הארי עשה משתה לחיה ולבהמה, וַיֵּט ביער חֻפָּה מעורות אויביו האריות אשר נִצַח, וַיַּעֲרֹךְ שלחן כיד המלך. ויהי בְּהִתְאַסֵּף הקרואים וישבו לאכל ולשתות, ויאמרו: „מי ישיר למלך ולמלכה, שהשמחה בִּמְעוֹנָם, וקולנו אינו עָרֵב בקול העוף?"

ויקם השועל ויאמר: עבד המלך והמלכה אנכי, ויודע־נַגֵּן אָנִי, שֶׁעֲסָקַי עם העופות ולמדתי מהם לנגן וּלְחַבֵּר שירים. רצונכם–וַאֲכַבֵּד את המלך והמלכה מִגְּרוֹנִי וּמִשִּׁירַי אֲהוֹדֵם–וּבִלְבַד שתענו אחרי: „במהרה בימינו, אמן".

מִהרו הקרואים והעמידו אותו על הַדּוּכָן, עמדו לפניו

בַּחֲצִי־עִגּוּל והתחילו הכל מְבַעְבְּעִים וּמְתַקְּנִים גרוניהם לענות למשורר יחד במקהלה.

והשועל שם פניו לַלָּבִיא וּלְבִיאָתוֹ היושבים בראש, ואת עיניו תָּלָה למעלה אל חֻפַּת העור — וישא מְשָׁלוֹ ויאמר:

אָנֹכִי לַמֶּלֶךְ, אָנֹכִי אָשִׁירָה!
לַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וּלְרַעְיָתוֹ הַגְּבִירָה!
תֵּן לָהֶם, אֲדֹנָי! מַה תִּתֵּן?
כִּי יְסוֹכְכוּ עָלֵינוּ שְׁנֵי אֵלֶּה הַתַּחְתּוֹנִים
כַּאֲשֶׁר יְסוֹכְכוּ עָלֵינוּ אֵלֶּה הָעֶלְיוֹנִים...

חִיל אחז כל הקרואים לְשֵׁמַע שיר זה, ורק הזאב הָרַעַבְתָּן, שהיה לָהוּט לסעודה, לא שמע את השיר ולא הבין לו, ויען בקול:

— במהרה בימינו, אמן!

— קֶשֶׁר!... נתן הארי קול שאגתו, וכל הקהל נדהם מזעם המלך.

הקהל עודנו נָבוֹךְ, והשועל קפץ מעל דוּכָנוֹ ויברח, והזאב נמלט אחריו גם הוא.

הרצים יצאו דחופים בדבר המלך, אבל המורדים כבר נמלטו ויתחבאו בתוך מערה אחת ולא נמצאו.

למחרת קם הזאב כשהוא רעב מאד, ויאמר אל השועל: „אֲטָרֶפְךָ, שועל, שֶׁהִפְסַדְתָּ לי סעודת המלך". אמר לו השועל: „שׁוֹטֶה שבעולם! אם לאכול אתה רוצה — בא אתי ואתן לך סעודה, שֶׁכָּל מַעֲדַנֵּי־מלכים לא יִשְׁווּ בה! הן היום יום ששי בשבת, והיהודים מכינים מַטְעַמִּים לְשַׁבַּתָּם, שאין בכל אֻמָּה ולָשׁוֹן דֻּגְמָתָם; בֹּאָה וּנְתַקֵּן עִמָּם צָרְכֵי סעודה, וִיכַבְּדוּ גם אותנו בדגים מְפֻטָּמִים, בבשר מְצֻמָּק ובשאר מטעמים, שלא אכלת עוד מִיָּמֶיךָ".

— קמו והלכו שניהם, ובאו עד חצר אחת. קפץ

השועל לתוך החצר ואמר: „עתה, אחי – אני אהיה כאן מְקוֹשֵׁשׁ עצים לבעלת הבית, ואתה צא לקראתה וקח ממנה את הדגים והבשר, שקנתה בשוק, ושא לה הביתה". הלך לו הזאב אל השוק, הוא אך נראָה ברחוב, וַיִּקָּהֲלוּ עליו כל היהודים במקלות, במַגְרֵפוֹת, בְּמִרְדוֹת וַקַּרְדֻּמּוֹת, הכוהו, פצעוהו ורדפוהו – ורק בְּדֶרֶךְ־נֵס נמלט מִידֵיהֶם בעוד עורו על בשרו...

בין כה וכה והשועל בא אל תוך הלול ויבחר לו אַוָּזָה שמנה, וַיִּשְׁחָטֶהָ, וישאנה אל המערה, אכל שם ושבע, פִּהֵק ואמר: „היהודים ודאי כבר מָלְחוּ את עורו של חברי, עליו השלום; יהי רצון שֶׁיְּהֵא טוב לְמַלְבּוּשׁ, – ואני אשכב לי לישון – אולי אֶזְכֶּה לראות את פניו בחלום...

וילך וישכב לישון.

השועל עוד לא נרדם, והנה הזאב עומד לפניו–ונראה לו בְּהָקִיץ, כשהוא בוכה ומֵילִיל ממכאוב וּרְעָבוֹן.

– שלום עליכם, אחי! – קרא אליו השועל–אכלת מַעֲדַנֵּי שבת, והנה זה אתה מזמר „זמירות", – אמנם, יהודי כָּשֵׁר נַעֲשֵׂיתָ לכל חֻקּוֹתָיו ומשפטיו!...

– הוֹי, רַמַּאי ונוֹכֵל! – נהם הזאב–מכות נתנו לי ולא אֹכֶל... אתה הלכת הנה ושכבת, ואותי בעיר עזבת, והנה הִכּוּנִי, פְּצָעוּנִי על לא חָמָס בְּכַפִּי, וכל עוד נשמה באפי...

– עֲדַיִן עַם־הָאָרֶץ אתה, אחי! – אמר השועל – וכי להכותך נִתְכַּוְּנוּ היהודים? הלא רק לְלַמֶּדְךָ תשובה נתכַּוְּנוּ; „יום הכפורים" מְמַשְׁמֵשׁ ובא, וְלִמְדוֹךְ כיצד מִתְוַדִּין ב„עַל חֵטְא"...

– חֵטְא? – קרא הזאב –וכי יש בי חטא?

ויען השועל וידבר אליו רַכּוֹת לאמר: „אתה, ידידי, בודאי אין בך כל חטא, וּכְשֶׂה תמים אתה; אבל אביך, עליו השלום, החטא נגדם: אומרים, כי פעם אחת בא

להכין עמם צרכי שבת, והוא, במחילת כבודו, רַעַבְתָן היה מִטִּבְעוֹ, וחטף הכל ואכל בערב שבת, ולא הִנִּיחַ להם דבר לאכול בשבת... עתה שכב, דודי, במטתי, וקודם שֶׁתִּישַׁן אספר לך כל אותו המעשה שנעשׂה באביך, זכרונו לברכה; וידעת למה נאמר: „אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹּסֶר וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה", שכב, ואספר לך אותו מעשׂה נָאֶה וְתֶעֱרַב שנתך...

— איני יודע ואינו רוצה לדעת לא מה שֶׁנַּעֲשָׂה ולא מה שנאמר — קרא הזאב — רק לאכול אני רוצה, ואם לא תתן לי — ואכלתי אותך!

— וכי עודך רעב, ידידי? — קרא השועל — ואנכי לא ידעתי! שכב, מחמדי, ואני אלך ואביא לך לאכול כדי שָׂבְעֶךָ.

— איני מאמין בך, רמאי — אמר הזאב — ואם לא תתן לי בשר לאכול — והיה בשרך לי למאכל.

יצאו שניהם מן המערה. השועל רץ ועובר לפני הזאב, כי אמר: „אברח ואתחבא מפני רוצח זה, הבא לקחת את נפשי".

אך הזאב רץ אחריו בְּעִקְבוֹתָיו ואינו נותן לו להמלט.

כל היום רץ השועל בבקעות ובהרים, בשדות וּבִיעָרִים, והזאב רץ אחריו, פיו פתוח וְשִׁנָּיו נוקשות וקול נַהֲמוֹ אימה.

בערב בא השועל עד לִכְפָר אחד, ושם באר, ועל הבאר גלגל, ובגלגל כָּרוּךְ חֶבֶל ושני דְלָיִים קשורים בשני קצותיו, וכשמורידים את האחד עולה השני. ויקרא השועל אל הזאב ויאמר: בֹּאָה, אחי! הִנֵּה יָגַעְנוּ ומצאנו! פה, בבאר זה, מוּכָנָה לך סעודה זו שאמרתי".

נגש הזאב, והשועל הֶרְאָהוּ דמות הַיָּרֵחַ הנשקף מתוך המים שבבאר, ומראהו כַּחֲרִיץ־חָלָב, ויאמר: „התכבד נא, דודי, וֶאֱכֹל גבינת־כְּשָׂבִים כְּאַוַּת נפשך, ותערב לך". אך הזאב נזהר הפעם ויאמר לשועל: בא אתה תְּחִלָּה ואני אבוא

אחריך. ישב השועל בדלי וירד למטה, והדלי שהיה תחתון עלה. קרא השועל מתוך הבאר ויאמר: „הנה העליתי גם לך, מחמדי, דלי אחד, שב בו ורד; הגבינה שְׁמֵנָה כְּחֵלֶב וטַעֲמָהּ כְּצַפִּיחִית בדבש“.

הזאב מהר וקפץ לתוך הדלי, הכביד עליו בגופו הגדול וירד, וברדתו מצולה העלה את הדלי שהשועל בו למעלה...

— בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי! — קרא השועל—וַיִּמָּלֵט.

בֵּאוּר: אֲהוֹדֵם – אֲהַלְלֵם. — דוּכָן – בָּמָה. — מְבַעְבְּעִים (בַּעְבַּע) – מַשְׁמִיעִים קול שֵׁעוּל. — כִּי יְסוֹבְבוּ עָלֵינוּ—כי נשב בְּסֻכַּת עורם של הלביא והלביאה.— דְּגֻמָּתָם—כְּדוֹמֶה להם. — מְפֻטָּמִים – ממולאים. — מְצֻמָּק – צלוי היטב. — מִרְדֶּה – שמוציאים (רוֹדִים) בו את הַפַּת מן התנור. — בֹּסֶר – פרי שלא נתבשל עדין והוא חָמִיץ מאד. — וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה—כְּלוֹמַר: האבות חטאו והבנים סובלים עֲוֹנָם. — נוֹקְשׁוֹת – דופקות. —

תָּכְנִית הַסִּפּוּר: א): הַמְּשׁוֹרֵר בְּמִשְׁתֵּה הַמֶּלֶךְ. — ב): טָעוּתוֹ שֶׁל הַזְּאֵב. — ג): הַמְּנוּסָה. — ד): הַשּׁוּעָל וְהַזְּאֵב בִּרְחוֹב הַיְּהוּדִים. — ה): הַסַּנֵּגוֹרְיָה שֶׁל הַשּׁוּעָל. — ו): תְּלוּנַת הַזְּאֵב. — ז): הַבְּאֵר וְהַגְּבִינָה. —

בִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים: זְמַן הֹוֶה.

שׁוֹמֵר (שֶׁלִּי) – שׁוֹמְרִי, (–אוֹתִי) שׁוֹמְרֵנִי, שׁוֹמֶרְךָ, שׁוֹמְרֵךְ, שׁוֹמְרוֹ– שׁוֹמְרֵהוּ, שׁוֹמְרָהּ; שׁוֹמְרֵנוּ, שׁוֹמֶרְכֶם [אוֹהַבְכֶם], שׁוֹמֶרְכֶן, שׁוֹמְרָם, שׁוֹמְרָן.

שׁוֹמֶרֶת (שֶׁלִּי) – שׁוֹמַרְתִּי, (–אוֹתִי)–שׁוֹמַרְתֵּנִי, שׁוֹמַרְתְּךָ, שׁוֹמַרְתֵּךְ, שׁוֹמַרְתּוֹ, שׁוֹמַרְתָּהּ; שׁוֹמַרְתֵּנוּ, שׁוֹמַרְתְּכֶם, שׁוֹמַרְתְּכֶן, שׁוֹמַרְתָּם, שׁוֹמַרְתָּן.

שׁוֹמְרִים—שׁוֹמְרַי, שׁוֹמְרֶיךָ, שׁוֹמְרַיִךְ, שׁוֹמְרָיו, שׁוֹמְרֶיהָ [אוֹהֲבֶיהָ]; שׁוֹמְרֵינוּ, שׁוֹמְרֵיכֶם, שׁוֹמְרֵיכֶן, שׁוֹמְרֵיהֶם, שׁוֹמְרֵיהֶן.

שׁוֹמְרוֹת–שׁוֹמְרוֹתַי, שׁוֹמְרוֹתֶיךָ, שׁוֹמְרוֹתַיִךְ, שׁוֹמְרוֹתָיו, שׁוֹמְרוֹתֶיהָ; שׁוֹמְרוֹתֵינוּ, שׁוֹמְרוֹתֵיכֶם, שׁוֹמְרוֹתֵיכֶן, שׁוֹמְרוֹתָם, שׁוֹמְרוֹתָן.

כְּלָל א׳: הַפֹּעַל בְּהֹוֶה דִּינוֹ, וְגַם הוּא מְשַׁמֵּשׁ, כְּשֵׁם תֹּאַר; וּלְפִיכָךְ הוּא נִקְרָא בֵּינוֹנִי, בִּשְׁבִיל שֶׁהוּא בֵּין הַפֹּעַל וְהַשֵּׁם, [גַּם בֵּין הֶעָבָר וְהֶעָתִיד]. גַּם נְטִיַּת הַבֵּינוֹנִי בְּכִנּוּיִים דּוֹמָה לִנְטִיַּת הַשֵּׁמוֹת, אֶלָּא שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת לִשְׁתֵּי הוֹרָאוֹת: א): לְיַחַס הַשַּׁיָּכוּת, כְּשֵׁם עֶצֶם: שׁוֹמֶרְךָ–הַשּׁוֹמֵר שֶׁלְּךָ, שׁוֹמְרוֹ – הַשּׁוֹמֵר שֶׁלּוֹ, כְּמוֹ: בֵּיתְךָ, בֵּיתוֹ; ב): לְיַחַס הַפָּעוּל, כְּפֹעַל; שׁוֹמֶרְךָ = הַשּׁוֹמֵר אוֹתְךָ, שׁוֹמְרוֹ = הַשּׁוֹמֵר אוֹתוֹ.

הֶעָרָה א): רַק בְּכִנּוּי מְדַבֵּר יֵשׁ הֶבְדֵּל בֵּין יַחַס הַשַּׁיָּכוּת וּבֵין יַחַס הַפָּעוּל; בָּרִאשׁוֹן בָּא שׁוֹמְרִי (=שֶׁלִּי) כְּמוֹ סִפְרִי, וּבַשֵּׁנִי יָבֹא: שׁוֹמְרֵנִי (=אוֹתִי); וְכֵן גַּם בַּיְחִידָה: שׁוֹמַרְתִּי(=שֶׁלִּי); שׁוֹמַרְתְּנִי(=אוֹתִי). אֲבָל לָרֹב יָבֹא גַּם בְּגוּף מְדַבֵּר כִּנּוּי הַפָּעוּל בִּתְמוּנַת כִּנּוּי הַשַּׁיָּכוּת: יֵשׁ שׁוֹמְרִי וּמַצִּילִי=שׁוֹמְרֵנִי וּמַצִּילֵנִי.

הֶעָרָה ב): הַצֵּירֶה שֶׁל ע׳ הַפֹּעַל נֶחְלָף בִּשְׁוָא: שׁוֹמֵר–שׁוֹמְרוֹ, שׁוֹמְרָם, וּבְאוֹתִיּוֹת א׳ ה׳ ח׳ ע׳ לַחֲטַף־פַּתָּח: אוֹהֲבִי; וְלִפְנֵי ־ךָ ־כֶם־ן לִסֶגּוֹל: שׁוֹמֶרְךָ, שׁוֹמֶרְכֶם. אִם ע׳ אוֹ ל׳ הַפֹּעַל מֵאוֹתִיּוֹת א׳ה׳ח׳ע׳, מִתְחַלֵּף הַצֵּירֶה בְּנִכְח וְנוֹכְחִים בְּפַתָּח: אוֹהַבְךָ, שׂוֹנַאֲךָ, אוֹהַבְכֶם. וְנִמְצָא: שׁוֹלַחֲךָ. וְאִם ע׳ הַפֹּעַל יוּד – לְחִירֶק: אוֹיִבְךָ.

כְּלָל ב); כִּנּוּי הַבֵּינוֹנִי בְּמִסְפַּר רַבִּים וְרַבּוֹת בָּא כִּנְטִיַּת שֵׁם תֹּאַר בְּלִי שׁוּם שִׁנּוּי: בְּהוֹסָפַת יוּד לִפְנֵי אוֹתִיּוֹת כִּנּוּיֵי הַגּוּף: שׁוֹמְרֶיךָ שׁוֹמְרוֹתֶיךָ. הַיְחִידָה בָּאָה בְּהֹוֶה בִּשְׁתֵּי תְמוּנוֹת: שׁוֹמְרָה וְגַם שׁוֹמֶרֶת, אֲבָל בִּנְטִיַּת הַכִּנּוּיִים בָּאָה רַק הַתְּמוּנָה הַשְּׁנִיָּה; שׁוֹמֶרֶת – שׁוֹמַרְתִּי, וְלֹא שׁוֹמְרָה – שׁוֹמְרָתִי.

הֶעָרָה: כָּךְ בָּאִים גַּם כִּנּוּיֵי הַהֹוֶה בְּבַעֲלֵי ל״ה: קֹנִי... עוֹשְׂךָ...רוֹאֲךָ...עוֹשָׂם. כְּתֹב בְּכִנּוּיֵי הַהֹוֶה אֶת כָּל הַפְּעָלִים הָרְשׁוּמִים לְמַעְלָה בַּפֶּרֶק כִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים בְּעָבָר.

בִּשְׂדוֹת בֵּית לָֽחֶם.

ויהי היום למועד חדש האביב, ותָמָר חִלְּתָה את פני אביה לְתִתָּהּ לצאת עם בנות ציון העדינות מִשְׁאוֹן קִרְיָה וללון בְּאַחַד הכפרים; ואביה, אשר לא מנע ממנה הפצה, שלח אותה עם מַעֲכָה אֲמָתָהּ אל אֲבִישַׁי בבית לחם, אשר שם רעו הרועים את עדריו, וַיְצַוֶּהָ לשוב בעוד שלשת ימים; ואת תֵּימָן בנו שלח אל סִתְרֵי הַכַּרְמֶלָה לשבת שם עד ימי בִּכּוּרֵי הענבים, להביא הבכורים ירושלימה; וישלח שלשת עבדים עמו. ובית לחם, ערש מלכי יהודה, הנמצאת מנגב לירושלים, בנויה על תִּלָּהּ, על ראש גַּבְנוּן הָדָר; סביבותיה בארות וְעֵינוֹת מים טהורים כַּבְּדֹלַח ומתוקים לְחֵךְ שותיהם. בִּיפֵה־נוֹף זה יגדלו זיתים רעננים וְגַפְנֵי עָסִים מְתֻלָּעִים בְּאַשְׁכְּלוֹת בִּכּוּרֵיהֶם. גבעותיה חוגרות גיל וַעֲמָקֶיהָ עדויי רִקְמַת פרחים ושושנים. שם ירקדו בני צאן ושם ירעו עדרי בקר, וארצה זבת חלב ודבש. משם חפר המלך שלמה שלש בְּרֵכוֹת לְהִקָּווֹת אליהן מימי המקום ההוא; גם תְּעָלוֹת עשה לו להביא המים לירושלים קִרְיַת מְשׂוֹשׂוֹ. פני הַבְּרֵכוֹת בְּנֶחְפִּים בכסף וסביבותיהן עֲרָבִים מרהיבי עין, ותורים ובני יונה מתעלסים בַּאֲהָבִים בין עָפְאֵיהֶם. במקומות האלה רעה אמנון את צאן יוֹרָם; ורועי המקום אהבו מאד את אמנון על יָפְיוֹ ועל מנגינותיו, כי פָּרַט על פי נֵבֶל וישר שירים נעימים לְהַרְנִין לְבּוֹתָם.

והאביב קִבֵּץ אל בית לחם את כל בני ציון היקרים ובנותיה היפות וְהָעֲנֻגּוֹת; ותמר בזה גם היא כְּלוּלָה בהדרה ולבושה רִקְמָה וארגמן, ותצא עם מעכה אמתה אל נְאוֹת הרועים, ותעבור על פני המקום אשר הרביץ שם אמנון את עדרו, והרועים רָאוּהָ כן תָּמָהוּ; ויאמרו איש אל רעהו: „ראו נא הַיָּפָה בבנות ציון!" ואמנון אמר אליהם: „הוי, רועים,

הרואים את הגבוה מהם! נשפיל נא לראות את רִבְצֵי עדרינו ואל נִשָּׂא עינינו לראות בבנות מְרום עַם הָאָרֶץ!" ובכל זאת הביט אמנון אחריה מרחוק ויתבונן בהליכותיה. השמש יצקה אור יְקָרוֹת וְחֹם צח על נאות הרועים, פלגים יִבְלֵי מים המו בשאון וְרַמָּם, הֲמֻלַּת עלה נִדָּף מרוח צח הנושבת בין העפאים, וְמִיר צפרים ושריקות העדרים וְהֵד הרים, העונה להם בהוד קולו — כל הנעימות האלה הֵעִירוּ את רוח הרועים; והנה זמרת חלילים נשמעה על כל נאות הרועים. ותמר שבה עם מעכה בדרך אשר הלכה בה, ולקול מנגינות הרועים צללו שפתי אמנון גם הוא, וישא קול עָרֵב וַיָּשַׁר.

ותאמר מעכה: קומי, גברתי, ונעלה נא על הגבעה לראות במחולות מַחֲנָיִם; שם רועים ורועות עִלְזֵי־לב יַעֲדוּ תֻפִּים ויצאו בִּמְחוֹל מְשַׂחֲקִים ובנות הָאַלּוּפִים מביטות בהם.

ותמר אמרה אל מעכה אמתה:

— מי יתן שִׁבְתִּי כל ימי חיי בנאות הרועים האלה; כי נעים לי זר פרחים, אשר יהיה לַעֲטֶרֶת צבי על ראשי הרועים והרועות, מֵהַשְּׁבִיסִים וְהַשַּׂהֲרוֹנִים, אשר יעדו בנות ציון, וקול חליל הרועים על נאות שָׂדַי עָרֵב לאזני מקול כנור ועוגב בבתי המשתה אשר בירושלים.

בֵּאוּר: גַּבְנֹן הֲדָרִי־ראש הר יפה. — יְפֵה נוֹף—תֵּבֵל־אֶרֶץ יפה. — מְתֻלָּעִים— מְאָדָּמִים. — פֹּרֵט עַל פִּי נֵבֶל — נִגֵּן על הַנֵּבֶל. — נֶחְפִּים — מְכֻסִּים. — עֲטֶרֶת צְבִי — עטרה נחמדה. — שְׁבִיסִים וְשַׂהֲרוֹנִים—מיני תכשיטים. —

בַּיַּעַר,

מהוץ לַעֲיָרָה מִשְׂתָּרֵעַ היער.

ונערי העיר ידעו, כי מחוץ לעיר יש יער גדול, אשר אין לו ראשית וגם אחרית אין לו; ושם ביער תִּשְׁכֹּנָּה כל החיות הרעות שבעולם; ושם ביער יגורו „ארבעים הגזלנים" שב„מעשה" הידוע; את כל זאת ידעו ברור—אבל שם ביער לא היו מעולם.

ושמואל הקטן היה הושב תמיד על דבר היער ועל סודותיו

הנפלאים; שמוע שמע מספרים, כי בלב היער יתנשאו עצים־ענקים עד לשמים, אשר שם צפרים תְּקַנֵּנָּה וכל היתו יער תִּשְׁכֹּנָּה, והפריץ המת, בעל היער, מתהלך שם בלילה עד עלות השחר... ונפשו מלאה פחד וגעגועים ליער עם כל גדלו ונוראותיו.

ויש אשר ישוב שמואל מן ההדר לפנות ערב וראה את השמש האדומה יורדת ושוקעת אל אחורי היער, הטובל כלו באש־זהב – ונפשו תערוג אז להתנשא ולעוף גם הוא בעקבות השמש ולראות כמוה את כל הנעשה והנשמע בסתר היער.

והנה בא היום ושמואל הקטן זכה להיות ביער ולראותו בעיניו ממש.

ואותו יום אחד מ„שלשת ימי הַגְּבָלָה" היה. אחיו הגדולים הלכו היערה להביא ירק להג השבועות, הלכו–ויקחו גם אותו, את שמואל הקטן, עמהם.

המאֻשר! הנה בא היום שֶׁקִּוָּה לו זה כמה.

והיער עטוף כלו יֶרֶק רענן; עצים עבים ורמים מאד פורשים את כפותיהם ממעל ומתנועעים ככהנים על הַדּוּכָן; והענפים מתפתלים זה על זה ונקלעים זה בזה מעשה מִקְלַעַת נפלאה; והעלים הרעננים רועדים איש אל אחיו ומתלחשים בקול דממה דקה מן הדקה. וכה נמשכים העצים שמה הרחק עד מאד–עד לב היער; והיער הולך ונמשך, הולך ונמשך הלאה עד אין קץ.

והצפרים מנתרות בין העפאים ומצפצפות, מזמרות וּמְדַדּוֹת מענף אל ענף וּמִבַּד אל בד – גם קול הקוקיאה יִשָּׁמַע: קוּ־קוּ! קוּ־קוּ! זאת אומרת: „צאינה וראינה, חֲבֵרוֹת! הנה שובבים באים! נִסֹּגָה, הִמָּלֵטְנָה!"

אחיו הגדולים עומדים וכורתים ענפים רעננים לכבוד ההג וקושרים אותם יחד בחבלים. והוא, שמואל הקטן, עומד ביער ומביט מסביב.

הנה הר בלב היער. בין העצים הרמים הוא עומד, זהו בודאי „הר סיני"; משה רבנו עמד עליו, ופה נראה ד' מתוך הערפל בקולות וברקים ולהבות אש אוכלה אש וידבר את „עשרת

הדברים"; ובני ישראל עמדו פה בתחתית ההר ויענו קול אחד: „נעשה ונשמע!"

והוא הולך לו הלאה ביער. העצים הרמים עומדים ומביטים אליו מִגָּבֹהַּ. הענפים רועשים, העלים מתלחשים עליו... שם מאחורי היער – אמר שמואל הקטן בלבו – יש בודאי מדבריות; שם תעו בני ישראל ארבעים שנה עד אשר תמו לִגְוֹעַ. שאון פלגי מים יִשָּׁמַע מרחוק, וגליו משתפכים ברעש וקצף בין האבנים החוסמים הדרך לפניהם – זהו בודאי הַסַּמְבַּטְיוֹן, הוא ולא אחר. רותה וסוער הוא הסמבטיון וזורק חול ואבנים... ושם מֵעֶבְרוֹ השני יושבים עשרת השבטים – הושב הוא בִּבְטָחָה – גבורים הם ובעלי קומה. מה היום? יום חמישי, – טוב! הוא ימתין עד מחר; מחר ביום הששי אחר הצהרים ישתוק הסמבטיון – אז יעבור אל העבר השני, אל „עשרת השבטים", ויספר להם את כל אשר יסבלו פה היהודים בגלות, והמה יבאו הנה ויעבירו אליהם את כל היהודים, ואז נעלה כלנו על התּוֹגֶר. אז תהיה „מלחמת גוֹג וּמָגוֹג"! נִלָּחֵם וּנְנַצֵּחַ! והוא גופו, שמואל הקטן, יהיה שר הצבא. שַׂר גדול יהיה: „הימינו! השמאילו! קדימה!"

ושמואל הקטן עומד על הגבעה, ענף רענן בידו והוא מנופף אותו מעלה ומטה: כך! כך! ונדמה לו, כי גדודי בני ישראל עוברים לפניו למחנותם, רוביהם על שכמם והניתותיהם בידיהם, גבורי ישראל המה והוא שר הצבא, הוא הַמְפַקֵּד את אנשי המלחמה:

– כך! כך!

והענפים רועשים והעלים מתנועעים ועונים לעומתם:

– כך! כך!

וגבורי ישראל עוברים לפניו; הולכים הם אל התוגר, ל„מלחמת גוג ומגוג", את כלם יהרגו, ואחרי כן ילכדו את ירושלים – ומשיח יבא – – –

– שמואל! שמואל! אַיֶּכָּה? – נשמע פתאם קול קורא ביער. ושמואל עומד על ההר ומפקד את גבורי ישראל.

והנה אחיו באים; נושאים הם על שכמם ענפים ארוכים וירוקים ועלים רעננים רבים, רבים עד מאד.

– אַיֶּכָּה, שמואל, אַיֶּכָּה? – קוראים הם ביער.

– הנני, הנני! – הוא עונה להם.

היום רד, השמש שקעה הרחק, הרחק מאחורי היער; רוח קלה נושבת, והעצים התחילו מתנועעים בחזקה ועליהם מתלחשים בקול המולה חרישית. דומה שהם מתפללים עתה תפלת „שמונה עשרה" של מנחה... והאחים הולכים ושבים עם שמואל הקטן אל ביתם.

מאז רואה שמואל הקטן תמיד את היער ואת ההר לנגד עיניו; יושב הוא בחדר ומביט אל ה„חומש", אך עיניו רואות את ההר ואזניו שומעות את לחש העלים. ומחכה הוא לחג השבועות הבא, ליום המאושר, שבו יוכל שנית לעלות אל ההר, אשר בלבב היער.

„לֹא תַחְמֹד:"

בנימין הקטן הבטיחוהו הוריו עוד לחג הסוכות שֶׁעָבַר לתפור לו מלבוש חדש, אלא שב„ימים הנוראים" נפל אביו למשכב, וקודם שֶׁקָּם מֵחָלְיוֹ, בא החרף עז ואכזר והביא קֹר ושלג; ורוחות קַפְּדָנִים מתדפקים על הַשִּׁמָּשׁוֹת השבורות והומים: „עצים לַחֹרֶף! מזון לשלחן!"

אבל החרף את שארית הַפְּלֵיטָה, שהשאירה מחלת אביו הקשה – ומלבושו של בנימין נִדְחָה לחג הפסח

ישב בנימין כל ימות החרף עָרוֹם בחדרו בין חברים לבושים בגדים חמים ויפים, ערום בחוץ בקֹר ושלג וטַחַב, עירום ועצוב בבית אביו, ערום וחולם על מלבושי־הכבוד שהבטיחוהו לחג הפסח.

והחג הטוב מְמַשְׁמֵשׁ ובא, וההורים הטובים עומדים בְּדִבּוּרָם: קונים לו אֶרֶג יפה לְהַלֵּל ומוסרים אותו לחיט, בְּהַזְהָרָה כפולה ומכופלת לתפור לו את הַחֲלִיפָה לחג הפסח.

והג האור והחפש בא–ובנימין הקטן עטוף עודנו בסמרטוטים וְשָׁרוּי בצער גדול: טרוד היה החיט בתפירת הבגדים החדשים לבני עשירי העיר, ולא הספיק לגמור את חֲלִיפָתוֹ של בן־עניים זה.

כשבועים לאחר הפסח הביא החיט את החליפה לבנימין– הליפה חדשה ויפה מאד. לב תקטן פִּרְפֵּר בו מרוב שמחה; רוצה

היה לְחַבֵּק וּלְנַשֵּׁק את החיט הטוב; ואין צריך לוֹמַר, שכבר מָחַל לו על הצער שֶׁגָּרַם לו בחג הפסח. אלא שֶׁלִּלְבּשׁ את החליפה אינו יכול: ימי „הספירה" עתה, ואבא אומר, שאין לובשים בגד חדש בימי הספירה.

רק בערב־שבועות זכה בנימין לְהִפָּטֵר מסמרטוטיו הישנים ולבש מלבושו הֶחָדָשׁ. באותה שעה נדמה לו, שנעשה פתאם בְּרִיָּה קַלָּה; מרגיש הוא בכל רגע את הבגדים שעליו. קשה לו לשבת בביתו, במקום שאין איש רואה אותו בַּהֲדָרוֹ; אך יותר קשה לו לצאת החוצה: יודע הוא מראש שהכל יסתכלו בו.

למחרת בשעת קריאת התורה יצא בנימין לַחֲצַר בית הכנסת. עמדו עליו חבריו, שלא זכו ל„התחדש" כמוהו לחג השבועות, והסתכלו בו. נִכְלַם בנימין מפני אָשְׁרוֹ הרב וְכָבַשׁ את פניו בקרקע.

פשט אחד את אצבעותיו וּמִשֵּׁשׁ בארג וקרא:

– שלי יפה הרבה מזה!

– ודאי שֶׁיִּקָּרֵעַ מהר! – קרא השני.

– וזה שיעשו לי, אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם, לחג הסכות הבא, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, שיהיה יותר יפה יותר טוב מבגדו של גַּדְלָן עָנִי זה! – קרא השלישי.

– ואני אומר לכם – לִגְלֵג הרביעי ועיניו בערו מִקִּנְאָה – שבגד זה אינו חדש כלל; וַדַּאי שֶׁתִּפְּרוּהוּ לו מבגדו הישן של אביו.

באותה שעה נשמע קול החזן קורא על הבימה: „לֹא תַחְמֹד!"

נזדעזעו הנערים וְנִכְלָמוּ; נדמה להם, שהקול יוצא מהר סיני ומגיע לאזניהם. ואחד אחד עזבו את בנימין העומד כפוף נִכְלָם מאשרו ומהרהר בתשובה:

– האמנם גַּדְלָן אני, כמו שקראו הם עלי?..

בֵּאוּר: טַחַב – רְטִיבוּת, לַחוּת. – כָּבַשׁ פָּנָיו בְּקַרְקַע – הוריד עיניו לארץ. – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה – בְּוַדַּאי ובודאי. – גַּדְלָן – בעל־גאוה. – לִגְלֵג – לעג. –

תָּכְנִית הַסִּפּוּר: א): הַבְטָחָה שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמָה. – ב): חֹרֶף קָשֶׁה. – ג): תִּקְוָה בָּאָה – וְנִכְזָבָה. – ד): שִׂמְחָתוֹ וְקִנְאַת חֲבֵרָיו. – ה): לֹא תַחְמֹד. –

מַעֲמַד הַר סִינָי.

כְּבָר נִתְּקוּ מוֹסֵרוֹת וַיִּשָּׁבֶר הָעֹל מִצַּוַּאר יִשְׂרָאֵל;
אֵין שׁוֹטֵר, אֵין נוֹגֵשׂ, אֵין מַכֶּה אִישׁ עִבְרִי
וּמַשְׁלִיךְ עוֹד הַיְאוֹרָה הַבֵּן הַיִּלּוֹד;
אֵין עִבְרִים עֲבָדִים,
אַךְ חָפְשִׁי יִשְׂרָאֵל כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל!
גָּבַר רוּחַ הָעָם, הִתְעוֹרֵר, הִתְנָעֵר –
וַיִּמַּסּוּ נְחֻשְׁתֵּי הָעַבְדוּת, וַיִּמַּסּוּ כִּנְעֹרֶת בָּאֵשׁ.
גָּבַר רוּחַ הָעָם, גָּדַל כֹּחַ הָעָם
וַיְקַרְקַר קִיר כִּלְאוֹ וַיַּהֲרֹס עַד הַיְסוֹד,
וַיַּהֲרֹס וַיֵּצֵא לַחָפְשִׁי, –
גַּם הַיָּם לֹא סָגַר, גַּם מִדְבָּר לֹא סָגַר
עָלָיו דֶּרֶךְ הַדְּרוֹר – אַךְ חָפְשִׁי יִשְׂרָאֵל!

וְעוֹבְרִים בַּמִּדְבָּר הַנּוֹרָא, וּבוֹקְעִים יַם־הַחוֹל הַגָּדוֹל,
יַם־הַחוֹל הַלּוֹהֵט כַּתַּנּוּר;
וְהוֹלְכִים הָלְאָה, הָלְאָה, חָפְשִׁים כְּרוּחוֹת הַמִּדְבָּר
וְקַלִּים כְּנִשְׁרֵי הַיְשִׁימוֹן וְאַמִּיצִים כְּסַלְעֵי הַמָּגוֹר
הָעֲנָקִים, אַדִּירֵי הַצִּיָּה;
וְעוֹבְרִים בַּמִּדְבָּר הַנּוֹרָא וּבוֹקְעִים יַם הַחוֹל הַלּוֹהֵט
עַד בּוֹאָם עַד הָהָר לֵאלֹהִים.

וּסְעָרָה אַדִּירָה תִּתְחוֹלֵל וּתְפָרֵק כָּל סַלְעֵי הַצִּיָּה,
וּתְרוֹמֵם הָרֵי חוֹל כְּגַלִּים וּתְפַזְּרֵם עַל פְּנֵי שְׁמֵי הַיְשִׁימוֹן;
וְקָדְרוּ הַשָּׁמַיִם מֵעָל וְשָׁחֲרוּ שִׁבְעָתַיִם מִשְּׁחוֹר,
וְגָבְרָה וְגָדְלָה הַסְּעָרָה—וְחָרַד הַמִּדְבָּר מִסָּבִיב
וְרָעַד וְרָעַשׁ עַד הַיְסוֹד וְנֶאֱנַח אֲנָחָה שׁוֹמֵמָה.

וְגָדְלָה וְגָבְרָה וְשָׁאֲגָה הַסְּעָרָה;
וְנִשְּׂאוּ עֲנָנִים הֲרָרִים הֲרָרִים
וְעָפוּ מִסָּבִיב;
וּבְרָקִים־עֲנָקִים, כַּחֲנִיתוֹת הַחַשְׁמַל
מְשֻׁלָּכִים שָׁם מִקְּצֵה הַשָּׁמַיִם עַד קְצֵה
הַשָּׁמַיִם, עָפִים וּבוֹקְעִים הֶעָבִים הַשְּׁחוֹרִים
וְגוֹזְרִים הַשְּׁחָקִים הַגְּבֹהִים לִגְזָרִים –
וּרְעָמִים אַדִּירִים מִתְגַּלְגְּלִים מִמְּרוֹמִים
בְּקוֹלוֹת אֱלֹהִים,
וּרְעָמִים עֲמוּמִים מַרְעִימִים לְעֻמָּתָם
וְהֵד נוֹרָא מִתַּחְתִּית אֲדָמָה,
מִתְּהוֹמוֹת הַיְשִׁימוֹן הַנִּרְעָשׁ הַנִּגְרָשׁ, –
וְהָרִים עֲנָקִים מִזְדַּעְזְעִים מִתְחַלְחֲלִים,
כִּילָדִים הַתּוֹעִים בְּלֵיל סוּפָה,
וּסְלָעִים אֵיתָנִים רוֹעֲדִים כְּעָלִים בְּיוֹם סַגְרִיר;
וְהַר סִינַי – לֶהָבָה אֲיֻמָּה, וּרְכָסָיו
לַפִּידִים בּוֹעֲרִים מִתְפָּרְצִים מִתַּחְתִּית
תַּחְתִּיּוֹת, וְעוֹלִים לִמְרוֹמֵי הַמְּרוֹמִים
עַד מִשְׁכַּן הָרְעָמִים, –
וְנִדְמֶה כָּל הַטֶּבַע כִּבְלִיל לַפִּידִים
וְקוֹלוֹת הָעוֹלִים בִּסְעָרָה – וּנְמוֹגִים...

וּבְתַחְתִּית הַר סִינַי עוֹמֵד עָם, עַם חָפְשִׁי;
וּמַבִּיט מִשְׁתּוֹמֵם לַהֲמוֹן הַקּוֹלוֹת,
וְרוֹאֶה הַקּוֹלוֹת וּמַקְשִׁיב לַסְּעָרָה –
לֹא בַסַּעַר וָרַעַשׁ וָאֵשׁ אֲדֹנָי!

וּפִתְאֹם הִתְעוֹפֵף בֶּן־בָּרָק

וַיִּקָּרַע וִילוֹנֵי כָּל שִׁבְעַת הָרְקִיעִים
וַיְהִי אוֹר — — —
וַתִּדֹּם הַסְּעָרָה, וְהָרַעַשׁ נֶאֱלָם,
בְּרְעָמִים הָשְׁלַךְ הָם וּבְרָקִים עָמְדוּ דֹם...
אַךְ דְּמָם עוֹד רוֹעֵד הַמִּדְבָּר הַמְּשׁוֹמָם.
וַהֲרָרִים וּסְלָעִים נְמוֹגִים דְּמִיָּה.
וְזִרְמֵי אוֹרוֹת־פֶּלֶא שׁוֹפְעִים וְיוֹרְדִים
מִמְּרוֹמִים וּמְכַסִּים הַמִּדְבָּר וַאֲגַפָּיו;
וּמְלֵאִים הָאוֹרוֹת כְּרוּבֵי זֹהַר זַכִּים
הַמְּרַחֲפִים בִּדְמָמָה, בִּנְעִימָה
וּמְשַׂחֲקִים כְּנִשְׁרֵי אוֹר בְּגַלֵּי הַנְּגֹהוֹת;
וְרִבּוֹא רִבּוֹתַיִם שְׂרָפִים מוֹפִיעִים,
וּכְנָפַיִם לָהֶם שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ,
וּמַשַּׁק כַּנְפֵיהֶם — מַנְגִּינוֹת פַּלְאֵי־הוֹד,
וּמֶרְחַב כַּנְפֵיהֶם — מֶרְחַבְיָהּ;
וְעָפִים הַשְּׂרָפִים וְטָסִים מִסָּבִיב
לְהַר סִינַי הָרוֹעֵד וְלוֹהֵט בִּדְמָמָה; —
וּנְשָׁמוֹת קַלִּילוֹת כִּנְשִׁימוֹת שַׁאֲנַנִּים
וּנְעִימוֹת כְּצִלְלֵי שִׁיר־מָרוֹם —
מוֹפִיעוֹת וְטָסוֹת רִבּוֹאוֹת רִבּוֹאוֹת
מֵאוֹצַר הַנְּשָׁמוֹת, הַנִּקְרָא „מְקוֹר חַיִּים",
שֶׁמִּתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד;
וּפִתְאֹם — וּמִשְּׁמֵי הַשָּׁמַיִם מֵעָל,
מֵאַפְסֵי הַמָּרוֹם הַטָּמִיר
הִתְגַּלָּה אוֹר־אוֹרִים, זֹהַר־אֵין־סוֹף — — —
וַיָּרוֹמּוּ סָבִיב הַשְּׂרָפִים
וַיָּלִיטוּ פְּנֵיהֶם בְּכַנְפֵיהֶם,

וַיִּדְּמוּ הַכְּרוּבִים הַקַּלִּים,
הַנְּשָׁמוֹת – וַתַּעֲמֹדְנָה דֹּמָּם –
וּמְאוֹר־הָאוֹרִים יִשָּׁמַע קוֹל דְּמָמָה:
אָנֹכִי אֲדֹנָי – – –

וּבְתַחְתִּית הַר סִינַי עוֹמֵד עָם, עַם חָפְשִׁי
וְרוֹאֶה אֶת הָאוֹר וְסוֹפֵג אֶת הָאוֹר
בִּלְבָבוֹ וּבְנַפְשׁוֹ, –
מַאֲזִין קוֹל אֲדֹנָי וְעוֹנֶה לְעֻמָּתוֹ:
וַאֲנִי – עַם־אֲדֹנָי!

* *
*

וְעוֹבְרִים בַּמִּדְבָּר הַנּוֹרָא וּבוֹקְעִים יַם־הַחוֹל הַגָּדוֹל,
יַם־הַחוֹל הַלּוֹהֵט כַּתַּנּוּר,
וְהוֹלְכִים הָלְאָה הָלְאָה הַפְּשִׁים כְּרוּחוֹת הַמִּדְבָּר –
לְהָאִיר לַתֵּבֵל וְלַדּוֹרִים.

בֵּאוּר: סַלְעֵי מָגוֹר – סלעים נוראים. – כִּבְלִיל – כְּעֶרֶב, כְּתַעֲרוּבָה. אֲגַפָּיו – קצותיו. – שִׁנְאַנִּים – מלאכים – נִטְמָר – הנעלם. –

כִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים: זְמַן עָתִיד.

אֶשְׁמֹר—וּמְדַבֵּרֶת · אֶשָּׁמֵר], אֶשְׁמָרְךָ [אֶשְׁלָחֲךָ], אֶשְׁמְרֵךְ [אֶשְׁלָחֵךְ], אֶשְׁמְרֵהוּ—אֶשְׁמְרֶנּוּ, אֶשְׁמְרֶהָ—אֶשְׁמְרֶנָּה; [כִּנּוּיֵי מְדַבְּרִים־וֹת–אַיִן], אֶשְׁמָרְכֶם, אֶשְׁמָרְכֶן, אֶשְׁמְרֵם [אֶאֱהָבֵם], אֶשְׁמְרֵן.

תִּשְׁמֹר – תִּשְׁמְרֵנִי, נוֹכֵחַ – תִּשָּׁמֵר; כִּנּוּי נוֹכַחַת–אַיִן], תִּשְׁמְרֵהוּ־רֶנּוּ, תִּשְׁמְרֶהָ־רֶנָּה; תִּשְׁמְרֵנוּ [כִּנּוּיֵי נוֹכְחִים וְנוֹכָחוֹת–אַיִן], תִּשְׁמְרֵם, תִּשְׁמְרֵן.

תִּשְׁמְרִי – תִּשְׁמְרִינִי [כִּנּוּי נוֹכֵחַ–אַיִן; נוֹכַחַת – תִּשָּׁמְרִי], תִּשְׁמְרִיהוּ, תִּשְׁמְרִיהָ, תִּשְׁמְרִינוּ [כִּנּוּיֵי נוֹכְחִים וְנוֹכָחוֹת–אַיִן], תִּשְׁמְרִים, תִּשְׁמְרִין.

יִשְׁמֹר – יִשְׁמְרֵנִי, יִשְׁמָרְךָ, יִשְׁמְרֵךְ, יִשְׁמְרֵהוּ־רֶנּוּ, יִשְׁמְרֶהָ־רֶנָּה;
יִשְׁמְרֵנוּ, יִשְׁמָרְכֶם, יִשְׁמָרְכֶן, יִשְׁמְרֵם, יִשְׁמְרֵן.

תִּשְׁמֹר – תִּשְׁמְרֵנִי, תִּשְׁמָרְךָ, תִּשְׁמְרֵךְ, תִּשְׁמְרֵהוּ־רֶנּוּ, תִּשְׁמְרֶהָ־רֶנָּה;
תִּשְׁמְרֵנוּ, תִּשְׁמָרְכֶם, תִּשְׁמָרְכֶן, תִּשְׁמְרֵם, תִּשְׁמְרֵן.

נִשְׁמֹר – [כִּנּוּי מְדַבֵּרֶת-אַיִן], נִשְׁמָרְךָ, נִשְׁמְרֵךְ, נִשְׁמְרֵהוּ–נִשְׁמְרֶנּוּ,
נִשְׁמְרֶהָ, נִשְׁמְרֶנָּה; וּמְדַבְּרִים־וֹת–נִשָּׁמֵר], נִשְׁמָרְכֶם, נִשְׁמָרְכֶן
נִשְׁמְרֵם, נִשְׁמְרֵן.

תִּשְׁמְרוּ – } תִּשְׁמְרוּנִי [כִּנּוּיֵ נוֹכֵחַ וְנוֹכַחַת-אַיִן], תִּשְׁמְרוּהוּ, תִּשְׁמְרוּהָ,
תִּשְׁמֹרְנָה- } תִּשְׁמְרוּנוּ, [נוֹכְחִים – תִּשָּׁמְרוּ; נוֹכְחוֹת – תִּשָּׁמַרְנָה],
תִּשְׁמְרוּם, תִּשְׁמְרוּן.

יִשְׁמְרוּ– יִשְׁמְרוּנִי, יִשְׁמְרוּךָ, יִשְׁמְרוּךְ, יִשְׁמְרוּהוּ, יִשְׁמְרוּהָ;
יִשְׁמְרוּנוּ יִשְׁמְרוּכֶם, יִשְׁמְרוּכֶן, יִשְׁמְרוּם, יִשְׁמְרוּן.

יבו) תִּשְׁמֹרְנָה – תִּשְׁמְרוּנִי, תִּשְׁמְרוּךָ, תִּשְׁמְרוּךְ, תִּשְׁמְרוּהוּ,
תִּשְׁמְרוּהָ; תִּשְׁמְרוּנוּ, תִּשְׁמְרוּכֶם־כֶן, תִּשְׁמְרוּם־ן.

כְּלָל א): אוֹתִיּוֹת כִּנּוּיֵי הַפָּעוּל הַמְחֻבָּרוֹת לַפֹּעַל בְּסוֹפוֹ בֶּעָתִיד, הֵן הֵן
אוֹתָן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבִּזְמַן עָבָר: ה'כ'נ'ו'י'ם (וְסִמָּנְךָ: „הַכִּנּוּיִים"),

הֶעָרָה: כִּנּוּיֵי הַפָּעוּל לְנִסְתָּר וְנִסְתֶּרֶת בָּאִים בִּשְׁתֵּי תְמוּנוֹת: יִשְׁמְרֵהוּ,
יִשְׁמְרֶנּוּ וּבְשִׁיר בָּאָה תְמוּנָה עַתִּיקָה: יְסוֹבְבֶנְהוּ. יִצְּרֶנְהוּ) יִשְׁמְרֶהָ,
יִשְׁמְרֶנָּה, וְיֵשׁ שֶׁיָּבֹא גַּם מְקֻצָּר: יִשְׁמְרוֹ, יִשְׁמְרָהּ. בְּכִנּוּי נִסְתָּרִים
בָּאָה בְשִׁיר הוֹסָפַת ־מוֹ: תְּבִיאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ=תְּבִיאֵם וְתִטָּעֵם.

כְּלָל ב): הַחוֹלָם שֶׁל ע' הַפֹּעַל מִתְחַלֵּף בִּשְׁוָא: יִשְׁמֹר – יִשְׁמְרֵנִי;
וְאִם ל' הַפֹּעַל מְנֻקָּד בִּשְׁוָא הוּא מִתְחַלֵּף לְקָמָץ: יִשְׁמָרְךָ
וּבְהַפְסֵק: יִשְׁמְרֶךָּ). וְהַפְּעָלִים הַבָּאִים בֶּעָתִיד בִּתְמוּנַת אֶפְעַל
כְּשֶׁעַיִן אוֹ לָמֶד הַפֹּעַל מֵאוֹתִיּוֹת ה' ח' ע', מִתְחַלֵּף הַפַּתָּח
בְּקָמַץ: אֶבְחַר–אֶבְחָרֵהוּ, יִשְׁמַע–יִשְׁמָעֵנִי; יִשְׁלָחֵהּ, יִנְהָגֵנוּ;
קָמַץ זֶה אֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה גַּם בְּהַפְסֵק: וַיִּבְחָרֶךָּ.

הֶעָרָה: יֵשׁ שֶׁתָּבֹא אוֹת כִּנּוּי הַנּוֹכֵחַ–ךָ בְּדָגֵשׁ: יִשְׁמְרֶךָּ, יְבָרֶכְךָ

כְּלָל ג): עַל פִּי כְּלָלִים אֵלוּ בָּאִים כִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים גַּם בַּפְּעָלִים הַחֲסֵרִים וְהַנָּחִים: א) פ"נ: אֶצֹּר–אֶצָּרְךָ... יִצְּרֶנְהוּ; אֶטַּע–אֶטָּעֲךָ, יִטַּע–יִטָּעֶנְהוּ; ב) נָחֵי פ"י: יִירַשׁ–יִירָשְׁךָ, יִירָשֶׁנּוּ; ג) חַסְרֵי פ"י: אֵדַע–אֵדָעֲךָ; יֵדַע–יֵדָעֶנּוּ; ד) פ"א: תֹּאכַל–תֹּאכְלֶנְהוּ; ה) ל"א: יִמְצָא–יִמְצָאֶנְהוּ; תִּמְצָא–תִּמְצָאֲךָ.

הָעָרָה: בְּשִׁיר יֵשׁ שֶׁיָּבֹאוּ כִנּוּיִם לֹא רַק בְּיַחַס הַפָּעוּל, אֶלָּא גַם בְּיֶתֶר הַיְחָסִים: יְבֹאוּנִי=יָבֹאוּ עָלַי, בָּנַי יְצָאוּנִי=יָצְאוּ מִמֶּנִּי.

כְּתֹב אֶת הַכִּנּוּיִים הָאֵלֶּה בְּכָל הַגּוּפִים:

מוֹרִי קְרָאַנִי וַיִּשְׁאָלֵנִי. — הוֹדָתִי פְּגָשַׁתְנִי וַתִּשָּׁקֵנִי. — אָבִי יִדְרְשֵׁנִי וּשְׁאֵלַנִי. — אֲחוֹתִי אֲהֵבַתְנִי וַתִּשְׁמְרֵנִי. — חֲבֵרַי יִזְכְּרוּנִי וַאֲהֵבוּנִי. — מוֹרָתִי תִּבְחָנֵנִי וּשְׁאֵלַתְנִי. — בְּנִי יִירָשֵׁנִי וּזְכָרַנִי. — רְעוּתִי זְכָרַתְנִי וַתִּקְרָאֵנִי. — אֲחוֹתִי תִּפְקְדֵנִי וּקְרָאַתְנִי. — חֲבֶרְתִּי מְצָאַתְנִי וַתַּעַזְרֵנִי. — מוֹרַי בְּחָנוּנִי וַיְשַׁלְּחוּנִי. —

בִּנְאוֹת שָׂדֶה וָיָעַר.

שלמה פקח את עיניו – אך מְנֻגָּה בְּרַק השמש, אשר הבקיע אליו מבין ענפי הָאֵלָה הגבוהה וְהָעֲבֻתָּה, אשר עמדה שם, עָצַם אותן שנית. רגש נעים, רגש עֹנֶג וָרֹךְ שֻׁפַּךְ בכל יצורי גוו. האח! מה טוב הוא ומה נעים לְהִשְׂתָּרֵעַ ולנום פה על ערש רכה, חשב הנער, וצחוק קל רחף על שפתיו שושנים. אולם השמש חמד לו לָצוֹן היום עם הנער הנרדם, ומבין מִפְלְשֵׂי העפאים, אשר נעו ברוח, השליך על פניו אור וצל גם יחד בצחוק קסם נפלא מאד. והאור והצל יָחֹגּוּ וִיפַזְּזוּ על חַכְלִיל לחייו, ויעירו ויעוררו את הנער מתרדמתו: עד מתי, עצל, תשכב? פקח מהרה את עיניך, קום וָלֵךְ היערה לראות את כל הַחֲמֻדוֹת, אשר הכינותי לך עם, ילד שעשועים!

שלמה פקח את עיניו שנית – אל אלהים מִשְׂגַּבִּי! מה זה היה עמדי?

תחת תקרת הבית המכוסה פִּיחַ ועשן, אשר הסכינו עיניו לראות יום יום בהקיצו משנתו, הנה פרושה על ראשו ממעל סְכַּת עלים ירוקים, אשר מבינותם נשקפת תכלת השמים בעצם טָהֳרָהּ; והעלים כלם מְשֻׁבָּצִים באבני חן למאות ולאלפים, נוצצים לנגה השמש בכל צִבְעֵי הקשת אשר בענן. (שלמה לא ידע עוד בעת ההיא, כי אבני החן האלה אך אֶגְלֵי טל בקר הן). הנה הוא שואף בחזקה את הרוח אל קרבו, וזרם ריח ניהוה נודף אל אפיו; אבל–לא! לא רוח ישאף אל קרבו, כי אם מרפא וחיים, אשר ישתפכו בכל עורקיו. ואשר יְמַלְאוּ את כל אבריו עֶדְנָה וענג אין קץ.

– היערה, היערה!–קרא שלמה בלבו ויקפץ מעל משכבו, וימהר–וילבש את בגדיו וַיְזַנֵּח בַּלָּט מעל עֲרֵמַת החציר, אשר שכב עליה הלילה. אחרי רחצו את ידיו מן הַכִּיּוֹר התלוי בחצר על יד פתח המלון, התהמק הנער היערה. על יד המלון נמצאה גנת ירק קטנה. ערוגות בצלים וּצְנוֹן, קשואים ודלועים. מְסֹרָגִים בערוגות חַרְדָּל וערוגות פְּרָגִים, הרהיבו עיני שלמה בפרחי הזהב הקטנים ובפרחי הָאַרְגָּמָן הגדולים והיפים מאד. היערה, היערה! דבר שלמה אל לבו; עוד היום גדול להתענג על הדר הפרחים האלה!...

* *
*

נִדְהָם ונרעש למראה עיניו, ישב שלמה לְנוּחַ על גֶּזַע עץ כָּרוּת במעמקי היער. נעים ונשגב היה מחזה היער מן המקום הזה; רגש התרוממות הנפש, אשר ירגיש איש ביום חג ושבתון, רחש לב הנער; אמנם כי דומית שבתון שררה מסביב.

אל אלהים חֵילִי! האם חג היום לאדני?

פתאם נשב רוח צח מבין העפאים, והנה קול המולה דקה נשמע מסביב—קול עלי העצים הנעים ברוח והמתלחשים איש עם רעהו . . .

— שור, ילד שעשועים! — דִמָה שלמה לשמוע לחש העלים אליו, — שור על כל סביביך; שא עינך השמימה, השפילה לראות מטה, הימינה, השמאילה; ראה והביטה אל כל הנפלאות הגדולות והקטנות אשר הכין פה היער למענך, למענך, ילד שעשועים. ראה, מה יפו הפרחים בְּשַׁלַּל צבעיהם תחת כפּית רגליך; ומה נהדרה היא צִפֹּרֶת-הכרמים, אשר גם היא הלא רק פרח מעופף היא, אשר תעוף מעלה מעלה וּתְרַחֵף מפרח לפרח; שור נא אל החסיל ואל הילק הַמְנַתְּרִים בעשב והנוצצים בכנפי רִקְמָתָם; מה יפים ומה נעימים הם כלם!

שלמה השתרע תחת אחד השיחים, ובהביטו מסביב ראה, כי שוכב הוא לרגלי גבעה נִשָּׂאָה מאד, וּמוֹרַד הגבעה מכוסה ביער עצים צפופים וסבוכים בדליותיהם, עד כי לא תוכלנה גם קרני השמש להבקיע ביניהם. נדמה לו, כי סוד גדול ונורא כָּמוּס שם בחשכת היער, ובכל זאת עָרְגָה נפשו אליה, כמו משכה אותו יד נעלמה בחזקה אל סֵתֶר היער ואל ראש ההר.

— הֶעָלֹה אעלה אל ראש ההר? — שאל שלמה את נפשו.

— עֲלֵה ילד שעשועים! עלה אלינו, אל תירא! — לחשו העלים באזניו.

— אין זאת כי אם הַר הַלְּבָנוֹן, — אמר הנער בלבו, בעלותו על הגבעה וּבְסַלְּלוֹ לו דרך בין סבכי העצים. אבל מדי עלותו מעלה, כן רחקו העצים איש מעל אחיו, וכן התפרדו דָלִיּוֹתֵיהֶם; ותחת עצי הָאֵלָה והאלון, אשר גדלו שם בָּעֵמֶק, נראו פה עצי בְרוֹשׁ וָאֶרֶז, נושאי כתָּטים ירוקים נותני ריח ניחוח.

ועל ראש ההר מישור רחב ידים, ועל המישור בַּתָּוֶךְ יתנשא כמלך היער ברוש עַתִּיק יוֹמִין, נחמד למראה, רענן ורב הענפים.

– שלום, שלום לך, ארז הלבנון!

– שלום. שלום! – כמו ענהו הברוש, בהטותו את דליותיו הרעננים לרוח היום...

במורד ההר מזה אין יער ואין עצים, כי אם סלע מצוק, היורד מטה אל הנחל, ששם יובַל מים מְפַכֶּה את גליו בשיר, אשר אין לו ראשית ואין לו תַכְלִית, אשר לא בתים לו ולא חרוזים, ובכל זאת לא תשבע האזן לשמוע אותו מן הבקר עד הערב ומן הערב עד הבקר.

ומעבר הנחל השני תשתרענה שַׁדְמוֹת בר למרחבי אין קץ; ובעבור הרוח על פני הקמה, והכה בה גלים כגלי הנחל; ובזרוח השמש עליהם ונדמו לגלי זהב מופז מרהיבי עין ולב. ועל אחד השדות, לא הרחק מִיוּבַל המים, קציר חטים היום.

משפחת אכרים גדולה – אנשים ונשים, בחורים ובתולות יצאו לְפָעֳלָם ולעבודתם; אלה קוצרים בְּחֶרְמֵשׁ, אלה מאלמים אלומות, ואלה מאספים אותם לָעֳמָרִים; השמש יַכֶּם בשָׁרָב, פניהם רטובים מאגלי זֵעָה, אשר ימחו לרגעים בְּשַׁרְוְלֵי כתנותיהן העבות; ולכל אלה לא ישימו הקוצרים לב, כי שמחת לבם תַבְלִיג על עבודת הפרך אשר לפניהם, ועל כן ישירו וירונו, יצחקו אף ישתובבו, ושאון מצהלותיהם עולה באזני שלמה.

הַזּוֹרְעִים בְּדִמְעָה,
בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ...

זכר שלמה את דברי נְעִים זְמִירוֹת ישראל, ואגלי דמעה גדולים נזלו מעפעפיו.

– אהה ה' אלהים! מדוע לא יהיו גם היהודים לאכרים?

בפעם הראשונה לימי חייו עברה רוח קִנְאָה על הנער התמים הזה, וַתִּקְדַּח כאש בלבבו...

שלמה לא הסיר עין מן הקוצרים, ובהביטו עליהם ויזכר

את בֹּעַז מבית־לחם יהודה ואת רות הַמּוֹאֲבִיָּה, בלכתה אחרי הקוצרים; כמו היות עלו התמונות האלה מֵעַרְפִלֵּי ימי קדם, ותעמדנה לפניו בכל הדר תפארתן.

– עתה ידעתי, עתה ידעתי! – הגה שלמה בשפתיו, בשבתו בצל הברוש, אשר על הגבעה.

אבל הס! הרוח הצח הדל פתאם לְנְשֹׁב בין דָּלִיּוֹת הברושים, רִנַּת האכרים בשדה הדלה גם היא, צִפֹּרֶת הכרמים אספה כנפיה, וגם הדבורה, אשר זה מעט התעופפה מפרח לפרח למוץ את עֲסִיסָם, עצרה את מעופה – הס!..

– צוף, צוף! צוף, צוף! – נשמע קול זמרת הזמיר מבין העפאים, וזרם עֲדָנִים, זרם עֹנֶג אין־קץ שטף ועבר לְמִקְצֵה היער ועד קצהו.

וַיָּשַׁר הזמיר את שירתו על נֹעַם השחר ועל־הֲדַר הבקר, על יִפְעַת היער ועל חֶמְדַּת שדי תרומות; וישמיע את מנגינותיו פעם בקול צהלה ופעם בקול עצב והומה כחלילים...

שלמה עומד נִפְעָם ונִרעש למשמע אזניו; רגש נעגועים נפלא מִלֵּא את לבבו, נפשו צְמֵאָה, עורגת ולא תדע מה...

ושירת הזמיר משתפכת על פני כל היער... ויתנשאו גלי הזמרה וירימו את הנער מעל הארץ, וַיִּשָּׂאוּהוּ הלאה מן היער הזה, הלאה מן הארץ הזאת הלאה, הלאה, מעבר להרים וגְאָיוֹת, מעבר לנהלים וימים... והנה שמים הדשים פרושים על ראשו ממעל, וארץ חדשה תשתרע תחת רגליו מתחת, ותמונות נפלאות תעברנה לנגד עיניו, מבלי אשר ידע מאין תָּבֹאנָה ואנה תלכנה.

– הידעת את הארץ הזאת? – שאלהו הזמיר בנֹעם שירו. – הידעת את הארץ, שם יפרח הַתָּמָר וְיִשְׂגֶּא הארז? הידעת את הארץ, שם התאנה חָנְטָה פַגֶּיהָ וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נתנו ריח? הידעת, הידעת?..

– הֲתִרְאֶה את הֲרָרֶיהָ ועמקיה? התריח את ריח תפוחיה

וְאֶתְרוֹגֶיהָ? התשמע אֶת הֶמְיַת נְהָלֶיהָ וַאֲפִיקֶיהָ, את הֶמְיַת מי הַשִּׁלֹחַ ההולכים לאט ואת הֶמְיַת הירדן, הנושא את גליו בגאון?..

* *

*

הזמיר יְרַנֵּן... הנה רות המואביה הולכת אחר הקוצרים; עֲרֵמוֹת בָּר גְּבוֹהוֹת תתנשאנה על פני השדה; בועז עומד ומביט עליהן בלב שמח: „עתה לא אירא עוד מִשְּׁנַת-בַּצֹּרֶת כי תבוא; את כל אחי בני עירי אוכל לכלכל בלהם!" עוד מעט והקוצרים כִּלּוּ עבודתם; הנה הם שָׁבִים העירה, איש איש חרמשו בידו וּמַגְרֵפָתוֹ על שכמו, הלוך וְרַנֵּן ילכו:

הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נוֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע;
בֹּא יָבֹא בְרִנָּה נוֹשֵׂא אֲלֻמּוֹתָיו.

– הוי, שירה, הזמיר, שירה שירתך, כי נפשי מלאה נעגועים...

* *

*

הזמיר יְרַנֵּן... התמונה עוברת ואחרת תקח מקומה:

על שפת הנהר, בקצה החורשה, יֵשְׁבוּ לארץ וידמו גולי יהודה. שק לבושם, עפר על ראשם ויגון נורא על פניהם. על הָעֲרָבִים בחורשה תלויים כנורותיהם. בשירת הזמיר ישמע קול אנקת הגולים וצלצל כבלי הברזל אשר על רגליהם...

ופתאם בא הרוח וַיִּגַּע בכנורות אשר על הערבים, והנה המו מֵיתְרֵיהֶם וַיֶּהֱגוּ נְכָאִים, ובקול דממה דקה, קול בוכים היורד עד הנפש, תִּשָּׁמַע מנגינתם, והזמיר יְיַלֵּל אִתָּם יחד:

אִם אֶשְׁכָּחֵךְ, יְרוּשָׁלָיִם תִּשְׁכַּח יְמִינִי!
תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי...

– חֲדַל מִמֶּנִּי, הזמיר, פן עוד מעט ולבי יתפוצץ לרסיסים..

באור: מִפְלְשֵׂי עֳפָאִים – הענפים הצפופים. – חַכְלִיל – אדם. – עוֹרְקִים – גידים, עצבים. – מְסֹרָגִים – קלועים. – כָּמוּס – נסתר. – עָרְגָה – שָׁאֲפָה. – יוּבַל – פלג. – תַּכְלִית – סוף. – תַּבְלִיג – תִּגְבַּר. – יִשְׂגֶּא – יגדל. – תַּחֲנֹט פַּגֶּיהָ – תְּמַלֵּא ריח את פרי הבֹּסֶר שלה. – סְמָדַר – הענבים בראשית צמיחתם. – וַיֶּהְגּוּ נְכָאִים – השמיעו קול עֶצֶב. –

הערה: המורה מתאר לתלמידים חיי הרעש וההמולה שבעיר וחיי השקט והשלוה שבכפר, ומציע לפני התלמידים לְהַרְצוֹת בכתב את רגשותיו של הנער העברי הָעִירוֹנִי למראה המודות הטבע בפעם הראשונה בימי חייו, והזכרונות שעלו אז על לבבו מחיי עמו בימי קדם בארצו.

בַּשָּׂדֶה.

אֵצֵא לִי הַשָּׂדֶה וְאֶשְׁמַע: מַה דִּבֶּר יְיָ מִן הַקָּמָה?
מַה לָּאַט הָרוּחַ מִמֶּשֶׁק הַקָּנִים הַזְּקוּפִים הַגֵּאִים?
מַה יִּרְקֹם בְּסֵתֶר זִיז שָׂדַי? מַה יִּפְעַל בּוּל הָרִים בְּדְמָמָה?
וּמָה הַשִּׁבֳּלִים תְּנַעְנָה רָאשֵׁיהֶן הַשְּׂעִירִים הַמְּלֵאִים?

אָבוֹאָה בַבָּר וְאֵחָבֵא, וּבְקוֹמַת שִׁבֳּלָיו אֶטְבָּעָה,
אֶתְבּוֹלֵל בֵּין שִׁפְעַת גִּבְעוֹלָיו, אֶסָּחֵף בְּשֶׁטֶף גַּלֵּיהֶם,
אַקְשִׁיבָה דְּמִיַּת הַיַּעַר, אֶת רָזֵי הַחֹרֶשׁ אֶשְׁמָעָה:
אַט אָזְנִי אֶל לַחַשׁ הָעֵצִים וְאֶשְׁמַע סוֹד שִׂיחַ עֲלֵיהֶם.

אֶת פָּנַי בַּקַּרְקַע אֶכְבֹּשָׁה, לָאָרֶץ הָרְטֻבָּה אֶפֹּלָה,
אֶשְׁאֲלָה אֶת פִּי הָאֲדָמָה, וְאֵבְךְ הַרְבֵּה בָּכֹה אֶל חֵיקָהּ:
הַגִּידִי לִי, אִמִּי אֲדָמָה, רְחָבָה, מְלֵאָה וּגְדוֹלָה,
מַדּוּעַ לֹא תַחַלְצִי שַׁדֵּךְ גַּם לִי נֶפֶשׁ דַּלָּה שׁוֹקֵקָה?

דְּמִיָּה מִסָּבִיב. הַשֶּׁמֶשׁ אֶל קִצְבֵי הֶהָרִים יָרָדָה;
מְסֻגָּר בְּחוֹמַת שִׁבֳּלִים גְּבֹהוֹת הָעוֹטְרוֹת מִשְׁעוֹלִי

וּמְעֻטָּף וְנֶחְבָּא בְּצִלָּן הַדַּק נוֹגֶה חֶרֶשׁ אֶצְעָדָה,
עַל רֹאשִׁי שָׁמַיִם טְהוֹרִים וְקָמָה מִימִינִי וּמִשְּׂמֹאלִי.

כְּעָנִי אֶעֱמֹד לִפְנֵי הוֹד הַקָּמָה הַמְּאִירָה וּשְׂמֵחָה,
וָאֵדַע אַךְ עַתָּה אֶת עָנְיִי מָה רַב. הָהּ! אַךְ עַתָּה אֶרְאֶנּוּ;
לֹא יָדַי עִצְּבוּכֶן, שִׁבֳּלִים! לֹא יָדַי קוֹמַתְכֶן טִפֵּחָה,
לֹא כֹחִי פִּזַּרְתִּי בָּזֶה, — לֹא אֲנִי אֶצְבְּרֶנּוּ:

לֹא רְסִיסֵי זֵעָתִי מֶגְרְפוֹת אַדְמַתְכֶן הַשְּׁחוֹרָה הִרְטִיבוּ,
אַף לֹא תְפִלָּתִי הוֹרִידָה אֶת מְטַר הַשָּׁמַיִם עַל נִירְכֶן,
לֹא עֵינַי הִרְהִיבוּ מְלֹאוֹת רָאשֵׁיכֶן, לֹא לִבִּי הִרְהִיבוּ;
אַף לֹא הֵידַד שִׁירִי יְזַעֲזַע מְנוּחַתְכֶן וְיִפֹּל עַל קְצִירְכֶן.

וּבְכָל זֹאת יְקַרְתֶּם לִי, שָׂדוֹת, יְקַרְתֶּם לִי שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה,
מֵאָז תַּזְכִּירוּנִי אֶת אַחַי הָרְחוֹקִים הָעוֹבְדִים בֵּית אִמִּי,
שֶׁאוּלַי בָּרֶגַע הַזֶּה יִשְׂאוּ קוֹלָם מֵרֹאשׁ הַר וְגִבְעָה,
וְעָנוּ גַם הֵם אֶת בִּרְכָתִי הַשְּׁלוּחָה אֲלֵיהֶם מֵעִמִּי...

בֵּאוּר: לָאַט — דַּבֵּר לְאַט, לָחַשׁ. — מַה־יִּרְקְּם — מה הוגה ורוחש. — בּוּל הָרִים — יְבוּל —. צמחי ההרים. — בַּבָּר — בתבואה. — בַּקַּרְקַע אֶכְבְּשָׁה — אֶלְחַץ את פני לארץ. — תַּחַלְצִי שַׁדֵּךְ — תֵּינִיקִי. — שׁוֹקֵקָה — צְמֵאָה, מִתְאַוָּה. — קִצְבֵי הֶהָרִים — קצות ההרים. — נוֹגֶה — עצוב. — עִצְּבוּכֶן — עָמְלוּ בכן, גִּדְּלוּ אתכן. — טִפֵּחָה — רִבְּתָה וְגִדְּלָה. — מֶגְרְפוֹת — רְגָבֵי. — לֹא עֵינַי ... — ראשיכן שנתמלאו גרעינים לא עִנְּגוּ את עיני ולבי. — בֵּית אִמִּי — בארץ אבותי. —

הערה: התלמידים יערכו בכתב את רגשות המשורר למראה השדה והקמה, את צערו ונחמתו.

כִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים: צִוּוּי.

א. פְּעֹל: שְׁמֹר!

שְׁמֹר – שָׁמְרֵנִי! [נוֹכֵחַ: הִשָּׁמֵר, – כִּנּוּי נוֹכַחַת-אַיִן], שָׁמְרֵהוּ! שָׁמְרֶהָ–
שָׁמְרֶנָּה! שָׁמְרֵנוּ! – [כִּנּוּי נוֹכְחִים וְנוֹכָחוֹת-אַיִן], שָׁמְרֵם! שָׁמְרֵן!
שִׁמְרִי–שִׁמְרִינִי! –(כִּנּוּי נוֹכֵחַ-אַיִן; נוֹכַחַת-הִשָּׁמְרִי), שִׁמְרִיהוּ! שִׁמְרִיהָ!
שִׁמְרִינוּ! [כִּנּוּי נוֹכְחִים וְנוֹכָחוֹת-אַיִן], שִׁמְרִים! שִׁמְרִין!
שִׁמְרוּ, שְׁמֹרְנָה – שִׁמְרוּנִי! –[כִּנּוּי נוֹכֵחַ וְנוֹכַחַת אַיִן], שִׁמְרוּהוּ! שִׁמְרוּהָ!
שִׁמְרוּנוּ! [הִשָּׁמְרוּ] – [הִשָּׁמֵרְנָה], שִׁמְרוּם! שִׁמְרוּן!

ב. פְּעַל: שְׁמַע! שְׁלַח! בְּחַר!

שְׁמַע–שָׁמְעֵנִי! – –שָׁמְעֵהוּ! שָׁמְעֶהָ–שָׁמְעֶנָּה! שָׁמְעֵנוּ!– –שָׁמְעֵם־ן!
שִׁמְעִי–שָׁמְעִינִי! – –שָׁמְעִיהוּ! שָׁמְעִיהָ! שָׁמְעִינוּ! – – שָׁמְעִים־ן!
שִׁמְעוּ–שָׁמְעוּנִי! – שָׁמְעוּהוּ! שָׁמְעוּהָ! שָׁמְעוּנוּ! – –שָׁמְעוּם־ן.
שְׁמַעְנָה– " " " " " "

כְּלָל א): הַפְּעָלִים הַבָּאִים בְּצִוּוּי בִּתְמוּנַת פְּעֹל, פֵּא הַפֹּעַל שֶׁלָּהֶם מְנֻקָּד בְּכִנּוּיֵי הַפָּעוּל בְּקָמַץ וְעַיִן הַפֹּעַל בִּשְׁוָא: דְּרשׁ=דָּרְשֵׁנִי! וְאֵלּוּ הַבָּאִים בִּתְמוּנַת פְּעַל מִתְחַלֵּף הַפַּתָּח שֶׁל עַיִן הַפֹּעַל לְקָמַץ: שָׁלְחֵנִי! בָּחָרֵהוּ!

כְּלָל ב: גַּם בַּפְּעָלִים הַחֲסֵרִים וְהַנָּחִים בָּא הַצִּוּוּי בְּכִנּוּיִים בְּאֹפֶן זֶה:
נָשַׁק: שַׁק – שָׁקֵנִי... שְׁקִינִי! יָדַע – דַע: דָּעֵנִי! דְּעִינִי!
קָרָא: קְרָא – קְרָאֵנִי! קְרָאֵהוּ!

כְּתֹב אֶת כִּנּוּיֵי הַצִּוּוּי בַּפְּעָלִים הַבָּאִים לְמַעְלָה אַחֲרֵי כִּנּוּיֵי הֶעָתִיד.

הַנַּעַר וְסוֹדוֹ.

„כִּי לא יִרְאַנִי הָאָדָם–וָחָי".

ואולם הנער הקטן, אשר אספר לכם על אדותיו, ראה את האלהים – וחי. כן, הוא ראה את האלהים; ולא פעם אחת ולא שתי פעמים, כי תמיד, תמיד היה רואה אותו, בכל יום ויום, בכל שעה ושעה, בכל רגע ורגע.

הנה הוא יושב בחדר אשר לרבו רַבִּי בָּרוּךְ המלמד; והחדר קטן וצר, ושלחן גדול עומד בְּאֶמְצַע החדר הקטן, וספסלים לו מסביב, ועליהם יושבים התלמידים צפופים ודחוקים איש אל אחיו, ועיניהם נטויות על הַגְּמָרוֹת הפתוחות לפניהם, והם לומדים בקול גדול.

והוא אינו רואה את הגמרא הפתוחה לפניו. ואזניו אינן שומעות את דברי הרבי: מֹחוֹ חושב מחשבות אחרות ועיניו רואות תמונות אחרות:

הנה השמש שוקעת.

וקוי השמש בוקעים והודרים בעד שְׁמְשׁוֹת החלון הַמְּגֹאָלוֹת, והקוים זוחלים ונופלים על ראשי הנערים וּמַזְהִיבִים את שערותיהם, ומשם זוחלים הקוים הלאה ויורדים בַּאֲלַכְסוֹן עד קצה פנת הבית מתחת.

„עַמּוּד־הָאֵשׁ" בחדר.

ופני הנער הַחִוְּרִים והדלים צוהלים מאד. ואור גדול זָרוּעַ בעיניו הגדולות והשחורות.

– הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בחדר – חושב הוא בלבו.

אך איננו מגלה זאת לאיש, כי סודו הוא, סוד כָּמוּס עמו. וסודות רבים יש לו, שאינו מגלה אותם לשום איש, וגם לפני אמו אינו מדבר דבר על אדותם.

השכינה שורה בחדר, – הנה היא שוכנת שם בקצה הפנה, וּמַאֲזֶנֶת ומקשבת לדברי הנערים בְּלָמְדָם.

והוא רואה אותה בעיניו, אך יותר מִשֶּׁהוּא רואה הוא מרגיש אותה בלבו.

השכינה מְלֵאָה את החדר.

והוא יושב וחושב מחשבות נעימות, ונפשו מתמלאה געגועים כְּמוּסִים, געגועים נעימים מאד...

ורוח קדוש וטהור מרחף בחדר סביב, סביב...

אז ראה הנער את האלהים – וַיֶּחִי.

* *

*

ליל שבת.

חדר גדול ורחב ידים, שלחן עומד באמצע החדר; והשלחן ערוך בַּכֹּל לכבוד השבת, הנרות דולקים במנורות הכסף הנוצצות על השלחן, והם מאירים ומפיצים את אורם הזך לכל פנות החדר. וסביב לשלחן יושבים כל אחיו ואחיותיו הגדולים והקטנים, איש איש על מקומו, ופניהם וידיהם רחוצים לְטֹהַר. שתי חלות קטנות מְכֻסּוֹת בְּמַפּוֹת לבנות לפני כל אחד ואחד, – ושם, בראש השלחן, מקום מושב האב, מונחות שתי חלות גדולות מְכֻסּוֹת בְּמַפַּת מֶשִׁי, ולפניהם בקבוק יין המבריק לאור הנרות.

ואמו יושבת שם בפנה אל השלחן הקטן ו„תְּחִנָּה" פתוחה לפניה; צָעִיף לבן מְכַסֶּה את ראשה ושרשרת זהב תלויה על חָזֶהָ, והיא מבטת לרגעים על הילדים היושבים ומאזינים לקול אביהם, המתהלך בחדר הנה והנה ומזמר:

„שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם, מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם!"

וידידיה – זה שם הנער – יושב ומביט ומקשיב, ורגש נעים ממלא את לבבו.

ותמונה לנגד עיניו: הנה הוּרַם סְפוּן הבית, והוא רואה את שמי התכלת הפרושים ממעל. פתאם נבקעו השמים – ולעיניו

אֵש לְבָנָה בוערת על גבי אש־תכלת. וזִרְמֵי אורות גדולים שוטפים ממרומי השמים ויורדים וממלאים את פני כל הארץ.

„שלום עליכם, מלאכי השרת, מלאכי עליון, מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא".

והנער רואה את המלאכים, והם רואים אותו, הם מלאים את הבית, והוא שומע את נגינתם.

ועיניו נטויות אל המראה הגדול והנפלא הזה.

ואזניו קשובות לקול הנגינה הנפלאה הזאת...

* * *

מוצאי שבת.

חשכה נעימה ודממה נעימה שוררות בהדר. אביו הלך להתפלל תפלת מעריב; רק ידידיה ואמו לבדם בבית. היא יושבת על הכסא, ראשה נשען על שתי ידיה והיא מתפללת בלאט: „אלהי אברהם, יצחק ויעקב!..."

וצללים שחורים עולים מן הארץ ומשתרעים על הקירות; כל הבית הולך ונבלע בחשכה.

וידידיה עומד על יד החלון ומביט החוצה: חֻפַּת תכלת מְשֻׁבָּצָה בכוכבי נגה נטויה ממעל.

הנה הלבנה—פניו של יהושע בן־נון.

והלבנה מבטת בעד סִדְקֵי ענן קל, מבטת אליו ושוחקת שחוק נעים, המלא אהבה לכל הבריאה.

יודע הוא, כי כל המביט בפני הלבנה עיניו מִתְעַוְּרוֹת. ובכל זאת הוא מביט אליה, הוא מסתכל ישר בפני הלבנה הַזַּכָּה.

והוא מרגיש בלבו איזה רגש נפלא, איזה געגועים נעימים.

ופתאם הוא יודע ומבין את הסוד הכמוס אתו, הסוד אשר לא יְגַלֶּנּוּ לשום איש.

אז הוא נגש אל אמו ועומד ומסתכל בפניה.

רוצה הוא, כי גם אמו הטובה תרגיש את אשר הוא מרגיש ותדע את הסוד אשר הוא יודע.

– אמי – הוא קורא בלהש.

– מה רצונך, בני?

– הַאֱמֶת הדבר, כי לא יוכל האדם לראות את פני האלהים וחי?

– כן, בני. כן כתוב ב„צְאֶינָה וּרְאֶינָה".

– וגם נער לא יוכל לראות את פני האלהים?

– כן, בני.

– ואף אם הוא נקי מֵעָוֹן;

– כן, בני.

– ומדוע אמי, מדוע לא יראה האדם את האלהים? הלא אל טוב ורחום הוא.

– כי כן חפץ ה' ואין להרהר אחר מִדּוֹתָיו.

והנער מחריש והושב מעט, אחרי כן הוא אומר:

– ואני... אמי... אני... והוא הפסיק באמצע, כי התביש מאד.

– מה לך, בני? מה אתה מגמגם?

– אני... רואה את האלהים – קרא הנער.

– חדל, בני! אכן שוטה גדול אתה, בני.

והנער שב בבושה אל החלון ומוסיף להסתכל בפני הירח.

והוא יודע, כי רואה הוא את האלהים – וחי.

ותמיד הוא רואה אותו בזַרְמֵי אור השמש וּבְנֹגַהּ הירח, ותמיד הוא מרגיש אותו בלבו. גם בדממת החשכה בלילות הוא מאזין ומקשיב את קול אלהים.

ותמיד הוא מתבודד ומתהלך לבדו, מתהלך ומשיח עם לבבו. עם סודו הגדול.

והוא אוהב את כל העולם כלו, בכל לבבו ובכל נפשו
את הכל הוא אוהב, על כל הוא מרחם.

והנער הלך הלוך וגדול; אך ככל אשר הלך הלוך וגדול, כן הלך הָלֹךְ וְחָלֹש, הָלֹךְ וְהָוֹר; כי ככל אשר הוסיף להביט אל האלהים, כן הוסיף להתגעגע עליו. ויהי תמיד שקוע במחשבות רבות ועמוקות מאד, עד אשר חלה ויפל למשכב.

וגופו דל וצָנום מאד, ופניו דַּלִּים וְהִוְּרִים מאד, אך עיניו, עיניו השקועות עָמֹק עָמֹק בחוריהן נוצצות ומבריקות מאד.

והוא שוכב במטתו הקטנה ואיננו רואה את אבותיו, העומדים על יד מטתו, ואינו שומע את קול בכיתם.

כי עיני הנער נטויות אל תקרת הבית. שם ממעל, שם נפתחו השמים–ואור אלהים זרוע על כל אשר מסביב, הוא מביט ומסתכל ושפתיו דובבות: את האלהים, את פני האלהים אני חפץ לראות... אֶרְאֶנּו–ואמות.

והנה קול משק כנפים – והקול קול האלהים, קול מנגינה נפלאה, אשר לא שמע מעודו עד היום הזה.

ומראה גדול, מראה נפלא נגד עיניו, מַרְאֵה–פני האלהים; והאלהים ירד ממרומי שמי השמים, ואלפי רבבות מלאכים ושרפים מרחפים לו מסביב.

והאלהים נגש אליו וַיִּשַּׁק לו – – –
אז ראה ידידיה את פני האלהים – וַיָּמֹת.

ובשמי השמים על מעלות אֵש־לְבָנָה עמד כסא הכבוד, הוא הכסא, אשר אִוָּה אותו האלהים למושב לו, בבואו לְהֵרָאוֹת למלאכי הַשָּׁרֵת ולנשמות הצדיקים והקדושים שבגן־עדן; ושרפים עומדים ממעל לו ועליהם חֻפַּת־זֹהַר נפלאה, ובתוך הַחֻפָּה לבנה גדולה. ובתוך הלבנה–כּוֹכַב־בָּרָק.

והכוכב אינו אלא זר זהב – אולם הנקודה המאירה אשר בתוכו – היא נשמת הנער „הרואה את האלהים"׃

וזהר נצח ואור אהבה ורחמים לכוכב־הנשמה.

והיה בְּשֶׁבֶת אלהים על כסא למשפט, וראה את אור האהבה והרחמים אשר לכוכב־הנשמה. והתגלגלה מדת הרחמים על עמו והתגברה על מדת הדין.

וידידיה רואה שם את האלהים – והי,

חי לעולם.

בֵּאוּר: בַּאֲלַכְסוֹן – עָקוֹם, בַּעֲקַלָּתוֹן. – שׁוֹרָה – שוכנת. – „צְאֶינָה וּרְאֶינָה" – ספר ספורי התורה בזרגון לנשים. – צָנוּם – כָּחוּשׁ, צמוק מאד. –

הערה: המורה מבאר לתלמידים את תכונת הילד הזה, אשר נפשו הטהורה צמאה תמיד ליופי־ולקדושה, אשר עיניו היו פקוחות לראות ולהרגיש את כל ההוד והנשגב אשר במחזות הטבע, ואת „השכינה", סמל היופי האלהי והקדושה האלהית, אשר מלא כל הארץ כבודה; וככל אשר ראה והרגיש את השכינה כן שאף תמיד עליה בגעגועים גדולים עד אשר שבה נפשו הטהורה אל האלהים. והמורה מציע לתלמידים לְתָאֵר בכתב את מחזות הטבע והחיים, אשר הפליאו כל כך את נפש הילד ושראה בהם את האלהים.

הַכִּנּוּיִים לְפָעֳלֵי ל״ה: מָקוֹר—רָאֹה.

זְמַן עָבָר:

רָאִיתִי—רְאִיתִיךָ, רְאִיתִיךְ, רְאִיתִיהוּ—רְאִיתִיו, רְאִיתִיהָ;
— רְאִיתִיכֶם, רְאִיתִיכֶן, רְאִיתִים, רְאִיתִין.
רָאִיתָ—רְאִיתַנִי, רְאִיתָהוּ—רְאִיתוֹ, רְאִיתָהּ; רְאִיתָנוּ,—רְאִיתָם־ן.
רָאִית—רְאִיתִנִי,—רְאִיתִהוּ—רְאִיתִיו, רְאִיתִהָ, רְאִיתִנוּ, רְאִיתִם־ן.
רָאָה—רָאַנִי, רָאֲךָ [עָשְׂךָ], רָאֵךְ, רָאָהוּ, רָאָהּ;
רָאָנוּ, רָאֲכֶם [קָנְכֶם], רָאֲכֶן, רָאָם, רָאָן.

רָאֲתָה–רָאַתְנִי, רָאַתְךָ, רָאָתֶךְ, רָאַתְהוּ – רָאַתּוּ, רָאַתָּה;
רָאַתְנוּ, רָאַתְכֶם, רָאַתְכֶן, רָאָתַם, רָאָתַן.
רָאִינוּ–רְאִינוּךָ, רְאִינוּךְ, רְאִינוּהוּ, רְאִינוּהָ;–רְאִינוּכֶם־ן, רְאִינוּם־ן.
רְאִיתֶם־ן–רְאִיתוּנִי, רְאִיתוּהוּ, רְאִיתוּהָ; רְאִיתוּנוּ,–רְאִיתוּם, רְאִיתוּן.
רָאוּ–רָאוּנִי, רָאוּךָ, רָאוּךְ, רָאוּהוּ, רָאוּהָ; רָאוּנוּ, רְאוּכֶם־ן, רָאוּם־ן.

זְמַן הֹוֶה:

רוֹאֶה–רוֹאִי–רוֹאֵנִי, רוֹאֲךָ [פּוֹדְךָ], רוֹאֵךְ, רוֹאֵהוּ, רוֹאָהּ;
רוֹאֵנוּ, רוֹאֲכֶם, רוֹאֲכֶן, רוֹאָם, רוֹאָן.
רוֹאָה–רוֹאָתִי–רוֹאָתֵנִי, רוֹאָתְךָ, רוֹאָתֵךְ, רוֹאָתוֹ, רוֹאָתָהּ;
רוֹאָתֵנוּ, רוֹאַתְכֶם, רוֹאַתְכֶן, רוֹאָתָם, רוֹאָתָן.
רוֹאִים–רוֹאַי, רוֹאֶיךָ, רוֹאַיִךְ, רוֹאָיו, רוֹאֶיהָ;
רוֹאֵינוּ, רוֹאֵיכֶם, רוֹאֵיכֶן, רוֹאֵיהֶן.
רוֹאוֹת–רוֹאוֹתַי, רוֹאוֹתֶיךָ, רוֹאוֹתַיִךְ, רוֹאוֹתָיו, רוֹאוֹתֶיהָ;
רוֹאוֹתֵינוּ, רוֹאוֹתֵיכֶם, רוֹאוֹתֵיכֶן, רוֹאוֹתֵיהֶם, רוֹאוֹתֵיהֶן

זְמַן עָתִיד:

אֶרְאֶה–אֶרְאֲךָ [אֶפְדְּךָ, אֶעֶשְׂךָ], אֶרְאֵךְ, אֶרְאֵהוּ־ֶנּוּ, אֶרְאֶנָּה [אֶעֱשֶׂנָּה];
–אֶרְאֲכֶם [אֶעֶשְׂכֶם], אֶרְאֲכֶן, אֶרְאֵם, אֶרְאֵן.
תִּרְאֶה–תִּרְאֵנִי [תַּעֲשֵׂנִי],–תִּרְאֵהוּ־ֶנּוּ, תִּרְאֶנָּה, תִּרְאֵנוּ, – תִּרְאֵם־ן.
תִּרְאִי–תִּרְאִינִי, תִּרְאִיהוּ, תִּרְאִיהָ, תִּרְאִינוּ, תִּרְאִים, תִּרְאִין.
יִרְאֶה–יִרְאֵנִי, יִרְאֲךָ [יַעַשְׂךָ], יִרְאֵךְ, יִרְאֵהוּ – יִרְאֶנּוּ, יִרְאֶנָּה;
יִרְאֵנוּ, יִרְאֲכֶם [יִפְדְּכֶם, יַעַשְׂכֶם], יִרְאֲכֶן, יִרְאֵם, יִרְאֵן.
תִּרְאֶה–תִּרְאֵנִי, תִּרְאֲךָ, [תִּרְאֶךָּ], תִּרְאֵךְ, תִּרְאֵהוּ–תִּרְאֶנּוּ, תִּרְאֶנָּה;
תִּרְאֵנוּ, תִּרְאֲכֶם, תִּרְאֲכֶן, תִּרְאֵם [תַּעֲשֵׂם], תִּרְאֵן.
נִרְאֶה–נִרְאֲךָ, נִרְאֵךְ, נִרְאֵהוּ־ֶנּוּ, נִרְאֶנָּה; – נִרְאֲכֶם־ן, נִרְאֵם־ן.
תִּרְאוּ – }
תִּרְאֶינָה } תִּרְאוּנִי,–תִּרְאוּהוּ, תִּרְאוּהָ, תִּרְאוּנוּ, – תִּרְאוּם, תִּרְאוּן.

יִרְאוּ–יִרְאוּנִי, יִרְאוּךָ, יִרְאוּךְ, יִרְאוּהוּ, יִרְאוּהָ;
יִרְאוּנוּ, יִרְאוּכֶם, יִרְאוּכֶן, יִרְאוּם, יִרְאוּן.
תִּרְאֶינָה–תִּרְאוּנִי, תִּרְאוּךָ, תִּרְאוּךְ; תִּרְאוּהוּ, תִּרְאוּהָ;
תִּרְאוּנוּ, תִּרְאוּכֶם, תִּרְאוּכֶן, תִּרְאוּם, תִּרְאוּן,

צִוּוּי:

רְאֵה–רְאֵנִי! רְאֵהוּ–רְאֵנּוּ! רְאֶהָ–רְאֶנָּה! רְאֵנוּ! רְאֵם! רְאֵן!
רְאִי–רְאִינִי! רְאִיהוּ! רְאִיהָ! רְאִינוּ! רְאִים! רְאִין!
רְאוּ – / רְאֶינָה } רְאוּנִי! רְאוּהוּ! רְאוּהָ! רְאוּנוּ! רְאוּם! רְאוּן.

כְּלָל: מִן הַלּוּחַ הַזֶּה אָנוּ רוֹאִים, כִּי כִנּוּיֵי ל"ה דּוֹמִים לְכִנּוּיֵי הַשְּׁלִישִׁיִּים (הַשְּׁלֵמִים וְהַחֲסֵרִים), וְאֵין בֵּינֵיהֶם אֶלָּא שֶׁבֶּעָבָר בָּאָה תְנוּעַת עַיִן הַפֹּעַל בַּשְּׁלִישִׁיִּים עַל פֵּא הַפֹּעַל שֶׁל פָּעֳלֵי ל־ה: שְׁמָרַנִי–קָנַנִי; דְּרָשַׁתְנִי–עָשַׂתְנִי; פְּקָדוּנִי–פָּדוּנִי, – וּבְהֹוֶה וְעָתִיד בָּאָה תְנוּעַת לָמֶד הַפֹּעַל בַּשְּׁלִישִׁיִּים עַל עַיִן הַפֹּעַל שֶׁל ל־ה: שׁוֹמְרִי–קוֹנִי; אֶשְׁמְרֵהוּ–אֶעֱשֵׂהוּ.

הֶעָרָה: צָרִיךְ לְהַבְדִּיל בֵּין פֹּעַל נוֹכְחוֹת וְנִסְתָּרוֹת בְּעָתִיד: תִּרְאֶינָה וּבֵין פֹּעַל נֹכַח אוֹ נִסְתֶּרֶת (=תִּרְאֶה) עִם כִּנּוּי נִסְתֶּרֶת: תִּרְאֶנָּה: בָּרִאשׁוֹן בָּאָה יוֹד אַחַר עַיִן הַפֹּעַל, וּבַשֵּׁנִי אֵין יוֹד וְהַנּוּן דְּגוּשָׁה.

נַטֵּה אֶת הַפְּעָלִים הָאֵלֶּה בְּכִנּוּיִים בְּכָל הַזְּמַנִּים:

אָפֹה, בָּנֹה, דָּלֹה, מָנֹה, פָּדֹה, צָלֹה, קָנֹה, רָצֹה, תָּלֹה, עָטֹה, עָנֹה. עָשֹׂה.

לֵיל קַיִץ בָּעֲיָרָה.

הבתים פתוחים; אין אור נר. אוכלים סעודת עַרְבִית לאור הלבנה, מברכים ברכת המזון, והמונים המונים מְגִיחִים ויוצאים כנמלים מחוריהן: גברים בלי בִּידים עליונים,

אלא בתחתונים ובטלית קטן, נשים אך שמלותיהן התחתונות לעורן וְכָּתְנוֹתֵיהֶן אינן פרופות; הילדים חֲשׂוּפֵי־שֵׁת וערומים למחצה. הבורות, חבורות של שכנים משתטחים ושוכבים בחוץ, זקנים עם נערים יחדו. קוי כסף מִנֹּגַהּ הירח בוקעים בין גגות בתי חֵמָר, יורדים ונמשכים על בני החבורה, והולכים הלאה, הלאה, ומטפסים ועולים על הכתלים ומפזזים על הַגְּדֵרוֹת,—וַתּוֹפַע נְהָרָה על חתול מטפס שם וּמְשַׁחֵר לטרף, ועל פרות רבוצות באמצע הרחוב ומעלות גֵּרָה, מכשכשות בזנבן וחובטות את עצמן על הַיָּרֵךְ ועל הַשּׁוֹקַיִם וגונחות מקרב כְּרֵסָן.

הַקַּבְּצִיאֵלִים – על שֵׁם הָעֲיָרָה – שוכבים שעה קלה ומחרישים: כל אחד עוסק בשלו, מְפַהֲקִים וּמִתְעַטְּשִׁים, מבריחים את הַפַּרְעוּשִׁים ומתחככים. נשים, שֶׁדַּבְּרָנִיּוֹת הן, פותחות את פיהן ראשונה, מפטפטות על סעודתן בערב הזה. זו אומרת: הַדַּיְסָא אצלי נצטמקה היום יפה־יפה, עד שהיתה ראויה ממש לעלות על שלחן מלכים, וזו אומרת: הקִטְנִיוֹת אצלי נתבשלו כל צרכן, עד שהיו נִמּוֹחִין בתוך הפה; אחת בְּשׂוֹרָה בפיה ומספרת את רוב אשרה, את הַמְּצִיאָה שנזדמנה לה בשוק: צְנוֹן גדול כגלגולת אדם זִמֵּן לה השם יתברך לקנותו בפרוטה; ממנו אכלו בני ביתה היום בבקר, גם בערב, ועוד נִשְׁתַּיְּרָה חתיכה גדולה למחר. והדבור הולך ומתגבר בקולות שונים ומשונים. האנשים כובשים לעת עתה דבריהם ועונים לנשיהם בשפה רפה, כדי לצאת ידי חובתם, מיראת העונש. אחרי כן הם מתהפכים על גבם וּמִתְפַּרְקְדִים, נושאים מרום עיניהם ומסתכלים בזהר הרקיע, ומתחילים בשיחה ארוכה על כל שנעשה שם בשמי השמים. הירח עולה ועומד בגבהי מרומים מעל ראשיהם, והם מביטים ורואים בו צורתו של יהושע בן־נון, וכל אחד מתלהב וקורא:

„הנה החוטם, הנה העינים!"„ איציק ובריל, שניהם אַסְטְרוֹלוֹגִין וחַקְרָנִים, כביכול, מראים באצבעותיהם על האלפא־ביתא של הכוכבים במשמרותיהם ברקיע, וחולקים בשתי האותיות „תָו" „חֵית", ומכחישים זה את זה; ושאר בני החבורה נושאים פנים לשניהם, מנענעים ראשם להם וכל אחד ואחד מראה באצבעו, ואומר: „כדבריך כן הוא; רואה אני, רואה! אראה בְּנֶחָמָה, שאני רואה!"„ עוד הם מדברים — ורוח לבשה את יהודי אחד, והוא תוהא וקורא בכח: „אוי, מה רבו הכוכבים שם במסלותם הצחות מחלב! יהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שיתן לי כל כך אֲדַרְכְּמוֹנִים כמספר הכוכבים!..."

— אִי, שוטה שבעולם! אני מוריד לו השער בזול, כל כוכב בסלע! ומיד קופצים אחרים ומורידים השער עוד יותר — שנים, חמשה, עשרה כוכבים בפרוטה. והקבציאלים מחַשבים חשבונות ומונים; אלו מפקיעים את השערים, ואלו מורידים שָוְיָם של הכוכבים עד הדיוטה התחתונה. אף הילדים אינם יושבים בטלים: מועכים זה תַּפּוּחַ־עֲקֵבוֹ של זה וזה תחת בֵּית־הַשֶּׁחִי של זה, ומתגנבים וסוטרים אחד על ראש חטמו של חברו, בחשאי, כלאחר־יד. בעל החוטם הסטור שואג בקול, והסוטר—פניו פני תָם, כאלו אינו יודע קול צעקתו של זה מהו, והוא גוער בו ואומר: הס, הס!

האמות מקללות את ילדיהן: „הַלְוַאי, שֶׁיִּסָּכֵר פיכם!" ואגב ידן נטויה וצורמות אותם באזניהם, והאבות מתרגשים ועוזבים את משאם ומתנם בכוכבי השמים ומביטים לארץ. אחד — יֶלֶק־פורח בא ונסתבך לו בזקנו, ואחד יִתּוּשׁ נְשָׁכוֹ ונחבא בפֵּאָתוֹ, והשלישי מפרכס בידיו וברגליו וצועק: וי, וַי! מין שרץ זוחל מתחת לחלוקי על גבי, על גבי!... פרה אדומה כְּרֶסְתָּנִית וְרַעַבְתָּנִית שנדדה שנתה, הולכת יחידית בצדי הרחוב ולוחכת

יֶרֶק־עשב שם, וכשמגעת לעדת היהודים כאן, היא עומדת ועושה בפניהם דבר שלא כמנהג דרך־ארץ... כלם מתעוררים עליה בתרעומות. מבַזים אותה ואומרים: הַיְדַא, בהמה! והיא ממהרת להנצל מידי יהודים ובורחת למקום מנוחתה. פרה זו גרמה לשיחה רחבה, ושְׁאֵלות הרבה נשאלו עליה: פרה זו של מי היא? כמה חלב הפרה נותנת? וְשָׁוְיָהּ של הפרה כמה? — ופתאם בת קול יוצאת מבין החבורה וּמַכְרֶזֶת ואומרת: „שמעו נא, רבותי! כל בַּהֲמוֹת קבציאל, בהמות גסות ובהמות דקות יחד, בכמה אתם שָׁמִין?" זה אומר כך, וזה כך וכך, ובא אחד ואומר בִּתְמִיָּה: „כיצד מעריכין?! יהי רצון שיהא לי העודף על סכום המעות מִכְּפִי שאתם מעריכים, ואהיה כרוטשילד במקומנו!" וכיון שזה פתח ואמר „יהי רצון", מתחילים כלם לומר „יהי רצון"; והשעה שעת רחמים ורצון ובקשת טובה וברכה לכל הקבציאלים, היודעים איש נגע לבבו, [עָנְיוֹ ולחצו ומחסורו; והכל מבקשים ושואלים עד שֶׁנִּלְאָה לשונם—, ואחד מהם נתנמנם וקול תרועת נחיריו נשמע למרחוק. אנשים דוחקים בנשיהם ואומרים: נלכה נא למנוחתנו! והנשים כִּמְסָרְבוֹת ואומרות: מה טוב ומה נעים ערב זה, ואנו נכונות אנו ללון פה בחוץ כל הלילה תחת כפת הרקיע. פתאם מאחת הפנות קופצת ובאה עז אחת, שנערים פרועים הרעישוה פתאם וְהֶרֱיצוּהָ מרבצה. הם רודפים אחריהם והיא רצה בהולה ומבהלה וקופצת לתוך חבורה זו — והנה מהומה והמולה, כלם מנער ועד זקן, טף ונשים, נחפזים ביראה ובכעס ובורחים ונפטרים זה מזה בלא ברכה...

בֵּאוּר: דַּיסָא — תבשיל של גריסין עבה בלי מרק. — קִטְנִיּוֹת — חִמְּצָה (ערבסע, горохъ). — נִמּוֹחִין — נִכְּפִּים. — נִשְׁתַּיְּרָה — נִשְׁאֲרָה. — כּוֹבְשִׁים — עוצרים, מונעים. — מִתְפַּרְקְדִים — כִּמְתַּמְּחִים עַל גַּבָּם. — אִסְטְרוֹלוֹגִין — חוזים בכוכבים. — וְחוֹלְקִים — מריבים. — אֶרְאֶה בְנֶחָמָה — שבועה. —

אֲדַרְכְּמוֹנִים – מטבע של זהב. – בְּסֶלַע – בשקל. – הַשַּׁעַר – המחיר. – מַפְקִיעִים – מעלים. – תַּפּוּחַ־עֲקֵבוֹ – עגול העקב. – בֵּית־הַשֶּׁחִי – תחת הזרוע. – חֲלוּקוֹ – כתנתו. – שָׁמִין – מעריכים את שָׁוְיוֹ. –

גֶּשֶׁם קַיִץ.

בְּעֶצֶם הַתַּמּוּז נֶהְפַּךְ
הַקַּיִץ וַיְשַׁנֶּה אֶת טַעְמוֹ.
וַיָּבוֹא עָלֵינוּ בִּבְרָקוֹ,
וַיַּבְעֵת אוֹתָנוּ בְּרַעֲמוֹ.

מַה קַּצְתִּי מִפָּנָיו, הַטַּרְחָן!
בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה הוּא טֹרֵד
וּמַלְאֶה אֶת אָזְנִי בְּמַשַּׁק
הַמַּלְקוֹשׁ הַשּׁוֹטֵף וְיֹרֵד –

וּמְקַשְׁקֵשׁ עַל תֶּבֶן גַּג בֵּיתִי,
יָדֵיהַ אֶת לְחוֹת חַלּוֹנִי,
לְהַרְאוֹת לִי אֶרֶץ אֲבֵלָה,
שִׁמָּמוֹן סְפוּת עַל שִׁמְמוֹנִי.

וּלְפָנַי הַקָּמָה הַמְּלֵאָה
עוֹמֶדֶת כִּיתוֹמָה אֲבֵלָה,
אֶת רֹאשָׁהּ לָאָרֶץ כְּפָפָה
מִכֹּבֶד שִׁבָּלְתָּהּ הַבְּשֵׁלָה.

וַעֲצֵי הַגַּן הַמְסֻבָּלִים
יַעַמְדוּ עֲלוּבִים וּסְחוּפִים,
וּכְאִלּוּ מִתּוּגָה יְדַלְפוּ
עַנְפֵיהֶם הַטְּפוּחִים וּכְפוּפִים.

וּמִן הָעֲנָבִים יִזְרְמוּ
קִלּוּחִים אֲרֻכִּים וּמְשׁוּכִים,
הַדּוֹמִים לִרְמָחִים מְרוּטִים
הַתְּקוּעִים בָּאָרֶץ וּמְעוּכִים.

יָדַע אָנֹכִי, חֲבִיבִי,
כִּי טוֹבִים הַגְּשָׁמִים הָאֵלֶּה;
הֵם קֹרְאִים הַקָּצִיר לַשָּׂדֶה,
הֵם אוֹמְרִים לַבָּר: הִגָּמֵלָה!

יָדַע אָנֹכִי, כִּי לֶחֶם
יַמְטִירוּ אֵלֵינוּ שָׁמַיִם,
וּבִרְכַּת הָאֵל הָאַחֲרוֹנָה –
שִׁלּוּמַת יְגִיעַ כַּפָּיִם;

כִּי רַב עוֹד הָרַךְ וְהֶעָנֹג
בִּכְנַף הָאֲדָמָה וּבְחֵיקָהּ,
הָעוֹרְגִים כְּיוֹנְקֵי שָׁדַיִם
לַמָּטָר בְּנֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה;

כִּי רַב עוֹד הַבֹּסֶר, הַסְּמָדַר
לֹא בָאוּ עַד תַּכְלִית בִּשּׁוּלָם,
הַמְיַחֲלִים לְגֶשֶׁם נְדָבוֹת
וּמָטָר שׁוֹאֲלִים הֵם כֻּלָּם;

כִּי תֵצֵא עוֹד חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ
וְיָרַד הָאוֹר הַזָּרוּחַ,
וִיתַלַּע אֶת גַּב הָאֲגַסִּים
וְהֶאְדִּים אֶת לְחִי הַתַּפּוּחַ;

וְהִבְשִׁיל כָּל פְּרִי עֲמָלֵנוּ –
אַךְ צַר לִי, מַה צַּר, רַע נָעִים!
עַל תְּבוּסַת מַחֲמַדֵּי הָאָבִיב,
עַל אָבְדַן הַפְּרָחִים הַנָּאִים.

בֵּאוּר: טֹרַד – מפריע המנוחה. – מַלְאָה – מְיֻגָּע. – יָדִיחַ – ישטוף. – שִׁמָּמוֹן – עצבת. – הַמְסֻבָּלִים – הטעונים מַשָּׂא פרותיהם. – יִדְלְפוּ – יַזִּילוּ דמעות. – הַטְּפוּחִים – הרטובים. – קִלּוּחִים – זרמי מים. – וִיתַלַּע – יַאְדִּים. –

הַפְּגִישָׁה.

(מספורי מנדלי מוכר ספרים).

כֵּיוָן שנושב רוח חם וימות החמה מגיעים, ובעולמו של הקדוש־ברוך־הוא אורה ושמחה – ימי אֵבֶל וצום ובכי ממשמשים ובאים ליהודים בזה אחר זה, מִתְּחִלַּת ספירת העומר עד ימות הגשמים. והשעה שעת עבודה לי, מנדלי מוכר־ספרים, להחזר בְּעֲיָרוֹת להספיק לבני ישראל שם מכשירי־הַבְּכִיָּה: קינות וסליחות ומיני „תחנות", שופרות ומחזורים, „מענה־לשון" ו„תפלה־זכה" וכיוצא באלה, שֶׁיָּפִים לשפיכת דמעות. יהודים מקוננים וּמְבַלִּים ימות החמה בבכי – ואני עושה בה סחורה. אבל אין זה מֵעִנְיָנִי.

פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ואותו היום שבעה עשר בתמוז היה. ואני יושב לי על הוּכָנִי בעגלה, עטוף בטלית וּמְעֻטָּר בתפלין, מְהַמֵּר כלאחר־יד אחר סוסי בשוט שבידי ומתפלל שחרית. וכשאני מגיע ל„סליחות" אני מתאנח וקורא בקול בוכים את הפזמון הקבוע ליום מר זה:

„מְאֹד אֶתְחַל וְאֶתְהַלְחַל בְּיוֹם שַׁדַּי דְּחָפַנִי,
וְהַשְּׁפִיפוֹן מִצָּפוֹן כְּשִׁבֹּלֶת שְׁטָפַנִי;
וְלָכַד צָר עִיר מִבְצָר וּבַסּוּגַר הֱבִיאַנִי.
יוֹם גָּבַר הָאוֹיֵב וַתִּבָּקַע הָעִיר..."

ואני רואה את שִׁפְעַת קַלְגַּסָּיו של נבוכדנאצר הרשע נכנסים לעיר קדשנו–וכל מחמדינו היו לחרבה... ואני מתמרמר וקורא הלאה:

„וְעַיִן פְּקַח וְנָקָם קַח..."

ובאותה שעה אני מְתַכֵּוֵן ועוצם עיני, שלא לראות את העולם לפני בְּשַׁעַת תפלה; והיא, התולדה, היתה באותה שעה, מעשה שטן, נָאָה מאד ומושכת את לבי להסתכל בפניה. והיו הרהורי לבי מְנַצְּחִים זה עם זה: יצרי הטוב אומר: „אסור – אל תסתכל!" וכנגדו יצר הרע מֵסִית ואומר: „מֻתָּר! הסתכל וְיֶהֱנֶה לִבְּךָ, שוטה שבעולם!" ועמד ופקח לי עין אחת, ומיד נגלתה תמונה יפה לנגד עיני: שְׂדוֹת־כוסמין בְּלִבְלוּבָן לבנים כשלג, אצל שורות שורות מֻצְהָבוֹת של חטים ושל גבעולי קִטְנִיּוֹת גבוהים וירקרקים; בקעה נאה עטופה דְשָׁאִים והורשה של אגוזים לשני צדיה; ובתוכה שוטפת בְּרֵכַת מים זכים כעין הבדלח וְזַהֲרוּרֵי חמה בוקעים בהם והופים פניהם בתוֹרֵי זהב וקשקשי כסף; עדרי צאן ובקר נראים מרחוק כנקודות שחורות, שחומות ואדמדמות בנאות דשא שם.

– אוי לאותה בושה! – מְיַסרני יצרי הטוב בְּמִילֵי דאבות – „המהלך בדרך ומפסיק מִמִּשְׁנָתוֹ ואומר: „מה נאה אילן זה! מה נאה ניר זה!" כאלו מתחיב בנפשו". אבל היצר הרע שבי מעלה לתוך חוטמי ריח ניהוח של ערמות שחת ושל עשבים ובשמים הנבלע באברים, משתפך לפני בנגינות כנפי רננים משמחי לב; ורוח על פני יחלוף, רוח קל מסלסל פאתי ולוחש לי באזני: „אל תהא שוטה, יהודי, לְהַדִּיר הנאה מן העולם!"– – –

דומה שֶׁהֶטָפַתְנִי שֵׁנָה, לא עליכם, באמצע תפלתי. פתאם נזדעזעתי, פקחתי את עיני והנה–עגלתי טובעת בתוך אַמַּת־מים ובאחד מאופניה תקועה סַדְנָא של עגלה אחרת. כוסי רגלו האחת עומדת מחוץ לעבותות העגלה, והוא מְמַשֵּׁךְ, דהוק ולחוץ, ור׳

רע לו. מתחת העגלה השניה קלות נמרצות עולות ובאות לי בלשון יהודית וגניחה ושעול כאחת נשמע משם. „יהודי אתה! – מהרהר אני – אם כן לְמִיהַשׁ לֹא מִבָּעֵי”... ומיד אני קופץ ובא לשם מלא חֵמָה. והנה איש יהודי סבוך בטלית ותפלין מפרפר לפני תחת העגלה, הרצועות והשוט כרוכים יחד והוא מְפַרְכֵּס בכל כחו לצאת מן הַמֵּצַר. אני תוֹהֵא וצועק עליו: הֵיאַךְ! והוא מושיבני בקול: היאך והיאך! אני משלח בו חרון אפי וכל הלומותי הרעים שהלמתי, והוא חוזר ומשלהם בי, ואין אחד רואה פני חברו. אני לו: „יהודי איך אינו בוש ויישן בתוך תפלתו?” והוא לי: „יהודי איך אין מורא שמים עליו והוא מתנמנם?” אני חובט את סוסו שלו, והוא מתיר עצמו מאסוריו ועומד והובט את סוסי שלי. הסוסים מתהוללים ומזדקפים קוממיות, ואנו כועסים ומשתערים זה אל זה כתרנגולים וּמִתְכַּוְנִים להחזיק זה בפאותיו של זה. שעה קלה היינו עומדים שותקים ומסתכלים אחד בפני חברו. אמנם מה נהדר היה מראה זה: שני גבורי ישראל בטליותיהם ותפליהם העומדים בשדה זועפים ונזעמים, מזומנים להיות סוטרים אחד בלֶחְיוֹ של חברו... אשרי עין ראתה אלה! עוד רגע – ומכות לחי מתרגשות לבוא – ופתאום נרתענו לאחורינו ושנינו בבת־אחת קוראים תוהים ומשתאים:

– אוי, רבי אַלְתֶּר!... – אוי, אוי רבי מנדלי!...

רבי אלתר הוא יהודי מְסֻרְבָּל בבשר וּמְפֻטָּם וכְרֵסוֹ עבה. פניו טובעים בים של שערות צהובות ועבורות, שיש בהן להספיק פֵּאוֹת וזקן ושפם גם לו לעצמו וגם לכמה וכמה יהודים. בתוך ים של שערות זה עולה כדמות אי חוטם רחב וְעָבֶה, חתיכה הראויה להתכבד בה. ובשעה שבעליו נוטלו בכפו וגורפו, הוא משמיע כשופר תקיעות גדולות ונותן זמירות משונות–עד שכל העיר הוֹמָה.

רבי אלתר זה מוכר ספרים הוא כמוני, מכירי מימים רבים,

לא הַכָּים ביותר ולא איש דברים. הוא בריה בפני עצמו. פניו זועפים תמיד, כאלו הוא כועס על כל העולם, אף על פי שאינו רע בטבעו.

לאחר שְׁאִילַת־שלום אנו מתחילים, כדרך היהודים, לתהות איש על קנקן חברו.

לאן יהודי הולך? – שואל אני ובודק את אלתר.

– לאן יהודי הולך? – הוזר אלתר על שאלתי – היהודי הולך אל אשר ישאנו הרוח... ורבי מנדלי לאן הולך?

– לשם! למקום שאני הולך ובא תמיד באלו הימים ובזמן הזה.

– ידעתי, רבי מנדלי, ידעתי! לְכָּסְלוֹן אתה הולך, למקום זה, שאני אף אני הולך שם עכשו – אומר אלתר מעקם חוטמו, כמתיָרֵא מפני הַסָּגַת־גבול, שלא אקפח פרנסתו–אבל למה אתה בא עכשו, רבי מנדלי, בדרך עקלתון מן הצד ולא בדרך הכבושה?

– השעה הִצְרִיכַתְנִי לכך. זה כמה שלא עברתי בדרך זו; ורבי אלתר מה ראה שנִפְנָה לצדדים ועִקֵּם את הדרך? מאין יהודי בא?

– מאין יהודי בא? יהודי הלואי שלא היה הולך ולא היה בא!.. מאותו היריד הנאה אני בא, מעיר ירמוליניץ, יִמַּח שמה וזכרה! – ועד שאלתר מקלל את ירמוליניץ ואת היריד שלה שם, וקרונות של אברים באים נגדנו, וכיון שהגיעו למקומנו וראו אותנו מעֻטָּפִים בטליתות ובציצית ותפלין עם רצועות בראשינו ועל ידינו – מיד הרימו את קולם, מלגלגים עלינו ואומרים: – ראו נא אותם. את הבריות היפות הללו! תִּפַּח רוחם של אביהם ואמם! הוי, פַּנּוּ מקום. יהודים מְצִיָּצִים!

ומיד היינו מְזֻדָּרְזִים ובאנו להסיע את עגלותינו, והערלים, אף־על־פי שלא מבני ישראל הם. מעיד אני עליהם שקִיְּמוּ בָּנוּ מצות „עזב תעזוב" ועמדו לנו בִּשְׁעַת דָּחְקֵנוּ; ובזכות דחיפתם החזקה יצאו עגלותינו מן אַמַּת־המים בשלום. ואלמלא הם, מי

יודע כמה היינו מְטַפְּלִים בהוצאת העגלות. ואפשר שלא הועלנו כלום; קפוטותינו נתלכלכו וטליותנו היו מתמרטטות; שהרי באמת מה אנו ומה כחנו? אבל בכח ידיהם של בני עשו המלאכה נעשית יפה, הם היו דוחפים כִּדְבָעֵי, ומדחיפתם היה נִכָּר שהידים ידי עשו; אבל אנו, להבדיל, אין כחנו אלא בפה — הקול קול יעקב; הם דוחפים, ואנו גונחים ומפרפרים בכל גופנו, צוֹהֲים: „הו! הו!" ונראים כדוחפים..; אבל אין זה מעניני. כשנתפנה הדרך הלכו להם בני חָם אלה לדרכם, הופכים פרצופיהם אלינו, מלעיבים בנו, שאנו מטפלים בסוסינו בבגדי כהונה ועובדים את הבורא במקל וברצועה... קצתם מקפלים כְּנַף בגדם בדמות אזן חזיר ומושיטים אותה לנגד פנינו ומנענעים בנגדנו כדי להרעימנו. אלתר לא היה חושש להם, מבטלם בלבו ואומר: מי נותן דעתו על פִּרְאֵי־אדם אלה, ומה הם שנתבייש מפניהם? ואני — עֲקִיצַת עַקְרָב היה לי זה לעגם עלינו.

אי שמים! הלעג הזה למה? למה ולמה?...

אחר כך לא שהינו הרבה; עלינו על עגלותינו והלכנו יהד לדרכנו.

בֵּאוּר: מַבְשִׁירֵי־הַבְּכִיָּה — המעוררים לבכי. — דוּבָנִי — מושבי הגבוה. — מְחַמֵּר — הזפק בו ומנהלו. — אֶתְהַל(אֶתְחַלֶּה) — אני כואב ודואג. — הַשִּׁפִּיפוֹן — מין נחש, כנוי לבבל. — שִׁפְעַת קַלְגַּסָּיו — המוני חֲיָלָיו. — מְנַצְּחִים — נלחמים, מִתְוַכְּחִים. — זַהֲרוּרִים — קוי זֹהַר. — תּוֹרֵי זָהָב — מַחֲרֹזֶת של טבעות זהב. — שְׁחוּמוֹת — שחרחרות. — בְּמִילֵי דְאָבוֹת — בדברים מפרקי אבות. — סַדְנָא — העץ התיכון שבאופן. — לְמֵיחַשׁ לֹא מִבָּעֵי — לא צריך לחשוש, לפחוד. — מְפַרְכֵּס — מתנודד, מפרפר. — הֵיאַךְ — איך. — לִתְהוֹת עַל קַנְקַנּוֹ — [קנקן — כד] לשאול ולחקור ולדעת מה עמו, כמו שבודקים את היין שבקנקן לדעת מה טעמו. — קְרוֹנִית (קָרוֹן) — עגלות. — מְטַפְּלִים — עוסקים ועובדים. — מִתְמַרְטְטוֹת — מתמעכות בסמרטוטים. — כִּדְבָעֵי — כמו שצריך. — לֹא הָיָה חוֹשֵׁשׁ — לא שם לב. —

הַמִּלָּה וַחֲלָקֶיהָ: הֲבָרוֹת וְקוֹלוֹת.

א): הַמִּשְׁפָּט מֻרְכָּב מִמִּלִּים: שְׁמַע, בְּנִי, מוּסַר אָבִיךָ; הַמִּלָּה מֻרְכֶּבֶת מֵהֲבָרוֹת: אִם חָ־כַמְ־תָּ, חָ־כַמְ־תָּ לָּךְ. יֵשׁ מִלִּים בְּנוֹת הֲבָרָה אַחַת: שְׁמַע, בְּנִי; וְיֵשׁ מִלִּים בְּנוֹת שְׁתֵּי הֲבָרוֹת: אוֹ־הֵב מוּ־סָר אוֹ־הֵב דַּ־עַת; וְיֵשׁ מִלִּים בְּנוֹת שָׁלֹשׁ, אַרְבַּע, חָמֵשׁ וְשֵׁשׁ הֲבָרוֹת: יוֹ־צְ־אֵם מֵ־חֹ־שֶׁךְ. מִ־צַּלְ־מָ־וֶת, וּ־מִ־מְּצוּ־קוֹ־תֵי־הֶם יוֹ־שִׁי־עֵם.

ב): הַהֲבָרָה מֻרְכֶּבֶת מִקּוֹלוֹת כְּמוֹ: מִי זֶה פֹּה? כָּל הֲבָרָה הִיא בַּת שְׁנֵי קוֹלוֹת:
2 1 2 1 2 1
מ ִ י ז ֶה פ ּ ה; בֵּן טוֹב—כָּל הֲבָרָה בַּת שְׁלשָׁה קוֹלוֹת:
3 2 1 3 2 1
ב ּ ן ט וֹ ב; לְמַד, כְּתֹב, חֲזֹר—כָּל הֲבָרָה בַּת אַרְבָּעָה קוֹלוֹת:
4 3 2 1 4 3 2 1 4 3 2 1
לְ מ ַד, כְּ ת ֹ ב, חֲ ז ֹ ר. הַקּוֹלוֹת בּ, ן, ט, ב, הֵם קוֹלוֹת חֲזָקִים, וְהַקּוֹלוֹת: ..וּ וּכְדוֹמֶה הֵם קוֹלוֹת קַלִּים.

ג): אֶת הַקּוֹלוֹת הַחֲזָקִים מְסַמְּנִים בִּכְתָב בִּתְמוּנוֹת, שֶׁקּוֹרְאִים לָהֶן אוֹתִיּוֹת, וְאֶת הַקּוֹלוֹת הַקַּלִּים מְסַמְּנִים בִּנְקֻדּוֹת, שֶׁקּוֹרְאִים לָהֶן תְּנוּעוֹת, אוֹ נְקֻדּוֹת.

הָאוֹתִיּוֹת.

אוֹתִיּוֹת הָאַלְפָא בֵּיתָא הָעִבְרִית הֵן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם, וְאֵלּוּ הֵן:

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ

שְׁמוֹתָן: אָלֶף בֵּית גִּמֶל דָּלֶת הֵא וָו זַיִן חֵית טֵית יוּד כַּף

ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת

ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת

לָמֶד מֵם נוּן סָמֶךְ עַיִן פֵּא צַדִּי קוּף רֵישׁ שִׁין תָּו.

הָאוֹתִיּוֹת כ׳ מ׳ נ׳ פ׳ צ׳, כְּשֶׁהֵן בָּאוֹת בְּסוֹף הַמִּלָּה, יֵשׁ לָהֶן תְּמוּנָה אַחֶרֶת, וְהֵן נִקְרָאוֹת סוֹפִיּוֹת: ך ם ן ף ץ ךםןףץ. וְהַשִּׁין שְׁנֵי מִבְטָאִים לוֹ: שׁ–שׂ, הַנִּקְרָאוֹת: שִׁין יְמָנִית. שִׂין שְׂמָאלִית.

הֶעָרָה א): הָאוֹת אָלֶף אֵינָהּ אֶלָּא סִמַּן הַקּוֹל הַפָּשׁוּט כְּמוֹ שֶׁהוּא יוֹצֵא מִ הַגָּרוֹן וְאֵינָהּ מִתְבַּטֵּאת אֶלָּא עִם תְּנוּעָה.

הֶעָרָה ב): אֶת הָאוֹתִיּוֹת הַדּוֹמוֹת: א־ע, ב־ו, ה־ב, ט־ת, כ־ק, ס(שׂ)־ת אָנוּ מְבַטְּאִים בְּלִי שִׁנּוּי וְהֶבְדֵּל, אֲבָל אַחֵינוּ הַסְּפָרַדִּים, הַיּוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מַבְדִּילִים בְּמִבְטָאָן הַצַּח בֵּין הָאוֹתִיּוֹת הַדּוֹמוֹת.

הֶעָרָה ג): כְּתָב זֶה שֶׁסְּפָרֵינוּ הָעִבְרִים מְדֻפָּסִים בּוֹ וְשֶׁכּוֹתְבִים בּוֹ אֶת סִפְרֵי הַתּוֹרָה וְהַנְּבִיאִים, נִקְרָא כְּתָב אַשּׁוּרִי; כְּתָב הָאוֹתִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת הַבָּאוֹת מִתַּחְתֵּיהֶן נִקְרָא כְּתָב רַשִׁ״י.

מוֹצָא הָאוֹתִיּוֹת.

אוֹתִיּוֹת הָאַלְפָא בֵּיתָא כְּפִי שֶׁאָנוּ מְבַטְּאִים אוֹתָן בְּפִינוּ נֶחֱלָקוֹת לַחֲמִשָּׁה מוֹצָאִים:

א): א׳ ה׳ ח׳ ע׳ (ר) מוֹצָאָן מִן הַגָּרוֹן.
ב): ג׳ י׳ כ׳ ק׳ „ מִן הַחֵךְ (כְּלוֹמַר, עַל יְדֵי מַגַּע הַלָּשׁוֹן בַּחֵךְ).
ג): ד׳ ט׳ ל׳ נ׳ ת׳ „ מִן הַלָּשׁוֹן.
ד): ז׳ ס׳ צ׳ שׁ׳ (ר) „ מִן הַשִּׁנַּיִם.
ה): ב׳ ו׳ מ׳ פ׳ „ מִן הַשְּׂפָתַיִם.

הֶעָרָה א): אוֹתִיּוֹת בְּנוֹת מוֹצָא אֶחָד מִתְחַלְּפוֹת לִפְעָמִים בְּכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ.
הֶעָרָה ב): הָאוֹת רֵישׁ יֵשׁ שֶׁמְּבַטְּאִים אוֹתָהּ בְּגָרוֹן, וְיֵשׁ שֶׁמְּבַטְּאִים אוֹתָהּ בְּעֶזְרַת הַשִּׁנַּיִם.

עֶרֶב שַׁבָּת.

ערב שבת אחרי הצהרים ביום קיץ.

נערי החדר גומרים את ה„סֶדְרָה" ואת ה„הַפְטָרָה" של השבוע, והולכים לבתיהם טעונים סדוריהם, חומשיהם וגמרותיהם. ילדה

רצה אל בית המדרש לשאל „שְׁאֵלָה" אצל הרב; אבות ונערים שבים מבית הַתִּסְפֹּרֶת, ראשיהם גלוחים לכבוד שבת, ומראיהם כמראה כְּבָשִׂים גזוזים. בעלי־בתים מטיילים להם בשוק ברחבה, כבירושלים עיר הקדש; בכל עבר ופנה שִׂמְחָה וְחֶדְוָה, שמחה של ערב שבת; הכל אצים רצים דהופים וּמְבֹהָלִים. נִכָּר, כי ערב שבת היום. החמה גם היא פני ערב שבת לה: יוצקת היא אורה בְּהַרְוָחָה ואינה מַקְפֶּדֶת כלל, מפקירה היא את קוי־הפז שלה לכל עובר ושב. מבית המרזה יוצאים אברים ואברות שִׁכּוֹרִים, מחבקים ומנשקים זה לזה, בוכים ושוחקים יחד מתוך דמעות של שִׁכְרוּת, מתנועעים ומרקדים.

ולכל אשר תעיף עיניך תראה – ערב שבת.

הנה יהודים זקנים, צעירים ונערים אצים אל היאור לרחוץ את בשרם לכבוד השבת. מאחורי ביתו של השוחט משתפך הנהר, ועל שפתו אתה רואה את כל הָעֲיָרָה עֲרֻמָּה כיום הִוָּלְדָהּ. השדה כאלו זרוע בגדי לבן, וּגְוִיּוֹת השופות נראות מחוץ למים ובתוך המים. האבות מלמדים את בניהם לשחות. הילדים בוכים, צעקתם עולה עד לשמים, ואבותיהם סוחבים את ילדיהם המפרפרים, מטבילים את ראשיהם בעל־כָּרְחָם בתוך המים. יהודים בעלי־זקן קופצים ומרקדים, מריעים, נאבקים וּמַתִּיזִים מים זה על זה וממלאים שחוק פיהם. מעשי כְּשָׁפִים! יהודים מֻדְכָּאִים, שְׂבֵעֵי רֹגֶז ודאגה בכל ימות השבוע נהפכים בין רגע לילדים שובבים.

ובתוך כך מתהילה החמה שוקעת שם מרחוק, מאחורי היער; הכל עולים מן הָרַחֲצָה וְאָצִים לשוב הביתה.

נערים רחוצים וסרוקים רצים ונושאים בקבוקים: הולכים הם להביא יין ל„קִדּוּשׁ". החנויות נסגרות זו אחר זו ותריסיהם מוגפים בקול חריקה־שריקה. בקצה הָאֹפֶק, מִתְלַקְּחַ הכדור

האדום ושוקע בַּעֲנָן־פָּז. השמים הולכים וכהים. הנה דופקים וקוראים: „אל בית הכנסת"!"

בחלונות מתחילים מציצים נרות דולקים, נרות של שבת. הָאִמָּהוֹת והבנות נראות פה ושם על פתחי הבתים, לבושות שמלות שבת ורהוצות לְמִשְׁעִי. מנוחה ברחוב. יהודים לבושים בגדי שבת הולכים אל בית התפלה, חסידים לבושי אַטְלֵס וָמֶשִׁי, פֻּזְמֻקָאוֹת וסנדלים, הולכים אל הָ„רַבִּי". כל החלונות מאירים באור עליז של נרות השבת. נערות הולכות לשוח. שירת „לְכָה דוֹדִי" של החזן בוקעת את האויר; הקולות מתערבים יחד ומשתפכים בתפלה חֲשָׁאִית לאלהים.

והלילה פורש את כנפיו על העיָרה. השבת באה ועִמה–מלאכי מנוחה ושַׁלְוָה.

* *
*

ליל שבת. מהחלונות הפתוחים בוקעים ועולים אורות של שבת, האורות החביבים של הקדוש־ברוך־הוא; ורוחות קלים נושבים ומרחפים מן השדה ונושאים בכנפיהם ריחות נעימים, המשתפכים בכל פנות הבית, הוטפים בדרך הַעֲבָרָה מלה אחת מן ה„תְּחִנָּה", מברכות השבת, ויוצאים שוב דרך החלון ונושאים את הברכה על פני הרים ועמקים, על שדות וִיעָרִים, על השמים ועל הארץ ומפיצים „ברכות השבת" במרחבי העולם הגדול, עולמו של הקדוש־ברוך־הוא.

היהודים הוזרים מבתי התפלה; מי שהיכלת בידו לוקח לו „אורח" לשבת. ומלאכי השרת הולכים לפני „בני־המלכים" ומבשרים שלום ומפיצים מנוחה.

וכשרואים היהודים את ה„גוים" היושבים בבגדי חול, הם ונשיהם ובניהם, על הספסלים שלפני הבתים ומשוררים ומזמרים

שירים תְּפֵלִים מתוך שִׁכְּרוּת–יניעו ראש: נוד יגודו להם לערלים העלובים, שאין להם קדושת השבת!...

ורחמי אלהים פרושים על כל התבל ועל הלילה היפה...

בֵּאוּר: הַסֵּדְרָה – פרשת השבוע. – הַהַפְטָרָה–פרק מנביאים, שקוראים באותו השבת אחר קריאת התורה. – לְמִשְׁעִי – לנקיון. – הַ„תְּחִנָּה“ – ספר תפלות לנשים בזרגון. – תְּפֵלִים – חסרי טעם. –

בִּרְכַּת הַנֵּרוֹת.

עָרוּךְ הַשֻּׁלְחָן, יַלְבִּינוּ הַסְּדִינִים,
גַּם כַּפּוֹת הַכֶּסֶף, מִזְלָגוֹת, שַׂכִּינִים;
הַקְּעָרוֹת מְלֵאוֹת מַאֲכָלִים לְמַעֲדַנִּים,
הַדָּגִים לַחַלּוֹת מְשַׂקְּרֵי עֵינָיִם;
יַיִן צִמּוּקִים וְשָׂרָף נוֹצְצִים בַּקַּנְקַנִּים;
וְהַנֵּרוֹת בִּמְנוֹרוֹת סְבוּכוֹת כַּפַּיִם
בִּפְטוּרֵי צִיצִים לִשְׁלֹשֶׁת הַקָּנִים;
וּבַעֲלַת הַבַּיִת, כְּלוּלָה בַּעֲדָיִים,
בְּלֵב מָלֵא רֶגֶשׁ הַנֵּרוֹת מַדְלֶקֶת
וּבְמַעַל כַּפֶּיהָ לַחַשׁ יוֹצֶקֶת:

„לִכְבוֹד אֱלֹהִים, שַׁבַּת קֹדֶשׁ וְהַתּוֹרָה,
גַּם לִכְבוֹד „הַמִּצְוָה“ הַקְּדוֹשָׁה וְהַטְּהוֹרָה;
יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, אֵל פַּחַד אָבִי,
לְהָאִיר מַחְשְׁבֵי נַפְשִׁי וּלְטַהֵר לְבָבִי
מֵרַעֲיוֹנֵי חֹל וּמִדְּאָגָה שֶׁבַּעְתִּי רַבַּת...
אֶשָּׂא יָדַי קֹדֶשׁ – „לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת...“

„אָנָּא, אֵל שַׁדַּי, אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת

לִהְיוֹת עֵינֶיךָ לַבַּיִת הַזֶּה פְּקוּחוֹת;
שְׁלַח לָנוּ בִּרְכָתְךָ בְּסִפְרְךָ חֲקוּקָה,
לְמַעַן נְמַלֵּא מִצְוָתְךָ, מִצְוַת „הַצְּדָקָה".
שְׁלַח אוֹרְךָ לְאִישִׁי, תֵּן לוֹ אֹרֶךְ יָמִים,
תְּאַרְנָה בַּתּוֹרָה עֵינֵי צַדִּיק תָּמִים...
שְׁלַח אוֹרְךָ וַאֲמִתְּךָ לִילָדַי הַיְקָרִים,
הָאֵר עֵינָם בְּתוֹרָתְךָ לַחֲזוֹת מֵישָׁרִים;
יִזְכּוּ לְזִיו הַשְּׁכִינָה, תְּהַלֵּל יָהּ נִשְׁמָתָם,
וּכְנֵרוֹת הַשַּׁבָּת כֵּן תָּאִיר חָכְמָתָם".

„אַף אֲנִי אֲמָתְךָ, אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת,
הֶעֱלֵיתִי נֵר מִצְוָה לִכְבוֹד יוֹם הַמְּנוּחוֹת,
וּתְהִי זֹאת „מִצְוָתִי" בְּעֵינֶיךָ נֶחְשָׁבָה
כְּתַרְיַ"ג מִצְוֹת, אֶצְבַּע אֱלֹהִים כְּתָבָה;
תֵּן לִי כֹּחַ לְפַרְנֵס בְּנֵי בֵיתִי הַיְקָרִים,
לְכַלְכְּלָם בְּכָבוֹד כָּל יְמֵי חַיַּי הַנִּשְׁאָרִים.
לֹא יָמוּת פְּרִי בִטְנִי, בַּל יֵדְעוּ מַכְאוֹבִים,
וְאֶזְכֶּה לְגַדְּלָם לַתּוֹרָה, לְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים.
וּדְמֵי יְרוּשָׁלַיִם בְּדִמְעוֹתַי הָדִיחַ,
הַאֲרֵךְ נַפְשִׁי לִשְׁמֹעַ שׁוֹפַר מָשִׁיחַ;
אֶזְכֶּה לִרְאוֹת עִיר קָדְשְׁךָ עַל תִּלָּהּ בְּנוּיָה,
וּלְהַעֲלוֹת בְּצִיּוֹן נֵר שַׁבָּת – הַלְלוּיָהּ!"

בֵּאוּר: מְשַׂקְּרֵי עֵינַיִם – רומזים בעיניהם. – סְבוּכוֹת כַּפַּיִם – שֶׁקְּנֵיהֶן סבוכים וקלועים זה בזה. – בְּפַטּוּרֵי צִיצִים – מְפֹאָרִים בפרחים וציצים. – בְּמֹעַל – בַּהֲרָמַת. – כְּלוּלָה בַעֲדָיִים – מקושטת מאד. – לַחַשׁ – תפלה. – רַבַּת – הרבה. – הָדִיחַ – רְחַץ ושטוף. – עַל תִּלָּהּ – על מקומה. –

הערה: התלמידים יכתבו על פי שיר זה תכונת האשה העבריה.

שַׁבָּת בַּצָּהֳרָיִם.

בימים ההם ואני נער בן שלש עשרה, מַשְׁכִּים והולך החדרה, ומאחר לשבת שם בנשף; יושב ועוסק בתורה ושב הביתה רק לסעודת היום ולינת הלילה. אוֹרֵחַ עֲרָאִי אני בבית הורי כל ימות השבוע, וישיבת קֶבַע אני יושב בבית רק בערב שבת מחצות היום ואילך; אז קֹרָא לנו – העבדים, עבדי ה' הקטנים, דרור עד יום המחרת אחר חצות היום.

ובשבתות אחר חצות הננו באים אל הרבי; בימות החרף הננו קוראים לפניו „בָּרְכִי נַפְשִׁי", ובימות החמה אומרים „פרק".

הנה שבת חרף. ואנחנו מעמידים את השלחן אצל התנור. הרבי יושב בראש ואנחנו מסביב וקוראים: „עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה... הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים... אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע... עֲלֵיהֶם עוֹף הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן; מִבֵּין עֳפָאִים יִתְּנוּ קוֹל... שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ..."

ובחוץ יֶהֱמֶה הרוח בַּקַּפְּדָנוּת של זקנים; „שַׂלְמַת האור" מלמעלה היתה לבלואי סחבות מזוהמים... ההלונות מְכֻסִּים כפור וקרח, שם יציצו עצים וארזים, אך עוף השמים לא ישכון בתוכם... יש אשר תציץ השמש רגע בעד החלון, והיה דמיונה כְּאִלּוּ מתחננת היא לֶאֱסְפָהּ רגע הביתה וּלְפַנּוֹת לה מקום אצל התנור להתחמם מעט...

והתנור משפיע חם ונוסך עלינו תנומה נעימה. התלמידים מְפַהֲקִים... הרבי נופל נפילת אפים, כבתפלת „תַּחֲנוּן" של חול... אִמְרוּ, אִמְרוּ...– הוא מְזָרְזֵנוּ מתוך תנומה קלה – אִמרו פסוק פסוק איש אחר רעהו... הוא מנמנם.

ואני – שפתי מדובבות ועפעפי נסגרות...

ואני רואה את עצמי בין הרים גבוהים, ועליהם אַרְזֵי אֵל מַרְכִּינִים לי מִגָּבְהַּ בראשיהם... וצפרי שמים מתלחשות... צוחקות לי מבין העלים... ומבין ההרים יָגִיחַ פלג טהור כעין

הכסף, משתובב ומתפתל ימינה ושמאלה על העמק הַיָּרוֹק... על שפתו יְדַלְּגוּ, יְקַפְּצוּ שְׁפַנִּים וחיות קטנות עם גדולות... ואני קופץ ומדלג עמהם... והשמים ממעל אינם שמים — אך שַׂלְמָה, שלמת אור! והאדמה מתחת אינה אדמה — כי אם יריעה ירוקה, ועננים האור בשמים הם סוסים בעלי כנפים אסורים למרכבה ושטים בָּאֲוִיר...

קול הרבי מעירני מתנומתי. אני מתעורר — ושומע קול נער קורא:

„מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה", ואני מביט אל החלונות ורואה כפור וקרח...

— הוי! — מתאנח אני ומתגעגע לשדות ירוקים, לצפרי שמים, לרקיע טהור, לנחלי כסף ... הוי, מתי יבא הסוף להרף הזה!

* *

*

סוף־כל־סוף עבר החרף והאביב הטוב הגיע; הדבורים החפשיות שבו אל קניהן ואנחנו — אנהנו עבדי אלהים הקטנים, שבנו הֶחָדְרָה.

ובכל שבת ושבת אנו מתאספים אל בית הרבי וקוראים „פרק".

ובית הרבי אינו דומה אז ל„חדר": הַכְּתָלִים מְסֻיָּדִים, הרצפה מְרֻבֶּצֶת, על השלחן הארוך פרושה מפה לבנה; הכל נקי, הכל טהור. גם הרבי בעצמו אינו כלל אותו הרבי הזועם של כל ימות השבוע: מצחו נוצץ, פניו מאירים, עיניו דומה שהן צוהקות אלינו...

„הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים" — קורא הרבי לפנינו — וְאֵין אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה: דַּע מַה לְמַעְלָה מִמְּךָ"...

ואני יודע שלמעלה ממני יש שמים גבוהים, שמש יפה, כוכבים עליזים, יָרֵחַ תָּמִים...

ומלמטה – הוי, שם בעמק מה נחמד! ומה נעים לשכב פְּרַקְדָּן על יד הנחל להסתכל בִּשְׁמֵי התכלת הטהורה שם ממעל, ולהתהפך ולהביט ברקיע התחתון, אשר שם בתוך הנחל!..

הרבי גמר את ה„פרק“ ושולח אותנו לחפשי. ואני מתעלם מעין אבי ורץ חרש אל העמק... אני הש את הַיֶּרֶק הָרַךְ תחת רגלי ומתחיל לרקוד ולפַזֵּז כגדי בלי כל קֹרְטוֹב של בושה מלפני עצמי, מלפני נער בר־מצוה, קַרְקַפְתָּא דְמָנַח תפלין, שֶׁמְּצָרְפִין אותו ל„מִנְיָן“ כאיש גמור, כְּבַעַל בְּעַמָּיו.

ואני מתנפל על יד הנחל ומביט בו... וצפרדעים מפסיקות רגע באמצע שיחתן, מגביהות ראש ומביטות אלי. כמדומה שהכירו בי, כי אני בעל־סוד ויכולות הן לדבר בפָנַי ככל העולה על רוחן, ולפיכך התחילו שוב משיחות ומקרקרות ביניהן לבין עצמן, והנחל שומע ומתפלא... מקמט הוא את פניו מרב הִתְפָּעֲלוּת.

– קר־קור! קרר!–אבל איני מבין מאומה. מה הן מספרות?! את כל מה שיש לי, שהיה לי, הייתי נותן אז, לוּ לְמְּדַנִי איש להבין את שיחתן.

אבל הס! שם מעבר לנחל, בתוך היער שעל שפתו, תָקְעָה צפור אחת „תקיעה“... ואחרת ענתה ב„שברים ותרועה“... אחת שואלת ואחת עונה... ומסביב הכל שותק, הכל שומע ומקשיב... וַיָּזוּעוּ ענפי העצים, - והחגבים יוצאים במחולות, וּמִשְׁבְּרֵי הנחל צוהקים־צוהקים... וגם אני חפץ לצחוק, לרקוד, לשיר – אלא שאני מתביש לפתח פה פה בין המשוררים האלה...

„אֲשֶׁר שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ... מִבֵּין עֳפָאִים יִתְּנוּ קוֹל“. ואני מבקש לראות את האל הגדול והטוב „הפותח את ידו „ומשביע לכל חי רצון“, ואני מביט בתוך הרקיע הָרָחָב, הָאָרֹךְ, הָעָמֹק... ואני יודע, כי שם – האל, ואני אוהב אותו מאד מאד.

ופתאם תבא תאוה בלבי לבא ביער הקדוש הלז, ששם

הצפרים של „ברכי נפשי" יקננו ; וכבר הלצתי את נעלי ופשטתי את בגדי וָאֱהִי נכון לקפוץ אל הנהל לעָבְרו מהר ולהכנס אל תוך היער.

„וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִים!" – נזכרתי שלא לרצוני מאמר התַּנָּא ב„פרקי אבות" – וכלום מותר לרחוץ בנהר בשבת ?

ופתאם נדמה לי, שראשי הצפרדעים המציצים מן המים אינם אלא גֻּלְגָּלוֹת צָפוֹת על פני המים, והצפרים אינן שרות אך קוראות : „עַל דְּאַטֵּפְתְּ אַטְפוּךְ".

ואני ירא ומפחד מפני האל–ושב ללבוש את בגדי ; וְיִרְאָתִי את האלהים גֵּרְשָׁה מלבי את אַהֲבָתִי לאלהים, „המשביע לכל חי רצון".

וחיש אני נזכר, ששם בבית המדרש יבקשני אבי לתפלת המנחה, ואם לא ימצאני, הלילה, יְיַסְּרֵנִי קשה.

ויראתי את מוסר־אבי גֵּרְשָׁה מלבי את יראת האלהים... ואני מלמד מראש את לשוני לשַׁקר לאבי ולאמר לו, כי הייתי עד כה בהדר.

ואני נחפז ושב, נכנס בהשאי ונדחק בין המתפללים ומשתדל לְהֵרָאוֹת לעיני אבי בְּהֶסַּח־דַּעַת מדומה, כשאני מתפלל ומעלעל בסדורי.

והנה „פרק שירה" הופיע לעיני. גם זה „פרק"... אבל זהו „פרק שירה"! מדוע לא יקרא רבי עמנו פרק זה ?

„צפרדע אומרת : ברוך שם כבוד מלכותו!" הוי–לבי ! עתה ידעתי את שיהתן שם על שפת הנהל !

„צפור מה אומרת : „גַּם צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת וּדְרוֹר קֵן לָהּ!"

„אֲשֶׁר שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ, מִבֵּין עֳפָאִים יִתְּנוּ קוֹל"... הוי, כה מאד אהבתי את הרבי, לו רצה לקרא עמנו אז „בָּרְכִי נַפְשִׁי", ועל דבר „פרקי־אבות" הייתי מבטיח לי בְּהֵן־צדקי לקרא אותם בשבתות החרף.

בֵּ אוּ ר: אוֹרֵחַ עֲרַאי – אורח הבא במקרה ולעת קצרה. – יְשִׁיבַת קֶבַע – ישיבה קבועה, תמידית. – עוֹטֶה – עוטף, לובש. – תַּחֲנוּן – התפלה שאומרים אחר „שמונה עשרה“: „ויאמר דוד אל גד“. – מְרַבֶּצֶת – שזורקי עליה מים כדי שלא יעלה אבק. – יָגִיחַ – יתפרץ. – קֹרְטוֹב – טפה, כלומר, מעט. – קַרְקַפְתָּא דְמָנַח... – ראש שמניח תפלין. – עַל דְאַטֵּפְתְּ אַטְפוּךְ – על שֶׁהִטְבַּעְתְּ אחרים הטביעו אותך, [דברי הִלֵּל כשראה גֻלְגֹּלֶת שצפה על פני המים]. – בְּהֶסֵּחַ־דַעַת – שלא בכונה. – בְּהֵן צִדְקִי – באמונתי, בְּיָשְׁרִי. [„הֵן צֶדֶק וְלַאו צֶדֶק“]. –

הַתְּנוּעוֹת.

א) עֶשֶׂר תְּנוּעוֹת הֵן: חָמֵשׁ תְּנוּעוֹת קְטַנּוֹת, אוֹ פְּשׁוּטוֹת וְחָמֵשׁ תְּנוּעוֹת גְּדוֹלוֹת, אוֹ מֻרְכָּבוֹת; וְאֵלּוּ הֵן:

הַתְּנוּעוֹת הַקְּטַנּוֹת וּמִבְטָאָן הָאַשְׁכְּנַזִּי וְהַסְּפָרַדִּי:				הַתְּנוּעוֹת הַגְּדוֹלוֹת וּמִבְטָאָן		הָאַשְׁכְּנַזִּי:	הַסְּפָרַדִּי:	
פַּתָּח	(ַ)	אַ	גַּן, הַר.	קָמַץ	(ָ)	אָא	אַא	שָׁם, בָּא.
סֶגּוֹל	(ֶ)	אֶ	אֶרֶץ.	צֵירֶה	(ֵ)	אֵי	אֶא	שֵׁם, צֵא, בֵּין.
חִירֶק	(ִ)	אִ	אִם, מִן.	חִירִיק	(ִי)	אִי	אִא	שִׁיר, רִאשׁוֹן.
קָמִין	(ָ)	אָ	כָּל, חָפְשִׁי.	חוֹלָם	(ֹ)(וֹ)	אָא	אָא	סֹב, אוֹר, צֹאן.
קֻבּוּץ	(ֻ)	אֻ	אֻכַּל, סֻלָּם.	שׁוּרוּק	(ֻ)(וּ)	אֻא	אֻא	קוּם, פֻּארָה.

ב) הַתְּנוּעוֹת הַקְּטַנּוֹת הֵן סִמָּנֵי קוֹלוֹת פְּשׁוּטִים, וּלְפִיכָךְ קוֹרְאִים לָהֶן גַּם פְּשׁוּטוֹת.

הֶעָרָה: בַּתְּנוּעוֹת הַקְּטַנּוֹת אֵין הֶבְדֵּל בֵּין הַמִּבְטָא שֶׁלָּנוּ, הָאַשְׁכְּנַזִּי, וּבֵין הַמִּבְטָא הַסְּפָרַדִּי.

ג) הַתְּנוּעוֹת הַגְּדוֹלוֹת כָּל אַחַת מֵהֶן מֻרְכֶּבֶת (מְחֻבֶּרֶת) מִתְּנוּעָה פְּשׁוּטָה וַחֲצִי תְנוּעָה: הַקָּמַץ – מִקָּמִין וַחֲצִי פַתָּח; הַצֵּירֶה – מִסֶּגּוֹל וַחֲצִי חִירֶק; הַחִירִיק – מֵחִירֶק וַחֲצִי חִירֶק; הַחוֹלָם – מִקָּמִין וַחֲצִי קֻבּוּץ; הַשּׁוּרוּק מִקֻּבּוּץ וַחֲצִי קֻבּוּץ, וּלְפִיכָךְ קוֹרְאִים לָהֶן גַּם מֻרְכָּבוֹת.

הֶעָרָה: לְפִי הַמִּבְטָא הַסְּפָרַדִּי, הַמְקֻבָּל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דוֹמוֹת הַתְּנוּעוֹת הַגְּדוֹלוֹת לַקְּטַנּוֹת, כְּמוֹ שֶׁבְּמִבְטָאֵנוּ דוֹמֶה הַחִירִיק לַחִירֶק וְהַשּׁוּרוּק

לְקִבּוּץ, אֶלָּא שֶׁהֵן, הַגְּדוֹלוֹת, אֲרֻכּוֹת יוֹתֵר. וְכֵן יִהְיֶה מִבְטָא הַקָּמַץ–אַ, הַצֵּירֶה–אֶ, וְהַחוֹלָם-אָ.

ד) תְּנוּעָה מֻרְכֶּבֶת כְּשֶׁהִיא בָּאָה לְבַדָּהּ בְּלִי אוֹת מְיֻחֶדֶת לְסַמָּן לָהּ הִיא נִקְרֵאת: מֻרְכֶּבֶת נִסְתֶּרֶת, כְּמוֹ: שָׁם, בֵּן, סֹב; וְיֵשׁ שֶׁתָּבֹא אַחֲרֶיהָ אַחַת מֵאוֹתִיּוֹת א׳ ו׳ י׳ וְאָז הִיא נִקְרֵאת: מֻרְכֶּבֶת נִרְאֵית. הָא׳ בָּאָה אַחֲרֵי כָּל הַתְּנוּעוֹת: בָּא, צֵא, רִאשׁוֹן, צֹאן, פְּאֵרָה; הַוָּו–אַחַר חוֹלָם וְשׁוּרוּק: קוֹל, שׁוּב; הַיּוּד–אַחַר צֵירֶה וְחִירִיק: בֵּין, שִׁיר. גַּם הַהֵא בָּאָה בְּסוֹף הַמִּלָּה לְסַמֵּן הַתְּנוּעָה שֶׁלְּפָנֶיהָ: גֹּלֶה, גָּלָה. אוֹתִיּוֹת א׳ ה׳ ו׳ י׳ נִקְרָאוֹת אִמּוֹת הַקְּרִיאָה.

הֶעָרָה: הַצֵּירֶה וְהַחִירִיק, הַחוֹלָם וְהַשּׁוּרוּק מִתְחַלְּפוֹת לִפְעָמִים זוּ בְזוּ: חִין-חֵן, רִישׁ-רֵישׁ, יָקִים-יָקֵם; יָקוּם-יָקֹם. הַחִירִיק וְהַשּׁוּרוּק בָּאוֹת בִּמְעַט תָּמִיד נִרְאוֹת.

ה) הַתְּנוּעוֹת אֵינָן בָּאוֹת לְבַדָּן אֶלָּא עִם אוֹת א׳: אַפְקִיד, אֶשְׁמֹר, אִם, אָקוּם, אֵצֵא, אוֹלִיךְ, אוּבַד. רַק הַשּׁוּרוּק בָּאָה לִפְעָמִים בְּרֹאשׁ הַמִּלָּה וָו הַחִבּוּר לִפְנֵי שְׁוָא וְאוֹתִיּוֹת ב׳ ו׳ מ׳ פ׳) בְּלִי א׳, וְנִקְרָאָה שׁוּרוּק גְּנוּבָה, כֵּן בָּאָה גַם הַפַּתָּח בְּסוֹף הַמִּלָּה לִפְנֵי ה׳ ח׳ ע׳: גָּבֹהַּ שׁוֹלֵחַ יָדֹעַ וְנִקְרֵאת: פַּתָּח גְּנוּבָה.

קְרָא אֶת הַפֶּרֶק הַקּוֹדֵם וְהַרְאֵה אֵיזוֹהִי תְנוּעָה פְשׁוּטָה וְאֵיזוֹהִי תְנוּעָה מֻרְכֶּבֶת; הַמֻּרְכֶּבֶת–מִמָּה הִיא מֻרְכֶּבֶת, וְאֵיזוֹהִי מֻרְכֶּבֶת נִרְאֵית וְאֵיזוֹהִי מֻרְכֶּבֶת נִסְתֶּרֶת.

בָּרְכִי, נַפְשִׁי, אֶת יְיָ!

יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד, הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ;
עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה, נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה.
הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו,
הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ, הַמְהַלֵּךְ עַל כַּנְפֵי־רוּחַ.
עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת, מְשָׁרְתָיו – אֵשׁ לֹהֵט.

יָסַד אֶרֶץ עַל־מְכוֹנֶיהָ. בַּל־תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד.
הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים, בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן;
יַשְׁקוּ כָּל־חַיְתוֹ שָׂדָי, יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צְמָאָם.
מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ;
מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה, וְלֶחֶם - לְבַב־אֱנוֹשׁ יִסְעָד.
יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יְיָ, אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע;
עֲלֵיהֶם עוֹף־הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן, מִבֵּין עֳפָאִים יִתְּנוּ קוֹל;
אֲשֶׁר־שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ, חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ.
הָרִים הַגְּבֹהִים—לַיְּעֵלִים, סְלָעִים מַחְסֶה לַשְׁפַנִּים.
עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים, שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ.
תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה, בּוֹ־תִרְמֹשׂ כָּל־חַיְתוֹ־יָעַר;
הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם;
תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן.
יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבוֹדָתוֹ עֲדֵי־עָרֶב.
מָה־רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ, יְיָ! כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ,
מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ.
זֶה הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם,
שָׁם רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר, חַיּוֹת קְטַנּוֹת עִם גְּדֹלוֹת;
שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן, לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק־בּוֹ.
כֻּלָּם אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּן לָתֵת אָכְלָם בְּעִתּוֹ;
תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֹטוּן, תִּפְתַּח יָדְךָ יִשְׂבְּעוּן טוֹב.
תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ—יִבָּהֵלוּן,
תֹּסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן וְאֶל עֲפָרָם יְשׁוּבוּן;
תְּשַׁלַּח רוּחֲךָ יִבָּרֵאוּן וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה.
הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד, יִגַּע בֶּהָרִים—וְיֶעֱשָׁנוּ
יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם, יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו;
אָשִׁירָה לַיְיָ בְּחַיָּי, אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי;

יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי, אָנֹכִי אֶשְׂמַח בַּיְיָ.
יִתַּמּוּ חַטָּאִים מִן־הָאָרֶץ וּרְשָׁעִים עוֹד אֵינָם.
בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ, הַלְלוּיָהּ!

בֵּאוּר: עוֹטֶה – לובש. – הַמְקָרֶה–עוֹשֶׂה תִּקְרָה, בונה. – עֲלִיּוֹתָיו–כנוי לעננים הַגְּבֹהִים. – רְכוּבוֹ – מרכבתו. – מְכוֹנֶיהָ – יסודותיה. – בַּנְּחָלִים – בעמקים. – יִשְׁבְּרוּ – ישקיטו. – פְּרָאִים – חיות היער. – מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ – מִגִּשְׁמֵי הברכה. – יִסְעָד – יְחַזֵּק. – יִשְׂבְּעוּ – יִרְווּ מי גשם. – לַיְּעֵלִים – מין צבאים. – לְמוֹעֲדִים – לתקופות ידועות. – יָדַע מְבוֹאוֹ – זמן שקיעתו. – לְשַׂחֶק בּוֹ – בַּיָּם. – יְשַׂבֵּרוּן – יקוו. – תּוֹסֵף (= תֶּאֱסֹף) – תקח מהם. – הַמַּבִּיט לָאָרֶץ – כזעם. – וַתִּרְעָד – יהי רעש אדמה. – וְיֶעֱשָׁנוּ – ההרים יורקים אש ועשן. –

מַעֲשֶׂה בְּ„בֶן־מֶלֶךְ“.

מבקר עד ערב סובב הולך שמואליק סמרטטור ברחובות וּבַשְּׁוָקִים, סר אל החצרות, נכנס אל הבתים לקנות ולמכור סמרטוטים ומלבושים בלואים. כפוף הוא ושחוח, פניו צנומים ומקומטים; זקנה קפצה עליו בלא־עת. עָיֵף וְיָגֵעַ מְשׁוּטט בעיר ככלב הוא שב בערב למעונתו – בית קטן ושפל, ובכיסו פרוטות מספר, ופעמים כיסו ריק ואין לו אף פרוטה אחת לפורטה. כורך פת שחרית וערבית ואוכלן ביחד, לא כדי שביעה, קורא „שמע“ ונופל על המטה. שוכב הוא בלא כח כמת וַאֲבָרָיו כבדים עליו כעופרת. בבקר יקום מת זה לתחיה, כביכול, יעמוד על רגליו ויצא לפעלו עד ערב. כך הוא חי חיי כלב בכל ימות השבוע.

אך הנה בא יום ערב שבת – וצורת ביתו השמם משתנית פתאם: מְסֻיָּד הוא וּמְנֻקֶּה וכלו אומר כבוד; השלחן ערוך מבעוד יום ומכוסה בַּמַּפָּה לבנה, ועליה שתי חלות לחם משוחות בְּחֶלְמוֹן של ביצה תאוה לעינים, ונרות דולקים במנורות נחשת מכֻרְסוֹת יפה לכבוד שבת. מנוחה נעימה בבית. ריח ניחוח ממאכלים

עֲרֵבִים הטמונים בַּכִּירָה. אֵם הבנים, שבכל השבוע היא מְפַחָמָה ועצובה, עתה פניה מאירים, צניף טהור בראשה ורוח־חן שורה עליה. ילדותיה היחפות, שעלו מן הרחצה וּקְוֻצּוֹתֵיהֶן סדורות להן תלתלים, עומדות בירכתי הבית, ומתוך פניהן נִכָּר, שהן ממתינות למחמדי עיניהן וּמְצַפּוֹת בשמחת לבב.

– הס! קול צעדים נשמע... הולכים ובאים...

– שבתא טבא! – אומר שמואליק בפתח הבית, מביט באהבה לאשתו ובניו ופניו מבהיקים.

שבתא טבא! – אומר אחריו משה׳לי בנו בקול רם, נכנס ובא הביתה בחפזון, כאיש שבשורה בפיו.

והאב והבן מקדמים את פני „מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן", הַמְלַוִּים אותם מבית הכנסת לביתם, בברכת „שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם". סמרטטור זה אינו עוד כלב, אלא בן־מלך, ולו נשמה חדשה וצורה חדשה. הוא מקדש על הכוס, נוטל־ידים וּמֵסֵב אצל השלחן; אשתו יושבת לימינו ובניו לשמאלו, בן־המלך מקדש על כוס יין־צמוקים ו„נסיכיו" הקטנים טועמים מכוסו ומתענגים על היין המשומר להם ליום זה שכלו טוב. בן־המלך בּוֹצֵעַ על „לחם מִשנה" ומחלק פרוסות חלה, חלת־סלת ממש, לִנְסִיכָיו הרעבים, ואחר – חתיכת דג קטנה, מעט מרק, עצם ובשר כִּשְׂעוֹרָה וּלְפֶת כַּזַּיִת–מיני מטעמים שלא ראו אותם בכל ימות השבוע. והגדולים עם הקטנים אוכלים את סעודתם בשמחה וּבְכַוָּנַת הלב „לכבוד שבת קדש". ושמואליק מַתְקִין את גרונו ומזמר בשמחה מזמור שיר „יום שבת":

יוֹם שַׁבָּת קֹדֶשׁ הוּא,

אַשְׁרֵי הָאִישׁ שׁוֹמְרֵהוּ וְעַל הַיַּיִן זוֹכְרֵהוּ;

וְאַל יָשִׂים אֶל לִבּוֹ: הַכִּיס רֵיק וְאֵין בּוֹ,

יִשְׂמַח וְיִרְוֶה, וְאִם לֹוֶה – הַצּוּר יִפְרַע אֶת חוֹבוֹ...

מזמר הוא, ומשורריו הקטנים מְסַיְּעִים לו בנעימה ובשמחה.

והמקהלה מזמרת שיר „מה יפית" – זה שבח של יום השביעי, שבו ינוחו יגיעי כח, וסמבטיון המתגלגל וסוער בימי החול, יעמוד וינוח מִזַּעְפּוֹ. „סַמְבַּטְיוֹן הַנָּהָר, שֶׁבְּכָל יוֹם רָץ וְנִמְהָר" – זהו ישראל עם סגולה, בימות החול הם רצים בהמולה, בא שבת באה מנוחה, ונסו יגון ואנחה!...

נם שמואליק „נח מזעפו' – שוקט הוא ושמח!..

* *

*

למחר אחר „שלש סעודות" יושב שמואליק בין השמשות בבית הכנסת ופניו כבושים בקרקע. יהודים נאנקים, מְיַבְּבִים ואומרים: „אַשְׁרֵי תְמִימֵי דָרֶךְ" -- מזמור להזכיר, כי זו שבת המלכה תשים לדרך פעמיה. השמש באה, והנה אימה חֲשֵׁכָה; ענן וערפל מתאדמים בְּשִׁפּוּלֵי הרקיע: הגיהנם הוא הבוער שם באש להבה, וקול נורא עולה באזניהם: „ישובו רשעים לשאולה!" כי הנה הרשעים מתי עולם, שביום השבת הֻנִיחוּ להם מענוייהם בנהלי גפרית ואש, והיו מתגלגלים בנחת רוח על הררי שלג, – עתה על צוארם הם נרדפים, וּמַלְאֲכֵי חַבָּלָה אצים וקוראים בזעף: שובו ורדו לאבדון וּבַעֲרוּ שם כלכם יחדו! – אוי, חלפה עונת המנוחה, חֳמַרְמְרוּ פני השמים – והיהודי רואה לפניו את הגיהנם הנורא, עֶבְרָה וזעם ומשלחת מלאכי חבלה...

ושמואליק קורא בקול קורע לב:

גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז. כִּי עֵדוֹתֶיךָ נָצָרְתִּי;
נַעֲנֵיתִי עַד מְאֹד, יְיָ, חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ,
נַפְשִׁי בְּכַפִּי תָמִיד. תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי;
רַבִּים רוֹדְפַי וְצָרָי, מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי;
לוּלֵא תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי, אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי.

ואשת שמואל'יק יושבת בשעה זו בביתה אצל התנור והובקת ידיה.

בבית חשך. הירח מציץ בעד החלון הקטן וקו אור נֶאֱצָל מהודו על הכותל נגדו. צללי ליל בתמונות משונות מפוזים שם וּמְטִילִים אימה על הילדים, העומדים צפופים כבני־צאן בהולים. מַרְכִּינִים ראשם ומחרישים. דממה – רק צְרָצוּר אל צרצור קורא שם מן הַסְּדָקִים שבקרן־זוית אצל התנור. היא יושבת שוממה ועצובת רוח ומנענעת בראשה וקוראה: „אלהי אברהם יצחק ויעקב" בנעימה עגומה מאד – שבת קדש פנה. הלך לו... עומדת היא ונוטלת גפרור וּמְשַׁפְשַׁפְתּוֹ בכותל שפשוף לבטלה גם שני, גם שלישי. עד שלבסוף מִתְרָאֶה בזעף ובצחנה כמראה אש כְּחַלְחַלָּה ותמרות עשן; והיא מדלקת נר קטן של חֵלֶב.

– שבוע טוב! – אומרים בני הבית באנחה; רואים הם בששת ימי המעשה הבאים לקראתם הֲוָרַת צרה נשכחה:

– שבוע טוב! – מצפצף שמואל'יק, נכנס לביתו בַּהֲשָׁאִי' עיניו משוטטות, פניו מַכְסִיפִין, מתחמק והולך בלי חמדה, ומבוכה ומבוקה בקרבו. אותה שעה שעת גלגול היא לשמואל'יק–בן־המלך התחיל מתהפך לכלב... אבל בן־מלך זה נאבק בכל מאמצי כח ואינו רוצה להתהפך לכלב; מבקש הוא רֶוַח והצלה ונושא עיניו למרום, אולי יש תקוה, אולי יחוס אביו שבשמים, אולי ירחם... ותקוה זו מנצנצת לו בנר של „הבדלה". מבדיל הוא על הכוס ואומר: „הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי, אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד", מריח ומעודד נפשו המתעלפת במיני בשמים ושותה מכוס של ברכה.

והוא מתעודד ומתחיל מזמר „זמירות" למוצאי שבת, והזמירות מהולות בדמעות מרות וְנִחוּמִים נעימים:

„אַדִּיר אָיוֹם וְנוֹרָא. זְכוֹר עָנְיִי וּמְרוּדִי, הָכֵן דֵּי סִפּוּקִי ... חֻקִּי. הֵן אַתָּה תִקְוָתִי, וְלִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי".

אוי, רבונו של עולם. לישועתך קויתי! רבונו של עולם. לישועתך!...

בֵּ א וּ ר: מְפֻחָמָה – שחורה, מְלֻכְלֶכֶת בפחמים. – וְאַל יָשִׂים אֶל לִבּוֹ – ואל ידאג אם כיסו ריק. – וְיִרְוֶה – ישתה לָרְוָיָה. – וְאִם לֹוֶה... – ואם ילוה לצרכי שבת, הקב״ה – הַצּוּר – ישלם את חובו. – מְיַבְּבִים – קוראים בקול בכי. – גַּל מֵעָלַי – הסר ממני. – עֵדוֹתֶיךָ–מצותיך.– נַעֲנֵיתִי – שפלתי, נכנעתי. – מַכְסִיפִין–חִוְּרִים.–.מְבוּקָה–רֵיקָנוּת. –

שַׁבָּת הַמַּלְכָּה.

יֵשׁ אַגָּדָה עַרְבִית אַחַת
עַל אֹדוֹת בְּנֵי מַלְכֵי קֶדֶם:
עַל פִּי קֶסֶם קוֹסֵם־פֶּלֶא
לְחַיְתוֹ־יַעַר הִתְהַפָּכוּ.

אַךְ יֵשׁ יוֹם–וּכְשֶׁיַּגִּיעַ,
וְסָר הַקֶּסֶם חִישׁ בְּן־רֶגַע:
עוֹר הַחַיָּה יִתְנַצֵּלוּ
וְהוֹד מַלְכוּתָם אָז יוֹפִיעַ

כִּימֵי קֶדֶם עַל פָּנֵימוֹ;
אַךְ הַיּוֹם חִישׁ קַל יַעֲבֹרָה –
וּבְקֶסֶם עוֹד הַפַּעַם
לְחַיְתוֹ־יַעַר יֵהָפֵכוּ.

* *
*

בַּת שִׁירָתִי תָּשִׁיר עַתָּה
עַל אֹדוֹת בֶּן מַלְכֵי קֶדֶם
שֶׁגַּם לוֹ קָרָה כָּאֵלֶּה;
שְׁמוֹ–יִשְׂרָאֵל. עַל פִּי קֶסֶם

נֶהְפַּךְ נְסִיךְ זֶה לְכֶלֶב,
כֶּלֶב נִבְזֶה בֵּין הַכְּלָבִים –
שֶׁבְּאַשְׁפַּתּוֹת יִתְגַּלְגְּלָה
וּלְמַאֲכָלוֹ יְגָרֵם עָצֶם.

וּמְנֻאָץ הוּא וּמְקֻלָּל
תָּמִיד, תָּמִיד מִבְּלִי הֶרֶף,
כָּל שִׁכּוֹר, כָּל נַעַר־פֶּרֶא
יַדֶּה אֶבֶן בּוֹ, יַכֵּהוּ.

אַךְ כָּל עֶרֶב, עֶרֶב שַׁבָּת
בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת–שׁוּר, הוֹי, פֶּלֶא!
חָלַף עָבַר לוֹ הַקֶּסֶם–
וְשָׁב וּלְאִישׁ הַכֶּלֶב יֶהִי.

וּבְתִפְאֶרֶת אָדָם יֵלֵךְ
זְקוּף קוֹמָה וּגְבַהּ עֵינַיִם,

וּתְפַעֲמֵהוּ נִשְׁמַת אֱנוֹשׁ,
נִשְׁמַת שַׁבָּת בּוֹ נֻפָּחָה.

בְּבִגְדֵי שַׁבָּת כְּלִילֵי טֹהַר
יֵלֵךְ אַט אֶל בֵּית הַכְּנֶסֶת׳
„הוֹי, מַה טוֹבוּ אֹהָלֶיךָ
יַעֲקֹב אָבִי, מַה נָּעֲמוּ!"

בְּבֵית הַכְּנֶסֶת דְּמָמָה דַקָּה
מִן הַדַּקָּה תִּשָּׁמֵעַ;
זוֹהִי נִשְׁמַת יַעֲקֹב בָּבָא,
שֶׁעֵין בָּשָׂר לֹא תִרְאֶנָּה.

דְּמָמָה. רַק הַשַּׁמָּשׁ יַעַל
שָׁם עַל סַפְסָל, עַל מִשְׁנֵהוּ,
אֶת הַנֵּרוֹת מַהֵר יַעַל
וַיְהִי אוֹר וְזֹהַר־פֶּלֶא.

נֵרוֹת נֹחַם, נֵרוֹת קֹדֶשׁ,
מַה תַּבְרִיקוּ, מַה תַּזְהִירוּ!
כַּמָּה רוּחוֹת נוֹגִים קֹדְרִים
כֹּה תָאִירוּ וּתְנַחֵמוּ!

שָׁם לִפְנֵי אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ
הַמְכֻסֶּה בַּפָּרֹכֶת
הָעֲשׂוּיָה מֶשִׁי טָהוֹר
וּמִשְׁבְּצֶת אַבְנֵי שֹׁהַם –

שָׁם לִפְנֵי הַתֵּבָה עוֹמֵד
כְּבָר הַחַזָּן, יַנְעִים זֶמֶר,
וּבְמַנְגִּינַת־נֹעַם יַעַן
„לְכָה דוֹדִי, לִקְרַאת כַּלָּה!"

„בֹּאָה, דוֹדִי, הֵן כַּלָּתְךָ
זוֹ הַמַּלְכָּה חִישׁ תּוֹפִיעַ;
עוֹד מְעַט וְתָסִיר כַּלָּה
אֶת הַצָּעִיף מִפָּנֶיהָ!"

אָז יִתְעוֹרֵר בֶּן־הַמֶּלֶךְ
וּשְׁתֵּי עֵינָיו, מַעְיְנוֹת טֹהַר,
תִּתְנוֹצֵצְנָה בְּגִילַת נֵצַח
וּבַעֲלִיצוּת־נֶפֶשׁ יִקְרָא:

מַה זֹּאת אֶרְאֶה שָׁם? הַאֵין זֶה
שָׁם הַיַּרְדֵּן בְּשׂוֹא גַּלָּיו?
הַאֵין אֵלֶּה אֹרְחוֹת גְּמַלִּים
הַמִּתְנַהֲלִים אַט עַל גְּדוֹתָיו?

מַה זֹּאת אֶרְאֶה? הַאֵין אֵלֶּה
עֶדְרֵי עִזִּים עַל הַר גִּלְעָד?
הַאֵין אֵלֶּה הַמִּצְלְתַּיִם
שָׁם עַל צַוְּארֵי הָעַתּוּדִים?

° °
*

אַךְ הִנֵּה בָא הַיּוֹם אֶל קִצּוֹ;
נוּגָה נֶפֶשׁ בֶּן־הַמֶּלֶךְ:

עוד מְעַט וְעִם הַלַּיְלָה
יָשׁוּב אֵלָיו מַר הַקֶּסֶם.

מַרְגִּישׁ הוּא, כִּי הַמְכַשֵּׁפָה
שׁוֹלְחָה עָמֹק צִפָּרְנֶיהָ
אֶל נִשְׁמָתוֹ וּמְהַפַּכְתָּהּ
רֶגַע קָט לְנִשְׁמַת כֶּלֶב.

וּמַלְכָּתוֹ לוֹ מַגֶּשֶׁת
אָז אֶת כּוֹסָהּ, כּוֹס הַפְּרִידָה;
וּמִכּוֹסָהּ אַט גּוֹמֵעַ
בֶּן־הַמֶּלֶךְ אֶת הַיַּיִן,

וְאֶת הַטִּפָּה הַנִּשְׁאֶרֶת
עַל הַשֻּׁלְחָן יִשְׁפְּכֶנָּה,
טוֹבֵל בָּהּ נֵר הַ„הַבְדָּלָה"
בַּאֲנָחָה--וִיכַבֶּנָּה...

בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת.

יום השבת עם חֲשֵׁכָה. אבא הלך לו לבית המדרש, גם אחי ואחותי הלכו להם. אין איש בבית מלבד אמי. היא יושבת לה דומם על הַדַּרְגָּשׁ, שקועה כֻּלָּהּ באַפְלוּלִית החדר ואני על שְׁרַפְרַף קטן לרגליה. ראשי מוּטָּל על ברכיה. היש אני בידיה הרכות והחמות, כשהן מְמַשְׁמְשׁוֹת בראשי וּמְלַטְּפוֹת את לחיי ואת צוארי, ועיני נסגרות מֵרֹב מתיקות. עֵיני סגורות ואזני קשובות למעשיותיה היפות. ומספרת היא לי בלחש – ומה רך ומה חם ומה מתוק קולה!

„מעשה במלך גדול שהיה לו בן ובת, ושם הבן „ישראל", ושם הבת – אבן שם נפלא היה לה, בני,–„שבת" היה שמה; והבן נחמד וטוב מֵאֵין כמוהו בבנים, והבת נעימה וטובה, מאין כמוה בִּבְנוֹת כל הארץ. ויהי היום ויחטא הבן לאביו המלך, ויעש הרע בעיניו. ויקצוף המלך על בנו הַסּוֹרֵר, ויצו בהמתו ויפשיטו את מַחְלְצוֹת־המלוכה מעליו וילבישוהו בגדים צוֹאִים, ויגרשהו מעל פניו אל מִכְלְאוֹת צאנו האפלים, להיות שם רועה עם רועיו ולהתרועע עם כלביהם."

„וימים רבים עברו, ושנים רבות חלפו, ובן־המלך עודנו מתגולל במכלאות הצאן האפלים והַנֶּאֱלָחִים, וישכח מרוב ימים, כי בן־מלך הוא; גם חדל לְקַוּוֹת לשוב אל היכלו הנהדר, ויתן את לבו כְּלֶב הרועים ויהי רֵעַ לכלביהם. אך שבת, בת־המלך הטובה, זוכרת את אחיה האמלל, שנעשה רועה וחי בדִיר אָפֵל, והיא מתמלאה רחמים עליו, רחמים וגעגועים רבים, והיא מתנפלת לפני אביה המלך, בּוֹכָה היא ומתחננת אליו להשיב את אחיה מִגָּלוּתוֹ; אך המלך עונה לה: „עוד טרם הגיעה העת לְחֶנְנָה, עוד לא בא מועד!"

ומדי שבוע בשבוע עוזבת בת־המלך את היכלה, והיא יפה ומזהירה אז כאור שבעת הימים, ומלאכים וכוכבים ישירו ויזמרו לה וִילַווּ אותה. והיא יורדת ובאה אל אחיה האמלל המתגולל ברפש, נִגֶּשֶׁת אליו ונושקת לו. אז יֵאוֹרוּ פתאם פני בן־המלך הַנִּדָּח, וזכר מי הוא ומי אביו, וחִבֵּק את אחותו הנעימה באהבה וגעגועים רבים וְיזמר לה זמירות נעימות, אשר למד בנעוריו בית אביו המלך, וְשָׂשׂ ושמח בכל לב. וכאיש אשר אמו תְּנַחֲמֶנּוּ בִיגונוֹ, כן תנחמהו אחותו בת־המלך, כי בא יבא היום ושב אל כבודו הגדול ואל בית אביו המלך כבימי קדם! והאמין לה בן־המלך בכל לב, והָיְתָה רוחו ונפשו תגיל בתִקְוַת עֲתִידוֹ. ככה ישתעשעו יחד יום תמים".

„אך היום יחלוף מהר – גומרת אמי באנחה - בת־המלך תֵּעָלֵם ועוד הפעם הַחשֶׁךְ יְשׁוּפֶנּוּ..."

וצללים שחורים ממלאים את החדר ומקיפים את אמי, ואין אני רואה את פניה עוד; דומה שהצללים עוטים מַעֲטֵה־חשֶׁךְ את בת־המלך בְּהִפָּרְדָהּ מאחיה הַמְקֻלָּל לשוב אל היכלה...

ואני שומע שוב את קול אמי, קול נוֹבֵעַ עצב ממקוו הנשמה ורָווּי בדמעות:

„אלהי אברהם, יצחק ויעקב! שַׁבַּתְּךָ הקדושה חולפת..."

דומה שאני שומע בקולה בכי בן־המלך על פרידת אחותו הטובה . . .

הערה: המורה מציע לתלמידים לכתוב הרצאה על דבר השבת וערכה הגדול בחיי עמנו, על האגדות של שבת (הַלְוָיַת המלאכים, הסמבטיון, הגיהנם במוצאי שבת) והרעיון הרצוף בהן.

שְׁוָא.

א) כָּל אוֹת הַבָּאָה בְּרֹאשׁ הַמִּלָּה אוֹ בְּאֶמְצָעָהּ בְּלִי תְנוּעָה מְנֻקֶּדֶת בִּשְׁוָא (ְ), כְּבוֹ־דִי, תִּפְ־אַרְ־תִּי, אוֹת זוֹ נִקְרֵאת אוֹת שְׁוָאִית.

הֶעָרָה: אוֹת א׳ בְּאֶמְצַע הַמִּלָּה אַחַר תְּנוּעָה מֻרְכֶּבֶת בָּאָה תָמִיד בְּלִי שְׁוָא: מָצָאתִי, קָרָאנוּ; וְלִפְעָמִים גַּם אַחַר תְּנוּעָה פְשׁוּטָה: מְלֶאכֶת, מְלַאכְתִּי, לִקְרַאת.

ב) בְּסוֹף הַמִּלָּה לֹא יָבֹא שְׁוָא כְּמוֹ: אִישׁ טוֹב גּוֹמֵל חֶסֶד; מִלְּבַד בְּאוֹתִיּוֹת ךְ תְ: אַתְּ נָתַתְּ לִי אֶת סִפְרֵךְ. אֲבָל אִם יֵשׁ בְּסוֹף הַמִּלָּה שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת בְּלִי תְנוּעוֹת, מְנֻקֶּדֶת גַּם הָאוֹת הָאַחֲרוֹנָה בִּשְׁוָא: יִשְׁטְ, יַפְתְּ, יֵבְךְּ, יֵרְדְּ, יַשְׁקְ.

שְׁאֵלוֹת: מַהִי אוֹת שְׁוָאִית? – אַיֵּה בָא הַשְּׁוָא? – מָתַי חָסֵר הַשְּׁוָא? – מָתַי הוּא חָסֵר גַּם בְּאֶמְצַע הַמִּלָּה? – מָתַי הוּא בָא גַּם בְּסוֹף הַמִּלָּה?–

שְׁוָא נָח וָנָע. שְׁוָא מֻרְכָּב.

א) אוֹת בְּלִי תְנוּעָה אֵינָהּ נוֹחָה לְהִתְבַּטֵּא כְּשֶׁהִיא לְעַצְמָהּ, אֶלָּא עִם אוֹת מְנֻקֶּדֶת שֶׁלְּפָנֶיהָ, כְּמוֹ: דָּג, יָד, בַּק־בּוּק. הָאוֹתִיּוֹת ג׳ ד׳ ק׳ הַשְּׁוָאִיּוֹת מִתְבַּטְּאוֹת בְּעֶזְרַת הַהֲבָרוֹת: דָּ(ג), יָ(ד), בַּ(ק) בּוּ(ק) שֶׁלִּפְנֵיהֶן. שְׁוָא זֶה נִקְרָא שְׁוָא נָח.

ב) אוֹת בְּלִי תְנוּעָה מִתְבַּטְּאָה גַּם עִם אוֹת מְנֻקֶּדֶת שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ, כְּמוֹ: גְּדִי, דְּלִי. קְשֹׁר. בַּמִּלִּים הַלָּלוּ הָאוֹתִיּוֹת ג׳ ד׳ ק׳ מִתְבַּטְּאוֹת בְּעֶזְרַת הַהֲבָרוֹת: (גְּ)דִי (דְּ)לִי (קְ)שֹׁר שֶׁאַחֲרֵיהֶן. שְׁוָא כָּזֶה נִקְרָא שְׁוָא נָע.

הֶעָרָה: שְׁוָא נָע אָנוּ מְבַטְּאִים לָרֹב כַּחֲצִי סֶגוֹל, וּבְיִחוּד לִפְנֵי אוֹת רָפָה: שְׁאַל, דְּהַר, בְּחַר וּכְדוֹמֶה.

ג) אוֹתִיּוֹת הַגָּרוֹן א׳ ה׳ ח׳ ע׳ הָרָפוֹת, שֶׁקָּשֶׁה לְבַטְּאָן בְּלִי תְנוּעָה, שְׁוָא נָע הַבָּא תַחְתֵּיהֶן מֻרְכָּב עִם פַּתָּח (ֲ) כְּמוֹ: אֲנִי, הֲדֹף, חֲקֹר, עֲשֵׂה. שְׁוָא מֻרְכָּב זֶה נִקְרָא חֲטַף פַּתָּח; יֵשׁ שֶׁהַשְּׁוָא מֻרְכָּב עִם סֶגוֹל (ֱ) כְּמוֹ: אֱמֹר, אֱהֶרֹם, אֱעֱזֹר; שְׁוָא מֻרְכָּב זֶה נִקְרָא: חֲטַף סֶגוֹל; וְיֵשׁ שֶׁהַשְּׁוָא מֻרְכָּב בְּקָמָץ (ֳ) כְּמוֹ: אֳנִיָּה, יָחֳרַם, יָעֳמַד. שְׁוָא מֻרְכָּב כָּזֶה נִקְרָא: חֲטַף קָמָץ; כָּל שְׁוָא מֻרְכָּב הוּא נָע.

ד) מִן הָאָמוּר לְמַעְלָה אָנוּ רוֹאִים, כִּי א): שְׁוָא בְּסוֹף הַמִּלָּה הוּא שְׁוָא נָח; ב): כָּל שְׁוָא בְּרֹאשׁ הַמִּלָּה הוּא שְׁוָא נָע; ג): כָּל שְׁוָא מֻרְכָּב הוּא שְׁוָא נָע.

הֶעָרָה: לְהַכִּיר אֶת הַשְּׁוָא הַבָּא בְּאֶמְצַע הַמִּלָּה אִם הוּא נָח אוֹ נָע, נֵדַע מִן כְּלָלֵי הַהֲבָרוֹת הַבָּאִים לְהַלָּן.

שְׁאֵלוֹת: אֵיךְ מִתְבַּטֵּאת אוֹת שְׁוָאִית? – אֵילוּ שְׁוָאִים יֵשׁ? – מַהוּ שְׁוָא נָח, וּמַהוּ שְׁוָא נָע? – אֵיךְ אָנוּ מְבַטְּאִים אֶת הַשְּׁוָא הַנָּע? – אֵיךְ בָּא שְׁוָא נָע תַּחַת אוֹתִיּוֹת הַגָּרוֹן? – אֵיךְ הוּא נִקְרָא? – כַּמָּה שְׁוָאִים מֻרְכָּבִים יֵשׁ? – מַה שְּׁמוֹתָן? – אֵיזֶה שְׁוָא הוּא נָח? – אֵיזֶהוּ נָע? –

בְּיוֹם הַסְּעָרָה.

בְּיוֹם הַסְּעָרָה, –
עַל רֹאשׁ הַיַּעַר נִצְבְּרָה כְּבָר חֶשְׁרַת עָבִים
וּקְרָב בִּלְבָבָם;
אַךְ הֵם מִתְאַפְּקִים עוֹד וְכוֹבְשִׁים זַעֲמָם רֶגַע
וּבְסֵתֶר רַעַם תִּרְגַּז בִּטְנָם;
וְעָב אֶל עָב, כִּמְבַשֵּׂר רָעָה קְרוֹבָה,
שׁוֹלֵחַ רִמְזֵי בְרָקִים בְּחִפָּזוֹן:
„הִכּוֹנָה!"

וּבְטֶרֶם נוֹדַע מִי הָאוֹיֵב
וְאֵי מִזֶּה הָאוֹיֵב יָבֹא –
הַיַּעַר כֻּלּוֹ קוֹדֵר עוֹמֵד מוּכָן
לְכָל פֻּרְעָנוּת שֶׁבָּעוֹלָם.
פִּתְאֹם – צְלִיף! בְּרַק־נוּר! הַיַּעַר חָוַר,
הָעוֹלָם הִבְהֵב, –
הַךְ־הָךְ! הִתְפּוֹצֵץ רַעַם, זָע הַיַּעַר –
וַיִּרְתָּח!
וְשִׁשִּׁים רִבּוֹא פָּרִיצֵי רוּחוֹת
הָרוֹאִים וְאֵינָם נִרְאִים
בִּשְׁרִיקוֹת פְּרָאִים פָּשְׁטוּ עַל אַדִּירָיו
וַיֹּאחֲזוּם פִּתְאֹם בִּבְלוֹרִיתָם,
וַיְטַלְטְלוּם טַלְטֵלָה, הָלְמוּ רֹאשָׁם –
וְרַעַם אַחֲרֵי רָעַם!
וּבָא מִתּוֹךְ הַסְּעָרָה קוֹל הֲמוֹן הַיַּעַר,
רְחַב־הֲמוּלָה, כְּבַד־תְּשׁוּאוֹת,
כִּשְׁאוֹן מִשְׁבָּרִים רְחוֹקִים כִּבְדֵי מַיִם;
וְכֻלּוֹ אוֹמֵר רַעַשׁ, רַעַשׁ, רָעַשׁ...

באור: נִצְבְּרָה – נאספה. – חַשְׁרַת עָבִים – קבוצת עננים רבים. – וּקְרָב – מלחמה. – כּוֹבְשִׁים (=עוצרים) זַעְמָם – מתאפקים מכעס. – הַכּוֹנָה – היה נכון למלחמה. – פֻּרְעָנוּת – צרה, אסון. – צְלִיף – מְעוּף ברק כְּמַצְלִיף (=כמכה בשוט). – הִבְהֵב – התחיל בוער, התלקח. – זָע – רעד. – אַדִּירָיו – עציו האדירים. – בִּבְלוֹרִיתָם – בשערותיהם הארוכות, כלומר, בענפיהם הגדולים. – וַיְטַלְטְלוּם – הניעום בחזקה. – כְּבַד תְּשׁוּאוֹת – שמשמיע רעש גדול. – כִּבְדֵי מַיִם – בעלי מים רבים. –

מִמִּשְׁלֵי שְׁלֹמֹה.

תְּהִלַּת הַחָכְמָה.

א אַשְׁרֵי אָדָם מָצָא חָכְמָה, וְאָדָם — יָפִיק תְּבוּנָה;
כִּי טוֹב סַחְרָהּ מִסְּחַר־כָּסֶף, וּמֵחָרוּץ — תְּבוּאָתָהּ.
ב יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים וְכָל־חֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁווּ בָהּ;
ג אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד.
ד דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ - שָׁלוֹם.
ה עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר.

* * *

ו שִׁמְעוּ, בָנִים, מוּסַר אָב וְהַקְשִׁיבוּ לָדַעַת בִּינָה;
כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם, תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ:
ז רֵאשִׁית חָכְמָה — קְנֵה חָכְמָה, וּבְכָל־קִנְיָנְךָ קְנֵה בִינָה.
ח סַלְסְלֶהָ וּתְרוֹמְמֶךָּ, אֶהָבֶהָ וְתִצְּרֶךָּ
ט תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת־חֵן, עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ.
י שְׁמַע, בְּנִי, וְקַח אֲמָרָי, וְיִרְבּוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים.
יא בְּדֶרֶךְ חָכְמָה הֹרֵיתִיךָ, הִדְרַכְתִּיךָ בְּמַעְגְּלֵי־יֹשֶׁר.
יב בְּלֶכְתְּךָ לֹא יֵצַר צַעֲדֶךָ, וְאִם תָּרוּץ לֹא תִכָּשֵׁל.
יג הַחֲזֵק בַּחָכְמָה אַל תֶּרֶף, נִצְּרֶהָ, כִּי הִיא חַיֶּיךָ.

בֵּאוּר.

וְאָדָם — וְאַשְׁרֵי אדם. — יָפִיק — יוציא. — מֵחָרוּץ — מזהב נבחר. — פְּנִינִים — מין אבן יקרה (קאָראַללען). — חֲפָצֶיךָ — חמודותיך. — וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר — כל האוחז בה הוא מאושר. — לֶקַח — תורה. — סַלְסְלֶהָ — חַבֵּב אותה. — לִוְיַת־חֵן — עֲדִי יפה. — תְּמַגְּנֶךָּ — תכסיר לך. — לֹא יֵצַר צַעֲדֶךָ — לא תִכָּשֵׁל. — נִצְּרֶהָ = נְצֹרֶהָ - (צווי), שְׁמֹר אותה. —

יד שְׁמַע, בְּנִי, מוּסַר אָבִיךָ וְאַל־תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ.
טו לֹא יֶאֱהַב לֵץ הוֹכֵחַ לוֹ, אֶל חֲכָמִים לֹא יֵלֵךְ.
טז מְכַסֶּה פְשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ, וּמוֹדֶה וְעֹזֵב יְרֻחָם.

הֶחָכָם וְהַכְּסִיל.

א אוֹהֵב מוּסָר אוֹהֵב דָּעַת, וְשׂוֹנֵא תוֹכַחַת בָּעַר.
ב אַל תּוֹכַח לֵץ, פֶּן יִשְׂנָאֶךָּ; הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ.
ג תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד, הוֹדַע לַצַּדִּיק וְיוֹסֶף לֶקַח.
ד דֶּרֶךְ אֱוִיל יָשָׁר בְּעֵינָיו, וְשׁוֹמֵעַ לְעֵצָה חָכָם.
ה בְּאָזְנֵי כְסִיל אַל תְּדַבֵּר, כִּי יָבוּז לְשֵׂכֶל מִלֶּיךָ.
ו אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת בָּעֱלִי,
לֹא תָסוּר מֵעָלָיו אִוַּלְתּוֹ.
ז שׁוֹט לַסּוּס, מֶתֶג לַחֲמוֹר, וְשֵׁבֶט–לְגֵו כְּסִילִים.
ח אַל תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ, פֶּן תִּשְׁוֶה לּוֹ גַם אָתָּה.
ט אִישׁ חָכָם נִשְׁפָּט אֶת אִישׁ אֱוִיל וְרָגַז וְשָׂחַק וְאֵין נָחַת.
י פָּגוֹשׁ דֹּב שַׁכּוּל בְּאִישׁ וְאַל כְּסִיל בְּאִוַּלְתּוֹ.
יא לָמָּה זֶּה מְחִיר בְּיַד כְּסִיל? לִקְנוֹת חָכְמָה? וְלֶב אָיִן!
יב לֹא־יַחְפֹּץ כְּסִיל בִּתְבוּנָה, כִּי אִם בְּהִתְגַּלּוֹת לִבּוֹ.

בֵּאוּר.

לֵץ – כְּסִיל, קל דעת. – לֹא יֶאֱהַב לֵץ... הכסיל אינו אוהב שיוכיחוהו, על כן לא ילך אל חכמים. – וּמוֹדֶה – מִתְוַדֶּה על חטאיו. – וְעֹזֵב – וזוכו הרעה. – יְרֻחָם – יסלחו לו. –

אוֹהֵב מוּסָר... – מי שאוהב דעת אוהב לשמוע מוסר, וְהַבַּעַר שונא תוכחה. – תֵּן לְחָכָם – דברי חכמה. – רִיפוֹת – שעורים כְּתוּשִׁים, גְּרִיסִין. – עֱלִי – יד המכתשת. – נִשְׁפָּט – מִתְוַכֵּחַ. – וְרָגַז וְשָׂחַק – החכם על דברי הכסיל. – וְאֵין נַחַת – ואין לו הֲנָאָה. – פָּגוֹשׁ דֹּב שַׁכּוּל... – טוב לאיש שיפגשהו דוב שכול, מלפגש כסיל. – מְחִיר – כסף, רכוש. – בְּהִתְגַּלּוֹת לִבּוֹ – לְגַלּוֹת דַּעְתּוֹ. –

יג כַּשֶּׁלֶג בַּקַּיִץ וְכַמָּטָר בַּקָּצִיר, כֵּן לֹא נָאוֶה לִכְסִיל כָּבוֹד.
יד בֵּן חָכָם יְשַׂמַּח אָב, וּבֵן כְּסִיל תּוּגַת אִמּוֹ.
טו אִם חָכַמְתָּ, חָכַמְתָּ לָּךְ, וְלַצְתָּ – לְבַדְּךָ תִשָּׂא.

הַצַּדִּיק וְהָרָשָׁע.

א בְּאֹרַח רְשָׁעִים אַל־תָּבֹא, וְאַל־תְּאַשֵּׁר בְּדֶרֶךְ רָעִים;
כִּי לֹא יִישְׁנוּ אִם לֹא יָרֵעוּ, וְנִגְזְלָה שְׁנָתָם אִם לֹא יַכְשִׁילוּ;
כִּי לָחֲמוּ לֶחֶם רֶשַׁע וְיֵין חֲמָסִים יִשְׁתּוּ.
ב דֶּרֶךְ רְשָׁעִים כָּאֲפֵלָה, לֹא יָדְעוּ בַּמֶּה יִכָּשֵׁלוּ;
וְאֹרַח צַדִּיקִים כְּאוֹר נֹגַהּ, הוֹלֵךְ וָאוֹר עַד נְכוֹן הַיּוֹם.
ג שִׂמְחָה לַצַּדִּיק עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, וּמְחִתָּה – לְפֹעֲלֵי אָוֶן.
ד כַּעֲבוֹר סוּפָה – וְאֵין רָשָׁע, וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם.
ה צַדִּיק מִצָּרָה נֶחֱלָץ וַיָּבֹא רָשָׁע תַּחְתָּיו.
ו שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם, וּרְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בְרָעָה.
ז בְּטוּב צַדִּיקִים תַּעֲלֹץ קִרְיָה, וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה.
ח זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה, וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב.
ט אַל־תְּקַנֵּא בְּאַנְשֵׁי רָעָה, וְאַל־תִּתְאָו לִהְיוֹת אִתָּם;
כִּי שֹׁד יֶהְגֶּה לִבָּם, וְעָמָל שִׂפְתֵיהֶם תְּדַבֵּרְנָה;
כִּי לֹא תִהְיֶה אַחֲרִית לָרָע, נֵר רְשָׁעִים יִדְעָךְ.

בֵּאוּר.

חָכַמְתָּ לָּךְ – לתועלתך. – וְלַצְתָּ ...–ואם נִסְכַּלְתָּ אתה תסבול.–
תְּאַשֵּׁר – תדרוך. – לָחֲמוּ – אכלו. – חֲמָסִים – חמס, גזל. – כְּאוֹר נֹגַהּ – באור עמוד השחר. – שִׂמְחָה לַצַּדִּיק ...–הצדיק שמח, כשעושים משפט. – וּמְחִתָּה – פחד. – כַּעֲבוֹר סוּפָה – כאשר תעבור מהר רוח סערה. – נֶחֱלָץ – נמלט. – יִכָּשְׁלוּ בְרָעָה – אחת ולא יקומו. – תַּעֲלֹץ – תעלז. – יִרְקָב – עמים בקבר, כי אין מזכיר שמם. – וְעָמָל – רֶשַׁע. – יִדְעָךְ – יִכְבֶּה. –

י הָסֵר מִמְּךָ עִקְּשׁוּת פֶּה וּלְזוּת שְׂפָתַיִם הַרְחֵק מִמֶּךָּ.
יא עֵינֶיךָ לְנֹכַח יַבִּיטוּ וְעַפְעַפֶּיךָ יַיְשִׁירוּ נֶגְדֶּךָ.
יב מִכָּל מִשְׁמָר נְצֹר לִבֶּךָ, כִּי מִמֶּנּוּ תוֹצְאוֹת חַיִּים.

אַהֲבָה וְשִׂנְאָה.

א טוֹב אֲרֻחַת יָרָק וְאַהֲבָה שָׁם מִשּׁוֹר אָבוּס וְשִׂנְאָה־בוֹ.
ב שִׂנְאָה תְּעוֹרֵר מְדָנִים, וְעַל כָּל פְּשָׁעִים תְּכַסֶּה אַהֲבָה.
ג כֹּרֶה שַׁחַת בָּהּ יִפֹּל, וְגֹלֵל אֶבֶן אֵלָיו תָּשׁוּב
ד אַל־תֹּאמַר: אֲשַׁלְּמָה רָע; קַוֵּה לַיְיָ וְיוֹשַׁע לָךְ.
ה בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל־תִּשְׂמָח, וּבִכָּשְׁלוֹ אַל־יָגֵל לִבֶּךָ,
פֶּן יִרְאֶה יְיָ וְרַע בְּעֵינָיו, וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ.
ו אִם רָעֵב שֹׂנַאֲךָ הַאֲכִילֵהוּ לָחֶם וְאִם צָמֵא הַשְׁקֵהוּ מָיִם;
כִּי גֶחָלִים אַתָּה חוֹתֶה עַל רֹאשׁוֹ וַיְיָ יְשַׁלֶּם לָךְ.
ז בִּרְצוֹת יְיָ דַּרְכֵי אִישׁ גַּם אוֹיְבָיו יַשְׁלִים אִתּוֹ.
ח גֶּבֶר מַחֲלִיק אֶל רֵעֵהוּ רֶשֶׁת פּוֹרֵשׂ עַל פְּעָמָיו.
ט בִּשְׂפָתָיו יִנָּכֵר שׂוֹנֵא וּבְקִרְבּוֹ יָשִׁית מִרְמָה;
כִּי־יְחַנֵּן קוֹלוֹ, אַל־תַּאֲמֶן־בּוֹ, כִּי שֶׁבַע תּוֹעֵבוֹת בְּלִבּוֹ.
נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב, וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא.

בֵּאוּר.

הָסֵר מִמְּךָ עִקְּשׁוּת פֶּה – אל תעשה דבר רע, שהבריות יעקמו פיהם עליך. – וּלְזוּת שְׂפָתַיִם – עקימת שפתים. – לְנֹכַח יַבִּיטוּ – שים עין על דרכך. – יַיְשִׁירוּ – יביטו ישר. – מִכָּל מִשְׁמָר – יותר מכל מה שאתה שומר. –

אָבוּס – מְפֻטָּם. – מְדָנִים – ריב. – גּוֹלֵל אֶבֶן – למעלה –. – וּבִכָּשְׁלוֹ – וּבְהִכָּשְׁלוֹ. – מֵעָלָיו אַפּוֹ – עליך. – חוֹתֶה... – גּוֹרֵף ונותן, כלומר: טוב לבך אליו יכאיבהו מאד. – מַחֲלִיק – מדבר דברי חֹנֶף וחלקות. – יִנָּכֵר – יִתְנַכֵּר, יתחפש. – יְחַנֵּן קוֹלוֹ – ידבר בחן ובנעימות. – נֶאֱמָנִים – מתקבלים באהבה. – נַעְתָּרוֹת – מרובות ומיגתרות. –

יא כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם.
יב דְּבַשׁ מָצָאתָ אֱכֹל דַּיֶּךָּ, פֶּן־תִּשְׂבָּעֶנּוּ וַהֲקֵאתוֹ:
הֹקַר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ, פֶּן־יִשְׂבָּעֲךָ וּשְׂנֵאֶךָ.
יג אַל־תִּלְחַם אֶת־לֶחֶם רַע עָיִן וְאַל־תִּתְאָו לְמַטְעַמֹּתָיו;
„אֱכֹל וּשְׁתֵה!"—יֹאמַר לָךְ, וְלִבּוֹ בַּל עִמָּךְ.

הַכַּעַס וְהַגַּאֲוָה.

א מַעֲנֶה רַּךְ יָשִׁיב חֵמָה, וּדְבַר־עֶצֶב יַעֲלֶה־אָף.
ב אִישׁ חֵמָה יְגָרֶה מָדוֹן, וְאֶרֶךְ אַפַּיִם יַשְׁקִיט רִיב.
ג פֶּחָם לְגֶחָלִים וְעֵצִים לְאֵשׁ וְאִישׁ מִדְיָנִים לְחַרְחַר רִיב.
ד טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ – מִלֹּכֵד עִיר.
ה שֵׂכֶל אָדָם הֶאֱרִיךְ אַפּוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ עֲבֹר עַל פָּשַׁע.
ו עִיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה: אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעְצָר לְרוּחוֹ.
ז כֹּבֶד אֶבֶן וְנֵטֶל הַחוֹל וְכַעַס אֱוִיל כָּבֵד מִשְּׁנֵיהֶם.
ח גַּאֲוַת אָדָם תַּשְׁפִּילֶנּוּ. וּשְׁפַל־רוּחַ יִתְמֹךְ כָּבוֹד.
ט לִפְנֵי־שֶׁבֶר—גָּאוֹן, וְלִפְנֵי כָבוֹד—עֲנָוָה.
י נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן: אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת־שָׁקֶר.
יא יְהַלֶּלְךָ זָר וְלֹא־פִיךָ, נָכְרִי—וְאַל־שְׂפָתֶיךָ.
יב בְּרֹב דְּבָרִים לֹא יֶחְדַּל פָּשַׁע, וְחוֹשֵׂךְ שְׂפָתָיו מַשְׂכִּיל.
יג נֹצֵר פִּיו שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ פֹּשֵׂק שְׂפָתָיו מְחִתָּה־לוֹ.

בֵּאוּר.

הֹקַר רַגְלְךָ ... בַּקְּרֵהוּ לעתים רחוקות. – רַע עָיִן – קמצן. –

וּדְבַר עֶצֶב – דברי רֹגֶז. – יְגָרֶה מָדוֹן – מעורר ריב. – עִיר פְּרוּצָה...– בעיר שנהרסה חומתה ואינה בטוחה מפני אויב, כן איש שאינו יכול להתאפק בשעת כעסו. – נֵטֶל – משא. – שְׁפַל־רוּחַ – עָנָו. – יִתְמֹךְ כָּבוֹד – הכבוד יְתַמְכֵהוּ. – נְשִׂיאִים – עֲנָנִים. – מִתְהַלֵּל ... מבטיח לתת ואינו מְקַיֵּם. – חוֹשֵׂךְ – מונע. – פֹּשֵׂק – פותח ומרחיב. – מְחִתָּה – שֶׁבֶר. –

יד שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ.
טו מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד־לָשׁוֹן.
טז גַּם אֱוִיל מַחֲרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב, אוֹטֵם שְׂפָתָיו נָבוֹן.

הָעַצְלוּת.

א עֹבֵד אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע־לָחֶם, וּמְרַדֵּף רֵיקִים יִשְׂבַּע־רִישׁ.
ב עַצְלָה תַּפִּיל תַּרְדֵּמָה, וְנֶפֶשׁ רְמִיָּה תִּרְעָב.
ג תַּאֲוַת עָצֵל תְּמִיתֶנּוּ, כִּי מֵאֲנוּ יָדָיו לַעֲשׂוֹת.
ד מִתְאַוָּה וָאַיִן נַפְשׁוֹ עָצֵל, וְנֶפֶשׁ חָרוּצִים תְּדֻשָּׁן.
ה אַל־תֶּאֱהַב שֵׁנָה פֶּן־תִּוָּרֵשׁ, פְּקַח עֵינֶיךָ שְׂבַע־לָחֶם.
ו לֵךְ אֶל־נְמָלָה, עָצֵל! רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם:
אֲשֶׁר אֵין־לָהּ קָצִין, שֹׁטֵר וּמֹשֵׁל,
תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ, אָגְרָה בַקָּצִיר מַאֲכָלָהּ.
ז הַדֶּלֶת תִּסּוֹב עַל צִירָהּ, וְעָצֵל—עַל־מִטָּתוֹ.
ח עַד־מָתַי, עָצֵל, תִּשְׁכָּב? מָתַי תָּקוּם מִשְּׁנָתֶךָ?
ט טָמַן עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלַּחַת, נִלְאָה לַהֲשִׁיבָהּ אֶל פִּיו.
י כַּחֹמֶץ לַשִּׁנַּיִם וְכֶעָשָׁן לָעֵינַיִם, כֵּן הֶעָצֵל לְשֹׁלְחָיו.
יא אָמַר עָצֵל: שַׁחַל בַּדָּרֶךְ, אֲרִי בֵּין הָרְחֹבוֹת.
יב דֶּרֶךְ עָצֵל כִּמְשֻׂכַת חָדֶק, וְאֹרַח יְשָׁרִים סְלֻלָה.

באור.

רִישׁ – עֹנִי. – נֶפֶשׁ רְמִיָּה – העושה ברמיה ובעצלות ירעב ללחם. – כִּי מֵאֲנוּ יָדָיו לַעֲשׂוֹת – ואין לו במה לְמַלֵּא תאותו. – מִתְאַוָּה וָאַיִן נַפְשׁוֹ עָצֵל – העצל נפשו מתאוה וָאַיִן. – תְּדֻשָּׁן – תשבע דֶּשֶׁן וכל טוב. – תִּוָּרֵשׁ – תהית לעני. – אָגְרָה – אספה. – בַּדֶּלֶת – ... וְעָצֵל – יִסּוֹב וּמִתְהַפֵּךְ על מטתו. – בַּצַּלַּחַת – בקערה, שהוא אוכל מכינה. – שַׁחַל – ארי. – כִּמְשֻׂכַת חָדֶק – כאלו היא גדורה בקוצים. – יְשָׁרִים – חרוצים. –

יג עַל שְׂדֵה אִישׁ עָצֵל עָבַרְתִּי וְעַל כֶּרֶם אָדָם חֲסַר לֵב,
וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ קִמְּשֹׂנִים, כָּסּוּ פָנָיו חֲרֻלִּים
וְגֶדֶר אֲבָנָיו נֶהֱרָסָה.
יד מְעַט שֵׁנוֹת, מְעַט תְּנוּמוֹת, מְעַט חִבּוּק יָדַיִם לִשְׁכָּב
חָכָם עָצֵל בְּעֵינָיו מִשִּׁבְעָה מְשִׁיבֵי טָעַם.
טו אַרְבָּעָה הֵם קְטַנֵּי אָרֶץ, וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכָּמִים:
הַנְּמָלִים עַם לֹא־עָז, וַיָּכִינוּ בַקַּיִץ לַחְמָם;
שְׁפַנִּים עַם לֹא־עָצוּם וַיָּשִׂימוּ בַסֶּלַע בֵּיתָם.
מֶלֶךְ אֵין לָאַרְבֶּה, וַיֵּצֵא חֹצֵץ כֻּלּוֹ;
שְׂמָמִית בְּיָדַיִם תְּתַפֵּשׂ, וְהִיא בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ.

הֲבָרָה פְּתוּחָה, סְגוּרָה וּמְמֻלָּאָה.

א) הֲבָרָה שֶׁאֵין שְׁוָא נָח בְּסוֹפָהּ נִקְרֵאת: הֲ בָ רָ ה פְּ ת וּ חָ ה׳ כְּמוֹ: שְׁ־לֹ־מֹה קָ־רָא לְמֹ־שֶׁה אָ־חִי לָ־בֹא לְבֵ־יתוֹ.

הֶ עָ רָ ה: בְּסוֹף הֲבָרָה פְּתוּחָה בָּאָה אַחַת מֵאִמּוֹת הַקְּרִיאָה א׳ה׳ו׳י׳

ב) הֲבָרָה שֶׁיֵּשׁ שְׁוָא נָח בְּסוֹפָהּ נִקְרֵאת הֲ בָ רָ ה סְ ג וּ רָ ה; וְהַשְּׁוָא נִקְרָא ס וֹ גֵ ר: יִצְ־חָק יִכְ־תֹּב מִכְ־תָּב. אִם תִּלְ־מַד תֶּחְ־כַּם.

ג) הֲבָרָה שֶׁיֵּשׁ בְּסוֹפָהּ שְׁנֵי שְׁוָאִים נָחִים נִקְרֵאת הֲ בָ רָ ה מְ מֻ לָּ אָ ה, כְּמוֹ: וָ־קַמְתְּ, וְרָ־חַצְתְּ, וְלָ־בַשְׁתְּ, וְנָ־עַלְתְּ, וְהָ־לַכְתְּ לְבֵית סִפְ־רֵךְ.

הֶ עָ רָ ה א): הֲבָרָה מְמֻלָּאָה תּוּכַל לָבֹא אַךְ בְּ ס וֹ ף הַמִּלָּה וְהַשְּׁוָא הָאַחֲרוֹן הוּא בְּאוֹתִיּוֹת "תֵּט כַּדֹּק": יַפְתְּ, יַשְׁטְ, יֵבְךְ, יֵרְדְּ, יַשְׁקְ. אֲבָל

בֵּ א וּ ר.

הַמְּשׂוֹנִים... חֲרֻלִּים – מִינֵי קוֹצִים. – כָּסּוּ – כֻּסּוּ. – מְשִׁיבֵי טָעַם – חכמים ונבוני עצה. – חוֹצֵץ – גדודים, גדודים. – שְׂמָמִית – עַכָּבִישׁ. – תְּתַפֵּשׂ – תאורג את קוּרֶיהָ. – וְהִיא (יושבת כמו) בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ. –

כְּשֶׁבָּאִים שְׁנֵי שְׁוָאִים בְּ אֶ מְ צַ ע הַמִּלָּה–הָרִאשׁוֹן שְׁוָא נָח, וְהַשֵּׁנִי–נָע: כַּסְ־פְּךָ, סִפְ־רְכֶם, מִשְׁ־פְּחוֹת.

הֶעָרָ ה ב): הֲבָרָה מְמֻלָּאָה אֵינָהּ רְגִילָה בְּיוֹתֵר בְּעִבְרִית, וּלְפִיכָךְ בָּא שְׁוָא בְּסוֹפָהּ. (רְאֵה לְמַעְלָה צַד 137 עַל דְּבַר הַשְּׁוָא).

שְׁ אֵ ל וֹ ת: כַּמָּה מִינֵי הֲבָרוֹת יֵשׁ? – מַה הִיא הֲבָרָה פְּתוּחָה? – מַה הִיא הֲבָרָה סְגוּרָה? – אֵיךְ נִקְרָא הַשְּׁוָא? – מַה הִיא הֲבָרָה מְמֻלָּאָה? – אֵילוּ אוֹתִיּוֹת בָּאוֹת בְּסוֹפָהּ? – בַּמֶּה שׁוֹנָה הֲבָרָה מְמֻלָּאָה מִיֶּתֶר הַהֲבָרוֹת? –

הַשּׁוֹשַׁנָּה.

הבקר אור. וציץ קטן וָרַךְ, שצמח בְּזַלְזַל תחתון אחד של שיח השושנים, פקח את עיניו וַיַּרְא והנה כל אֶחָיו, אשר ממעל לו, מְנַנַּהּ מְטֻלָּלֵי פנינים יַזְהִירוּ ויזלו ריח בָּשְׂמָם, כי זרחה עליהם השמש; רק בְּפִנָּתוֹ פה בשִׁפְלָה עוד טרם יַגִּיהַּ קַוָּהּ. הוי, מתי תּוֹשִׁיט מַלְכַּת היום את שַׁרְבִיט־זְהָבָהּ גם אליו!

והנה חָדַר אליו קו אור עָדִין מִבֵּין יְרַק הֶעָלִים – התעודד הציץ וַיָּרֶם ראש וַיִּפָּתַח כּוֹסוֹ הלוך וְהִפָּתֵחַ, הלך וגדול–וּבִין שעה היה לשושנה צעירה מרהבת עין.

ורוח חרישית תחלוף על פניה. תְּסַלְסֵל בְּצִיצֶיהָ וּתְלַחֵשׁ לה:

– יפיפית מִבְּנוֹת שושן, בתי!

ורַעֲדַת־תענוגים תַּעַבְרֶנָּה – מְאֻשָּׁרָה היא להיות שושנה יפה בעולם יפה כזה.

והנה חגב גדול מְנַתֵּר בין העלים. עוד רגע והוא עומד עליה; השושנה הָעֲנֻגָּה הִתְפַּלָּצָה.

– אנא, עזבני נא! – התחננה השושנה בְּרַעַד בְּעָלֶיהָ – לא למענך, לא למענך נוצרתי...

אך החגב הבער אינו שומע שפת השושנה.

– שְׂרְרוּט! – הריע בגיל וישלח את קרניו הארוכות וַיְמַשֵּׁשׁ בהן את ציצי השושנה הרועדת; וְכֵיוָן שראה שמאכל טוב הם–

בֵּרֵך בקול על הסעודה... ולעיני השושנה נגלו שני הַמְּשׁוֹרִים הנוֹרָאים שברגלי „אורח" זה – וְחוּשֶׁיהָ אבדו מפחד – – –

והחגב הסתובב להכין את עצמו לסעודה, והנה דקר חוח מכאיב בבטנו.

– אֶררזורר! – נהם החגב וַיַּז קצפו השחור על כוס השושנה וַיִּנָּתֵר מעליה בְּרֹגֶז

השושנה נִצלה – אך הנקודה השחורה, שֶׁיָּרַק החגב על אחד מעליה הָעֲנֻגִּים, מֵרְרָה אותה מאד.: הכתם הקטן קָדַח עליה כאש...

השושנים מקפידות־מאד על הנקיון.

השמש עודנו עולה ממזרח. זמן שירה של שחרית אמנם זה עבר, הצפרים טרודות כבר בעבודת היום; אך פה ושם עוד תציץ לה מַרְגָּלִית של טל, והרוח הַמְּנַדְנֵד את צמרת העצים עודנו קריר: עוד בקר על הארץ.

השושנה הרימה ראשה – והנה מעל ראש שׂוֹכָה יבשה, השלוחה אל השיח מן התפוח הזקן, נקודה נופלת, נפול תִּפּוֹל ותעמוד, כתלויה בָּאֲוִיר על בלימה.

התבוננה השושנה במראה – הה! – עַכָּבִישׁ נמאס תלוי שם על תִּקְוַת קוריו, והנה הוא יורד מטה מטה, ישר אל גביעה...

הרדת מות נפלה עליה; העל כן פרחה וַתִּשְׂגְשֵׂג, למען היות מושב וּמַאֲרָב לַיְצור הַמְגֹאָל הזה?.:. עוד רֶגַע, עוד טֶפַח ונגע בה, ועמד עליה. הה, אנה תבא מפני הַמְגֹאָל הארור הזה, שֶׁכֻּלּוֹ ריר נמאס? אוי, מי יתן לה כנפים! כנפי צפור מי יתן לה לעוף מזה!

והנה זה עמד עליה העכביש, הדביק בה מַטְוֵהָ קוריו ויעבר בו אל צמח אחד נמוך, בעל טְרָפִים רחבים העולה בקרבת

השושנה, ושם התחיל מותֵחַ את קורי רשתו ממולה, מעשה אופן.

– אוי, אוי, הצילוני! – קראה השושנה מתנודדת כתינוק שֶׁנִּבְוָה, – אוי לי, העכביש הרשע טִמְּאַנִי! הה, מה זה הדביק בציצי היפה? –

והנה קול עולה באזנה – –

מביטה השושנה סביבה והנה – יַתּוּשׁ צעיר נאחז בקורי הרשת הָעֲגֻלָּה; מְפַרְכֵּם ומזמזם בקול: הושיעו! הצילו! והעכביש יגלגלהו, יְצַנְפֵהוּ, יבוססהו וימוצץ את דמו בעודג.

– אלי, אלי! מה נורא ומה מְתֹעָב כל זה!

והעכביש הַשָּׂבֵעַ התחיל מְטַיֵּל בגאוה על פני סְבַךְ קוריו וישם פניו אל השושנה המתפלצת מִגֹּעַל־נפש; והנה הוא הולך הלוך וקרב...

– מותי, מותי! – נאנחה השושנה ועוד מעט ויצאה נפשה. לולא טס הזמיר על פניה בהרף־עין זה וַיָּצַד בְּמַקּוֹרוֹ את הַמְּנֻוָּל הזה וישאנו מעל פניה.

– הה, כנפים! – הוֹמָה השושנה – כנפים מי יתן לי, ואעופה מזה!

בֵּאוּר: זַלְזַל – ענף. – עָדִין – רַךְ. – נִיז – זרק. – קָרַח – בער. – זֶרֶת – מרחק מקצה האגודל עד קצה האמה (האצבע הגדולה). – טֹפַח – רֹחַב כף היד. – רִיר – רֹק. – טְרָפִים – עלים. –

חֲלוֹם הַפֶּלֶג.

בְּעִבֵי הַיַּעַר פֶּלֶג נַעַר
בַּךְ וָקָט יֵלֵךְ אַט; –
אַט נוֹבֵעַ וּמְנַמְנֵם הוּא
אַט נוֹבֵעַ וְחוֹלֵם הוּא:

... וּמְטַיֵּל הוּא בְּעָבִי חֹרֶשׁ,
יָסֹב־גֶּזַע, יַחְתָּר־שֹׁרֶשׁ
וּבְמַחְתֶּרֶת אַט יִזְחָלָה,
וַיִּזַּנֵּק וְשָׁטַף הָלְאָה

קַל וָזַךְ
עַל פְּנֵי דֶשֶׁא, רַעֲנָן, רַךְ,
יֵרֵד, יַעַל, יִתְפַּתָּלָה,
וּסְבִיב שִׂיחַ יִתְגַּלְגָּלָה,
הָלְאָה, הָלְאָה...
פִּתְאֹם—וּשְׁנֵי פְּלָגִים קַלִּים,
נוֹזְלִים עֲקַלְקַלִּים,
שׁוֹטְפִים, רוֹדְפִים אַחִיהוּ אִישׁ,
חָבְרוּ אֵלֶיהוּ חִישׁ.

וּבִמְשׁוּבָה יִתְגוֹלְלוּ,
יְפַטְפְּטוּ, יִתְהוֹלְלוּ — — —
הֶאָח! מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים
כֹּה הִתְגַּלְגֵּל עַל הַדְּשָׁאִים
עִם שְׁנֵי רֵעִים קַלִּים, נָאִים
קַלִּים כָּרוּחַ וּפְזִיזִים,
קַלִּים כָּרוּחַ וַעֲלִיזִים, —
וּשְׁלָשְׁתָּם יִתְאַחָדוּ
וְלֹא יִתְפָּרָדוּ.

* * *

וְהָלְאָה עִם רֵעָיו הַקְּטַנִּים יִזְחָלָה –
וּלְפֶתַע – הוֹ, פֶּלֶא! – יִגְדְּלָה, יִגְדָּלָה — —
וּלְרֹחַב וּלְעֹמֶק וּלְאֹרֶךְ אֵין קֵץ;
לֹא דֶשֶׁא סְבִיבֵהוּ, לֹא שִׂיחַ וָעֵץ.
לֹא אֶרֶץ קַרְקָעוֹ — הוֹד תְּכֵלֶת יַצִּיעַ,
כִּי מַטָּה בָעֹמֶק לוֹ שָׁם הָרָקִיעַ...
שָׁם מַעְיַן הַתְּכֵלֶת, מְקוֹר זֹהַר הַיּוֹם,
וּמִנֹּגַהּ מִנֶּגֶד יַזְהִיר גַּם הָרוֹם...
וּבְנֹעַם יִתְהַלֵּךְ עַל תְּכֵלֶת רָקִיעַ,
וּבְנֹעַם יָשׁוּטוּ בוֹ זַכִּים בְּנֵי עָב,
כַּבֹּקֶר בָּעֶרֶב בְּזִיו קֶסֶם יוֹפִיעַ,
לֹא פֶלֶג, לֹא מַיִם הוּא — יָם שֶׁל זָהָב;
פֹּה טוֹבְלָה הַלְּבָנָה הַצְּנוּעָה, הַנָּאוָה

וְקוֹרְצִים כּוֹכָבִים לְאַלְפֵי רְבָבָה...

וּבְנֹעַם יִתְהַלֵּךְ עַל תְּכֵלֶת הַתְּהוֹם

שָׁמַיִם מִתַּחַת, שָׁמַיִם בָּרוֹם...

חֲלוֹם!..

הַנְּגִינָה.

א) כְּשֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים אֵין אָנוּ מְבַטְּאִים אֶת הַמִּלִּים בְּקוֹל אֶחָד, אֶלָּא הַקּוֹל עוֹלֶה וְיוֹרֵד תָּמִיד. בַּמִּשְׁפָּט אָנוּ מַטְעִימִים בַּהֲרָמַת קוֹל אֶת הַמִּלָּה הָעִקָּרִית: הֶהָלַכְתָּ הַיּוֹם לְבֵית הַסֵּפֶר? הַלְבֵית־הַסֵּפֶר הָלַכְתָּ עִם אָחִיךָ? בַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן מַטְעִימִים אֶת הַמִּלָּה הָלַכְתָּ, שֶׁהִיא הָעִקָּרִית בַּמִּשְׁפָּט, וּבַמִּשְׁפָּט הַשֵּׁנִי — אֶת הַמִּלָּה לְבֵית־הַסֵּפֶר, שֶׁהִיא הָעִקָּרִית. הַטְעָמָה זוֹ הִיא נְגִינַת הַמִּשְׁפָּט.

ב) גַּם כְּשֶׁאָנוּ מְבַטְּאִים מִלָּה בַּת הֲבָרוֹת אֲחָדוֹת. אָנוּ מַטְעִימִים הֲבָרָה אַחַת בַּהֲרָמַת־קוֹל: הַיַּעְרָה הַיַּעֲרָה בַּקֶּשֶׁת וָחֵץ נָקוּמָה נֵצֵאָה, שָׁם פֶּרַח וָגֵץ. לְהַטְעָמָה זוֹ קוֹרְאִים נְגִינַת הַמִּלָּה.

הֶעָרָה: מִלָּה בַּת הֲבָרָה אַחַת, וּבְיִחוּד אִם הִיא מִלַּת הַשִּׁמּוּשׁ, מִתְחַבֶּרֶת בְּמִבְטָא לַמִּלָּה שֶׁאַחֲרֶיהָ; וּבִכְתָב בָּא לְסִמַּן חִבּוּר זֶה קַו קָטָן מְשֻׁכָּב, הַנִּקְרָא מַקָּף: אִם־רָעֵב שׂוֹנַאֲךָ הַאֲכִילֵהוּ לָחֶם. וְאִם־צָמֵא הַשְׁקֵהוּ מָיִם. יֵשׁ שֶׁהַמַּקָּף מְחַבֵּר גַּם שְׁתֵּי מִלִּים בַּעֲלֵי הֲבָרוֹת אֲחָדוֹת: כַּנְפֵי־רוּחַ, מַלְכֵי־אֶרֶץ, וְלִפְעָמִים גַּם שָׁלֹשׁ מִלִּים: וְרוּחַ־אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי־הַמָּיִם.

ג) הַנְּגִינָה בָּאָה עַל הַהֲבָרָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל הַמִּלָּה, כְּמוֹ: הָרִים הַגְּבֹהִים לַיְּעֵלִים, סְלָעִים מַחְסֶה לַשְׁפַנִּים. נְגִינָה כָּזוֹ נִקְרֵאת מִלְּרַע (מִלָּה אֲרָמִית, וּפֵרוּשָׁהּ לְמַטָּה, כְּלוֹמַר: בַּהֲבָרָה הָאַחֲרוֹנָה).

וְיֵשׁ שֶׁהַנְּגִינָה בָּאָה עַל הַהֲבָרָה שֶׁלִּפְנֵי הָאַחֲרוֹנָה, כְּמוֹ: הַיָּרֵחַ הוֹפִיעַ בִּרְקִיעַ הַתְּכֵלֶת. נְגִינָה כָזוֹ נִקְרֵאת מִלְעֵיל (כְּלוֹמַר: לְמַעְלָה, לִפְנֵי הָאַחֲרוֹנָה). מִכַּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁהַנְּגִינָה בָּאָה אוֹ בַּהֲבָרָה הָאַחֲרוֹנָה (מִלְּרָע), אוֹ בַּהֲבָרָה שֶׁלִּפְנֵי הָאַחֲרוֹנָה (מִלְּעֵיל).

מִימֵי יַלְדוּתִי.

א. חִידוֹתַי.

שלשים יום אחר לֵידָתִי – כן סחה אמי לשכנותיה – נגזרה עלי גלות: הוּטַלְתִּי אל חיק מֵינֶקֶת נָכְרִיָּה בַּעֲיָרָה סמוכה. ומינקת זו כשהייתי צוֹחֵחַ לְחָלָב היתה נותנת אֲגוּדָלִי בתוך פי למציצה... מציצה זו נשארה לי בירושה לימים רבים; כל פעם שהייתי שקוע בהִרְהוּרִים הייתי מוצץ את אֲגוּדָלִי. אבא, שהיה קַפְּדָן מִטִּבְעוֹ, היה סוֹטְרֵנִי על כך וקורא לי: „בַּעַל מציצה". אבל אני לא הייתי חוֹשֵׁשׁ לדבריו ולסטירותיו – הוא בשֶׁלּוֹ ואני בשֶׁלִּי; וכיון שהיה יוצא מתוך הבית, מיד הייתי פורש לְקֶרֶן־זָוִית, יושב בדד, מְהַרְהֵר ומוצץ... על מה ובַמֶּה הייתי מהרהר–איני יודע. כל מה שהייתי רואה ושומע מסביב – נראה לי כעין חלום, ולבי היה מתמלא תִּמָּהוֹן אִלֵּם. תוֹהֶה ומהרהר הייתי על הכל... קִשְׁקוּשׁ הָאוֹרְלוֹגִין, הצל והכתמים על גבי הַכֹּתֶל, הָאַפְלוּלִית שם תחת המטה, הַזַּהֲרוּרִין הַדַּקִּין שֶׁבְּזִיו החלון, אבק פוּרֵחַ–כל אלו הם רָזֵי־עולם וּמִסְתּוֹרִין שצריכים עִיּוּן...

מבני הבית לא הִשְׁגִּיחַ בי אדם. אבא קפדן, חלוש וטָרוּד; איני יודע במה הוא טרוד. ואמי היתה נזכרת בי, אבל תמיד לאחר זמן. „אוי ואבוי, התינוק לא אכל עדיין... התינוק לא נתרחץ עדיין.. הֵיכָן התינוק?" והתינוק, כְּלוֹמַר, אני שמואליק. הייתי יושב לי באותה שעה במקום מֻצְנָע תחת המטה, או בַכּוּךְ שתחת התנור, יושב ומשחק עם עצמי ומהרהר את הִרְהוּרַי...

מכל כלי הבית משכה ביותר את לבי המַרְאָה הישנה, זו שהיא תלויה למעלה מן הספה. כל פעם שאני עומד על הספה כנגדה אני רואה בתוכה שוב חדר וכלים, את עצמי ואת הארון שכנגד עם כְּלֵי הנחשת בראשו, הם הם ממש, בדמותם ובצלמם; אלא שבתוך המראה – כלם מֻטִּים ועומדים במַדְרוֹן, מוכנים כל רגע לנפילה; והדבר כלו מֻקְשֶׁה: ראשית, מאין באו כל אלה לתוך המראה? והשנית, מדוע לא יתמוטט הארון עם כלי הנחשת שבראשו?..

נתתי את לבי לחקור לעת מצוא את הענין על בֻּרְיוֹ, ושעה יפה לכך נזדמנה לי מהרה. בני הבית יצאו למקום שיצאו ואני נשארתי יחידי. השעה שעת הצהרים. באמצע הרצפה שטוחה צורת החלון, כעין שְׁלוּלִית משובצת של אור – וזבובים באים וטובלים שם. תרנגלת מנומרת מְטַיֶּלֶת לה בלאט, פסיעה קטנה, ומקרקרת בהשאי קרקור קָלוּשׁ, כמי שֶׁהֲטָפַתָּה תנומה. כל פעם שהיא נבלעת בעמוד האור, נוצותיה מזהיבות והיא כֻּלָּהּ נַעֲשִׂית זַהֲרוּרִית. קפצתי ועליתי על הספה ונִזְדַּקַּפְתִּי כנגד המראה – יש ויש! שמואליק שני עומד כנגדי ממש, וְחָטְמוֹ נוגע בחטמי. נִרְתַּעְתִּי קצת לַאֲחוֹרַי – ואף הוא נִרְתָּע. מתקרב אני – אף הוא מתקרב. אם כן, הרי אני מְעַוֶּה פני ושולח לשון – ואף הוא כך. „הִי־הִי־הִי!" – שוחק אני – ואף הוא שוחק, אבל בלא „הי־הי־הי", שאין קולו נשמע. הדבר תָּמוּהַּ, ואני מִתְיָרֵא קצת – ואף־על־פי־כן מִסְתַּכֵּל... הרצפה שבתוך המראה מְשֻׁפַּעַת ושלולית האור בְּאֶמְצָעִיתָהּ נוֹטָה להשתפך... ושאר הכלים אף הם מֻטִּים או תְּלוּיִם בנס. הוֹ! אם יפול, חס ושלום, הַמַּכְתֵּשׁ, למשל, מראש הארון – פַּץ! – יהא מְפַצֵּעַ את הַמֹּחַ... לבי פָּג מפחד סתום, אבל מיד אני מתחזק ומציץ שוב. צריך אני לעמוד על סודו של דבר זה – ויהי מה! מאחורי המראה וַדַּאי יושב לו שם איזה לֵץ או „מזיק" נעלם, והוא העושה בְּלָהָטָיו את כל הַקְּסָמִים

האלה. „לְהָצִיץ לשם או שלא להציץ ?.. מי יודע, שמא תפנעני יד נעלמה במכת־לחי. הֲיִבָּצֵר מן הַמַּזִּיק דבר ?.. ואני מִסְתַּכֵּן ותופס במסגרת המראה, מציץ במה שלאחור–וְסוֹלֵד מיד ... שוב מציין – ושוב סוֹלֵד... פתאם נתנדנדה המראה ועִמָּהּ הרצפה, החדר, הכלים, אני עצמי–פַּץ! לבבי תעה. עיני חשכו-ואני סתמוטט ונופל תחת שברי הַמַּפֹּלֶת...

כששבה אלי רוחי ראיתי, שהחדר, ברוך השם, לא נתמוטט. אלא המראה נשמטה מעל שני המסמרים התחתונים ונשארה תלויה רק בַּוָּו העליון. מבין דֹּפֶן הספה והכֹּתֶל בולט מִקְצָת מִפִּנְקָסוֹ של אבא. הוא נפל מִסְתָּמָא מאחורי־המראה ונתקע בין הַדְּפָנוֹת. לא אירע אלא נזק קטן: מִבֶּהָלָה נקפצה התרנגלת על השלחן והפילה כוס, ושֶׁבֶר אחד של זכוכית נִתַּז לתוך שלולית האור והוא נוצץ, נוצץ, כאלו נעשה לו נס...

סופו של מעשה זה היה כסופם של כל מעשי־ידי בבית אבא – סטירות־לחי.

באותו יום נגמר דיני ל„חדר".

באור: סָחָה – סִפְּרָה. – אֲגֻדָלִי – בֹּהֶן יד. – הִרְהוּרִים – מחשבות. – סוֹטְרֵנִי – מכה אותי על הלחי. – קֶרֶן־זָוִית – פִּנָּה. – תּוֹהֶה – תָּמֵהַּ מתפלא. – קִשְׁקוּשׁ הָאוֹרְלוֹגִין – דפיקת השעון. – אַפְלוּלִית – אֲפֵלָה. – זַהֲרוּרִין – אֲבַק־אוֹר. – מִסְתּוֹרִין – סודות נסתרים. – עִיּוּן – מחשבה עמוקה, התבוננות. – מְצֻנָּע – נסתר. – כּוּךְ – חור גדול העשוי בתחתית התנור. – מַדְרוֹן – מוֹרָד, מקום מְשֻׁפָּע. – מְקֻשֶּׁה – לֹא מוּבָן. – עַל בֻּרְיוֹ – אל נכון, בְּבֵרוּר. – שְׁלוּלִית – מִקְוֶה קטן. – פְּסִיעָה – צעד. – קָלוּשׁ – חָלוּשׁ, רָפֶה. – זַהֲרוּרִית – מזהירה ונוצצת מאד. – נִזְדַּקַּפְתִּי – עמדתי ישר, זקוף. – נִרְתַּעְתִּי – סַרְתִּי מהר. – לֵץ, „מַזִּיק" – שֵׁד. – מִסְתַּכֵּן – מעמיד עצמי בסַכָּנָה. – סוֹלֵד – נִרְתָּע, כְּמִי שֶׁנִּכְוָה. – פִּנְקָס – ספר החשבונות. – מִסְתָּמָא – בוראי. –

דָּגֵשׁ קַל.

א) אוֹתִיּוֹת ב׳כ׳פ׳ת׳ שְׁנֵי מִבְטָאִים לָהֶן–רָפֶה: ב״כ פ ת, וְחָזָק: בּ כּ פּ תּ. סִמַּן הַמִּבְטָא הֶחָזָק נְקֻדָּה בְּתוֹךְ הָאוֹת. נְקֻדָּה זוֹ נִקְרֵאת דָּ גֵ שׁ קַ ל.

הֶעָרָה א): גַּם בְּאוֹתִיּוֹת ג׳ ד׳, שֶׁבְּיָמִים קַדְמוֹנִים הָיָה גַּם לָהֶן שְׁנֵי מִבְטָאִים, בָּא דָּגֵשׁ קַל לְסִמַּן מִבְטָאָן הֶחָזָק; אַךְ אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא מִבְטָא אֶחָד שֶׁל ג׳ ד׳.

הֶעָרָה ב): אַחֵינוּ הַסְּפָרַדִּים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְבַטְּאִים אֶת הָאוֹת ת כְּאוֹת תּ, וְהַסְּפָרַדִּים שֶׁבְּסוּרְיָא וּצְפוֹן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְבַטְּאִים גַּם אֶת הָאוֹת ב כְּאוֹת בּ.

ב) הַדָּגֵשׁ הַקַּל בָּא בְּאוֹתִיּוֹת בגד כפת בְּרֹאשׁ הַמִּלָּה, אוֹ בְּאֶמְצָעִיתָהּ וּבְסוֹפָהּ אַחֲרֵי שְׁ וָ א נָ ח: בֶּגֶד, גָּדוֹל, דֶּלֶת, כְּתָב, פֶּתַח, תַּלְמִיד. רָתְ־בוֹ. גַּלְ־גַּל, עַבְ־דִּי, דַּרְ־כִּי, כַּסְ־פִּי, בַּלְ־תִּי. בְּאֶמְצַע הַמִּלָּה אַחַר תְּנוּעָה וְאַחַר שְׁ וָ א נָ ע לֹא יָבֹא דָּגֵשׁ קַל: עֶבֶד, עֲבָדִים, דֶּגֶל. דְּגָלִים, גָּדוֹל, גְּדוֹלִים. אָכַל, אֲכַלְתֶּם, שָׁפַט, שְׁפַטְתֶּם, כָּתַב, כְּתָב.

הֶעָרָה: מִלָּה הַנִּגְמֶרֶת בַּהֲבָרָה פְּתוּחָה וּמְחֻבֶּרֶת בְּעִנְיָן לְמִלָּה שֶׁאַחֲרֶיהָ, וְזוֹ מַתְחִילָה בְּאַחַת מֵאוֹתִיּוֹת ב ג ד כ פ ת, לֹא יָבֹא בָּהֶן דָּגֵשׁ קַל: כִּי בָא, יְהִי כֵן, הוּא כָתַב, מִי פֹה?

הערה: המורה קורא לפני התלמידים פרק הקריאה הקודם במבטא הספרדי ומרגיל גם את התלמידים לקרא במבטא זה.

שְׁאֵלוֹת: כַּמָּה מִבְטָאִים לְאוֹתִיּוֹת בגד כפת? – מַהוּ סִמַּן מִבְטָאָן הֶחָזָק? – מַהוּ מִבְטָאָן שֶׁל אוֹתִיּוֹת ג׳ ד׳? – אֵיךְ מְבַטְּאִים הַסְּפָרַדִּים אוֹת ב וְאוֹת ת? – מָתַי בָּא הַדָּגֵשׁ הַקַּל? – מָתַי אֵינוֹ בָא? – מָתַי אֵינוֹ בָא גַּם בְּרֹאשׁ הַמִּלָּה? –

אֵצֶל הַפֻּנְדָּק.

הפונדק מֻקָּף מכל צד עגלות וקרונות של אכרים; קְצָתָן פנויות, אין בתוכן כלום אלא מעט קש ונִבְבָּא, וקצתן טעונות

כלים וכל מיני מֶכֶר, שלא הספיקו הַבְּעָלִים לְמָכְרָם בעיר וְנִשְׁתַּיְּרוּ אצלם. על גבי עגלה אחת שוכב חזיר, מְצֻנָּע כלו בתוך שק, שולח משם קצה החטם לאויר העולם וְנוֹאֵק; ואנקת אָסִיר זה הולכת למרחוק ומזעזעה את האזנים. וַעֲגָלָה זו, שהיא טעונה פַּכִּין וקדרות, פרה מְנֻמֶּרֶת ומְחֻסֶּרֶת קרן אחת קשורה לה מאחוריה, והיא מתחבטת ומתאמצת בכל כחה לפרוק החבל מעל צוארה ולרוץ לכפר לראות שלום רעותיה בְּדִיר של בהמות שם. שני שְׁוָרִים תמימים, מלומדים בעבודה ונושאים עול קוֹנָם, שֶׁיְּרֵכָם מְגֻהֶלֶת וּכְרֵסָם נאה, עומדים ומעלים גֵּרָה בכֹבֶד ראֹש וּבְעִיּוּן גדול; ובאותה שעה עֵזוֹ של פונדקי, שֶׁפָּחַז עליה יצרה, קופצת ועולה על העגלה המלאה והגדושה, מתגנבת ומכניסה ראשה לתוך תרמיל מלא, וכשטועמת מלוא לֻגְמֶיהָ, מיד היא מוציאתו משם בעִטּוּשׁ ובכשכוש זנב. לועסת בחִפָּזוֹן, בנדנוד לְסָתוֹת וָזָקָן, כְּדֵי שִׁשִּׁים נַעֲנוּעִים ברגע; ואגב עיניה משוטטות לכל רוח מפני חֲשַׁשׁ סַכָּנָה. כלב כְּפָרִי דל וכחוש, שֶׁנִּתְגָּאֵל מן הכהונה ונִזּוֹן לעת זקנה מקופת האשפה של הצבור, חִגֵּר ברגל אחת וסֹבֶךְ של שערות תלוי לו בזנבו, מַרְתִּיעַ ובא, נושא עיניו לעגלה מרחוק ועומד ומסתכל ביראת הכבוד; אחר כך הוא מעיז ופוסע ובא, מחפש ומריח ומוצא עצם יבשה, שכבר אין בה קֹרְטוֹב של לחלוחית, וממהר וְנִרְתָּע עם מציאה זו שבפיו לאחוריו, מִשְׁתַּטֵּחַ על הארץ וּמְגָרֵם את העצם, כשראשו מְצֻדָּד ומונח על כַּפָּיו. סוס חבוש, שנפשו קָצָה בבטלה ארוכה לעמוד ולהתנמנם גְּלוּי עינים וּתְלוּי שפה ואזנים, נִמְלַךְ בדעתו לְהִצְטָרֵף לְזִמּוּן לצמד בקר, שעומדים כנגדו ואוכלים מספוא מתוך שק אחד. אבל בדרך הִלּוּכוֹ גרם החטא וְנִסְתַּבֵּךְ סְדַן עגלתו באוֹפַן עגלה אחרת והִשְׁבָה להתהפך; נזדעזע סוסה של זו וקפץ מבין העבותות ובעט בחברו הסמוך לו; נתרעם זה הֶעָלוּב וצהל ועמד קוממיות, נתרעשה העז וקפצה על הכלב הכפרי ולחצה את זנבו; עמד הכלב וברח

כשהוא פוסח ומדלג על שלש רגלים, מֵילִיל וצועק צעקה גדולה ומרה.

בֵּאוּר: פֻּנְדָּק–אַכְסַנְיָה בדרך. – פַּכִּין (פַּךְ) – כדים קטנים. – בְּדִיר–ברפת. – בְּכֹבֶד ראש–בישוב הדעת, ברצינות. – בְּעִיּוּן – במחשבה עמוקה. – מְלוֹא לְגֻמֶּיהָ – מְלֹא פיה. – לְסָתוֹת – לְחָיַיִם. – שֶׁנִּתְגָּאֵל מִן הַכְּהוּנָּה – שנפסל ממשמרתו. – סֹבֶךְ – אגודה. – מַרְתִּיעַ – מפחד, רועד. – מְצָדָּד – נוטה הצדה. – לְהִצְטָרֵךְ לְזִמּוּן–לאכול בשלשה.–

בְּיוֹם קָיִץ.

בְּיוֹם קַיִץ יוֹם חֹם, עֵת הַשֶּׁמֶשׁ מִמָּרוֹם
הָרָקִיעַ תְּלַהֵט כְּתַנּוּר הַיּוֹם,
עֵת יְבַקֵּשׁ הַלֵּב פִּנַּת שֶׁקֶט לַחֲלוֹם, –
בֹּא אֵלַי, בֹּא אֵלַי, רֵעַ עָיֵף!

לִי יֵשׁ גַּן, וּבַגָּן תַּחַת אוֹג כֶּבֶד צֵל,
הַרְחֵק הַרְחֵק מֵעִיר וּמִמְתִים, נֶחְבָּא תֵל,
כֻּלּוֹ עָטוּף יְרַקְרַק, כֻּלּוֹ אֹמֵר סוֹד־אֵל –
שָׁם נֵחָבֵא, נָנוּחַ, אָח נָעִים!

וּבְהִתְעַנֵּג וּבְרֹךְ שָׁם בַּמַּחְבֵא הַלָּז
נַמְתִּיק יַחְדָּו בִּדְמִי צָהֳרַיִם הָרָז,
שֶׁיּוֹפִיעַ לִשְׁנֵינוּ מִקֶּרֶן הַפָּז,
הַבֹּקַעַת אֶת שִׁפְעַת הַצְּלָלִים...

בֵּאוּר: אוֹג–מין עץ, Липа לינדענבוים. – וּמִמְתִים–מאנשים. – תֵּל-גבעה קטנה.– נַמְתִּיק... הָרָז – נקשיב בנעימות את הסוד. – שִׁפְעַת – הרבה. –

דָגֵשׁ חָזָק.

א) מִלְּבַד הַדָּגֵשׁ הַקַּל, הַבָּא רַק בְּאוֹתִיּוֹת בגד כפת, יֵשׁ שֶׁתָּבֹא נְקֻדָּה בְּכָל אוֹתִיּוֹת הָאַלְפָא־בֵּיתָא, מִלְּבַד בְּאוֹתִיּוֹת א׳ ה׳ ח׳ ע׳ ר׳; נְקֻדָּה זוֹ נִקְרֵאת דָּגֵשׁ חָזָק. הַדָּגֵשׁ הֶחָזָק בָּא לְהַכְפִּיל אֶת הָאוֹת: הַמְּקַל [=הַמְ־מַקְ־קֵל] הַגָּדוֹל [=הַגְ־גָ־דוֹל].

הֶעָרָה: מִכָּאן אָנוּ לְמֵדִים: א) שֶׁדָּגֵשׁ חָזָק סוֹגֵר אֶת הַהֲבָרָה שֶׁלְּפָנָיו כִּשְׁוָא נָח: הַבַּיִת הַזֶּה [=הַבְּ־בַ־יִת הַזְּ־זֶה]; ב) כִּי שְׁוָא הַבָּא בְאוֹת דְּגוּשָׁה הוּא נָע, בִּשְׁבִיל שֶׁהַדָּגֵשׁ הֶחָזָק כּוֹפֵלָה וּמוֹסִיף לָהּ שְׁוָא, וַהֲרֵי הִיא כִּשְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת שְׁוָאִיּוֹת בְּאֶמְצַע הַמִּלָּה, שֶׁהָרִאשׁוֹן נָח וְהַשֵּׁנִי נָע: שִׁבְּרוּ [=שִׁבְ־בְּרוּ]. [רְאֵה לְמַעְלָה צַד 138 פֶּרֶק שְׁוָא נָח וָנָע כְּלָל ג׳].

ב) הַדָּגֵשׁ הֶחָזָק בָּא רַק בְּאֶמְצַע הַמִּלָּה אַחַר תְּנוּעָה וְלֹא אַחַר שְׁוָא, בְּהֵפֶךְ מִן הַדָּגֵשׁ הַקַּל; וּלְפִיכָךְ אֶפְשָׁר לְהַבְדִּיל בְּאוֹתִיּוֹת בגד כפת בֵּין הַדָּגֵשׁ הַקַּל וְהֶחָזָק.

הֶעָרָה: אִם שְׁתֵּי מִלִּים מְחֻבָּרוֹת יַחַד בְּמַקָּף הֲרֵי הֵן כְּמִלָּה אַחַת, וְאָז יָבֹא דָּגֵשׁ חָזָק גַּם בְּרֹאשׁ הַמִּלָּה הַשְּׁנִיָּה: מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים.

שְׁאֵלוֹת: לָמָּה מְשַׁמֵּשׁ הַדָּגֵשׁ הֶחָזָק? – וְהַדָּגֵשׁ הַקַּל? – בְּאֵילוּ אוֹתִיּוֹת בָּא הַדָּגֵשׁ הַקַּל וְהַדָּגֵשׁ הֶחָזָק? – בְּאֵילוּ אוֹתִיּוֹת בָּא רַק הַדָּגֵשׁ הֶחָזָק? – בְּאֵילוּ אוֹתִיּוֹת אֵין כָּל דָּגֵשׁ? – אֵיזוֹ הֲבָרָה נִקְרָאָה סְגוּרָה? – אֵיךְ אֶפְשָׁר לְהַבְדִּיל בְּאוֹתִיּוֹת בגד כפת בֵּין דָּגֵשׁ קַל וּבֵין דָּגֵשׁ חָזָק? –

דִּבְרֵי חֲכָמִים.

א. תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה.

שמעון הצדיק היה מִשְּׁיָרֵי כְּנֶסֶת הגדולה. הוא היה אומר: על שלשה דברים העולם עומד: על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים.

בֵּאוּר.

מִשְּׁיָרֵי – מאחרוני. – כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה – חכמי התורה וראשי העם בראשית

יוֹסֵי בן יועזר איש־צְרֵדָה היה אומר: יהי ביתך בֵּית־וַעַד לחכמים, וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רגליהם וֶהֱוֵי שׁוֹתֶה בצמא את דבריהם.

יהושע בן פְּרַחְיָה היה אומר: עֲשֵׂה לך רַב וקנֵה לך חבר.

רבי אליעזר היה אומר: הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים וֶהֱוֵי זהיר בְּגַחַלְתָּן שלא תִכָּוֶה, — שכל דבריהם כגחלי אש.

הלל אומר: לא הַבַּיְשָׁן לָמֵד ולא הַקַּפְּדָן מלמד.

הוא היה אומר: אל תאמר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה — שמא לא תִפָּנֶה.

שמאי אומר: עשה תורתך קֶבַע; אֱמֹר מעט וַעֲשֵׂה הרבה.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא הַמִּדְרָשׁ עִקָּר אלא המעשה.

רַבָּן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר: יָפֶה תלמוד תורה עם דרך־ארץ; וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בְּטֵלָה וגוררת עָוֹן.

רבי אלעזר בן עזריה אומר: אם אין קמח אין תורה.

שמעיה אומר: אֱהַב את המלאכה וּשְׂנָא את הרבנות.

בֵּאוּר.

ימי הבית השני. — בֵּית־וַעַד — בית שמתאספים בו תמיד. — רַב — מורה. — לא הַבַּיְשָׁן לָמֵד — מפני שהוא מתביש לשאול מה שאינו מבין. — וְלֹא הַקַּפְּדָן מְלַמֵּד — שהתלמידים יראים לשאול אותו מה שאינם יודעים. — לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה — כשיהיה לי פנאי אלמד. — קֶבַע — בזמנים קבועים. — הַמִּדְרָשׁ - הלמוד. — יָפֶה — טוב. — דֶּרֶךְ־אֶרֶץ — מלאכה ועֵסֶק בישובו של עולם. — וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת — להתפרנס מלמוד התורה וּמֵהוֹרָאָה. —

ב. בֵּין הַבְּרִיּוֹת.

הלל היה אומר: הֱוֵי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות וּמְקָרְבָן לתורה.

שמאי אומר: הֱוֵי מקבל את כל האדם בְּסֵבֶר פָּנִים יפות.

יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר: יהי ביתך פתוח לִרְוָחָה ויהיו עניים בני ביתך.

רבי יהושע אומר: עין רעה ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם.

בן זוֹמָא אומר: איזהו מְכֻבָּד? המכבד את הבריות.

רבי אליעזר אומר: יהי כבוד חברך חביב עליך כְּשֶׁלָּךְ, ואל תהי נוח לכעוס.

רבי יוסי אומר: יהי ממון חברך חביב עליך כשלך.

רבי חֲנִינָא בן דוסא אומר: כל שרוח הבריות נוֹחָה הֵימֶנּוּ, רוח המקום נוחה הֵימֶנּוּ; וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו, אין רוח המקום נוחה הימנו.

הלל אומר: אל תפרוש מן הצבור; ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש.

הוא היה אומר: אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: אל תְּרַצֶּה את חברך בְּשְׁעַת כעסו, ואל תשתדל לראותו בשעת קַלְקָלָתוֹ.

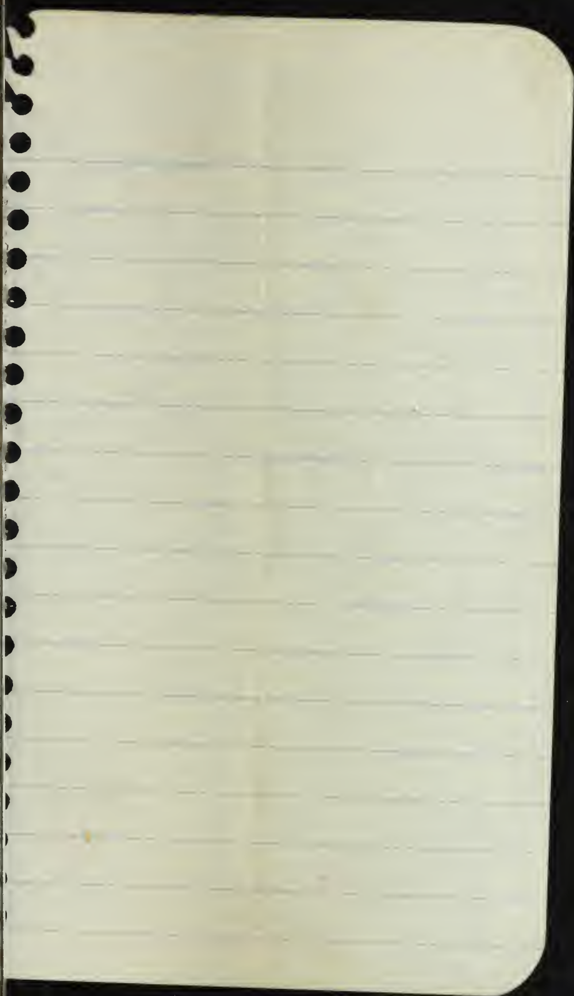
בֵּאוּר.

שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ – שהאנשים אוהבים אותו. – הַמָּקוֹם – הקב"ה. – אַל תָּדִין ... אל תאשימהו עד שתהא במקומו. כלומר: במצבו, ולא תחטא כמוהו. – אַל תְּרַצֶּה ...– תְּפַיֵּס. כי לא ישמע לך. – קַלְקָלָתוֹ – חרפתו. –

TO — RABBI SHAPIRO

I WISH TO SEE YOU AT 5:2.

P2 alice Joy Feldm[illegible]

יהושע בן פרחיה אומר: הוי דן את כל האדם לכף זכות.

בן עזאי אומר: אל תהי בז לכל אדם, שאין לך אדם שאין לו שעה.

רבי מַתְיָא בן חָרָש אומר: הוי מקדים בשלום כל אדם.

הוא היה אומר: הֱוֵי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים.

רבי שמעון בן גמליאל אומר: כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב מִשְׁתִיקָה, שֶׁכָּל הַמַרבה דברים מביא חֵטְא.

רבי עקיבא היה אומר: סְיָג לחכמה—שתיקה.

רבי אומר: אֵיזוֹהִי דרך יְשרה שֶׁיָבוֹר לו האדם? כל שהיא תפארת לְעוֹשֶׂיהָ ותפארת לו מן האדם.

ג. מַעֲשִׂים טוֹבִים.

רבי יעקב אומר: העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא: הַתְקֵן עצמך בפרוזדור, כדי שֶׁתִּכָּנֵס לְטְרַקְלִין.

רבי אומר: הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לִידֵי עֲבֵרָה: דע מה למעלה ממך: עין רוֹאָה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים.

הוא היה אומר: הֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מצוה כנגד שְׂכָרָהּ ושְׂכַר עברה כנגד הפסדה.

בֵּאוּר.

שֶׁאֵין לוֹ שָׁעָה – שיגיע בה לחשיבות. – הֱוֵי זָנָב לָאֲרָיוֹת – היה אחרון בין הגדולים בחכמה ולא הראשון בין הקטנים. – סְיָג לַחָכְמָה שְׁתִיקָה – השתיקה היא הַגָּדֵר, שמאחריה תִּמָּצֵא החכמה. – פְּרוֹזְדוֹר – מבוא הבית. – הַתְקֵן – טַהֵר וְקַשֵּׁט. – טְרַקְלִין – אולם. – עַיִן רוֹאָה... הקב״ה רואה ושומע הכל. –

בן עזאי אומר: מצוה גוררת מצוה ועברה גוררת עברה; שׂכר מצוה—מצוה, ושׂכר עברה—עברה.

רַבִּי טַרְפוֹן אומר: היום קָצֵר והמלאכה מרובה והפועלים עֲצלים—ובעל־הבית דוחק.

הוא היה אומר: לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין לְהִבָּטֵל ממנה— ונאמן הוא בעל־מלאכתך שישלם לךָ שׂכר פעולתך.

רבי חנינא בן דוסא היה אומר: כל שמעשיו מרובין מחכמתו, חכמתו מתקימת; וכל שחכמתו מרובה ממעשׂיו, אין חכמתו מתקימת.

רבי אלעזר בן עזריה היה אומר: כל שחכמתו מרובה ממעשׂיו, למה הוא דומה? לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין, והרוח באה וְעוֹקַרְתּוֹ וְהוֹפַכְתּוֹ על פניו. אבל כל שמעשׂיו מרובין מחכמתו, למה הוא דומה? לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין; אפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מְזִיזִין אותו ממקומו.

הלל ראה גֻּלְגֹּלֶת אחת שצפה על פני המים, אמר לה: על דְּאַטֵּפְתְּ אַטְפוּךְ, וסוף מְטַיְּפַיִךְ יְטוּפוּן

רבי אליעזר בן יעקב אומר: העושׂה מצוה אחת קונה לו פְּרַקְלִיט אחד והעובר עברה אחת קונה לו קַטֵּגוֹר אחד; תשובה ומעשים טובים כִּתְּרִים בפני הַפֻּרְעָנוּת.

בֵּאוּר.

שְׂכַר מִצְוָה... הוא התענוג שיש בַּעֲשִׂיַּת המצוה. – הַיּוֹם קָצֵר... – חיי האדם קצרים והוא צריך לעשות הרבה מעשים טובים. – בַּעַל־הַבַּיִת – הקב״ה. – בַּעַל־מְלַאכְתְּךָ – ה׳ אדוניך נותן העבודה. – עַל דְּאַטֵּפְתְּ אַטְפוּךְ – על שֶׁהִטְבַּעְתְּ אחרים הִטְבִּיעוּךְ. – וְסוֹף מְטַיְּפַיִךְ יְטוּפוּן – וגם מַטְבִּיעַיִךְ עתידים לטבוע. – פְּרַקְלִיט – מלאך־מליץ, סַנֵּגוֹר. – קַטֵּגוֹר–משטין, דן לכף חוב. – כִּתְּרִים–כְּמָגֵן.–

ד. מִדּוֹת.

בן זומא היה אומר: איזהו עשיר? השמח בחלקו. איזהו גבור? הכובש את יִצְרוֹ. איזהו חכם? הלומד מכל אדם. ויש אומרים: איזהו חכם? הרואה את הנולד.

רבי אלעזר הַקַּפָּר אומר: הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם.

ארבע מדות באדם: שלי שלי, ושלך שלך — זו מדת סדום; שלי שלך ושלך שלי — עם הארץ; שלי שלך, ושלך שלך — חסיד; שלך שלי ושלי שלי — רשע.

ארבע מדות בְּדֵעוֹת: נוח לכעוס ונוח לֵרָצוֹת — יצא הפסדו בשכרו; קשה לכעוס וקשה לֵרָצוֹת — יצא שכרו בהפסדו; קשה לכעוס ונוח לרצות — חסיד; נוח לכעוס וקשה לֵרָצוֹת — רשע.

ארבע מדות בתלמידים: מָהִיר לשמוע ומהיר לְאַבֵּד — יצא שכרו בהפסדו; קשה לשמוע וקשה לאבד — יצא הפסדו בשכרו; מהיר לשמוע וקשה לאבד — זהו חלק טוב; קשה לשמוע ומהיר לאבד — זהו חלק רע.

ארבע מדות ביושבים לפני חכמים: סְפוֹג וּמַשְׁפֵּךְ, מְשַׁמֶּרֶת וְנָפָה: ספוג — שהוא סופג את הכל, מַשְׁפֵּךְ — שמכנים בזו ומוציא בזו; משמרת — שמוציאה את היין

בֵּאוּר.

אֶת הַנּוֹלָד — מה שיהיה לאחר כך. — לֵרָצוֹת — להתפיס. — מָהִיר לִשְׁמֹעַ — ממהר להבין. — וּמָהִיר לְאַבֵּד — ממהר לשכוח את למודו. — מַשְׁפֵּךְ — קנה נבוב, רחב מלמעלה וצר מלמטה, ששופכים בו יין לתוך בקבוק. — מְשַׁמֶּרֶת — מְסַנֶּנֶת. — שֶׁמַּכְנִים בְּזוֹ — שכל מה שהוא שומע מפי החכמים הוא שוכח. — שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַיַּיִן — משל לדברי תורה. —

וְקוֹלֶטֶת את הַשְּׁמָרִים; נפה — שמוציאה את הקמח וקולטת את הַסֹּלֶת.

שבעה דברים בְּגֹלֶם ושבעה בחכם: חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה; אינו נכנס לתוך דברי חברו; אינו נבהל להשיב; שואל כענין ומשיב כהלכה; אומר על ראשון ועל אחרון אחרון; על מה שלא שמע, אומר: לא שמעתי, ומודה על האמת; וחלופיהן בגלם.

רבי צדוק אומר: אל תַּעֲשֶׂהָ [את התורה] עטרה להתגדל בה ולא קרדם לחפור בה.

רבי מאיר אומר: אל תסתכל בַּקַּנְקַן, אלא במה שיש בו: יש קנקן חדש מלא ישן, וישן שאפילו חדש אין בו.

רבי אלישע בן אבויה: הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נְיָר חדש; והלומד זקן למה הוא דומה? לדיו כתובה על ניר מחוק.

כך היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אַתָּה עָמֵל; אם אתה עושה כן — אשריך וטוב לך.

בֶּן בַּג־בַּג אומר: הֲפָךְ בָּהּ וַהֲפָךְ בָּהּ, דְּכֹלָּא בָהּ.

בֵּאוּר.

וְקוֹלֶטֶת – עוצרת בתוכה. – הַשְּׁמָרִים – משל לשיחת חולין; כלומר, אינו שם לב לדברי התורה וּמִתְעַנְיֵן רק בדברים בטלים שהוא שומע. – גֹּלֶם – שוטה. – וְלֹא קַרְדֹּם לַחְפֹּר בָּהּ – למצא בה פרנסה, אלא לְמַד תורה לשמה. – הֲפָךְ בָּהּ... חַפֵּשׂ הרבה בתורה, כי הכל יש בה. –

נְטִיַּת הַכִּנּוּיִם לְפָעֳלֵי ע״ו וע״י. מָקוֹר: צוּד, דִּין.

זְמַן עָבָר.

צַדְתִּי—צַדְתִּיךָ, צַדְתִּיךְ, צַדְתִּיו־תִּיהוּ, צַדְתִּיהָ, צַדְתִּיכֶם־ן, צַדְתִּים־ן.
צַדְתָּ—צַדְתַּנִי, צַדְתּוֹ־תָּהוּ, צַדְתָּהּ, צַדְתָּנוּ, צַדְתָּם, צַדְתָּן.
צַדְתְּ—צַדְתִּנִי, צַדְתִּיו־תִּהוּ, צַדְתִּהָ, צַדְתִּנוּ, צַדְתִּם, צַדְתִּן.
צָד—צָדַנִי, צָדְךָ, צָדֵךְ, צָדוֹ—צָדָהוּ, צָדָהּ, צָדָנוּ, צָדְכֶם־ן, צָדָם־ן.
צָדָה—צָדַתְנִי, צָדַתְךָ, צָדָתֶךְ, צָדַתּוּ, צָדָתָּה; צָדַתְנוּ, צָדַתְכֶם
צָדַתְכֶן, צָדָתַם, צָדָתַן.
צַדְנוּ, (דַּנּוּ)—צַדְנוּךָ—דַּנּוּךָ, צַדְנוּךְ, צַדְנוּהוּ, צַדְנוּהָ; צַדְנוּכֶם
צַדְנוּכֶן, צַדְנוּם, צַדְנוּן, (דַּנּוּם, דַּנּוּן).
צַדְתֶּם־ן—צַדְתּוּנִי, צַדְתּוּהוּ, צַדְתּוּהָ, צַדְתּוּנוּ, צַדְתּוּם, צַדְתּוּן.
צָדוּ—צָדוּנִי, צָדוּךָ, צָדוּךְ, צָדוּהוּ, צָדוּהָ; צָדוּנוּ, צָדוּכֶם־ן, צָדוּם־ן.

זְמַן הוֹוֶה.

צָד—צָדִי, צָדְךָ... צָדָם־ן. צָדָה—צָדָתִי... צָדַתְכֶם־ן... צָדָתָם־ן.
צָדִים—צָדַי, צָדֶיךָ... צָדֵיהֶם־ן. צָדוֹת—צָדוֹתַי... צָדוֹתֵיהֶם־ן.

זְמַן עָתִיד ע״ו. אָצוּד.

אָצוּד—אֲצוּדְךָ... אֲצוּדֶנּוּ... אֲצוּדֵם, אֲצוּדֵן. תָּצוּד—תְּצוּדֵנִי... תְּצוּדֵם־ן.
תָּצוּדִי—תְּצוּדִינִי... תְּצוּדִים־ן. יָצוּד—יְצוּדֵנִי... יְצוּדֵנוּ, יְצוּדֵם־ן.
נָצוּד—נְצוּדְךָ... נְצוּדֵם. תָּצוּדוּ, תָּצֹדְנָה—תְּצוּדוּנִי... תְּצוּדוּם־ן.
יָצוּדוּ—יְצוּדוּנִי... יְצוּדוּנוּ... יְצוּדוּם־ן.

זְמַן עָתִיד ע״י: אָשִׂים.

אָשִׂים—אֲשִׂימְךָ... אֲשִׂימֶנּוּ... אֲשִׂימֵם־ן. תָּשִׂים—תְּשִׂימֵנִי... תְּשִׂימֵם.
תָּשִׂימִי—תְּשִׂימִינִי... תְּשִׂימִים־ן. תָּשִׂימוּ—תְּשִׂימוּנִי... וְכֵן בְּיֶתֶר הַגּוּפִים.

צִוּוּי ע״ו: צוּד!

צוּד–צוּדֵנִי! צוּדֵהוּ–צוּדֶנּוּ, צוּדֶהָ–צוּדֶנָּה, צוּדָה! צוּדֵנוּ! צוּדֵם־ן!
צוּדִי–צוּדִינִי! צוּדִיהוּ! צוּדִיהָ! צוּדִים! צוּדִין!
צוּדוּ, צֹדְנָה–צוּדוּנִי! צוּדוּהוּ! צוּדוּהָ! צוּדוּם! צוּדוּן.

צִוּוּי ע״י: שִׂים!

שִׂים–שִׂימֵנִי!.. שִׂימֵהוּ!.. שִׂימֵם! שִׂימִי–שִׂימִינִי! שִׂימִינוּ! שִׂימִין!
שִׂימוּ, שֵׂמְנָה–שִׂימוּנִי! שִׂימוּהוּ! שִׂימוּהָ! שִׂימוּנוּ! שִׂימוּם־ן!

כְּלָל א): הַכִּנּוּיִם בְּפָעֳלֵי ע״ו וע״י דּוֹמִים בֶּעָבָר לַשְּׁלֵמִים; אֶלָּא שֶׁנִּקְדַּת ע׳ הַפֹּעַל בַּשְּׁלֵמִים בָּאָה בְּפָעֳלֵי ע״ו וע״י עַל פֵּא הַפֹּעַל: דְּרָשַׁנִי – שָׂמַנִי, דָּנַנִי.

הֶעָרָה: בֶּעָבָר וְהֹוֶה דּוֹמִים פָּעֳלֵי ע״י לְפָעֳלֵי ע״ו; אֲבָל יֵשׁ פָּעֳלֵי ע״י הַבָּאִים בֶּעָבָר בִּתְמוּנָה אַחֶרֶת: דִּיגוֹתִי [לֹא דַגְתִּי]. דִּיגוֹתָ, דִּיגוּ [=דָּגוּ], וּבְכִנּוּיִם יָבֹא: דִּיגוֹתִי–דִּיגוֹתִיךָ... דִּיגוֹנוּ–דִּיגוֹנוּךָ... דִּיגוֹתֶם–דִּיגוֹתוּנִי... וְכֵן הָלְאָה.

כְּלָל ב): בֶּעָתִיד מִתְחַלֵּף הַקָּמַץ שֶׁל אוֹתִיּוֹת הַגּוּף (אֵיתָ״ן) לִשְׁוָא: יָצוּד–יְצוּדֵנִי; יָשִׂים–יְשִׂימְךָ. וְהַקָּמַץ שֶׁל הָא׳ לַחֲטַף־פַּתָּח: אָצוּד–אֲצוּדֶנּוּ; אָשִׂים-אֲשִׂימְךָ.

כְּלָל ג): הַשּׁוּרוּק שֶׁל פֵּא הַפֹּעַל בְּפָעֳלֵי ע״ו נִשְׁאָר בְּכָל כִּנּוּיֵי הֶעָתִיד וְכֵן גַּם הַחִירִיק שֶׁל פֵּא הַפֹּעַל בְּפָעֳלֵי ע״י.

כְּתֹב אֶת כִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים הַלָּלוּ בְּכָל הַזְּמַנִּים:

ע״ו: בּוּס [=רָמֹס]. דּוּשׁ, טוּחַ, סוּג, סוּךְ, תּוּר.

ע״י: בִּין, דִּיג, נִיר, שִׂים, שִׁית, [שַׁ(תְ)תָּ–שַׁתַּנִי.

תִּקּוּן חֲצוֹת.

קול בכי הֱעִירַנִי בחצות הלילה. הבטתי סביבי ברעדה; קו אור הודר אלי מהחדר הסמוך. הדלת פתוחה מעט ואני רואה:

את אבי בפנה על הארץ. הנר שבידו מפיץ אור כֵּהֶה על פני הבית... פני אבי הרזים והנוגים מפיקים צער נורא, על ריסי עיניו נוצצות דמעות, והוא נאנח במרירות וקורא בלאט וּבְנִגּוּן:

זְכֹר, יְיָ, מֶה הָיָה לָנוּ, הַבִּיטָה וּרְאֵה אֶת חֶרְפָּתֵנוּ!

והקול קורא הלאה בלחש, לאט; והדברים, הוי, כמה מרים הם:

„אֱלֹהִים! בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ, טִמְּאוּ אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ, נָתְנוּ אֶת נִבְלַת עֲבָדֶיךָ מַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם, בְּשַׂר חֲסִידֶיךָ – לְחַיְתוֹ אָרֶץ... אִם שָׁכַחְנוּ שֵׁם אֱלֹהֵינוּ וַנִּפְרֹשׂ כַּפֵּינוּ לְאֵל זָר?.. הֲלֹא אֱלֹהִים יַחֲקָר־זֹאת, כִּי הוּא יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת לֵב... כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל הַיּוֹם, נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה... כִּי שָׁחָה לֶאָרֶץ נַפְשֵׁנוּ... קוּמָה עֶזְרָתָה לָנוּ..."

ירדתי אט מעל מטתי וְנִגַּשְׁתִּי אל הדלת, והנה אני רואה את אבי מקרוב, רואה ואינו נראה; והוא קורא הלאה, וּנִגּוּנוֹ הֶעָצֵב חודר אל מעמקי הלב והנפש:

„עַד אָנָה בְּכִיָּה בְּצִיּוֹן וּמִסְפֵּד בִּירוּשָׁלָיִם?.."

ודמעה אחר דמעה מתגלגלת אל זקנו הלבן.

„עַל חוֹמוֹתַיִךְ, יְרוּשָׁלַיִם, הִפְקַדְתִּי שׁוֹמְרִים, כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ".

ואני זוכר את הספורים הרבים, ששמעתי מיהודי ירושלמי אחד על דבר חומות ירושלים... הנה אני רואה לעיני את „הכותל המערבי" ושועל מִתְגַּנֵּב ורץ בין פְּרָצָיו... הנה פה שרידי מִגְדָּלִים ומבין החרבות אני שומע קול קורא:

„אוֹי לוֹ לָאָב שֶׁהִגְלָה אֶת בָּנָיו, וְאוֹי לָהֶם לַבָּנִים שֶׁגָּלוּ מֵעַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם!"

וּצְעִיף עלטה פרוש על ירושלים; העיר מתאבלת... ושם

במערה אחת אצל שער העיר יושב המלך דוד, כנורו בידו והוא מנגן שיר עָצֵב וקודר מאד... לא הרחק מהמערה עומד ישמעאלי מְזֻיָּן, חרבו על יְרֵכוֹ וכידונו בידו: שומר הוא על העיר... ושמה׳ שמה במרומים יִפָּתְחוּ השמים: הקדוש־ברוך־הוא יושב על כסאו ומביט על הארץ הדום רגליו; וכשהוא רואה את ירושלים השוממה – יִפָּעֵר הכסא ממקומו, ושתי דמעות גדולות, דמעות רותחות, נושרות מעיניו, כביכול, ונופלות אל עמקי הים הגדול... אז תצאנה מגן־העדן העליון כל נשמות הקדושים, אשר נהרגו על „קדוש־השם"; לפניהם יִנְהַר נַחַל מלא דם וסביבם אש בוערה, גְוִיּוֹתֵיהֶם פצועות וקרועות לגזרים, ידיהם הרזות נשואות למעלה, ובתוכן שרידים מִגְּוִילֵי ספרי־תורה, שהצילו מיד האויב; והם משתטחים בבכי מר לפני כסא הכבוד... וקול נורא יִשָּׁמַע ממרומי הכסא: „שֹׁבְנָה למנוחתכן, נשמות טהורות! עוד לא בא הקץ!" אז תתנפל גם רחל אמנו לפני כסא הכבוד בקול יללה נוראה, והאבות הקדושים משתטחים אף הם לפניו ובוכים מר בקול, אך... והגלות המרה והארוכה עוד לא נגמרה, ירושלים שרופה באש... ארץ ישראל שוממה... „השכינה" בגלות ועם ישראל מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בין העמים... הוי, מתי יבא משיח?! משיח צריך לבוא, מֻכְרָח הוא לבוא... אבא אומר, כי משיח לא יבא מעצמו, הדור צריך לַהֲבִיאוֹ... אבל איך? מתי? מתי יבוא הקץ?...

הנר הולך וְכָלֶה, השלהבת מְהַבְהֶבֶת באור כֵּהָה; נִצּוֹצֵי חֵלֶב נִתָּזִים מסביב בהמולה דקה, ואור היום הולך ומתגנב בלאט דרך החלונות לתוך הבית. האור הולך הלוך וגדול, הנר כבה. אבי עומד על רגליו וקורא „תהלים" על פה; קולו הרך משתפך בנעימות על פני כל הבית. הלב מתרחב ומתמלא עֹנֶג אין קץ; שכינת אל מרהפת בִּמְלֹא כל הבית, התבל כלה מלאה קדושה וחסד אלהים... בעד החלון נשקף העולם הַשָּׁקֵט, הַנֶּהֱנֶה במנוחה

מזהַר שדי, ופני אבי מאירים ומפיקים הוד, וקולו מַבִּיעַ נעימות ותקוה מְלֵאַת קסם נפלא לאור אשר לא יָסוּף, לאור עולם...

באור: תִּקּוּן חֲצוֹת – מנהג עתיק הוא בישראל לקום בחצות לילה ולבכות על חרבן ירושלים; וביחוד ב„שלשת השבועות", משבעה עשר בתמוז עד יום תשעה באב. – רִיב – עפעפי. – עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ – על קדושת שמך אנו נהרגים. – גְּוִילִים – בְּקָלָף שכותבים עליו את התורה. – מְהַבְהֶבֶת – דולקת בקושי. –

לֵיל תִּשְׁעָה בְּאָב.

בית הכנסת בין הערבים. הבית מלא אנשים כְּבְיוֹם מועד, אך כלם לבושים בגדי חול; הספסלים הפוכים, העמודים מוטלים לארץ, הארון עומד עָרוֹם מבלי פָּרֹכֶת. על העמוד שלפני החזן בוער נר חֵלֶב ומפיץ אור כהה על האנשים הרבים, היושבים יחפים על הארץ. החזן והקהל מתפללים ערבית בנגון „אֵיכָה", והנגון הקודר משתפך בעצב נורא על פני כל הבית הָאָפֵל...

תפלת „שמונה עשרה" נגמרה. כל הקהל יושב לארץ. איש איש נר חלב בידו וספר הקינות פתוח לפניו. החזן יושב על האבן לפני ה„עמוד" וקורא מגלת „איכה" בקול נמוך ובנגון מעציב עד מאד. מתבונן אני על פני הבית; כל האנשים שקועים בספריהם; אנחות מרות נשמעות מרגע לרגע. לא הרחק ממני יושב אבי; עיניו שקועות בתוך ספרו, אך הוא אינו קורא; דמעה אחר דמעה מטפטפת על ה„קינה" הנושנה, המלאה כְּתָמֵי חֵלֶב ודמעות ... וקול החזן ... ים גדול של דמעות, של צרות, מתפרץ עתה מגרונו של אדם פשוט זה; כל מלה היא זרם של מכאובים ויסורים, גל סוער שנפרד מתוך הים... וגל אל גל קורא, תהום אל תהום...

חוֹמַת בַּת־צִיּוֹן!

הוֹרִידִי כַּנַּחַל דִּמְעָה יוֹמָם וָלָיְלָה;

אַל תִּתְּנִי פוּגַת לָךְ, אַל תִּדֹּם בַּת־עֵינֵךְ!
קוּמִי, רֹנִּי בַלַּיְלָה לְרֹאשׁ אַשְׁמֻרוֹת;
שִׁפְכִי כַמַּיִם לִבֵּךְ נֹכַח פְּנֵי אֲדֹנָי;
שְׂאִי אֵלָיו כַּפַּיִךְ עַל נֶפֶשׁ עוֹלָלַיִךְ,
הָעֲטוּפִים בְּרָעָב בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת...

וּבְכִיָּה עמומה תִּשָּׁמַע מכל פנות בית הכנסת; מרים אני את עיני אל ארון הקדש הֶעָטוּף צִלְלֵי אֵבֶל, ודומה, שאני שומע קול השכינה הנוהמת כיונה מבין ספרי התורה: „אוי לו לאב שהִגְלָה את בניו, ואוי להם לבנים, שגלו מעל שלחן אביהם!"

והחזן קורא הלאה:

אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי בְּשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ.
בִּלָּה בְשָׂרִי וְעוֹרִי, שִׁבַּר עַצְמוֹתָי...
בְּמַחְשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם.
גָּדַר בַּעֲדִי וְלֹא אֵצֵא, הִכְבִּיד נְחָשְׁתִּי.
דֹּב אֹרֵב הוּא לִי, אֲרִי בְּמִסְתָּרִים....

ובכל זאת מאושר הוא הגבר הזה:

זֹאת אָשִׁיב אֶל לִבִּי, עַל כֵּן אוֹחִיל:
חַסְדֵי יְיָ כִּי לֹא תָמְנוּ, כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו.
טוֹב יְיָ לְקֹוָיו, לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ;
טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם, לִתְשׁוּעַת יְיָ;
יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם, כִּי נָטַל עָלָיו;
יִתֵּן בֶּעָפָר פִּיהוּ, אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה;
יִתֵּן לְמַכֵּהוּ לֶחִי, יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה —
כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם יְיָ.

כִּי אִם הוֹגָה – וְרִחַם כְּרֹב חֲסָדָיו...
נַחְפְּשָׂה דְרָכֵנוּ וְנַחְקוֹרָה וְנָשׁוּבָה עַד יְיָ;
נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם, אֶל אֵל בַּשָּׁמָיִם...

ואני הושב עם לבבי: לא! הגבר הזה לא ראה עֳנִי מעודו! הלב הטוב הזה המלא כל כך אמונה, תקוה ובטחון; הלב הטוב הזה, אשר בשעה שהוא „נותן למכהו להי" הוא בטוח, „כי לא יזנח לעולם ד'", הלב התמים הזה, הבוכה ומתנחם כאחד–חזק הוא מחומת ירושלים; את הומת ירושלים החריב האויב, אבל הלב – הלב העברי נשאר הזק כסלע איתן. –

ההזן כבר גמר את הקינות. המתפללים הלכו להם איש איש לביתו; ואבי יושב על הארץ בפנת הכותל המזרחי, זקני העיר יושבים על הארץ מסביב לו והוא קורא לפניהם ב„מִדְרַשׁ נְכָה". דממת אֵבֶל שוררת מסביב, הבית מלא עלטה, וקול אבי הנמוך והרועד שופך עצב נורא בתוך הדממה והעלטה... ואבי קורא ובוכה, והזקנים שומעים ובוכים:

„... וכיון שראה הקדוש־ברוך־הוא את בית המקדש שהרב. אמר: בודאי זהו ביתי. שבאו בו אויבים ועשו בו כרצונם. באותה שעה היה הקדוש־ברוך־הוא בוכה ואומר: אוי לי על ביתי! בני, הֵיכָן אתם? כהני, היכן אתם?! מה אעשה לכם, ואני הִתְרֵיתִי בכם, ולא חזרתם בתשובה! –אמר הקדוש־ברוך־הוא לירמיהו: אני דומה היום לאדם, שהיה לו בן יחיד, ועשה לו חופה ומת בתוך הופתו; ואין כואב לא עלי ולא על בני. לך וקרא לאברהם ליצחק וליעקב ולמשה מקבריהם, שהם יודעים לבכות".

„מיד הלך ירמיהו למערת המכפלה ואמר לאבות העולם: עִמְדוּ, שהגיע זמן שאתם מתבקשים לפני הקב"ה! אמרו לו: למה? אמר להם: איני יודע. הִנִּיחָם ירמיהו ועמד על שפת הירדן וקרא: בן־עמרם, בן־עמרם! עמוד! שהגיע זמן שאתה

מתבקש לפני הקב"ה! אמר לו: מה היום מיומים? אמר לו ירמיהו: איני יודע. הניחו משה והלך אצל מלאכי השרת, ואמר להם: משרתי עליון! כלום אתם יודעים מפני מה אני מתבקש לפני הקב"ה? אמרו לו: בן־עמרם, אי אתה יודע שבית המקדש חרב וישראל גלו?!—והיה צועק ובוכה עד שהגיע לאבות העולם. מיד אף הם קרעו בגדיהם והניחו ידיהם על ראשיהם והיו צועקים ובוכים עד שערי בית המקדש. והיו בוכין והולכין משער זה לשער זה, כאדם שֶׁמֵּתוֹ מוּטָל לפניו".

„בא אברהם לפני הקב"ה, בוכה וּמְמָרֵט זְקָנוֹ ותולש שערות ראשו, והיה מהלך בבית המקדש וסופד צועק: מפני מה נשתניתי מכל אומה ולשון, שבאתי לידי בושה וּכְלִמָּה זאת? כיון שראוהו מלאכי השרת, אף הם קשרו מִסְפֵּד שורות שורות. באותה שעה אמר הקב"ה למלאכי השרת: מה לכם קושרים מספד? אמרו לפניו: רבונו של עולם! מפני אברהם אוהבך, שבא לביתך וְסָפַד ובכה, מפני מה לא השגחת בו? אמר להם: מיום שנפטר אוהבי זה מלפני לבית עולמו לא בא לביתי, ועכשו—מֶה לִידִידִי בְּבֵיתִי? אמר אברהם לפני הקב"ה: רבש"ע! מפני מה הגלית את בני וּמְסַרְתָּם בידי האומות, וַהֲרָגוּם בכל מיתות משונות, והחרבת את בית המקדש, מקום שהעליתי את יצחק בני עולה לפניך?" — — —

ואבא בוכה והזקנים בוכים וגם אני בוכה; ונדמה לי שכל העולם בוכה עמנו... פתאם שמעתי קול אבי הקורא אלי בנעימות: כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: עוֹד תְּפוּצֶינָה עָרַי מִטּוֹב, וְנִחַם יְיָ עוֹד אֶת צִיּוֹן וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלָיִם...

בֵּאוּר: אַל תִּתְּנִי פוּגַת לָךְ – אל תחדלי מבכי. – רֹנִּי – הילילי. – הָעֲטוּפִים – המתעלפים. – עֳנִי – צרה, אסון. – בַּלָּה – (האויב) השחית. – הִכְבִּיד נְחֻשְׁתִּי – שם עלי כַּבְלֵי נְחשֶׁת כבדים. – אוֹחִיל – אקוה. – טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם – טוב לאיש המְקַוֶּה דומם ואינו מתאונן. – כִּי

נָטַל עָלָיו – כי צריך הוא לסבול. – יְזַנַּח – יעזוב. – הוֹגֶה – העציב. – נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם – כאשר נִשָּׂא כפינו בתפלה, נשא גם לבבנו. – הִתְרֵיתִי – העידותי, הזהרתי אתכם מראש. – תְּפוּצֶינָה עָרַי מִטּוֹב – תתרחבנה ותגדלנה ערי מרוב טובה. –

עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל.

עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת־צִיּוֹן.
עַל עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ;
כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵנוּ דִּבְרֵי שִׁיר וְתוֹלָלֵינוּ–שִׂמְחָה:
שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן!
אֵיךְ נָשִׁיר אֶת־שִׁיר יְיָ עַל־אַדְמַת נֵכָר?

אִם אֶשְׁכָּחֵךְ, יְרוּשָׁלָיִם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי!
תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם־לֹא אֶזְכְּרֵכִי,
אִם־לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי!

זְכוֹר יְיָ לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלָיִם,
הָאוֹמְרִים: עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ!
בַּת־בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה!
אַשְׁרֵי שֶׁיְשַׁלֶּם־לָךְ אֶת גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ;
אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת־עֹלָלַיִךְ אֶל־הַסָּלַע:

בֵּאוּר: נַהֲרוֹת בָּבֶל – פלגי נהר פרת. – עַל עֲרָבִים – עצי ערבה. – בְּתוֹכָהּ – בבבל. – תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ – שלא לנגן בהם עוד. – וְתוֹלָלֵינוּ – אויבינו הלועגים לנו. – תִּשְׁכַּח יְמִינִי – תיבש ימיני. – אֶזְכְּרֵכִי – אֶזְכְּרֵךְ, וזוהי תמונה עתיקה. – אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת (זֵכֶר) יְרוּשָׁלַיִם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי – בשמחתי היותר גדולה. – לִבְנֵי אֱדוֹם – שעזרו לכשדים. – עָרוּ – הִרְסוּ. – הַשְּׁדוּדָה – שתהיי גם אַתְּ שדודה. –

נְטִיַּת הַכִּנּוּיִם לַפְּעָלִים הַכְּפוּלִים (ע״ע).

זְמַן עָתִיד.

אָסֹב–אֲסֻבְּךָ, אֲסֻבֵּךְ, אֲסֻבֵּהוּ–אֲסֻבֶּנּוּ, אֲסֻבֶּנָּה; אֲסֻבְּכֶם־ן, אֲסֻבֵּם־ן.
תָּסֹב–תְּסֻבֵּנִי, תְּסֻבֶּנּוּ, תְּסֻבֶּנָּה; תְּסֻבֵּנוּ, תְּסֻבֵּם־ן.
תָּסֹבִּי–תְּסֻבִּינִי, תְּסֻבִּיהוּ, תְּסֻבִּיהָ; תְּסֻבִּינוּ, תְּסֻבִּים, תְּסֻבִּין.
יָסֹב–יְסֻבֵּנִי, יְסֻבְּךָ, יְסֻבֵּךְ, יְסֻבֶּנּוּ, יְסֻבֶּנָּה; יְסֻבֵּנוּ, יְסֻבְּכֶם־ן, יְסֻבֵּם־ן.
תָּסֹב–תְּסֻבֵּנִי, תְּסֻבְּךָ, תְּסֻבֵּךְ, תְּסֻבֶּנּוּ, תְּסֻבֶּנָּה, תְּסֻבֵּנוּ, תְּסֻבְּכֶם־ן, תְּסֻבֵּם־ן.
נָסֹב – נְסֻבְּךָ, נְסֻבֵּךְ, נְסֻבֶּנּוּ, נְסֻבֶּנָּה, נְסֻבְּכֶם־ן, נְסֻבֵּם־ן.
תָּסֹבּוּ, תְּסֻבֶּינָה- תְּסֻבּוּנִי, תְּסֻבּוּהוּ, תְּסֻבּוּהָ; תְּסֻבּוּנוּ, תְּסֻבּוּם־ן.
יָסֹבּוּ–יְסֻבּוּנִי, יְסֻבּוּךָ־ךְ, יְסֻבּוּהוּ־הָ, יְסֻבּוּנוּ, יְסֻבְּכֶם־ן, יְסֻבֵּם־ן.
תְּסֻבֶּינָה- תְּסֻבּוּנִי, תְּסֻבּוּךָ־ךְ, תְּסֻבּוּהוּ־הָ; תְּסֻבּוּנוּ, תְּסֻבְּכֶם־ן, תְּסֻבּוּם־ן.

צִוּוּי.

סֹב–סֻבֵּנִי! סֻבֵּהוּ–סֻבֶּנּוּ! סֻבֶּהָ–סֻבֶּנָּה! סֻבֵּם! סֻבֵּן
סֹבִּי–סֻבִּינִי! סֻבִּיהוּ! סֻבִּיהָ! סֻבִּינוּ! סֻבִּים! סֻבִּין!
סֹבּוּ, סֻבֶּינָה–סֻבּוּנִי! סֻבּוּהוּ! סֻבּוּהָ! סֻבּוּנוּ! סֻבּוּם! סֻבּוּן!

כְּלָל א): בִּזְמַן עָבָר וְהֹוֶה בָּאִים הַכִּנּוּיִים כְּמוֹ בַּפְּעָלִים הַשְּׁלֵמִים:
סַבּוֹתִי–סַבּוֹתִיךָ... סַבּוֹתָ–סַבּוֹתַנִי... סַבּוֹת–סַבּוֹתִנִי...
סַב–סַבַּנִי.. סַבָּה–סַבַּתְנִי... סַבּוֹנוּ–סַבּוֹנוּךָ... סַבּוֹתֶם–
סַבּוֹתוּנִי... סַבּוּ–סַבּוּנִי... וְכֵן הָלְאָה.

כְּלָל ב): בְּעָתִיד מִתְחַלֵּף הַקָּמַץ שֶׁל אוֹתִיּוֹת הַגּוּף (אית״ן) לִשְׁוָא, כְּמוֹ בְּפָעֳלֵי ע״ו, הַחוֹלָם שֶׁל פֵּא הַפֹּעַל נֶהְפַּךְ לְקִבּוּץ, וְע׳ הַפֹּעַל בָּא בְּדָגֵשׁ חָזָק.

כְּתֹב אֶת כִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים הַלָּלוּ בְּכָל הַזְּמַנִּים:

בַּזּוֹתִי–אָבֹז, בַּלּוֹתִי–אָבֹל, מַצּוֹתִי–אָמֹץ, סַכּוֹתִי–אָסֹךְ, קַצּוֹתִי–אָקֹץ.

צִדְקִיָּהוּ בְּבֵית הַפְּקֻדּוֹת *).

עִוֵּר וַעֲרִירִי, אֲסִיר בַּרְזֶל וָעֳנִי —
הֲיֵשׁ עוֹד בָּאָרֶץ אִישׁ אֻמְלָל כָּמוֹנִי?
מַתַּנְיָה הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלַיִם
עַל אַדְמַת נֵכָר, בַּבּוֹר וּנְחֻשְׁתַּיִם,
סָגוּר בִּכְלוּב כַּחַיָּה, כְּתְאוֹ מִכְמָר! —
לָמָּה עָלָה עָלַי הַגּוֹרָל הַמָּר,
בִּימֵי צוּקָה אֵלֶּה לִמְלֹךְ בָּאָרֶץ?
וּמַדּוּעַ בָּאָנוּ זֶה הַקֵּרֶץ?
מַדּוּעַ יְהוּדָה נִסַּחַת נִכְחֶדֶת
מִשָּׂדֶה מַטָּעָהּ מֵאֶרֶץ מוֹלֶדֶת?
„מַדּוּעַ?!" —;— —
הָהּ, לָמָּה, אֵל זוֹעֵם, יָדְךָ עָלַי תָּשֶׁב
וּכְאוֹיֵב מִתְנַקֵּם בָּאַף רְדַפְתָּנִי
וּבִידֵי מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי הִסְגַּרְתָּנִי?!
אֲנִי בִּרְאוֹתִי, כִּי הָעִיר נִבְקָעָה
וְשָׂרֵי בָּבֶל יָשְׁבוּ בְּשַׁעַר הַתָּוֶךְ,
אָמַרְתִּי: עַתָּה אָמִיט עֲלֵיהֶם הָרָעָה
וּכְאִישׁ אֶחָד כֻּלָּם אוֹרִידֵם לַטָּבַח.
אָז לַיְלָה בַּמְּעָרָה בַּעֲבִי הָאֲדָמָה
יָצָאתִי עִם כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה
וָאֹמַר: אֶל עַרְבוֹת הַיַּרְדֵּן אַרְחִיקָה,

*) המורה מבאר לתלמידים תקופת אבדן יהודה על ידי נבוכדנאצר מלך בבל, תכונת צדקיהו, המלך האחרון ליהודה, ואחריתו הנוראה.—

וּשְׁאֵרִית יְהוּדָה אֵלַי שָׁם אַזְעִיקָה
וְאֶתְנַפֵּל עַל הַכַּשְׂדִּים מֵאֲחוֹרֵיהֶם...
אַךְ אַתָּה צְבִי מְדָּח הִקְרֵיתָ לִפְנֵיהֶם,
וּלְתֻמָּם עֵת רָדְפוּ לָצוּד הַצְּבִי,
רָאוּנוּ יוֹצְאִים וַיִּשְׁבּוּנוּ שֶׁבִי. —
וּמָה אֵפוֹא פִּשְׁעִי, מָרוֹם, נֶגְדֶּךָ,
כִּי נִחֲתָה בִי וּבְכָל בֵּיתִי יָדֶךָ?
אִם רָשַׁעְתִּי וּבְעֵינֶיךָ הָרַע עָשִׂיתִי,
מִתִּגְרַת יָדְךָ אֲנִי לוּ כָלִיתִי,
אַךְ אֵלֶּה הַצֹּאן מֶה עָשׂוּ, מֶה חָטָאוּ?
אֵל קַנּוֹא וְנוֹקֵם, אֱלֹהֵי יִרְמְיָהוּ!
אֲנִי אִם חָטָאתִי, עָבַרְתִּי אִמְרָתֶךָ —
בָּנַי לָמָּה הוּמְתוּ, אֲשֶׁר לֹא כְתוֹרָתֶךָ?!

בָּנַי הַיְקָרִים, הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז!..
הָהּ, לִבִּי, לִבִּי! הָהּ, מַכְאוֹבִי מֶה־עָז!
הֲיֵשׁ עוֹד גֶּבֶר־לֹא־יִצְלַח כָּמוֹנִי?
לוּ יִמַּח הַיּוֹם הַהוּא מִזִּכְרוֹנִי,
לוּ עִם מֹחַ רֹאשִׁי אֶתְּקֶנּוּ יָחַד!
הוֹי, צֶלֶם בַּלָּהוֹת! הוֹי, חֲזוֹן פָּחַד!
הִנֵּהוּ, הִנֵּה! — כְּמוֹ חַי עוֹד אֶרְאֶנּוּ,
אֶרְאֶנּוּ בְּלִי עֵינַיִם, בְּרוּחִי אֲשׁוּרֶנּוּ...
הוֹי, חָרָשֵׁי מַשְׁחִית, אַנְשֵׁי דָם וָרֶצַח!
טֶרֶם הַמְּאוֹרוֹת לִי כָבוּ לָנֶצַח,

טֶרֶם אוֹר עֵינַי מִמֶּנִּי לָקָחוּ –
עוֹלְלַי טִפּוּחַי אֶל עֵינַי טָבָחוּ!...
קוֹל עַל כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל; נָפַל הַבְּרִיחַ;
הַדֶּלֶת תִּסֹּב; רוּחַ צַח יָפִיחַ;
כְּצֵל עַל פָּנַי יַחֲלֹף... הֲכִי הִגִּיעַ
יוֹם טוֹב לִי, יוֹם חָפְשִׁי? אָתָא מוֹשִׁיעַ
לִקְרֹא לִי דְרוֹר וּפְקַח־קוֹחַ הַשְׁמִיעַ?
הָהּ, מַשְׂאַת שָׁוְא! עֵת בַּבּוֹר שָׂמוּ אוֹתִי
הֻגַּד לִי, כִּי פֹה אֵשֵׁב עַד יוֹם מוֹתִי!
עֶבֶד בֵּית הַסֹּהַר יִקַּח סִיר הָרַחַץ,
יָבִיא לִי לַחְמִי הַצָּר, מֵימַי מֵי לַחַץ.
הוֹי, רָשָׁע עָרִיץ! לַשָּׁוְא תַּאֲרִיךְ נַפְשִׁי,
לַשָּׁוְא תְּבֹל לְזִבְחֶךָ, וְהוּא טָבוּחַ!
הַעוֹד תִּלְעַג לָרָשׁ, תִּתְהַלֵּל בְּמַר־רוּחַ?
לָמָּה לֹא תַתֵּר יָדְךָ וּתְשַׁלְּחֵנִי חָפְשִׁי?
הַעוֹד יִפְחַד לִבְּךָ לֵב הָאַרְנֶבֶת
מִפְּנֵי גֶבֶר – עַל עַפְעַפָּיו צַלְמָוֶת?..
אַךְ לָמָּה לִי חֹפֶשׁ, לָמָּה לִי חַיִּים?!
מַה־לִּי פֹה, מִי לִי פֹה תַּחַת שָׁמָיִם?
הוֹדִי סָר. הַמְּאֹרוֹת לִי קָדָרוּ,
עוֹלְלַי טִפּוּחַי עַל יְדֵי חֶרֶב הֻגָּרוּ;
עֲרִירִי אֲנִי! גֶּבֶר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו!
לְאִישׁ -- כָּמוֹנִי נָפַל לִפְנֵי קָמָיו,
אֵין יֵשַׁע גַּם לָאֵל בִּמְרוֹמֵי שָׁמָיו!

רַק אַחַת עוֹד הִיא לָהּ נַפְשִׁי תִכְסֹף:
כִּי יָחוּשׁ הַיּוֹם בּוֹ רוּחִי תֵאָסֵף;
תַּעַל לָהּ מַעְלָה, אוֹ כִי תֵרֵד מָטָּה—
אַחֲרֵי כָּל אֵלֶּה אַחַת הִיא לִי עַתָּה;
אוּלַי בַּמָּוֶת עֵינַי תִּפָּקַחְנָה
וִילָדַי הָאוֹבְדִים אָשׁוּב אַבִּיטָה,
וְלֹא–אֶשְׁכַּב וַחֲמַת רוּחִי אַשְׁקִיטָה
וּמִכְּאֵב נֶצַח עַצְמוֹתַי תָּנַחְנָה.

בֵּאוּר: בְּבֵית הַפְּקֻדּוֹת – בבית הכלא. – כְּתָאוֹ מִכְמָר – כִּשּׁוּר הַבָּר ברשת. – בִּימֵי צוּקָה – בימי צרה. – הַקֶּרֶץ – הַשֶּׁבֶר. – נִסַּחַת – נֶעקרת. – אָמִיט – אביא מהר. – מְדָה – בורח להמלט. – נִחֲתָה – ירדה. – מִתִּגְרַת יָדְךָ [תִּגְרָה–זעף, ריב] – מידך הקשה. – כָּלִיתִי – אבדתי. – לֹא כְתוֹרָתֶךָ – שכתוב בה: „ובנים לא יומתו על אבות". – הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז – השקולים כפז, היקרים מאד. – יָפָה – יָפוּחָה. – אֶתְקֶנּוּ – אעקר אותו. – בַּלָּהוֹת – פְּחָדִים. – חָרָשֵׁי מַשְׁחִית – אֻמָּנִים להשחית להרע. – עוֹלְלֵי טִפּוּחַי – ילדי, שֶׁגִּדַּלְתִּי בעמל רב. – פְּקַח־קוֹחַ – חֹפֶשׁ. – מַשְׂאַת שָׁוְא – תִּקְוַת שָׁוְא. – הָרַחַץ – הָרַחֲצָה. – תָּבֹל לְזִבְחֶךָ – תִּבְלוֹל מִסְפּוֹא, תתן אֹכֶל לשורך, כדי לְזָבְחוֹ אחר כן. – תַּתֵּר – תפתח, תריס. – הוֹדִי–כבודי. – הֻגָּרוּ–נִשפך דמם, נשחטו. – תִּכְסֹף–תִּתְאַוֶּה. – תֵאָסֵף – תִּגְוַע. – חֲמַת רוּחִי – מרירות נפשי. –

המורה מציע לתלמידים לכתב הַרְצָאָה:

צִדְקִיָּהוּ, הַמֶּלֶךְ הָאַחֲרוֹן לִיהוּדָה, וְגוֹרָלוֹ.

תָּכְנִית הַהַרְצָאָה: א): מַצַּב יְהוּדָה אַחַר גָּלוּת יְהוֹיָכִין. – ב): צִדְקִיָּהוּ עֶבֶד מֶלֶךְ בָּבֶל. – ג): הֲסָתַת מִצְרַיִם. – ד): הַזְהָרַת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא. – ה): הַמְּרִידָה. – ו): מְצוֹר יְרוּשָׁלַיִם וְהָרְבָּנָהּ. – ז): מְנוּסַת צִדְקִיָּהוּ וּנְפִילָתוֹ בִּידֵי הַכַּשְׂדִּים. – ח): גָּלוּת יְהוּדָה וְאַחֲרִית מַלְכָּה הָאַחֲרוֹן. – ט): צִדְקִיָּהוּ בַּבּוֹר וּמַחְשְׁבוֹתָיו. –

חֲזוֹן יְחֶזְקֵאל.

הָיְתָה עָלַי יַד־יְיָ וַיּוֹצִיאֵנִי בְרוּחַ יְיָ

וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבִּקְעָה,

וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת.

וְהֶעֱבִירַנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב סָבִיב.

וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל־פְּנֵי הַבִּקְעָה

וְהִנֵּה יְבֵשׁוֹת מְאֹד.

וַיֹּאמֶר אֵלַי: בֶּן־אָדָם! הֲתִחְיֶינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה?

וָאֹמַר: אֲדֹנָי אֱלֹהִים, אַתָּה יָדָעְתָּ.

וַיֹּאמֶר אֵלַי: הִנָּבֵא עַל־הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה; וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם:

הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת, שִׁמְעוּ דְּבַר יְיָ!

כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהִים לָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה:

הִנֵּה אֲנִי מֵבִיא בָכֶם רוּחַ וִחְיִיתֶם:

וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גִּידִים וְהַעֲלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר,

וְקָרַמְתִּי עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בָכֶם רוּחַ–וִחְיִיתֶם;

וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְיָ.

וְנִבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי,

וַיְהִי קוֹל כְּהִנָּבְאִי וְהִנֵּה־רַעַשׁ–

וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֶצֶם אֶל־עַצְמוֹ

וְרָאִיתִי וְהִנֵּה־עֲלֵיהֶם גִּידִים וּבָשָׂר עָלָה

וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר מִלְמָעְלָה וְרוּחַ אֵין בָּהֶם.

וַיֹּאמֶר אֵלַי: הִנָּבֵא אֶל־הָרוּחַ,

הִנָּבֵא, בֶּן־אָדָם! וְאָמַרְתָּ אֶל־הָרוּחַ:

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים: מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בֹּאִי, הָרוּחַ.

וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה–וְיִחְיוּ.

וְהִנַּבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוָּנִי, וַתָּבֹא בָהֶם הָרוּחַ וַיִּחְיוּ
וַיַּעַמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם חַיִל גָּדוֹל מְאֹד מְאֹד.
וַיֹּאמֶר אֵלַי: בֶּן־אָדָם! הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה:
הִנֵּה אוֹמְרִים:
יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ
נִגְזַרְנוּ לָנוּ;
לָכֵן הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם: כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים:
הִנֵּה אֲנִי פֹּתֵחַ אֶת־קִבְרוֹתֵיכֶם
וְהַעֲלֵיתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם, עַמִּי!
וְנָתַתִּי רוּחִי בָּכֶם וִחְיִיתֶם, וְהִנַּחְתִּי אֶתְכֶם עַל־אַדְמַתְכֶם,
וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְיָ דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי, נְאֻם־יְיָ.

בֵּאוּר: וְקָרַמְתִּי – ואמתח עליכם קרום של עור. – וַיְהִי קוֹל.. וְהִנֵּה רַעַשׁ– הוא משק העצמות כשקרבו זו לזו. – וַתִּקְרְבוּ – ותקרבנה. – וְהִנַּבֵּאתִי– (=וְהִתְנַבֵּאתִי) בִּנְיַן התפעל בחסר ת'. – קִבְרוֹתֵיכֶם – תאר לַגָּלוּת. –

מִתְנַחֲמוּת הַנָּבִיא.

וַתֹּאמֶר צִיּוֹן: עֲזָבַנִי יְיָ וַאדֹנָי שְׁכֵחָנִי.
הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוּלָהּ, מֵרַחֵם בֶּן־בִּטְנָהּ?
גַּם אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ. — —
עוֹד יֹאמְרוּ בְאָזְנַיִךְ בְּנֵי שִׁכֻּלָיִךְ:
צַר־לִי הַמָּקוֹם, גְּשָׁה לִי וְאֵשֵׁבָה.
וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ: מִי יָלַד־לִי אֶת־אֵלֶּה?
וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה, גֹּלָה וְסוּרָה;
וְאֵלֶּה מִי גִדֵּל?
הֵן אֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי, אֵלֶּה אֵיפֹה הֵם?

כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהִים:
הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל־גּוֹיִם יָדִי וְאֶל־עַמִּים אָרִים נִסִּי
וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן וּבְנוֹתַיִךְ עַל כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה. —
הִנֵּה אֵלֶּה מֵרָחוֹק יָבֹאוּ וְאֵלֶּה מִצָּפוֹן וּמִיָּם
וְאֵלֶּה מֵאֶרֶץ סִינִים.
רָנּוּ, שָׁמַיִם! וְגִילִי, אָרֶץ! וּפִצְחוּ, הָרִים, רִנָּה!
כִּי נִחַם אֲדֹנָי עַמּוֹ וַעֲנִיָּו יְרַחֵם.

* *

*

הִתְעוֹרְרִי, הִתְעוֹרְרִי, קוּמִי, יְרוּשָׁלַיִם!
אֲשֶׁר שָׁתִית מִיַּד יְיָ אֶת־כּוֹס חֲמָתוֹ,
אֶת קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה שָׁתִית,מָצִית.
אֵין מְנַהֵל לָהּ מִכָּל בָּנִים יָלָדָה
וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל בָּנִים גִּדֵּלָה.
בָּנַיִךְ עֻלְּפוּ, שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת כְּתוֹא מִכְמָר
הַמְלֵאִים חֲמַת יְיָ, גַּעֲרַת אֱלֹהָיִךְ.
לָכֵן שִׁמְעִי זֹאת, עֲנִיָּה, וּשְׁכֻרַת וְלֹא־מִיָּיִן!
כֹּה אָמַר אֲדֹנַיִךְ יְיָ וֵאלֹהַיִךְ יָרִיב עַמּוֹ:
הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ אֶת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה,
אֶת קֻבַּעַת כּוֹס חֲמָתִי — לֹא תוֹסִיפִי לִשְׁתּוֹתָהּ עוֹד;
וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד מוֹגַיִךְ, אֲשֶׁר אָמְרוּ לְנַפְשֵׁךְ: שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה!
וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ וְכַחוּץ לַעֹבְרִים.

* *

*

עוּרִי עוּרִי, לִבְשִׁי עֻזֵּךְ, צִיּוֹן!
לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ, יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ!

כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא.

הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר, קוּמִי, שְׁבִי, יְרוּשָׁלָיִם!
הִתְפַּתְּחִי מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ, שְׁבִיָּה בַּת צִיּוֹן!
פִּצְחוּ רַנְּנוּ יַחְדָּו, חָרְבוֹת יְרוּשָׁלָיִם!
כִּי נִחַם יְיָ עַמּוֹ, גָּאַל יְרוּשָׁלָיִם.

*
*

קוּמִי אוֹרִי, כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְיָ עָלַיִךְ זָרָח.
כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וַעֲרָפֶל — לְאֻמִּים,
וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְיָ וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה.
וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים, לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ. —
וְהָלְכוּ אֵלַיִךְ שְׁחוֹחַ בְּנֵי מְעַנַּיִךְ
וְהִשְׁתַּחֲווּ עַל כַּפּוֹת רַגְלַיִךְ כָּל מְנַאֲצָיִךְ,
וְקָרְאוּ לָךְ: עִיר יְיָ. צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל.
תַּחַת הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה וּשְׂנוּאָה וְאֵין עוֹבֵר —
וְשַׂמְתִּיךְ לִגְאוֹן עוֹלָם, מְשׂוֹשׂ דּוֹר וָדוֹר.
לֹא יִשָּׁמַע עוֹד חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר — בִּגְבוּלָיִךְ,
וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ — תְּהִלָּה.
לֹא־יִהְיֶה לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם
וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא יָאִיר לָךְ.
וְהָיָה־לָךְ יְיָ לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ — לְתִפְאַרְתֵּךְ.
לֹא יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף,
כִּי יְיָ יִהְיֶה לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ, —
וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד יְיָ וּצְנִיף מְלוּכָה בְּכַף אֱלֹהָיִךְ.

בֵּאוּר: עוּלָה — יַלְדָּה הרך. — מֵרַחֵם... התשכח לְרַחֵם. — גַּם אֵלֶּה... ילי גם תשכחנה. — בְּנֵי שִׁכּוּלָיִךְ — בניך שֶׁגָּלוּ וְאבדו ממך. — גְּשָׁה לִּי —

התרחק מעט בשבילי. – גַּלְמוּדָה – עזובה, בודדה. – גֹּלָה וְסוּרָה – שבני גלו ורחקו ממני. – נִסִּי – דגלי. – בְּחֹצֶן – בכנף בגדם, כלומר, באהבה ובחמלה. – אֵיפֹה הֵם – איפה היו. – כּוֹס חֲמָתוֹ – כוס הָרַעַל שלו. – קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה – הקצה העולה של כוס הָרַעַל, כלומר: כבר סבלת כל הצרות והענוים. – אֵין מְנַהֵל ... דמיונה כאם זקנה, שכל בניה עזבוה. – עֻלְּפוּ – התעלפו מרעב. – מוֹגַיִךְ – ומקור הוגה, הפעיל מן יָגֹה: מעציביך, לוחציך. – הִתְפַּתְּחִי... הַתִּירִי מוסרות העול מעל צוארך. – שְׁחוּתַה – כפופים, בהכנעה. – מְעַנַּיִךְ – להציך. – מְנַאֲצַיִךְ – בוזיך. – צִיּוֹן (של) קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל. – לֹא יָבֹא עוד שִׁמְשֵׁךְ – הצלחתך לא תחדל. – צְנִיף מְלוּכָה – נֵזֶר מלוכה. –

בִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים בְּבִנְיַן פִּעֵל. שֵׁם הַפֹּעַל: בַּקֵּשׁ.

בַּקְּשִׁי – בַּקְּשֵׁנִי (בָּרְכֵנִי), בַּקְּשֵׁךְ, (שַׁלְּחֵךְ), בַּקְּשֵׁךְ בַּקְּשִׁיהוּ, בַּקְּשֶׁהָ; בַּקְּשֵׁנוּ, בַּקְּשֵׁכֶם, בַּקְּשֵׁכֶן, בַּקְּשָׁם, בַּקְּשָׁן.

זְמַן עָבָר.

בִּקַּשְׁתִּי– בִּקַּשְׁתִּיךָ (בֵּרַכְתִּיךָ), בִּקַּשְׁתִּיךְ, בִּקַּשְׁתִּיהוּ, בִּקַּשְׁתִּיהָ; בִּקַּשְׁתִּיכֶם, בִּקַּשְׁתִּיכֶן, בִּקַּשְׁתִּים, בִּקַּשְׁתִּין

בִּקַּשְׁתָּ – בִּקַּשְׁתַּנִי, בִּקַּשְׁתּוֹ־תָּהוּ, בִּקַּשְׁתָּהּ; בִּקַּשְׁתָּנוּ, בִּקַּשְׁתָּם־ן.

בִּקַּשְׁתְּ–בִּקַּשְׁתִּנִי, בִּקַּשְׁתִּיהוּ, בִּקַּשְׁתִּיהָ, בִּקַּשְׁתִּנוּ, בִּקַּשְׁתִּים־ן.

בִּקֵּשׁ בִּקְּשַׁנִי, בִּקֶּשְׁךָ (שִׁלַּחֲךָ), בִּקְּשֵׁךְ, בִּקְּשׁוֹ בִּקְּשָׁהוּ, בִּקְּשָׁהּ; בִּקְּשָׁנוּ, בִּקֶּשְׁכֶם, בִּקֶּשְׁכֶן (שִׁלַּחֲכֶם), בִּקְּשָׁם, בִּקְּשָׁן

בִּקְּשָׁה בִּקְּשַׁתְנִי, בִּקְּשַׁתְךָ, בִּקְּשָׁתֶךְ, בִּקְּשַׁתּוּ, בִּקְּשַׁתָּהּ; בִּקְּשַׁתְנוּ, בִּקְּשַׁתְכֶם, בִּקְּשַׁתְכֶן, בִּקְּשָׁתַם, בִּקְּשָׁתַן.

בִּקַּשְׁנוּ–בִּקַּשְׁנוּךָ, בִּקַּשְׁנוּךְ, בִּקַּשְׁנוּהוּ, בִּקַּשְׁנוּהָ, בִּקַּשְׁנוּכֶם־ן, בִּקַּשְׁנוּם־ן.

בִּקַּשְׁתֶּם־ן–בִּקַּשְׁתּוּנִי, בִּקַּשְׁתּוּהוּ, בִּקַּשְׁתּוּהָ, בִּקַּשְׁתּוּנוּ, בִּקַּשְׁתּוּם־ן.

בִּקְּשׁוּ בִּקְּשׁוּנִי, בִּקְּשׁוּךָ, בִּקְּשׁוּךְ, בִּקְּשׁוּהוּ, בִּקְּשׁוּהָ; בִּקְּשׁוּנוּ, בִּקְּשׁוּכֶם בִּקְּשׁוּכֶן, בִּקְּשׁוּם, בִּקְּשׁוּן.

זְמַן הֹוֶה.

מְבַקֵּשׁ—מְבַקְשִׁי־מְבַקְשֵׁנִי, מְבַקֶּשְׁךָ, מְבַקְּשֵׁךְ, מְבַקְשׁוֹ־שֵׁהוּ, מְבַקְשָׁהּ;
מְבַקְשֵׁנוּ, מְבַקֶּשְׁכֶם, מְבַקֶּשְׁכֶן, מְבַקְשָׁם, מְבַקְשָׁן.
מְבַקֶּשֶׁת—מְבַקַּשְׁתִּי־מְבַקַּשְׁתֵּנִי, מְבַקַּשְׁתְּךָ, מְבַקַּשְׁתֵּךְ, מְבַקַּשְׁתּוֹ,
מְבַקַּשְׁתָּהּ; מְבַקַּשְׁתֵּנוּ, מְבַקַּשְׁתְּכֶם־ן, מְבַקַּשְׁתָּם־ן.
מְבַקְשִׁים—מְבַקְשַׁי, מְבַקְשֶׁיךָ, מְבַקְשַׁיִךְ, מְבַקְשָׁיו, מְבַקְשֶׁיהָ;
מְבַקְשֵׁינוּ, מְבַקְשֵׁיכֶם־ן, מְבַקְשֵׁיהֶם־ן
מְבַקְשׁוֹת — מְבַקְשׁוֹתַי, מְבַקְשׁוֹתֶיךָ, מְבַקְשׁוֹתַיִךְ, מְבַקְשׁוֹתָיו,
מְבַקְשׁוֹתֶיהָ, מְבַקְשׁוֹתֵינוּ, מְבַקְשׁוֹתֵיכֶם־ן, מְבַקְשׁוֹתֵיהֶם־ן.

זְמַן עָתִיד.

אֲבַקֵּשׁ—אֲבַקֶּשְׁךָ (אֲבָרֶכְךָ, אֲשַׁלֵּחֲךָ), אֲבַקְשֵׁךְ, אֲבַקְשֵׁהוּ־אֲבַקְשֶׁנּוּ,
אֲבַקְשֶׁנָּה, אֲבַקֶּשְׁכֶם־ן, אֲבַקְשֵׁם־ן.
תְּבַקֵּשׁ—תְּבַקְשֵׁנִי, תְּבַקְשֵׁהוּ־שֶׁנּוּ, תְּבַקְשֶׁנָּה, תְּבַקְשֵׁנוּ, תְּבַקְשֵׁם־ן.
תְּבַקְשִׁי־תְּבַקְשִׁינִי, תְּבַקְשִׁיהוּ, תְּבַקְשִׁיהָ, תְּבַקְשִׁינוּ, תְּבַקְשִׁים־ן.
יְבַקֵּשׁ—יְבַקְשֵׁנִי, יְבַקֶּשְׁךָ, יְבַקְשֵׁךְ, יְבַקְשֶׁנּוּ, יְבַקְשֶׁנָּה;
יְבַקְשֵׁנוּ, יְבַקֶּשְׁכֶם, יְבַקֶּשְׁכֶן, יְבַקְשֵׁם, יְבַקְשֵׁן.
תְּבַקֵּשׁ—תְּבַקְשֵׁנִי, תְּבַקֶּשְׁךָ, תְּבַקְשֵׁךְ, תְּבַקְשֶׁנּוּ, תְּבַקְשֶׁנָּה;
תְּבַקְשֵׁנוּ, תְּבַקֶּשְׁכֶם, תְּבַקֶּשְׁכֶן, תְּבַקְשֵׁם, תְּבַקְשֵׁן.
נְבַקֵּשׁ—נְבַקֶּשְׁךָ, נְבַקְשֵׁךְ, נְבַקְשֵׁהוּ־שֶׁנּוּ, נְבַקְשֶׁנָּה, נְבַקֶּשְׁכֶם־ן, נְבַקְשֵׁם־ן.
תְּבַקְשׁוּ, תְּבַקֵּשְׁנָה—תְּבַקְשׁוּנִי, תְּבַקְשׁוּהוּ, תְּבַקְשׁוּהָ־שׁוּנוּ, תְּבַקְשׁוּם־ן.
יְבַקְשׁוּ—יְבַקְשׁוּנִי, יְבַקְשׁוּךָ, יְבַקְשׁוּךְ, יְבַקְשׁוּהוּ, יְבַקְשׁוּהָ;
יְבַקְשׁוּנוּ, יְבַקְשׁוּכֶם, יְבַקְשׁוּכֶן, יְבַקְשׁוּם, יְבַקְשׁוּן.
תְּבַקֵּשְׁנָה—תְּבַקְשׁוּנִי, תְּבַקְשׁוּךָ, תְּבַקְשׁוּךְ, תְּבַקְשׁוּהוּ, תְּבַקְשׁוּהָ;
תְּבַקְשׁוּנוּ, תְּבַקְשׁוּכֶם, תְּבַקְשׁוּכֶן, תְּבַקְשׁוּם, תְּבַקְשׁוּן.

צִוּוּי.

בַּקֵּשׁ–בַּקְּשֵׁנִי (בָּרְכֵנִי)! בַּקְּשֵׁהוּ! בַּקְּשֶׁנָּה! בַּקְּשֵׁנוּ! בַּקְּשֵׁם! בַּקְּשֵׁן!
בַּקְּשִׁי–בַּקְּשִׁינִי! בַּקְּשִׁיהוּ! בַּקְּשִׁיהָ! בַּקְּשִׁינוּ! בַּקְּשִׁים! בַּקְּשִׁין!
בַּקְּשׁוּ, בַּקֵּשְׁנָה–בַּקְּשׁוּנִי! בַּקְּשׁוּהוּ! בַּקְּשׁוּהָ! בַּקְּשׁוּנוּ! בַּקְּשׁוּם-ן!

כְּלָל א): תְּנוּעַת פֵּא הַפֹּעַל: חִירֶק או צֵירֶה בְּעָבָר, וּפַתָּח או קָמַץ בְּהֹוֶה, עָתִיד וְצִוּוּי – אֵינָהּ מִשְׁתַּנִּית בִּנְטִיַּת הַכִּנּוּיִם, מִפְּנֵי שֶׁבְּבִנְיָן הַכָּבֵד בָּא דָגֵשׁ חָזָק בְּעַיִן הַפֹּעַל, וְכָל תְּנוּעָה שֶׁיֵּשׁ דָּגֵשׁ חָזָק אַחֲרֶיהָ אֵינָהּ מִשְׁתַּנִּית בִּנְטִיָּה. וּמַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּבִנְיַן פָּעַל: שְׁמַר, שְׁמָרֵנִי.

כְּלָל ב): תְּנוּעַת עַיִן הַפֹּעַל, הַצֵּירֶה, מִשְׁתַּנִּית לִשְׁוָא: בִּקֵּשׁ–בִּקְשַׁנִי, יְבַקְשֵׁנִי. וְלִפְנֵי שְׁוָא – לְסֶגּוֹל: בִּקֶּשְׁךָ, מְבַקֶּשְׁךָ, (וּבְהֶפְסֵק: בִּקֶּשְׁךָּ, מְבַקֶּשְׁךָּ, יְבַקֶּשְׁךָּ).

הֶעָרָה א): מִן שִׁלַּח יָבֹא בְנוֹכַח שִׁלְּחֲךָ, מְשַׁלַּח–מְשַׁלֵּחֲךָ. וְהוּא הַדִּין גַּם בְּבִנְיַן פָּעַל: שׁוֹלֵחַ – שׁוֹלֵחֲךָ. וְיֵשׁ שֶׁהַסֶּגּוֹל מִשְׁתַּנֶּה לְחִירֶק: אֲאַמֵּץ – אֲאַמִּצְךָ, אֲאַמִּצְכֶם, תַּחַת אֲאַמֶּצְךָ, אֲאַמֶּצְכֶם.

הֶעָרָה ב): צָרִיךְ לְהַבְדִּיל בְּצִוּוּי בֵּין שָׁמְרֵנִי, מִן שְׁמֹר, צִוּוּי פָּעַל, וּבֵין בָּרְכֵנִי, מִן בָּרֵךְ, צִוּוּי פִּעֵל (תַּחַת בַּרֵּךְ, כִּי בְּאוֹת רֵישׁ לֹא יוּכַל לָבֹא דָגֵשׁ חָזָק). בָּרִאשׁוֹן פֵּא הַפֹּעַל מְנֻקֶּדֶת בְּקָמָץ, תְּנוּעָה פְּשׁוּטָה, וְהַשְּׁוָא נָח, וּבַשֵּׁנִי פֵּא הַפֹּעַל מְנֻקֶּדֶת בְּקָמָץ, תְּנוּעָה מֻרְכָּבָה, וְהַשְּׁוָא–נָע.

כְּלָל ג): כִּנְטִיַּת הַפֹּעַל בִּקֵּשׁ כַּךְ נְטִיַּת הַכִּנּוּיִם בְּבִנְיַן פִּעֵל בַּפְּעָלִים הַחֲסֵרִים וְהַנָּחִים: פ״נ, פ״י, פ״א, ל״א, כִּי בְּבִנְיַן פִּעֵל בָּאִים הַחֲסֵרִים וְהַנָּחִים כַּשְּׁלֵמִים.

כְּלָל ד): גַּם בְּפָעֳלֵי ל״ה לֹא תִשְׁתַּנֶּה תְּנוּעַת פֵּא הַפֹּעַל בְּפִעֵל: עָבָר: גִּלִּיתִי–גִּלִּיתִיךָ... גִּלִּיתִים; גִּלִּיתָ–גִּלִּיתַנִי... גִּלִּיתָם. כִּסָּה–כִּסַּנִי... כִּסָּהוּ... כִּסָּם; כִּסְּתָה–כִּסַּתְנִי... כִּסָּתַם; כִּסּוּ–כִּסּוּנִי... כִּסּוּם. הֹוֶה: מְכַסֶּה – מְכַסֵּנִי... עָתִיד: אֲכַסֶּה–אֲכַסְּךָ... אֲכַסֵּם; וְכֵן בְּיֶתֶר הַגּוּפִים.

כְּלָל ה) : פְּעָלֵי ע״ו בְּפִעֵל נוטים כַּךְ. עָבָר : רוֹמַמְתִּי–רוֹמַמְתִּיךָ... רוֹמַמְתִּים ; רוֹמַמְתָּ–רוֹמַמְתָּנִי... רוֹמַמְתִּים ; רוֹמֵם–רוֹמְמַנִי ; רוֹמְמָה–רוֹמְמַתְנִי... רוֹמַמְתֶּם ; רוֹמַמְתֶּם–רוֹמַמְתּוּנִי... רוֹמְמוּ – רוֹמְמוּנִי... רוֹמְמוּם. הוֶֹה : מְרוֹמֵם-מְרוֹמְמֵנִי... מְרוֹמֶמֶת – מְרוֹמַמְתֵּנִי... עָתִיד : אֲרוֹמֵם אֲרוֹמִמְךָ [=אֲרוֹמֶמְךָ]... אֲרוֹמְמֵם, וְכֵן בְּיֶתֶר הַגּוּפִים. הַכְּפוּלִים נוטים כְּפָעֲלֵי ע״ו : סוֹבַבְתִּיךָ, אֲסוֹבֶבְךָ, או כַּשְּׁלֵמִים : הִלַּלְתִּיךָ... אֲהַלֶּלְךָ.

הֶעָרָה : הַכִּנּוּיִם מְחֻבָּרִים, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה צד 78, אַךְ לַפֹּעַל הַבָּא בְּבִנְיַן הַפּוֹעֵל לְהוֹרוֹת עַל הַגּוּף הַפָּעִיל, וּלְפִיכָךְ הֵם בָּאִים רַק בְּבִנְיַן פָּעַל, פִּעֵל וְהִפְעִיל ; בְּנִפְעַל, פֻּעַל, הִתְפַּעֵל וְהָפְעַל אֵין כִּנּוּיִם

כְּתֹב אֶת בִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים הַלָּלוּ בְּכָל הַזְּמַנִּים :

אַמֵּץ, גַּדֵּל, חַפֵּשׂ, קַבֵּץ, שַׁלַּח ; בָּרֵךְ, פָּאֵר ; מַלֵּא ; כַּסֵּה, כַּנֵּה ; קוֹמֵם, רוֹמֵם ; סוֹבֵב, הַלֵּל.

יְרוּשָׁלַיִם לִפְנֵי הַחֻרְבָּן הַשֵּׁנִי.

לא היו ימי הוד והדר, יֹפִי ותפארת לירושלים, כימים האחרונים לפני הריסותה.

ארבע גבעות רמות ונִשָּׂאוֹת היו לירושלים. הגבעה האחת נָשְׂאָה עליה את העיר העליונה, היא הר ציון, אשר היה במצודה בצורה, ולכן קרא אותו דוד בשם „מצודה", היא „מצודת דוד" המקום הזה הוא אבן הַפִּנָּה לכל העיר : שם ההיכל הקדמוני למלכי החשמונאים, שם ההיכל הנשגב אשר להורדוס הגדול עם שלשת מגדליו הנהדרים : מגדל אַפִּיקוֹס, מגדל פְּזָאֵל ומגדל מִרְיָם, אשר הקים אותם המלך ואת אבניהם הצב אבני שַׁיִשׁ לבן גדולות ועצומות ; וַיִּיף ההיכל הזה גם מהיכל המקדש, ולא היה במהו לְיֹפִי בכל אפסי ארץ, כי היה מְפֹאָר בכל פְּאֵר והדר מעשי

ידי מלאכת־מחשבת. בו היו תָּאִים ואולַמִּים, אשר יֵאָסְפוּ אליהם אלפי אנשים, ואיש לא יאמר, כי צר לו המקום. וקירותיהם וקורותיהם נפלאים בְּאָרְכָּם ובגדלם ובציוריהם וּבִיּוּרֵיהֶם, מעשי ידי גדולי האמנים, וּבָרְצָפוֹת הנהדרות אשר בתוכם. לא רחוק מן ההיכל הזה התנשאו יתר הבנינים המפֹאָרִים: היכל בירניקה המלכה, בית חוֹנְיו ובית הַתֵּיאַטְרָה, אשר קרא הורדוס לִמְשַׂחֲקִים יְוָנִים לשַׂחֵק בו לפני העם; ושם מקום מלחמות החיות, אשר תלהמנה זו בזו כמנהג הרומאים; הבית אשר היה לתועבה ליהודים. ורחובות העיר העליונה היו מְרֻצָּפִים מרצפת אבנים לְבֵנוֹת.

בין הגבעה הזאת והגבעה השניה הפריד הָעֵמֶק העמוק, הנקרא „עֵמֶק הֶחָרוּץ", כי בו ישבו עושי חריצי־החלב לפנים. היא הגבעה הנושֵׂאת עליה את העיר התחתונה, או אַקְרָא, והיא כחצי עִגּוּל. שם נלחמו יהודה הַמַּכַּבִּי ושמעון אחיו את מלחמותיהם הגדולות עם הַיְוָנִים וְהַמִּתְיַוְּנִים. שם תֵּרָאֶה „בְּרֵכַת שְׁלֹמֹה"; שם גם היכל מוּנְבַּז מלך הַדְיָב והיכל אמו הֶילֶנִי המלכה; שם נחל מֵי הַשִּׁלֹחַ וקברות דוד ושלמה.

ממול הגבעה הזאת התנשאה הגבעה השלישית, וְעֵמֶק יפריד בינה ובין גבעת אַקְרָא, אך איננו עמוק כעמק הראשון; ומלכי בית החשמונאים סִתְּמוּהוּ באבנים ועפר ויעשוהו למישור, למען חַבֵּר את העיר עם המקדש.

והגבעה הרביעית התנשאה מצפון המקדש, היא גבעת בֵּית־זֵיתָא. ועליה נבנה פַּרְוָר יפה מאד, ומסביב לה העמק העמוק, אשר חפרו להיות לה למחסה מפני אויב. ומשם מזרחה תֵּרָאֶה הבקעה הרחבה, אשר בין בית־זֵיתָא ובין הר הבית והיא יורדת עד נַחַל קִדְרוֹן.

והאיש העולה למרום הר הזיתים, אשר מקדם העיר, לראות את ירושלים משם, וראו עיניו מַרְאֵה־הוד והדר מאין כמוהו: מלפניו יתנשא הֵיכַל הַקֹּדֶשׁ עם חומותיו הנשגבות ועם

שדרות עמודיו הנחמדים ועם הצרותיו הגדולות; ומביניהם התרומם המקדש המזהיר בנְגֹהוֹת־הוד, בנגוע קרני השמש הראשונות אל גגו הַמְצֻפֶּה זהב ואל קירותיו העשוים שַׁיִשׁ ומְצֻפִּים פְּטוּרֵי זהב. בקרן מערבית־צפונית התנשאה מצודת אַנְטוֹנְיָה הגדולה והנאדרה בחומותיה הנשגבות, במגדליה הרבים ובפִּסְגוֹתֶיהָ הַנִּשָּׂאוֹת. ומצפון תראינה עיני הרואה את הַפַּרְוָר בית־זיתא עם רחובותיו ועם שְׁוָקיו הרבים והעצומים; ומשם והלאה והנה גן אל גן יגיע ופַרְדֵּס אל פרדס, ים גדול של גנים ופרדסים; בם עצי זית ועצי רמון ועצי שָׁקֵד רעננים. ומִדְּרוֹם המקדש תֵּרָאֶה העיר העליונה בכל הדרה: הנה היכל המלך הנחמד למראה, אשר בו ישבו נציבי רומא בבואם ירושלימה, והוא נשען אל המגדלים הרמים, אשר פניהם כפני סלעים רמים ונשגבים; ומביניהם יתנשא מגדל פְּזָאֵל הגדול מכל אחיו. ומשם דרומה יֵרָאֶה בית התיאטרה עם הַזִּירָה הגדולה עם עמודיהן ואוּלַמֶּיהֶן, שם גם היכל החשמונאים ושם כל בתי הַחֶמֶד אשר לאצילי העיר ולשׁוֹעֶיהָ. הנה גם פַּרְוַר הסוהרים, ושם השוָקים לממכר כל תבואת ארץ יהודה; ומחוץ לַפַּרְוָר עוד ים של גנים ופרדסים לאין קצה.

וּבְרֹב לתפארתה כן גדל עֻזּוּזָהּ, כי הריה וגבעותיה מסביב היו לה להומות בצורות; גם חריצי הבקעות ונקיקי העמקים בינות לגבעות לא נתנו את האויב לעבור בה. רק מצפון השתרע מישור לרגלי העיר—ויבנו שם הומה חזקה. והורדוס הוסיף לְבַצֵּר את ירושלים וַיְשַׂגֵּב את הומותיה שבעתים מבראשונה, ויוסף עליה הומות ומצודות ומגדלים רבים, עד היות ירושלים למצודה חזקה לעמוד בפני כל צר ואויב.

וְאַגְרִיפַּס המלך בנה עוד חומה גדולה ועצומה מסביב לכל הקרן הצפונית, היא החומה השלישית; והבאים אחריו הוסיפו לְשַׂגְּבָהּ ולְהַאְדִּירָהּ. ואבניה אבנים גדולות ונשגבות, אשר תוכלנה לעמוד בפני כל מְחִי קָבָל וְאֵילֵי־הַבַּרְזֶל; ועליה תשעים מגדלים

ומגדל פְּסֶפִינוּס היא היפה מכלם. הוא היה עשוי שמונה קְצָווֹת ושבעים אמה קומת המגדל הזה, ובעלות הצופה עד למעלה, וראו עיניו מראה הוד מאין כמהו: הררי מואב מתנשאים ועולים עד שחקים ממזרח, וממערב התנוצץ הים הגדול ברב זהרו.

אבן לא היו ימי הוד והדר, יופי ותפארת לירושלים כבימים האחרונים לפני הריסותה.

ולא היתה עיר כירושלים, אשר בה תָּלָה כל העם את כבודו זאת גְאוֹנוֹ ואת תִּקְוָתוֹ, להתפאר רק בתפארת העיר הזאת ולהתנשא בהתנשאה; אשר בטוב לה וטוב להם וּבְרַע לה ורע גם להם, ואשר בכבוד העיר יהיה כבוד ועוז לכל הגוי כֻּלּוֹ. אז היתה ירושלים ועם יהודה לדבר אחד.

ומספר עולי הרגל, אשר יבאו לְהֵרָאוֹת את פני אדני, רב ועצום ולא יִסָּפֵר מֵרֹב; ולא היה מספר כזה גם בימי שלמה המלך. ופעם צוה קֶסְטִיּוּס, הפקיד הרומי אשר בירושלים, לפקוד את מספר הצאן, אשר יביאו ירושלימה לקרבן הפסח, למען דעת בזאת את מספר עולי הרגל; ויפקדו וימצאו מאתים ושבעים אלף צאן, אשר היו לזבח הפסח. ויען כי לא פחות מעשרה אנשים יָכוֹסוּ על הַשֶּׂה האחד, לכן מצאו כי היה מספר עולי הרגל כשני מיליון ושבע מאות אלף איש. כל אלה באו ירושלימה לְהֵרָאוֹת את פני אלהי ישראל בחג הפסח.

וממלכת ירושלים היתה ממלכת אלהים, כי היו בתוכה אלפי כהנים ולוים ותופשי תורה ובתי כנסת לאין מִסְפָּר; ותהי ירושלים לאבן־פִּנָּה לכל העם, כי עם קדוש העם הזה, והמקום הזה הוא המקום, אשר בחר אדני לְשַׁכֵּן שמו שם. על כן היה לב כל העם מָלֵא את הדבר, אשר דִּבֶּר אלהי ישראל בפי נביאו לציון:

„וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד־אֲדֹנָי, וּצְנִיף מְלוּכָה בְּכַף אֱלֹהָיִךְ!"

בֵּאוּר: אֶבֶן־הַפִּנָּה – החלק הראשי, הַמֶּרְכָּז. – תָּאִים – חדרים. – כַּיּוֹרִים – פרחים והמונות בולטות. – חֲרִיצֵי הֶחָלָב – גבינות. – פְּטִירֵי זָהָב –

פִּתּוּחֵי פרחי זהב. — מְחִי־קָקָבל וְאֵילֵי הַבַּרְזֶל – מכונות מלחמה לפוצץ ולהרוס בהן חומות ומבצרים. — יָבוּסוּ – היו נְמֻנִּים לאבול. —

הַקַּנָּאִים.

כַּמָּה שָׁנִים בְּאֶשׁוֹן הָאֲדָמָה, בְּמַחֲנַק מַעֲמַקִּים,
נָעוּ נָדוּ הַגָּפְרִית וְהָאֵשׁ וּמִתְלַקְּחִים חֲמָרִים,
נָעוּ נָדוּ הָאֵדִים וּבְלִילֵי הָרוֹתְחִים, הַמְּפַכִּים
כַּמָּה שָׁנִים וְתָעוּ —
נָקְבוּ, חָתְרוּ עַל סְבִיבָם וַיֹּאכְלוּ כָּל קְשַׁד בַּמִּסְתָּרִים,
בִּקְשׁוּ מוֹצָא אֶל עָל - וְלֹא מָצָאוּ.

כַּמָּה שָׁנִים הִתְקַבְּצוּ כָּל מוֹקְדֵי הַמְּרִי וְהַכַּעַס,
כָּל הַחֲיָלִים הַכְּבוּשִׁים לְאֵיבָה וּנְקָמָה נֶאֱצָרוּ...
שׁוּר! הָהָר הֵחֵל עָשֵׁן!.. מֵרֹאשׁ הָהָר עוֹלָה בּוֹקַעַת
תִּמְרַת־עָשָׁן אֲפֵלָה —
מִתְאַבֶּכֶת מִתְּהוֹמוֹת לְבָבוֹ, יִגְעֲשׁוּ, יִבְעָרוּ,
וְהוֹלֶכֶת וְגֵאָה וּגְדֵלָה!

שׁוּר! אֵיךְ יִלְעַג הֶעָשָׁן לָרוּחַ וּבְתָקְפּוֹ הוּא נִשָּׂא;
אֵיבָה יִכְבֹּשׁ כָּל עֵבֶר וִיכַסֶּה אֶת עֵין הָרָקִיעַ;
פִּתְאֹם—רַעַשׁ תַּחְתִּיּוֹת, קוֹל תְּנוּדָה עֲצוּמָה וַהֲרִיסָה —
הַאִם רָעֲדָה אָרֶץ?
וּפִתְאֹם —
מַפַּץ רַעַם, מְעוּף בְּרָקִים וַאֲבָנִים וָאֵפֶר וָפִיחַ אֵין־קֵץ —
הֲיוֹם אַחֲרוֹן הִגִּיעַ?
לֹא! כִּי הָהָר פָּרַץ פָּרֶץ!..

... וּבְהִתְפָּרֵץ הַמֶּרֶד—וַיִּגַּע עַד לֵב הַשָּׁמָיִם!

— — — — — — — — — — — —

עַל בָּמֳתֵי צִיּוֹן נֵס מוּנָף, לְעַם צִיּוֹן בְּעַד צִיּוֹן נֵס לָחֶם,
עַל בָּמֳתֵי צִיּוֹן חֲצוֹצְרָה דְּרוֹר עוֹלָם לְעַם עוֹלָם מַכְרִיזָה;
יִתְרוֹצְצוּ גְּדוּדֵי פָּרָשִׁים, יִתְנוֹצְצוּ יַעֲרוֹת רְמָחִים,
יִתְאַחֲדוּ כָּל קוֹלוֹת הָאָרֶץ לִקְרַאת מִלְחָמָה עִזּוּזָה.

וַיִּרְקֹד הַקְּרָב כִּמְשֻׁתּוֹלֵל עַל דֶּרֶךְ הַצְּבָאוֹת הַפְּזוּרִים,
יִתְפַּתְּלוּ, יְסוֹבְבוּ אֶרֶץ, יִתְגַּלּוּ, יִתְחַמְּקוּ כַּנְּחָשִׁים—;
יֵשׁ קוֹפֵץ מִמַּעֲלֵה הַגְּבָעוֹת, יֵשׁ נִדְחָק בִּמְצָרֵי הַצּוּרִים
וְיֵשׁ פֶּתַע פִּתְאֹם בּוֹקֵעַ מֵחֶבְיוֹן מְעָרוֹת וַחֲרָשִׁים.

כָּל צְבָא מַחֲנֵה יְהוּדָה הִתְלַקֵּט, הִתְרַבֵּז, הִתְכּוֹנָן—
וְעַל פְּנֵי הָעֲרָבָה הַגְּלוּיָה הַצָּרִים נִטְּשׁוּ, נִפְגָּשׁוּ;
פָּגְעוּ חָזֶה בְּחָזֶה הַמַּחֲנוֹת וּזְרוֹעַ בִּזְרוֹעַ,
וּבְכָל תֹּקֶף מִסְפָּרָן הִתְנַגְּשׁוּ וּבְכָל כֹּבֶד אוֹנָן;
כְּאִלּוּ רָגְשׁוּ שְׁנֵי יַמִּים וּבְאַלְפֵי גַלֵּיהֶם אִישׁ נֶגְדּוֹ יִרְעָשׁוּ,
זֶה אֶת זֶה שׁוֹטְפִים, גּוֹרְפִים בְּקִצְפָּם וּמְחַשְּׁבִים לְבַלַּע...

אָז יִשָּׂא הַסַּעַר הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַל אֲפָסָיִם:

„קַמְנוּ שַׁבְנוּ! וּבְחָדָשׁ אֱיָל, צְעִירִים אוֹנִים,
קַמְנוּ שַׁבְנוּ אֲנַחְנוּ—בִּרְיוֹנִים!
בָּאנוּ לִגְאֹל אַרְצֵנוּ בְּסַעַר מִלְחָמָה
אָנוּ תוֹבְעִים הַנַּחֲלָה הַזֹּאת בְּיָד רָמָה!
בְּדָם וָאֵשׁ יְהוּדָה נָפְלָה,
וּבְדָם וָאֵשׁ יְהוּדָה תָּקוּם!"

„הָבָה נִלָּחֵם לַדְּרוֹר, בְּעַד אַרְצֵנוּ נִלְחָמָה!
וְאִם הַדְּרוֹר מֵת לָעַד -- תְּחִי הַנְּקָמָה!
אִם אֵין מִשְׁפָּט בָּאָרֶץ – לוּ תִשְׁפֹּט הַחֶרֶב!
וְלוּ גַם נִפֹּל כַּחוֹל – מִזְבּוֹתֵנוּ לֹא נֶרֶף!
בְּדָם וָאֵשׁ יְהוּדָה נָפְלָה,
וּבְדָם וָאֵשׁ יְהוּדָה תָּקוּם!"

בֵּאוּר: המשורר מדמה את מרד היהודים ברומא לפֶרֶץ הר שרפה. – בָּאֶשׁוּן · בַּחֹשֶׁךְ, בסתר. – וּמִתְלַקְחִים חֳמָרִים – מיני גופים וּמַתָּכוֹת מתלקחים ובוערים. – וּבְלִילֵי הָרוֹתְחִים... הרותחים המעורבים הנוזלים ותועים בבטן האדמה מאין מוֹצָא. – הַחֲיָלִים הַכְּבוּשִׁים – הכחות העצורים. – נֶאֱצָרוּ -- נאספו. – מִתְאַבֶּכֶת – מתרוממת. – (אשר) יִגְעֲשׁוּ – שיסערו. – כְּמִשְׁתּוֹלֵל – כמשתגע. – מְצָרֵי הַצּוּרִים – המעברים הצרים שבין הסלעים. – חֳרָשִׁים – יערים. – הִתְרַכֵּז – נאסף יחד לְמֶרְכָּז אֶחָד. – בְּחָדָשׁ אֱיָל – בכח חדש. – צְעִירִים אוֹנִים. – כחות צעירים. – בִּרְיוֹנִים – אנשי המס; בכנוי גנאי זה נקראו הקנאים הגבורים בפי אצילי ירושלים, מתנגדי המלחמה עם הרומאים. –

יְרוּשָׁלַיִם בְּמָצוֹר.

היום יום צח ובהיר מאד. גם רוח צח לא יפוח, גם ענן קל לא יֵרָאֶה ברקיע השמים, ורק עבים קלים וצהורים יֵרָאוּ בפאתי השמים, והשמש שלחה את קַוֶּיהָ הראשונים ותעש להם זר זהב סביב; והמה מביטים ממעל על עיר הקדש, אשר עוד מעט והשודדים הבאים מרומא יכריתו מארץ זִכְרָהּ וישמידוה לעולמי עד.

אכן פלאים נפלה ירושלים.

אין עץ ואין שיח עוד בִּסְבִיבֶיהָ; חדלו הגנים. אשר נשאו כל עץ וכל פרח למינו, אפסו הפרדסים ובתי הקיץ, אשר נשקפו מתוך יְרַק העפאים; כל אלה נמחו מעל פני האדמה. הנה העצים היו לסוללות ולמגדלים, אשר בנה לו האויב, וצמח השדה היה

לְבָעֵר, וּפַלְעֵי הגבעות היו למישור לרגלי הלגיונות הַצוֹבְאִים על ירושלים.

ומצודות ירושלים נפלו אחת אחת בידי לגיונות הרומאים, וַתִּטֹּשׁ המלחמה הנוראה על שארית הפליטה – הצר המקדש. ותהי המלחמה עזה ונוראה מאד גם מעבר מזה וגם מעבר מזה, להלחם בזרוע חזקה וברוח גבורה גדולה וברוח מרה ובנפש עזה ובאין הנינה ובאין חֶמְלַת אדם.

כי אין מספר לאנשי יהודה, אשר מתו מות גבורים על פני החומות באבני קֶלַע ובְחִצֵּי האויב; ומאֻשָּׁרִים היו המרים מאלה אשר נפלו חיים בידי הרומאים.

הנה אלפי עצי צְלָב עולים מן הארץ בסביבי ירושלים, והיה בהיות הלילה, כְּשֹׁךְ חמת המלחמה, יִשָּׁמַע מרחוק קול אנקת חללים וזעקת מכאובים וקללות נמרצות והנינה ותפלה... וענו אחריהם אבני הקיר והשמים הגבוהים והכהים יענו אחריהם בהד קולם. והקול קול היהודים הַצְּלוּבִים על העצים, אשר צָלְבוּ אותם הרומאים אחרי נפלם בידיהם חיים. והקולות האלה לא יחדלו עד אם תְּסָגַרְנָה השפתים הלבנות, ועד אם יורידו המוּקָעִים את ראשיהם והתפלצו ידיהם ורגליהם בענויי־המות בפעם האחרונה. אז יבא רוח קָדִים לפנות בקר וחלף על פני המתים־הַמְעֻנִּים, פרע שערות ראשיהם, וְשִׁעֲשַׁע בציציות תלתליהם, ואחרי כן חלוף ויעבור..

הנה כן ישוד המות בידי הרומאים!

ואלפי פגרי אנשים מוטלים על פני השדה בחורים וּבַחֲוָחִים, בִּפְחָתִים ובנקיקי הסלעים, והיו למאכל לעוף השמים ולכלבים. אלה פגרי האנשים, שֶׁנִּפְתּוּ לעצת יוסף בן מתתיהו, אשר שלח אליהם בִּדְבַר טיטוס, וַיִּמָּלְטוּ מעיר הקדש ויבאו אל הרומאים בסתר. הַאֻמְנָם הֶאמינו לדברי הבוגד, כי חמול יחמלו עליהם, ואחריתם היתה נוראה מאד; כי הנה נפוצה השמועה במחנה

הרומאים, כי הפליטים היהודים מלאים מטבעות זהב ואבנים טובות ומרגליות, אשר בלעו אותם והם בתוך מֵעֵיהֶם – אז בִּתְּקוּ הרומאים בחרבותיהם את בטן האנשים ההם בעודם חיים, וירטשו את מעיהם ואת קרביהם לבקש את הזהב והאבנים הטובות והמרגליות היקרות. ככה מתו בלילה אחד אלפים איש מיהודה.

הנה כן ישוד המות ביד הרומאים!

ויש אשר הֵנִיס הרעב את עניי ירושלים מתוך העיר, והם יוצאים אל השדות לבקש להם שרשי צמחים ושיחים להשיב נפש; ויראום הרומאים ויפלו עליהם וַיִּשְׁבּוּם ויתעללו בהם וַיְעַנּוּם באכזריות רצח: את החזקים בהם לקחו ויאכילום בְּאֹנֶס, ולא הדלו לשום מזון בפיהם עד שנבקעה בטנם; ואת הנחשלים בין השבוים לקחו וקצצו את ידיהם והשיבום אל העיר הנצורה, למען יראו אחיהם ונפלה עליהם אימת־מות. והרומאים הריעו וישמחו שמחה גדולה, בהביטם אל ערמות הידים הקצוצות, אשר נערמו על פני השדה – – –

ובעיר פנימה רעב ומגפה והרב איש בנפשו והרב איש ברעהו.

כי ראה טיטוס את גבורת היהודים הנלחמים על עמם ועל עירם, וידע אשר לשוא כל תַּחְבֻּלוֹת המלחמה, כל הסוללות הגבוהות וְאֵילֵי הברזל וכל הרציחות ומעשי האכזריות הנוראים, לשבור זרוע הקנאים הגבורים; אז החליט להציק לעיר וליושביה ברעב.

רעב!..

וירושלים נהפכה ותהי למדבר, מעון חיות רעות ונוראות, אשר אשה את רעותה תטרוף; כי חדל האדם מהיות אדם ויהי לחיה טורפת. וידי נשים ענוגות גזלו מפי בעליהן ובנים מפי אבותיהם ואמות מפי עולליהן את בִּלְעָם מבין שִׁנֵּיהֶם. רחובות העיר

מלאו פגרים, הן פגרי הזקנים אשר נפלו ברעב; ונערים ובתולות נדדו כצללים בשוָקים וברחובות, והם נופלים וגוֹעים. ואין קובר את המתים הרבים ואין בוכה אותם; וכי יביט איש אל רעהו ברגע מותו–ולא ינוד לו ולא ישים אליו לב. והיה בהלוך איש מלחמה ברחוב העיר, והוא הגור הרב על מָתְנָיו, והלכו אחריו שבעה אנשים והתחננו אליו: פְּגַע בנו בהרבך, כי טובים הללי חרב מחללי רעב... וכאשר מלאו פגרי האדם את הרחובות, השליכום למאות ולאלפים אל תוך הַפְּחָתִים, אשר עם הומות המצודה.

ואֵד עלה מן הארץ, אֵד פגרי המתים, אשר היו לִרקָבוֹן, ויהי לרוח קֶטֶב וירבץ על העיר.

ושם אשה גדולה ועשירה, מָרְתָה בת בַּיְתוּס, אלמנה מאשה הכהן הגדול יהושע בן גמלא, והיא אשה רכה וענוגה, אשר לא נִסְּתָה מעודה להציג כף רגלה על הארץ, ובלכתה לבית המקדש פרשו לפניה יריעות ומרבדים מתחת לרגליה – והאשה הזאת לקטה מתוך האשפה גְּלָלֵי בהמה לשבור בם את רעבונה.

ואשה באה מִבֵּית־אֵזוֹב, אשר בעבר הירדן להג את הג הפסח בירושלים, ותהי גם היא סגורה בתוך המצור, וּבְגָבֹר עליה הָרעב, השתגעה ותקח את בנה הרך והיהיד וַתְּשַׁחֲטֵהוּ ותאכל את בשרו; כי בימים ההם הדל כל פִּגּוּל מהיות לְפִגּוּל וכל תועבה הדלה מהיות תועבה, ולא ידעו להבדיל בין הטמא ובין הטהור, בין הדבר אשר יֵאָכֵל ובין אשר לא יֵאָכֵל; ויאכלו גם את הפֶּרֶש אשר לקטו מתוך האשפה, ויאכלו גם את אשר לא תאכל כל היה טמאה, ויאכלו הגורות ונעלים ועור המָּגִנִּים ואת כל חציר ועֵשֶׂב, אשר עלה בהם רקבון.

ואולם גם החרב והרעב וְהַדֶּבֶר, גם כל הצרה והמצוקה האלה לא יכלו לְרַפּוֹת את רוח גבורי יהודה. והיה כל אבן מאבני העיר, אשר ילכדו הרומאים, באלפי חלליהם ובנחלי דמם ילכדוה;

וגם בנפול מצודת אנטוניה, וגם בהגיח האויב יום יום על היכל המקדש, לא נפל לב יושבי ירושלים ורוחם לא רפתה.

כי גם במות כל האדם וּבְהִשָּׁמֵד כל הארץ, הנה אלהים אלהי ישראל לא עזב את עמו כל הימים, אשר היכל הקדש עוד עומד על תִּלּוֹ!

בֵּאוּר: הַלְּגְיוֹנוֹת – הגדודים. – הַצְּלוּבִים – התלוים במסמרות ברזל, שתקעו בידיהם וברגליהם בעץ. – בִּתְקוּ – דקרו. – קֶטֶב־דֶּבֶר. – גֶּלְלֵי־צֵאת. –

קִינָה.

אֵיכָה יוּעַם זָהָב,   יִשְׁנֶא הַכֶּתֶם הַטּוֹב,
תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי קֹדֶשׁ   בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת!
בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים,   הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז,
אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי־חֶרֶשׂ,   מַעֲשֵׂי יְדֵי־יוֹצֵר!
הָאוֹכְלִים לְמַעֲדַנִּים,   נָשַׁמּוּ בַּחוּצוֹת;
הָאֱמֻנִים עֲלֵי־תוֹלָע,   חִבְּקוּ אַשְׁפַּתּוֹת.
חָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תָּאֳרָם,   לֹא נִכְּרוּ בַחוּצוֹת;
צָפַד עוֹרָם עַל עַצְמָם,   יָבֵשׁ הָיָה כָעֵץ.
שָׁכְבוּ לָאָרֶץ חוּצוֹת   נַעַר וְזָקֵן;
בְּתוּלוֹתַי וּבַחוּרַי   נָפְלוּ בֶחָרֶב.
דָּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק   אֶל חִכּוֹ בַּצָּמָא;
עוֹלָלִים שָׁאֲלוּ לֶחֶם–   פֹּרֵשׂ אֵין לָהֶם.
לְאִמּוֹתָם יֹאמְרוּ: אַיֵּה דָּגָן וָיָיִן?
בְּהִתְעַטְּפָם כֶּחָלָל בִּרְחוֹבוֹת עִיר,
בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם אֶל חֵיק אִמּוֹתָם.
יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת   בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן,

הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ   בְּשֶׁבֶר בַּת־עַמִּי.
מָה אֲעִידֵךְ, מָה אֲדַמֶּה לָךְ,   הַבַּת יְרוּשָׁלָיִם!
מָה אַשְׁוֶה לָךְ וַאֲנַחֲמֵךְ   בְּתוּלַת בַּת־צִיּוֹן!
כִּי גָדוֹל כַּיָּם שִׁבְרֵךְ,   מִי יִרְפָּא לָךְ?
סָפְקוּ עָלַיִךְ כַּפַּיִם   כָּל עוֹבְרֵי דָרֶךְ,
שָׁרְקוּ וַיָּנִיעוּ רֹאשָׁם   עַל בַּת־יְרוּשָׁלָיִם:
הֲזֹאת הָעִיר, שֶׁיֹּאמְרוּ: כְּלִילַת יֹפִי,
מָשׂוֹשׂ לְכָל הָאָרֶץ?!

בֵּאוּר: יוּעַם – יִכְהֶה, יִשְׁחַר. – יִשְׁנֶא [=יִשְׁנֶה] – יְשֻׁנֶּה, יֵהָפֵךְ מַרְאֵהוּ. – כֶּתֶם – זהב יקר. – תִּשְׁתַּפֵּכְנָה – תתפזרנה. – אַבְנֵי קֹדֶשׁ – כנוי לבני ציון, כן גם „זהב" „כֶּתֶם". – לְנִבְלֵי חֶרֶשׂ – כְּדֵי חֵמָר שבורים המתגלגלים ברחובות. – נָשַׁמּוּ – התהלכו כמשוגעים. – הָאֱמֻנִים עֲלֵי תוֹלָע – המגודלים מילדותם על מרבדי צמר יקר, כלומר, בכל מיני תענוגים. – מִשְּׁחוֹר – מִפִּיחַ שחור. – לֹא נִכְּרוּ – אי אפשר היה להכירם. – צָפַד – קָמַט. – פֹּרֵשׂ – שובר, נותן פרוסה. – בְּהִתְעַטְּפָם – כשהתעלפו. – בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם – בצאת נשמתם. – לְבָרוֹת – למאכל. – מָה אֲעִידֵךְ – מה אעיד ואספר לך לנחמך. –

הֵא תְּנוּעִית וְהֵא מַפִּיק.

א) מִלְּבַד אִמּוֹת הַקְּרִיאָה א׳ו׳י׳, הַבָּאוֹת אַחֲרֵי הַתְּנוּעוֹת הַמֻּרְכָּבוֹת לְסִמַּן הַקְּרִיאָה, בָּאָה תָּמִיד הָאוֹת הֵא בְּסוֹף הַמִּלָּה, לְסִמָּן שֶׁהָאוֹת שֶׁלְּפָנֶיהָ הִיא בַּעֲלַת תְּנוּעָה וְלֹא שְׁוָאִית, כְּמוֹ: עָלֹה עָלָה מֹשֶׁה הָהָרָה. קָנֵה חָכְמָה. אֶלָּא שֶׁאוֹתִיּוֹת א׳ו׳י׳ בָּאוֹת גַּם בְּאֶמְצַע הַמִּלָּה וְגַם בְּסוֹפָהּ וְאֵינָן נוֹפְלוֹת בִּנְטִיָּה: קָרָאתִי לְדוֹדִי לָבֹא אֶל בֵּיתֵנוּ. וְאוֹת הֵא אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא בְּסוֹף הַמִּלָּה וַחֲסֵרָה בִּנְטִיָּה. הֵא זוֹ נִקְרֵאת הֵא תְּנוּעִית וְאֵין מְבַטְּאִים אוֹתָהּ.

הֶעָרָה א): אוֹתִיּוֹת א׳ ה׳ ו׳ י׳ שִׁמְּשׁוּ לְסִמָּנֵי הַקְּרִיאָה בְּיָמִים קַדְמוֹנִים, בְּטֶרֶם שֶׁנִּתְקְנוּ הַתְּנוּעוֹת לְהָקֵל עַל הַקְּרִיאָה, וְהַסִּמָּנִים הָעַתִּיקִים הַלָּלוּ נִשְׁאֲרוּ בִּכְתָב גַּם אַחֲרֵי שֶׁנִּתְקְנוּ הַתְּנוּעוֹת.

הֶעָרָה ב): הֵא תְּנוּעִית אֵינָהּ אֶלָּא סִמַּן הַתְּנוּעָה הַפְּשׁוּטָה אוֹ הַמֻּרְכֶּבֶת הַנִּסְתֶּרֶת שֶׁלְּפָנֶיהָ, וּבִנְפֹל הַתְּנוּעָה הַפְּשׁוּטָה: אֵפֶן [= אָפְנֶהוּ], יֶגֶל [= יִגְלֶהוּ], אוֹ כְּשֶׁבָּאָה בִּמְקוֹם הַפְּשׁוּטָה וְהַמֻּרְכֶּבֶת הַנִּסְתֶּרֶת תְּנוּעָה מֻרְכֶּבֶת נִרְאֵית: שָׂדֶה–שָׂדָי, פּוֹנֶה–פּוֹנִים, יִבְנֶה–יִבְנוּ, לֹא תָבֹא עוֹד הַהֵא. וּלְהֵפֶךְ, כְּשֶׁתָּבֹא בְּסוֹף הַמִּלָּה תְּנוּעָה נוֹסֶפֶת תַּחַת שְׁוָא, בָּאָה בְסוֹפָהּ גַּם הֵא נוֹסֶפֶת לְסִמַּן הַתְּנוּעָה שֶׁלְּפָנֶיהָ: שְׁבָה וְאָכְלָה [= שֵׁב וֶאֱכֹל], אָקוּמָה וְאֵלְכָה [= אָקוּם וְאֵלֵךְ]. [וּרְאֵה לְמַעְלָה צַד 35 כְּלָל ג'].

ב) הֵא תְּנוּעִית אֵינָהּ בָּאָה בְּסוֹף הַמִּלָּה בִּפְעָלִים בְּגוּף נוֹכָח בְּעָבָר: שָׁמַרְתָּ, מָצָאתָ, קַמְתָּ, בַּשֵּׁמוֹת בְּכִנּוּי הַשַּׁיָּכוּת לְנוֹכָח: שִׁמְךָ, יָדְךָ, לְנִסְתֶּרֶת בְּרַבִּים: יָדֶיהָ, וּבְכִנּוּיֵי הַפְּעָלִים לְנוֹכָח: שְׁמַרְתִּיךָ, פְּדִיתִיךָ.

הֶעָרָה: וְנִמְצָא בַּתּוֹרָה: נָתַתָּה, יָדְכָה, שִׁמְכָה. מִכַּאן רוֹאִים שֶׁבְּיָמִים קַדְמוֹנִים כָּתְבוּ כַּךְ. וּלְהֵפֶךְ נִמְצָא בַּתּוֹרָה: וַתְּחַיֶּיןָ וַתֹּאמַרְןָ, תַּחַת וַתְּחַיֶּינָה, וַתֹּאמַרְנָה.

ג) יֵשׁ שֶׁהַהֵא הַסּוֹפִית הִיא מִשֹּׁרֶשׁ הַפֹּעַל אוֹ הַשֵּׁם, וּלְפִיכָךְ מְבַטְּאִים אוֹתָהּ. הֵא שָׁרְשִׁית זוֹ אֵינָהּ חֲסֵרָה בִּנְטִיָּה, וּבְסוֹף הַמִּלָּה תָּבֹא בָהּ נְקֻדָּה הַנִּקְרֵאת מַפִּיק. כֵּן הֵם הַפְּעָלִים: גָּבֹהַּ, כָּמֹהַּ, נָגֹהַּ, תָּמֹהַּ. וּבִנְטִיָּה – גָּבַהּ, גָּבַהְתִּי, גָּבְהוּ, אֶגְבַּהּ, אֶתְמַהּ, יִתְמְהוּ, כָּמַהּ, כָּמְהָה. וְהַהֵא הַשְּׁנִיָּה הִיא תְּנוּעִית. יִפַּהּ. וְהַשֵּׁמוֹת גֹּבַהּ, נֹגַהּ – בָּאִים בִּנְטִיָּה: גָּבְהִי, גָּבְהוֹ, נָגְהָם.

ד) מִלְּבַד הַהֵא הַשָּׁרְשִׁית יֵשׁ גַּם הֵא כִּנּוּיִת, וְהִיא הַבָּאָה בְּסוֹף הַשֵּׁמוֹת בְּכִנּוּי נִסְתֶּרֶת וְגַם הִיא בָּאָה בְּמַפִּיק: בֵּיתָהּ גַּנָּהּ, גָּבְהָהּ, נָגְהָהּ [בִּשְׁנֵי אֵלֶּה הָאַחֲרוֹנִים הַהֵא הָרִאשׁוֹנָה שָׁרְשִׁית וְהַשְּׁנִיָּה כִּנּוּיִת]. הֵא שָׁרְשִׁית אוֹ כִּנּוּיִת הַמֻּרְגֶּשֶׁת בְּמִבְטָאָהּ בְּסוֹף הַמִּלָּה נִקְרֵאת: הֵא מַפִּיק.

שְׁאֵלוֹת: מַה הִיא הֵא תְּנוּעִית? – אַיֵּה וְאַחַר אֵילוּ תְּנוּעוֹת הִיא בָּאָה? – מָתַי אֵינָהּ בָּאָה גַּם בְּסוֹף הַמִּלָּה? – מַה הִיא הֵא מַפִּיק? – מַה הֵא שָׁרְשִׁית? – מַה הִיא הֵא כִּנּוּיִת? –

שְׂרֵפַת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ.

מקדש אלהים בוער באש!

ידוע ידעו הרומאים, כי המקדש היא המקור, אשר ממנו ישאבו בני ישראל את הכח הנפלא להשמיד ולהאביד את לְגְיוֹנֵי אויביהם באלפיהם וברבבותיהם; ורק בהִשָּׁמֵד המקדש מקרב הארץ והצליחו להכרית את עם־חֶרְמָם לנצח.

והלהבה הנוראה עלתה ותלהט את ההיכל מסביב, ותלך הלך וגדול.

ווּעקה גדולה הקיפה את ירושלים מן הַקָּצֶה אל הקצה, קול אחד, קול נורא, אשר לא נשמע עוד כמוהו. המתעלפים על הגגות פקחו עוד פעם את עיניהם, בטרם תִּכְבֶּינָה לנצח, והביטו אל המקדש הבוער; וְהַגֹּוְעִים ברעב על פני חוצות התפלצו יחד מכאב־פתאם — לא מענויי הרעב — מה רעב, מה מות, כי יכאיבו להם? אך הנה ראו עיניהם את ים־האש הנורא ויתנו גם הם את קולם — וימותו; ובמותם ידעו, כי לַשָּׁוְא שמו נפשם בכפם, לשוא כל מְרָיָם וקשי ערפם, לשוא כחם ואֹמֶץ רוחם, לשוא הם מתים מות רעב—ה נ ה ה מ ק ד ש ב ו ע ר ב א ש!

והזעקה נִשְּׂאָה על כנפי רוח ותבא עד מחנה הרומאים, ותפרוץ שם פתאם כפֶרֶץ־רַעַם מן השמים. אז המו כל הלגיונות יחדו, ואנשי הצבא עזבו את כל אשר לפניהם, ויתפש איש איש את חרבו וימהרו וישתערו אל היכל המקדש וישתפכו אל תוכו כפרוץ נחל מים, בלי חק ובלי מעצור ובלי השקט. ויפָרְקו ויכיעו ויהרסו כל אשר מצאו, ויהיו כים שוטף בסערת פתאם—והטֶבַח הֵחֵל.

הנה המונים המונים הולכים וסוערים, הולכים ושוטפים כשטף ים זועף אל היכל הקדש, וַיִּשָּׁפְכו שם הגלים וְכָלוּ וְאָבְדוּ. ולהבות אש עולות השמימה, ואודים בוערים עפים ונופלים על גגות הבתים, אשר משני עברי הרחוב, והציתו אש בכל בית

ובית והיו לים־להבה, להומות־אש סביב; והמה שוטפים הלאה הלאה מול גדודי הרומאים באין נשק ובאין כלי מלחמה ובאין תקוה לנַצֵּחַ, רק למות. למות כלם יחד! כי למה זה להם חיים, ירושלים הלא נפול נפלה, והיכל הקדש הלא היה למאכלת־אש...

וגדודי הרומאים עומדים כקיר ברזל, אשר לא ימוש. וכידוניהם נטוים בידיהם; וההמון השוטף ובא צועקים ומתהוללים מריעים, בוכים ומתפרצים בזעם אָים אל בין ראשי הכידונים – ונופלים חמרים, חמרים... ונהרי נחלי דם שוטפים וזורמים סביב... והמונים אחרים באים אחריהם למות גם המה כאחיהם.

אך הנה גדוד גבורים נִשָּׂא כבסערה על פני הפגרים, והוא מִשְׂתָּעֵר על הרומאים ונלחם בשצף קצף ובמוראים גדולים. ובראשם עובר איש, אשר ברעם קולו יעודד את רוח גבוריו לעשות גדולות ונוראות. הוא שמעון בַּר־גִּיוֹרָא. הנה חרב הגבורים לוהטת וגוזרת על ימין ועל שמאל, ומלחמת דמים נוראה מתלקחת אצל המקדש הבוער; הנה גבורי הרומאים נופלים כָּעָמִיר מאחרי הקוצר ופלגי דמם זורמים ומתערבים בדם גבורי ישראל. וקיר הברזל אשר לאנשי רומא נפרץ ונסוג לאחור, כי לא יכלו לעמוד בפני הגבורים הַנּוֹאָשִׁים האלה. ועוד מעט ויפנו ערף לנוס. אך בו ברגע באו לגיונות חדשים להם לעזרה, וכגלי ים זועף שטפו מסביב על גבורי בַּר־גִּיוֹרָא הנלחמים כַּאֲרָיוֹת, ויעשו בהם שַׁמּוֹת.

ולשון האש אוכלת הלוך ואכול, הלוך ואכול, ויהי קול רעש והמולה מסביב: קול הקורות בנפלן מעל הגגות וקול הקירות והחומות בהִבָּקְעָם וצליל לוחות הזכוכית בהתפוצצם, קול צְוָחַת המַרַצְּחִים כקול שאגת חיות רעות, קול אנקת הרוגים וקול יליל נורא...

כל אשר מסביב יקרא ויזעק, יליל וישַׁוֵּעַ...

ובחלק הדרומי של המקדש מצאו המשחיתים מעצור בדרכם,

כִּי התקוממו להם גדוד גבורים מאנשי הגליל, ובתוכם הגבור הנורא יוחנן איש גוש־חלב, ולא נתנו להם מעבר. ומלחמה עצומה ונוראה התלקחה בפעם האחרונה בקרב המקדש, וזרם חדש מזרמות לגיוני הרומאים השתפך פתאם על שרידי הגבורים– ויבלעם ...

* * *

ויוחנן איש גוש־חלב נפל חי בידי הרומאים ויאסרוהו בזיקים.

„אלהים אלהי ישראל! – יתפלל יוחנן בימים הנוראים האלה– אם אחת חרצת להאביד את ירושלים ולהשמיד את מקדשך ביד אויב, תִּפֹּל נא עלי האבן האחרונה מאבני ההיכל וְרִצְּצָה את גֻּלְגָּלְתִּי. אך ביד הרומאים אל נא אפולה!"

אכן מנע אלהים ממנו את שאלתו, ולא נתן לאבן מאבני המקדש לנפל עליו וּלְרַצֵּץ את גלגלתו. והנה לקחוהו הרומאים ויאסרוהו אל אחד העמודים, ואת ראשו הרימו למעלה בחזקה, לבעבור תראינה עיניו את כל הנוראות האלה. ותהיינה שערות ראשו הארוכות והלבנות מתעופפות ממעל לו על כנפי הרוח ועיניו רואות ומביטות היטב את כל אשר יֵעָשֶׂה...

ועל הגבעה הגבוהה אשר בחצר המקדש, נקבצו ששת אלפים איש, אשר התנגשו וַיֵּהָמוּ יחדו. והֶאֱמִן האמינו האמללים האלה אמונה גדולה, כי עוד ברגע האחרון ישלח אלהי ישראל ברק מן השמים לְנַפֵּץ את ראשי הרומאים ולהציל את מקדשו מִכִּלָּיוֹן. אך הנה הם עומדים ורואים את הלהבה הנוראה, האוכלת את מִפְלָטָם האחרון ואת תקותם האחרונה... וזעקה נוראה התפרצה רגע מפיות ששת אלפי איש כאחד, זעקה, אשר הִשְׁתִּיקָה את רעש האש הלוהטת; ואחרי הצעקה–דממה נוראה, וכל האנשים עמדו רגע כפסילי אבן ולא ינועו ולא יזועו ממקומם, כאלו הם מְחַכִּים לדבר־מה. והנה קול נשמע פתאם:

„אֲהָהּ לַיּוֹם! בא הַקֵּץ לירושלים! הקץ להיכל הקדש! הקץ לעם יהודה!"

וששת אלפי האיש התאחדו גדודים ויתנפלו מן הַפִּסְגָּה אל תוך לַבַּת האש הבוערת ומתלקחת מסביב...

ומתוך עמודי העשן ולהבות האש נראו גְּוִיּוֹת אדם מתגוללות, מתהפכות וּמְטֻלְטָלוֹת, והן מתנועעות ומתלכדות יחד; ותהיינה לְעֵרֶב עַצְמוֹת אדם, אשר תְּחוֹלֵלְנָה בתוך ים־האש הסוער בזעף על מקום היכל אלהי ישראל...

מְסִירַת מַפְתֵּחַ.

מִקּוֹל מְקַרְקֵר קִיר וְרַעַשׁ פֶּרֶץ נֹפֵל,
מִמַּשְּׂאוֹת תִּמְרוֹת עָשָׁן וְלַהֲבֵי אֵשׁ אוֹכֵלָה,
מִנַּהֲרֵי נַחֲלֵי דָם, וְגִבְעוֹת כֹּבֶד פָּגֶר –
תֶּחֱרַשׁ כָּל אֹזֶן בְּצִיּוֹן, תֶּחְשַׁךְ כָּל עַיִן בִּירוּשָׁלָיִם;
בְּכָל חֻצוֹת חֲלָלִים יֶאֱנָקוּ, בְּכָל רְחוֹבוֹת עָרִיצִים יָרֹנּוּ:
–מַה לָּכֶם, לְבוּשֵׁי הַבַּדִּים? כֹּהֲנִים, כְּלֵי־הַקֹּדֶשׁ אָן תּוֹלִיכוּ?
אָנָה אַתֶּם עוֹלִים? בְּנִבְלֵיכֶם, לְוִיִּם, אֵי־תְזַמֵּרוּ?
וּמִגְדַּל הַהֵיכָל חֶצְיוֹ נִתַּץ וְחֶצְיוֹ שֹׂרָף...
וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם. שְׁנַיִם, שְׁנַיִם, בְּרֶגֶשׁ הָלָכוּ;
אַבְנֵי־גִיר מְנֻפָּצוֹת תִּגָּרַסְנָה, תַּחַת רַגְלֵיהֶם תִּתְפּוֹרַרְנָה:
וַיַּעֲלוּ בְּמַעֲלוֹת שְׂרוּפוֹת אֵשׁ. לְרֹאשׁ מִגְדָּל עָשֵׁן כֻּלּוֹ,
כְּשֵׁן סֶלַע בִּלְבַב יַמִּים. מָצוּק בַּקִּרְיָה הַיּוֹקֵדָה.
כִּמְצֹא רַגְלָם מַעֲמָד. בְּמַחְלְקוֹתָם לְמִשְׁמְרוֹתָם הִתְיַצָּבוּ,
וְזָקֵן נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ, הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל הַמָּשִׁיחַ.

מַפְתֵּחַ זָהָב טָהוֹר הֵנִיף תְּנוּפָה הַשָּׁמָיְמָה:
– יָדְךָ, אֱלֹהִים, רוֹמַמְתָּנִי, לְנֶאֱמַן בֵּיתְךָ הִפְקַדְתָּנִי,
וַתָּשֶׂם מַפְתֵּחַ עַל שִׁכְמִי, מַפְתֵּחַ הֵיכַל קָדְשֶׁךָ;
אוֹיָה! בֵּיתְךָ לֹא שָׁמַרְתִּי, שְׁעָרָיו זָרִים אָתָיוּ, –
קַח־נָא מִיָּדִי הַמַּפְתֵּחַ, אַף רוּחִי בְּיָדְךָ אַפְקִידָה. –
– קַח־נָא מִיָּדֵנוּ כְּלֵי־הַקֹּדֶשׁ, אַף רוּחֵנוּ בְּיָדְךָ נַפְקִידָה. –
וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים יָדוֹ, וַיִּקַּח אֶת הַמַּפְתֵּחַ וְאֶת הַכֵּלִים;
וְכֹהֵן הָרֹאשׁ וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם קָפְצוּ אֶל הַלֶּהָבָה וַיָּמֻתוּ.

בֵּאוּר: מְקַרְקֵר קִיר – משחיתי החומות. – רַעַשׁ פֶּרֶץ נוֹפֵל – רעש פרצי החומה הנופלים. – תְּגָרְסָנָה – תשחקנה לאבק. – מָצוֹק – זָקוּף. – בַּקִּרְיָה הַיּוֹקֵדָה – בעיר הבוערת. – אָתָיוּ – באו. –

בְּלֵיל הַחֻרְבָּן

I.

כָּל הַלַּיְלָה רָתְחוּ יַמֵּי לֶהָבוֹת וְהִשְׂתָּרְגוּ לְשׁוֹנוֹת אֵשׁ מֵעַל הַר הַבָּיִת. כּוֹכָבִים נִתְּזוּ מִן הַשָּׁמַיִם הַקְּלוּיִם וַיִּתְּכוּ רְשָׁפִים, רְשָׁפִים אָרְצָה.

הֲבָעַט אֱלֹהִים בְּכִסְאוֹ וַיְנַפֵּץ כִּתְרוֹ לִרְסִיסִים?

וְקִרְעֵי עֲנָנִים מְאָדָּמִים, טְעוּנֵי דָם וָאֵשׁ, תָּעוּ בְּמֶרְחַבֵּי הַלָּיְלָה; וַיְתַנּוּ בֵּין הֶהָרִים הָרְחוֹקִים אֶת זַעַם אֵל נְקָמוֹת, וַחֲמָתוֹ בֵּין צוּרֵי הַמִּדְבָּר הִגִּידוּ.

וַתְּהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל הֶהָרִים הָרְחוֹקִים, וְחִיל אָחַז אֶת צוּרֵי הַמִּדְבָּר הַזּוֹעֲפִים:

אֵל נְקָמוֹת יְיָ, אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ..:.

הִנֵּה הוּא אֵל נְקָמוֹת. הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ, שָׁלֵו וְנוֹרָא הוּא יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא אֵשׁ בְּלֵב יַם הַלֶּהָבָה. מַעֲטֵהוּ שַׁלְהֶבֶת אַרְגָּמָן

נַהֲדוֹם רַגְלָיו גֶּחָלִים בּוֹעֲרוֹת; כִּתְרוּהוּ דַּהֲרוֹת אִשִּׁים, מָחוֹל אַכְזָרִי קוֹדֵחַ סְבִיבוֹ. – וְהוּא שָׁלֵו וְנוֹרָא יוֹשֵׁב וּזְרֹעוֹתָיו נְתוּנוֹת עַל לִבּוֹ; מַרְחִיב לֶהָבוֹת בְּמַבַּט עֵינָיו וּמַעֲמִיק מְדוּרוֹת בְּנִיד עַפְעַפָּיו...

II.

וּכְשֶׁנִּצְנֵץ הַשַּׁחַר עַל הֶהָרִים וְאַדִּים הֲוַרְוָרִים פָּשְׁטוּ בָּעֲמָקִים– נִשְׁתְּקוּ יַמֵּי הַלֶּהָבָה, וַתִּשְׁקַעְנָה לְשׁוֹנוֹת הָאֵשׁ מֵהֵיכַל יְיָ הַשָּׂרוּף עַל הַר הַבָּיִת.

וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נֶאֶסְפוּ כְּמִשְׁפָּטָם בְּמַקְהֲלוֹת קֹדֶשׁ לֵאמֹר שִׁיר שֶׁל שַׁחֲרִית, וַיִּפְתְּחוּ אֶת חַלּוֹנֵי הָרָקִיעַ. וַיִּשְׁלְחוּ רָאשָׁם מוּל הַר הַבַּיִת, לִרְאוֹת הֲנִפְתְּחוּ דַּלְתוֹת הַהֵיכָל וְאִם עָלָה עֲתַר עֲנַן הַקְּטֹרֶת?

וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַתִּיק יוֹמִין יוֹשֵׁב עִם דִּמְדּוּמֵי הַשַּׁחַר עַל הַמַּשּׁוּאוֹת; מַעֲטֵהוּ תִּמְרוֹת עָשָׁן וַהֲדוֹם רַגְלָיו עָפָר וָאֵפֶר; רֹאשׁוֹ שָׁמוּט בֵּין זְרֹעוֹתָיו וְהַרְרֵי הַיָּגוֹן עַל רֹאשׁוֹ. מַחֲרִישׁ וְשׁוֹמֵם הוּא יוֹשֵׁב וּמַבִּיט אֶל הֶחֳרָבוֹת, וְזַעַף כָּל עוֹלָמִים הִקְדִּיר עַפְעַפָּיו...

וְהַר הַבַּיִת עוֹדֶנּוּ עָשֵׁן כֻּלּוֹ; עִיֵּי אֵפֶר, תִּלֵּי רֶמֶץ וְאוּדִים עֲשֵׁנִים יַחַד נֶעֶרָמוּ; וְצִבּוּרִים צִבּוּרִים שֶׁל גֶּחָלִים לוֹהֲשׁוֹת נוֹצְצִים כַּעֲרֵמוֹת אֶקְדָּח וְכַדְכֹּד בְּדֶמְדְּמִית שַׁחַר.

נַאֲרִי הָאֵשׁ, אֲשֶׁר יִרְבַּץ עַל הַמִּזְבֵּחַ תָּמִיד יוֹמָם וָלַיְלָה – גַּם הוּא דָעַךְ וְאֵינֶנּוּ; עוֹד תַּלְתַּל יָתוֹם אֶחָד מִקְּצֵה רַעֲמָתוֹ מְהַבְהֵב וְרוֹעֵד וְגוֹסֵס עַל גַּל הָאֲבָנִים הַשְּׂרוּפוֹת בְּדוּמִיַּת שָׁחַר.

וַיֵּדְעוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לָהֶם הָאֱלֹהִים, וַיִּזְדַּעְזְעוּ מְאֹד, וַיִּרְעֲדוּ עִמָּם כָּל כּוֹכְבֵי הַבֹּקֶר; וַיָּלִיטוּ הַמַּלְאָכִים אֶת פְּנֵיהֶם בְּכַנְפֵיהֶם, כִּי יָרְאוּ מֵהַבִּיט אֶל צַעַר הָאֱלֹהִים.

וַתֵּהָפֵךְ שִׁירָתָם בַּשַּׁחַר הַהוּא לְקִינָה חֲרִישִׁית וּנְהִי דְּמָמָה דַּקָּה; דּוּמָם פָּרְשׁוּ וּבָכוּ, מַלְאָךְ לְנַפְשׁוֹ, מַלְאָךְ לְנַפְשׁוֹ, וַיִּבְךְּ בִּדְמָמָה כָּל הָעוֹלָם עִמָּם...

וַאֲנָחָה חֲרִישִׁית אַחַת, חֲרִישִׁית וַעֲמֻקָּה, מִכְּנַף הָאָרֶץ עָלְתָה וּפָשְׁטָה—וַתִּשָּׁבֵר בְּדוּמִיַּת הַבְּכִיָּה . . . נִשְׁבֹּר נִשְׁבַּר לֵב הָעוֹלָם, וְלֹא יָכֹל עוֹד אֱלֹהִים לְהִתְאַפֵּק, וַיִּיקַץ יְיָ וַיִּשְׁאַג כְּאַרְיֵה וַיִּסְפֹּק אֶת כַּפָּיו, וַתַּעַל הַשְּׁכִינָה מֵעַל הֶחֳרָבוֹת וַתָּבֹא בַּמִּסְתָּרִים . . .

III.

וְאַיֶּלֶת הַשַּׁחַר זָרְחָה בִּצְנִיעוּת וְנוּגָה נֶגֶד הַר הַבַּיִת; מְשַׁפְרִיר הַתְּכֵלֶת אֶל הֶחֳרָבוֹת הִשְׁקִיפָה, וּרְסִיסֶיהָ, רְסִיסֵי הַכֶּסֶף רָעֲדוּ בִּדְמָמָה.

וּמַלְאָךְ צָעִיר אֶחָד, עֲגוּם-עֵינַיִם וּנְקִי-כָנָף, רָאָה מֵעַל אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר אֶת תַּלְתַּל-הָאֵשׁ, שְׁאֵרִית הָאֲרִיאֵל, כְּשֶׁהוּא מְהַבְהֵב וְרוֹעֵד וְגוֹסֵס בֵּין הָאֲבָנִים הַשְּׂרוּפוֹת עַל הַר הַבָּיִת.

וַיֶּחֱרַד לְבַב הַמַּלְאָךְ וַיֵּצֶר לוֹ מְאֹד, פֶּן תִּכְבֶּה גַּחֶלֶת יְיָ הָאַחֲרוֹנָה, וְנִכְחֲדָה אֵשׁ הַקֹּדֶשׁ מִן הָאָרֶץ, וְאָבַד נִיר לְעַם יְיָ וּלְבֵיתוֹ עַד עוֹלָם.

וַיְמַהֵר וַיָּעָף מֵעַל אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר, וּמַחְתַּת-אֵשׁ בְּיָדוֹ, וַיֵּרֶד עַל חָרְבוֹת הַר הַבַּיִת, וַיֶּחֱרַד אֶל מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ וַיַּחְתֶּה אֶת שַׁלְהֶבֶת יְיָ מִן הַיְּקוּד וַיִּפְרֹשׂ כְּנָפָיו וַיָּעֹף.

וּמַרְגָּלִית-דִּמְעָה נָפְלָה מֵעֵינֵי הַמַּלְאָךְ וַתִּשְׁקַע בְּרִתִיחָהּ בְּגַל הָרֶמֶץ,—דִּמְעַת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים אֶל הַנִּצָּל שְׁאֵרִית אֵשׁ הָאֱלֹהִים.

וַיֵּרֶא הַמַּלְאָךְ בֵּין עַרְפַלֵּי טֹהַר, וְשַׁלְהֶבֶת הַקֹּדֶשׁ בִּימִינוֹ. וַיְבִיאֶנָּה אֶל אִי שׁוֹמֵם וַיַּנִּיחֶנָּה שָׁם עַל שֵׁן סֶלַע מָצוֹק. רוֹם נָשָׂא עֵינָיו הָעֲגוּמוֹת וּשְׂפָתָיו לָחֲשׁוּ בִּדְמָמָה:

— אֱלֹהֵי הָרַחֲמִים וְהַיְשׁוּעוֹת, אַל נָא תִכְבֶּה גַּחַלְתְּךָ הָאַחֲרוֹנָה לְעוֹלָמִים!

וֵאלֹהִים רָאָה לִלְבַב הַמַּלְאָךְ נְקִי הַכְּנָפַיִם וַיְחַיֶּה אֶת הַשַּׁלְהֶבֶת, וַיְצַו עָלֶיהָ אֶת אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר וַיֹּאמַר: הִזָּהֲרִי, בִּתִּי, בְּגַחַלְתִּי וְלֹא תִכְבֶּה, כִּי כְבָבַת עֵינִי הִיא לָךְ; עִמְדִי וּרְאִי מַה יֵּעָשֶׂה בָהּ".

באור: הִשְׁתָּרְבְבוּ – התפשטו. – הַקְּלוּיִם – השרופים. – וַיִּתְּכוּ – נשפכו. – וַיִּתְּנוּ – וַיְסַפְּרוּ. – כִּתְּרוּהוּ – סבבוהו. – דַּהֲרוֹת אִשִּׁים–קפיצות הלהבות. – כְּשֶׁנִּצְנֵץ – החל להאיר. – עֲתַר עֲנַן הַקְּטֹרֶת – העשן הגדול. – הַמַּשְׁאוֹת – הֶחֳרָבוֹת. – שָׁמוּט – מוּרָד. – רֶמֶץ – אֵפֶר מְעֹרָב בנצוצות אש. – אֶקְדָּח וְכַדְכּוֹד – אבנים יקרות. – תַּלְתַּל יָתוֹם – לשון אש קטנה. – גּוֹסֵס – גּוֹעֵעַ. – מִשַּׁפְרִיר [=מֵאֹהֶל] הַתְּכֵלֶת – מן השמים. – רְסִיסָה – עפעפיה. – הָאֲרִיאֵל – אש המזבח. – נִיר – שארית. – הַיָּקוּד – מקום השרפה. – מָצוֹק – זקוף. –

גּוֹלֵי יְהוּדָה בְּרוֹמָא.

רומא הגדולה חוגגת חג נצחונה. הנה שבו צבאות לִגְיוֹנוֹתֶיהָ מארץ יהודה ושני קֵיסָרֶיהָ, אספסינוס וטיטוס, נוסעים בראש המחנה הגדול לעבור את שער הנצחון, אשר בנו להם לכבוד ולתפארת, על דבר אשר החריבו והאבידו את עיר הקדש, את ירושלים. ובין לגיונות המנצחים, העוברים עם דגליהם וְצַלְמֵי נִשְׁרֵיהֶם, נְשֻׂאִים כלובים גדולים על גלגלי עגלות גדולות, ובתוך הכלובים תֵּרָאֶינָה חיות טרף שונות מְלֻמָּדוֹת לקרב, אשר אסף אותן טיטוס להראות את נפלאותיהן לעיני הקהל בחצר הַתֵּיאַטְרָה ביום הַשַּׁעֲשׁוּעִים. ועבדים לבושי מהלצות נושאים בידיהם את כל טוב ערי הגליל וערי יהודה, אשר היה לשלל בידי המנצחים: הנה הם נושאים את שרידי כלי הקדש, אשר לקחו מן המקדש: את המנורה הטהורה, העשויה זהב טהור כלה, ואת שלחן לחם הפנים, ואת מזבח הזהב, אשר היה בתוך ההיכל; ותמונות בידיהם, אשר צֻיַּר עליהן בצבעים בהירים ומזהירים דבר כל המלחמות, אשר נלחמו ביהודה, וּפָרָשַׁת כל נצחונותיהם הגדולים. ואחריהם המון גדול ורב מאד, הוא המון השבוים ההולך לקראת המות: אנשים ונשים, זקנים ונערים, בחורים ובתולות, כלם כושלים ועיפים, לבושי קרעים וְיַחֲפִים,

פצועים ורעבים ללהם, אשר פניהם לבנים ולחייהם שְׁפוּ, אשר עיניהם קמות מֵראות, או בוערות כלפידים, אשר לבם מת בקרבם, או מלא מֶרִי ואש נקמה; וכל אלה הולכים שנים שנים, כי איש איש אסור בכבלים אל רעהו. והמחנה גדול ורב מאד–אלה הם שרידי תשעים אלף השבוים, אשר נִשְׁבּוּ במלחמה, ואשר אֲלָפִים מהם נשפטו למות, ואלפים נהרגו בהרי הַמֻּצָּב במצרים, ואלפים נפזרו על פני ארצות האדמה להיות לעבדים ולשפחות, ואלפים מתו בְקֵיסָרִיָּה וּבְבֵירוּט במערכות המלחמה, אשר ערך טיטוס לענג ולשעשועים להלהם עם פריצי היות, וימותו מות אבזרי בין שִׁנֵּי אריות ותחת כפות נמרים...

והנה פה שרידי האלפים האחרונים, אשר נותרו עוד לפליטה. מה תהיה אחרית השרידים האלה, אשר אותם הָשְׁבּוּ לאחרונה? מה גורל אצילי משפחות ישראל אלה, אשר הלכו שְׁבִי לפני צר עד בואם עירה רומא, להֵרָאוֹת אל קהל יושביה הצמאים לדם?

הנה קול תרועת האספסוף השמה לאיד האמללים ולועג על מִשְׁבַּתָּם, ואחריהם קול שאגת האריות והנמרים, הכפירים והפַּנְתֵּרִים, הַדֻּבִּים והַשֶּׁנְהַבִּים, ואחריהם שַׁעֲטַת רגלי הַגְּלַדְיַטוֹרִים האכזרים–הלא הם האנשים, שֶׁנִּמְנוּ מטעם הקיסר להִלָּחֵם ולהֵאָבֵק עם עדת השבוים בתוך המערכה–וכל הקולות האלה יענו דבר למען דעת מה תהיה אחרית כל האמללים ההם.

ומשני עברי רחוב הנצחון עוברים המכריזים וקוראים בקול:

– שאי עיניך, רומא, והביטו אל ראשי ירושלים!

והנה ראשי ירושלים: שמעון בר־גיורא ויוחנן איש גוש־חלב! שניהם לבושים בגדים צואים וקרועים, והם אסורים בנחשתים כבדים מנשוא, ואנשי חיל גדולים כענקים הולכים אחריהם; בידיהם כידונים חדים ושבטים, שכדורי עופרת מְצֻמָּדִים בראשיהם; והיה בפַגֵּר השבוים מלכת כמעט רגע, והאיצו בהם נוגשיהם בכידוניהם ובשִׁבְטֵיהם.

ושמעון בר־גיורא הולך לאטו ועיניו מביטות נִכְחוֹ, מבלי פנות ימין ושמאל; אך לרגעים תתלקח בהן אש שנאה וחמת נקם, והעיף את עיניו הקודחות בפני המון העם הסוער מסביבו.

ויוחנן איש גוש־חלב מתהלך כצל; פניו נהפכו לְיֵרָקוֹן ועיניו קמו בהוריהן כעיני המת, ברכיו כשלו בכל רגע וקרסוליו מעדו בלכתו; והיה כל הרואה ואמר: אך את איש נֻגָּע מביא טיטוס להראות לבני עמו.

וכפעם בפעם יִשָּׁמַע קול תרועת גיל, קול שחוק פרוע כקול הבהמה; ואלפי ידים זורקות פֵּרוֹת רקובים. קלפות ביצים ושברי כלי חרס אל פני האיש הנֻגָּע. ונערה רכה וענוגה, עודה כמעט ילדה, שחקה בקול גדול ותקח אבן ותשלך אל פני יוחנן; האבן פגעה בפניו – וגבור יהודה נפל ארצה.

ורומא כלה שוחקת בקול גדול – – –

רק רגע עמדה המחנה מלכת בנפול יוחנן ארצה, אך כעבור רגע שבו ללכת הלאה; ונושאי הָאַפִּרְיוֹן אשר לאספסינוס עוברים על גופת החלל ורומסים אותה ברגליהם, ולא ישימו אל לב; ואחריהם עוברים טיטוס וכל מושלי אַסְּיָה ואחריהם המון אנשי צבא, אשר אין להם מספר. והנה רעשה הארץ לקול תרועת העם החוגג:

„יחי אספסינוס! יחי טיטוס! יוֹ טְרִיוּמְפֵּי! יוֹ טְרִיוּמְפֵּי!״ (אַשְׁרֵי הַמְנַצֵּחַ! אשרי המנצח)!

ומרכבה גדולה עוברת ברחוב הנצחון, והיא מְעֻטֶּפֶת טַרְפֵּי בְּשָׂמִים מן הבֹּשֶׂם אשר בארץ הגלעד, ובמרכבה יושבים אנשים לבושי אֵפוֹד בד כַּאֲפֻדַּת הכהנים במקדש אלהי ישראל, ואמתחות ושקים בידיהם, והמה ממטירים מְטַר שקלי זהב על ההמון וקוראים מדי פעם בשם ערי יהודה הנלכדות:

„זָהָב מִזְּהַב יָפוֹ! זהב מזהב ירושלים! זהב מזהב גַּמְלָא וגוש־חלב! זהב מזהב יוֹדְפַת! זהב! זהב!״

ובני רומא הגֵאים, שִׁכּוֹרֵי הנצחון, הריעו תרועה גדולה והם מתנפלים ארצה ומתבוססים בטיט חוצות, נאבקים ונלחמים יחד ללקט את שקלי הזהב הַמֻּשְׁלָכִים לפניהם, המה השקלים שהיה חרות עליהם בלשון רומית:

„יוּדֵיָה קַפְּטַא! יוּדֵיָה דֵיוְקְטַא!" (יהודה השבויה! יהודה הנכנעת)!

ככה התגוללו בני רומא שכורי הזהב על פני הרחוב עד אשר נשמע קול אחד הסכריזים:

„קומו ולכו אל הסלע הטַרְפֵּיוֹנִי! כי שם יֵעָשֶׂה משפט בשמעון בר גיורא נשיא היהודים!"

ובני רומא ממהרים לעבור ממקום הזהב לראות בְּמַחֲזֵה הרצח. והמה רואים בְּהַכּוֹת החילים את נשיא־היהודים בשער העיר. ואחרי כן יעלוהו מֻכֶּה ופצוע אל ראש הסלע הטַרְפֵּיוֹנִי והשליכו אותו משם ארצה, ונְפְצוּ עצמותיו אל האבנים מתחת...

וקול תרועת צחוק יִשָּׁמַע מסביב, צחוק על אבדן גוי כלו, על חָרְבַּן עולם שלם...

כִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים בְּבִנְיַן הִפְעִיל.

שֵׁם הַפֹּעַל: הַגְדִּיל—הַגְדִּילִי־הַגְדִּילֵנִי. הַגְדִּילְךָ... הַגְדִּילָם־ן.

זְמַן עָבָר.

הִגְדַּלְתִּי—הִגְדַּלְתִּיךָ (וְהֶאֱכַלְתִּיךָ)... הִגְדַּלְתִּיו... הִגְדַּלְתִּים־ן.

הִגְדַּלְתָּ—הִגְדַּלְתַּנִי... הִגְדַּלְתָּנוּ... הִגְדַּלְתָּם־ן.

הִגְדַּלְתְּ—הִגְדַּלְתִּנִי... הִכְרַעַתְּ—הִכְרַעְתִּנִי... הִגְדַּלְתִּהוּ... הִגְדַּלְתִּם־ן.

הִגְדִּיל—הִגְדִּילַנִי (הֶעֱמִידַנִי)... הִגְדִּילָנוּ... הִגְדִּילָם־ן.

הִגְדִּילָה—הִגְדִּילַתְנִי... הִגְדִּילָתֶךְ... הִגְדִּילַתְנוּ... הִגְדִּילָתַם־ן.

הִגְדַּלְנוּ–הִגְדַּלְנוּךָ . . . הִגְדַּלְנוּהוּ... הִגְדַּלְנוּם־ן .
הִגְדַּלְתֶּם־ן–הִגְדַּלְתּוּנִי...הִגְדַּלְתּוּם־ן. הִגְדִּילוּ–הִגְדִּילוּנִי...הִגְדִּילוּם־ן.
הֹוֶה : מַגְדִּיל–מַגְדִּילִי־מַגְדִּילֵנִי . . . מַגְדֶּלֶת–מַגְדַּלְתֵּנִי . . .
מַגְדִּילִים–מַגְדִּילַי . . . מַגְדִּילוֹת–מַגְדִּילוֹתַי . . .

זְמַן עָתִיד :

אַגְדִּיל–אַגְדִּילְךָ (אַאֲכִלְךָ) . . . אַגְדִּילֵם־ן. תַּגְדִּיל–תַּגְדִּילֵנִי . . .
תַּגְדִּילִי–תַּגְדִּילִינִי...תַּגְדִּילִים־ן . יַגְדִּיל–יַגְדִּילֵנִי...תַּגְדִּיל–תַּגְדִּילְךָ...
נַגְדִּיל–נַגְדִּילְךָ... תַּגְדִּילוּ–תַּגְדִּילוּנִי... תַּגְדִּילוּם־ן. וְכֵן בְּיֶתֶר הַגּוּפִים .

צִוּוּי .

הַגְדֵּל–הַגְדִּילֵנִי ! הַגְדִּילֵהוּ ! הַגְדִּילֶנָּה ! הַגְדִּילֵנוּ ! הַגְדִּילֵם ! הַגְדִּילֵן !
הַגְדִּילִי–הַגְדִּילִינִי ! הַגְדִּילִיהוּ ! הַגְדִּילִיהָ ! הַגְדִּילִינוּ ! הַגְדִּילִים־ן !
הַגְדִּילוּ. הַגְדֵּלְנָה–הַגְדִּילוּנִי ! הַגְדִּילוּהוּ־הָ ! הַגְדִּילוּנוּ ! הַגְדִּילוּם־ן.

מִן הַלּוּחַ הַבָּא לְמַעְלָה אָנוּ רוֹאִים, שֶׁאֵין כָּל שִׁנּוּי בִּתְנוּעוֹת הַפֹּעַל שֶׁהַכִּנּוּי מְחֻבָּר אֵלָיו . וּכְמוֹ כֵּן הֵם הַכִּנּוּיִם בְּיֶתֶר הַנְּטִיּוֹת . א) פ״נ : הִגַּשְׁתִּי – הִגַּשְׁתִּיךָ ; מַגִּישׁ – מַגִּישִׁי ; אַגִּישׁ – אַגִּישְׁךָ ; הַגֵּשׁ – הַגִּישֵׁנִי ! ב) פ״י : הוֹדַעְתִּי – הוֹדַעְתִּיךָ ; מוֹדִיעַ – מוֹדִיעֵנִי ; אוֹדִיעַ – אוֹדִיעֲךָ ; הוֹדַע – הוֹדִיעֵנִי ! ג) ל״א : הִמְצֵאתִי – הִמְצֵאתִיךָ ; אַמְצִיא–אַמְצִיאֲךָ ; ד) ל״ה : הִגְלֵיתִי–הִגְלֵיתִיךָ ; מַגְלֶה–מַגְלֵנִי ; אַגְלֶה–אַגְלְךָ ; הַגְלֵה–הַגְלֵנִי ; ה) ע״ו : הֲקִימוֹתִי– הֲקִימוֹתִיךָ ; מֵקִים–מְקִימֵנִי ; אָקִים–אֲקִימְךָ . הָקֵם–הֲקִימֵנִי ו) כְּפוּלִים : הֲסִבּוֹתִי–הֲסִבּוֹתִיךָ ; אָסֵב–אֲסִבְּךָ ; הָסֵב–הֲסִבֵּנִי

כְּתֹב אֶת כִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים הַלָּלוּ בְּכָל הַזְּמַנִּים :

הִפְקִיד, הִנְחִיל, הֶאֱכִיל, הִפְלִיא, הִפִּיל, הוֹרִישׁ, הוֹדִיעַ, הוֹכִיחַ, הִגְלוֹת, הֵרִים , הֵסֵב .

בֵּין שְׁנֵי אֲרָיוֹת.

מִחוּץ יָשׁוּד אוֹיֵב וּתְשַׁכֶּל חֶרֶב,
יֶהֱרֹס חוֹמוֹת וָחֵל וִיקַרְקַר קִיר;
רָעָב וָנֶגֶף וּמְדָנִים מִקֶּרֶב —
הַעוֹד לָכֶם תִּקְוָה לַצִּיל הָעִיר?
וִיהִי מָה! הִתְאַזְּרוּ כֹּל אֲשֶׁר פִּגְּרוּ!
אַמְּצוּ כֹחַ וּשְׁאֵרִית חֲמוֹת חִגְרוּ!
כִּי אוֹי אוֹי לָכֶם, אוֹי לִירוּשָׁלַיִם,
אִם נָפוֹל תִּפֹּל בִּידֵי הָרוֹמָיִם.

— — — — — —

* *

*

—„שָׁלוֹם לָךְ, מָרְתָּה תַמָּתִי, עַד נֵצַח!
הִנְנִי שָׁב לַקְּרָב כִּי נִרְפָּא הַפֶּצַע;
שָׁם טִיטוּס יְהוֹמֶה, יַרְבֶּה שֹׁד וָרֶצַח;—
הָבִי לִי נִשְׁקֵךְ. אַל תִּבְכִּי, מַה־בֶּצַע?
אֶהֳבִינִי וּבַעֲדִי הִתְפַּלְּלִי,
אַךְ אַל נָא תָמֵרִי, לִבְכּוֹת חֶדְלִי״.

— „לֵךְ, שִׁמְעוֹן דּוֹדִי, לֵךְ וּנְהַג חֵילֶךָ!
יָקָר רֶגַע מִפָּז — מַהֲרָה וָלֵכָה:
עֵינֵי אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ עָלֶיךָ;
אַל תִּדְאַג לִי! מָה רָאִיתָ עַל כָּכָה?
אָבִי גַּם אַחַי מוּקָעִים רָאִיתִי,
כָּל בְּעוּתֵי מָוֶת לִרְאוֹת נִסֵּיתִי!

הַיּוֹם יִפְנֶה, יִנָּטוּ צִלְלֵי עֶרֶב —
שִׁמְעָה שַׁאֲגַת הַצָּר, כָּל לֵב מַחֲרֶדֶת;
אֲאַזֶּרְךָ נִשְׁקְךָ, הֵא לְךָ הַחֶרֶב,
חֶרֶב לַאדֹנָי וּלְאֶרֶץ מוֹלֶדֶת!״—
דִּבְּרָה וּכְמוֹ אֵשׁ נֶהֶפְכוּ פָּנֶיהָ,
וּמְטַר גֶּשֶׁם פָּרַץ מִמְּקוֹר עֵינֶיהָ.

וּרְגָעִים מִסְפָּר אִישׁ אָחִיו חִבֵּקוּ,
אִמְּצוּ אֶל לִבָּם וּבְכָל עֹז נִשֵּׁקוּ:
„שָׁלוֹם רָב לָךְ, מָרְתָה חֶמְדַת עֵינָיִם!״
„שָׁלוֹם לְךָ, שִׁמְעוֹן, עַד בִּלְתִּי שָׁמָיִם!״
וּבְלֵב קָרוּעַ חִישׁ נִתַּק הַנַּעַר,
וּלְחַיִּים וּלְמָוֶת יָרַד הַשָּׁעַר.—

* *
*

עַיִן רֹאָה! הֲרָאִית אֵלֶּה הַדְּמָעוֹת?
הַתְשִׂימִין בַּנֹּאד, אוֹ אִם שָׁוְא זָרָמוּ?
וּמָה אַחֲרִית שׁוֹפְכֵיהֶן? הֵירָחָמוּ?
הֲיִמָּלְטוּ מִמָּוֶת, מִשְּׁבִי, מִתְּלָאוֹת?
הֲיֵשׁ לָהֶם תִּקְוָה, אַחֲרִית וָשֶׁבֶר
לִרְאוֹת אִישׁ אָחִיו לִפְנֵי רִדְתָּם קָבֶר?

* *
*

מַהְפֵּכַת זָרִים! מַשְּׁאוֹת וַחֲלָלִים,
תִּמְרוֹת עָשָׁן וָאֵשׁ וָדָם כַּמָּיִם,
שַׁאֲגַת הַמְנַצֵּחַ, צְוָחַת אֻמְלָלִים,
עִיִּים וַחֲרָבוֹת — הֲזֹאת יְרוּשָׁלָיִם?

„אַיָּמוֹ גִבּוֹרַי, אַיֵּה הֵיכָלִי,
אַיֵּךְ, תַּמָּתִי, תּוֹמֶכֶת גּוֹרָלִי?
רַק כַּהֲבֵי אֵשׁ אֶחֱזֶה קֶרֶת יָפְיחוּ —
וּרְתֻקוֹת יָדַי לִנְקֹם לֹא יַנִּיחוּ!

„הַרְעֵם אֵל בַּגַּלְגַּל וּרְעַץ קָמֶיךָ,
בְּרֹק בָּרָק וַהֲפִיצֵם בְּזַעֲמֶךָ!
עַד מָה תַּאֲרִיךְ אַפְּךָ? אַרְצְךָ יָשֹׁסּוּ,
עַמְּךָ נִכְאוּ וּמִקְדָּשְׁךָ יַחְמֹסוּ.

„וּמָרְתָה, הָהּ מָרְתָה, מַה גּוֹרָלֵךְ אַתְּ?
הֲנִשְׁבֵּית כָּמוֹנִי, אוֹ, טוֹב מִזֶּה, מַתְּ?
לֹא אוּכַל בַּקְּשֵׁךְ, לֹא אוּכַל אֶקֹּמָה —
שׁוֹבַי בָּאזִקִּים יִסְחָבוּנִי רוֹמָה״.

* *
*

אֲלָפִים וּרְבָבוֹת בַּקְּרָב נָפָלוּ,
עַל עֵצִים הוּקָעוּ, חֶרֶב אֻכָּלוּ;
אֲלָפִים וּרְבָבוֹת בַּשְּׁבִי יָצָאוּ,
בַּשְּׁוָקִים וּרְחוֹבוֹת כַּצֹּאן נִמְכָּרוּ;
אֲלָפִים וּרְבָבוֹת בַּבּוֹר הָחְבָּאוּ,
וּלְבָרוֹת לִפְרִיצֵי חַיּוֹת סֻגָּרוּ. —
וּבֵין הַשְּׁבוּיוֹת מֵחֵיל יְרוּשָׁלַיִם
הוּרְדָה רוֹמָה גַּם מָרְתָה הָעֲדִינָה,
וּלְאָמָה קָנַתָּה בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם,
מַטְרוֹנָה אַחַת וּשְׁמָהּ אַגְרִפִּינָה;

וּבֵין הָאֲסִירִים הַלְקוּחִים לַמָּוֶת,
יוֹשֵׁב גַּם שִׁמְעוֹן עָצוּר בּוֹר צַלְמָוֶת.

* *
*

קוֹל עַל שִׁבְעַת הַשְּׁפָיִם –
רִנְנַת הָרוֹמָיִם! – –

וַהֲמוֹן עָם כַּהֲמוֹן מֵי טִבֵּר נָהָמוּ,
אֶל הַזִּירָה הַגְּדוֹלָה יַחַד זָרָמוּ;
כִּי שָׁם הֵכִין „תַּעֲנוּג לִבְנֵי הָאָדָם"
תַּעֲנוּג אַכְזָרִי, שַׁעֲשֻׁעַ רֶצַח וָדָם:
כָּל שְׁבוּיֵי הַחֶרֶב לַהֲרֵגָה הָקְדָּשׁוּ,
לִפְנֵי חַיָּתוֹ טֶרֶף יִתְּנוּם וְיִרְטָשׁוּ.

מִסָּבִיב לַזִּירָה חוֹמָה וּגְדֶרֶת,
הוּא הַתֵּיאַטְרוֹן, בִּנְיָן רַב תִּפְאֶרֶת,
מָלֵא מִפֶּה לָפֶה נָשִׁים וַאֲנָשִׁים;
כִּסְאוֹת וּמוֹשָׁבוֹת, תָּאוֹת וּלְשָׁכוֹת
פּוֹנוֹת אֶל הַמַּעְגָּל בְּשָׁלֹשׁ מַעֲרָכוֹת,
קִנִּים תַּחְתִּיִּים וּשְׁנִיִּם וּשְׁלִישִׁים.

אֶל מוֹשַׁב הַקִּיר בֶּחָצֵר הַתִּיכוֹנָה,
יוֹשֶׁבֶת אַגְרִפִּינָה הַמַּטְרוֹנָה,
וּקְהַל הָאִמָּהוֹת נִצָּבוֹת אַחֲרֶיהָ,
בָּם אָמָה אַחַת מִשְּׁבִי יְרוּשָׁלָיִם;
מַה נִּמְרָץ חֶבְלָהּ לִרְאוֹת הָעֵינָיִם!
אַךְ מִי יָשִׂים לֵב, מִי יַחְמֹל עָלֶיהָ?

נִפְתְּחָה הַזִּירָה אֶל מוּלָן מִנֶּגֶד
וּלְתוֹךְ הַמַּעְגָּל יָצָא עֶלֶם חֶמֶד,
עַד לִשְׁתוֹתָיו חָשׂוּף, עָרֹם מִבֶּגֶד,
וּבְיָדוֹ חֶרֶב פֵּיוֹת, אָרְכָּהּ גֹּמֶד;
עוֹד פִּצְעֵי גֵווֹ לֹא זֹרוּ נִרְפָּאוּ,
עוֹד עִקְּבוֹת הַכְּבָלִים עַל יָדָיו נוֹדָעוּ.

מַה לָּךְ, הָעִבְרִית, מֶה חָוְרוּ פָנָיִךְ,
מַה יֹאחֲזֵךְ הַשָּׁבָץ, קָמוּ עֵינָיִךְ,
וּשְׂפָתַיִךְ חֶרֶשׁ מַה־זֶּה תַּבַּעְנָה??
„הַאִם כָּכָה, שִׁמְעוֹן, אָשׁוּב אֶרְאֶךָ!?
אֵלִי, אֵל רַחוּם! הוֹשַׁע־נָא, הוֹשַׁע־נָא!
אַל תִּתֵּן לַחַיָּה נֶפֶשׁ תּוֹרֶךָ!!"

אֹזֶן שׁוֹמַעַת! הֲשָׁמַעַתְּ תַּחֲנוּנִים אֵלֶּה?
הֲתוֹפִיעַ יַד מוֹשִׁיעַ? הֲיֵעָשֶׂה פֶלֶא?
אוֹ אִם בֶּעָנָן לָךְ סַכּוֹת לָנֶצַח,
וָאָרֶץ עֻזְבָה בִּידֵי אַנְשֵׁי רֶצַח?

נִפְתְּחוּ הַדְּלָתוֹת הַסּוּגַר, וּמִקִּרְבָּהוּ
זִנֵּק אֲרִי לְבִי נוֹרָא מַרְאֵהוּ;
אָרְכּוֹ שָׁלֹשׁ אַמּוֹת, כִּשְׁתַּיִם לוֹ גָּבְהָהּ,
(וּבַיּוֹם הַהוּא לֹא הֶאֱכִילוּהוּ לָשֹׂבַע,
בַּעֲבוּר יִרְעַב וְתִגְדַּל אַכְזְרִיּוּת־חֲמָתוֹ)
עַל קָדְקֳדוֹ כַּקִּפּוֹד תְּסַמֵּר רַעְמָתוֹ,
וּכְיַעַר בָּצִיר יוֹרְדוֹת שַׂעֲרוֹתָיו הַקְּלוּטוֹת
זְנָבוֹ כָּאֶרֶז וּמְתַלְּעוֹתָיו פֵּיוֹת־חֶרֶב,

וּבְחֹרֵי פֶּתֶן תַּחַת גַּבּוֹתָיו הָעֲבֻתּוֹת,
עֵינַיִם רוֹחֲצוֹת בַּדָּם יוֹשְׁבוֹת לְמוֹ־אָרֶב.

רֶגַע עָמַד הַטּוֹרֵף, הִתְבּוֹנֵן בַּטָּרֶף;
אַחַר נָשָׂא רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ,
הָלֹךְ וְדוּשׁ אֶרֶץ וְצָעֹד בְּזָעַם,
הֵקִיף הַמַּעְגָּל פַּעַם אַחַר פָּעַם,
וּמִטַּרְפּוֹ עֵינוֹ לֹא יִגְרַע, לֹא יֶרֶף.

פִּתְאֹם נָעַר הָאֲרִי כַּהֲמוֹן קוֹל רָעַם,
וּבְשֶׁצֶף קֶצֶף הִשְׂתָּעֵר הַפָּעַם
וּמְלֹא קוֹמָתוֹ הִתְקוֹמֵם, וַיָּרֶם
אֶת כַּפּוֹ עַל טַרְפּוֹ אֶל מוּל לִבֵּהוּ;
אַךְ שִׁמְעוֹן נִזְהַר וַיְקַדֵּם פָּנָיו, וּבְטֶרֶם
תְּנְחַת כַּפּוֹ עָלָיו שָׁלַח חַרְבֵּהוּ,
וַיִּדְקֹר אֶת טוֹרְפּוֹ אֶל אָרְבּוֹת כַּפּוֹתָיו,
וַתָּבֹא הַחֶרֶב בְּאַחַת מִצַּלְעוֹתָיו;
אַךְ שָׁם עָמָדָה, כִּי פָּגְשָׁה בַגָּרֶם,
וּגְרָמָיו כִּמְטִילֵי בַרְזֶל בַּרְזֶל יָרֹעוּ,
וּבְפָגְעָהּ בָּעֶצֶם נִשְׁבַּר הַלַּהַב;
וּבְכֵן אָבַד נִצְחוֹ, עָלָה בַתֹּהוּ,
וּבְמַדְקָרָתוֹ לֹא מָחַץ הָרַהַב.

וּמִטֹּעַן חֶרֶב נִתַּר הָאֲרִי אָחוֹר,
מִמַּחַץ מַכָּתוֹ פָּרַץ זַרְזִיף דָּם שָׁחוֹר,
וּבְקוֹל נַהֲמוֹ נִשְׁמַע כְּהֵד קוֹל נְכָאִים;
אַךְ כַּעֲבֹר שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה רְגָעִים

הִבְלִיג עַל כְּאֵבוֹ וַיֶּאֱסֹף כֹּחֵהוּ,
וַיָּשָׁב וַיְּהַלֵּךְ אֵמִים עַל הַמַּכֵּהוּ.

אָז נָפַל לֵב שִׁמְעוֹן, רוּחַ בּוֹ לֹא קָמָה;
כַּמַּטָּרָה לַחֵץ הִנֵּהוּ נִצָּב,
וּבְיָדוֹ אֵין כֹּל בִּלְתִּי אִם הַנִּצָּב.
אֵיךְ יַרְדְּ פְּרִיץ חַיּוֹת? גַּם כֹּחַ יָדָיו לָמָּה?
כִּמְבַקֵּשׁ עֶזְרָה הֵנִיף מִסְּבִיבוֹ הָעַיִן; —
אָזְנַיִם חֵרְשׁוֹת, לִבּוֹת אֶבֶן מִסְּבִיבֶיךָ,
הַקֶּרַח הַנּוֹרָא וּשְׁמֵי בַּרְזֶל עָלֶיךָ,
מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרְךָ, הוֹי, אוֹבֵד, מֵאָיִן?

אַךְ מִי הַנִּשְׁקֶפֶת? אֶת מִי עֵינוֹ פֹּגֶשֶׁת?
הַאִם מְקַסֵּם שָׁוְא הוּא? לַהַט תַּרְמִית עֵינָיִם?
שָׁם נִצֶּבֶת מָרְתָּה עַבְדוּת לַבֹּשֶׁת!
הִתְפּוֹרְרִי, אֶרֶץ! רוֹפְפוּ, עַמּוּדֵי שָׁמָיִם!!
„אֵי אֱלֹהֵי שִׁמְשׁוֹן!" קָרָא וַיְדַלֵּג פֶּתַע
לֶאֱחֹז בְּמַתַלְעוֹת הַכְּפִיר וּלְשַׁסְּעֵהוּ שֶׁסַע...

מִי תִכֵּן רוּחַ אֱנוֹשׁ, בָּחַן לֵב גָּבֶר?
גַּם בְּרִגְעוֹ הָאַחֲרוֹן עַל עֶבְרֵי פִּי קָבֶר
מְרוּחֵי הַתִּקְוָה עוֹד לֹא יַעַזְבוּהוּ!
גַּם אֹבֵד זֶה עוֹד קִוָּה, נָשָׂא הַנֶּפֶשׁ,
כִּי יָעֹז עַל טוֹרְפוֹ, לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחוּהוּ,
אָז יוֹצִיא גַּם אֲהוּבָתוֹ מֵעַבְדוּת לַחֹפֶשׁ.

וַיִּנַּח הַכְּפִיר אֵלָיו שֵׁנִית בַּחֲמַת זָעַם —
עוֹד הִתְחַזֵּק הָאֻמְלָל עַל עָמְדוֹ הַפָּעַם,

עוֹד רִגְעֵי מִסְפָּר נֶאֱבַק עִם טוֹרְפֵהוּ;
אַךְ בִּזְנָבוֹ כָּאֶרֶז חִישׁ אַרְצָה הִכָּהוּ,
צִפָּרְנָיו הַנּוֹרָאוֹת תָּקַע בִּלְבָבֵהוּ
וּבִטְנוֹ רִטֵּשׁ עַד מֵעָיו יָצָאוּ; —
וַיְעַלַּע דָּמוֹ וַיְפָרֵק עֲצָמָיו,
וַיִּסְחַב אֶת פִּגְרוֹ מִתְבּוֹסֵס בְּדָמָיו.

כָּל הָעָם בַּעֲלִיצוּתוֹ קוֹל רִנָּה הִשְׁמִיעַ —
אַךְ מַה נַּאֲקַת מָוֶת מִן הַיָּצִיעַ? —
שָׁם אָמָה עִבְרִיָּה מֵתָה, גּוֹוַעַת! —
מַה זֶה? עַל מַה זֶה? אֵין נֶפֶשׁ יוֹדַעַת!
אַף אֵין שָׂם עַל לֵב לַחֲמֹל עָלֶיהָ.
הָהּ! בֵּין שְׁנֵי אֲרָיוֹת דּוֹדָהּ רָאֲתָה,
וַתִּצְנַח אַרְצָה, קָרְסָה כָּרְעָה בַּחֲבָלֶיהָ,
וּבְצֵאת נַפְשׁוֹ גַּם נַפְשָׁהּ שָׁמַיְמָה עָלָתָה.

הִנֵּה תִקְוָתְךָ, שִׁמְעוֹן, הִנֵּה בָאָה:
הִנֵּה מָרְתָה הַמָּתְךְ לַחֹפֶשׁ יָצָאָה...

באור: חֵל – חומה, מבצר. – לַצִּיל – להציל. – פִּגְרוּ – התרשלו. – שְׁאֵרִית הַמּוֹת חִגְּרוּ – התאזרו בכל מאמצי כח. – יְהוֹתֵת – מִשְׁתָּעֵר, מתנפל בסערה. – אַל נָא תַּמְרִי – אל תבכי מרה. – בִּעוּתֵי מָוֶת–אֵימוֹת, נוֹרְאוֹת המות. – עַיִן רָאָה – המשורר פונה בקריאתו אל האלהים וכן גם הלאה: „אֹזֶן שומעת" [ראה למעלה ב„דברי חכמים": דע מה למעלה ממך: עַיִן רֹאָה ואֹזֶן שומעת]. – הַתְּשִׁימֶן [תשימי אותן] בְּנֹאד – לזכרון לפניך ותרחמם. – שָׁוְא זָרְמוּ – חנם נשפחו. – שֶׂבֶר – תקוה. – תּוֹמֶכֶת גּוֹרָלִי – שגורל חיי תלוי בה. – רְעַץ – שִׁבֵּר. – נִכְּאוּ – השמידו. – מַטְרוֹנָה – גבירה רומית. – שִׁבְעַת הַשְּׁפָיִם – העיר רומא בנויה על שבע גבעות. – טֶבֶר – שם הנהר השוטף ברומא. – זִירָה – מקום מלחמת אנשים וחיות. – זָרְמוּ – שטפו, נהרו. – תַּעֲנֻגּוֹת

לִבְנֵי הָאָדָם" – כך קראו סופרי הרומאים הַחֲנֵפִים לטיטוס. – תְּאוֹת (תְּאוֹ) וּלְשָׁכוֹת (לִשְׁכָּה) – חדרים קטנים וגדולים. – קְנֵים–חדרים. – נִמְרָץ חֶבְלָה – חזק מכאובה. – שְׁתוֹתָיו – מתניו. חָשׂוּף – מְגֻלֶּה, עָרֹם. – תּוֹרֶךְ – יונתך. – חֶרֶב־פֵּיוֹת – חדה משני עבריה. – הַסּוּגַר – כלוב החיה. – זִנֵּק – התפרץ. – לְבִי – ממדבר לוב. – כְּיַעַר בָּצִיר – כיער סבוך. – הַקְּלוּטוֹת – הסבוכות. – מְתַלְעוֹתָיו – שִׁנָּיו. – נָעַר – שאג. – תְּנָחַת – תרד. – אֲרֻבּוֹת – תְּנוּפַת. – כִּמְטִילֵי... – כמוטות. – בַּרְזֶל יְרֹעוּ – שֶׁיְשַׁבְּרוּ ברזל, כי עצמותיו קשות מברזל. – נִצְחוֹ – תקותו. – הָרַהַב – הגאֶה, תאר לארי. – מְטֹעָן – מְדֻקָּר. – זַרְזִיף – טפה. – קוֹל נְבָאִים – קול עצב. – הַנִּצָּב – יד החרב. – יַרִד – יכניע. – מְדוּחֵי הַתִּקְוָה – תעתועי התקוה. – וַיְעַלַּע – בלע. –

המורה מציע לתלמידים לכתוב את תכן הפואימה הזאת בספור.

שִׁמְעוֹן בֶּן־כּוֹכָב*) וּמִלְחַמְתּוֹ הָאַחֲרוֹנָה.

יום התשיעי באב בא–יום צרה היא ליעקב מימים קדמונים– השמש עלה מקצות הים, הקרוב לגליל בֶּתָּר, וַיָּפָז את שִׁרְיוֹנֵי הנחשת אשר על הגבורים, היורדים גדודים מראשי הר המצודה. הגבורים האלה צבאות היל היהודים המה, אשר ירדו מן ההר במסלה המתפתלת, הנקראת „מסלת הנחש", בגלל

*) כשבעים שנה אחר החרבן השני, ביטי אַדְרִיָּנוּס קיסר רומא, התעוררו היהודים לפרוק עול רומא מעל צוארם. בראש המרד עמד הגבור הנערץ שמעון בן-כוכב [בארמית: בַּר־כּוֹכְבָא], והוא נלחם עם הרומאים בגבורה נפלאה ויהרג בהם לאלפים ולרבבות, עד אשר לא נותר אף רומאי אחד בארץ יהודה. אז שב ובנה את ירושלים וימלך בה כשלש שנים. וארץ יהודה מלאה ערים בצורות ומבצרים אדירים אשר בנה בן-כוכב להתבצר בהם מפני הרומאים, ויאסף לו גדודי גבורים, אשר עשו להם שם עולם בגבורתם. אך אדרינוס קיסר רומא, שלח את יוליוס סִיבֵירוּס, שר צבאו הגדול, בראש מחנה גדול ועצום להשקיע את המרד בארץ יהודה. ואחרי מלחמות גדולות ורבות דמים נפלו מבצרי יהודה בידי הרומאים; והמלחמה האחרונה היתה על יד העיר בֶּתָּר הבצורה, אשר לשוא היה כל עמל הרומאים ללכדה; אך על ידי בגד בוגדים נפל גם המבצר האחרון, ושמעון בן-כוכב עם כל שרידי גבוריו נפלו במלחמה ההיא ומותו מות גבורים.

עקלקלותיה הרבות והשונות, הדומות לנחש עֲקַלָּתוֹן. בראש הגבורים יצא שמעון בן־כוכב מלכם. על ראשו יציץ זר זהב מְעֻלָּף סַפִּירִים ואבני־אש נוצצות ככוכבים בלילה, ומעיל ארגמן יַעֲטֹף את קומת גְּוִיָּתוֹ הנאדרה בכח; בידו החזקה יחזיק חנית גדול ולַהֲבוֹ מתנוצץ כברק לאור השמש הלוהט; על יְרֵכוֹ מְצֻמֶּדֶת חרב גדולה, ותערה מְשֻׁבָּץ באבני שֹׁהַם וּבָרֶקֶת. רוכב הוא בגאון וָעֹז על גב ארי נורא, אשר תלתלי רַעְמָתוֹ יפיצו אימה ולקול שאגתו תרגז הארץ. הגבור הָאָיֹם הֵסֵב רגע את פניו הנזעמים אל מצודת בֵּתָּר האדירה — ואנחה פרצה מלבו. הולך הוא להלחם את המלחמה האחרונה עם הרומאים, מחריבי עמו וארצו, ועשרת אלפים איש מגבורי ישראל הולכים לרגליו, ואלפַּיִם נשארו בעיר לשמור על המצודה ולהיות עינם פקוחה על יושביה לבל יבגדו בגד.

על ראש הפִּסְגָּה הנשקפת על פני מחנה האויב התיצבו גבורי ישראל ויעמדו הכן למלחמה. ושמעון בן־כוכב עמד בתוך גבורי חילו וידבר אליהם את הדברים האלה:

„אחי בני עמי! הננו יוצאים היום למלחמה על אויבינו; זאת היא המלחמה האחרונה, אשר בה יוטל גורל עמנו לחיים, או למות, לחיי עם חפשי הנאזר בגבורת נצחון, או לחיי שפלות ועבדות נֶצַח, עבדות המרה ממות! ועתה עיני כל ישראל עליכם, הגבורים! חזקו והתחזקו, לוחמי מלחמת אלהי ישראל! קלים תהיו מנשרים וגבורים מאריות! הֱיוּ במחנה אויביכם כִּסְלָעִים אדירים מוּצָקִים בלְבַב יַמִּים, אשר ישחקו לסערות הזעם, ורבבות גלים ומשברים אל תעצומות עֻזָּם יִשָּׁבֵרוּ! זכרו אפוא, אחים, על מי ומה אתם נלחמים! זכרו את יהודה המכבי וגדודי גבוריו, אשר הצילו את עמנו מכליון וחרפה! הלחמו בשם אלהי ישראל, ולאדני הישועה!"

ובדברו את הדברים בערו עיניו כלפידים ופניו פני לְהָבִים, והאריה, אשר רכב עליו, הניע תלתלי צוארו וישאג שאגה נוראה;

ושמעון שלף את חרבו מִתַּעְרָהּ ויך בְּלַהֲבָהּ על ברזל הניתו, ויצאו ממנה ניצוצי אש; וכל שרי החילים שלפו גם הם את הרבותם ויכו חרב איש בחרב רעהו בקול שאון, וילכו להבות ורשפי אש לנֹגַהּ השמש, עד כי נראו הגבורים מרחוק כבוערים באש – וכל התֻּפִּים הרעישו בקול אחד, וכל השופרות והצוצרות התרועה השמיעו צליל קולותיהם במרום; גם הסוסים צהלו בקול ומשעטת פרסותיהם על הסלעים, אשר בצֶלַע ההר, הצבו להבות אש, ויהי קול שאון ורעש גדול ותרעש הארץ; וכל אנשי המלחמה הריעו תרועה גדולה ויקראו: חרב לד' ולשמעון!

כאשר קם הרעש לדממה, הוסיף בן־כוכב לדבר:

„עתה, אחי בני עמי! עתה ידעתי, כי ה' אלהי ישראל עמנו, הוא יצא בצבאותינו וילחם את מלחמתנו; ואם מעטים אנו ואויבינו רבים מאתנו אלפי מונים, הנה אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט. קומו אפוא, הגבורים, ונלחמה ברומאים! נלחמה בם בכל עוז רוחנו, בכל מסירות נפשנו לעמנו ולאלהינו, נלחם באויבינו עד אשר נשמידם מתחת שמי ארצנו הקדושה, או–עד אשר נפול כלנו חללים! עורו, אחים! הרב לעמנו ולארצנו!!

– לעמנו ולארצנו!! – הריעו הגבורים ויתנפלו על צבאות האויב...

ולרגלי הר המצודה עמד פַּפּוֹס הַכּוּתִי ועמו עשרת אלפים איש מאחיו הכותים, אשר באו להיות לְעֵזֶר ליהודים, אם תגבר עליהם יד האויב. אך פפוס כרת ברית בסתר עם יוּלְיוּס סֶיבֶירוּס, שר צבא הרומאים, לעזור לו במלחמה ולהכרית את גבורי ישראל בתחבולות ערמתו; ורק למען פַּתּוֹת את בן־כוכב ולהַתִּיקוֹ מן המצודה הבצורה, הביא עשרת אלפי איש מבני עמו, והבטיחו להיות לו לעזרה במלחמה; ובן־כוכב האמין בו ויפול בַּפַּח, אשר טמן לרגליו.

השמש יצא מקצה השמים וַיָּפֶץ את קוי זהבו על רבבות

השריונים והכובעים, אשר במחנות הנלחמים, והמלחמה נִטְּשָׁה על פני כל הָאֲגַפִּים. גבורי היהודים נלחמו כאריות, נהרי נחלי דם הרומאים שטפו מסביב; גדודי בן־כוכב השתערו כסער קֶטֶב במחנה האויב וישחיתו בהם לאלפים ולרבבות; ובכל זאת לא גברו עוד על המוני האויב הרבים והעצומים כחול הים.

השמש עמד כבר בחצי השמים, והמלחמה סוערת עודנה בעצם תָקְפָּה ולא נודע יד מי רוממה. רגע יריעו גבורי ישראל ושטפו כנחל אֵיתָן והביאו מָוֶת ואַבְדָן במחנה הרומאים, אשר נסוגו מפניהם לאחור; ורגע יתגברו הרומאים, כי באו גדודים חדשים נֶאֱזָרִים בכחות הדשים לעזור לאחיהם הנהשלים. אך לאחרונה גברו גבורי ישראל, כי הנה איש קדוש וגבור נערץ הופיע פתאם במערכות ישראל, איש זקן, אשר קְוֻצּוֹתָיו הלבנות יורדות תלתלים על מעיל ארגמן ולִבְנַת זקנו הוד אימה, ובימינו דגל מהנה יהודה – האיש הזה רבי עקיבא הוא, אשר בא בעשרים וארבעה אלף גבורים לעזור לעמו ולבן־כוכב מלכו. הגבור הזקן עף כברק לפני גדודי גבוריו והרומאים נפלו לפניו חללים כשבלים לפני הקוצר. ראו הרומאים, כי לא יוכלו לעמוד לפני גבורי ישראל ויסוגו אחור – אך לפתע פתאם נשמעה תרועה גדולה במחנה הרומאים, כל הַתֻּפִּים רעמו, ההצוצרות הריעו וכל אנשי החיל הריעו בכה: יהי הקיסר! וגדודי רומאים חדשים לאלפיהם ולרבבותיהם הגיעו לשדה המלחמה והקיסר אַדְרִיָּנוֹס בראשם, ויתנפלו על גבורי ישראל מסביב. אז באה מהומה במחנה בן־כוכב, וישלח מלאך אל פפוס ויצוהו לְהַסִּיעַ את אנשיו מן הַמַּאֲרָב לעזור לגבוריו הנחשלים. ופפוס בא עם אנשיו עד מהנה ישראל וַיְּסַפְּהוּ עליהם. אך בתוך סערת המלחמה הגדולה והאיומה הזאת עף פתאם חץ רעל ויבא בלב האריה אשר בן־כוכב רכב עליו. האריה כרע רבץ רגע תחת רוכבו בקול נַהַם נורא, אך כרגע התנשא בשאגת זעם ויתנפל בחמה נוראה אל תוך צבאות

הרומאים ועבר ורמס וטרף כמלאך משחית, עד אשר יָרוּ בו המורים עוד חצים שנונים ויפול שנית ארצה; אך גם אז התגבר עוד ויזחל על גחונו ויגיע לרגלי המלך אדוניו, לרגלי בר־כוכבא וישתחו לפניו וַיֶאֱנַק אנקת חלל–וימת. והמלך השח את ראשו אל עבדו הנאמן להחליק את תלתלי צוארו בפעם האחרונה; ברגע ההוא עף חץ מות ממחנה הכותים ויעבר בין קשקשי שריונו ויבא בצדו השמאלי ויפול מת ארצה. כאשר ראו היהודים, כי מלכם הגבור האהוב נפל מת, נבהלו מאד. והרומאים מעבר מזה ופפוס ואנשיו מעבר מזה התנפלו על שרידי גבורי ישראל בחמה שפוכה ויחדשו את המלחמה בְּיֶתֶר עֹז. אז התאוששו גבורי בֶּתָּר וילחמו על נפשם כאריות, וַעֲרֵמוֹת ערמות חללי הרומאים והכותים נפלו סביבם כעמיר מאחרי הקוצר, ולא חדלו להלחם עד אשר נפלו גם המה על חללי אויביהם ולא נותר מהם עד אחד.

הלילה פרש צְעִיף אֵבֶל על שְׂדֵה הַהֲרֵגָה המלא רבבות חללים; שרידי צבאות הרומאים שבו אל אהליהם עיפים, מֻכִּים ופצועים; דממה שחורה כמות שוררת בכל; אך בין ערמות החללים תתהלך תמונה אֲיֻמָּה כשֵׁד מְשַׁחֵת, הוא פַּפּוּס הכותי, הבוגד הארור, אשר ירה חץ מות אל ארי מלך יהודה ואשר רצח בסתר את שמעון בן־כוכב. מתהלך הוא בין החללים ומבקש את גופת שמעון בן־כוכב; ובמצאו אותה כרע על ברכיו וילחש באזניו לאמר: „אדוני המלך המשיח! פפוס עבדך כורע ומשתחוה לפניך!" ובדברו שלף חרבו ויכרות את ראש המלך, ויביאהו אל אהל יוליוס סיבירוס, והוא שלחהו אל אַדְרִיָּנוּס.

כה נפל שמעון בן־כוכב, אשר שמו גדולי ישראל את תקותם, כי הוא ישוב ויבנה את ממלכת ישראל בארצו, ויקראו עליו „דרך כ ו כ ב מיעקב". ולא בחרב האויב נפל הגבור הנערץ הזה, כי בבגד בוגדים נפל מלך ישראל וגואלו, ועִמּוֹ אבדה ממלכת ישראל עד היום הזה

דִּינֵי רֵאשִׁית הַהֲבָרָה. תְּנוּעוֹת הָעֵזֶר.

א) אֵין הַהֲבָרָה מַתְחִילָה אֶלָּא אוֹ בִתְנוּעָה אוֹ בִשְׁוָא נָע, אֲבָל לֹא בִּשְׁנֵי שְׁוָאִים נָעִים.

ב) בְּמָקוֹם שֶׁהָיוּ צְרִיכִים לָבֹא שְׁנֵי שְׁוָאִים נָעִים בְּרֹאשׁ הַמִּלָּה, מִתְחַלֵּף הַשְּׁוָא הָרִאשׁוֹן לְחִירֶק (תְּנוּעָה קְטַנָּה) וְהַשְּׁוָא הַשֵּׁנִי יִהְיֶה שְׁוָא נָח: שְׁמֹר—שִׁמְ־רִי, תַּחַת שְׁמְרִי; דִּרְ־שׁוּ [=דְּרְשׁוּ]; סְפָרִים—סִפְ־רֵי [=סְפְרֵי], בְּגָדִים—בִּגְ־דֵי [=בְּגְדֵי]; מְשָׁלִים—מִשְׁ־לֵי [=מְשְׁלֵי].

הֶעָרָה: גַּם יֶתֶר הַתְּנוּעוֹת הַקְּטַנּוֹת בָּאוֹת לִפְעָמִים בִּמְקוֹם הַשְּׁוָא הָרִאשׁוֹן: מְלָכִים—מַלְ־כֵי; נְכָדִים—נֶכְ־דֵי; תְּרָנִים—תָּרְ־נֵי; קְמָצִים—קָמְ־צֵי.

ג) אוֹתִיּוֹת הַשִּׁמּוּשׁ ו׳ב׳כ׳ל׳ הַבָּאוֹת מְחֻבָּרוֹת לְרֵאשִׁית הַמִּלָּה מְנֻקָּדוֹת בִּשְׁוָא: רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יָשְׁבוּ בְיָפוֹ, וְזֶה כְּחָמֵשׁ שָׁנִים לְבוֹאָם הֵנָּה; וְאִם הַמִּלָּה מַתְחִילָה בִּשְׁוָא, אוֹתִיּוֹת בכל מְנֻקָּדוֹת בְּחִירֶק וְאוֹת ו׳ בְּשׁוּרוּק גְּנוּבָה: יַעֲקֹב יָשַׁב בִּשְׁ־כֶם; חָכָם כִּשְׁ־לֹמֹה; תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְ־תֹּר; עֵלִי וּשְׁמוּאֵל.

הֶעָרָה: אִם הַמִּלָּה מַתְחִילָה בְּיוּד שְׁוָאִית יִפֹּל הַשְּׁוָא מִן הַיּוּד וְאוֹתִיּוֹת ו׳ב׳כ׳ל׳ מְנֻקָּדוֹת בְּחִירִיק נִרְאֶה: וִירוּשָׁלַיִם, כִּירוּשָׁלַיִם, בִּיהוּדָה, לִיהוֹשֻׁעַ. כְּלָל זֶה נוֹהֵג גַּם בְּאוֹת הַשִּׁמּוּשׁ מ׳: מִירוּשָׁלַיִם [=מִיְּרוּשָׁלַיִם].

ד) אוֹתִיּוֹת הַשִּׁמּוּשׁ ובכל לִפְנֵי אוֹת גְּרוֹנִית עִם שְׁוָא מֻרְכָּב מְנֻקָּדוֹת בַּתְּנוּעָה שֶׁבַּשְּׁוָא הַמֻּרְכָּב: וַאֲבִיעֶזֶר, בָּאֳנִיָּה, כֶּאֱלִיעֶזֶר, לֶאֱלִישֶׁבַע.

ה) כְּשֶׁיָּבֹא שְׁוָא אַחַר שְׁוָא מֻרְכָּב יִפֹּל הַשְּׁוָא מִן הַמֻּרְכָּב וְתִשָּׁאֵר הַתְּנוּעָה לְבַדָּהּ: יַ־עֲזֹב—יַעַזְ־בוּ, נֶ־אֱסַף—נֶאֶסְ־פוּ, יָ־עֲמֹד—יָעָמְ־דוּ. אֲבָל שְׁנֵי שְׁוָאִים פְּשׁוּטִים בְּאֶמְצַע הַמִּלָּה—הָרִאשׁוֹן נָח, וְהַשֵּׁנִי נָע.

ו) חֲטָף פַּתָּח בְּהֵא לִפְנֵי אוֹת גְּרוֹנִית תְּנוּעִית נֶהְפָּךְ לְפַתָּח: הַאַמְנוּן זֶה? הַעֶבֶד יִשְׂרָאֵל? [תַּחַת הֲאַמְנוּן, הֲעֶבֶד]; וְכֵן גַּם בִּפְעָלִים: הַעִידוֹתָ (ע״ו הִפְעִיל), הַחִלּוֹתָ (ע״ע) תַּחַת: הֲעִידוֹתָ [=הֲקִימוֹתָ], הֲחִלּוֹתָ [=הֲסִבּוֹתָ]. וְלִפְנֵי אוֹת גְּרוֹנִית הַמְנֻקֶּדֶת בְּקָמַץ יֵהָפֵךְ הַחֲטָף־פַּתָּח לְסֶגּוֹל: הֶחָזָק [=הֲחָזָק] הוּא? הֶהָיְתָה [=הֲהָיְתָה] כָּזֹאת? הֶאָנֹכִי [=הֲאָנֹכִי]?

ז) כָּל תְּנוּעָה הַבָּאָה בִּמְקוֹם שְׁוָא לְהָקֵל עַל הַמִּבְטָא נִקְרֵאת תְּנוּעַת הָעֵזֶר, וְהַשְּׁוָא הַבָּא אַחֲרֶיהָ הוּא נָח.

הֶעָרָה: אוֹתִיּוֹת בגד כפת, הַבָּאוֹת רָפוֹת אַחֲרֵי הַשְּׁוָא הַנָּע אוֹ הַתְּנוּעָה שֶׁלִּפְנֵיהֶן: לְבֻשׁ, לְכֹד, שְׁפֹט, כְּתֹב, קְרָב, שְׁכַב – רְדֹף – יִשָּׁאֲרוּ רָפוֹת גַּם כְּשֶׁמִּתְחַלֵּף הַשְּׁוָא הַנָּע שֶׁלִּפְנֵיהֶן לִשְׁוָא נָח עַל יְדֵי תְּנוּעַת הָעֵזֶר, הַחִירֶק, שֶׁלְּפָנָיו: בִּלְ־בֻשׁ, כִּלְ־בֻשׁ, בִּלְ־כֹד, כִּלְ־כֹד, בִּשְׁ־פֹט, כִּשְׁ־פֹט, קִרְ־בִי, קִרְ־בוֹ, שִׁכְ־בִי, שִׁכְ־בוֹ, רִדְ־פִי, רִדְ־פוֹ, וְיוֹצֵא מִזֶּה הַפֹּעַל הַתַּכְלִיתִי: לִלְ־בֹשׁ, לִלְ־כֹד, לִשְׁ־פֹט.

שְׁאֵלוֹת: אֵיךְ מַתְחִילָה הַהֲבָרָה? – אֵיךְ מְנֻקָּדוֹת אוֹתִיּוֹת ובכל לִפְנֵי תְנוּעָה? – וְלִפְנֵי שְׁוָא? – וְלִפְנֵי יוד שְׁוָאִית? – וְלִפְנֵי שְׁוָא מֻרְכָּב? – אֵיךְ מִשְׁתַּנֶּה שְׁוָא מֻרְכָּב לִפְנֵי שְׁוָא? – אֵיךְ מִשְׁתַּנֶּה הַהֵא בַּחֲטָף־פַּתָּח לִפְנֵי אוֹת גְּרוֹנִית תְּנוּעִית? – אֵיךְ נִקְרָאָה הַתְּנוּעָה הַבָּאָה בִּמְקוֹם שְׁוָא? –

מֵאַגָּדוֹת הַתַּלְמוּד.

א. נַחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ (גִּמְזוֹ).

אמרו עליו על נחום איש גם־זו, שהיה סוּמָא משתי עיניו גִּדֵּם משתי ידיו, קִטֵּעַ משתי רגליו וכל גופו מלא שְׁחִין: והיה

בֵּאוּר: אִישׁ גַּם זוֹ – מעיר גִּמְזוֹ שבארץ יהודה, וקראו לו „איש גם זו", בשביל שהיה רגיל לומר על כל מאֹרָע: „גם זו לטובה". – גִּדֵּם – קְצוּץ ידים. – קִטֵּעַ – קצוץ רגלים. –

מוטל בבית רָעוּעַ, ורגלי מטתו מונחות בִּסְפָלִים של מים, כדי שלא יעלו נמלים על הַשְּׁחִין שבגופו. פעם אחת בקשו תלמידיו לְפַנּוֹת מטתו מתוך ביתו, ואחר כך לפנות את הכלים, שֶׁנִּתְיָרְאוּ מפני הַמַּפֹּלֶת. אמר להם: בָּנַי, פַּנּוּ את הכלים ואחר כך פנו את מטתי, שמובטח לכם, כל זמן שאני בבית, אין הבית נופל. פִּנּוּ את הכלים ואחר כך פִּנּוּ את מטתו – ונפל הבית. אמרו לו תלמידיו: רבי. וכי מאחר שצדיק גמור אתה, למה עלתה לך כך? אמר להם: בני, אני גרמתי לעצמי; שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חָמִי והיה עמי מַשְּׂאוֹי שלשה חמורים: אחד של מאכל, אחד של משקה ואחד של מיני מְגָדִים. בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי: רבי, פרנסני! אמרתי לו: הַמְתֵּן עד שאפרוק מן החמור. לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצאה נשמתו. הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי: עיני שלא הסו על עיניך–יִסְתַּמְּאוּ; ידי שלא הסו על ידיך–יִתְגַּדְּמוּ; רגלי שלא הסו על רגליך–יִתְקַטְּעוּ; ולא נִתְקָרְרָה דעתי עד שאמרתי: כל גופי יהא מלא שחין. אמרו לו: אוי לי שראינוך בכך! אמר להם: אוי לי אם לא ראיתוני בכך.

ומפני מה קראו לו „נחום איש גם זו"? מפני שעל כל דבר שהגיע לו היה אומר: „גם זו לטובה". פעם אחת בקשו ישראל לְשַׁגֵּר דוֹרוֹן לקיסר; אמרו: מי ילך? – ילך נחום איש גם זו, שמלומד בְּנִסִּים הוא. שִׁגְּרוּ בידו ארגז מלא אבנים טובות ומרגליות. הלך ולן בפונדק; בלילה עמדו בעלי הפונדק ופתחו את הארגז ונטלו כל מה שבתוכו וּמִלְּאוּהוּ עפר. למחר כשראה אמר: גם זו לטובה! כשהגיע לקיסר, פתחו ארגזו וראו שהוא מלא עפר. אמר המלך: מלגלגים עלי היהודים. בקש להרגו. אמר: גם זו לטובה!

מִפְּנֵי הַמַּפֹּלֶת – שמא יפול הבית עליו. – חָמִי – חותני. בסגנון המשנה בא תמיד חָם תחת חותן – נִתְקָרְרָה – נחה. – אוֹי לִי אִם לֹא רְאִיתוּנִי – שאך על ידי העונש יכופר לַעֲוֹנִי. – לְשַׁגֵּר – לשלוח. – דּוֹרוֹן – מתנה. –

בא אליהו הנביא ונדמה לו לקיסר כאחד משלהם, אמר: שמא עפר זה מֵעֲפָרוֹ של אברהם אבינו הוא; שכשהיה אברהם זורק עפר נעשו חֲרָבוֹת, קַשִּׁין – נעשו חִצִּים, שנאמר: „יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ, כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ".

היתה מדינה אחת שלא יכול המלך לכבשה, בדקו בה את העפר וּכְבָשׁוּהָ. הכניסוהו לִגְנָזֵי המלך ומלאו ארגזו אבנים טובות ומרגליות וְשִׁגְּרוּהוּ בכבוד גדול. בחזירתו לן באותו פונדק. אמרו לו: מה הבאת עמך שעשו לך כבוד גדול כל כך? אמר להם: מה שנטלתי כאן הבאתי לשם. סתרו את ביתם והביא עֲפָרוֹ למלך. אמרו לו: אותו העפר שֶׁנִּתַּן לך–משלנו היה. בדקו ולא מצאו כך, וַהֲרָגוּם.

ב. רַבִּי עֲקִיבָא.

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום, מְצָאוֹ להקדוש־ברוך־הוא שיושב וקושר כְּתָרִים לאותיות. אמר לפניו: רבונו של עולם, מי מְעַכֵּב על ידך? אמר לו: אדם אחד יש, שעתיד להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוֹץ וָקוֹץ תִּלֵּי תִּלִּים של הֲלָכוֹת. אמר לפניו: רבונו של עולם, הַרְאֵהוּ לי. אמר לו: חזור לאחוריך. הלך וישב לסוף שמונה שורות – וראהו לרבי עקיבא, שהוא יושב ודורש בתורה, ולא היה יודע מה הוא אומר; תָּשַׁשׁ כחו. כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מִנַּיִן לך? אמר להם: הלכה למשה מסיני–נִתְיַשְּׁבָה דעתו. חזר ובא לפני הקב"ה, אמר

בֵּאוּר: קוֹשֵׁר כְּתָרִים–עושה תַּגִּין בראשי האותיות, כאלו שבספר־תורה.– מִי מְעַכֵּב עַל יָדֶךָ – למסור לי את התורה בלי תגין, ולמה הם לך? – עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ – על כל תַּג ותג. – תִּלֵּי תִּלִּים – הרי הרים, כלומר, הרבה מאד. – הֲלָכוֹת– דינים. – שְׁמוֹנֶה שׁוּרוֹת – של נשמות בישיבה של מעלה. – תָּשַׁשׁ – חלש. –

לפניו: רבש"ע, יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי! אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני. אמר לפניו: רבש"ע הראיתני תורתו, הַרְאֵנִי שכרו. אמר לו: הזור לאחוריך. חזר לאחוריו וראה ששוקלין את בשרו בְּמָקוּלִין. אמר לפניו: רבש"ע, זו תורה וזה שכרה! אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני.

רבי עקיבא רועה של כַּלְבָּא שבוע היה. ראתה רחל בתו של כלבא שבוע, שהוא צנוע ומעולה, אמרה לו: אם אתקדש לך תלך לבית המדרש? אמר לה: הן. נתקדשה לו בְּצִנְעָא. שמע כלבא שבוע והוציאה מביתו וְהִדִּירָהּ הֲנָאָה מכל נכסיו. הלכה וְנִשֵּׂאת לרבי עקיבא. בימות הגשמים היו ישנים בְּמַתְבֵּן, היה מלקט תבן מתוך שערותיה, אמר לה: אִלְמָלֵי היה בידי הייתי נותן לך ירושלים-של-זהב. בא אליהו וְנִדְמָה להם כבן-אדם וקרא על הפתח ואמר להם: תנו לי קצת תבן, שאשתי ילדה ואין לי במה להשכיבה. אמר רבי עקיבא לאשתו: ראי אדם זה, שאפילו תבן אין לו. אמרה לו: לֵךְ וּלְמַד בבית-המדרש. הלך וישב עשר שנים בבית המדרש לפני רבי אליעזר ורבי יהושע.

לסוף שתים עשרה שנה עמד והזר לביתו והביא עמו שנים עשר אלף תלמידים. שמע מאחורי ביתו רשע אחד אומר לאשתו: יפה עשה לך אביך; אחת, שאינו דומה לך, ועוד, הרי הניחך אלמנה חיה כל השנים הללו. אמרה לו: אילו היה שומע לי, היה יושב בבית-המדרש שתים עשרה שנה אחרות. אמר רבי עקיבא: הואיל ונתנה לי רשות אחזור לאחורי.

הזר והלך וישב שתים עשרה שנה אחרות, ובא עם עשרים וארבעה אלף תלמידים. יצאו הכל לקראתו; שמעה אשתו ויצאת

בַּמָּקוּלִין – בְּאִטְלִיז, חנות של בשר; שקרעו את בשרו מעליו בשעת הריגתו.– בְּצִנְעָא – בסתר. – וְהִדִּירָהּ הֲנָאָה -- אסר עליה בנדר לֵהָנוֹת מִשֶּׁלּוֹ. – נִשֵּׂאת – היתה לו לאשה. – בְּמַתְבֵּן – באוצר של הבן. – אִלְמָלֵי – אִלּוּ. –

אף היא לקראתו. כשהגיעה אצלו נפלה על פניה והיתה מנשקת רגליו. רצו תלמידיו לְדָחֲפָהּ; אמר להם: הַניחוה, שלי ושלכם– שלה.

שמע אביה שאדם גדול בא לעיר. אמר: אלך אצלו, אפשר שֶׁיַּתִּיר נדרי. בא אצלו. אמר לו רבי עקיבא: אלמלי ידעת שיהא בעלה אדם גדול, היית מַדִּירָהּ? אמר לו: אפילו פרק אחד, אפילו הלכה אחת. אמר לו: אני הוא. נפל על פניו ונשק לרבי עקיבא על רגליו ונתן לו חצי ממונו.

מה היתה תְּחִלָּתוֹ של רבי עקיבא? אמרו: בן ארבעים שנה היה ולא שָׁנָה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר, אמר: מי חקק אבן זו? אמרו לו: עקיבא, אי אתה קורא: אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם? – המים שנופלים עליה תדיר בכל יום. מיד דָּן רבי עקיבא קל וחומר בעצמו: מה רך פסל את הַקָּשֶׁה – דברי תורה שקשים כברזל, על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם. הלך הוא ובנו וישבו אצל מלמד תינוקות. אמר לו: לַמְּדֵנוּ תורה. אחז רבי עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוח. כתב לו „אלף בית" – וּלְמָדָהּ; „אלף תָּו"–וּלְמָדָהּ; כך היה לומד והולך עד שלמד את כל התורה כלה.

הלך וישב לפני רבי אלעזר ורבי יהושע. אמר להם: רבותי, פִּתחו לי טעם מִשְׁנָה. כיון שאמרו הלכה אחת, הלך וישב לו בינו לבין עצמו, אמר: דבר זה למה נאמר? הזר ושאלם והעמידם בדברים.

כל אותן השנים עשה רבי עקיבא אצל רבי אליעזר,

שֶׁלִּי וְשֶׁלָּכֶם-שֶׁלָּהּ – תורתי ותורתכם שלה, שעוררה אותי ללמוד תורה. – שֶׁיַּתִּיר נְדָרַי – ואוכל לפרנס את בתי. – אֲפִילוּ פֶּרֶק אֶחָד – אילו ידע אפילו פרק אחד לא הייתי מַדִּירָהּ. – שָׁנָה – למד. – מָה רַךְ – אם הרך, המים, יכלו לפסול ולחקוק חור באבן הקשה. – וְהֶעֱמִידָם בִּדְבָרִים – שאלם שאלות קשות. –

ולא היה יודע בו. כשהשיב לו רבי עקיבא תשובתו הראשונה, אמר רבי יהושע לרבי אליעזר: „הלא זה אשר מאסת בו–צא נא עתה והלחם בו״.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: אמשול לך משל: למה הדבר דומה? לְסַתָּת שהיה מְסַתֵּת בהרים. פעם נטל קרדומו בידו והלך וישב על ההר, והיה מכה ממנו צרורות דקים. ראו בני אדם ואמרו לו: מה אתה עושה? אמר להם: הרי אני עוקר את ההר ומטילו לתוך הירדן. אמרו לו: אי אתה יכול לעקור את כל ההר. היה מסתת והולך עד שהגיע אצל סלע גדול; נכנס תחתיו, סְתָרוֹ וַיְעַקְרוֹ והטילו אל הירדן, ואמר לו: אין זה מקומך אלא זה. כך עשה להם רבי עקיבא לרבי אליעזר ורבי יהושע.

בכל יום ויום היה רבי עקיבא מביא הבילה של עצים. הציה–מוכר ומתפרנס, והציה–משתמש בה. עמדו עליו שכנים ואמרו לו: עקיבא, אִבַּדְתָּנוּ בעשן; מכור אותם לנו וטול שמן בדמיהם וּשְׁנֵה לאור הנר. אמר להם: הרבה סִפּוּקִים אני מסתפק בהם: אחד, שאני שונה בהם, ואחד, שאני מתחמם כנגדם, ואחד שאני יכול לישון עליהם.

אמרו: לא נפטר מן העולם עד שהיו לו שלחנות של כסף, ועד שעלה למטתו בסולמות של זהב, והיתה אשתו יוצאה בקרְדִּמִּין ובעיר של זהב. אמרו לו תלמידיו: רבי, בִּיַּשְׁתָּנוּ ממה שעשית לה. אמר להם: הרבה צער נצטערה עמי בתורה.

פעם הוצרכו חכמים לממון הרבה בשביל בית המדרש. שגרו את רבי עקיבא אצל מַטְרוֹנִיתָא אחת, ולוה ממנה ממון הרבה

וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ בּוֹ – לא שם לב אליו. – סַתָּת – חוצב אבנים. – נִכְנַס תַּחְתָּיו – חטט וחפר תחתיו. – אִבַּדְתָּנוּ בֶּעָשָׁן – שאתה שונה לאור קִסְמֵי העצים. – קַרְדִּמִּין, עִיר שֶׁל זָהָב – מיני תכשיטי נשים. – בִּיַּשְׁתָּנוּ – בעיני נשינו, שאין אנו יכולים לקנות להן תכשיטים כאלו. – מַטְרוֹנִיתָא – גבירה רומית. –

וקבע לה זמן־פֵּרָעוֹן. אמרה לו: מי יהא לי עָרֵב בדבר, שֶׁתִּפָּרַע לי בזמנו? אמר לה: מי שתרצי. אמרה לו: הקב"ה והים; שהיה ביתה על שפת הים. אמר לה רבי עקיבא: יהא כך. כשהגיע הזמן חלה רבי עקיבא ולא הביא הממון. יצאה מטרוניתא על שפת הים ואמרה: רבונו של עולם! גלוי וידוע לפניך, שרבי עקיבא הולה, ואין בידו לפרוע הובי; רְאֵה שאתה והים עֲרֵבִים בדבר. מיד הכנים הקב"ה רוח–טות בלבה של בת קיסר ונכנסה לתוך גנזיו ונטלה קַרְטַלִּית מלאה אבנים טובות ודנרי זהב וזרקה לתוך הים, וּפְלָטָהּ הים על פתח ביתה של אותה מטרוניתא וּנְטָלַתָּה. לימים נתרפא רבי עקיבא ובא לו אצל אותה מטרוניתא ומעותיו בידו. אמרה לו: יהא הכל שלך, שחזרתי אצל הערב והוא פרע כל החוב; וְהֵילָךְ מה שנתן לי יותר. נתנה לו מתנות גדולות וּפְטָרַתְהוּ לשלום

פעם גָּזרה מלכות גְּזֵרָה על ישראל שלא יעסקו בתורה. בא פַּפּוֹס בן יהודה וּמְצָאוֹ לרבי עקיבא, שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה. אמר לו: עקיבא, אי אתה מִתְיָרֵא מפני אֻמָּה זו? אמר לו: אתה הוא פפוס, שאומרים עליך הכם אתה, – אִי אתה אלא טִפֵּשׁ! אמשול לך משל; למה הדבר דומה? לשועל, שהיה מהלך על שפת הנהר; ראה דגים שהיו רצים לכאן ולכאן; אמר להם: מפני מה אתם בורחים? אמרו לו: מפני הרשתות והמכמורות הבאות עלינו. אמר להם: רצונכם שתעלו ליבשה ונָדוּר אני ואתם, כדרך שדרו אבותי ואבותיכם? אמרו לו: אתה הוא, שאומרים עליך פִּקֵּחַ שבחיות, – אי אתה אלא טפש! ומה במקום חִיּוּתֵנוּ אנו מתיראים, במקום מיתתנו–לא־כל־שֶׁכֵּן. ואף אנו כך:

פֵּרָעוֹן – תשלומין. – קַרְטַלִּית – ארגז. – הֵילָךְ – הא לך. – מַלְכוּת – רומי. – חֲבָשׁוּהוּ – אסרוהו. –

בזמן שאנו עוסקים בתורה, שכתוב בה: „כי היא חייך ואֹרֶךְ ימיך" – אנו מִתְיָרְאִים, אם אנו פוסקין מדברי תורה – על אחת כמה וכמה.

אמרו: לא היו ימים מועטים, עד שֶׁתְּפָסוּהוּ לרבי עקיבא וַחֲבָשׁוּהוּ בבית האסורים ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו. אמר לו: מי הביאך לכאן? אמר לו: אשריך, רבי עקיבא, שנתפסת על דברי תורה; ואוי לפפוס, שנתפס על דברים בטלים!

בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה, זמן קריאת שמע היה, והיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל, והוא היה מִתְכַּוֵּן באותה שעה לקבל על מלכות שמים באהבה. אמרו לו תלמידיו: רבנו! עד כאן? אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה: „ובכל נפשך" – ואפילו הוא נוטל את נשמתך; אמרתי: מתי יבא לידי וַאֲקַיְּמֶנּוּ; ועכשו שבא לידי – לא אקימנו? – היה מאריך ב„אחד" עד שיצאה נשמתו ב„אחד".

יצאה בת קול ואמרה: אשריך, רבי עקיבא, שאתה מזומן לחיי העולם הבא!

ג. עֲשָׂרָה הֲרוּגֵי מַלְכוּת.

כשגזרה מלכות רומי הרשעה על חכמי ישראל להריגה, אמרו לו חבריו לרבי ישמעאל כהן גדול: עֲלֵה לרקיע וחקור אם נגזרה הגזרה מלפני הקב"ה. עמד רבי ישמעאל וְטִהֵר את עצמו ונתעטף בטלית ותפלין והזכיר שם המפֹרָש. מיד נְשָׂאוֹ הרוח והעלהו לרקיע. פגע בו גבריאל המלאך ואמר לו: אתה הוא ישמעאל, שֶׁקּוֹנְךָ מִשְׁתַּבֵּחַ בך בכל יום, שיש לו עבד בארץ שדומה לְקְלַסְתֵּר פניו? אמר לו: אני הוא. אמר לו: למה עלית לכאן?

מִתְכַּוֵּן לְקַבֵּל עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם – לקרא „שְׁמַע יִשְׂרָאֵל"...– עַד כַּאן – גַּם בשעת ענויי המות אתה קורא את „שמע"?– לְקְלַסְתֵּר פָּנָיו – לצלם דמותו. –

אמר לו: עליתי לֵידַע אם נֶחְתְּמָה הגזרה מאת הקב"ה. אמר לו גבריאל: ישמעאל בני! הייך, כך שמעתי מאחורי הַפַּרְגּוֹד: עשרה חכמי ישראל נמסרו להריגה ביד המלכות הָרְשָׁעָה. אמר לו רבי ישמעאל: למה? אמר לו: על מכירת יוסף; שמדת הדין מְקַטְרֶגֶת בכל יום לפני כסא הכבוד ואומרת: כלום כתבת בתורתך אות אחת לבטלה? אמרת: „וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ מוֹת יוּמָת"— והרי עשרת השבטים מכרו את יוסף, ועדין לא נפרעת מהם או מזרעם; לפיכך נגזרה הגזרה על עשרה חכמי ישראל. אמר לו רבי ישמעאל: עד עתה לא מצא הקב"ה פריעה במכירת יוסף אלא בָּנוּ? אמר לו גבריאל: הייך, ישמעאל בני, מיום שמכרו השבטים את יוסף לא מצא הקב"ה בדור אחד צדיקים וחסידים כשבטים אלא אתם, לפיכך נפרע מכם.

כיון שראה סַמָּאֵל הרשע שחתם הקב"ה על הגזרה, שמח שמחה גדולה והיה מתפאר ואומר: נצחתי את מיכאל השר! מיד כעס הקב"ה על סמאל וקרא לְמְטַטְרוֹן ואמר לו: כְּתוֹב והתום—גפרית ואש על רומי הרשעה, על האדם ועל הבהמה ועל הכסף ועל הזהב ועל כל מה שלהם.

כששמע רבי ישמעאל כך—מיד נתקררה דעתו וירד לארץ והודיע לחבריו, שכבר נחתמה הגזרה.

* *

*

תפסו לרבי שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל כהן גדול. אמר להם הקיסר: מי מכם יֵהָרֵג תחלה? ענה רבי ישמעאל

בֵּאוּר: מֵאֲחוֹרֵי הַפַּרְגּוֹד – מאחורי הַפָּרֹכֶת, מקדש הקדשים, ששם יֵרָאֶה כבוד אלהים. – פְּרִיעָה – תשלומין. – סַמָּאֵל – שר של אֱדוֹם־רומי, הוא הַשָּׂטָן, המקטרג תמיד על ישראל. – מִיכָאֵל הַשַּׂר – של ישראל. – מְטַטְרוֹן – מלאך פָּנָיו (שר הַפָּנִים) של הקב"ה. – גָּפְרִית וָאֵשׁ עַל רוֹמִי – רֶמֶז לחֻרבן הערים פּוֹמְפֵּי וְהֶרְקוּלָנוּם על ידי הר־השרפה וֶיזוּבְיָה כשבעים שנה אחר החֻרבן. –

ואמר: אני כהן גדול בן כהן גדול, מזרעו של אהרן הכהן, הָרְגֵנִי תחלה! וזה אמר: אני נשיא בן נשיא, מזרעו של דוד מלך ישראל, הרגני תחלה ואל אראה במיתת חברי. אמר להם: הַפִּילוּ גורלות. נפל הגורל על רבי שמעון בן גמליאל. מיד נטל ההרב והתך את ראשו. נְטָלוֹ רבי ישמעאל והניחו בחיקו והיה בוכה וצועק: פה קדוש! פה נאמן! פה שמוציא אבנים טובות ומרגליות!– מי מִלֵּא לשונך עפר ואפר! אֵי תורה ואי שכרה!...

עד שהוא בוכה ומקונן, הציצה בתו של הקיסר בעד החלון וראתה יפיו של רבי ישמעאל, שהיה משבעה יפים שהיו בעולם; נתמלאה רחמים עליו ושלחה לאביה: תן לי בקשה אחת. שלח לה: בתי, כל מה שתאמרי אעשה, חוץ מרבי ישמעאל וחבריו. שלחה לו: בְּבַקָּשָׁה ממך, הַחֲיֵהוּ. שלח לה: כבר נשבעתי. שלחה לו: אם כן, בבקשה ממך, צַוֵּה ויפשיטו קַרְקַפְלוֹ, כדי להסתכל בו במקום מַרְאָה. מיד צִוָּה והפשיטו את קרקפלו. כיון שהגיע למקום תפלין צעק צעקה גדולה ומרה ונזדעזעו שמים וארץ. צעק צעקה שניה – ונזדעזע כסא הכבוד. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: צדיק כזה, שהראית לו כל גִּנְזֵי העולמות העליונים– יֵהָרֵג במיתה משונה כזו? זו תורה וזה שכרה!.. אמר הקב"ה: מה אעשה לבני? גזרה היא מלפני ואין מי שֶׁיָּפֵר. יצאה בת־קול ואמרה: אם אשמע קול אחר, אהפוך את כל העולם לתהו ובהו! כששמע רבי ישמעאל כך, שתק. אמר לו הקיסר: עֲדַיִן אתה בוטח באלהיך? אמר לו: „הֵן יִקְטְלֵנִי לוֹ אֲיַחֵל". מיד יצאה נשמתו של רבי ישמעאל.

* *
*

ואחריו הוציאו את רבי עקיבא בן יוסף, דורש כתרי אותיות ומגלה פנים בתורה כמו שנמסרה למשה מסיני. וכשהוציאוהו

קַרְקַפְלוֹ – עור גלגלתו. – בְּמְקוֹם מַרְאָה – שהיה עור פניו מבהיק ומזהיר מאד. – הֵן יִקְטְלֵנִי – גם כאשר יהרגני. – מְגַלֶּה פָּנִים – מבאר ומסביר. –

להריגה, בא מכתב לקיסר שמלך עֲרָבִיָּה מתפשט בארצו. נָחַץ ללכת וצוה לחבוש את רבי עקיבא בבית האסורים עד שישוב מן המלחמה. וכשבא מן המלחמה, צוה להוציאו וסרקו את בשרו במסרקות של ברזל. ובכל סריקה שהיו סורקים אותו, היה אומר: „הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ, כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט; אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל, צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא". יצאה בת-קול ואמרה: אשריך, רבי עקיבא, שהיית צדיק וישר ויצאה נשמתך בצדק ויושר.

* *

*

ואחריו הוציאו את רבי חֲנִינָא בן-תְּרַדְיוֹן.

אמרו עליו על רבי חנינא בן-תרדיון, שהיה נעים בפני הקב"ה ובני אדם, ומעולם לא עלתה קללת חברו על שפתיו. וכשגזר הקיסר ברומי שלא ללמוד תורה – עמד והקהיל קהלות ברבים, והיה יושב ודורש בתורה וספר תורה מונח לו בחיקו. הביאוהו ואמרו לו: מפני מה עסקת בתורה? אמר להם: „כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ד' אֱלֹהָי". מיד גזרו עליו לשרפה.

הוציאוהו וּכְרָכוּהוּ בספר תורה והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור, ונטלו סְפוֹגִים של צמר וּשְׁרָאוּם במים והניחום על לבו, כדי שלא תצא נשמתו מהרה. אמרה לו בתו: אבא, אראך בְּכָךְ! אמר לה: אלמלי אני נשרפתי לבדי, היה הדבר קשה לי, עכשו שאני נשרף וספר תורה עמי – מי שיבקש עֶלְבּוֹנָהּ של תורה הוא יבקש עלבוני. אמרו לו תלמידיו: רבי, מה אתה רואה? אמר להם: גְּוִילִים נשרפים ואותיות פורחות... אמר לו קוּסְטֵנָר: רבי, אם אני מרבה עליך בשלהבת ונוטל

נָחַץ-מִהֵר.- סְפוֹגִים שֶׁל צֶמֶר-צמר רך, שסופג הרבה מים. - וּשְׁרָאוּם-טְבָלוּם היטב, להגדיל יסוריו. - אֶרְאֶךָ בְּכָךְ - אוי לי שאני רואה אותך בְּכָךְ. - אִלְמָלֵי-אִלּוּ. - שֶׁיְּבַקֵּשׁ עֶלְבּוֹנָהּ - יִנָּקֵם מהם בעד חרפתה. - גְּוִילִים - הַקְּלָף (עור דק) שהתורה כתובה עליו. - קוּסְטֵנָר - תַּלְיָן. -

ספוגים של צמר מעל לבך, אתה מביאני לחיי העולם הבא? אמר לו: הן.–הִשָּׁבַע לי. נשבע לו. מיד הִרְבָּה בשלהבת ונטל ספוגים של צמר מעל לבו ויצאה נשמתו במהרה. אף הוא קפץ ונפל לתוך האור.

יצאה בת־קול ואמרה: רבי חנינא בן־תרדיון וְקוּסְטֵנָרוֹ מזומנים לחיי העולם הבא!

*

*

ואחריו נהרג רבי יהודה בן בָּבָא.

אמרו עליו על רבי יהודה בן בבא, שלא טָעַם טעם שֵׁנָה אלא כִּשְׁנַת הסוס משמונה עשרה שנה עד שמונים שנה.

פעם אחת גזרה מלכות גזרה על ישראל, שכל הסומך יֵהָרֵג וכל הנסמך יהרג, ועיר שסומכין בה תֵּחָרֵב, והתחומים שסומכין בהם יֵעָקְרוּ. מה עשה רבי יהודה בן בבא? הלך וישב לו בין שני הרים גדולים ובין שתי עירות גדולות ובין שני תחומי שבת, בין אוּשָׁה לִשְׁפַרְעָם, וסמך שם חמשה זקנים, ואלו הם: רבי מאיר, רבי יהודה, רבי שמעון, רבי יוסי ורבי אלעזר בן שַׁמּוּעַ. כיון שהכירו בהם אויבים, אמר להם: בני, רוצו! אמרו לו: רבי, מה תהא עליך? אמר להם: הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכין.

אמרו: לא זזו משם עד שֶׁנָּעֲצוּ בו שלש מאות לוֹנְבִיּוֹת של ברזל וַעֲשָׂאוּהוּ כִּכְבָרָה.

* *

*

הַסּוֹמֵךְ – חכם הסומך ידו על תלמידו וקורא לו „חכם" ו„רבי"; ובלי סמיכה אסור לו לָדִין ולהורות בדיני התורה. – תְּחוּמִין יֵעָקְרוּ – כל המרחב של אַלְפַּיִם אַמָּה, תחום שבת, יֵהָרֵס ויחרב. – הָלַךְ וְיָשַׁב... – כדי שלא יוכלו להחריבם. – הֲרֵינִי מוּטָל לִפְנֵיהֶם... – אני לא אנוס. – לוֹנְבִיּוֹת – חניתות. –

ואחריו הוציאו את רבי יהודה בן דָּמָה, ואותו היום ערב שבועות היה. אמר לו רבי יהודה לקיסר: הייך, המתן לי מעט עד שֶׁאֲקַיֵּם מִצְוֹת עֲצֶרֶת וַאֲקַדֵּשׁ, כדי לְשַׁבֵּחַ להקב"ה, שנתן לנו את התורה. אמר לו הקיסר: עדין אתה בוטה בתורה ובאלהים שֶׁנְּתָנָהּ? אמר לו: הן! אמר לו: מה שכרה של תורתך? אמר לו: עליה אמר דוד, עליו השלום: „מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ". אמר לו הקיסר: אין שוטים בעולם כמותכם, שסוברים שיש עולם אחר. אמר לו: אין שוטים בעולם כמותכם, שכופרים באלהים חיים; ואוי לך ואוי לְבָשְׁתְּךָ, כשתראה אותנו באור החיים ואתה תרד לשאול תחתית!

מיד חרה אפו של הקיסר וצוה לקשרו בשערות ראשו בזנב הסוס, ולמשכו בכל רְחָבָה של רומי; ואחר כך צוה וַהֲתָכוּהוּ אֲבָרִים־אברים.

ובא אליהו זכור לטוב ולקט את האברים וּקְבָרָם במערה אחת סמוכה לנהר, שיורד לפני רומי. שמעו הרומים קול נהי ובכי כל שלשים יום בתוך אותה מערה. באו והודיעו להקיסר. אמר: אפילו העולם נהפך לתהו־ובהו – לא אשקוט עד שאמלא רצוני באותם זקנים.

* *
*

ואחריו הוציאוהו לרבי חֻצְפִּית הַמְּתֻרְגְּמָן.

אמרו עליו על רבי חצפית המתרגמן, שהיה בן מאה ושלשים שנה כשהוציאוהו להריגה, והיה יפה תאר ויפה מראה, והיה דומה למלאך ד' צבאות.

באו והגידו למלך את יפיו ואת שיבתו ואמרו לו: בהייך, אדוננו, תרחם על הזקן הזה. אמר הקיסר לרבי הצפית: בן כמה

עֲצֶרֶת – חג השבועות. – שֶׁסּוֹבְרִים – שחושבים. – הַמְּתֻרְגְּמָן – שהיה מתרגם דברי התורה לפני ההמון העם בבית הכנסת. –

שנים אתה? אמר לו: בן מאה ושלשים שנה בלי יום אחד. בבקשה ממך: המתן לי עד שיתמלא יומי, כדי שאקים עוד שתי מִצוֹת. אמר לו: מה הן המצות שאתה רוצה לעשות? אמר לו: קריאת שמע ערבית ושחרית, שאמליך עלי את השם המיוחד הגדול והנורא. אמר לו הקיסר: עזי פנים ועזי נפש! עד מתי אתם בוטחים באלהיכם? הרי זקן הוא עתה ואין בו כח להצילכם מידי; שֶׁאִלּוּ היה בו כח, היה נוקם מִמני נקמתו ונקמת עמו ונקמת ביתו. –

כששמע רבי חֻצפית כך, בכה בכי גדול וקרע את בגדיו על גִּדּוּף ה׳ ועל חרפתו ואמר לקיסר: אוי לך, קיסר! מה תעשה ליום אחרון, כשיפקוד ה׳ על רומי ועל אלהיכם!?

אמר הקיסר: עד מתי אֶתְוַכַּח עם זה? וצוה להרגו, וּסְקָלוּהוּ ותלוהו.

* *

*

ואחריו הוציא את רבי חנינא בן חֲכִינַאי.

אמרו עליו על רבי חנינא בן חכינאי, שכל ימיו היה יושב בתענית מן שתים עשרה שנה עד תשעים וחמש שנים; ואותו יום שהוציאוהו להריגה ערב שבת היה. אמרו לו תלמידיו: רצונך שתטעם כלום קֹדֶם שֶׁתֵּהָרֵג? אמר להם: עד עתה התעניתי ואיני יודע איזה דרך אלך – ואתם אומרים לי לאכול ולשתות!

התחיל בְּקִדּוּשׁ היום „וַיְכֻלּוּ“ עד „וַיְקַדֵּשׁ“–ולא הניחוהו לגמור עד שֶׁהֲרָגוּהוּ. יצאה בת־קול ואמרה: אשריך, רבי חנינא בן חכינאי, שהיית קדוש ויצאה נשמתך בקדושה.

* *

*

אֵיזֶה דֶרֶךְ אֵלֵךְ – לגן עדן, או לגיהנם. –

ואחריו הוציאו את רבי יְשֵׁבָב הסופר.

כיון שהוציאוהו באו תלמידיו ואמרו לו: רבנו, תורה מה תהא עליה? אמר להם: בני, עתידה תורה שתשתכח מישראל, לפי שהאומה הרשעה הֶעָזָה פניה והערימה סוד לאבד מַרְגָּלִיּוֹתֵינוּ ממנו; והלואי שהייתי כַּפָּרָה על הדור; אבל רואה אני שאין לך רחוב ברומי, שאין בו חֲלַל חרב; שעתידה האומה הרשעה לשפוך דם נקי מישראל. אמרו לו: רבנו, מה תהא עלינו? אמר להם: הַחֲזִיקוּ איש ברעהו וֶאֱהבו שלום ומשפט—אולי יש תקוה.

אמר לו הקיסר: זקן, בן כמה שנים אתה? אמר לו: היום בן תשעים שנה אני, ועד שלא יצאתי לאויר העולם נגזרה גזרה מאת הקב"ה למסור אותי ואת חברי בידך; ועתיד הקב"ה לִתְבֹּעַ דמינו מידך. אמר הקיסר: מהרו והרגו גם את זה, ואראה כחו וגבורתו של אלהיו. צוה עליו ושרפוהו.

* *
*

ואחריו הוציאו את רבי אליעזר בן שַׁמּוּעַ.

אמרו עליו על רבי אליעזר בן שמוע, שהיה בן מאה וחמש שנים, ומקטנותו עד סוף ימיו לא שמע אדם שהוציא תִּפְלוּת מפיו, ולא התקוטט עם חבריו לא בדבור ולא במעשה, והיה עָנָו ושפל־רוח. ואותו היום שנהרג יום כפורים היה; באו תלמידיו לפניו ואמרו לו: רבנו, מה אתה רואה? אמר להם: אני רואה את רבי יהודה בן בבא, שנושאים מטתו ומטת רבי עקיבא סמוכה אצלה, והם מִתְוַכְּחִים יחד בדבר הלכה. ורואה אני עוד, שנשמת כל צדיק וצדיק מְטַהֶרֶת עצמה במי הַשִּׁלּוֹחַ, כדי לִכָּנֵס היום בטהרה בִּישִׁיבָה של מעלה לשמוע דרשת רבי עקיבא בן יוסף מענינו של יום; וכל מלאך ומלאך מביא קַתֶּדְרָאוֹת של זהב לכל צדיק וצדיק לֵישֵׁב עליהן בטהרה.

תִּפְלוּת – דבר מָאוּס, נִבּוּל פה. –.

צוה הקיסר להרגו. יצאה בת־קול ואמרה: אשריך, רבי אליעזר בן שמוע, שהיית טהור ויצאה נשמתך בטהרה.

הערה: המורה מבאר לתלמידים החלק ההיסטורי שבאגדות הללו: את מצב היהודים בתקופה שאחר חרבן בית שני, הגזרות על למוד התורה, סבתן ותכליתן. למוד התורה בתור אמצעי לקיום העם. הערך הגדול של גדולי ישראל שמתו על קדושת שם אלהי ישראל ותורתו, נצחון רוח ישראל על מנצחיו. והתלמידים ירציאו זאת בכתב.

ד. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ.

אמרו בשם רבי שמעון בן יוחאי: ראיתי בני עֲלִיָּה והם מועטים; אם אלף הם – אני ובני מהם, אם מאה הם – אני ובני מהם; אם שנים הם – אני ובני הם.

פעם אחת ישבו רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון וישב אצלם יהודה בן־גרים. פתח רבי יהודה ואמר: כמה נָאִים מעשיהם של אומה זו! תִּקְּנוּ שְׁוָקִים, תקנו גְּשָׁרִים, תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק, נַעֲנָה רבי שמעון בן יוחאי ואמר: כל מה שֶׁתִּקְּנוּ לא תקנו אלא לצֹרֶךְ עצמם: תקנו מרחצאות–לְעַדֵּן בהם עצמם, שְׁוָקִים–לִטּוֹל מהם מֶכֶס. הלך יהודה בן־גרים וספר דבריהם ונשמעו למלכות. אמרו: יהודה שֶׁעִלָּה–יתעלה, יוסי ששתק–יִגְלֶה לְצִפּוֹרִי, שמעון שֶׁגִּנָּה–יהרג. הלך רבי שמעון ובנו ונתחבאו בבית המדרש; כל יום היתה אשתו מביאה להם פת וכד של מים וסעדו. כשגברה הַגְּזֵרָה, אמר רבי שמעון לבנו: נשים דעתן קלה עליהן; שמא יְצַעֲרוּהָ וּתְגַלֶּה מקומנו.

הלכו ונתחבאו במערה. נעשה נס ונברא להם חָרוּב וְאַמַּת־המים עוברת לו מתחתיו. והיו פושטים בגדיהם ויושבים עד

באור: בְּנֵי עֲלִיָּה – אנשים גדולים. – שֶׁל אֻמָּה זוֹ – הרומאים. – שֶׁעִלָּה – שֶׁהִלֵּל. – שֶׁגִּנָּה – שספר בִּגְנוּתָם. – יְצַעֲרוּהָ – אנשי הקיסר. –

צוארם בחול. כל היום עסקו בתורה; בזמן תפלה היו מתלבשים ומתעטפים ומתפללים. ואחר כך היו חוזרים ופושטים בגדיהם, כדי שלא יבלו.

ישבו שתים עשרה שנה במערה. בא אליהו ועמד על פתח המערה, אמר: מי ילך ויודיע לבן־יוחאי שמת הקיסר ובטלה גזרתו? יצאו וראו בני אדם כשהם חורשים וזורעים. אמר לו: מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה! כל מקום שנותנים בו עיניהם מיד נשרף. יצאה בת־קול ואמרה להם: להחריב עולמי יצאתם? חִזְרוּ למערתכם!

חזרו והלכו וישבו שנים עשר חדש. אמרו: משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש. יצאה בת־קול ואמרה: צאו ממערתכם! יצאו. כל מקום שהיה רבי אלעזר מכה, היה רבי שמעון מרפא. אמר לו: בני, די לו לעולם אני ואתה.

ערב שבת עם חשכה ראו זקן אחד, כשהוא אוחז בידו שתי חבילות של הֲדַסִּים ורץ בין השמשות. אמרו לו: אלו למה לך? אמר להם: לכבוד שבת.

אמר לו רבי שמעון לבנו: ראה, כמה חביבות מצות על ישראל. נתיישבה דעתם.

שמע רבי פינחס בן יאיר חֲתָנוֹ ויצא לקראתו. הכניסהו לבית המרחץ בטבריה והתחיל לתקן את בשרו; ראה רבי פינחס סְדָקִים בגופו, התחיל בוכה ונשרו דמעותיו על בשרו של רבי שמעון וצעק מתוך כאב. אמר לו רבי פינחס: אוי לי שראיתיך בכך! אמר לו: אשריך, שראיתני בכך; שאלמלא ראיתני בכך, לא מצאת בי כך.

יצא רבי שמעון לשוק וראה את יהודה בן גרים. אמר: עֲדַיִן יש לזה בעולם? נתן בו עיניו, וַעֲשָׂאוֹ גל של עצמות.

לְתַקֵּן אֶת בְּשָׂרוֹ – לטהר את גופו. – סְדָקִים – שנבקע עורו מחמת החול. – לֹא מָצָאתָ בִּי כָּךְ – כל כך הרבה תורה. –

דִּינֵי סוֹף הַהֲבָרָה.

א) כָּל תְּנוּעָה פְּשׁוּטָה צְרִיכָה לָבֹא בַּהֲבָרָה סְגוּרָה: גַּלְ־גַּל נִשְׁ־בַּר; וְכָל תְּנוּעָה מֻרְכֶּבֶת צְרִיכָה לָבֹא בַּהֲבָרָה פְּתוּחָה (כִּי חֲצִי הַתְּנוּעָה שֶׁבְּסוֹפָהּ הוּא הַסּוֹגֵר שֶׁלָּהּ): דוֹ־דִי בָּ־נָה בֵּי־תֵי־נוּ. אֲבָל בַּהֲבָרָה הַנְּגִינִית יָבֹא גַּם הַהֵפֶךְ: הַפְּשׁוּטָה–פְּתוּחָה: עוֹשֶׂה חֶסֶד, בּוֹנֶה בַּ־יִת; וְהַמֻּרְכֶּבֶת–סְגוּרָה: שֶׁבַע יִפֹּל צַדִּיק וָקָם.

הֶעָרָה: מֻרְכֶּבֶת נִרְאִית בָּאָה סְגוּרָה רַק בְּסוֹף הַמִּלָּה: אַדִּיר בַּמָּרוֹם; מֻרְכֶּבֶת נִסְתֶּרֶת בָּאָה סְגוּרָה גַּם בְּאֶמְצַע הַמִּלָּה: תִּשְׁ־מֹרְ־נָה, תָּ־קֹמְ־נָה.

ב) תְּנוּעָה פְּשׁוּטָה בְּלִי נְגִינָה, שֶׁאֵין שְׁוָא נָח אַחֲרֶיהָ, כּוֹפֶלֶת אֶת הָאוֹת שֶׁאַחֲרֶיהָ וְסוֹגֶרֶת אֶת הַהֲבָרָה בְּדָגֵשׁ חָזָק: וַיֵּרֶד הַטַּל (=וַיְ־יֵרֶד הַטְ־טַל).

הֶעָרָה א): דָּגֵשׁ חָזָק מְמַלֵּא אֶת אוֹתִיּוֹת ת׳ ל׳ י׳ נ׳ (וְסִמָּנְךָ–תָּלִי״ן) הַחֲסֵרוֹת בְּנִטְיַּת הַפְּעָלִים: כָּרַ(תְ)תָּ, תִּ(לְ)קַח, אֶ(יְ)צֹק, תִּ(נְ)גַּשׁ.

הֶעָרָה ב): שְׁתֵּי מִלִּים הַמְחֻבָּרוֹת בְּמַקֵּף הֲרֵי הֵן כְּמִלָּה אַחַת גַּם לְעִנְיַן דָּגֵשׁ חָזָק, כְּמוֹ: יַעֲשֶׂה־קֶּמַח, מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים.

הֶעָרָה ג): וְכֵן שְׁתֵּי מִלִּים הַמְחֻבָּרוֹת בְּעִנְיָן, בְּלִי מַקֵּף, וְהַמִּלָּה הָרִאשׁוֹנָה נִגְמֶרֶת בַּהֲבָרָה פְּתוּחָה מְנֻגֶּנֶת, וְהַמִּלָּה הַשְּׁנִיָּה מַתְחִילָה בַּהֲבָרָה נְגִינִית, בְּאֹפֶן שֶׁשְּׁתֵּי הֲבָרוֹת מְנֻגָּנוֹת בָּאוֹת תְּכוּפוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, מַה שֶּׁקָּשֶׁה לַמִּבְטָא: קוֹנֶה לֵּב, בּוֹנֶה טּוֹב, עֹשֶׂה לִּי – אָז תִּסּוֹג נְגִינַת הַמִּלָּה הָרִאשׁוֹנָה לַהֲבָרָה שֶׁלְּפָנֶיהָ: קֹנֶה לֵּב, בֹּנֶה טּוֹב, עֹשֶׂה לִּי, וְהַהֲבָרָה שֶׁנִּשְׁאֲרָה פְּתוּחָה בְּלִי נְגִינָה, כּוֹפֶלֶת אֶת הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַמִּלָּה שֶׁאַחֲרֶיהָ בְּדָגֵשׁ חָזָק. דָּגֵשׁ חָזָק זֶה, הַבָּא בְּרֹאשׁ הַמִּלָּה לִסְגֹּר אֶת הַהֲבָרָה הַפְּתוּחָה שֶׁבַּמִּלָּה שֶׁלְּפָנֶיהָ, נִקְרָא דְּחִיק. (רְאֵה לְמַעְלָה פֶּרֶק „הַנְּגִינָה" וּלְהַלָּן דִּין „נָסוֹג אָחוֹר").

ג) יֵשׁ שֶׁהַתְּנוּעָה הַפְּשׁוּטָה הַפְּתוּחָה אֵינָהּ כּוֹפֶלֶת אֶת הָאוֹ

שֶׁאַחֲרֶיהָ. אֶלָּא שֶׁהִיא מִשְׁתַּנָּה לְמֻרְכֶּבֶת, וּבָאָה פְּתוּחָה כְּדִין; הַפַּתָּח מִשְׁתַּנָּה לְקָמַץ: עַל–עָלַי, עַד–עָדָיו, הַב–הָבוּ; גָּרַשׁ–גְּרָשׁוּ, יִלְבַּשׁ–יִלְבָּשֵׁנִי; הַסֶּגּוֹל וְהַחִירֶק–לְצֵירֶה: אֶל–אֵלַי, תִּפְ־נֶה–תֵּפֶן, תִּשְׁ־עָה–תֵּשַׁע; הַקָּמָץ וְהַקִּבּוּץ–לְחוֹלָם: עָצְ־מָה–עֹצֶם, קָמְ־צָה–קֹמֶץ. בְּיִחוּד נוֹהֵג שִׁנּוּי־תְּנוּעוֹת זֶה לִפְנֵי אוֹת גְּרוֹנִית: בֵּרֵךְ [=בִּרֵךְ], יְפָאֵר [=יְפַאֵר], יְגֹרֵשׁ [=יְגָרֵשׁ]; הָאִישׁ [=הַאִישׁ], הָרֹאשׁ [=הַרֹאשׁ], מִפְּנֵי שֶׁבְּאוֹת גְּרוֹנִית לֹא יָבֹא דָגֵשׁ חָזָק.

הֶעָרָה א): כָּל תְּנוּעָה פְּשׁוּטָה מִשְׁתַּנָּה לְאוֹתָהּ מֻרְכֶּבֶת שֶׁהִיא, הַפְּשׁוּטָה, חֵלֶק מִמֶּנָּה, וּרְאֵה לְמַעְלָה צַד 126 „תְּנוּעוֹת מֻרְכָּבוֹת וּמִבְטָאָן“.

הֶעָרָה ב): גַּם בִּשְׁתֵּי מִלִּים הַמְחֻבָּרוֹת בְּמַקָּף נוֹהֵג שִׁנּוּי זֶה: עוֹשֵׂה־פֶלֶא, [=עוֹשֶׂה], שְׂדֵה־עָצֵל [=שָׂדֶה].

ד) תְּנוּעָה פְּשׁוּטָה, הַבָּאָה לִפְנֵי אוֹת גְּרוֹנִית בִּמְקוֹם שְׁוָא, אֵינָהּ מִשְׁתַּנָּה לְמֻרְכֶּבֶת: הַאוֹתִי [=הַאוֹתִי]? הֶאָנֹכִי [=הַאָנֹכִי]? וַאֲנִי [=וְאֲנִי]; וְכֵן כָּל תְּנוּעוֹת וּבכל' לִפְנֵי שְׁוָא מֻרְכָּב. (רְאֵה לְמַעְלָה צַד 224 עַל דְּבַר „תְּנוּעוֹת הָעֵזֶר“). הֲבָרוֹת כָּאֵלּוּ נִקְרָאוֹת: הֲבָרוֹת קְטוּעוֹת.

הֶעָרָה: כֵּן אֵינָהּ מִשְׁתַּנָּה לְמֻרְכֶּבֶת: א) תְּנוּעַת אֵי״תָן לִפְנֵי אוֹת גְּרוֹנִית: אֶעֱזֹב, תַּעֲזֹב, תַּעַזְבִי, יֵהָרֵס; ב) נוּן הַנִּפְעַל וְהֵא הַהִפְעִיל: נֶאֱסַף, נֶאֶסְפָה, הֶחֱרִישׁ; ג) הַסֶּגּוֹל שֶׁל הֵא הַיְדִיעָה לִפְנֵי ה'ח'ע' בְּקָמַץ: הֶהָרִים, הֶעָנָן*), הֶחָכָם; ד) הַפַּתָּח שֶׁל הֵא הַיְדִיעָה לִפְנֵי ח' בְּקָמַץ קָטָן: הַחָכְמָה, לַחָפְשִׁי; ה) בִּפְעָלִים אֲחָדִים מִבִּנְיַן פִּעֵל: מִהֵר–יְמַהֵר; נִהֵל–יְנַהֵל וּבְעָבָר: נֵהַלְתִּי, אִחַר–יְאַחֵר [בְּעָבָר: אֵחַרְתִּי], פֵּאֵר, יְפָאֵר [=לָקֹט זֵיתִים מִפֵּארוֹת].

שְׁאֵלוֹת: אֵיךְ צְרִיכָה לָבֹא תְּנוּעָה פְּשׁוּטָה? – וּתְנוּעָה מֻרְכֶּבֶת? – וּבַהֲבָרָה הַנְּגִינִית? – לָמָּה בָּא הַדָּגֵשׁ הֶחָזָק? – אֵיזֶה שִׁנּוּי בָּא לִפְעָמִים בִּתְנוּעָה פְּשׁוּטָה? – מַה דִּינָהּ לִפְנֵי אוֹת גְּרוֹנִית? – מָתַי אֵינָהּ מִשְׁתַּנָּה לְמֻרְכֶּבֶת? – אֵיךְ נִקְרֵאת הֲבָרָה כָּזוֹ? –

*) אִם הַמִּלָּה הִיא בַּת הֲבָרָה אַחַת, בָּאָה הֵא הַיְדִיעָה בְּקָמַץ: הָהָר, הָעָם.

רַבִּי חֲנִינָא בֶּן־תְּרַדְיוֹן.

הָעֶבֶד יִשְׂרָאֵל יֵשֵׁב בְּמַחְשַׁכִּים,
רָחוֹק מִצִּיּוֹן, הָהּ, מִירוּשָׁלָיִם,
שָׁם גֵּוֹ נָתַן לַמּוֹרְטִים, לַמַּכִּים,
לַאֲדוֹנִים אַכְזָרִים עַם הָרוֹמָיִם;
הָעֶבֶד יִשְׂרָאֵל אֻמְלַל אֻמְלָלִים,
מִקְדָּשׁוֹ תֵּל שְׁמָמָה, מְנָת לַשְּׁעָלִים.

מִקְדָּשׁוֹ חָרֵב בִּידֵי הֶעָרִיצִים,
וּלְתֵל שָׁמֵם הָיָה הַר הַמּוֹרִיָּה,
אַרְצוֹ לִמְשִׁסָּה, צִיּוֹן—גַּלִּים נִצִּים;
„צִיּוֹן, הָהּ, צִיּוֹן—בּוֹ נַפְשׁוֹ הוֹמִיָּה —
„תִּשָּׁבֵר אֶזְרֹעִי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי
„אֶשְׁכַּח גַּם אָנִי אִם אֶשְׁכָּחֵכִי!"

נֻתַּץ הַמִּקְדָּשׁ, הָעֲבוֹדָה שָׁבָתָה,
אַךְ נַפְשׁוֹ לוֹ מִקְדָּשׁ, לִבּוֹ מִזְבֵּחַ;
שָׁם תִּבְעַר הַמְּנוֹרָה, שָׁם לֹא כָבָתָה
אִשָּׁהּ אוֹר נֹגַהּ קַרְנַיִם שׁוֹלֵחַ;
בַּנֶּפֶשׁ לוֹ מִקְדָּשׁ בָּנוּי כְּמוֹ רָמִים
רִגְשׁוֹתָיו—כֹּהֲנִים, רוּחוֹ—זֶבַח שְׁלָמִים.

אַךְ הָרוֹמָיִם פְּרִיצֵי הָאָדָם,
מִמִּקְדַּשׁ הַנֶּפֶשׁ רָגְזוּ, פָּחָדוּ;
הַמִּקְדָּשׁ הַנִּפְלָא, שֶׁקָּצְרָה יָדָם
קַרְקֵר קִירוֹתָיו בָּרוּחַ נוֹסָדוּ;

„שָׁם אוֹיֵב–אָמְרוּ–יוֹשֵׁב לְמוֹ־אָרֶב,
„הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ לְמַעַן יֶחֱרַב.

„שָׁם אוֹיֵב נוֹרָא בַּמַּאֲרָב יִסָּתֵר,
„לַמִּשְׂגָּב הַזֶּה הָבָה נִתְחַכְּמָה;
„אֶבֶן עַל אֶבֶן בַּקִּיר לֹא תִוָּתֵר,
„בָּאֵשׁ, בַּלַּפִּידִים בּוֹ נִלָּחֵמָה;
„בָּאֵשׁ, בַּלַּפִּידִים, בַּחֶרֶב וָדָם
„נִלָּחֵם בָּאוֹיֵב הַמִּסְתַּתֵּר שָׁם!

* *
*

בְּאַחַד הַבָּתִּים אֲלָפִים וּרְבָבוֹת
מִגּוֹלֵי יְהוּדָה יַחַד נִקְהָלוּ;
שָׁם יִשְׁפְּכוּ שִׂיחַ, יֶחֱמוּ הַלְּבָבוֹת,
עַל אַרְצָם, מִקְדָּשָׁם שָׁם יִתְאַבָּלוּ,
עַל עִיר קֹדֶשׁ זוּ שַׁמָּה וּבָתָּה,
יִשְׂרָאֵל לְחֶרְפָּה, תּוֹרָתוֹ קַלָּסָה.

דְּמִיַּת קֹדֶשׁ בַּבַּיִת שׂרֶרֶת,
הֲמוֹן הַנֶּאֱסָפִים יִדְּמוּ כֻּלָּהֶם;
אַךְ אַנְחוֹת חֶרֶשׁ מִנֶּפֶשׁ סֹעֶרֶת
תְּפַרְעֶנָה הַדְּמָמָה כְּפַעַם בְּפָעַם;
הַס! רַבִּי חֲנִינָא יַעֲלֶה עַל הַבָּמָה,
בֶּן־תְּרַדְיוֹן הֶחָכָם, הוּא יַטִּיף שָׁמָּה.

רַב הַתּוּשִׁיָּה זֶה רַבִּי חֲנִינָא,
רֹאשׁ רֹעֵי יִשְׂרָאֵל וּגְדוֹל הַחֲכָמִים,

לוֹ רוּחַ כַּבִּיר גַּם נֶפֶשׁ עֲדִינָה,
לְבַת־יָהּ לִבּוֹ תּוֹקֵד כָּל הַיָּמִים;
לְבַת־יָהּ לִבּוֹ, רוּחֵהוּ כַּנָּחַל,
רֹךְ נַפְשׁוֹ כַּיּוֹנָה, עַזָּה כַּשָּׁחַל.

עַל הַבָּמָתָה הַזָּקֵן הוֹפִיעַ
וַיַּבֵּט מִסָּבִיב — רַבִּי חֲנִינָא;
אוֹר אֱלֹהִים עַל פָּנֵיהוּ הִגִּיהַּ,
עַל מִצְחוֹ הָרָם—זֶה מַעְיַן הַבִּינָה;
מֵעֵינָיו תָּצִיץ נַפְשׁוֹ הַטְּהוֹרָה,
וּבִימִינוֹ יֹאחַז סֵפֶר הַתּוֹרָה.

„אַחַי בְּנֵי עַמִּי, בְּנֵי אֵל הַשָּׁמָיִם!
—אָז יִקְרָא בְּרֶגֶשׁ רַבִּי חֲנִינָא—
„אַחִים עֲשׁוּקִים, הָהּ, עַבְדֵי רוֹמָיִם!
„זֶה עַם־לֹא־הָיָה, זֶה סֵמֶל הַשִּׂנְאָה,
„כִּשְׁאוֹל, כַּתַּנִּין אֶל קִרְבּוֹ בְּלָעָנוּ!
„אוֹי לָנוּ, אַחַי, לַאדֹנָי חָטָאנוּ!

„כָּל מַחְמַד עֵינֵינוּ מֶנּוּ גָּזָלוּ,
„וּמִקְדַּשׁ אֱלֹהַּ הָיָה גַּל אֵפֶר...
„סְגֻלּוֹת הַקֹּדֶשׁ בַּלַּהַב אֻכָּלוּ;
„אַךְ מִן הַלַּהַב הִצַּלְנוּ הַסֵּפֶר!
„הַסֵּפֶר הַזֶּה הוּא תּוֹרַת אֱלֹהַּ,
„תּוֹרַת אֵל אֱמֶת מִמְּרוֹמֵי גָבֹהַּ!

„הַסֵּפֶר, הַסֵּפֶר, זוֹ תּוֹרַת הָאֵל!
„תּוֹרַת הַחַיִּים הִיא, חַיֵּי עוֹלָמִים—

„עוֹד שָׁנִים לַאֲלָפִים תַּחֲלֹפְנָה כַּצֵּל,
„עָרִיצִים יָסוּפוּ, לְאֻמִּים נֶעֱלָמִים;
„וַאֲנַחְנוּ נֶחִי כִּימֵי הַשָּׁמָיִם!
„בָּהּ נָבֹא בָאֵשׁ, בָּהּ נַעֲבֹר בַּמָּיִם!

„הַסֵּפֶר, הַסֵּפֶר — מָגֵן וָשֶׁמֶשׁ,
„זֶה סֵפֶר הַתּוֹרָה. זֶה מִקְדַּשׁ הָאֵשׁ!
„קִירוֹתָיו יָהֵלּוּ, יְפַזְּרוּ הָאֶמֶשׁ.
„בּוֹ נֵצַח נִשְׂגָּב, בּוֹ נָרִים הָרֹאשׁ!
„זֶה סֵפֶר הַתּוֹרָה. מִקְדַּשׁ אֵל אֵלִים,
„וַאֲנַחְנוּ—מַמְלֶכֶת כֹּהֲנָיו הַגְּדוֹלִים!

„נִתְאוֹשְׁשָׁה, אַחַי, נִתְחַזְּקָה נָא יָחַד!
„נָבוּזָה לָאוֹיֵב, לָאוֹיֵב הָעָז!
מְקוֹר חַיִּים לָנוּ, לֹא נֵדַע כָּל פָּחַד;
„נֶשְׁתְּ אֵפוֹא מֵימֵיהוּ, זוּ יָקְרוּ מִפָּז!
„וּמֶמְשֶׁלֶת רוֹמָא רַבַּת הָרֶצַח,
„תִּהְיֶה לָאֶפֶס, אַף תִּתַּם לָנֶצַח!!"

עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר בְּדִמְעוֹת עֵינָיִם...
פִּתְאֹם, הוֹי, פַּחַד! הַבַּיִת סָבָבוּ
בַּחֲרָבוֹת שְׁלוּפוֹת גְּדוּדֵי רוֹמָיִם
וְחִישׁ פָּרְצוּ פְּנִימָה, וּכְרֶגַע סְחָבוּ
בַּחֲמַת פֶּתֶן חֵרֵשׁ אַסִּיר הַבּוֹרָה,
אֶת רַבִּי חֲנִינָא, גְּדוֹל חַכְמֵי הַתּוֹרָה.

* *

הֲמוּלָּה בָּרְחוֹבוֹת, הַקִּרְיָה הוֹמָה,
הֲמוֹן אָדָם רָב בַּחוּצוֹת יָשֹׁקּוּ;
נָשִׁים עֲדִינוֹת תִּרְכַּבְנָה שָׁם רוֹמָה,
אַלְפֵי עָרִיצִים כַּכְּפִירִים זֻנְּקוּ;
כַּכְּפִירִים הַצְּמֵאִים לַדָּם, לַטָּרֶף,
שָׁם תִּבְרֹק הַחֲנִית וּתְלַהֵט הֶחָרֶב.

וּלְאַחַד הָרְחוֹבוֹת עַל גַּפֵּי קָרֶת,
גַּלֵּי אֲנָשִׁים מִסָּבִיב יִשְׁטֹפוּ,
וּבְקֹצֶר רוּחַ וּבְנֶפֶשׁ סֹעֶרֶת,
אִישׁ אִישׁ אָחִיהוּ בַּכָּתֵף יֶהְדֹּפוּ;
„שָׁמָּה—יֹאמֵרוּ--הָאֵשׁ גַּם הָעֵצִים,
„שָׁם הַמִּזְבֵּחַ, הַצֶּמֶר, הַקּוֹצִים".

הוּכַן הַמִּזְבֵּחַ, עֵצִים עָרְכוּ,
מְבִינוֹת לַקּוֹצִים כְּבָר תִּשְׁרֹק הָאֵשׁ,
תִּמְרוֹת הֶעָשָׁן בָּרֹם יִתְאַבָּכוּ;
הֶהָמוֹן מִסָּבִיב, שֶׁחִכָּה עַד בּוֹשׁ,
נָדַם הַפַּעַם, הֶמְיָתוֹ שָׁכָבָה;
אַךְ זְעֵיר שָׁם דּוּמָם תִּשָּׁמַע אֲנָחָה.

וּמִסָּבִיב יַבִּיט בְּנֶפֶשׁ שֹׁקֶטֶת
שָׁם רַבִּי חֲנִינָא, עֵינוֹ תָּהֶל אוֹר
אֵשׁ גִּילַת נֵצַח בִּלְבָבוֹ לֹהֶטֶת –
בּוֹ נַפְשׁוֹ שֹׁאֶפֶת, עֹרֶגֶת לַדְּרוֹר;
מֵעֹמֶק הַבָּכָא, מִמְּצוּלַת הַבֹּץ,
תִּשְׁאַף לִמְעוֹן שַׁדַּי, לִמְרוֹמֵי אֵין קֵץ...

אָז שַׂר הַטַּבָּחִים יִגַּשׁ אֱלֵיהוּ
וּבְיַד חָרוּצִים הָאזִקִּים פִּתֵּחַ,
וַיִּפְשֹׁט אֶת בְּגָדָיו וַיַּצִּיגֵהוּ
מִבְּלִי לְבוּשׁ עָרֹם עַל יַד הַמִּזְבֵּחַ;
וְסֵפֶר הַתּוֹרָה צִוָּה וַיְבִיאוּ,
בּוֹ עָטְפוּ גֵווֹ — וּפָנָיו הִגִּיהוּ.

וּסְפוֹגֵי צֶמֶר עַל לִבּוֹ הִנִּיחוּ,
— סְפוֹגֵי הַצֶּמֶר בַּמַּיִם טָבָלוּ —
וּבַחֲמַת תַּנִּינִים אוֹתוֹ הִשְׁלִיכוּ
בֵּין לַהֲבוֹת הָאֵשׁ מִסָּבִיב הָעֳלוּ. —
וַיֶּהֱם הֶהָמוֹן, מָחָא כַּפַּיִם,
הֲמֻלָּה מִסָּבִיב, תִּצְלַלְנָה שְׂפָתַיִם...

יֶהֱם הֶהָמוֹן, אָזְנַיִם תִּצַּלֶּינָה
מִקּוֹל הַהֲמֻלָּה כְּסַעַר סְעָרָה;
אַךְ נַפְשׁוֹת הַיְהוּדִים מָרָה תְּהִימֶינָה:
„אֵל שׁוֹפֵט צֶדֶק, זוֹ תוֹרָה, זֶה שְׂכָרָהּ!“...
אַךְ מִן הַלַּהֶבֶת פִּתְאֹם הִשְׁמִיעַ
קוֹל אַדִּיר וְחָזָק, כָּל רוּחַ הֵנִיעַ:

„אַל, אַחַי בְּנֵי עַמִּי, לְמוֹתִי תִּבְכָּיוּ,
„לֹא אָמוּת, כִּי אֶחְיֶה חַיֵּי אַל־מָוֶת!
„גְּוִילֵי הַתּוֹרָה בָּאֵשׁ פֹּה יִכְלָיוּ,
„לִבִּי וּבְשָׂרִי—בִּלְשׁוֹן הַלַּהֶבֶת;
„אַךְ הָאוֹתִיּוֹת תְּעוּפֶינָה שָׁמַיִם,
„עִמָּהֶן גַּם נַפְשִׁי תִּפְרֹשׂ כְּנָפַיִם!...“

וּדְמָמָה מִסָּבִיב, יִדֹּם הֶהָמוֹן
וְנִטְיוֹת עֵינֵימוֹ אֶל הַלַּהֶבֶת;
אַךְ שַׂר הַטַּבָּחִים כְּמֻכֵּה שִׁמָּמוֹן
נִתַּר מִמְּקוֹמוֹ; מַה נַּפְשׁוֹ דּוֹאֶבֶת?
מַה שֻּׁנּוּ פָּנָיו, תִּדְמַעְנָה עֵינַיִם?
מַה־נִּפְעַם לִבּוֹ? מַה יַּבִּיט שָׁמָיִם?...

וּפִתְאֹם הִתְפָּרֵץ אֶל הַמִּזְבֵּחַ,
וּמִלֵּב הַלַּהַב הוֹצִיא בְזַעַם
סְפוֹגֵי הַצֶּמֶר, וּבְקוֹל מַר צוֹרֵחַ
קָרָא: „אָמוּתָה גַם אָנִי הַפָּעַם!” —
וּכְרֶגַע הִתְנַפֵּל אֶל הַלֶּהָבָה,
זוֹ בִלְשׁוֹן מָוֶת גֵּוֵהוּ סְבָבָה...

. . . .

פִּתְאֹם הַשֶּׁמֶשׁ פָּנֶיהָ לָאָטָה,
עַנְנֵי עֲרָפֶל בַּמְּרוֹמִים נָטָיו,
וּרְעָמִים בָּרֹם, וּסְעָרוֹת מִלְּמָטָה
בַּהֲמוּלָה וָרַעַשׁ יַחַד הָמָיוּ;
וּבַת־קוֹל תִּשָּׁמַע מִבֵּין הָרְעָמִים:
„לָנֶצַח תִּתְעַנְּגוּ בְּחַיֵּי עוֹלָמִים!...”

הערה: המורה מבאר לתלמידים את פעולת התנאים, גדולי הדור בתקופה שאחר החורבן, לבצר את רוח העם למען היות לו קיום לאומי, גם אחרי אבדן קיומו המדיני, על ידי למוד התורה ותקות הגאולה לעתיד לבא; סבת הגזרות והשמדות של מושלי רומי על דבר למוד התורה ושמירת מצותיה ומסירות נפשם של גדולי העם עליה, והמורה מציע לתלמידים לכתב הרצאה:

גְּבוּרַת הַגּוּף וְהָרוּחַ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל וְסוֹד קִיּוּמוֹ.

הִתְפַּשְּׁטוּת הַתְּנוּעוֹת הַמֻּרְכָּבוֹת.

א) כְּשֵׁם שֶׁהַתְּנוּעוֹת הַפְּשׁוּטוֹת מִשְׁתַּנּוֹת לְמֻרְכָּבוֹת, אִם אֵין שְׁוָא נָח אַחֲרֵיהֶן, כַּךְ מִשְׁתַּנּוֹת הַתְּנוּעוֹת הַמֻּרְכָּבוֹת לִפְשׁוּטוֹת, כְּשֶׁיֵּשׁ שְׁוָא נָח אוֹ דָּגֵשׁ חָזָק אַחֲרֵיהֶן, הַסּוֹגֵר אֶת הַבְרָתָן בְּלִי נְגִינָה: הַצֵּירֶה מִשְׁתַּנֶּה לְסֶגּוֹל וְחִירֶק, שֶׁהוּא מֻרְכָּב מֵהֶן: לֵב–לֶב־יָם, לִבִּי; תָּסֵב–וַתָּסֶב, תְּסִבֶּינָה; אִישׁ – אִשִּׁי, אֶשְׁכֶּם; יְבַקֵּשׁ – יְבַקֶּשְׁךָ; אוֹיֵב – אוֹיִבְךָ. הַחוֹלָם – לְקָמָץ וּלְקִבּוּץ: חֹק – חָקְךָ, חָק־עוֹלָם, חֻקִּי; תָּסֹב – וַתָּסָב, תְּסֻבֶּינָה; יִשְׁמֹר – יִשְׁמָרְךָ; הַקָּמַץ – לְפַתָּח: עָם–עַמִּי, עַם־זוּ; יָם – יַמִּים, יַם־סוּף.

הֶעָרָה: הַקָּמַץ אֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה לְקָמָץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַחֲלִיפוֹ בְּקָמָץ הַבָּא מִן הַחוֹלָם.

ב) תְּנוּעָה מֻרְכֶּבֶת נִרְאִית אֵינָהּ מִשְׁתַּנָּה לְעוֹלָם לִפְשׁוּטָה; וּלְפִיכָךְ אִם הִיא סְגוּרָה, בָּאָה תָמִיד הַנְּגִינָה עָלֶיהָ. אֲבָל בִּפְעָלִים, הַמִּשְׁתַּנִּים יוֹתֵר בִּתְנוּעוֹתֵיהֶן, בָּאָה לִפְעָמִים מֻרְכֶּבֶת נִסְתֶּרֶת תַּחַת הַנִּרְאִית, וְהִיא יְכוֹלָה כְּבָר לְהִשְׁתַּנּוֹת: מִן יָקוּם, יָשׁוּב, יָנוּס, יָמוּת, בָּא גַם יָקֹם, יָשֹׁב, יָנֹס, יָמֹת, בְּחוֹלָם נִסְתָּר; וּבְשֶׁתָּסוּר הַנְּגִינָה מֵהַבָרָה זוֹ יִשְׁתַּנֶּה לְקָמָץ: וַיָּקָם, וַיָּמָת, וַיָּנָס. (וּבְהַפְסֵק: וַיָּמֹת, וַיָּנֹס), יָשָׁב־נָא. כֵּן גַּם בִּמְקוֹם יָקִים, יָשִׁיב, בָּא יָקֵם, יָשֵׁב. וְהַצֵּירֶה הַנִּסְתָּר מִשְׁתַּנֶּה, בְּסוּר הַנְּגִינָה מֵהֲבָרָה זוֹ, לְסֶגּוֹל: וַיָּקֶם, וַיָּשֶׁב, יָקֶם־נָא, יָשֶׁב־לוֹ.

הֶעָרָה: רַק הַקָּמַץ, הַצֵּירֶה וְהַחוֹלָם מִשְׁתַּנִּים לִפְשׁוּטוֹת: הַחִירִיק וְהַשּׁוּרוּק, הַבָּאִים בִּמְעַט תָּמִיד נִרְאִים בְּיוּד וָו, אֵינָם מִשְׁתַּנִּים.

שְׁאֵלוֹת: מָתַי מִשְׁתַּנָּה הַתְּנוּעָה הַמֻּרְכֶּבֶת לִפְשׁוּטָה? – אֵיךְ וּלְאֵיזוֹ תְּנוּעָה פְּשׁוּטָה מִשְׁתַּנָּה הַתְּנוּעָה הַמֻּרְכֶּבֶת? – אֵיזוֹ תְנוּעָה מֻרְכֶּבֶת מִשְׁתַּנָּה, נִרְאִית אוֹ נִסְתֶּרֶת? – אֵיךְ מִשְׁתַּנָּה הַמֻּרְכֶּבֶת הַנִּרְאִית בִּנְטִיַּת פְּעָלֵי ע״ו.

הַחֲטוּפִים*).

(מִסִּפּוּרוֹ שֶׁל שַׁמָּשׁ זָקֵן).

א. הַפְּרִידָה.

... „לבית הַמִּשְׁמָר הביאו אותי. לא הייתי שם יחידי: ילדים רבים וקטנים כמוני הובאו שמה. קצתם בכו, קצתם הביטו זה אל זה תְּמֵהִים. ספרו לנו, שמחר יוציאו אותנו ויוליכונו למקום שיוליכונו.

ושוב ספרו לנו, שֶׁהָרַב רצה לְהִכָּנֵס אלינו, אלא שלא נִתְּנָה לו רשות.

איש תם וישר היה אותו הרב, עליו השלום; איש תם כשהוא אנוס לְרַמּוֹת, לא יעמד בפניו שום ערום ונוכל שבעולם. מה עשה? לָבַשׁ גּוֹיִת, יצא לרחוב והיה מהלך שם ומתנועע, פוסה על רגליו כְּשִׁכּוֹר; פגעו בו שומרי הלילה, עִכְּבוּהוּ וּשְׁאָלוּהוּ: „מה מעשיך?" „גנב אני"-ענה הרב. לקחוהו השומרים והכניסוהו לְמִשְׁמָר.

כל אותו הלילה עמד הרב בבכיה חֲשָׁאִית ודבר עמנו מתוך ההשבה.

הוא ספר לנו, שֶׁכְּשֶׁמָּכְרוּ בני יעקב את יוסף הצדיק, לא עשו זאת מרצונם, אלא מן השמים הֱבִיאוּם לידי כך, כדי שיבא יוסף למצרים וִילַמֵּד את המצרים, שיש אל אחד בשמים ועם ישראל אחד בעולם.

הוא הֶעמיד אותנו לבחינה, אם יודעים אנו „מודה אני" ו„שמע ישראל" על-פה. אחר כך הודיענו, שיוליכונו למקום

*) בימי נקולי הראשון קיסר רוסיה נחטפו נערים עברים ונשלחו לערים רחוקות. שם נמסרו לאכרים רוסים לגדלם, וכשנגדלו מְסָרוּם לעבודת הצבא.

רחוק־רחוק וְנִשְׁהֶה שם הרבה־הרבה שנים, וכשנגדל נהיה חַיָּלִים. ולפיכך הזהיר אותנו שלא נאכל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת ושלא נשכח את שם אֱלֹהי ישראל ואת עמנו, עם ישראל, אפילו אם ידוֹשו את בשרנו בָּעֲקְרַבִּים.

הוא סִפֵּר לנו מעשיות בעשרה הרוגי מלכות, שמָּסרו נפשם על קדושת השם; כְּחַנָּה ושבעה בניה, שנהרגו על שלא רצו להשתחוות לפני „עבודה זרה״, ועוד הרבה כאלה. וכל אלה הקדושים—אמר לנו—יושבים בגן־עדן בִּמְחִצָּתוֹ של הקדוש־ברוך־הוא וְנֶהֱנִים מזיו השכינה.

באותו הלילה קִנֵּאתִי בקדושים הללו ואמרתי בלבי: מי יתן ויִכְפּוּ גם אותי לעבוד עבודה זרה, ואני אעמוד בנסיון ואהיה נהנה לאחר מותי מזיו השכינה!

האיר עלינו הבקר ונכנס שומר בית האסורים. פנה אלינו הרב ואמר:

— צאן קדשים! עתה נפרד. אני הולך לספוג מלקות ו„תפיסה״ על שנכנסתי אליכם בְּעָרְמָה; ואתם תצאו בגולה לעמוד בנסיונות. איני יודע, אם אזכה ואחיה עד שתשובו. אבל שם, בעולָם האמת, ודאי נִפָּגֵשׁ. בני! יהי רצון שלא אֶכָּלֵם בכם בפני פַּמַלְיָא של מעלה.

דברי הרב ירדו עמק לתוך לבותינו — וכך נפרדנו.

התחילו מכניסים אותנו לתוך עגלות. הרבה מן הנערים העקשנים, שֶׁנִּסּוּ את כחם להתנגד ולברח, הובאו כפותים לתוך העגלה.

כלנו צָרַחְנוּ. אני לא שמעתי לא את קולי שלי ולא את קול חברי; כל הקולות נבלעו בצריחה אחת נוראה.

נשים וגברים הלכו אחרינו. אלו היו אמות ואבות, גם הורי היו ביניהם. ודאי גם הם בכו, אלא שלא שמענו את קולם; העיר, השדה, השמים והארץ צרחו עלינו.

אמי נפלה לארץ ונתעלפה.

התעלפותה גרמה, שנתרחקה עגלתנו מן הַלְוָיָה. זו נִתְעַכְּבָה על אמי להשיבה לתחיה.

ואנחנו נסענו הלאה ובכינו; בכינו ובכינו עד שֶׁעָיַפְנוּ ונאלמנו.

בדרך הגיע לנו מאחרינו קול צריחה הדשה, דומה לצריחת ילדים. שִׁעַרְנוּ, שזוהי עגלה הדשה מלאה ילדים חטופים מעיר אחרת. התעוררנו והתחלנו שוב בוכים וצורחים מרה.

אבל מיד הִכַּרְנוּ בְטָעוּתֵנוּ: זו לא היתה אלא עגלה טעונה שִׂיּוֹת. שֶׁנִּקְנוּ והובלו לשחיטה...

כך שקעה עלינו השמש מתוך בכי ויהי לילה; ואנחנו שקענו כלנו בתנומה; אלא שלא ארכה השעה ונתעורר אחד מן ההטופים ביללה הרישית – תְּחִלָּתָהּ רַכָּה וסופה קולי־קולות. עד שזה כָּלָה – התחיל השני, השלישי, הרביעי, ושוב נִצְטָרַפְנוּ לבכיה אחת; החרדנו את הלילה. אפילו הַשַּׁבָּאִי לא יכל לעמוד בפני בְּכִיָּתֵנוּ, וקם עלינו בִּגְעָרוֹת ובשוט.

בכיה זו היתה כמו שכתוב: „בָּכֹה תִבְכֶּה בַּלַּיְלָה!"

בֵּאוּר: לָבַשׁ גּוֹיִת – התלבש כְּאִכָּר. – וְיִכְפּוּ – יכריחו. – לִסְפּוֹג מַלְקוֹת – לקבל מכות. – „תְּפִיסָה" – כֶּלֶא. – פַּמַּלְיָא שֶׁל מַעְלָה – מלאכי השרת. – שִׁעַרְנוּ – חשבנו. – הַשַּׁבָּאִי – הַחַיָּל המוליך אותם. –

ב. הַמְעֻנִּים.

... מסעות... חֲנָיוֹת... ושוב מסעות והליכה ברגל ורגלים נפוחות... גַּעֲרוֹת הַשַּׁבָּאִי, קללות והרפות: „ז'ידים ארורים!" ועל כלם – השוט, הוי, השוט! על כל דְּבַר עֲבֵרָה, על כל סֵרוּב וּמֵאוּן, בין שֶׁסָּרַבְתָּ לעמוד בתפלה כלפי הַצְּלָב, בין שֶׁמֵּאַנְתָּ לאכול בשר חזיר, בין שנתפשת מתפלל בחשאי תפלה יהודית,

או מפטפט בלשון יהודית – היו מכים אותך בשוט: עשרים מלקיות... שלשים... ארבעים... ופעמים שהיית סוֹפֵג חמשים בִּמְלוֹאָן. כבבשים אלמים נִמְשַׁלְנוּ, שפת שׂוֹבֵינוּ לא שמענו; רק את לשון השוט היינו מבינים היטב; הוא, זה המורה להועיל, לִמְּדָנוּ להבין את פקודות מושלינו על פי רְמָזֵי עיניהם.

ימים, שבועות, ירחים עברו עלינו תחת אֲבַק דרכים, זֵעָה ורפש ושכיבה על הקרקע; לְבָנִים לא החלפנו, מים לא באו על בשרנו, עד שֶׁלָּקִינוּ בְּצָרַעַת. מה עשו? לקחונו והכניסונו למרחץ, שהיינו קוראים לו „מָדוֹר של גֵיהִנוֹם”. שם סָכוּ את בשרנו בְּעִטְרָן והעלונו על גבי הָאִצְטַבָּא העליונה שבמרחץ; ומלמטה – שורה של שוטרים ושוטים בידיהם. הַיּוֹרָה רותחת, האבנים קודחות, הַכֵּלָן ממלא כדים רותחין ושופע על האבנים בלי הפסק. ההבל מתגבר, נודף למעלה, חודר אל תחת העור והוא דוקר ודוקר בבשר, נורא הכאב. הנשימה נסתמת, כְּוִיָּה, כויה... הנשימה נסתמה... להתגולל למטה אתה רוצה? בשוטים יקדמוך! – לא לחנם אפוא קראו לו „מדור של גיהנם”.

כך עברנו באש ובמים. ילדים רבים חלו ומתו בדרך, רבים מאתנו נשלחו למקום שנשלחו, ורבים נתחלקו בכפרים בין האכרים, שֶׁיְּגַדְּלוּם עד שתגיע עִתָּם לבא לעבוד בצבא. אני הייתי מן האחרונים.

אחר הרבה נדודים וגלגולים מעיר לעיר ומכפר לכפר, נמסרתי בכפר נ. לידי פֶּטֶר הְלָפּוֹב ואשתו אַנַּא פֶּטְרוֹבְנָה. פטר זה היה לא אכר פשוט ולא אציל חשוב, לַבְלָר היה בבית הפקודות שבכפר. זו היתה מלאכה נקיה וקלה, שֶׁפִּרְנְסָה את בְּעָלֶיהָ בכבוד.

זכות אבות עמדה לי, שאבוא לחסות בביתו של זה. פטר היה יושב רֻבּוֹ של יום בבית הפקודות על עבודתו, וּמִעוּטוֹ – בְּמַרְזְחוֹ של היהודי היחידי בכפר; ובשעות הקצרות שהיה שוהה

בביתו, היה נִטְפָּל אלי ומראה לי פנים של הִבָּה; ביחוד כשהיה שב מְכֻסָּם מן המרזח. מְחַבֵּב היה עלי את עבודת הצבא: כשתגדל – היה אומר לי – תִהיה אופיציר, ואפשר עוד גדול מאופיציר; הרב תחגור, חַיָלים יעמדו לפניך מְתוּחים, יַצְדִיעו לפניך, תעשה גבורות במלחמה. תזכה להתיצב לפני הקיסר".

אַנַּא היתה אחרת לגמרה: זו היתה שתקנית ואשה רעה. גם פטר בעלה, גבור זריז זה המושל על הכפר כלו, היה ירא מפניה בשעת פִּכְּחות כמפני „קְלִפָּה". ואשה רעה זו נתנה בי עיניה לרעה. „יְהוּדוֹנִי"–כך היתה קוראה לי תדיר, והשם „יהודוני" היה יוצא מפיה בלִגְלוּג גלוי מתוך שנאה כבושה

בין הַדִּבְּרוֹת, שנצטוו עליהם החטופים מאת פקידיהם, היו גם אלו: „שלא לדבר יהודית, שלא להתפלל תפלה יהודית, שיתפללו בכל יום תפלה ידועה לפני הצלב ושלא לְהִזָּהֵר ממאכלי טרפה".

על הראשונים היתה אנא מדקדקת עמי מאד; ועל האחרון היתה מסיחה דעתה ממני. היתה מאכילה אותי לחם וזרעונים, פשוט, מפני צָרוּת־עָיִן. היה מעשה, ונתנה לי בשר וּמְאַנְתִּי לאכול. אז שפכה עלי כל חמתה ובקשה להתאונן עלי באזני שר המאה, אלא שֶפֶּטֶר מנע אותה מאכזריות זו. באותה עוֹנָה נתפש בחֵטְא זה הטוף אחד באותו כפר, שלא ידעתיו עד היום ההוא– יעקב שמו. יצא עליו הַגְּזָר לספוג עשרים מלקיות. וגזרה יצאה על כל החטופים, שיבואו לראות בענשו של חוטא זה.

ונורא היה המחזה: הביאו נער בן חמש עשרה; פושטים מעליו את בגדיו, משכיבים אותו פניו למטה, אחד יושב על רגליו, אחד על ערפו, שנים עומדים עליו זה כנגד זה והחבילות זְרָדִין בידיהם. עשר פעמים הם צריכים להצליף עליו את החבילות, בדי שיצטרף לעשרים.

הבטתי על פני השכוב והם הֻוְרִים כסיד. בשפתיו רחש

איזה לחש; אפשר שקרא אז „והוא רחום".

הורמו התבילות. צעקה נוראה, דם... פצלות עור...; צעקות... מנין: אחת, שתים, שלש... צעקה... השתתקות־פתאומית... שוב צעקה... שוב השתתקות... ארבע, חמש... עֲמֹד!

הפקיד הלק בחמלתו וטוב לבו את העונש לשנים, הואיל והמוכה נתעלף. נשאו את יעקב לבית החולים ונכתב עליו, שהוא חַיָּב לקבל עליו עוד עשר מלקות לאחר שישוב לאיתנו...

בֵּאוּר: חֲנָיוֹת – מקומות שחנו שם. – שֶׁלָּקְחוּנוּ – שֶׁנִּגְּפוּנִי. – הַיּוֹרָה – הַדּוּד הגדול. – הַבַּלָּן – בעל בית המרחץ. – הַהֶבֶל – הקיטור, החום. – לַבְלָר – כַּתְבָן, סופר. – מַרְזֵחַ – בית־מַשְׁקֶה. – מְבֻסָּם – שִׁכּוֹר מעט. – מְתוּחִים – זקופים. – יַצְדִּיעוּ – ירימו יד אל הַצֶּדַע (הָרַקָּה) לאות כבוד. – פִּכְּחוּת – אִי־שִׁכָּרוֹן. – „קְלִפָּה" – רוח רעה, שֵׁד. – לִגְלוּג – לעג. – זְרָדִין – ענפים לחים. – לְהַצְלִיף – לְהַכּוֹת. –

ג. תִּשְׁעָה־בְּאָב בְּהֶיסַּח הַדַּעַת.

– צא „לֵילִית" עם הסוסים! הא לך תרמיל זה; תמצא בו מזונות, – נצטויתי בערב אחד.

לקחתי את התרמיל ויצאתי עם הסוסים אל השדה הרחב, החפשי, המשתרע וטובע באפלולית הלילה. שם השתטחתי על האדמה הטובה ועל יבולה הרך.

שוכב אני על האדמה הלחה ותולה את עיני בכִפַּת השמים הנטויה עלי. מסתכל אני בכוכב אחד קטן הנוצץ ממולי, ולבי אומר לי, שגם אמי הטובה מביטה עכשיו באותו כוכב, נזכרת בי–ובוכה... ומתחיל גם אני בוכה. כן מסתכלים שנינו בנקודת אור אחת, מסתכלים ובוכים... ושומע הלילה, ושומעים הכוכבים... וַהֲרֵי גם מַגַּל־הלבנה מציין אלי שם מִשִּׁפּוּלֵי הרקיע–בָּרִי לי שאבא עומד בשעה זו לפני ביתו ומקדש את הלבנה. ורוח קלילה

נושבת עלי פתאם ולוחשת לי דבר־מה באזני. דומה שהיא מביאה לי בכנפיה איזו נהמה ממרחקים... ואני נרדם מתוך מחשבות נוגות־נעימות...

איזה קול העירני משנתי. דומה היה זה לקול־בוכים; נזדעזעתי. והקול הולך ומשתפך... קול רך וצובת בלב ... וכאלו מִתְכַּוֵּן הוא ישר אלי. קמתי בחרדה והתחלתי מִתְקָרֵב אל המקום שהקול יוצא משם. ומסביב ומלמעלה ומתחת חשך; הירח כבר שקע, הכוכבים כאלו סגרו עיני האור שלהם ונרדמו; והקול משתפך בנגון עצוב... אני מבחין כבר מלים:

„כִּי יוֹדֵעַ יְיָ דֶּרֶךְ צַדִּיקִים, וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד".

סר פחדי, ועל מקומו בא תמהון: מהיכן מלים אלו כאן בגלות? באתי לִידֵי סָפֵק, שמא אין זה אלא חלום.

לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם, וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ רִיק?..

מושכני הקול... יהי שם מי שיהיה — רוצה אני לְהִצְטָרֵף אליהם. התחלתי גם אני קורא בקול: יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ...

נפסק הקול — שעטת צעדים אני שומע.

— מי שם? — שואל קול בשפת יהודית.

— אני! ומי שם?

— אנחנו! — עונים כמה קולות בבת אחת.

— הטופים?

— הטוף?

מתוך שאלות נפגשנו. אלה היו שלשה הטופים, מן הנמצאים בכפר רחוק מכפר מושבי; ואנכי לא הייתי נפגש עמם. בלילה זה יצאו גם הם למרעה „לֵילִית" עם סוסי בעליהם וְנִזְדַּמְּנוּ יחד לעמק זה: הגדול שבהם—יעקב, הידוע לי משעה שספג מלקיות והשנים הנשארים—שמעון וראובן:

יעקב נלקח מביתו „מלא וגדוש" בתורה. כלנו כבר שכחנו את חשבון הימים. אבל יעקב זה היה נוהג חשבון בימות השנה,

עד שלא אבדו לו אף אחד מן החגים; ובימי חג ומועד היו מתאספים לעמק זה. ועל פי חשבונו של יעקב חל תשעה באב באותו לילה ונקבצו לכאן כמנהגם.

– אם כן – אני עומד עליהם בשאלה – תהלים זה, שאתם אומרים, מהו? מוטב שתאמרו קינות!

– קינות אין אנו יודעים על פה – באר לי יעקב – יודעים אנו רק איזה פרקי תהלים על פה, ואותם אנו אומרים בכל החגים. אבל בעִקָּרו של דבר, כלום המלות עיקר? בין כך ובין כך הרי המלות לשון הקדש הן! העיקר היא הַכַּוָּנָה; כך לְמְדַנִי אבא, עליו השלום: הכל הולך אחר כונת הלב: רצונך – הֲרֵי פֵּרוּשׁוֹ של „למה רגשו גוים" – „אתה בחרתנו מכל העמים"; רצונך – „איכה ישבה בדד!"

הצטרפתי אל העדה הקטנה והתחלנו שוב את הפרקים הראשונים של תהלים, שנתקנו כאן במקום קינות. לסוף הצעתי שנאמר „על נהרות בבל", שידעתי על פה:

וְעֵדָה של ארבעה יהודים קטנים עמדה בעָמְקוֹ של כפר נִדָּח, נסתרת בין הרים מסביב ומְכֻסָּה בצל הלילה, וקראה מעמק הלב:

עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ, גַּם בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן...

קראנו, ישבנו גם בכינו בזכרנו את אשר עבר עלינו–ואת המקום שאנו שרויים בו...

בֵּאוּר: לֵילִית – כך קוראים להליכה עם הסוסים למקום מרעה בלילה. – צוֹבֵת – לוחץ כִּצְבַת. – לְהִצְטָרֵף – להתחבר. –

המורה מציע לתלמידים לכתוב הרצאה על דבר הילדים החטופים, חייהם ועונייהם על אמונתם. שם הַהַרְצָאָה:

הַגִּבּוֹרִים הַקְּטַנִּים.

הַחוֹטְפִּים.

הִיא יוֹשְׁבָה וְתוֹפְרָה וּמְאַחָה הַקְּרָעִים –
וְצִלְצְלֵי קוֹלוֹ בְּנַפְשָׁהּ נִבְלָעִים;
הִיא יוֹדְעָה: כָּל צִלְצוּל–כְּרוּב נִשָּׂא עֲרָבוֹת;
אַשְׁרֶיהָ – בְּוַדַּאי לָהּ עָמְדָה זְכוּת אָבוֹת,
כִּי יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים כָּמֹהוּ יָלָדָה!
אַשְׁרֶיהָ – וְאוֹי לָהּ, כִּי אֵין לְאֵל יָדָהּ
לְגַדְּלוֹ כָּרָאוּי לוֹ... הִנֵּה אֶת מְעִילוֹ
הִיא מְתַקְּנָה,וּטְלָאִי עַל גַּב טְלָאִי הִיא מַנַּחַת,
וּכְבָר הַמְּעִיל קָצֵר וְצַר הוּא בִּשְׁבִילוֹ –
וְהַחֹרֶף מְמַשְׁמֵשׁ וּבָא – הִיא נֶאֱנַחַת.
מִסְתַּכְּלָה בְּפָנָיו– מָה רָזוּ, מֶה חָוְרוּ,
אֶצְבְּעוֹתָיו כֹּה דַקּוֹת, גַּם גּוּפוֹ כֹּה חָלוּשׁ;
מָה רַבּוּ הֶחֳלָיִם הַקָּשִׁים שֶׁעָבְרוּ
מֵאָז יוֹם הִוָּלְדוֹ עַל גּוּפוֹ הֶחָלוּשׁ!
לֹא אַחַת וּפִרְפֵּר בֵּין חַיִּים וָמָוֶת,
הִיא סָבְלָה, נִלְחֲמָה – וַתְּמַלֵּט יְחִידָהּ;
וְעַתָּה–הַנֶּחְמָד! –הוּא יוֹשֵׁב בְּצִדָּהּ
וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה – וְאָזְנָהּ קַשֶּׁבֶת
וְנַפְשָׁהּ שׁוֹאֶבֶת אֶת קוֹלוֹ הַנָּעִים...
וְיוֹרְדָה הַמַּחַט וְעוֹלָה לְמַעְלָה
וְשׁוּב יוֹרְדָה וְרוֹקְדָה וְחוֹרְקָה בִּנְהִימָה...;
וַתֶּחֱרַד הָאִשָּׁה – הִיא נִזְכְּרָה בְּבַעֲלָהּ:
מַדּוּעַ לֹא שָׁב עוֹד -- וּכְבָר אָתָא לַיְלָה?

„קַח, נָטַע'לֶה, קַח פְּרוּסַת לֶחֶם — אָמְרָה —
וְסַעֲדָה לִבְּךָ לְעֵת־עָתָּה". „לֹא, אִמָּא,
אֲחַכֶּה לְאַבָּא" — לָהּ הֶחֱזִיר נְעִימוֹת,
וְשׁוּב הִתְחִיל לוֹמֵד וּמְעַיֵּן בִּגְמָרָא.
מַה יָּקְרוּ לָהּ, מָתְקוּ מִלָּיו הַחֲמִימוֹת!
מִמֶּתֶק וָחֹם כָּל נִשְׁמָתָהּ נְמוֹגָה —

— — — — — —

הַדֶּלֶת בְּרַעַשׁ נִפְתְּחָה, נִסְגָּרָה.
„הֵם הוֹלְכִים! הֵם בָּאִים! הֵם הוֹלְכִים!"... הוּא קָרָא.
הִתְחַלְחֲלָה דְבָשָׁה וַתֶּחֱוַר: „אֶלְקָנָה!
מַה קָּרָה? מִי הוֹלֵךְ?... „הַחוֹטְפִים!— הוּא עָנָה
בִּצְעָקָה׳ — וְעַל נָטַע'לֶה הוֹרָה בְּיָדוֹ —
מֵרָחוֹק רְאִיתִים... הַ„מַּלְשִׁין" וְאִישׁ זָר עַל יָדוֹ"...
צָעַק וְרָץ בַּחֶדֶר כִּמְטֹרָף בְּדַעַת,
בְּנָטַע'לֶה הֶחֱזִיק, לֹא יָדַע מַה יַּעַשׂ,
אָן יִפֶן — וַיֵּשֶׁב, וַיָּקָם... וּדְבָשָׁה
נִתְאַבְּנָה בִּן־רֶגַע וּמְאוּמָה לֹא חָשָׁה
וּמְאוּם לֹא הֵבִינָה... וּפִתְאֹם הֶעֱמִידָה
קוֹל זְוָעָה וַתִּפֹּל עַל יַלְדָּהּ־יְחִידָהּ
בִּזְרֹעוֹת נְטוּיוֹת, וַתְּאַמְּצוֹ לִלְבָבָהּ
בְּכֹחַ, בְּכֹחַ — „לֹא אֶתֵּן! שֶׁלִּי הוּא!
לֹא אֶתֵּן!"... וּנְכוֹנָה לַקְּרָב הִיא נִצָּבָה.
וְנָטַע'לֶה נִדְהָם וְעַל פָּנָיו צַלְמָוֶת,
רַק הֵעִיף אֶת עֵינָיו אֶל אִמּוֹ, אָבִיהוּ...
וַיִּדֹּד אֶלְקָנָה בַּחֶדֶר וַיָּתַע:

אֵי מִפְלָט? אֵי מַחְבֹּא? אֵי חוֹר, קֶרֶן־זָוִית?
מִתַּחַת לָרִצְפָּה? מִמַּעַל לַתִּקְרָה?
בֵּית־שָׁכֵן? לֹא יוֹעִיל! לֹא יוֹעִיל! — וּלְפֶתַע
עַל פְּנֵי דְבָשָׁה נָפְלָה נְהָרָה וַתִּקְרָא:
כַּתַּר־נָא!... יֵשׁ עֵצָה: כַּמֵּת אוֹתוֹ נַעֲשֶׂה!..
נַשְׁכִּיבוֹ לָאָרֶץ וּשְׁחוֹרִים נְכַסֶּה...
נֵר נַדְלִיק... כַּמֵּת נַסְפִּידֵהוּ..." וּבְעוֹדָהּ
דּוֹבֶרֶת וּשְׁנֵיהֶם הִתְחִילוּ בַּעֲבוֹדָה:
בִּן־רֶגַע וְנָטַעלֶה שָׁכַב מָתוּחַ
לָאָרֶץ בְּכֻתָּנְתּוֹ וּמַטְלִית שְׁחַרְחוֹרָה
אֶת גּוּפוֹ הֵלִיטָה וְנֵר לִמְרַאֲשׁוֹתָיו,
לֹא אוֹר, כִּי צַלְמָוֶת יְפַזֵּר סְבִיבוֹתָיו —
וּדְבָשָׁה בְּתֹקֶף אַזְהָרָה לוֹ קוֹרְאָה:
„אַל תָּנַע כָּל אֵבֶר! אַל תִּשְׁאֲפָה רוּחַ!"
עוֹד רֶגַע—וַתְּהִי אַנְדְּרַלְמוּסְיָה בַּחֶדֶר:
צְבָא כֵּלִים נְפוּצִים לַקַּרְקַע בְּלִי סֵדֶר,
הַסַּפְסָל אַפַּרְקְדָן, הַשֻּׁלְחָן—בְּאַלְכְסוֹן,
וְעַרְשׂוֹ שֶׁל נָטַעלֶה פְּרוּקָה וּפְרוּעָה
וְעַל כֵּס לְפָנֶיהָ, כְּעֵדֵי הָאָסוֹן,
צִנְצָנוֹת עִם שְׁיָרִים שֶׁל סַמֵּי רְפוּאָה...
וּכְתֹם כָּל הַתְּכוּנָה—וְנִבְהֲלוּ שְׁנֵיהֶם,
הָאָב וְהָאֵם, מִמַּעֲשֵׂה יְדֵיהֶם;
גַּל שָׁחוֹר זֶה... מַה זֶּה?.. נֵר דּוֹלֵק עַל אָרֶץ...
שָׁם נָטַעלֶה מוּטָל... הֵם אוֹתוֹ מְבַכִּים —
מָה אִתָּם?... אִמּוֹ? לְמִי הֵם מְחַכִּים?

וְקוֹל נַאֲקַת פֶּרֶא מִגְּרוֹנָם הִתְפָּרֶץ –
הָאָב סָפַק כַּפָּיו, הִתְמוֹגֵג בִּדְמָעוֹת,
הָאֵם בְּיֵלֵל מַר עַל בִּרְכֶּיהָ נָפָלָה
וַתְּיַבֵּב תַּמְרוּרִים, וַתָּקֶם קוֹל זְוָעוֹת,
וַיְהִי מְלֹא הַחֶדֶר חֲרָדָה וִילָלָה – – –

* *
*

הֵם בָּאוּ, הַ„מַּלְשִׁין”, הַחוֹטְפִים, הֵם בָּאוּ,
בַּהֲמוּלָּה וָרַעַשׁ פָּרְצוּ פְּנִימָה – וַיִּקְפָּאוּ...
הַמָּוֶת הַקַּר טָפַח בִּפְנֵי הַחַיִּים!
וּשְׁנֵי הָאֻמְלָלִים – כְּמוֹ צָלוּ לֶהָבוֹת
אֶת בְּשָׂרָם, כְּמוֹ חָתְכוּ אֶת מֹחָם חֲרָבוֹת...
וּמְעוּף־עַיִן אֶחָד – וַתִּקְרַשׁ לְשׁוֹנָם – –
וַיִּבְכּוּ אֶת מֵתָם וַיִּתְּנוּ אֲסוֹנָם
בְּטַעֲנוֹת־יְלָלוֹת, הִשְׁתַּפְּכוּ מִפִּיהֶם –
וַיְהִי גַּם לֹא־אֱמֶת גַּם אֱמֶת בְּבִכְיֵהֶם!
וַיְהִי רֶגַע אָפֵל כַּמָּוֶת וְנוֹרָא,
וַיֶּאֱרַךְ הָרֶגַע יְרָחִים וְשָׁנִים!
הֵם פִּרְפְּרוּ תְּלוּיִם עַל פְּנֵי תְהוֹם שְׁחוֹרָה –
הֵם דָּמוּ, שַׂעֲרוֹתָם כְּבָר הָפְכוּ לְבָנִים...
וּפִתְאֹם – הִנֵּה יָצְאוּ מִבְּלִי דַבֵּר דָּבָר;
קוֹל צְעָדִים בַּפְּרוֹזְדוֹר, הַאֻמְנָם כֹּל עָבָר?
אָז נִמְשְׁכוּ רִגְעֵי הַפַּחַד, נִמְשָׁכוּ – –
הַכֹּל שַׁךְ מִסָּבִיב, גַּם הֵם כְּבָר שָׁכָכוּ,
וּפְנֵיהֶם נָהֲרוּ; הִתְעוֹרְרָה דְּבָשָׁה

רִאשׁוֹנָה וָקָמָה, לַחַלּוֹן נִגָּשָׁה,
מֵרָחוֹק, וְאַחַר-מִקָּרוֹב הִשְׁקִיפָה:
„אֵין אִישׁ-אָמְרָה-הָלְכוּ לָהֶם". גַּם אֶלְקָנָה
אָז נִגַּשׁ לַחַלּוֹן, וּדְבָשָׁה הוֹסִיפָה:
„הֵם שׁוּב לֹא יָשׁוּבוּ; הַלְוַאי יֵרְדוּ דוּמָה!
רְאֵה, כָּעֵת לָנוּ בֵּן חָדָשׁ לִתְשׁוּרָה".
וְלְנָטַעְלֶה פָּנְתָה: קוּם, נָטַעְלֶה, קוּמָה!
כְּבָר הָלְכוּ וְלֹא עוֹד יָבֹאוּ הָרְשָׁעִים..."
אֵין תְּנוּעָה, אֵין תְּשׁוּבָה-„מַה זֹּאת? הֲתִישָׁנָה?
הָקִיצָה!.. הוּא יָשֵׁן לוֹ, כְּנִרְאֶה" - צָחֲקָה
וַתִּכַּף וַתָּסַר הַמַּטְלִית -- — עֵינָיִם!!
כְּמַרְאֵה הַפֶּלֶד מַרְאֵיהֶן - וּבִזְעָקָה,
אֶת גּוּף נָטַעְלֶה תָּפְשָׂה הַנִּידָה, הַנִּיעָה--
הוּא מֵת!! - צָרְחָה נוֹרָאוֹת-הוּא קוֹפֵא!
הוּא קַר! מַהֲרָה, הוֹי, חוּשָׁה, הָבִיאָה הָרוֹפֵא!
הוּא מֵת!! וּבְשַׁאֲגַת לְבִיאָה
הִתְנַפְּלָה עַל יַלְדָּהּ וּבְכָל תַּמְצִית כֹּחָהּ
מִשְׁכָּבְתָּהוּ, לְחָצַתְהוּ בְּבֵין זְרוֹעוֹתֶיהָ —
וַתִּפֹּל לָאָרֶץ — — — — —
וּכְשׁוּבָה לִתְחִיָּה
וַתֵּרֶא אֲנָשִׁים לָהּ זָרִים סְבִיבֶיהָ —
כְּמוֹ זָכְרָה, לֹא זָכְרָה מָה-נָשְׂאָה קוֹל: „אַתֶּם!
גַּזְלָנִים, רַצְחָנִים, אֶת יַלְדִּי הֲמַתֶּם!"
וַתִּקְפֹּץ עַל כֻּלָּם בְּאֶגְרוֹף וּקְלָלָה,
אַךְ כָּשְׁלוּ בִּרְכֶּיהָ וְאַרְצָה צָנְחָה,

אָז פָּרְצָה בִּבְכִית תַּמְרוּרִים וּצְוָחָה:
אָנֹכִי הֲמִתִּיו, אָנֹכִי, אֻמְלָלָה! — —

בֵּאוּר: מְאַחָה – מְחַבֶּרֶת. – כָּל צִלְצוּל–כְּרוֹב נֹשֵׂא עֲרָבוֹת – מכל צלצול קולו עולה מלאך השמימה. – כַּתֵּר נָא – הכה נא. – מַטְלִית – חתיכת ארג. – אַנְדְּרַלְמוּסְיָה – אִי־סֵדֶר. – בְּאַלְכָסוֹן – עומד לא־ישר, עקום. – טָפַח – הִכָּה. – וַתִּתְקָרַשׁ – קפאה. – וַיְתַנּוּ – ספרו. – שַׁקְּ־שׁקט. – דוֹמָה – קֶבֶר. – פֶּלֶד – פְּלָדָה, ברזל מְקֻשֶּׁה (шталь). – הֵמַתֶּם = הֱכִיתֶם. –

כִּתְבוּ אֶת תֹּכֶן הַפּוֹאֵימָה (שיר־ספורי) הַזֹּאת בְּסִפּוּר.

אֵיזֶהוּ שְׁוָא נָע וְאֵיזֶהוּ נָח?

א) כָּל שְׁוָא בְּרֹאשׁ הַמִּלָּה הוּא נָ ע: שְׁמַע, בְּנִי; כָּל שְׁוָא מְרֻכָּב הוּא נָ ע: עֲשֵׂה חֶסֶד וֶאֱמֶת; הַשְּׁוָא הַ שֵּׁ נִ י מִשְּׁנֵי שְׁוָאִים הַבָּאִים בְּאֶמְצַע הַמִּלָּה הוּא נָ ע: מִשְׁ־כְּנוֹת יַ־עֲקֹב; כָּל שְׁוָא אַחַר תְּנוּעָה מֻרְכֶּבֶת (גְּדוֹלָה), שֶׁאֵין עָלֶיהָ נְגִינָה, הוּא שְׁוָא נָ ע [מִפְּנֵי שֶׁתְּנוּעָה מֻרְכֶּבֶת צְרִיכָה לָבוֹא בַּהֲבָרָה פְּתוּחָה]: שָׁ־מְרוּ, יָ־דְעוּ, יֹא־כְלוּ.

ב) כָּל שְׁוָא בְּסוֹף הַמִּלָּה הוּא נָ ח: בֵּן חָכָם; כָּל שְׁוָא הַבָּא אַחַר תְּנוּעָה נְגִינִית הוּא נָ ח: יָדַעְ־תִּי, יָכֹלְ־נוּ, תִּכְ־תֹּבְ־נָה; הַשְּׁוָא הָרִאשׁוֹן מִשְּׁנֵי שְׁוָאִים בְּאֶמְצַע הַמִּלָּה הוּא נָ ח: יִלְ־מְדוּ, יַחְ־זְרוּ; כָּל שְׁוָא אַחַר תְּנוּעָה פְּשׁוּטָה הוּא נָ ח: חֶלְ־קָה, נַפְ־שִׁי, חָפְ־שִׁי, חָכְ־מָה, וּלְהַבְדִּיל מִן הַפֹּעַל בְּעָבָר נִסְתֶּרֶת (חָכַם חָ־כְמָה, שֶׁהַחֵית מְנֻקֶּדֶת בְּקָמַץ גָּדוֹל וְהַשְּׁוָא שֶׁאַחֲרָיו הוּא נָ ע].

הֶעָרָ ה א): וְיוֹצֵא מִן הַכְּלָל הָאַחֲרוֹן אִם הַשְּׁוָא בָּא בְּאוֹת הָרִאשׁוֹנָה מִשְּׁתֵּי אוֹתִיּוֹת דּוֹמוֹת הוּא נָ ע גַּם אַחֲרֵי תְּנוּעָה פְּשׁוּטָה: הִ־נְנִי, צִ־לְלוֹ, כִּי לוּ הָיָה נָ ח, לֹא הָיָה מֻרְגָּשׁ בַּמִּבְטָא: הִנְ־נִי צִלְ־לוֹ הָיָה נִקְרָא כְּמוֹ: הִנִּי, צִלּוֹ.

הָעָרָה ב): צָרִיךְ לְהַבְדִּיל בֵּין פֹּעַל עָבָר נִסְתֶּרֶת: שָׁ־מְרָה, זָ־כְרָה, קָ־רְבָה, שֶׁפֵּא הַפֹּעַל מְנֻקָּד בְּקָמַץ גָּדוֹל וְהַשְּׁוָא שֶׁאַחֲרָיו נָע. וּבֵין צִוּוּי־בַּקָּשָׁה לְיָחִיד, אוֹ שֵׁם הַפֹּעַל: שָׁמְ־רָה [=מִן שְׁמֹר], זָכְ־רָה [=זְכֹר], לְקָרְ־בָה [=לִקְרֹב], שֶׁפֵּא הַפֹּעַל מְנֻקָּד בְּקָמַץ קָטָן וְהַשְּׁוָא שֶׁאַחֲרָיו נָח.

הָעָרָה ג): הַקָּמַץ הַקָּטָן בָּא לָרֹב בִּמְקוֹם הַחוֹלָם שֶׁנִּתְּשַׁט: כָּל־, עָצְ־מִי, גָּדְ־לוֹ, חָקְ־קְךָ, כָּתְ־בָם, חָפְ־שִׁי, מִן כֹּל, עֹצֶם גֹּדֶל, חֹק, כְּתֹב, חֹפֶשׁ.

נַקֵּד אֶת הַפֶּרֶק הַקֹּדֶם, חַלֵּק כָּל מִלָּה לַהֲבָרוֹת וְצַיֵּן אֶת כָּל שְׁוָא גַּם נָח הוּא אוֹ נָע.

הַמַּתְמִיד.

עוֹד יֵשׁ עָרִים נִכְחָדוֹת בִּתְפוּצוֹת הַגּוֹלָה,
בָּהֶן יֶעְשַׁן בַּמִּסְתָּר נֵרֵנוּ הַיָּשָׁן,
עוֹד הוֹתִיר אֱלֹהֵינוּ לִפְלֵיטָה גְדוֹלָה
גַּחֶלֶת לוֹחֶשֶׁת בַּעֲרֵמַת הַדָּשֶׁן. —
וּבְצֵאתְךָ יְחִידִי לְעִתּוֹת בַּלָּיְלָה
בְּאַחַת מֵאֵלֶּה הֶעָרִים הַבְּרוּכוֹת,
בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹצְצִים כּוֹכָבִים מִלְמָעְלָה,
הַדְּשָׁאִים מִתְלַחֲשִׁים וּמְסַפְּרוֹת הָרוּחוֹת,
וְשָׁמְעוּ אָזְנֶיךָ מֵרָחוֹק קוֹל הֹמֶה,
וְרָאוּ מֵרָחוֹק עֵינֶיךָ אוֹר נוֹצֵץ
בַּחַלּוֹן, וּבַעֲדוֹ — דְּמוּת אָדָם, הַדֹּמֶה
לְצִלּוֹ שֶׁל מֵת, מִתְנוֹעֵעַ, מִתְרוֹצֵץ,

בֵּאוּר: יֶעְשַׁן — הוֹלֵךְ ומעלה עשן. — נֵרֵנוּ הַיָּשָׁן — נר התורה. — לוֹחֶשֶׁת — בוערת קצת. —

מִתְרוֹצֵץ, מִתְנוֹדֵד, וַהֲמִית הֶגְיוֹן נְכָאִים
תִּנָּשֵׂא עַל נִבְכֵי הַשֶּׁקֶט עָדֶיךָ —
אָז מַתְמִיד בְּאֶחָד מִבָּתֵּי הַכְּלָאִים
מֵאַחַר בַּנֶּשֶׁף — תִּרְאֶינָה עֵינֶיךָ.

בַּבַּיִת הַהוּא, בֵּין הַכְּתָלִים הָאֵלֶּה
לֹא יוֹם — כִּי שֵׁשׁ שָׁנִים עַל נַפְשׁוֹ עָבְרוּ;
פֹּה בְּכִּרָה יַלְדוּתוֹ, בַּחֲרוּתוֹ גָּמְלָה,
וּפֹה כָּבוּ עֵינָיו וּפָנָיו חָוָרוּ.
לֹא יוֹם — כִּי שֵׁשׁ שָׁנִים, מֵאָז הֵסַב פָּנָיו
אֶל עֵבֶר הַקִּיר בַּמִּקְצֹעַ הָאָפֵל,
גַּם קֶרֶן אוֹר אַחַת לֹא רָאָה מִלְּפָנָיו,
מִלְּבַד קוּרֵי שְׂמָמִית וְטִיחַ קִיר תָּפֵל.
רְעָבוֹן, לֹא־שֵׁנָה, מַק בָּשָׂר, רְזוֹן פָּנִים —
מָה הֵמָּה כִּי יָשִׂים אֲלֵיהֶם לְבָבוֹ?
הֲטֶרֶם הוּא יֵדַע אֵיךְ לָמְדוּ מִלְּפָנִים?
הֲטֶרֶם הוּא יֵדַע כִּי סוֹף כְּבוֹדוֹ לָבֹא?

מֵאָז קָנָה מְקוֹמוֹ בַּפִּנָּה, לֹא רָאָה
כָּל בָּחוּר וּפָרוּשׁ בְּבֹאוֹ וּבְצֵאתוֹ;
וְאַף גַּם הַשַּׁמָּשׁ לֹא כִוֵּן הַשָּׁעָה
מָתַי הוּא בָא, מָתַי יָשׁוּב אֶל בֵּיתוֹ.

וַהֲמִית הֶגְיוֹן נְכָאִים – קול הֶמְיָה מלאת עצב.– נִבְכֵי הַשֶּׁקֶט–תהום הדממה.– מִבָּתֵּי הַכְּלָאִים – מבתי דמדרש, שלומדי התלמוד.יושבים בהם תמיד ככלואים. בִּכְּרָה יַלְדוּתוֹ – חדל להיות ילד ויהי לבָחור. – בַּמִּקְצֹעַ – בפנה. – טִיחַ קִיר תָּפֵל – טִיחַ תָּפֵל (שאינו מְדֻבָּק היטב) שעל הקיר. – מַק בָּשָׂר – רְזוֹן בשר. – פָּרוּשׁ – בַּעַל־אשה, המקדיש עִתּוֹ לתורה. – לֹא כִוֵּן – לא ידע בדיוק. –

הַשַּׁחַר, הַלְּבָנָה אוֹ חֶשְׁכַת הַלָּיְלָה
רַק הֵמָּה לְבַדָּם מוֹעֲדָיו יָדָעוּ,
כִּי גַם אוֹר הַחַמָּה הַבָּרָה מִלְּמָעְלָה
לֹא יָדַע דְּרָכָיו וְלֹא שְׁזָפָהוּ.
בַּשַּׁחַר, בַּשַּׁחַר בְּטֶרֶם יַכִּירוּ
„בֵּין תְּכֵלֶת לְלָבָן, בֵּין זְאֵב וּבֵין כָּלֶב“
עֵת מִן הָאֲפֵלָה הַחֲרִישִׁית יַזְהִירוּ
כָּל כּוֹכְבֵי הַבֹּקֶר, צְבָא רִבֲבוֹת אָלֶף;
עֵת גָּרֵי הָעִיר אַחֲרִית שְׁנָתָם יָנוּמוּ,
לֹא יַרְגִּיזוּ אֶת רִבְצָם גַּם קוֹל שֶׂכְוִי קֹרֵא,
וּבְטֶרֶם מְקַדְּמֵי אַשְׁמוּרוֹת יָקוּמוּ
הִתְגַּבֵּר כָּאֲרִי לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא -
אָז יֵעוֹר הַנַּעַר מִשְּׁנָתוֹ הַקְּצָרָה
יִתְלַבֵּשׁ בַּחֲשֵׁכָה וְרָץ אֶל פִּנָּתוֹ.
וּצְעָדָה נֶחְפָּזֶת מִמִּשְׁעוֹל הַגַּנָּה,
בָּהּ יֵלֵךְ הַהֹלֵךְ עַד בֵּית הַיְשִׁיבָה,
רַק אָזְנֵי הָרוּחוֹת הַשָּׁטוֹת תִּשְׁמַעְנָה
וְעֵין הַכּוֹכָבִים צוֹפִיָּה הַנְּתִיבָה.

אָז יֵשׁ אֲשֶׁר יִרְקֹד כְּשָׂטָן לִקְרָאתוֹ
הָרוּחַ הַפּוֹחֵז מִשִּׁפְעַת הַתְּכֵלֶת,
וְשָׁת לוֹ בַּחֲלָקוֹת וְסִלְסֵל פֵּאָתוֹ,
יְפַתֶּנּוּ בַּסֵּתֶר, יָפִיחַ הוֹלֵלוֹת.
וּשְׁמֻרוֹת שְׁתֵּי עֵינֵי הַנַּעַר תִּדְבַּקְנָה,

שְׁזָפָהוּ – ראהו. – מְקַדְּמֵי אַשְׁמוּרוֹת – המשכימים לקום באשמרת הבקר.–
וְשָׁת לוֹ בַּחֲלָקוֹת–ידבר אליו דברים טובים.–יָפִיחַ הוֹלֵלוֹת–מדבר אליו דברי שובבות.–

כְּמוֹ רַחֲמִים תִּשְׁאַלְנָה: „חָנֵּנוּ, אָחִינוּ!
עֵינֶיךָ הַשְּׁחוֹרוֹת–תַּחְתֵּינוּ תִּמַּקְנָה,
עֲיֵפוֹת אֲנַחְנוּ, כִּי עִמְּךָ נִלְאֵינוּ.
יוֹם תָּמִים, יוֹם קַיִץ הוֹגַעְתָּ אוֹתָנוּ
וְאַשְׁמוּרָה בַּלַּיְלָה–יָגַעְנוּ אָחִינוּ!
שׁוּב שְׁכַב וְתָנוּחַ וְנָחְנוּ גַּם אָנוּ,
עוֹד טֶרֶם יָשַׁנְתָּ דֵּי הַהֵלֶךְ כֹּהֵנוּ״. –
אַךְ פִּתְאֹם יַעֲבִיר הַנַּעַר אֶת יָדָיו
הָרָווֹת עַל שְׁמֻרוֹת שְׁתֵּי עֵינָיו הַדְּבֵקוֹת
כִּמְגָרֵשׁ הִרְהוּרִים–וּבַת קוֹל צְעָדָיו
הַתְּכוּפִים תִּשְׁמַעְנָה הָרְחוֹבוֹת הָרֵיקוֹת.

אָז יֵרֵד הָרוּחַ אֶל יֶרֶק הַגִּנָּה,
הוּא לֹחֵשׁ, הוּא מְפַתֶּה בְּקוֹל דְּמָמָה דַקָּה:
„רְאֵה, עֶלֶם חֲמוּדוֹת, מַה עַרְשִׂי רַעֲנָנָּה!
הִתְעַנֵּג בְּטֶרֶם רֵאָתְךָ נָמַקָּה״.
„גַּם נַהְנוּ יְשֵׁנִים״–יְדוֹבְבוּ בַּחֲלוֹמָם
עֲשָׂבִים וּדְשָׁאִים מֵאַרְבַּע הָרוּחוֹת,
וְגַם הַכּוֹכָבִים יִרְזְמוּן מִמְּרוֹמָם:
„יְשֵׁנִים אֲנַחְנוּ בְּעֵינַיִם פְּקוּחוֹת״.
וְרֵיחוֹת חֲצִיר־גַּנּוֹת עֲרֵבִים יָבֹאוּ
מֵאֲלֵיהֶם בִּנְחִירָיו, יַשְׁקוּהוּ שִׁכָּרוֹן,
וְנָפַל גַּל רוּחַ מֵאֵלָיו אֶל פִּיהוּ–
וּרְוָחָה גְדוֹלָה בֶּהָוֶה, בַּגָּרוֹן.
אָז יַרְחִיב הַנַּעַר אֶת פִּיהוּ וְשָׁאַף,
וְהִרְהִיב אֶת מִפְתַּח כֻּתָּנְתּוֹ הַפְּתוּחָה,

וּכְאִישׁ שֶׁהִסִּיעַ אֲבָנִים וַיִּעַף,
יְבַקְּשׁוּ יִתְחַנְּנוּ כָּל קְרָבָיו מְנוּחָה.
וְשִׁלַּח לָרוּחַ אֶת יָדָיו בְּלִי כֹחַ
כִּמְבַקֵּשׁ: „קָחֵנִי, הָרוּחַ, שֶׁאֲנִי!
נְעוּפָה מִזֶּה וּמְצָאנוּ מָנוֹחַ.
פֹּה צַר לִי הַמָּקוֹם, פֹּה עָיֵף הִנְנִי!"
אַךְ חֲבָטָה גְדוֹלָה בִּמְשׂוּכַת הַגִּנָּה
מַזְכִּירָה לַנַּעַר כִּי סָר מִן הַנְּתִיבָה,
וְזָכַר חוֹבָתוֹ וְזָכַר הַפִּנָּה,
וּבָנָס מִן הַחֵטְא יָנוּס בֵּית הַיְשִׁיבָה...

בַּיְשִׁיבָה הָרֵיקָה דְּמָמָה קְדוֹשָׁה
וּבִלַּע הַנַּעַר הַקֹּדֶשׁ רִאשׁוֹנָה,
כִּי שָׁם בַּמִּקְצֹעַ יְחַכּוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה
חֲבֵרָיו, שֶׁרֵעוּ לוֹ יוֹם בֹּאוֹ הֵנָּה —
נֵר דֹּלֵק, עַמּוּדוֹ וְסֵפֶר תַּלְמוּדוֹ;
וּכְחָם עַל הָרְגָעִים הַקַּלִּים לָנוּעַ
יְמַהֵר אֶל רֵעָיו וְהֵחֵל לִמּוּדוֹ,
וּבְעָמְדוֹ—יַעֲמֹד כְּמַסְמֵר תָּקוּעַ.
יוֹם תָּמִים, חֲצִי לַיְלָה מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ,
שָׁם יֹאכַל לִרְעָבוֹ אֶת פִּתּוֹ הַשְּׁחוֹרָה —
וּמִי אַתָּה, שָׁמִיר, מִי אַתָּה, חַלָּמִישׁ,
לִפְנֵי נַעַר עִבְרִי הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה?

חֲבָטָה–הַכָּאָה. – וּבִלַּע הַנַּעַר הַקֹּדֶשׁ – יפריע את הדומיה הקדושה. – שֶׁרֵעוּ לוֹ – שהיו לו לרעים. – שָׁמִיר–אבן יקרה, קשה מאד. – חַלָּמִישׁ – סלע חזק. –

„הוי, הוי, אָמַר רָבָא, הוי, תָּנוּ רַבָּנָן!..“
הַשַּׁחַר, הַגַּנָּה וְרֵיחַ הַשָּׂדֶה
הִתְעוֹפְפוּ כָעוֹף וַיִּמָּחוּ כֶעָנָן;
הָאָרֶץ וּמְלֹאָהּ נִשְׁכָּחָה, אָבָדָה.
הָאָרֶץ וּמְלֹאָהּ–פֹּה, פֹּה בַּמִּקְצֹעַ
וּשְׁמָשׁוֹת כַּכַּדְכֹּד לָרֹב פֹּה תִּזְרַחְנָה...–
וּמְלֵא תַעֲצוּמוֹת הַנַּעַר יָנוּעַ,
וְעֵינָיו כִּשְׁתֵּי גֶחָלֵי אֵשׁ תִּתְלַקַּחְנָה.
וַיֶּאְדַּם הַקָּדִים, הַשֶּׁמֶשׁ יָצָאָה,
הֵקִיצָה הָאָרֶץ הַשְּׂמֵחָה וּמְאִירָה,
מִצְהֲלוֹת צִפֳּרִים הָרוּחַ נִמְלָאָה,
כָּל חַי יַצְהִיל פָּנִים, כָּל פֶּה אֹמֵר שִׁירָה.
גַּם בְּנֵי הַיְשִׁיבָה כִּילָדִים רְחוּצִים
הָעוֹלִים מֵרַחֲצָם אֶל חֵיק אִמּוֹתֵיהֶם,
כֵּן זַכִּים וּמְאִירִים יָבֹאוּ חֲלוּצִים
בִּגְמָרוֹת אֲרֻכּוֹת אֶל שֻׁלְחֲנוֹתֵיהֶם;
וְכֻלָּם כְּאֶחָד תּוֹרָתָם יָחֵלּוּ,
יְנַעֲרוּ בַחוּרִים כְּגוּרֵי אֲרָיוֹת,
יִתְחַנְּנוּ יְרַנְּנוּ וּכְמוֹ יִתְפַּלֵּלוּ
וַיְזַמְּרוּ לַאדֹנָי כָּל קֶרֶב וּכְלָיוֹת.
מִחוּץ עַל מַשְׁקוֹפֵי חַלּוֹנֵי הַיְשִׁיבָה
הַדְּרוֹר תָּעִיר קִנָּהּ–בָּנֶיהָ הָרַכִּים
לְתַנּוֹת תְּהִלַּת הַשֶּׁמֶשׁ הַנְּדִיבָה,
אֶת צִדְקַת פִּזְרוֹנָהּ בְּיוֹשְׁבֵי מַחֲשַׁכִּים;–

כַּדְכֹּד – מין אבן יקרה. – יְנַעֲרוּ – יקראו בקול. –

וּכְנַחַל עֲדָנִים יִשְׁטְפוּ הַחַיִּים ,
יָצִיפוּ הָאָרֶץ , הַיְקוּם וַאֲגַפָּיו —
יַשְׂבִּיעַ אֶת עֵינָיו מִי בַּעַל עֵינַיִם !
יִתְעַנַּג מִי אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפָּיו !
אַךְ אֶחָד הַנַּעַר מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ ,
מֵאַחֲרָיו וָהָלְאָה הַחַיִּים , הָאוֹרָה —
וּמָה אַתָּה, שָׁמִיר , מָה אַתָּה, חַלָּמִישׁ,
לִפְנֵי נַעַר עִבְרִי הַחוֹשֵׁק בַּתּוֹרָה !

כֹּה יַעֲמֹד הַנַּעַר יוֹם יוֹם עַל מְקוֹמוֹ
מֵאָז אוֹר הַבֹּקֶר עַד רֹאשׁ הָאַשְׁמוֹרָה,
כִּי חַלֵּק יְחַלֵּק לְיָדוֹת אֶת יוֹמוֹ :
הָאַחַת לְצָרְכּוֹ, הַשָּׁלֹשׁ לַתּוֹרָה ;
וּכְבוֹדֵד נְזִיר־רֵעִים אַסִּיר אֶל פִּנָּתוֹ
יַעֲמֹד הַנַּעַר לְבֶן פָּנִים קְמוּט מֵצַח ,
וַיָּצַר בַּגְּמָרָא אֶת מְלֹא כָל נִשְׁמָתוֹ
וַיָּצַר—וַיִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ לָנֶצַח .

„הוֹי , תָּנוּ רַבָּנָן . . . מִי יֵדַע יָדֹעַ
אִם לֹא, כִּי אַקְרִיבָה אֶת נַפְשִׁי וּמְאֹדִי
עַל מִזְבַּח הַתּוֹרָה, אָז מִן הַמִּקְצֹעַ
אֶתְרוֹמֵם וּמָלְאָה הָאָרֶץ כְּבוֹדִי !"
„הוֹי , תָּנוּ רַבָּנָן... גַּם רַבִּי עֲקִיבָא
עַד שְׁנַת הָאַרְבָּעִים רֵיק הָיָה וָבָעַר ,
וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל בֵּית הַיְשִׁיבָה

לְיָדוֹת – לחלקים . – נְזִיר רֵעִים – מתרחק מֵחֲבֵרִים . – וַיָּצַר–צרר , טמן . –

וַיְהִי גַם לְעַמּוֹ—וַאֲנִי עוֹדֶנִּי נָעַר"...
„אֲדֹנָי, קַח מַה תִּקָּח! אֶת חֶלְבִּי וְדָמִי.—
נִשְׁבַּעְתִּי בְךָ וּבְתוֹרָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה,
אִם אֶחְשֹׁךְ נִיד שְׂפָתַי וּלְקוֹלִי יְהִי דְמִי,
אִם אָמוּשׁ מִמְּקוֹמִי, מִקְצֹעִי אֶטּשָׁה,
אִם יֵדַע לְבָבִי מַרְגֹּעַ וּלְעֵינַי
שְׁנָת אֶתֵּן—עַד צְמָאִי לִדְבָרְךָ אֶשְׁבֹּרָה!
הַשַּׁחַר יְעִירֵנִי, חֲצוֹת לַיִל תְּיַשְּׁנֵנִי
עַד אֶגְמֹר הַשַּׁ"ס וְחָכַמְתִּי בַּתּוֹרָה.—
וּבְכֵן—אָמַר רָבָא..." וּמְלֵא עֹז נַעֲלָה
קוֹל צָלוּל יְזַעְזַע הָאֲוִיר בִּסְעָרָה.—
כִּמְדֻמֶּה לִי שָׁם עַל הָאָרוֹן מִלְמָעְלָה
כִּשְׂחוֹק צַדִּיק תָּמִים הוֹפִיעָה נְהָרָה,—
הַשְּׁכִינָה תִתְעַנֵּג עַל הֶבֶל פִּי תִינוֹק...—
אוֹ אוּלַי הִיא תִלְעַג לְקָרְבְּנוֹתֶיהָ
הַקְּבָרִים חַיֵּיהֶם בְּמַחֲשָׁךְ בְּצִינוֹק,
הַמֹּסְרִים בִּגְבוּרָה אֶת נַפְשָׁם עָלֶיהָ?...

וַתִּשְׁקַע הַשֶּׁמֶשׁ וַתֵּרֶד בִּמְצוּלוֹת,
וַיַּעַל הַנֹּגַהּ מֵרָאשֵׁי הַכְּרוּבִים;
עוֹד יוֹתֵר יָמֹכּוּ יָשֹׁכּוּ הַקּוֹלוֹת
כְּמַשַּׁק הַדְּבוֹרִים, כְּהֶמְיַת הַזְּבוּבִים.
הַשַּׁמָּשׁ הַמְקֻוֶּה בָא, הֶחֱרִישׁ הַהֹגִים
לִתְפִלַּת הַמִּנְחָה. הַתְּפִלָּה בִּמְרוּצָה

בְּצִינוֹק - בכלא. - יָמֹכּוּ - ישפלו. - יָשֹׁכּוּ - ישקטו. ס

נִגְמֶרֶת. בַּחוּרֵי הַיְשִׁיבָה נְמוֹגִים
נִשְׁמָטִים לִבְרֹחַ הַחוּצָה, הַחוּצָה...
הַחֻרְשָׁה, הַשָּׂדֶה--בְּמָקוֹם שֶׁתִּצְהַלְנָה
גַּם עַצְמוֹת דְּכָאוּ לֹא יָדְעוּ עֲלוּמִים;
אֶל מוֹרַד הַגִּבְעָה—בְּמָקוֹם שֶׁתִּגְדַּלְנָה
שׁוֹשַׁנּוֹת עֲנֻגּוֹת וְתַפּוּחִים אֲדֻמִּים...
מַה יִּרְחַב הַלֵּב וּמַה תִּשְׁאַף הָרֵאָה! —
הָרוּחַ כִּמְסַנֵּן רַךְ, צָלוּל וּמְצֻנָּן,
וּבְיָדוֹ הָרַכָּה הוּא מוֹחֶה הַזֵּעָה
הַדְּלוּחָה מִקִּמְטֵי הַמֵּצַח הַמְעֻנָּן.
בַּיְשִׁיבָה דְמָמָה. אַרְבַּעַת הַכְּתָלִים
יַעַמְדוּ כִשְׁקוּעִים בִּדְמָמָה אֲפֵלָה.
מִכָּל תַּלְמִידֶיהָ רַק שְׁנֵי פְרוּשִׁים בָּלִים
נִשְׁאֲרוּ לָשִׂיחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה. —
אָז קוֹל נַעַר בּוֹדֵד בּוֹקֵעַ וְעוֹלֶה
מִנֵּהֶם כַּיּוֹנָה מִזָּוִית הַיְשִׁיבָה. —
מַה יֶּהֱמֶה יָשׁוּחַ לְבָבוֹ הַחוֹלֶה?
מַה תֶּהְגֶּה, מַה תֵּבְךְּ נְגִינָתוֹ הַמַּעֲצִיבָה?
הֲזֹכֵר הוּא עַתָּה אֵם טוֹבָה אֲהוּבָה,
אָב עָנִי וָרָשׁ — וַיַּעֲרֹג אֲלֵיהֶם,
וְנַפְשׁוֹ, כְּצִפּוֹר חֹרֶגֶת מִכְּלוּבָהּ,
נִכְסֶפֶת נִמְשֶׁכֶת לִשְׂבֹּעַ פְּנֵיהֶם; —
כַּאֲשֶׁר יַזְכִּירוּ גַּם הֵם מִמֶּרְחַקִּים
יוֹם יוֹם שֵׁם בְּנָם בִּתְפִלָּתָם הַטְּהוֹרָה,

וְחָלְשׁוּ — וַיַּעֲרֹג — התגעגע. — חוֹרֶגֶת — מתפרצת. —

וּכְחַכֵּי מָשִׁיחַ הֵם יוֹשְׁבִים וּמְחַכִּים
שֶׁיָּשׁוּב אֲלֵיהֶם בְּכֶתֶר הַתּוֹרָה?.. —
נַפְתּוּלֵי לֶב־נַעַר מִי יֵדַע יָדֹעַ?
אַךְ תָּמִיד בַּעֲבֹר יִרְאֵי אֵל עַל הַיְשִׁיבָה,
וְהִטּוּ אֶת אָזְנָם וְעָמְדוּ לִשְׁמֹעַ
אֶת קוֹלוֹ הַנֹּקֵב, זִמְרָתוֹ הַמְּדִיבָה,
יַעַמְדוּ הַזְּקֵנִים, יַשְׂגִּיאוּ פָּעֳלוֹ
וּתְפִלָּה חֲרִישִׁית מִלֵּב יִתְפַּלֵּלוּ:
„אַשְׁרֵי הַבֵּן שֶׁבַּתּוֹרָה עֲמָלוֹ,
וְאַשְׁרֵי הָאָבוֹת כָּמֹהוּ גִּדֵּלוּ...״

תְּנוּעָה בִּמְקוֹם שְׁוָא.

א) כְּשֵׁם שֶׁלֹּא יָבֹאוּ שְׁנֵי שְׁוָאִים נָעִים בְּרֹאשׁ הַמִּלָּה, מִפְּנֵי קֹשִׁי הַמִּבְטָא, כַּךְ לֹא יָבֹאוּ שְׁנֵי שְׁוָאִים נָחִים בְּסוֹף הַמִּלָּה. אֶלָּא אִם כֵּן הָאוֹת הָאַחֲרוֹנָה חֲזָקָה מִן הַקּוֹדֶמֶת לָהּ, הַיְנוּ, מֵאוֹתִיּוֹת „תֵּ ט כַּ ד ק״: שַׁמְתְּ, גֵּפְטְ, יֵבְךְּ, יֵרְדְּ, יַשְׁקְ (וּרְאֵה לְמַעְלָה צַד 146 דִּין הַבָּרָה מְמֻלָּאָה); אֲבָל בְּאוֹתִיּוֹת אֲחֵרוֹת יֵהָפֵךְ הַשְּׁוָא הָרִאשׁוֹן לְסֶגּוֹל, כְּמוֹ: יִפֶן, יִגֶל (תַּחַת יִפְןְ, יִגְלְ, הַמְקֻצָּרוֹת מִן יִפְנֶה, יִגְלֶה. וְיוֹצֵא מִן הַכְּלָל: וַיֵּשְׁבְּ [=יִשְׁבֶּה].

הֶעָרָה: כֵּן גַּם הַשֵּׁמוֹת גֶּבֶר, כֶּסֶף, עֶבֶד, מָוֶת וְדוֹמֵיהֶם–תַּחַת גַּבְרְ, כַּסְפְּ, עַבְדְּ, מָוְתְ, הַמְקֻצָּרוֹת מִן גַּבְרָה, כַּסְפָּה, עַבְדָּה, מָוְתָה [וְכֵן הֵם בָּאִים בַּאֲרָמִית וּבְאָלֶף בְּסוֹפָם]. וְכֵן בְּבִנְיְנֵי הַפֹּעַל אֲכַלְתֶּם [=אֲכַלְתְּמוּ], שְׁמַרְתֶּךְ [=שְׁמַרְתְּכִי].

וּכְחַכֵּי מָשִׁיחַ – כמו שמחכים לביאת המשיח. – נַפְתּוּלֵי לֵב נַעַ – סהר מחשבותיו. – הַמְּדִיבָה – המעציבה. – יַשְׂגִּיאוּ – יגדילו, יהללו מאד.

ב) אִם אַחַת הָאוֹתִיּוֹת הַשְּׁוָאִיּוֹת הִיא מֵאוֹתִיּוֹת ה'ח'ע' יֵהָפֵךְ הַשְּׁוָא הָרִאשׁוֹן לְפַתָּח: יִמַח תַּחַת יִמְח [= יִמְחֶה], יַהַם [= יַהְםְ–יַהֲםֶה], תְּבַה [= תִּבְהְ–תִּבְהֶה], שָׁבַחְתְּ [= שָׁבַחְתְּ], יַעַל [= יַעְלְ–יַעֲלֶה], יִשַׁע [= יִשְׁעְ–יִשְׁעֶה].

הֶעָרָה א): אִם הָאוֹת הַשְּׁנִיָּה מֵאוֹתִיּוֹת ה'ח'ע', יִשְׁתַּנֶּה הַסָּגוֹל לְפַתָּח, וְהַחִירֶק שֶׁלְּפָנָיו לֹא יִשְׁתַּנֶּה: יִמַח, יִשַׁע; אֲבָל אִם הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה הִיא מֵאוֹתִיּוֹת ה'ח'ע' יִשְׁתַּנֶּה גַּם הַחִירֶק לְפַתָּח: יַעַל, יַהַם. וְיוֹצֵא מִן הַכְּלָל: וַיִּחַד [=יַחְדֶּה–יִשְׂמַח], וַיִּחַן [=יַחֲנֶה], וַיִּחַר [=יֶחֱרֶה].

הֶעָרָה ב): חִלּוּף הַסֶּגוֹל בְּפַתָּח נוֹהֵג גַּם בִּשְׁמוֹת מְקֻצָּרִים: שֶׁבַע [=שִׁבְעָה], תֵּשַׁע [=תִּשְׁעָה], נַהַם [=נַהֲמָה], נַחַל [=נַחֲלָה], מַעַל [=מַעֲלָה], נַעַר, נַעַל וְכַדּוֹמֶה.

ג) אִם אַחַת מִן הָאוֹתִיּוֹת הַשְּׁוָאִיּוֹת הִיא אוֹת יוּד, מִשְׁתַּנֶּה הַשְּׁוָא הָרִאשׁוֹן לְחִירֶק: יְהִי, יְחִי [=יִהְיְ, יִחְיְ – יִהְיֶה, יִחְיֶה], שְׁבִי, בְּכִי [=שִׁבְיָה, בִּכְיָה]*); לַיִל [= לַיְלָה] בָּנַיִךְ [= בָּנַיְכִי], בַּיִת [=בַּיְתָה]. וְכֵן גַּם כָּל הַשֵּׁמוֹת שֶׁסּוֹפָם ־ַיִם: יְרוּשָׁלַיִם, מַחֲנַיִם וְכַדּוֹמֶה, שֶׁהֵם מְקֻצָּרִים מִן הַתְּמוּנָה הָעַתִּיקָה: יְרוּשָׁלַיְמָה, מַחֲנַיְמָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת כָּעֵת לְהוֹרָאַת יַחַס שֶׁאֵלָיו.

ד) אִם הָאוֹת הָאַחֲרוֹנָה הִיא וָו, יֵהָפֵךְ לְשׁוּרוּק: יִשְׁתַּחוּ [= יִשְׁתַּחֲוְ–יִשְׁתַּחֲוֶה], וְכֵן גַּם הַשֵּׁמוֹת אָחוּ, שָׁחוּ, תֹּהוּ, בֹּהוּ, הַמְקֻצָּרִים מִן אָחְוֶה, שָׁחְוֶה, תָּהְוֶה, בָּהְוֶה. כָּל הַתְּנוּעוֹת הַלָּלוּ, הַבָּאוֹת בִּמְקוֹם הַשְּׁוָא הַשֵּׁנִי נִקְרָאוֹת תְּנוּעוֹת נוֹסָפוֹת.

הֶעָרָה א): הַתְּנוּעָה שֶׁלִּפְנֵי הַתְּנוּעָה הַנּוֹסֶפֶת, הַסֶּגוֹל, מִשְׁתַּנֶּה לִפְעָמִים לְסֶגוֹל: אֶרֶז תַּחַת אַרֶז, מִן אַרְזָה, יֶגֶל [= יַגְל–יַגְלֶה], עֶבֶד [= עֶבֶד – עַבְדָּה]. וְיֵשׁ שֶׁהִיא נֶהְפֶּכֶת לְמֻרְכֶּבֶת:

*) וּבִתְמוּנָה מְקֻצָּרָה בְּיוֹתֵר: יְהִי, יְחִי, שְׁבִי, בְּכִי

הַחִירֶק-לְצֵירֶה: תֵּפֶן, תֵּשַׁע, סֵפֶר, תַּחַת תְּפֶן [=תִּפְנָה], תְּשַׁע [= תִּשְׁעָה], סְפֶר [= סִפְרָה]; הַקָּמָץ וְהַקִּבּוּץ - לְחוֹלָם: תֹּפֶת [= תָּפְתֶּה], חֹרֶב [= חָרְבָּה]; עֹנִי [= עָנְיָה], חֹפֶשׁ [= חָפְשָׁה], קֹמֶץ [= קָמְצָה]. וְיֵשׁ שֶׁתִּשְׁתַּנֶּה הַתְּנוּעָה בְּמִלָּה אַחַת בִּשְׁנֵי אֳפָנִים: נֵדֶר גַּם נֵדֶר שֶׂכֶל-שֵׂכֶל, זֶכֶר-זֵכֶר. בִּנְטִיַּת הַמִּלָּה תִּפֹּל הַתְּנוּעָה הַנּוֹסֶפֶת וְהַתְּנוּעָה הָעִקָּרִית שֶׁלְּפָנֶיהָ תָּשׁוּב לִמְקוֹמָהּ: עַבְדִּי, אַרְזוֹ, סִפְרִי, שִׁבְיוֹ, עָנְיָם, חָפְשִׁי, קָמְצִי.

הֶעָרָה ב): הַתְּנוּעָה הַנּוֹסֶפֶת מְרַפָּה אוֹתִיּוֹת ב ג ד כ פ ת שֶׁאַחֲרֶיהָ: חָרְבָּה - חֹרֶב, אָרְכָּה - אֹרֶךְ, כַּסְפָּה - כֶּסֶף וְכַדּוֹמֶה; וְיוֹצֵא מִן הַכְּלָל: נַיְחַךְ. וּבִנְטִיָּה, כְּשֶׁתִּפֹּל הַתְּנוּעָה הַנּוֹסֶפֶת, יָשׁוּב הַדָּגֵשׁ הַקַּל לִמְקוֹמוֹ - חָרְבִּי, אָרְכּוֹ, כַּסְפָּם.

שְׁאֵלוֹת: מָתַי בָּאָה הַתְּנוּעָה הַנּוֹסֶפֶת? - אֵילוּ הֵן הַתְּנוּעוֹת הַנּוֹסָפוֹת? - אֵיזֶה שִׁנּוּי בָּא בַּתְּנוּעָה שֶׁלִּפְנֵי הַנּוֹסֶפֶת? - מָתַי נוֹפֶלֶת הַתְּנוּעָה הַנּוֹסֶפֶת?

מִגְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל.

א. רַבִּי שְׁמוּאֵל הַנָּגִיד.

רבי שמואל, הנקרא בערבית אִבְּן נַגְדִּילָה, היה חכם גדול בתורת ישראל ובכל המדעים, ומליץ מְהֻלָּל בשפה העברית והערבית. הוא ישב בעיר מַלַּגָּה אשר בִּסְפָרַד. שם פתח לו חנות בְּשָׂמִים קטנה והתפרנס ממנה בדֹחַק גדול; אך גם בְּעָנְיוֹ הגה תמיד בתורה ובחכמה.

וחנותו הקטנה של רבי שמואל עמדה בקרבת היכלו של הוִיזִיר הגדול –שר השרים– אִבְּן אַלְעָרִיף. פעם באה אליו שפחת הויזיר ובקשה ממנו לַעֲרֹךְ בִּשְׁמָהּ מכתב לאדוניה, אשר היה אז בִּגְרַנַּדָּה, ורבי שמואל מִלֵּא את בקשתה. כשקבל השר את המכתב התפלא על צחות לשונו ועל יְפִי כְּתָבוֹ; ובשובו אל היכלו בְּמַלַּגָּה נודע לו מפי המשרתת, כי חנוני עני, והוא איש יהודי,

כתב את המכתב. אז קרא השר אליו את רבי שמואל, ומה השתומם לראות, כי היהודי העני הזה אינו רק סופר מהיר בשפת עֲרָב, כי גם הכם גדול בכל דבר הכמה וְיודע הליכות המדינה ומשפטיה. אז לקח השר את רבי שמואל אל היכלו אשר בגרנדה ויהי לו למזכיר וליועץ. ומיום ליום גדל כבודו בעיני הויזיר, כי ראה את הכמתו הנפלאה בַּהֲלִיכוֹת המדינה וכל דבריו היו לו כדברי הָאוּרִים. ועל פיו הצליח הויזיר בכל דרכיו ויגדל כבודו בעיני המלך.

כעבור שנים מספר חלה אֶבֶּן אלריף וַיֵּאָנַשׁ. והמלך בא לבקרו; ובראותו, כי יועצו הנפלא הולך למות, התעצב המלך אל לבו מאד; כי מלחמות רבות סבבוהו בימים ההם מחוץ, ומהומות ומבוכות קמו בְּעִנְיְנֵי המדינה פנימה. ויאמר המלך באנחה: על מי תעזבני, ידידי הטוב? הנה רבים קמים עלי עתה ואין לי איש אשר יַנְחֵנִי בעצתו הטובה כמוך. אך הויזיר הגדול הרגיע את רוח המלך ויאמר לו: אדוני ומלכי! הַרְשֵׁנִי נא לגלות לך סוד כמוס עמדי, אשר יהיה לך לנחומים בעת צרה זאת; דע לך, כי כל הימים אשר עמדתי על משמרתי לפניך, רק שֵׁם ויזיר נקרא עלי, ואולם הויזיר־היועץ האמתי היה מזכירי היהודי שמואל; הוא היה המנהל את כל עניני המדינה. ועתה אם על המלך טוב, יוציא נא פְּקֻדָּה לְאַשֵּׁר וּלְקַיֵּם את היהודי הזה על המשמרת הגבוהה, שהוא עומד עליה בפֹּעַל זה עשר שנים.

הויזיר הגדול אבן־אלריף מת, והמלך הפקיד את רבי שמואל לויזיר גדול, משנה למלך. וההנוני העני ממלגה היה למושל כביר בארץ גרנדה. ולא נִחַם המלך אף רגע על אשר הפקיד איש יהודי לשר־השרים בארצו, כי אמנם הגדיל אֶבֶּן נגדילה לעשות לטובת העם והארץ שעמד בראשם. המדינה פרחה ותעל מעלה, מעלה; המסחר וַחֲרֹשֶׁת־הַמַּעֲשֶׂה פרצו מאד ויושבי גרנדה עשו הון ועֹשֶׁר.

ולא רק שר גדול היה רבי שמואל הנגיד, כי גם רב גדול וראש מורי התורה היה בדורו, וילמד לבני עמו את הליכות התלמוד; ומארצות רחוקות וקרובות שלחו אליו שאלות בדיני התורה והוא ענה לשואליו בחכמה רבה.

הוא היה גם מליץ ומשורר בשפה העברית: חבר שירי תהלה ותפלה בתבנית ספר התהלים, ויקרא לְאֹסֶף־הַשִּׁירִים האלה בשם „בן־תהלים"; גם כתב ספר משלי חכמה ומוסר וקרא לו „בן־משלי".

ברצונו להרבות תורה וחכמה בקרב בני עמו, פזר הרבה כסף למלא את כל מחסורי תלמידי החכמים בישיבות הגדולות אשר בבבל, במצרים ובארץ ישראל. הוא הושיב סופרים תמידים, אשר כתבו תמיד ספרי תורה, נביאים וכתובים, משנה ותלמוד, וישלם להם שכר רב כיד שַׁלִּיט רב וְנָדִיב כמוהו; ואת הספרים נתן במתנה לתלמידים העניים, שאין ידם משגת לקנותם. כי בימים ההם לא נודעה עוד מלאכת הדפוס, וכל הספרים היו נכתבים בידי סופרים מֻמְחִים, ועל כן היה מחירם רב.

וככל אשר השתדל הנגיד להגדיל את כבוד התורה ודורשיה בקרב בני עמו, כן התאמץ להרים את כבוד בני עמו בעיני עם הארץ ולהיטיב את מצבם; כי נתן לחכמי ישראל משרות כבודות במדינה, גם הפקיד מהם שרי צבא בחיל הארץ.

וגדול ואהוב היה רבי שמואל הנגיד לא רק לבני עמו, אלא גם לאזרחים המחמדים; כי היה הויזיר היהודי בעל נפש טובה ונדיבה, עושה חסד לכל, אמיץ לב ואוהב את כל האדם מאין כמוהו, וכרוב כבודו ועשרו כן גדלה עַנְוָתוֹ, ולפיכך עורר רגשי כבוד אליו גם בלבב מְשַׂנְאָיו וּמְקַנְאָיו.

ושונאים ומקנאים לא חסרו לויזיר היהודי, המושל על כל יושבי גרנדה הָעֲרָבִים, ורבים מהם הביעו לו את שנאתם בגלוי; אך רבי שמואל ידע להכניעם לפניו, לא בכח הממשלה שבידו לְעָנְשָׁם כְּרִשְׁעָתָם, כי אם באֹרֶךְ־אפו, באהבתו את השלום ובהרבותו

להיטיב לרעים ולטובים, לאוהבים ולאויבים יחד.

בקרבת היכל המלך ישב ערבי אחד, אשר שָׂנֵא את הויזיר היהודי תכלית שנאה; והיה מדי עבור רבי שמואל על פני ביתו לבא אל היכל המלך, יָצָא הערבי לנגדו בהרפות וגדופים וקללות נמרצות. אך הויזיר לא שם לב אליו ואל קללותיו. שתיקה זו הוסיפה אֹמֶץ בלב הערבי הקנאי הזה, ופעם כְּשֶׁטִּיֵּל המלך עם הויזיר ברחוב העיר ויעברו שניהם על פני בית הערבי ההוא, יצא הערבי ויְחָרְפֵהוּ ויַקללהו לעיני המלך. הויזיר לא ענה דבר, כדרכו, וילך לו הלאה במנוחה. אך המלך התקצף מאד על הָחֻצְפָּה הזאת ויאמר אל רבי שמואל: צַוֵּה ויכרתו לשון הנבל הזה מנ ו ולא יוסיף לפגוע בכבודך.

אבל הויזיר החכם עשה אחרת: שָׁמֹעַ שמע, כי הערבי הזה עני הוא ומר נפש וישלח לו תמיכת כסף ביד נדיבה.

לא ארכו הימים והמלך עבר שנית עם רבי שמואל על פני בית הערבי ההוא; והנה יצא הערבי לקראתו בברכה ותהלה.

– מדוע לא נעשה בו המשפט אשר צויתי? – תָּמַהּ המלך.

– כאשר דבר אדוני המלך כן נעשה לו–ענהו אֶבֶן נגדילד– לשונו הרעה נכרתה מפיו ותחתיה נִתְּנָה לו לשון טובה.

כְּתָבוּ תּוֹלְדוֹת רַבִּי שְׁמוּאֵל הַנָּגִיד, גָּדְלוֹ וּמַעֲשָׂיו לְעַמּוֹ.

ב. רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי.

רבי יהודה הלוי נולד*) בעיר טוֹלֵידָה, אשר בספרד הנוצרית. בימי נעוריו עזב את עיר מולדתו ונסע לספרד הָעֲרָבִית, מקום מושב גדולי חכמי ישראל ומשורריו בעת ההיא. בעיר לוּסֵינָה למד תורה בישיבת גדולי הדור ההיא, רבי יצחק אַלְפַּסִי ותלמידו רבי יוסף אִבֶּן מִיגַשׁ. ובעודו צעיר לימים היה לאחד מגדולי

*) בשנת 1085 למספר אֵירֹפָּה.

חכמי התורה. מלבד למוד התורה שקד על ספרי חכמי עֲרָב וקנה הרבה חכמה ודעת. הוא למד גם את חכמת הרפואה, אשר ממנה מצא את מִחְיָתוֹ.

אולם עוד בימי עלומיו נחה עליו רוח־הקדש, רוח השירה הָאֲמִתִּית, אשר הרימה אותו מעל כל משוררי ישראל בדור ההוא ובדורות רבים הבאים אחריו, ויהי לנעים זמירות ישראל. צליל כנורו של דוד מלך ישראל ומרירות קינתו של ירמיהו הנביא, המקונן על הרבן עמו, היו לִמְזִיגָה אחת בנשמת המשורר הגדול הזה. גורל עמו האמלל, אסונו הגדול, נעגועיו הרבים לארצו הקדושה, צערו הנורא בהוֶה ותקותיו המזהירות לעתיד לבוא–כל אלה מלאו את נשמתו הגדולה והד קולם נשמע בשירתו הנפלאה.

לִבְכּוֹת עֱנוּתֵךְ אֲנִי–תַנִּים;
וְעֵת אֶחְלֹם שִׁיבַת שְׁבוּתֵךְ
אֲנִי – כִּנּוֹר לְשִׁירָיִךְ.

הנה המשורר שופך את נפשו על הַגָּלוּת הַמָּרָה:

יוֹנָה נְשָׂאתָהּ עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים
וְקִנְּנָה בְּחֵיקָךְ תּוֹךְ הַדְרֵי חֲדָרִים,
לָמָּה נְטַשְׁתָּהּ נוֹדְדָה בַּיְעָרִים.
וּמִכָּל עֲבָרִים פּוֹרְשֵׂי מִכְמָרִים,
יְסִיתוּהָ זָרִים בֵּאלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִיא–בַּמִּסְתָּרִים תִּבְכֶּה לְבַעַל נְעוּרִים,
וְתִשָּׂא אִישׁוֹן לְאִישָׁהּ הָרִאשׁוֹן –
לָמָּה תַעֲזֹב נַפְשִׁי לִשְׁאוֹל
וְאֵדְעָה, כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל.

רואה המשורר את אומתו, הנתונה ככבשה בין שבעים זאבים, זוכר היא את גדלה ועזוזה לפנים בארצה ואת עָנְיָהּ ושפלותה בַּנֵּכָר, ונפשו תשתפך בקינתו המרה:

אֵיךְ יֶעֱרַב לִי אֱכֹל וּשְׁתוֹת, בְּעֵת אֶחֱזֶה
כִּי יִסְחֲבוּ הַכְּלָבִים אֶת כְּפִירָיִךְ?
אוֹ אֵיךְ מְאוֹר יוֹם יְהִי מָתוֹק לְעֵינַי, בְּעוֹד
אֶרְאֶה בְּפִי עוֹרְבִים פִּגְרֵי נְשָׁרָיִךְ?..

ונפש המשורר מלאה אהבה וגעגועים לארץ הקדש, ערש הנבואה והשירה העברית, ארץ גָּדְלֵנוּ בעבר ותקותנו בעתיד:

מִי יִתְּנֵנִי מְשׁוֹטֵט בַּמְּקוֹמוֹת, אֲשֶׁר
נִגְלוּ אֱלֹהִים לְחוֹזַיִךְ וְצִירָיִךְ!
אֶפֹּל לְאַפִּי עֲלֵי אַרְצֵךְ וְאֶרְצֶה אֲבָ־
נַיִךְ מְאֹד וַאֲחוֹנֵן אֶת עֲפָרָיִךְ...
חַיֵּי נְשָׁמוֹת אֲוִיר אַרְצֵךְ וּמִמָּר דְּרוֹר
אַבְקַת עֲפָרֵךְ וְנֹפֶת צוּף—נְהָרָיִךְ.
יִנְעַם לְנַפְשִׁי הֲלֹךְ עָרֹם וְיָחֵף עֲלֵי
חָרְבוֹת שְׁמָמָה, אֲשֶׁר הָיוּ דְבִירָיִךְ...

וגעגועיו הרבים לארץ ישראל לא הרפו ממנו אף רגע. תשוקתו העזה לראות בעיניו את ערש עמו בערה בו כאש, ולא ידע מנוחה בלבו, עד אשר עזב את ארץ ספרד ואת כל אוהביו ורעיו ואת תלמידיו האהובים, את בתו היחידה ואת נכדו האחד, אשר אהב בכל לב, ויצא לדרכו לנסוע לארץ ישראל, והוא אז כבן ששים שנה.

ובימים ההם לא היו עוד אניות קיטור כבימים האלה, והנסיעה בים היתה מְסֻכָּנָה מאד, אך רבי יהודה שם נפשו בכפו וישב באניה לעבור ארחות ימים עד בואו אל ארץ אבותיו.

בדרך קמה רוח סערה וְגַלֵּי זַעַף טִלְטְלוּ את האניה בחזקה, ועוד מעט והורידוה תהומות; אימת מות נפלה על כל הנוסעים, אך רבי יהודה היה שמח: הן הולך הוא אל ציון משאת נפשו—

וְיָם יִזְעַף – וְנַפְשִׁי תַּעֲלֹז,
כִּי אֱלֵי מִקְדַּשׁ אֱלֹהֶיהָ הִיא קְרֵבָה.

את מחזה הים הסוער תֵּאֵר המשורר בשירו היפה:

הָמוּ גַלִּים   בְּרוּץ גַּלְגַּלִּים   כְּעָבִים קַלִּים   עַל פְּנֵי הַיָּם;
קָדְרוּ שָׁמָיו   וַיֶּחְמְרוּ מֵימָיו   וְעָלוּ תְהוֹמָיו   וְנָשְׂאוּ דָּכְיָם;
וְסִיר יַרְתִּיחַ   וְקוֹל יַצְרִיחַ   וְאֵין מַשְׁבִּיחַ   לַהֲמוֹן קָשְׁיָם. –
וְהָאֳנִי חוֹלָה,   יוֹרְדָה וְעוֹלָה   וְעַיִן תּוֹלָה   לְחוֹבְלִים אַיָּם.–

בכל עיר, אשר עבר בה רבי יהודה, קבלו את פניו בכבוד גדול, כי שמו הטוב נשמע למרחוק. באלכסנדריה של מצרים הפצירו בו אוהביו ומכבדיו הרבים לשבת עמהם, והוא היה עָיֵף מאד מעמל הדרך וישב שם חדשים אחדים. אחר כך נפרד מידידיו ומכבדיו ויעל אל הארץ הקדושה, אשר נכספה נפשו אליה.

בימים ההם היתה ארץ ישראל בידי הנוצרים, נוסעי הַצְּלָב, אשר לקחו את הארץ מידי הערבים הַמֻּשְׁלְמִים, ולא נתנו לאיש יהודי לשבת בירושלים. מה קרה לרבי יהודה בארץ ישראל? מתי בא שמה? ומתי השיב את רוחו הטהור אל האלהים – לא ידוע לנו.

אגדה מספרת לנו, כי בבוא רבי יהודה אל עיר הקדש וראה מרחוק את חרבות המקדש, קרע את בגדיו ויפול ארצה וישק את עֲפַר הקדש וירטיבנה בדמעותיו; אז קרא המשורר את קינתו הגדולה:

צִיּוֹן, הֲלֹא תִשְׁאֲלִי לִשְׁלוֹם אֲסִירָיִךְ!

באותה שעה עבר שם פָּרָשׁ אחד, ובראותו את המשורר היהודי משתטח לארץ ובוכה, עבר עליו וירמסהו בפרסות סוסו האביר...

כה השתפכה נפש המשורר בחיק אדמת הקדש, אשר שאפה אליה תמיד, כאשר נבא באחת מקינותיו:

אֶבְחַר לְנַפְשִׁי לְהִשְׁתַּפֵּךְ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר
רוּחַ אֱלֹהִים שְׁפוּכָה עַל בְּחִירָיִךְ...

רבי יהודה הלוי חבר גם את „סֵפֶר הַכּוּזָרִי"; בספר הזה הראה המשורר את מעלת עם ישראל ותורתו וארץ קדשו; כי אלהי עולם בחר בעם ישראל להיות לו לעם סגולה, אשר ישמור את תורתו ויהיה לאור גוים. ואמנם עלה עם ישראל במעלות הדעת ואהבת הטוב והחסד, בעת שכל העמים היו עוד פראים ופורעי מוסר. תורת ישראל, תורת האהבה והצדק, קראה לכל המין האנושי: וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ! וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר! צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף! ישראל היה בין העמים הקדמונים כמו הלב בין שאר אֵבְרֵי הגוף, כי ממנו יצאו תורת חיים ואור האמת לכל העמים. אמנם כל הגוים יושבים שְׁלֵוִים גוי גוי בארצו, ועם ישראל מפוזר ומפורד ונתון לבז וְלִמְשִׁסָּה; אך היסורים שהוא סובל לפי שעה יהיו לו לכבוד ולתפארת, כי יודע הוא למסור את נפשו בעד האמת הָאֱלֹהִית, שהוא מחזיק בה בכל עוז.

את „ספר הכוזרי" כתב רבי יהודה ערבית וְתֻרְגַּם אחרי כן לעברית על ידי החכם יהודה אִבֶּן תִּבּוֹן.

באור: עֱנוּתֵךְ – עָנְיֵךְ, צערך. – תַּנִּים – מין שועל, הַמְיַלֵּל תמיד בלילות. – שִׁיבַת שְׁבוּתֵךְ – כי תשובי מן השביה, הגלות, לארצך. – יוֹנָה... תאר לעם ישראל. – לְבַעַל נְעוּרִים – לאלהיה; – וְתִשָּׂא אִישׁוֹן – תשא עין בתחנונים. – צִירַיִךְ – נביאיך. – אֲחוֹנֵן – אאהב, אנשק. – מָר דְּרוֹר – מין בֹּשֶׂם יקר. – נֹפֶת צוּף – נְהָרָיִךְ – מימי נהריך הם כדבש למתוק. – דְּבִירָיִךְ – היכליך. – יָחְמְרוּ – ירעשו. – דָּכְיָם – גליהם. – וְסִיר יַרְתִּיחַ – הים רותח כסיר. – מַשְׁבִּיחַ – משקיט. – חוֹלָה – חלשה, רועדת. – וַעַיִן תּוֹלָה... – הנוסעים תולים עיניהם בפחד אל החובלים מנהלי האניה. – לִשְׁלוֹם אֲסִירַיִךְ – לשלום בניך האסירים בגלות. –

הערה: המורה מציע לתלמידים לכתב תולדות המשורר הגדול, חייו, תֹּכֶן שירתו, געגועיו לארץ הקדש, נסיעתו לארץ ישראל ומיתתו האגדית. –

מְקוֹם הַנְּגִינָה. הַמֶּתֶג.

א) כָּל מִלָּה הַבָּאָה בִּתְמוּנָתָהּ הַמְּקוֹרִית, כְּלוֹמַר, בְּלִי נְטִיָּה–נְגִינָתָהּ תָּמִיד מִלְּרָע: כָּתֹב מִכְתָּב, הָכָם גָּדוֹל.

ב) כְּשֵׁם שֶׁלֹּא תָבֹא הַנְּגִינָה בְּאוֹת שְׁוָאִית, כַּךְ לֹא תָבֹא גַּם עַל תְּנוּעָה הַבָּאָה בִּמְקוֹם שְׁוָא, וּלְפִיכָךְ בַּמִּלִּים: עֶבֶד, כֶּסֶף, נַעַל, לַיִל, שֶׁבִי, בָּנַיִךְ, אָחוּ וְכַדּוֹמֶה, שֶׁתְּנוּעָתָן הָאַחֲרוֹנָה נוֹסֶפֶת–נְגִינָתָן מִלְּעֵיל. כֵּן גַּם הַמִּלִּים: רוּחַ, לוּחַ, נֹעַ, שָׁלוּחַ, שֶׁבְּסוֹפָן פַּתָּח גְּנוּבָה, הַבָּאָה גַּם הִיא בִּמְקוֹם שְׁוָא: [= רוּח, לוּח, נוּע–קוּם, רוּם; שָׁלוּח–שָׁמוּר]–נְגִינָתָן מִלְּעֵיל.

ג) הַפְּעָלִים בְּכָל שִׁנּוּיֵיהֶם וּנְטִיּוֹתֵיהֶם נְגִינָתָם תָּמִיד עַל הַתְּנוּעָה הַשָּׁרָשִׁית, הַבָּאָה בַּשְּׁלִישִׁיִּים וּבְפָעֳלֵי ל״ה בְּעַיִן הַפֹּעַל. תְּנוּעָה שָׁרָשִׁית זוֹ אָנוּ מוֹצְאִים תָּמִיד בְּצִוּוּי קַל: שְׁמֹר; וּבִנְטִיָּה–שָׁמַרְתִּי, שָׁמַרְנוּ; אֶשְׁמֹר, תִּשְׁמֹרְנָה; נִשְׁמַרְתָּ, אֶשָּׁמֵר, הִשָּׁמֵר, הִשְׁתַּמַּרְנוּ, אֶשְׁתַּמֵּר; בְּכָל אֵלֶּה בָּאָה הַנְּגִינָה עַל הַמ׳, שֶׁבָּהּ הַתְּנוּעָה הַשָּׁרָשִׁית.

ד) כֵּן גַּם בְּפָעֳלֵי ל״ה בָּאָה הַנְּגִינָה עַל הַתְּנוּעָה הַשָּׁרָשִׁית שֶׁבְּעַיִן הַפֹּעַל: קָנִיתִי, קָנִינוּ, אֶקְנֶה, תִּקְנֶינָה; נִקְנֵיתִי, נִקְנִינוּ, אֶקָּנֶה, תִּקָּנֶינָה, בְּכָל אֵלֶּה הַנְּגִינָה עַל הַנּוּן שֶׁבָּהּ הַתְּנוּעָה הַיְסוֹדִית הַנִּמְצֵאת בְּצִוּוּי: קְנֵה.

ה) בְּפָעֳלֵי ע״ו וע״ע (כְּפוּלִים) בָּאָה הַתְּנוּעָה הַשָּׁרָשִׁית עַל פֵּא הַפֹּעַל: קוּם! סֹב! וּבִנְטִיָּה: קַמְתִּי, קָמוּ, אָקוּם, תָּקֹמְנָה; סַבּוּ, יָסֹבּוּ; נָסַבּוּ, יִסַּבּוּ; הֲסִבּוּ, יָסֵבּוּ.

ו) וְיוֹצֵא מִן הַכְּלָל הַזֶּה: 1) אִם הַתְּנוּעָה הַשָּׁרָשִׁית נֶהֶפְכָה

לִשְׁוָא, שֶׁאָז יוֹרֶדֶת הַנְּגִינָה אֶל לָמֶד הַפֹּעַל: שָׁמְרָה, קָנְתָה, יִכְתְּבוּ (וּבְהֶפְסֵק: שָׁמָרָה, קָנָתָה, יִכְתֹּבוּ). 2) כְּשֶׁהַמִּלָּה נִגְמֶרֶת בְּאוֹת ם אוֹ ן, שֶׁאָז בָּאָה הַנְּגִינָה מִלְּרַע: שְׁמַרְתֶּם, קְנִיתֶן, יְקוּמוּן, תִּדְבָּקִין. 3) אִם הַתְּנוּעָה הַשָּׁרְשִׁית הִיא הַשְּׁלִישִׁית שֶׁלִּפְנֵי הָאַחֲרוֹנָה, שֶׁאָז יוֹרֶדֶת הַנְּגִינָה לַהֲבָרָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ: סַבּוֹתִי, תְּסֻבֶּינָה (סֹב), תְּקוּמֶינָה, הֲקִימוֹתִי, תְּקִימֶינָה (קוּם), בִּשְׁבִיל שֶׁהַנְּגִינָה בָּאָה בְּעִבְרִית רַק בְּאַחַת מִשְׁתֵּי הַהֲבָרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת.

הֶעָרָה: בְּבִנּוּיֵי נִסְתָּרִים-וֹת לְפֹעַל נִסְתֶּרֶת: שְׁמָרַתְהֶן, כְּלָהַם, כְּלָהַן וְכַדּוֹמֶה בָּאָה הַנְּגִינָה מִלְעֵיל, אַף עַל פִּי שֶׁבְּסוֹפָם ם ן, מִפְּנֵי שֶׁהַפַּתָּח שֶׁלִּפְנֵיהֶן הוּא בִּמְקוֹם שְׁוָא; וּתְמוּנָתָם הָעַתִּיקָה הָיְתָה שְׁמָרַתְמוֹ, כְּלָהֵמוֹ, כְּלָהֵנָּה; כֵּן הַצִּוּוּי הַמְקֻצָּר: שְׁמַעַן- תַּחַת שְׁמַעְנָה.

ז) הַשֵּׁמוֹת וְהַמִּלִּים בִּנְטִיָּתָם נְגִינָתָם בָּאוֹת הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל הַמִּלָּה הַבָּאָה בִּנְטִיָּה: דָּבָר – דְּבָרִי, דְּבָרוֹ, אוֹ דְּבָרֵהוּ, נֶגֶד–נֶגְדִּי; מָקוֹם–מְקוֹמִי, מְקוֹמוֹת; וּמִן מְקוֹמוֹת– מְקוֹמוֹתַי, מְקוֹמוֹתֶיךָ. בְּשֵׁמוֹת מִמִּין נְקֵבָה, שֶׁסּוֹפָם ־ָה נֶחְשֶׁבֶת הַת' הַבָּאָה בִּמְקוֹם הַהֵא לְאוֹת הָאַחֲרוֹנָה: מִנְחָה–מִנְחָתִי, מִנְחָתוֹ, מִנְחָתָם.

הֶעָרָה: אִם הָאוֹת הָאַחֲרוֹנָה הִיא שְׁוָאִית יוֹרֶדֶת הַנְּגִינָה לָאוֹת שֶׁאַחֲרֶיהָ: מְקוֹמְךָ, דְּבָרְךָ, (וּבְהֶפְסֵק: מְקוֹמֶךָ, דְּבָרֶךָ). מִנְחָתְךָ (מִנְחָתֶךָ). כֵּן גַּם בְּהוֹסָפַת ־כֶם, ־כֶן, ־הֶם, ־הֶן, דְּבַרְכֶם, דְּבַרְכֶן, מְקוֹמוֹתֵיהֶם, מְקוֹמוֹתֵיהֶן.

ח) גַּם בְּבִנּוּיֵי הַפְּעָלִים בָּאָה הַנְּגִינָה עַל הָאוֹת הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל הַפֹּעַל הַבָּא בְּבִנּוּי: שָׁמַרְתִּי–שְׁמַרְתִּיךָ, שָׁמַר–שְׁמָרָם.

יִשְׁמֹר – יִשְׁמְרֵנִי, יִשְׁמָרְךָ, וּבִשְׁבִיל הַשְּׁוָא, וּבְהַפְסֵק: יִשְׁמְרֶךָּ), יִשְׁמָרְכֶם־ן. אֲבָל הַתּ׳ הַבָּאָה בְּכִנּוּיִם, בִּמְקוֹם הַהֵא שֶׁל סִמַּן הַנְּקֵבָה, נֶחְשֶׁבֶת לְנוֹסֶפֶת (לֹא כְמוֹ בִשְׁמוֹת) וְהַנְּגִינָה בָּאָה לְפָנֶיהָ: שָׁמְרָה – שְׁמָרַתְנִי, שְׁמָרָתֶךָּ; אָכְלָה – אֲכָלַתְהוּ; רָאֲתָה – רָאַתְךָ, רָאָתֶךָּ; שָׂמָה – שָׂמַתְנִי; יָלְדָה – יְלָדַתְךָ, וְכֵן כֻּלָּם.

הֶעָרָה: כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲמוּרִים עַל מְקוֹם הַנְּגִינָה, כְּלוֹמַר, אֵיזוֹ הֲבָרָה עָלֵינוּ לְהַטְעִים בַּהֲרָמַת קוֹלֵנוּ. אֲבָל בְּכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ יֵשׁ נְגִינוֹת שׁוֹנוֹת בִּתְמוּנָתָן, הַמְשַׁמְּשׁוֹת לְסִמָּנֵי הַחִבּוּר וְהַהַפְסָקָה בֵּין הַמִּלִּים שֶׁבַּמִּשְׁפָּט; וּלְפִיכָךְ קוֹרְאִים אֶת הַנְּגִינוֹת בְּשֵׁם טְעָמִים, שֶׁהֵם מַטְעִימִים אֶת הַקְּרִיאָה עַל פִּי הָעִנְיָן. בְּסִפְרוּתֵנוּ הַחֲדָשָׁה מְשַׁמְּשִׁים לָנוּ סִמָּנֵי הַהַפְסָקָה הַנּוֹהֲגִים בְּכָל לְשׁוֹנוֹת אֵירֹפָּה וְהֵם: פְּסִיק (.), מֵרְכָא (,), נְקֻדָּה וּמֵרְכָא (;), קַו (–), נְקֻדָּתַיִם (:), גֵּרְשַׁיִם („ ”), שֶׁיְּבֹאֲרוּ לְהַלָּן.

ט) מִלְּבַד הַנְּגִינָה, הַבָּאָה לְהַטְעִים אֶת הַהֲבָרָה הָעִקָּרִית שֶׁבַּמִּלָּה, בָּא בְּכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ גַּם מֶתֶג, וְהוּא קַו קָטָן (ְ) הַבָּא גַּם הוּא לְהַטְעִים מְעַט אֶת הַהֲבָרָה, שֶׁהוּא בָּא תַּחְתֶּיהָ, וְהוּא כְּמוֹ חֲצִי־נְגִינָה. הַמֶּתֶג בָּא א): בַּהֲבָרָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁלִּפְנֵי הַנְּגִינָה: אָנֹכִי, הָאָדָם; ב): לִפְנֵי שְׁוָא נָע (הַמִּתְבַּטֵּא כַּחֲצִי סֶגּוֹל): שִׁירְךָ, נַחֲלָתְךָ; ג): בַּהֲבָרָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁלִּפְנֵי הַמֶּתֶג: בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם. וְכָל כַּךְ לָמָּה? בִּשְׁבִיל שֶׁגַּם אֶת הַהֲבָרוֹת מְחֻסְּרֵי הַנְּגִינָה אֵין אָנוּ מְבַטְּאִים בְּקוֹל נָמוּךְ אֶחָד, אֶלָּא הַקּוֹל עוֹלֶה וְיוֹרֵד חֲלִיפוֹת: אוֹהֲבֶיךָ יוֹכִיחוּךָ; שׂוֹנְאֶיךָ, יַחֲנִיפוּךָ. הַמֶּתֶג בָּא רַק בַּהֲבָרָה פְּתוּחָה; בַּהֲבָרָה סְגוּרָה בִּשְׁוָא נָח אוֹ בְדָגֵשׁ חָזָק לֹא יָבֹא מֶתֶג (מִפְּנֵי שֶׁהֲבָרָה סְגוּרָה מֻטְעֶמֶת כְּבָר מֵאֵלֶיהָ). וּכְשֶׁהַהֲבָרָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁלִּפְנֵי הַנְּגִינָה סְגוּרָה, נִדְחֶה הַמֶּתֶג לְאָחוֹר, לָרְבִיעִית: הָאַרְבָּעִים,

אוֹ לַחֲמִישִׁית: מֵהַתַּחְתּוֹנוֹת, וְאִם כֻּלָּן סְגוּרוֹת–אֵין כָּל מֶתֶג: הַמַּשְׂכִּילִים. הַנִּצָּנִים.

שְׁאֵלוֹת: אֵיֵה בָּאָה הַנְּגִינָה בְּמִלָּה בְּלִי נְטִיָּה? – עַל אֵיזוֹ הֲבָרָה אֵין הַנְּגִינָה בָּאָה? – מָתַי בָּאָה הַנְּגִינָה מִלְעֵיל גַּם בְּמִלִּים בְּלִי נְטִיָּה? – אַיֵּה בָּאָה הַנְּגִינָה בִּנְטִיּוֹת הַפְּעָלִים? – וְהַיּוֹצֵא מִכְּלָל זֶה? – אַיֵּה בָּאָה הַנְּגִינָה בִּנְטִיּוֹת הַשֵּׁמוֹת? – וְהַיּוֹצֵא מִכְּלָל זֶה? – אַיֵּה בָּאָה הַנְּגִינָה בִּנְטִיַּת כִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים? – מַהוּ הַהֶבְדֵּל בִּנְגִינָה בֵּין כִּנּוּי הַפֹּעַל בְּעָבָר לִנְקֵבָה נִסְתֶּרֶת (=שְׁמָרָהּ) וּבֵין נְטִיַּת שֵׁם נְקֵבָה (=חָכְמָה)? – אֵילוּ נְגִינוֹת יֵשׁ בְּכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ? – אֵילוּ סִמָּנֵי הַפְּסָקָה מְקֻבָּלִים אֶצְלֵנוּ כָּעֵת? – מַהוּ הַמֶּתֶג? – לָמָּה הוּא בָא? – אַיֵּה הוּא בָא? – בְּאֵיזוֹ הֲבָרָה אֵינוֹ בָא? –

ג. רַבֵּנוּ מֹשֶׁה בֶּן־מַיְמוֹן (הָרַמְבַּ"ם).

רַבִּי מַיְמוֹן היה גדול בתורה ובחכמה וַדַּיָּן ומורה לעמו בקוֹרדוֹבָה, אשר בספרד. ולו בן קטן, ושמו משה. ולנער הקטן כשרונות גדולים וסגולות נפלאות מאד: שֵׂכֶל עמוק וחרוץ ודעה צלולה ורֹחַב־לב ונפש טובה ועדינה מאין כמוה; והנפש הטובה הזאת צָמְאָה תמיד לתורה ולחכמה. וכן הָגה הנער בכתבי הקדש והתלמוד והפליא את לב אביו בבינתו הָעֲמֻקָּה ובזכרונו הנפלא. ולא ארכו הימים והנער ידע היטב את כל ספרי התלמוד וספרי הַגְּאוֹנִים, הם החכמים הגדולים, שקמו בישראל אחר חתימת התלמוד. ויהי לאחד מגדולי חכמי התורה בדור ההוא.

וככל אשר הגה בתורה כן שקד על המדעים השונים וילמד את חכמת הַתְּכוּנָה (הכמת מהלך הכוכבים) והחשבון, ידיעות הטבע והרפואה. וכן היה הנער אוצר מלא חכמות וידיעות רבות ושונות.

ואולם לא בחכמתו הגדולה ובשקידתו הנפלאה בלבד הִצְטַיֵּן הנער, כי גם בטֹהַר נפשו, בתום לבבו ובמדותיו הנעלות. לבו היה מלא אהבה לעמו ואלהיו, והתורה היתה כל תענוגיו. הוא

היה עָנָו כהלל הזקן ונוח לכל. לא קצף ולא התגאה ודבורו היה בנחת, כי אהב וכִבֵּד את כל האדם. על כן אמרו עליו: ממשה (בן עמרם) עד משה (בן מימון) לא קם כמשה (בן מימון).

ככה ישב הנער הנפלא בבית אביו ויתענג על למודי התורה והחכמה, אשר אהב בכל נפשו. אך במלֹאת לו שלש עשרה שנה באו עליו צרות רבות ורעות; מהפכה היתה בארץ ומהומת מלחמה קמה בכל מדינת ספרד הערבית, ורבי מימון וביתו היו אנוסים לצאת בגולה ככל אחיו בני עמו.

כעשרים שנה היו נעים ונדים מעיר לעיר ומארץ לארץ למצא להם מנוח. צרות רבות ותלאות נוראות וְאֵימוֹת מות באו עליהם בימי נדודיהם הרבים; אך כל התלאות והנדודים לא הרפו את ידי רבי משה ולא הפילו את רוחו הכביר, אשר שאף תמיד להגדיל תורה ולהוסיף חכמה. בעת ההיא חבר את פֵּרוּשׁוֹ הגדול על ששת סִדְרֵי הַמִּשְׁנָה. בפרושו זה הוא מבאר את טעמי ההלכות בבינה עֲמֻקָּה ובסגנון נפלא; ובסוף כל משנה הוא מביא את פְּסַק הדין הֲלָכָה למעשה. חלק גדול מספרו זה כתב, כשהיה יושב באניה בלב ים סוער וזועף מסביב. ובכל זאת כתובים כל דבריו בנחת, בדעה צלולה ומיושבת, כדברי איש המתענג על רוב שלום. כי היה רוחו כביר כסלע איתן בלב ים, השוחק לכל המשברים והגלים הסוערים ורועשים עליו מסביב.

אחרי נדודים רבים בין משברי ים־זועף, בא רבי מימון וביתו אל חוף עַכּוֹ, אשר בארץ ישראל; ואחרי נוּחָם מעמל הדרך, אמרו לעלות ירושלימה. ובארץ ישראל היו אז מהומות ובלבולים, כי פשטו הנוצרים, נוסעי הַצְּלָב, על הארץ ויקחוה מידי הַטֻּרְקִים הַמֻּשְׁלְמִים (בעלי דת מְחַמַּד), והדרכים היו אז בחזקת סַכָּנָה. אך המה באהבתם את הארץ הקדושה חֵרְפוּ נפשם ויצאו לדרכם; ואחרי תלאות וסכנות רבות במשך שלשה חדשים באו ירושלימה; שם התפללו לפני הכותל המערבי, שָׂרִיד מִהֲמִדָּשׁ

מימי קדם, וישבו שם שלשת ימים. אך הארץ היתה שוממה, ויהודים היו בה מעט; ולא יכול רבי מימון וביתו למצא שם מקום למחיתם, ויעזבו בלב כואב את אדמת הקדש וירדו מצרימה, היא ארץ ההשכלה והחפש בימים ההם.

ולרבי משה מלאו אז שלש ושלשים שנה.

* *

*

ובימים ההם ישבו במצרים יהודים רבים וְעֵדוֹת גדולות ונכבדות להם בערי הארץ. וּשֵׁמַע תורתו וחכמתו של רבי משה הגיע עד ראשי הקהלות הגדולות מרחוק; ובבוא רבי משה ומשפחתו מצרימה קבלו היהודים את פניו בכבוד גדול, וישימוהו להם לראש ולנגיד על כל קהלות היהודים אשר במצרים. מאז הקדיש רבי משה את עתותיו לבני עמו, וישתדל להרבות דעת התורה בקרב יהודי מצרים. וכל שָׂכָר לא לקח בעמלו הרב בְּעִנְיְנֵי הצבור, כי חשב לחֵטְא לקבל שכר בעד מִשְׂרַת הרבנות, וַיְחַיֶּה את נפשו בחכמת הרפואה, אשר הגה בה בנעוריו בספרד; ולא ארכו הימים ויצא לו שם כאחד הרופאים הגדולים, כי כתב ספרים מְחֻכָּמִים על תורת הבריאות ועל סבות המחלות.

ושמעו הטוב הגיע עד הצר הַשַּׁלְטָן הגבור והנדיב צַלַּח אַלַּדִּין, ויפקידהו לרופא חצר המלכות. משוררי הָעֲרָבִים החלו לשורר תהלת חכמתו וגדולי רופאיהם חשבו להם לכבוד לְהִמָּנוֹת בין תלמידיו שומעי לקחו בחכמת הרפואה. גם המלך האנגלי הגבור רִיכַּרְד „לב הארי", שהיה בימים ההם באשקלון הקרובה למצרים בראש נוסעי הצלב, שָׁמַע את שֵׁמַע הרופא היהודי הגדול ויבקשהו להיות לו לרופא. אך רבנו משה השיב את פניו ריקם.

אולם גם בטרדותיו הרבות, כרופא בחצר השלטן וכנגיד לקהלות ישראל במצרים, הוסיף להגות בתורה ויחבר את הספר

הגדול והנפלא, אשר אין דומה לו בכל סִפְרוּת ישראל ואשר עשה לו שם עולם בעמנו, הוא ספר „משנה התורה", או כאשר קראו לו אחרי כן בשם מחברו הגדול: „הרמב"ם".

בספר הזה אסף וסִדֵּר את כל הדינים וההלכות הַמְפֻזָּרִים בספרי המשנה והתלמוד והגאונים ויכתבם בלשון עברית ברורה, לשון המשנה, בסדר נפלא ובקצור נמרץ. והאיש אשר יקרא ראשונה בתורת משה (בן עמרם) ואחר ב„משנה התורה" של משה (בן מימון) וְיָדַע את כל דיני תורת ישראל.

את החבור הזה הוציא בארבעה עשר (י"ד) ספרים, זה אחר זה. על כן קראו לו גם בשם „הַיָּד הַחֲזָקָה". ככתוב: „וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה, אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל".

ואך יצא הספר הזה לאור, וכל היהודים נשאו אליו את עיניהם. ידי סופרים למאות ולאלפים מלאו עבודה להעתיקו (הדפוס טרם היה בימים ההם) ולהפיצו בכל תפוצות ישראל. רבים מחכמי ישראל אמרו, כי מימי רבי יהודה הנשיא מְחַבֵּר המשנה לא בא עוד ספר מסודר לתורת ישראל כמוהו. ויהי שם רבנו משה גדול ליהודים כשם גְּדוֹל הדור, מורו ומאורו.

וכרוב גדלו בתורה ובחכמה, כן גדלה עַנְוְתָנוּתוֹ. היו אנשים בקרב רַבָּנֵי הדור ההוא, שֶׁקִּנְאוּ בכבודו הגדול והשתדלו להשפיל את כבודו ואת ערך ספריו, גם הקיפוהו בשאלות וטענות רבות. אך רבנו משה ענה על טענותיהם בַּעֲנָוָה ובנַחַת ובדברי טעם כחכם עברי אמתי:

„אל יאמר, כי יקשה בעינינו, אם ישיב על דברינו, או יסתור אותם. הַשֵּׁם יצילנו ממדה זאת! בורא העולם יודע וָעֵד, כי אם היה משיב עלינו גם הקטן שבתלמידים, היינו שמחים בזה, לו רק תשובה אמתית, ושמחנו כי עוֹרְרָנוּ במה שנתעלם ממנו; ואם נראה שזה המשיב טועה, גם כן לא נשנא אותו שלא נרחיקהו, חלילה".

לעת זקנתו חבר רבנו משה את ספרו „מוֹרֵה הַנְּבוּכִים". בו בֵּאֵר בחכמה עמוקה את טעמי המצות שבתורה והוכיח את צדקתם וַאֲמִתָּם על פי יסודות החכמה. הספר הזה היה לעמנו כמקור חכמה ודעת אלהים במשך שנות מאות רבות.

וכשהוסיפו אחדים מהרבנים להתנפל גם על ספרו זה ולחלל את כבוד מחברו בעיני המון העם, התעוררו החכמים האמתים לקנא קנאת כבודו של הרב הגדול בישראל. אך רבנו משה לא הניח את מכבדיו להרבות מַחֲלֹקֶת לכבודו, ולאחד מחכמי בַּגְדַּד כתב את הדברים האלה:

„ואמנם מה שיש שם מי שמדבר עלינו רעות והוא מבקש להתכבד בקלוננו, ושמענו שאתה מָחִיתָ בידו – אל תעשה דבר זה. ואנחנו מוחלים לכל מי שיעשה זאת בשביל סכלותו, וכל שכן מי שיש לו בזה תועלת, כי לא יזיק לנו בדברים, ונמצא הוא נהנה ואני לא חסר, וְכוֹפִין עַל מִדַּת סְדוֹם".

ולא רק מורה גדול, כי גם טוב ומיטיב היה לבני עמו; וכאשר גדל כבודו בעיני הַשֻּׁלְטָן, בקש תמיד רחמים על בני עמו להקל את העול הכבד, אשר שמו שרי המדינות עליהם; ודבריו לא שבו ריקם. וכאשר הוציאו הכהנים הַמֻּשְׁלְמִים גזרת שְׁמַד על יהודי תֵּימָן, בא והתחנן עליהם לפני השלטן ושריו ויבטל את הגזרה. כה היה רבנו משה כמלאך מושיע לאחיו העשוקים.

וכל כך היה גדול כבודו בעיני ישראל, עד כי בקהלות רבות היו אומרים בתפלת ה„קַדִּישׁ": „בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְמָרָנָא וְרַבָּנָא משה בן מימון".

עבודתו הכבדה החלישה את כחו לעת זקנה וחלה ימים רבים; וביום כ' לחדש טבת השיב את נשמתו הגדולה לאלהים, והוא אז בן שבעים שנה*).

---

*) הרמב"ם נולד בי"ד ניסן, ד' אלפים תתצ"ה, ונפטר בכ' טבת ד'תתקס"ה (1132-1204).

ויהי אֵבֶל גדול ליהודים אשר במצרים, ויגדל המספד גם בארץ ישראל. על פי צַוָּאָתוֹ נשאו את ארונו ויקברוהו בִּטְבֶרְיָה בארץ ישראל, ועל מצבת קבורתו חרתו את הדברים האלה:

„פה טמון רבנו משה בן מימון מִבְחַר הָאֱנוֹשִׁי".

בֵּאוּר: מִדַּת סְדוֹם – שלא לעשות טובה לשני, אף על פי שאין הוא חסר על ידי זה כלום; זֶה נֶהֱנֶה וזה לא חָסֵר. – כּוֹפִין עַל... מכריחים (הַדַּיָּנִים) שלא להתנהג במדת סדום. –

כִּתְבוּ הַרְצָאָה עַל „הָרַמְבַּ"ם, חַיָּיו וּסְפָרָיו".

שִׁנּוּי הַנְּגִינָה בַּשֵּׁם וּבַפֹּעַל.

א) מִן הָאָמוּר בַּפֶּרֶק הַקֹּדֶם אָנוּ לְמֵדִים, שֶׁבִּנְטִיּוֹת הַפְּעָלִים בָּאָה הַנְּגִינָה עַל הַתְּנוּעָה הַשָּׁרְשִׁית, וּבִנְטִיּוֹת הַשֵּׁמוֹת–עַל הָאוֹת הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל הַמִּלָּה הַבָּאָה בִּנְטִיָּה. וּמִפְּנֵי שֶׁהַבֵּינוֹנִי, כְּלוֹמַר, הַהֹוֶה, דִּינוֹ כְּשֵׁם-תֹּאַר, לְפִיכָךְ שׁוֹנֶה הוּא בִּנְגִינָתוֹ מִן הַפֹּעַל בְּעָבָר, כְּמוֹ: שָׁ֫בָה (עָבָר) הַנְּגִינָה מִלְּעֵיל, כִּי הַצִּוּוּי שׁוּב; שָׁבָ֫ה (הֹוֶה) הַנְּגִינָה מִלְּרַע, כִּי הָאוֹת ב' הִיא הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל הַמִּלָּה, שָׁב; כֵּן גַּם קָ֫מָה (עָבָר), קָמָ֫ה (הֹוֶה). בְּצִוּוּי לִיהִידָה יָבֹא: ק֫וּמִי א֫וֹרִי–מִלְּעֵיל. (מִן הַצִּוּוּי לְיָחִיד: קוּם, אוֹר), וּבִנְטִיַּת שֵׁם הַפֹּעַל, שֶׁדִּינוֹ כְּשֵׁם, יָבֹא קוּמִ֫י, אוֹרִ֫י. כֵּן מִן הַצִּוּוּי שֶׁל פֹּעַל ע"י שִׁית. יָבֹא שִׁ֫יתִי, וְשֵׁם הַפֹּעַל בִּנְטִיָּה: שִׁיתִ֫י; הַצִּוּוּי בְּהִפְעִיל: הוֹצִ֫יאִי (צֵא!) וְשֵׁם הַפֹּעַל, הוֹצִ֫יא בָּא בִּנְטִיָּה הוֹצִיאִ֫י; מִן מוּג יָבֹא בְּנִפְעַל עָבָר נָמ֫וֹגָה, מִלְּעֵיל, וּבְהֹוֶה מִן נָמ֫וֹג–נְמוֹגָ֫ה, מִלְּרַע.

הֶעָרָה: לִפְנֵי הַהֲבָרָה הַנְּגִינִית בָּאָה תָּמִיד תְּנוּעָה, קָמַץ אוֹ צֵירָה, נָמ֫וֹגָה, שָׂמֵחָה (עבר), וּכְשֶׁיּוֹרֶדֶת הַנְּגִינָה לְמַטָּה יִפֹּל הַקָּמַץ: נְמוֹגָ֫ה.

שְׁמֵחָה, (הֹוֶה). כֵּן יָבֹא שָׁמַר – שְׁמָרוֹ; שְׁמַרְתֶּן, שָׁכַן – שְׁכֵנִים; שֵׂעָר – שְׂעָרוֹת; גַּם בִּסְמִיכוּת תִּפֹּל הַתְּנוּעָה שֶׁלִּפְנֵי הֲבָרַת הַנְּגִינָה, מִפְּנֵי שֶׁהַנְּגִינָה הָעִקָּרִית הִיא עַל הַשֵּׁם הַסּוֹמֵךְ: שָׂדֶה – שְׂדֵה עֵצֶל; פָּנִים–פְּנֵי משֶׁה. תְּנוּעָה זוֹ הַבָּאָה רַק לְמַלֵּא אֶת הַהֲבָרָה שֶׁלִּפְנֵי הַנְּגִינָה, נִקְרֵאת תְּנוּעַת הַמִּלּוּא.

ב) עַל פִּי הַנְּגִינָה נוּכַל לְהַבְדִּיל בֵּין פְּעָלִים מִשָּׁרָשִׁים שׁוֹנִים הַדּוֹמִים זֶה לָזֶה בִּתְמוּנָתָם, כְּמוֹ: הַפֹּעַל שָׁבוּ, אִם הוּא מִמְּקוֹר שׁוּב, תָּבֹא נְגִינָתוֹ מִלְּעֵיל: שָׁבוּ, כִּי צִוּוּיוֹ שׁוּב; וְאִם הוּא מִמְּקוֹר שָׁבֹה, נְגִינָתוֹ מִלְּרַע: שָׁבוּ (לָקְחוּ בַּשִּׁבְיָה) כִּי צִוּוּיוֹ: שְׁבֵה! כֵּן מִן הַפְּעָלִים חוּל, רוּץ, יָבֹא חָלוּ, רָצוּ, (הַצִּוּוּי: חוּל, רוּץ), וּמִן חָלֹה רָצֹה, יָבֹא חָלוּ, רָצוּ, כִּי הַצִּוּוּי שֶׁלָּהֶם: חֲלֵה, רְצֵה.

שְׁאֵלוֹת: מַהוּ הַהֶבְדֵּל בִּנְגִינָה בֵּין נְטִיַּת הַפֹּעַל לִנְטִיַּת הַשֵּׁם? – לָמָּה נֶחְשָׁב הַבֵּינוֹנִי (הַהֹוֶה) וְאַיֵּה מְקוֹם נְגִינָתוֹ? – וּמַה דִּינוֹ שֶׁל שֵׁם הַפֹּעַל בִּנְטִיָּה? – מַה שֵּׁם הַתְּנוּעָה הַבָּאָה לִפְנֵי הַהֲבָרָה הַנְּגִינִית? – וּמָתַי הִיא חֲסֵרָה? – לְמָשָׁל? –

י. דּוֹן יִצְחָק אַבַּרְבַּנְאֵל.

I.

דון יצחק אברבנאל *) נולד בשנת קצ"ז (1437 למספר עמי אירפה) לאביו השר החכם דון יהודה אברבנאל בעיר לִיסַבּוֹן בירת פּוֹרְטוּגַלְיָה.

ודון יהודה חָנַךְ את בנו בהשכל ודעת, וילמדהו תורה וידיעות העולם. והנער היה בעל כשרונות נפלאים ולב טהור ורוח נְמוּכָה מאין כמוה. ויהי שוקד על התורה והמדעים השונים, ויקרא את כל ספרי הכמי ישראל והכמי העמים. אך ביותר גדלה

*) משפחת אברבנאל המפוארה נחשבה לְנֵצֶר ממשפחת דוד מלך ישראל, אשר באה לשבת בספרד אחרי חרבן הבית הראשון.

חכמתו בהנהגת המדינה, ועוד בימי עלומיו היה שמו לתהלה בפי כל יודעיו כחָכָם מְדִינִי מצוין.

ואָלְפוֹנְזוֹ החמישי מלך פורטוגליה שָׁמַע שֵׁמַע החכם הצעיר הזה ויפקידהו לשר אוצרות הממלכה וליועץ בכל עניני המדינה. ולא גבה לב דון אברבנאל במשרתו הגבוהה, כי כרוב חכמתו כן רבה עַנְוָתוֹ. ובלבו הטוב, המלא אהבה לכל האדם, קנה לו גם לב השרים הנוצרים ויאהבוהו ויכבדוהו מאד.

וכאשר היה אברבנאל אהוב ונכבד למלך, השתדל להיטיב לכל היהודים יושבי הארץ ההיא, ויהי למליץ יושר על עמו לפני המלך. בימים ההם נשאו היהודים ברוב ארצות אירפה טְלָאֵי כֶּתֶם על בגדיהם לאות קָלוֹן, כי כן צוו הָאַפִּיפְיוֹרִים; אך בפורטוגליה לא נשאו היהודים כל אות קלון, כי הסיר השר החכם את החרפה הזאת מעל עמו. בין החוקים הטובים, אשר נתן המלך ליהודים היה חוק שאין היהודים צריכים לכתוב שטר־חוב, או שטר־מכירה בלשון הארץ, ודין אחד להם גם בהיותם כתובים עברית.

כאשר כבש אלפונזו את ערי טַנְגֶר וַאַרְזִילָה אשר במָרוֹקוֹ. ואנשי חילו הביאו אתם שבוים רבים וביניהם כמאתים והמשים נפש מבני ישראל, אשר נמכרו גם המה לעבדי עולם, התעורר אברבנאל בחמלתו על אחיו האמללים וירם נדבה גדולה מהונו, ויעורר גם את כל אחיו ורעיו לעשות כמוהו. אחר כן עבר עם אחד מרעיו בכל ערי הארץ, ולא נח ולא שקט עד אשר אסף את כל ההון הרב, שהיה דרוש לפדיון השבוים, ויגאלם ויוציאם מעבדות לחרות; גם נִהֲלָם בלחם והספיק להם כל צרכיהם, עד אשר למדו לדבר בלשון הארץ וימצאו מחיתם בארץ שבותם.

כן התאמץ דון יצחק אברבנאל לעשות אך טוב וחסד לבני עמו אשר אָהֵב.

אַפִּיפְיוֹר – הכהן הראשי של הקתולים היושב ברומי.

II.

אך ימי הטובה לא ארכו הרבה; פתע נהפך עליו הגלגל וכפשע היה בינו ובין המות: אלפונזו המלך הטוב מת ובנו דון יוֹאַנוֹ השני מלך תחתיו; הוא היה איש אכזר וּמְהִיר חמה וערום כנחש. ושונאי אברבנאל ומקנאיו הלשינו עליו, כי ידו בקושרים על המלך, ועוד מעט והיה בכל רע. לאשרו נודע לו הדבר בעוד עת, ויברח וַיִּמָּלֵט. כאשר שמע העריץ, כי ברח אברבנאל, רגז מאד מאד ויצו לרדוף אחריו ולהביאו לפניו חי או מת; אך הרודפים לא השיגוהו עוד, כי כבר עבר בשלום את הגבול ויבא ארצה ספרד, והוא אז בן ארבעים וחמש שנים. כאשר שבו הרודפים ריקם, בערה חמת דון יוֹאַנוֹ מאד וַיָּבָז את כל רכוש אברבנאל ואוצרותיו, אשר מצא בארמונו, ואת כל נכסיו החרים לאוצר המלוכה.

כשבא דון אברבנאל לעיר טוֹלֵידָה, יצאו לקראתו כל חכמי הקהלה וגדוליה ויקבלוהו בכבוד גדול, כי שמו הגדול הלך לפניו, ותלמידים רבים נהרו אליו לשמוע את תורתו וחכמתו. ודון יצחק אברבנאל הקדיש אז את כל עתותיו לתורה ולהכמה. בימים ההם ההל לכתוב את באורו הגדול לנביאים הראשונים.

ובאוריו של אברבנאל יקרים בסגנונם הנפלא ונעלים בתכנם, כי באר החכם המדיני הזה את סדרי החיים והליכות הממשלה של עם ישראל בימי השופטים והמלכים שעמדו בראש העם.

וְשֵׁמַע החכם היהודי הגיע אל פֶּרְנַנְדוֹ מלך ספרד ואִיזַבֶּלָה אשתו; ולא ארכו הימים ודון אברבנאל נקרא אל היכל המלך והמלכה והם דברו אתו טובות ובקשוהו להיות להם לשר האוצר, והוא נֶעְתַּר לבקשתם, בתקותו כי אז יוכל להיות למגן לבני עמו מידי שונאיהם הרבים.

שמונה שנים נשא אברבנאל משרת שר האוצרות וינהל

כבוד ותהלה מאת המלך והמלכה, כי העשיר בחכמתו את אוצר המלוכה; גם היה לעזר למלך בַּעֲצוֹתָיו הטובות ביתר עניני המדינה. וכל כך רבה היתה התועלת שהביא למדינה, עד כי המלך והמלכה, הקתולים האדוקים, נִשְּׂאוּ את השר היהודי ויגדלוהו, על אף כהנם הַקַּנָּאִי טוֹמַּשׁ טוֹרְקְבוֹמַּדָה, צורר היהודים, וימסרו את כל טוב הארץ בידו.

וככל אשר הגדיל לעשות למלכו בחכמתו הָרַבָּה, כן הִרְבָּה להיטיב לבני עמו באהבתו אותם. הכהנים הקתולים ונזיריהם, צוררי ישראל, בדו פעם בפעם עלילות שונות על היהודים ויעוררו את המון העם להתנפל עליהם. אך דון אברבנאל הוכיח תמיד שִׁקְרוּת עלילותיהם לפני המלך וַיְסַכֵּל את עצתם הרעה.

ה. גֵּרוּשׁ סְפָרַד.

והכהנים הקתולים, ובראשם הָאִינְקְוִיזִיטוֹר־הַחַיָּה טומש טורקבומדה, לא נחו ולא שקטו עד הביאם את הרעה על עם חֶרְמָם. המה לא אמרו די בדם האנוסים אשר שפכו ובאוצרותיהם אשר החרימו להם, וילטשו עיניהם אל היהודים ואל עשרם ונכסיהם הרבים; וכאשר קצרה יד הָאִינְקְוִיזִיצְיָה להרע לִיהודים, אשר לא באו מעולם בברית הדת הקתולית, דברו על לב המלך לְגָרֵשׁ את כל היהודים מקרב הארץ ולהחרים את רכושם לאוצר המלוכה. ימים רבים לא שמע המלך לדבריהם, כי ידע רודף־בצע זה את התועלת הרבה, שהיהודים מביאים לארצו בהכמתם ובמסחרם ובמסים הרבים שהם מביאים לאוצר המדינה. אך כאשר נפלה גְּרַנַדָּה הערבית לפני צבאות פרננדו, והמלך והמלכה עם כל חילם באו בשעריה בקול רנה ותרועה, דבר טורקבומדה על לב המלך והמלכה לְטַהֵר הארץ מִטֻּמְאַת היהודים הכופרים, והיו לְקָרְבַּן־תּוֹדָה לאל מושיעם על הנצחון הגדול אשר הנחילם; והפעם הטו אזן לדברים.

ומהיכל אַלְהַמְבְּרָה. אשר למלכי גרנדה, יצאה הפקודה, כי כל היהודים יושבי ממלכת ספרד יעזרו את הארץ במשך ארבעה חדשים, והנשאר בארץ אחרי עֲבֹר המועד – אחת דתו להמית

שמע דון יצחק אברבנאל את הגזרה הנוראה הזאת, וימהר אל היכל המלך והמלכה ויתנפל לפניהם ויתחנן אליהם לקחת כֹּפֶר מן היהודים ככל אשר ידרשו, אך אל נא יעשו את הרעה הגדולה הזאת לעבדיהם הנאמנים. ודון אברבנאל הוסיף להבטיח הון על הון, ורבים מידידיו השרים עזרו על ידו, וידברו טובות על היהודים, והמלך כמעט שֶׁנֶּעְתַּר לבקשתו. ועוד מעט ובטלה הגזרה. פתאם נפתחה הדלת וטומש טורקבומדה בא ובידו צלב גדול ועיניו מפיצות זעם.

– הנה הוא! – הרעים בקולו על המלך והמלכה – קחוהו ומכרוהו ליהודים בכסף! ובדברו הניח את הצלב אל השלחן ויצא מאת פניהם בחרי אף.

הדברים האלה פעלו על המלכה האדוקה פעולה עצומה והגזרה נשארה בתקפה.

נורא היה מצב היהודים הַמְגֹרָשִׁים מן הארץ, שֶׁרָוְתָה מדמם, ובכל זאת אהבוה בכל לבם ונפשם, כי הלא מולדתם היתה במשך שנות מאות רבות; והכהנים עוד זָרוּ מלח על פצעיהם, כי דברו על לבם לבוא בברית הדת הקתולית. אך היהודים אמרו איש אל רעהו: חזק ונתחזק בעד דתנו ובעד תורת אלהינו: נלך בשם ה׳!״

ויום הפקודה הלך וקרב וּכְאֵב לבבם הלך וגדל. העשירים חלקו את הונם עם אחיהם העניים ויעזרום ככל אשר השיגה ידם. שלשה ימים לפני צאתם בגולה שכבו על קברות אבותיהם יומם ולילה, וקול בִּכְיָם ויללתם נשמע למרחוק, עד כי נכמרו עליהם רחמי שכניהם הנוצרים וינודו להם. האמללים הסיעו את

המצבות ממקומן ויקהון אתם לזכרון עולם, או מְסָרוּן לאחיהן האנוסים לפִקָדון קדש בסתר הדריהם.

וביום תשעה באב, זה היום המר לישראל מדור דור, בשנת אלף וארבע מאות ועשרים ושתים לְחֻרְבַּן הבית השני, יצאו גולי יהודה מארץ ספרד, שלש מאות אלף נפש, בהם נער וזקן, טף ונשים, לנוד בארץ ולבקש להם מקום, אשר יוכלו שם לעבוד את אלהיהם.

ודון יצחק אברבנאל עזב אֶת מִשְׂרָתוֹ הגבוהה, את ארמונו היפה ואת כל עשרו וחמודותיו ויצא עם כל בני ביתו בראש הגולים. לשוא דברו המלך והמלכה על לבו, כי ישאר על כַּנּוֹ להיות להם לשר האוצרות, אף אם לא ימיר את דתו. הוא ענם באחת: „חלילה לי לָשֶׁבֶת שָׁלֵו בהיכלי, בעת אשר אחי בני עמי מְגֹרָשִׁים ונודדים באין מנוח. אם נגזר עליהם ללכת בגולה, אלכה עמהם גם אני!“

שש עשרה שנה נדד דון אברבנאל מעיר לעיר ומארץ לארץ, ובכל מקום בואו התאמץ להיטיב לאחיו הגולים ולהקל מעט את גורלם המר. באחרית ימיו ישב בויניציה אשר באיטליה ובשנת רס״ח חלה ומת, והוא אז בן אחת ושבעים שנה. כבוד גדול נעשה לו במותו ושרי ויניציה וכל גדוליה הלכו אחר מטתו; ובניו העלו את ארונו לפַדוֹבָה ויקברוהו שם בקברות גדולי ישראל.

הַשְׁבוּעָה.

גְּרַנַּדָּה נִלְכָּדָה. קוֹל צֶלְצְלִים וָנֶבֶל
מֵהֵיכַל אַלְהַמְבְּרָה בַּלַּיְלָה רָעָשׁוּ;
בַּלַּיְלָה הַהוּא פֶרְנַנְד וְאִיזֶבֶל
כָּתְבוּ עַל הַיְּהוּדִים: „מִן גֵּו יְגֹרָשׁוּ“

יְרָחִים יַחֲלֹפוּ וִירָחִים יַגִּיעוּ,
מִמְּרוֹם הַמִּגְדָּלוֹת קוֹלוֹת נִשְׁמָעוּ;
אַלְפֵי פַּעֲמוֹנִים נוֹרָאוֹת הֵרִיעוּ
מִמְּרוֹם הַמִּגְדָּלוֹת,— הַיְהוּדִים נָסָעוּ — —

הָעָם כֻּלּוֹ בּוֹכִים — בָּם זָקֵן וָנַעַר,
בָּם חוֹלֶה וְכוֹשֵׁל, בָּם הָרָה, יוֹלֶדֶת;
אַךְ עָלִים הֵם נִשְׁלוּ וּפוֹרְחִים בַּסַּעַר.
גּוֹזָלִים עַל כַּנְפֵי צִפּוֹר נוֹדֶדֶת...

וּנְבוּכִים בַּיַּעַר — עַל שִׁכְמָם יַסִּיעוּ
צְרוּרִים בְּשִׂמְלוֹת תּוֹרָה וָסֵפֶר;
וְחָצָץ מִמַּצְּבוֹת הָאֶבֶן הִקְצִיעוּ
וְעָפָר מִקִּבְרוֹת מֵתֵיהֶם וָאֵפֶר

אוֹר שֶׁמֶשׁ עַרְבַּיִם, אוֹר מָתוֹק זָרוּעַ
עַל פְּנֵי כָל הַכִּכָּר; הַזְּבוּבִים שָׁקָקוּ,
עַל בַּהוֹ הַפֶּרַח לְאִטּוֹ יָנוּעַ,
עַד יָרְדוּ הַדְּבוֹרִים וּמִתְקוֹ יָנָקוּ;

אָז עָמְדוּ הַגּוֹלִים וַיִּתְיַצָּבוּ —
שָׁלוֹם לָךְ, סְפָרַד, אַתְּ אֶרֶץ מוֹלֶדֶת!
עוֹד רֶגַע הִבִּיטוּ אֶל מָקוֹם עָזָבוּ —
הֲיִי שָׁלוֹם, סְפָרַד, אַתְּ אֶרֶץ בּוֹגֶדֶת!

הֲיִי שָׁלוֹם! — דִּבֵּר דוֹן יוֹסֵף בֶּן־אֶדֶר,
עַל כְּתֵפוֹ הַטַּלִּית, עַל מִצְחוֹ טֹטֶפֶת;

עַל פָּנָיו הוד־מורָא, הוד קֹדֶשׁ וְהָדָר,
וּבְקִרְבּוֹ חָכְמָתוֹ מֵעֵינוֹ נִשְׁקֶפֶת.

וְיָדוֹ זֶה סֵפֶר הַתּוֹרָה חוֹבֶקֶת
וַיִּשָּׁקֶנָּה. — אָז דִּמְעָה חֲרֵגָה
מִמִּסְגְּרוֹת עֵינוֹ, אַף יָרְדָה נָפָלָה —
לְדִמְעָה הַזֹּאת מַה נַּפְשׁוֹ עָרְגָה. —

וּדְמָמָה מִסָּבִיב רֶגַע שַׁלֶּטֶת.
„הֱיוּ שָׁלוֹם, אַחַי, אַל נָא תִּירָאוּ!
וִיהִי לִבְּכֶם סָמוּךְ וְרוּחֲכֶם שׁוֹקֶטֶת;
כָּל רָעוֹת שֶׁהָיוּ כְּתֻמָּן כְּבָר בָּאוּ —

וְזִכְרוֹן כָּל־נַעֲשָׂה מִלִּבְּכֶם הַשְׁמִידוּ,
אַף נָסִיר מִלֵּב אֶת־אֶרֶץ עֲזָבְנוּ;
אַךְ דֹּמּוּ וְאַל נָא בַּגּוֹיִם תַּגִּידוּ,
כִּי זוּ אֶרֶץ דָּמִים אָהַבְנוּ, אָהָבְנוּ. — —

סַפְּרוּ, כִּי שִׂנְאַת עוֹלָמִים תִּשְׂנָאוּ
כִּי תַעֵב תְּתַעֲבוּ הָאָרֶץ, אֱמֹרוּ;
כִּי חֶרְפַּת עַמְּכֶם לֹא תוּכְלוּ תִשָּׂאוּ —
הִקָּבְצוּ, שְׂאוּ יְדֵכֶם קֹדֶשׁ — וָאֹרוּ!"

נִדְמָה דּוֹן יוֹסֵף. עַל רָמַת הַגֶּבַע
קוֹמְמִיּוּת עוֹד יַעֲמֹד וּפָנָיו מָה אוֹרוּ
וְאַחֲרָיו הֵד הָרִים יַעֲנֶה עוֹד שֶׁבַע:
„הִקָּבְצוּ, שְׂאוּ יְדֵכֶם קֹדֶשׁ—וָאֹרוּ!"

„אַחַי, הִשָּׁבְעוּ כִּי שׁוּב לֹא תוֹסִיפוּ
עַד עוֹלְמֵי עוֹלָמִים אֶל אֶרֶץ הָרֶצַח;
אַחַי, הִשָּׁבְעוּ, כִּי הַטַּף תַּטִּיפוּ
לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָהּ שִׂנְאַת נֶצַח —

אֶל זוּ הַמְשַׁכֶּלֶת אוֹכֶלֶת בָּנֶיהָ –
הִשָּׁבְעוּ — אַף אֹרוּ אָרוֹר יוֹשְׁבֶיהָ!

„אֲרוּרָה הָאָרֶץ, אֲרוּרָה אַךְ תְּהִי,
וְרָבְצָה בָהּ אָלָה וּבָא לָהּ רַק נֶהִי!"

„אַחַי, הִשָּׁבְעוּ!" — אָז קָמוּ נִשְׁבָּעוּ
וַיַּרְעִמוּ „אָמֵן" בְּקוֹל—וַיִּדֹּמוּ;
וַתִּשְׁמַע הָאָרֶץ, שָׁמַיִם שָׁמֵעוּ,
וּכְרוּבִים אָז שָׁמְעוּ הַבְּרִית וַיֵּרֹמוּ.

* *
*

וּפְאַת הַשָּׁמַיִם בַּמַּעֲרָב אָדָמָה
וַתִּלְבַּשׁ אַרְגָּמָן וַתְּהִי אֵשׁ אוֹכֶלֶת;
וְשֶׁמֶשׁ הַזָּהָב אֲבֵלָה, נִכְלָמָה
יוֹרֶדֶת לְאִטָּהּ, נוֹפֶלֶת, צוֹלֶלֶת.

אֵין קוֹל וְאֵין קֶשֶׁב. — בֵּין סִבְכֵי הַיַּעַר
מִמְּרוֹם הַמִּגְדָּלוֹת עוֹד קוֹלוֹת נִשְׁמָעוּ;
עוֹד אַלְפֵי פַּעֲמוֹנִים מֵעֵבֶר לַשַּׁעַר
הִרְעִימוּ נוֹרָאוֹת — הַגּוֹלִים יִסָּעוּ...

אַחֲרִית הַגּוֹלִים.

ומחנה הגולים התחלק לחבורות חבורות, אשר נדדו לארצות שונות: אלה הלכו צפונה אל מדינת נָבָרָה הקרובה, ואלה הלכו דרומה לנוע אל ארצות אפריקה, איטליה וטורקיה. אבל רֻבָּם הלכו אל ארץ פורטוגליה, ובראשם הלך רבם הגדול, רַבִּי יִצְחָק אַבּוּהָב, אשר קבל רשיון מאת המלך דון יוֹאַנוֹ בעד הגולים לשבת בארצו, עד אשר ימצאו להם מקום מנוחה.

הנודדים לאיטליה מצאו להם מנוחה, כי המלך הטוב והחכם פֶּרְנַנְדּוֹ הראשון, אשר מלך בְּנֶיאַפּוֹל, היה להם למחסה מפני אויביהם; גם קהלות ישראל שם קבלו את הגולים באהבת אחים וַיְמַלְאוּ את כל מחסוריהם.

גם הגולים, אשר ירדו לטורקיה, מצאו שם מנוחה, כי הַשֻּׁלְטָן בַּיַּזִיט הִטָּה חסדו להם, ויצו לפתוח לפניהם את שערי הערים בכל מדינות מלכותו; גם שם עֹנֶשׁ מות על כל איש אשר יגע ביהודי לרעה.

אך את כל יתר הנודדים מצאו צרות רבות ותלאות נוראות, שאין לְתָאֲרָן בדברים. דון יואנו מלך פורטוגליה הרשה לגולים לשבת בארצו לא יותר משמונה חדשים; והזהר הזהירם מראש, כי כל אשר יִשָּׁאֵר בארץ אחר עבור המועד יִמָּכֵר לעבד. על כן נסעו משם רבים באניות אל אשר ישאם הרוח; אך רבי ההובלים הרשעים גזלו מן הגולים את כל אשר היה להם, גם את בגדיהם פשטו מעליהם, ויביאום אל אחד מֵחֲפֵי אפריקה השוממים, ושם עֲזָבוּם לגוע ברעב, או להיות לטרף לחיתו יער ולפראי אדם.

כאשר הגיעה השמועה לִשְׁאָר הגולים, יָראו לנסוע באניות ספרד ופורטוגליה, וכה נשארו בפורטוגליה עד עבור המועד. קִוָּה קִוּוּ האמללים, כי המלך יחמול עליהם ולא יגרשם מארצו; אך דון יואנו היה אכזר מֵחַיְתוֹ יַעַר, כי לקח את שארית הגולים

וישימם לעבדים ולשפחות. רבים מהם מכר ורבים נתן במתנה לאצילי ארצו, אשר לקחו להם מכל אשר בחרו. ותמעט עוד זאת בעיני המלך האכזר, כי בכבשו את האבות לעבדים ולשפחות, צוה לגזול מהם את ילדיהם, מבני שלש ועד בני עשר שנים, וּלְשַׁלְּחָם באניות לאיי טוֹמַשׁ, לְרַגְּבָם שם בַּדָּת הַקָּתוֹלִית. וזעקת האמות, יללת הילדים ובכי האבות, אשר מָרְטוּ שְׂעַר ראשם, לא עוררו חמלה בלבב המלך האכזר. אשה אחת, אשר שדדו ממנה את שבעת ילדיה, נפלה לרגלי המלך בצאתו מבית התפלה, וַתֵּבְךְּ ותתחנן לו להשאיר לה את ילדה הצעיר וְהָרַךְ; אך המלך האכזר הֲדָפָהּ מפניו ויאמר: הנה הוא מיללת ככלבה בהִלָּקַח ממנה גוריה.

אמות רבות בחרו במות מהיים, ותתנפלנה עם ילדיהן הַיָּמָּה. ודון יואנו לא השיב דברו אחור. רוב הילדים מתו באניות וימצאו קברם בלב ים, ואלה שבאו חיים לְאִיֵּי טוֹמַשׁ, היו לטרף לתניני הים הרבים שהיו שם; כי היו האיים השוממים האלה מושב לפושעים הנשלחים שם בַּעֲוֹנָם. ואך מתי מספר מהילדים נשארו בחיים.

גם הגולים הנודדים לאפריקה תמו ברעב ובמגפה, אשר פרצה בהם, ושאריתם נמכרו לעבדים ולשפחות. גולים רבים עלו על החוף הקרוב לעיר פֵּס בְּמָרוֹקוֹ. אך הערבים תושבי העיר לא נְתָנוּם לבוא העירה, פן ייקרו בשבילם צרכי הָאֹכֶל בעיר. והגולים האמללים נֶאֶנְסוּ להתגלגל בשדות ולאכול עשב כבהמות. וגם זאת לא מצאו, כי לא היה גשם בארץ. ביום השבת עקרו את הצמחים בְּשִׁנֵּיהֶם, כדי שלא לחלל את השבת. והרעב והַדֶּבֶר עשו בהם שַׁמּוֹת. אבות רבים מכרו את אחד מבניהם בלחם, להשיב נפש יתר הבנים הַגֹּוְעִים ברעב; אמות המיתו את ילדיהן בידיהן להצילם מענויי הרעב הנורא. איש אחד ראה את אביו הזקן מתעלף ברעב; מה עשה? הלך ומכר את בנו בלחם להשיב

נפש אביו האמלל; אך כאשר שב וככר לחם, מחיר בנו, בידו, מצאהו כבר מת. ילדים למאות נדדו רעבים על החוף, ובעלי האניות האכזרים קראום לרדת אליהם וְיִתְּנוּ להם לחם. ואך ירדו אל האניות, עזבו האניות מהר את החוף, ולא שמו לב לבכי הילדים ולזעקת אבותיהם, ויעבירום לארצות רחוקות וימכרום שם לעבדי עולם. לסוף חמל מושל העיר על האמללים, ויצו להוציא לחפשי את הילדים שנמכרו בלחם.

בעלי אניות רבים עשו להם שחוק בבכי היהודים; ובהגיע האניות אל לב הים, השליכום הימה ויתענגו לראות את היהודים נאבקים עם הגלים.

באניה אחת פרץ דֶּבֶר בין היהודים הגולים, וימהר רב ההובל ויקרב אל היבשה במקום שָׁמֵּם וַיְגָרְשֵׁם מן האניה. שם מתו רבים ברעב, ושאריתם התאמצו ללכת לבקש להם עיר מושב. בין האמללים האלה היו איש ואשתו ושני ילדיהם, אשר התנהלו לאט אחרי המחנה, כי לא היה בהם כח ללכת. האשה התעלפה ותמת, והאיש אִמֵּץ שארית כחו וישא את ילדיו על זרועותיו וילך הלאה, עד אשר כשל כחו ויפול ארצה מִתְעַלֵּף. כאשר שב רוחו אליו, ראה והנה גם שני ילדיו שוכבים מתים. אז התחזק האיש ויקם על רגליו וישא עיניו השמימה ויקרא:

– אֵלִי, אלי! רבות פעלת להעבירני על דתי; אבל בך נשבעתי, כי למרות כל אלה לא אבגוד באמונתי; י ה ו ד י הייתי ויהודי אהיה כל עוד בי נ ש מ ת י! ויאסף עפר וַעֲשָׂבִים וַיְכַס את גופות ילדיו, וילך הלאה עד בואו אל המחנה.

את כל התלאות הנוראות האלה סבלו בני עמנו על תורתם ואלהיהם, אשר יקרו בעיניהם מן החיים ומכל חמודותיהם.

כָּל זֹאת בָּאַתְנוּ–וְלֹא שְׁכַחֲנוּךָ,
וְלֹא שִׁקַּרְנוּ בִּבְרִיתֶךָ.

הֶעָרָה: המורה מבאר לתלמידים את ערכה הגדול של תקופה זו בדברי ימי עמנו ומציע לפניהם לכתוב הרצאה על דבר גּוֹלֵי סְפָרַד.

הַנְּגִינָה בְּשִׁנּוּי מָקוֹם.

א) הַפְּעָלִים בֶּעָתִיד נְגִינָתָם מִלְּרַע (מִלְּבַד בְּנוֹכָחוֹת וְנִסְתָּרוֹת: תִּשְׁמֹרְנָה, בִּשְׁבִיל שֶׁאוֹתִיּוֹת הַגּוּף בָּאוֹת לִפְנֵי פֵּא הַפֹּעַל וּלְסַמֵּן שֶׁהַפְּעֻלָּה תֵּעָשֶׂה אַחַר הַדִּבּוּר): אֶשְׁמֹר, תִּלָּחֵם, יְבָרֵךְ. הַפְּעָלִים בֶּעָבָר נְגִינָתָם מִלְּעֵיל, בִּשְׁבִיל שֶׁאוֹתִיּוֹת הַגּוּף בָּאוֹת אַחֲרֵי לֹ׳ הַפֹּעַל (לְסַמֵּן שֶׁהַפְּעֻלָּה נֶעֶשְׂתָה לִפְנֵי הַדִּבּוּר).

ב) הַפְּעָלִים בֶּעָתִיד עִם וָו הַמְהַפֵּךְ (וַ־) מֵעָתִיד לֶעָבָר, תִּסּוֹג לָרֹב נְגִינָתָם לְאָחוֹר, מֵע׳ הַפֹּעַל אֶל פֵּא הַפֹּעַל (כְּסִמָּן שֶׁגַּם זְמַנָּם נָסוֹג לְאָחוֹר); כְּמוֹ מִן יְבָרֵךְ–יָקוּם, יִלָּחֵם, יָבֹא: עֲמַד וַיְבָרֶךְ, וַיָּקָם וַיִּלָּחֶם; מִן יֵלֵךְ, יֵשֵׁב, וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב.

הֶעָרָה: בְּגוּף מְדַבֵּר לֹא תִסּוֹג הַנְּגִינָה לְאָחוֹר: וָאָקוּם, וָאֵלֵךְ.

ג) כֵּן גַּם בִּשְׁתֵּי מִלִּים הַמְחֻבָּרוֹת בְּעִנְיָן וּנְגִינַת הָרִאשׁוֹנָה מִלְּרַע וּנְגִינַת הַשְּׁנִיָּה בַּהֲבָרָה הָרִאשׁוֹנָה: נָתַן לִי, תִּכָּתֵב זֹאת, לְצַחֵק בִּי,–תִּסּוֹג נְגִינַת הָרִאשׁוֹנָה לְאָחוֹר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִפָּגַשְׁנָה שְׁתֵּי נְגִינוֹת תְּכוּפוֹת, מַה שֶּׁקָּשֶׁה לַמִּבְטָא, וְיָבֹא: נָתַן לִי, תִּכָּתֶב זֹאת, לְצַחֶק־בִּי. שִׁנּוּי נְגִינָה זֶה נִקְרָא נָסוֹג אָחוֹר.

הֶעָרָה א): וְיֵשׁ שֶׁתִּפֹּל הַנְּגִינָה לִגְמָרֵי מִן הָרִאשׁוֹנָה וְתִתְחַבֵּר בְּמַקֵּף אֶל הַמִּלָּה הַשְּׁנִיָּה: נְתַן־לִי, כְּתָב־לְךָ, יָקֶם־לוֹ.

הֶעָרָה ב): עַל הֲבָרָה סְגוּרָה לֹא תִסּוֹג הַנְּגִינָה לְאָחוֹר: וְנִסְלַח לוֹ; וַיְדַבֵּר אִישׁ.

ד) הַפְּעָלִים בֶּעָבָר עִם וָו הַמְהַפֵּךְ מֵעָבָר לֶעָתִיד נְגִינָתָם יוֹרֶדֶת לַהֲבָרָה הָאַחֲרוֹנָה, מִלְּרַע, כְּפָעֳלֵי הֶעָתִיד, וּלְסַמֵּן שֶׁגַּם

וְמַנַּם נֶהְפַּךְ לְעָתִיד), כְּמוֹ: מִן לָקַחְתִּי, יָכֹלְתִּי–יָבֹא: אָבֹא וְלָקַחְתִּי, אִם תֹּאבֶה וְיָכָלְתָּ.

הֶעָרָה: כְּשֶׁעוֹזֶבֶת הַנְּגִינָה אֶת מְקוֹמָהּ, מִשְׁתַּנָּה הַתְּנוּעָה הַמֻּרְכֶּבֶת, שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לָבֹא סְגוּרָה בְּלִי נְגִינָה, לִתְנוּעָה פְּשׁוּטָה: יְבָרֵךְ–וַיְבָרֶךְ; יֵשֵׁב–וַיֵּשֶׁב; יָקֹם–וַיָּקָם; יָכֹלְתָּ–וְיָכָלְתָּ.

שְׁאֵלוֹת: אַיֵּה בָּאָה הַנְּגִינָה בְּפָעֳלֵי הֶעָבָר? – וְאַיֵּה נְגִינַת פָּעֳלֵי הֶעָתִיד? – מָתַי בָּא הֶעָתִיד מִלְּעֵיל? – מָתַי בָּא הֶעָבָר מִלְּרַע? – אֵיזֶה שִׁנּוּי בָּא בַּתְּנוּעָה בִּשְׁבִיל שִׁנּוּי מְקוֹם הַנְּגִינָה. –

מִשְׁפַּט־הַדָּת (הָאִינְקְוִיזִיצְיָה) בִּסְפָרַד.

מִשֶּׁגָּבְרוּ הַקָּתוֹלִים בספרד על הערבים הַמֻּחֲמָדִים, התחילו כהניהם הקנאים לְהָצֵר ולהציק ליהודים בכל אשר יכלו. פעם בפעם הֶעֱלִילוּ עליהם עלילות שקר, כי חִלְּלוּ היהודים את קדשיהם וַיְּסִיתוּ בהם את ההמון הֶהָשׁוּךְ לְהַשְׁמִידָם. ואלה התנפלו על היהודים כְּחַיְתוֹ טרף וַיְעַנּוּם בְּאַכְזְרִיּוּת־רצח וימיתום בכל מיני מיתות משונות, וגם על עוללים רכים לא חסה עינם. ככה מתו מאות ואלפים על קִדּוּשׁ שם עמם ואלהיהם; אבל היו רבים אשר הצילו את נפשם ממות, בבואם לְמַרְאִית־עַיִן בברית הַדָּת הקתולית. ואולם בְּסֵתֶר לבבם שמרו האנוסים האלה את אהבתם ואמונתם לעמם ולאלהיהם; ולא עוד אלא ששמרו בסתר את חוקי תורת אלהי אבותיהם, קִדְּשׁוּ את השבת וַיָּחֹגּוּ את חגי ישראל ככל אשר יכלו. פעמים רבות התנפלו נְזִירֵי הספרדים וכהניהם על היהודים ויגזלו את הילדים מזרועות אמותיהם, ולא חמלו האכזרים על העוללים הָרַכִּים הבוכים וצועקים: אמא, אמא! ועל האמות הַמְיַלְלוֹת ומתעלפות בראותן את מחמדי עיניהן נתונים לעם אחר. והכהנים טבלו את הילדים לשם הדת הקתולית וַיְחַנְּכוּם בבתי הנזירים. אך כאשר גדלו הילדים האנוסים

האלה ושמעו את כל אשר עשו הכהנים להם ולאבותיהם–מלאה נפשם געגועים לאלהי ישראל ולתורתו, תורת החסד והרחמים.

ומספר האנוסים בערי ספרד הגיע לאלפים ולרבבות; ורבים מהם היו עשירים גדולים, רופאים מְפֹאָרים, הכמי־מדינה מְהֻלָּלִים, אשר נשאו מִשְׂרוֹת גבהות בערי הממלכה ובחצר המלכות, ויעלו על עם הארץ בכשרונותיהם ובחריצותם הנפלאה. הדבר הזה עורר עליהם קנאת הכהנים ושנאתם העזה ממות, וַיְחַבְּלוּ תחבולות להשמידם ולכלותם מעל פני האדמה; אך חפצם זה לא הצליח בידם, עד אשר ישבו על כסא המלוכה בספרד איש חָנֵף ואוהב בצע כְּפֶרְנַנְדוֹ וְקַנָּאִית חֲשֻׁכָה ואכזריה כְּאִיזַבֶּלָּה אשתו.

על לב המושלים האלה דברו הכהנים והנזירים לְיַסֵּד בספרד בית־משפט הדת, היא האינקויזיציה, אשר תְּבַעֵר את ה„מָרַנִּים" מן הארץ וכל רכושם הרב יָחֳרַם לאוצר המלוכה. וְהַבְטֵחַ הבטיחום הכהנים, כי בעשותם כדבר הזה ובטַהֲרָם את ספרד „הקדושה" מִטֻּמְאַת ה„נוצרים הפוקרים" האלה, יעשו הטוב והישר בעיני „אלהי האהבה".

והאינקויזיציה נוסדה זה כבר בפקודת הָאַפִּיפְיוֹרִים והכהנים הסרים לְמִשְׁמַעְתָּם בכל הארצות הקתוליות, ואנשים למאות ולאלפים עֻנּוּ בכל מיני עִנּוּיִם בבתי־כְּלָאֶיהָ ונשרפו על מדורותיה; ועתה הגיע התור לה להראות את נוראותיה בארץ ספרד.

דברי הכהנים על לב המלך והמלכה לא שבו ריקם; ובשנת 1480 למספרם, שתים עשרה שנה לפני גֵרוש היהודים מספרד, יצאה הפקודה מאת המלך לְיַסֵּד בספרד את האינקויזיציה הקדושה „להגדיל את כבוד האלהים", ולראש בית המשפט לאינקויזיטור ראשי, הֻפְקַד הכהן־החיה, אשר אין דומה לו בכל העריצים והאכזרים שבעולם – הנזיר טוֹמַס טָרְקְבוֹמַדָה.

ונורא ואכזרי היה „בית המשפט הקדוש" הזה מכל הנוראות ומכל האכזריות, אשר המציא האדם על פני האדמה. ולא על

האנוסים בלבד שפכה האינקויזיציה את חמתה, כי גם על כל האֶפִּיקוֹרְסִים, אשר אין רוחם נאמנה עם הדת הקתולית; גם על האנשים אשר חמלו עליהם ויסתירום מעיני השופטים הקדושים. החובה היתה על כל קתולי נאמן לדתו לרַגֵּל ולהלשין לפני „שופטי הקד״ש״ גם על אביו ואחיו, אשר ראה בהם כל דְּבַר עָוֹן.

ומלשינים „צדיקים״ לא חסרו בארץ, ופושעים וכופרים מלאו את מְעָרוֹת האינקויזיציה; שם עֻנּוּם באכזריות נוראה: קָרעו את בשרם מעליהם, פִּצְּחוּ את עצמותיהם אחת אחת, צָלוּם מעט מעט על האש, עד אשר הודו, באמת או בשקר, עד עֲוֹנָם, אשר שָׂמוּ בפיהם. ואז הרצו את משפטם לשרפם באש היים. את הנאשם הרכיבו על חמור ויובילוהו ברחובות העיר; שם דשו את בשרו בשוטים עד זוב דם, ואחר הובילוהו למות. אם הִתְוַדָּה הנאשם ובקש סליחה על חטאיו, נטו לו חסד וַיְחַנְּקוּהוּ בראשונה, ואחר כן שרפו את גופו; ואם לא בקש סליחה — שרפוהו חיים. ויש אשר הָרְכוּ את בשרו לאט לאט על אש קלה, להגדיל את ענוייו, ואחרי היות בשרו כָּאוּד השליכוהו על המדורה.

הנאשמים בַּעֲבֵרוֹת קלות, שנתהרטו על עונם והזרו בתשובה שלמה, היו צריכים ללבוש בגד מְגֹאָל, שנקרא בשם „כְּתֹנֶת הַחֲרָטָה״, ולבוא בכל יום ראשון לשבוע לבית־התפלה ואגודת שבטים על שכמם. בשבטים האלה היו מכים אותם הכהנים על בשרם הערום עד שפך דם. ויש אשר שמו אותם בכלא במערה צרה ואפלה, שאך חור קטן היה בה ממעל, וכה היו שם האסורים כקבורים חיים, ולפעמים—לכל ימי הייהם.

ואולם הקרבנות הראשונים למשפט־הדמים היו האנוסים העשירים, אשר עֻנּוּ בכל מיני עִנּוּיִם לְגַלּוֹת את שמות רֵעֵיהֶם וידידיהם הנוטים אחרי אמונת אבותיהם, ואחרי כן נשרפו חיים על מוקדי ה„אוטו־דֵי־פֶה״, וכל רכושם הָחֳרַם לאוצר המלך. ולא באנוסים החיים בלבד שלטה יד „המשפט הקדוש״, כי גם המתים

לא נָקוּ ממנה. כאשר שָׂמוּ הכהנים את עיניהם במשפחת אחד האנוסים העשירים בארין–ולא מצאו בה כל עון נגד אמונתם, בדו עלילות דברים על אבי המשפחה המת, כי נטה לבבו אחרי תורת ישראל, ואז הוציאו את עצמות המת מקברו וישרפון על המוקד, וכל הונו ונחלותיו הרבות נלקחו מידי יורשיו והָחרמו לאוצר המלך.

גם הנאשמים, או החשודים, ביהדות, שהצליחו למַלֵּט נפשם מעבר לגבולות הארץ, לא נִקּוּ מידי האינקויזיציה; כי צוו השופטים לעשות תמונותיהם כדמותם והעלון על המוקד, לאות חרפה וקללת עולם להם ולזרעם אחריהם, וכל הונם הָחרם לאוצר המלך.

יותר משלש מאות שנה התענג העם הספרדי על מחזות ה„אוטו־דֵי־פֶה", אשר ערכו להם כהניהם ונזיריהם הקדושים בשם „אלהי האהבה והרחמים". על כן יהיה זכר ארץ הדמים הזאת ועם הדמים הזה לקללה בפי עמנו לדור דור.

בֵּאוּר: הַמַּחֲמַדִּים – בני דת הנביא מֻחַמַּד. – הַמַּרַנִּים – כך קרא הספרדים לאנוסים. – הַפּוֹקְרִים – הכופרים, שאינם מאמינים באמונתם. – אֶפִּיקוֹרֶס – פופו, שאינו מאמין בקדשי האמונה. – אוֹטוֹ־דֵי־פֶה – עֲלִילַת הָאֱמוּנָה, כך קראו למקום שרפת הנדונים למות. –

מַחֲזֵה הָאוֹטוֹ־דֵי־פֶה.

ומשפט האינקויזיציה נעשה ברב פְּאֵר והדר. כל האצילים והשרים חשבו להם למצוה גדולה לבא ולראות במחזה היקר בעיני אלהים מכל עולה וזבח. גם המלך והמלכה וכל רואי פניהם באו לפעמים אל המחזה הזה, לשום כבוד ויקר ל„משפט־הקדש"

וזה דבר המחזה:

כמעט עלה השחר, וקול הפעמון הגדול נשמע מבית־הכניסה הראשי. לקול הזה חרד כל העם יחד עם שריו ואלופיו. והמונים

המונים נהרו אל מקום המשפט. והנה הֵחֵל הַפֶּשַׂע: הנזירים הלכו בראש, איש וסֶמֶל־קָדְשׁוֹ בידו ודגל האינקויזיציה נשוא לפניהם; אחריהם הַ„גְּרַנְדִים", הם השרים והאצילים, במחלצותיהם השחורות עם נִפֵּיהֶם ודגליהם השונים; אחריהם הובלו כל בעלי התשובה, אשר קבלו עליהם להיות מאז והלאה קתולים נאמנים בלב ונפש; להם נכונו שפטים לעיני השמש, כי דשו את בשרם בשוטים לְרַצּוֹת את עֲוֹנָם; מאחריהם נשאו צלב גדול להבדיל ביניהם ובין הַחַטָּאִים בנפשותם – הם הפושעים העומדים בְּמֶרְיָם, הנהוגים אל בָּמַת המוקד להשרף באש היים; כלם יהפים, לבושי מעיל עָבֶה וצר מאד, וּמִגְבַּעַת גבוהה וחדה, מְצֻיֶּרֶת בצַלְמֵי בלהות ותמונות שֵׁדִים נוראים, המקפצים ומרקדים בין להבות אש; אחריהם היו נשואות תמונות הַפְּלֵיטִים, שהצליחו להמלט מכף האינקויזיציה; אחריהם ארונות שחורים הַמְּצֻיָּרִים בלשונות אש ובכל מחזות הגיהנם–בהם צבורות עצמות הנאשמים, שמתו מרב ענוייהם לפני הֵעָשׂוֹת בהם „המשפט הקדוש"; ולאחרונה ינהרו כהנים ונזירים רבים והמון רב מאד, עד בואם אל בית הכנסיה הגדול. שם יַעַרְכוּ רנה ותפלה ל„אלהי האהבה והרחמים", וְהַהֶגְמוֹן דורש לפני העם מֵעִנְיַן היום; אחר כך יעמידו את הנאשמים לפני צלב גדול ונרות כבוים בידיהם, ואחד הנזירים קורא לפניהם את גזר דינם. ופקיד האינקויזיציה נגש ומכה באגרופו על לב כל אחד מהנדונים, לאות כי אספה ממשלת הקדש את חסדיה מאת החטאים האלה ותמסרם בידי ממשלת הַחֹל לעשות בהם את משפטם. אז יגשו השוטרים וַיַּאַסְרוּם בכבלים וּסְחָבוּם אל הככר, ששם הובנה המערכה – במת עצים גבוהה, ותחתיה וסביבותיה גזרי עץ והבילות תבן וכל דבר אשר יִתְלַהֵב וְיִתְלַקַּח על נְקַלָּה: כל אלה הובאו נדבה מאת המון העם, אשר חשב זאת למצוה גדולה מאד, כי כן הורוהו הכהנים והנזירים הקדושים. הנאשמים שהזרו בתשובה ברגע האחרון והבטיחו להיות נאמנים לדת הקתולית,

להם עשו הכהנים חסד ואמת – כי הַנָּקוּם בראשונה ואחר כן השליכום אל הלהבה; ואלה שעמדו בַמֶּרְיָם הֶעֱלוּ על הבמה הגבוהה ובקולות קוראים: שמע, ישראל, ד׳ אלהינו, ד׳ אחד! קפצו לתוך הלהבה – – והכהנים והנזירים שרו שירי תהלה לכבוד אלהיהם על הזבחים והעולות, אשר הביאו לו...

אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁךָ לָדַעַת...

אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁךָ לָדַעַת אֶת הַמַּעְיָן,
מִמֶּנּוּ שָׁאֲבוּ אַחֶיךָ הַמּוּמָתִים
בִּימֵי הָרָעָה עֹז כָּזֶה, לִפְשֹׁט אֶת הַצַּוָּאר
אֶל כָּל מַאֲכֶלֶת מְרוּטָה, אֶל כָּל קַרְדֹּם נָטוּי,
לַעֲלוֹת עַל הַמּוֹקֵד, לִקְפֹּץ אֶל הַמְּדוּרָה
וּבְ„אֶחָד" לָמוּת מוֹת קְדוֹשִׁים; –

אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁךָ לָדַעַת אֶת הַמַּעְיָן,
מִמֶּנּוּ שָׁאֲבוּ אַחֶיךָ הַמְּדֻכָּאִים
בֵּין מְצָרֵי שְׁאוֹל וּמְצוּקוֹת שַׁחַת. בֵּין עַקְרַבִּים, –
תַּנְחֻמוֹת אֵל, בִּטָּחוֹן, עָצְמָה, אֹרֶךְ־רוּחַ
וְכֹחַ בַּרְזֶל לָשֵׂאת יַד כָּל עָמָל, שֶׁכֶם
נָטוּי לִסְבֹּל חַיֵּי סְחִי וּמָאוֹס, לִסְבֹּל
בְּלִי קֵץ, בְּלִי גְבוּל, בְּלִי אַחֲרִית...

אִם תֹּאבֶה לִרְאוֹת אֶת הַחֵיק אֵלָיו נִשְׁפְּכוּ
כָּל דִּמְעוֹת עַמְּךָ, לִבּוֹ, נַפְשׁוֹ וּמְרֵרָתוֹ, –
מְקוֹם כַּמַּיִם נִתְּכוּ, פָּרְצוּ שַׁאֲגוֹתָיו,
שְׁאָגוֹת הַמַּרְגִּיזוֹת בֶּטֶן שְׁאוֹל תַּחְתִּיּוֹת,

אֲנָחוֹת, שֶׁמִּפַּחְדָּן סָמַר גַּם הַשָּׂטָן,
נְהִי מְפוֹצֵץ צוּר, אַךְ לֹא קְשִׁי לֵב הָאוֹיֵב,..
הָעַז מִצּוּר, הַקָּשֶׁה מִן הַשָּׂטָן;

הוֹי, אָח נַעֲנֶה! אִם לֹא תֵדַע לְךָ כָּל אֵלֶּה —
אֶל בֵּית הַמִּדְרָשׁ סוּר, הַיָּשָׁן וְהַנּוֹשָׁן,
בְּלֵילוֹת טֵבֵת הָאֲרֻכִּים, הַשּׁוֹמֵמִים,
בִּימֵי הַתַּמּוּז הַבּוֹעֲרִים, הַלּוֹהֲטִים,
כְּחֹם הַיּוֹם, בַּשַּׁחַר אוֹ בְנֶשֶׁף לָיְלָה;
וְאִם עוֹד הוֹתִיר אֵל לִפְלֵיטָה שָׂרִיד מִצְעָר —
אָז אוּלַי גַּם כַּיּוֹם תִּרְאֶינָה בוֹ עֵינֶיךָ
בְּשִׁפְעַת צִלְלֵי קִירוֹתָיו, בָּעֲרָפֶל,
בְּאַחַת זָוִיּוֹתָיו אוֹ עַל יַד תַּנּוּרוֹ
יְהוּדִים קֹדְרִים, פָּנִים צֹמְקִים וּמְצֹרָרִים,
יְהוּדִים בְּנֵי הַגָּלוּת, מוֹשְׁכֵי כֹּבֶד עֻלָּהּ,
הַמְנַשִּׁים אֶת עֲמָלָם בְּדַף שֶׁל גְּמָרָא בָּלָה,
מַשְׁכִּיחִים רִישָׁם בְּמִדְרַשׁ שִׂיחוֹת מִנִּי קֶדֶם,
וּמְשִׂיחִים אֶת דַּאֲגָתָם בְּמִזְמוֹרֵי תְּהִלִּים —
(אֲהָהּ! מַה נִּקְלָה וַעֲלוּבָה זוֹ הַמַּרְאָה
בְּעֵינֵי זָר לֹא־יָבִין!..) אָז יֶגְדַּךְ לִבְּךָ,
כִּי רַגְלְךָ עַל מִפְתַּן בֵּית חַיֵּינוּ הִדְרֹךְ,
וְעֵינְךָ תִרְאֶה אוֹצַר נִשְׁמָתֵנוּ.

וְאִם לֹא לָקַח אֵל מִמְּךָ כָּל רוּחַ קָדְשׁוֹ
וַיּוֹתֶר עוֹד מִתַּנְחֻמוֹתָיו בִּלְבָבֶךָ,
וּשְׁבִיב תּוֹחֶלֶת אֱמֶת לְיָמִים טוֹבִים מֵאֵלֶּה

יַגִּיהַּ עוֹד לִפְעָמִים מִפְּלְשֵׁי מַחְשַׁכָּיו –
אָז דַּע לְךָ וּשְׁמַע, הָהּ, אָחִי הַנַּעֲנֶה!
כִּי רַק זִיק מֻצָּל הוּא, רַק נִיצוֹץ־פְּלֵיטָה קָטָן,
אֲשֶׁר בְּנֵס הִתְמַלֵּט מִן הָאֵשׁ הַגְּדוֹלָה,
הֵאִירוּ אֲבוֹתֶיךָ עַל מִזְבְּחָם תָּמִיד.
וּמִי יוֹדֵעַ אִם לֹא נַחֲלֵי דִּמְעוֹתֵיהֶם
הֶעֱבִירוּנוּ וַיְבִיאוּנוּ עַד הֲלוֹם,
וּבִתְפִלָּתָם מֵאֵת אֲדֹנָי שְׁאֵלוּנוּ...
וּבְמוֹתָם צִוּוּ לָנוּ אֶת הַחַיִּים –
הַחַיִּים עַד הָעוֹלָם!

בֵּאוּר: מְרוּטָּה – לטושה, חדה מאד. – וּבְ„אֶנָּ" ...–בקריאת: „שמע ישראל... ה' אחד. – מְצָרֵי שְׁאוֹל – ענויי המות. – עַקְרַבִּים – אויבים רעים. – אֶרֶךְ־רוּחַ – סַבְלָנוּת. – חַיֵּי סְחִי וּמָאוֹס – חיי חרפה ובוז. – צוֹמְקִים וּמְצֹרָרִים – דַּלִּים וקמוטים.– הַמְנַשְּׁשִׁים–המשכיחים.– רֵישָׁם– עָנְיָם, שפלותם.–מִפְּלְשֵׁי מַחְשַׁכָּיו–ענניו השחורים, כלומר: יֵאוּשׁוֹ הקודר.–

הַמֻּצָּל מֵאֵשׁ.

(מִסִּפּוּרֵי אֶחָד הָאֲנוּסִים).

א.

„... את פני אמי לא ראיתי מעודי ואת אבי לא הִכַּרְתִּי; אחים ואחיות לא ידעתי, ועם רעים קטנים ועליזים לא התרועעתי. מראשית ימי ילדותי אינני זוכר דבר בלתי אם תָּאִי הקטן והצר אשר בַּמִּנְזָר הקתולי. יד רשעים הוֹצִיאַתְנִי מבית אבותי וַתִּכְלָאֵנִי בִּכְלִאי הצר; שם כלכלוני, הֱנִקוּנִי וַיְלַמְּדוּנִי. בין חומות המנזר בִּלִּיתִי ימי הילדות וְהַנֹּעַר, לא ראיתי פני איש, מלבד הפנים הזועפים והעינים האפלות של הַכְּמָרִים והנזירים העטופים שחורים. בשעות הפנויות מלמודי הקבועים שרתי שירי תפלה

טִיַּלְתִּי בגן המנזר והתבוננתי אל העצים הרמים ואל הציצים הָרַכִּים ואל מצבות הנזירים הקבורים שם. את העולם וַחֲמֻדוֹתָיו לא ראיתי, על כן לא הסרתי דבר.

אך עָמֹק עמק בלבבי הרגשתי, כי עזוב וגלמוד הנני; רוחי שאף, נפשי צָמְאָה לדבר־מה, ולא ידעתי מנוחה.

כה עברו ימי עלומי, ואני כבר לבשתי אַדרת שֵׂעָר כאחד הנזירים.

ויהי היום ונזיר זקן אחד בא לגור במנזרנו, ושמו פֶּרֶה גִירַנִימוֹ.

הזקן הנכבד הזה פנה אלי באהבה ורחמים, ונפשי דבקה בו מאד. גם הכר טוב, עלם נחמד וִיקַר־רוּח, הביא לי, אָלְפוֹנְסוֹ דֶי פֶּרֵירָה שמו, אשר היה לי לאוהב ורע נאמן, ושנינו יחד שמענו תורה וחכמה מפי מורנו היקר.

ומורנו החל להורותנו בספרי חכמי יון ובכתבי הקדש לבני ישראל, ויעורר את לבנו על הַמָּאוֹר אשר בתורת ישראל וחוקי החיים שלה; אחר־כן הורנו דברי ימי העם הגדול הזה, אשר נְתָנוֹ אלהי עולם לאור עמים, ואת הגמול הנורא, אשר גמלו עליו כל עמי הארץ, ההולכים לאורו: את כל הרדיפות והענוים והַשְּׁמָדוֹת ונהרי נהלי דם בניו, אשר שפכו ושופכים כמים עד היום. ומעט מעט נהפך לבנו לֶאֱהֹב את עם ישראל הַמְעֻנֶּה וְלִשְׂנֹא את שונאיו וּמְעַנָּיו.

ככה ישבנו ועסקנו בתורה, וראשי המנזר לא שמו אלינו לב; כי גדול היה שם מורנו בין הכהנים הקתולים, וגם אנחנו היינו ידועים לְפִרְחֵי־כְהֻנָּה משכילים ושומרי־אמונה בכל לב.

וכשראה מורנו הזקן, כי הזרע, אשר זרע על לבנו, הביא את הפרי אשר קִוָּה, גָּלָה את אזננו, כי מִצֶּאֱצָאֵי העם הנרדף והַמְּדֻכָּא אנחנו, ובנים לאבות ישרים, אשר נשרפו חיים על מדורות האינקויזיציה. מאז הוסיף פְּרֶה־גֶירָנִימוֹ ללמדנו דעת

תורת ישראל ולאַמֵּץ את לבנו לשמור פִּקוּדֶיהָ; אך הַזְהֵר הזהירנו לשמור את סודנו זה בלבבנו עד בֹּא עת גאולה לנו.

לא ארכו הימים ומורנו הזקן חלה למות; ולפני מותו קראני אליו ויגד לי, כי דודי הוא וכי שמי בישראל יעקב, ויספר לי את כל הקורות את בית אבותי. „זכור ואל תשכח, בני, – אמר בקולו הרועד – כי אביך ואמך ואחותך היו למאכלת אש!" –

ב.

אלפונסו חברי נקרא אז לבוא אל אחד מקרוביו, אשר חלה גם הוא למות, ואני נשארתי בַּמִּנְזָר לבדי כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה. ונדר נדרתי אז בלבבי לנקום נקמת דם אבותי הקדושים. אז ראיתי ראשית לו לעזוב את המנזר הָאָפֵל, שגדלתי בו, וללכת לסָרָגוֹסָה. לפקידי המנזר אמרתי, כי הולך אני לשמוע שם בלמודים בבית בבית מדרש החכמה, וישלחוני בשלום. בבואי שם התחלתי לדרוש ברבים ולהטיף לעם בבתי הכנסיה הגדולים, ודברי החוצבים להבות אש משכו אליהם המונים המונים. בדרשותי השתדלתי לעורר בלב שומעי רגשי אהבה והמלה לכל האדם, ובראותי את השפעתי הרבה על ההמון הרב, מצאתי עֹז בנפשי לגַלּוֹת את רשעת הכהנים החנפים, שרי האינקויזיציה, וָאַרְעִים בקולי על הדם הנקי, אשר הם שופכים ועל העֹשֶׁק, אשר הם עושקים את העם; ודברי עשו על בני סרגוסה רושם גדול מאד, עד אשר קמו כלם ויתנפלו על ארמון האינקויזיציה וילכדוהו, ואת כל אסיריו הוציאו לחפשי.

אז עברתי ביתר ערי אָרָגוֹנְיָה לקרא בשם האהבה והצדק. והמונים המונים נהרו חלוצים אל בירת המדינה לעמוד על נפשם. והתקוה התחילה מְשַׂחֶקֶת לפני, כי עוד מעט ובִערתי את הַמִּפְלֶצֶת הזאת מן הארץ; אך תקותי נכזבה מהר. כי פיליפ מלך ספרד הצמא לדם שלח את גדודיו הרבים לסרגוסה, והמה

הוציאו את מכחר בניה להרג, ואותי תפשו ויאסרוני בכבלי ברזל וימסרוני בידי האינקויזיציה. עד מהרה הָשְׁלַכְתִּי אל בור צר, אָפֵל ורטוב המלא שרצים ורמשים שונים. ואחר התחילו הָעִנּוּיִים הנוראים, אשר תסמר שערת איש לשמעם; האכילוני לחם צר עם מלוחים ומנעו מים מפי לשבור צמאי; השקוני מי רפש ולא נתנו לי אֹכֶל; גם שנתי גזלו ממני, וכאשר נמתי רגע העירוני. אך כאשר הוסיפו לענותני כן הוספתי אֹמֶץ באלהי ישראל, ובעמדי לפני השופטים עניתים ברוח כביר:

— עברי אנכי ועברי אמות!

אז חרצו את משפטי לשרפני חיים אותי ועוד עשרים ושלשה אנשים. אשר מצאו את עונם, כי הרימו יד באינקויזיציה הקדושה. למן היום ההוא חדלו כמעט לענותני, גם הביאוני להדר מְרֻוָּח מעט; ושני כהנים באו אלי יום יום ועוררוני להזור בתשובה ואז ימיתוני במיתה יפה — בְּחֶנֶק, ולא ידינוני בשרפה; אך המה שבו כִּלְעֻמַּת שבאו.

וערב יום הפקודה בא. ומטעם האינקויזיציה הודיעו גלוי לכל שמות החטאים בנפשותם, שנדונו להשרף ביום המחרת, וגם שם הכהן פְּרָה דִיגָה, הוא שמי, בתוכם; למען יבאו הכל לראות במחזה הנפלא, בהקריב הכהנים את קרבנותיהם לאלהי האהבה. ביום ההוא הובאתי אני וַאֲחֵי־לצרה אל בית תפלה אחד המיועד לדבר הזה, ושעריו נסגרו על מסגר, וגדוד שומרי האינקויזיציה הָעֳמַד לשמור על הבית מחוץ. על הַיָּצִיעַ העליון עמדה להקת משוררים וישירו את המזמור: „ממעמקים קראתיך"; על הבימה דלקו נרות שחורים ובכל מלוא הבית היה השך אפלה. כל הנועדים למות כרעו שם יחד על ברכיהם, וישפכו שיחם לפני אלהי האמת והצדק; וגם אנכי כרעתי על יד הקיר ונפשי נמוגה בתפלתי. והנה תמונת אדם עטופה כלה קרבה אלי בלאט ותכרע על ידי, ויד שלוחה אלי מתחת למעטפה ותשם בידי דבר־מה;

ועד מהרה קמה התמונה מן הארץ, סרה הצדה ונעלמה מעיני. משִשתי את החבילה הקטנה ואדע כי בו צרור כסף, מְגֵרָה ופסת־ניר; את הצרור והמגרה טמנתי בכיסי, ואת הפתקה הקטנה קראתי במהירות ואדע את אשר עלי לעשות ואנה לפנות, ואחרי קראי אותה בלעתיה. ובהצות הלילה ואני סגור בתא הקטן המיוחד לי, קמתי ולקחתי את המגרה וָאֶשוף בה את שְׂבְכַּת הברזל בחלון תָּאִי, ואצא החוצה. בזהירות רבה יצאתי באישון לילה מחצר בית התפלה וָאלך בדרך, אשר הודיעני מציל־נפשי בַּפִּתְקָה; ואלהי ישראל היה בעזרי לבוא בשלום אל מעונו הנסתר בְּחַגְוֵי הסלע, אשר מחוץ לעיר, ומשם הובאתי אל האניה הזאת ההולכת להולַנְדְיָה, אשר שם אוכל לעבוד את אלהי אבותי ולהיות בן נאמן לעמי הגדול בגלוי".

כאשר כִּלָּה הַמְסַפֵּר את ספורו, ישב זמן רב שקוע במחשבות ובזכרונות עֲבָרוֹ הנורא, ועיניו נטויות אל הים הגדול המישתרע מסביב, ואל נוגה הירח והכוכבים הנשקפים בין הגלים הקלים המתגלגלים חרש בְּהֶמְיָה נעימה אחרי האניה ההולכה לבטח דרכה. ורוח קלה ונעימה מסלסלת בְּחִבָּה את הגלים ולוחשת נעימות לנודדי יהודה...

בְּלֶב־יָם.

הַגַּלִּים, הַגַּלִּים עָלוּ שָׁמָיִם,
הָמוּ, רָעֲשׁוּ, הֶחֱרִישׁוּ אָזְנָיִם,
נָדַמּוּ כֻלָּהֶם, יַחַד שַׁאֲנָנוּ,
בִּזְרֹעוֹת הָעֶרֶב דּוּמָם יִישָׁנוּ...
וִירִיעַת הַתְּכֵלֶת בַּמְּרוֹמִים שָׁמָּה,
בַּעֲנָנִים כֵּהִים וְעִיר שָׁם נִכְתָּמָה;

וּבְלִבְנַת מָוֶת בַּעֲדָם הַיָּרֵחַ
נִשְׁקָף שָׁם בָּדָד, עָיֵף וּרְפֵה כֹחַ...

וּדְמָמָה שׂוֹרֶרֶת, דְּמָמַת הַשַּׁחַת,
בִּמְרוֹמֵי אֵין קֵץ, בַּתְּהוֹמוֹת מִתַּחַת...

אַךְ שָׁמָּה, שָׁמָּה מֵרָחוֹק יִתְרוֹמֵם
עַל פְּנֵי הַמַּיִם אִי קָטָן, אִי שׁוֹמֵם,
עָטוּף מַעֲטֵה כֵהָה, כְּמַת מַרְאֵהוּ,
שָׁם קַו־צֵל שָׁחוֹר יִמָּשֵׁךְ אַחֲרֵיהוּ —
וּסְבִיבוֹ אַךְ מַיִם, מַיִם וָמַיִם,
אֵין גְּבוּל, אֵין קֵצֶה, עַד שׁוּלֵי שָׁמַיִם—

שָׁם עַל שֶׁן־סֶלַע כִּצְלָלִים יֵרָאוּ
יָנוּעוּ, יִגְבָּהוּ, רֹאשָׁם יִשָּׂאוּ —
מִי אַתֶּם שָׁמָּה? הַגִּידוּ, הַצְּלָלִים!
הַזְאֵבֵי עֶרֶב, אִם לַהֲקַת שְׁעָלִים?
אִם רוּחוֹת אֹפֶל, אִם שֵׁדֵי הַשַּׁחַת?
אִם יוֹנִים קִנְּנוּ בְּעֶבְרֵי פִּי־פַחַת?
הַגִּידוּ, הַצְּלָלִים, מִי אַתֶּם שָׁמָּה?
הֲצִלְלֵי תֹפֶת, אִם בְּרוּאֵי אֲדָמָה?

וַאֲנָחָה חֲרִישִׁית, אַנְחַת דּוּמִיָּה,
כְּצִפּוֹר גֹּוַעַת הֹמִיָּה, הֹמִיָּה —
וַאֲנָחָה סוֹעֶרֶת כִּגְסִיסַת גֹּוֵעַ
עַל פְּנֵי תְהוֹם הָאֹפֶל מִשָּׁם יִשָּׁמֵעַ...

„הָהּ, לִבִּי - הָהּ, נַפְשִׁי—אֵשׁ מִתְלַקַּחַת...
„אֵשׁ תֹּפֶת – בִּי תוּקַד – קִרְבִּי הַשַּׁחַת...
„הָהּ, בְּנִי – בַּר בִּטְנִי – פֹּרָת עֲלֵי עָיִן...
„כְּבָר נִקְפָּא–כַּקֶּרַח–כְּבָר מֵת–כְּבָר אָיִן...
„וּבִתִּי – הָהּ, בִּתִּי – גַּם הִיא – גָּוְעָה...
„הִיא קָרָה–כַּכְּפוֹר – הָהּ, נַפְשָׁהּ יָצָאָה–
„אָמוּתָה נָא – אִישִׁי – אָמוּת – הַפָּעַם...
„הָהּ, בְּנִי – הָהּ, בִּתִּי--אֵל מָלֵא זָעַם!...
„תַּאֲלָתִי לָךְ – אֶרֶץ – אֶרֶץ סְפָרַד...
„אֲרוּרָה – אֲרוּרָה - תִּהְיִי עֲדֵי עַד!!..."

וַאֲנָחָה אֲיֻמָּה כִּילֵל הַשְּׁאִיָּה –
כַּאֲנָחַת גּוֹעַת שָׁם הוּמָה הַמִּיָּה...
וַאֲנָחָה אֲיֻמָּה. . . . .
. . . . הַס, הָס וּדְמָמָה...
– אֵין מִלִּים – אֲנָחוֹת– שַׁמָּה וּשְׁמָמָה–
— — — — — — — — — —

וּבָדָד שָׁם הוּמָם, הוּמָם כַּקֶּבֶר
וְזוֹעֵם כַּמָּוֶת, כִּתְמוּנַת גֶּבֶר
עַל פִּסְגַּת הַסֶּלַע שָׁמָּה נִצָּבֶת,
כְּצֶלֶם בַּלָּהוֹת, כִּתְמוּנַת צַלְמָוֶת...
הַגִּידָה, הַצֶּלֶם, מִי אַתָּה שָׁמָּה?
הֲשֵׁד מְשַׁחֵת, אִם אֻמְלַל אֲדָמָה?..

„וּבָדָד, הָהּ, בָּדָד... פֹּה עַל שֶׁן־סֶלַע –
הָשְׁלַכְתִּי, טֻלְטַלְתִּי כְּבְכַף הַקֶּלַע --

אֵין אֵשֶׁת, אֵין בָּנִים. . . .
. . . . אֵל בַּשָּׁמַיִם!
הָפִיצָה עֶבְרָתְךָ, עֶבְרוֹת אַפַּיִם,
וּשְׁלַח בִּי זַעֲמְךָ, אַל עֵינְךָ תָחוּסָה,
יְהוּדִי הִנֵּנִי — וּמָה כִּי אָמוּתָה? —
אָמוּתָה, אֶגְוָעָה, וּבְיַרְכְּתֵי שַׁחַת
שָׁם אִשְׁתִּי, שָׁם בָּנַי, שָׁם אֶשְׂבַּע נַחַת—
שָׁם אַחַי בְּנֵי עַמִּי... שָׁמָּה כֻּלָּהֶם...
הָפִיצָה אַפֶּךָ, הַרְעֵם הָרַעַם!..."

— — — — — — — — —

— — — — — — — — —

שָׁמָּה הַתְּמוּנָה עוֹדֶנָּה נִשְׁקֶפֶת
עַל שֵׁן הַסֶּלַע, עֲרָפֶל עֹטֶפֶת,
וַאֲנָחָה אֵימָה סֹעֶרֶת בְּזָעַם,
סֹעֶרֶת, הֹמִיָּה כַּהֲמוֹת הָרַעַם —
וּתְעוֹרֵר הַגַּלִּים וּתְעוֹרֵר בְּשָׁאוֹן...

— — — — — — — — —

אַךְ שַׁמָּה מִסָּבִיב, שַׁמָּה, קִפָּאוֹן —
הַגַּלִּים שָׁם יִישְׁנוּ בִּדְמִי עַצָּבֶת,
יִישָׁנוּ, יֵרָדְמוּ תַּרְדֵּמַת מָוֶת —
וּדְמָמָה מִתַּחַת וּשְׁאִיָּה בָרֹם,
שַׁמָּה בַּמָּרוֹם, שִׁמָּמוֹן בַּתְּהוֹם — —

———

מִגִּבּוֹרֵי יִשְׂרָאֵל.

א. שְׁמוּעָה רָעָה *).

„ביום השני של פסח השכים אבי, הרב בְּוֶרְמַיְזָה, וילך אל בית הכנסת, ויקח גם אותי עמו. אחר קריאת התורה עלה אבי במעלות ארון הקדש ודרש לפני העם מֵעִנְיַן היום; ויזכר את מקרי העת הזאת ואת השעות הרעות המתרגשות לבוא, ויאַמֵּץ לבב כל שומעיו להיות נכונים בכל עת למסור נפשם על אמונת אבותינו וקדושת שם אלהינו.

עודנו עומד ודורש, והנה קם שאון בהיכל ה', כי אחד מעבדי אַלְבְּרַנְדוּס, בִּישׁוֹף ורמיזה, בא ואמר, כי דבר נחוץ לו אל הרב. אבי הפסיק דרשתו וירד אל העבד לשמוע מה בפיו. והעבד ספר לו בשם אדוניו, כי יצאו נוסעי הצלב מעיר מֵיץ והם מִתְעַתְּדִים להתנפל על כל קהלות היהודים אשר על נהר רֵינוּס; ועל כן עצתו ליהודי ורמיזה לְמַלֵּט נפשם והונם אל ארמון הבישוף, ששם יְפַנֶּה להם מקום, והוא יהיה להם למחסה מפני אויב. מְבֹהָלִים ודחופים יצאו המתפללים מבית הכנסת

*) בשנת 1093 למספר הנוצרים שב נזיר קתולי אחד, פֶּטֶר המתבודד שמו, מירושלים ויספר לכל, כי הנוצרים סובלים שם רדיפות ונאצות מידי הערבים המחמדים, ויעורר את המוני העם לעלות למלחמה על הערבים, בוזי דתם ומחללי קדשיהם בארץ הקדש. הנזיר הזה עבר מעיר לעיר ובידו צלב גדול, ובדברים הוצבים להבות אש קרא לנוצרים לבוא לעזרת האל ולעשות נקמות במחרפיו ומנאציו; גם הראה לכל מכתבים שירדו אליו מִן השמים – והמונים המונים לאלפים ולרבבות שמו אות צלב אדום על בגדיהם ויֵּאָספו אליו לעלות למלחמת הקדש. בין האספסוף הזה היו כמרים ונזירים קנאים אשר אמרו: הנה אנחנו עולים להלחם על אויבי אמונתנו במרחקים, נקומה נא ונשמיד בראשונה את אויבי אלהינו היושבים בקרבנו, הלא הם היהודים. ולחזק את דבריהם הראו מכתבים שנפלו אליהם מן השמים, וכתוב להם בלשון רומית „דִּיוֹס לוֹ בּוּלְט!" (Dios lo wult) כלומר: ז ה ו ר צ ו ן ה א ל! ומאז התחילו השחיטות הנוראות בכל קהלות ישראל אשר בצרפת ובגרמניה, אשר התנפלו עליהן הַצַּלְבָנִים בקריאתם הנוראה: „דִּיוֹס לוֹ בּוּלט", וידרשו מהם לבחור במות או בצלב.

וירוצו איש אל ביתו להציל את הנפשות היקרות לו. עד מהרה נקבצו כל בני עדתנו על הככר, אשר לפני בית הכנסת, המון רב מאד: זקנים וזקנות, אנשים ונשים, בחורים ובתולות, ילדים וילדות, עוללים ויונקי שדים – כלם נדחקו יחדו בבהלה ומגור; הנשים געו בבכיה, והילדים צרחו מר ותהי המהומה רבה מאד. אבי התאמץ לנחמם ולאַמֵּץ רוחם, אחר צוה להוציא את ספרי התורה מארון הקדש ולַקְחְתָּם אתם. ספר־תורה אחד שם על זרוע ימינו ויתר הספרים חלק בין ראשי העדה; וכן החל מסע הקהלה אל ארמון הבישוף, ואבי הולך לפניהם. בהגיענו שמה הֱבִיאָנוּ הבישוף אל החדרים הגדולים והַמְּרֻוָּחִים, אשר פִּנָּה למעננו בארמונו בקומה השניה.

בבהלה ובהרדה עברו עלינו ימי החג והארמון סגור ומסוגר; יהצר הצורר עודנו מתמהמה בסביבות העיר מֵין ומכלה שם את שארית ישראל. בתשיעי להרש השני הגיעה אלינו השמועה, כי עלו הצוררים על קהלות אַשְׁפִּירָה ביום השבת ויתפשו עשרה אנשים מנכבדי העיר ויסחבום אל בית הכניסה, ויפילו עליהם אֵימִים להמיר דתם; אבל הם ההזיקו באמונתם ויחדו נהרגו על קדושת שם אלהי ישראל. אשה אחת אשר נפלה בידיהם שלחה יד בנפשה ותבחר מות מחיים. ושאר היהודים נקהלו ויעמדו על נפשם, והבישוף יוהַנְסוֹן שלה להם את חילו לעזרה ויכו באויב מכה רבה ויניסום מן העיר. השמועה הזאת עודדה מעט את רוחנו ורבים מאחינו עזבו את הארמון וישובו לבתיהם.

פעם לפנות בקר הקיצונו לקול המולה נוראה. כעבור רגע הגיעה לאזנינו הקריאה הנוראה: „דִּיוֹס לוֹ בוּלְט!" השקפנו בעד החלונות, והנה המון רב למאד הולך וקרב אל העיר, בהם רוכבים וְרַגְלִים יחד, וכלם המושים בחרבות, ברמחים, בקרדומות, בקלשונות ובבולי עץ איש איש כאשר השיגה ידו. רובם הולכי יחף לבושי סחבות מְגֹאָלות בדמים, ומהם עוטפי יריעות משי ירקרק או אדמדם, מְפֹאָרוֹת ברקמת זהב וכסף–הן הַפְּרָכוֹת, אשר שדדו מארונות הקדש בבתי הכנסיות. כלם עדת פראים, שִׁכּוֹרִים, ולפניהם עדת כמרים נושאים דגליהם וצלמי קדשיהם, ושירי תפלה בפיהם.

אחינו, אשר נשארו בעיר, נִסּו בראשונה לעמוד על נפשם, אבל האויבים חזקו מהם במספרם הרב והעצום; ובראותם, כי עוד מעט ונפלו בידי אויביהם, התחזקו באמונתם וישחטו איש את אחיו ואיש את קרובו: הנשים שחטו את ילדיהן והחתנים את כלותיהם, ואשר לא עצרו כח לשלוח יד בנפשם, הקריבו חַיָּתָם לצוררים הממיתים, בקראם יחדו קול אחד: שמע, ישראל, ה׳ אלהינו, ה׳ אחד! וכאשר תמו לִגְוֺעַ, התנפלו האויבים על בתי העיר ויבוזו וישחיתו את כל אשר מצאו שם, גם כִּלּוּ חמתם בספרי התורה, אשר נמצאו בבתי התפלה האחרים, ויחללום ויקרעום ויתעללו בהם וירמסום ברגליהם ויבוססום בבצות הדמים, אשר שפכו בידיהם.

ב. הַשְּׁחִיטָה.

ימים מספר התהוללו והתעללו הרוצחים בעיר הַהֶרֶס ויתגוללו שכורים על חרבותינו. אחר כן פנו הצוררים בכל המונם הפרוע אל ארמון הבישוף ויקיפוהו מסביב וידפקו על דלתות השער. הבישוף מהר ויצא אל הַיָּצִיעַ, אשר בקומה העליונה, ויפן אל ההמון וישאל: מה חפצכם פה?

– חפצנו ביהודים הנחבאים עמך. הוציאם אלינו ונדעם!

– ומה עשו לכם, כי אתם עולים עליהם להשמידם?

– הם שפכו את דמי משיחנו, ועתה נקח נקמתו מהם!

– משיחנו סלח לכל אויביו, כאשר הֶעֱרָה למות נפשו, ולא לכם להיות גואלי דמו.

– לא באנו הלום לקחת תורה מפיך, כי אם לעשות זֶבַח בעם חֶרְמֵנוּ, ובדברם החלו להכות בקרדומותיהם על השער בכל מאמצי כח.

– ומה אם יֵאוֹתוּ לבוא בברית אמונתנו? – שאל הבישוף.

– אם כה יעשו והיתה להם נפשם לשלל.

– אם כן אפוא, חכו לי עד אשר אדבר דברי באזניהם.

והבישוף בא אלינו ויפן אלינו בדברים רכים שיצאו מלב דַּוָּי.

– צר לי מאד, ידידַי! אך ידי קצרה מֵהָגֵן עליכם בלתי

אם תקבלו את הדת הנוצרית. שימו זאת אל לבכם ושמעו לעצתי; אך אל תתמהמהו, כי ההמון הולך וסוער.

– לא נאבה ולא נשמע! – ענו כלם פה אחד.

– תנה לנו זמן שתי שעות ונחשבה דרכנו – בקשהו אבי.

– רבנו! – קראו כלם משתוממים.

- אנכי יודע את אשר אדבר – ענה אבי בקול אמיץ.

הבישוף יצא אל ההמון, ואבי מהר ויסגור דלתים בְּמַנְעוּל ובריח ויקרא אל בני עדתו בקול עז:

– שמעוני, אחי! לא מְמֹּרֶךְ־לב, או מֵרִפְּיוֹן אמונה היתה בקשתי זו, כי אם למצוא עת להכין את נפשנו למות בעד אלהינו ודתנו. ועתה הנני קורא אליכם, אחי, בשם אלהי ישראל: מי האיש אשר לא ימצא עז בלבבו לעזוב חיי שעה מפני חיי עולם, יעזבֵנו נא וילך אל אשר ישאהו רוחו; האיש, הירא ורך הלבב ילך לו מאתנו. אבל מי האיש הנכון בכל לבבו להקריב נפשו קרבן לאלהיו, ישא ידיו קדש לאלהינו שבשמים ויקרא: בידך אפקיד רוחי!

– בידך אפקיד רוחי! – קראו כל אנשי העדה ברגש, בנשאם כפיהם השמימה.

ובל בני העדה נפלו איש על צואר רעהו ויבכו ויתחננו איש אל אחיו למחול ולסלוח לו, אם חטא נגדו; וגם אבי בקש סליחה מכל בני עדתו, ואחר כן נשא קולו ויקרא את הַוִּדּוּי של יום הכפורים וכל בני העדה ענו אחריו בבכית הרש ובהשתפכות הנפש לפני ה'.

אז הוציא אבי מתחת כנף מעילו מאכלת ארוכה והדה ויקרא ברגש:

– שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל, ה' אֱלֹהֵינוּ, ה' אֶחָד!

וכל הנמצאים עמו קראו אחריו בקול חזק ובלב נכון.

אחרי כן אסף איש איש את נפשות ביתו סביבו; ובטרם יחלו האבות את פעלם הנורא, פנה אבי אל כל הילדים וישאלם:

– צאן קדשים! היש את נפשכם למות על קדושת שם אלהינו?

– וקולות דקים כחלילים ענו מסביב, קולות הילדים

התמימים, בהשיבם פה אחד:

– יש ויש!

כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל הַיּוֹם, נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה!

קרא אבי, ויקח את הַמַּאֲכֶלֶת וימסרנה ליד ראש הקהלה.

אז החלה השחיטה הנוראה: הילדים הקטנים קראו: „שמע, ישראל!" ויפשטו צואריהם וַיִּשָּׁחֲטוּ בידי אבותיהם; אחריהם נשחטו הנשים בידי בעליהם. אז הפילו גורלות. ואשר נפל עליו הגורל שחט את רעהו ראשונה.

ככה עברה המאכלת הדמים מיד ליד, עד כי לא נשארו בהם בלתי אם אבותי ואנכי בנם יחידם.

– עתה, בני האהוב, הנני אליך! – אמר אבי – הביטה וראה את חבריך הילדים התמימים האלה, אשר מסרו נפשם בשמחה על קדושת שם אלהינו; הֱיֵה תמים גם אתה וְהָשִׁיבָה אל אֵל רוחך.

– כן אעשה כאשר דברת, אבי! – השיבותי, בפשטי צוארי אל מול המאכלת אשר בידו.

– אנא, אישי, רחם־נא עלי וּשְׁחַט אותי ראשונה, ואל אראה במות הילד! – התחננה אמי אליו.

אבי נאות לה. ואמי קרבה אלי וַתְּחַבְּקֵנִי וַתְּשַׁקְּנִי ותברכני, ואחר כרעה ותקרא בלב אמיץ:

„בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי, פָּדִיתָ אוֹתִי ה' אֵל אֱמֶת!"

ותפשוט צוארה לשחיטה –

לאחרונה כרע אבי לפני, בידו הרועדת הניף המאכלת ועיניו ההשכות דַּלּוּ למרום, בקראו בקול רועד: „חזקני נא ואמצני, אלהי אברהם אבינו!" ויתחזק וישם את המאכלת על צוארי – אך קול פחדים נורא פרץ פתאם מגרונו, ויפול ארצה מתעלף. ואנכי קראתי, צעקתי מר, עוררתיו, הניעותיו – אך לשוא, כי לא נותרה בו נשמה. נסיתי להרים את המאכלת שנפלה מיד אבי ולקחת את נפשי בידי, אבל לא יכלתי.

מה לעשות עתה? – ראיתי את כל חברי שוכבים להם במנוחה וקִנֵּאתי בהם קנאה גדולה... הבטתי סביבי–והנה הלון פתוח לנגד עיני. זכרתי, כי מקומנו בקומה השניה, ורעיון הבריק

רגע במוחי... בשארית כחי טפסתי ועליתי על החלון ואתנפל ממרומיו אל ארץ תחתית..."

ג. מוֹת קְדוֹשִׁים.

כעבור שתי השעות פרצו הרוצחים נוסעי הצלב אל ארמון הבישוף, והנה כל היהודים מתבוססים בדמם, אשר שטף על כל פני הרצפה. וכשראו כי נכזבה תוחלתם להתעלל ביהודים, פשטו על היער הקרוב ויקיפוהו וַיְחַפְּשׂוּ כל מִסְתָּרָיו, וימצאו שם עוד יהודים רבים, אשר השו מפלט להם שמה, ויפלו עליהם וימיתום באכזריות רצח. רק מתי מספר מבחורי ישראל נאסרו בחבלים ונסחבו אל בית הכניסה להטבילם ולַנְצְּרָם עַל כָּרְחָם. ביניהם היה עלם נחמד. אשר ראה בנפול אביו ואמו ושבעת אחיו הגדולים בידי המרצחים; ויגמור בלבבו לנקם מהם נקמת דם אבותיו ואחיו. ובגשת הַכֹּמֶר אליו להטבילו לשם הדת הנוצרית, הוציא העלם פתאם סכין חדה מתחת למדיו ויתקעהו בבטנו. הכמר נפל מת ארצה, וההמון התנפל כרגע על העלם ויקרעהו לגזרים.

משם פשטו נוסעי הצלב על עדת מַגֶּנְצָה — וההגמון אשר שאף לדמי היהודים ולהונם, קרא אותם במרמה לְהֵחָבֵא בארמונו עד יעבר זעם. והיהודים באו אליו וגם את כל רכושם הביאו עמם. ההגמון הֶעמיד אנשי חיל על הארמון למשמר, אבל בקרוב נוסעי הצלב אל הארמון, התאחדו החילים עמהם וישברו על נקלה את השערים ואת הדלתות ויתנפלו על היהודים כזאבים בעדרי צאן. אז יִשָּׁנֶה הטבח הנורא, אשר היה בוֹרמיזה; בקול קריאת „שמע, ישראל!" נפלו כלם חללים, אלה במאכלת אחיהם, ואלה בחרב אויביהם. ויהי מספר החללים. אשר הוצאו בעגלות והשלכו חוצה לעיר, אלף ושלש מאות נפש, ואת כל רכושם לקח לו ההגמון ויחלקהו עם מְתֵי סודו.

משם שטפו הרוצחים כגלי ים זועף על כל קהלות ישראל הגדולות והקטנות אשר בגרמניה, וכלם בחרו למות על קדושת שם אלהי ישראל. רבים מהקדושים עשו נוראות, ויהיו למופת

לאחיהם באֹמֶץ לבם למות בשמחה בקול „אחד".

רב ישיש אחד, רבי שמואל שמו, בא עם בנו היחיד במעמקי הנהר לעיני כל בני עדתו. שם ברך עליו ברכת הזבח והבן ענה „אמן"! בקול רם, והאב הישיש שחט את בנו יחידו ואחר טבע במצולות. אז קראו כל העם: „שמע ישראל!" ויתנפלו כלם – כמאתים נפש במספר – אל מצולות הנהר וירדו תהומה.

כאשר קרבו הרוצחים אל כפר אחד, שהתחבאו שם יהודים, קם קדוש אחד מפליטי צרפת וקרא אל העם: „כך עושים במקומנו!" ויחפור בור עמוק וירד בו, ושם ברך על השחיטה ויחתוך גרונו בסכין שבידו וימת. ממנו ראו וכן עשו כלם: כי הפרו להם קבריהם וירדו בהם, ואחרי קראם את „שמע" שלחו יד בנפשם וימותו לפני ה'.

גם הנשים העבריות מתו כגִבּוֹרוֹת על קדוש השם:
בעיר טְרִיֶר קשרו נשים ובתולות אבנים בשמלותיהן והתנפלו במצולות הנהר מוֹזֶל, לבל תפלנה בידי האספסוף.

בעיר אחת קטנה תפשו את כל היהודים לפתע פתאם וַיַּאַסְרוּם אחד אחד וישימום במשמר–לבל יוכלו לשלוח יד בנפשם. רק שתי נשים נשארו על מקומן במגדל; האחת היתה חולה מחלת הקדחת והשניה שכבה בצִירֶיהָ, כי ילדה בן באותו יום; וְאִתָּן נשארה ילדה כבת עשר, בתה הבכירה של היולדת. ובראותן את אשר נַעֲשָׂה, קמו ממשכבן בשארית כחן, והאם שחטה את בתה היחידה, אחר כן לקחה את הילד הקטן ויחד עמו התנפלו מראש המגדל ארצה.

ביום המחרת הוציאו את היהודים האסורים מכלאם והביאום אל בית הכניסה להמיר את דתם; אך כמעט כלם מסרו נפשם להורגים ולא בגדו בעמם ואלהיהם.

והסיד אחד, רבי שמריה שמו, איש נכבד ונשוא פנים התחבא הוא ובני ביתו ביער אחד; אך יושבי הכפר הקרוב תְּפָשׂוּם ויוליכום להמיר את דתם. ורבי שמריה התחנן אליהם להכות לו ולביתו עד מהר, כי עיפה נפשם מאד; ובערב הזה יניחם עוד לאכול בכשרות ולהשתמש בסכין חדש כדת, ומחר יעשה כחפצם. ויאותו לו אנשי הכפר, כי ידעוהו לאיש נאמן

ויכבדוהו מאד. באותו הלילה קם רבי שמריה ושחט את אשתו ובניו ובנותיו, ואחר העביר הסכין גם על צוארו, אך ידו רפתה והסכין נפל ארצה.

למחרת באו אנשי הכפר ויראו את אשר עשה, ויחר להם מאד; ובכל זאת אמרו, כי נכונים הם לסלוח לו, אם יֵאות להם להמיר את דתו, ואם לא־יקברוהו חיים בבור אחד עם הנפשות אשר המית. ויכרו קבר גדול וישליכו בו את החללים. ורבי שמריה ירד במנוחה אל הקבר והציע משכבו בין הנפשות היקרות לו: את אשתו הניח לימינו ואת בניו ובנותיו לשמאלו, והוא שכב ביניהם. אז החלו לשפוך עליו עפר, וישאלוהו פעם בפעם אם חפץ חיים הוא, אם לא. ובראותם כי הוא עומד בְּמֶרְיוֹ, חרה אפם, וישליכו עליו את העפר ויקברוהו חיים...

כאלה וכאלה מתו והומתו אז על קדוש השם בכל קהלות הקדש, אשר על נהר רֵינוּס; ויהי מספר הקדושים שנים עשר אלף נפש. שנים־עשר אלף עֲקֵדות גדולות ונוראות מעקדת יצחק על הר המוריה...

— — —

בָּרוּךְ מִמַּגֶנְצָה.

פֹּה הַקְּבָרִים! פֹּה גַם קִבְרֵךְ! לִפְנֵי שְׁלשֶׁת יָמִים
פֹּה נִצְבְּרוּ וַיִּטָּמְנוּ כָּל זִבְחֵי הַדָּמִים.
פֹּה קֻבַּרְתְּ גַּם אַתְּ, יוֹנָתִי! הָהּ, גַּם צִיּוּן אָיִן —
אַךְ מְצָאתִיךְ... אָנֹכִי בָּאתִי בַּל תְּשׁוּרֵנִי עָיִן.
בָּאתִי וְלָךְ אֲסַפֵּר הַכֹּל מַה שֶּׁקָּרָה אוֹתִי
לְמִן הַיּוֹם הַהוּא הַנּוֹרָא, יוֹם רָאִיתִי מוֹתִי...
אָמְנָם מַתִּי! יַעַן אַחֵר, אַחֵר כְּבָר הִנֵּנִי —
הַעוֹד תִּזְכְּרִי יוֹם הַזְּוָעוֹת, אֵלִי בּוֹ יְטַשְּׁנִי?..
קוֹל פַּעֲמוֹנִים הִרְעִים רָעַם מְבַשֵּׂר וּמַשְׁמִיעַ:
עַל בַּת יַעֲקֹב אַבְדָן „אַבְדָן!" זֶה אֶל זֶה יָרִיעַ.

וּבָרְחוֹבוֹת קְהַל אִכָּרִים, אֻמָּנִים, חֲרָשִׁים,
נַאֲקוֹת חָלָל, בִּכְי עוֹלָלִים, קוֹל תַּחֲנוּנֵי נָשִׁים,
שִׁבְרֵי־כֵלִים, קִרְעֵי בֶגֶד מְגֹאָלִים בָּרֶפֶשׁ,
קוֹל הַקּוֹרְאִים: „הַכּוּם! שְׁחָטוּם!" מַחֲרִיד לֵב וָנֶפֶשׁ.
וַאֲנִי בַתָּוֶךְ — פִּתְאֹם בְּרַק הַמַּאֲכֶלֶת...
וַעֲדַת הָרוֹצְחִים סְבִיבִי עֹמְדָה וְשׁוֹאֶלֶת.
וַאֲנִי רוֹאֶה פְּנֵי הַחַיּוֹת וְאֶת הַיָּד הַשְּׁלוּחָה
וַאֲנִי עוֹנֶה וְקוֹלִי נֶחְבָּא... אֲהָהּ לְיוֹם הַמְּבוּכָה!
וְאֶת אֲשֶׁר אֲנִי בִּטֵּאתִי, עַתָּה לֹא אֶזְכֹּרָה —
וַאֲנִי זוֹכֵר בֵּית הַתְּפִלָּה, קוֹל הָעוּגָב, אוֹרָה..
וַהֲמוֹן הַקּוֹלוֹת עוֹלִים מְמַלְאִים אֶת הַהֵיכָל —
קְהַל הַכְּמָרִים, רֹן הַנְּזִירִים — וְנַפְשִׁי, נַפְשִׁי תֵּחָל...

* *

*

אָז קִלַּלְתִּי עַם מַחְצַבְתִּי, שָׁדַיִם שֶׁיָּנַקְתִּי,
אֱלֹהַי, כָּל קָדְשֵׁי אָבִי — בִּפְנֵיהֶם יָרַקְתִּי.
אָז קִלַּלְתִּי כָּל תִּקְוָתִי לַאֲשֶׁר יִחַלְתִּי
עַד הַיּוֹם הַהוּא — וּבְעַמִּי, בֵּאלֹהַי מָעַלְתִּי.
אֱלֹהַי אֵל קָדוֹשׁ! — פִּתְאֹם חַיִּים נִצְּבוּ לְעֵינָי
יְמֵי יַלְדוּתִי, וַאֲנִי נַעַר, שֶׁבַּר־מִצְוָה אֵינוֹ.
וּבְפַעַם־הָרִאשׁוֹנָה לִימֵי חַיַּי עַתָּה
לְיָדַי אֶקְשֹׁר הַטּוֹטֶפֶת, אִירָא פֶּן נִשְׁמָטָה.
וַאֲנִי רוֹאֶה אֶת פְּנֵי אָבִי וּמְגִיל נְהָרוֹ,
רֶטֶט־גִּילָה, חֶרְדַּת קֹדֶשׁ בִּבְשָׂרִי אָז עָבָרוּ:
הִנְנִי שָׂם עָלַי עֹל תּוֹרָה, תּוֹרַת צוּרִי קוֹנִי;

נַפְשִׁי תִּדְרֹךְ עֹז, בָּאָרֶץ מְאֻשָּׁר אֵין כָּמוֹנִי.
וַאֲנִי מוֹנֶה: אַחַת, שְׁתַּיִם... חָמֵשׁ... שֶׁבַע פְּעָמִים;
פְּתִיל הָרְצוּעָה בָּא בִּבְשָׂרִי, תַּחְתָּיו בַּהֲרוֹת דָּמִים.
„וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם!" — וְאֶת הַבְּרִית הֵפַרְתִּי —
„וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה!" — אַחֲרֵי זָרִים תַּרְתִּי...

שִׁמְעִי, רַעְיָה, שִׁמְעִי! יוֹנָה, הִנֵּךְ עֵרָה;
דָּבָר לָאַט אִתִּי אָיֹם — שִׁמְעִי, אֲסַפֵּרָה:
הֲיָדַעַתְּ? מַחֲמַדֵּינוּ כְּבָר בְּנוֹת חוֹרִין הֵנָּה...
דְּרוֹר קָרָאתִי לְנַפְשׁוֹתֵיהֶן; מִרְיָם — הִיא מֵאֲנָה,
אַךְ צִפּוֹרָה הִתְרַפְּקָה עַל צַוַּאר אֲחוֹתָהּ
וּבְעֵינֶיהָ בִּי הִבִּיטָה כְּמִתְחַנֶּנֶת, וְאוֹתָהּ
לָרִאשׁוֹנָה — — — לֹא יָכֹלְתִּי נְשֹׂא עֵינֶיהָ רַכּוֹת...
אוֹיָה, בְּנוֹתַי, סֹרְנָה מֶנִּי! עֵינַי, הָהּ, נְמַקּוֹת;
כִּי עוֹד בּוֹעֵר הַחִזָּיוֹן, לַהַב תּוֹךְ אִישׁוֹנִי,
יוֹנֵק לִבִּי, מְלַחֵךְ מֹחִי, מוֹצֵץ שְׁאֵרִית אוֹנִי.

אֲנִי הָאִישׁ, אֲנִי הָאָב,
שֶׁשָּׁחַט בְּנוֹתָיו. וְלֹא שָׁב
סַכִּינוֹ אָחוֹר טֶרֶם דָּם
כִּסָּהוּ מֵעָלֶה אֵד חָם...
לַחַיִּים בְּרָאָן יוֹצֵר אוֹר,
וַאֲנִי הוֹרַדְתִּין יַרְכְּתֵי בוֹר

כִּי, — אוֹיָה! — לֹא יָכֹלְתִּי שְׂאֵת
רְאוֹתָן חַיּוֹת וְאוֹתָן תֵּת
בִּידֵי הַצָּר, בִּידֵי הָעָם
הַשּׁוֹאֵף רֶצַח, שׁוֹתֶה דָם...
מַה טּוֹב, יוֹנָתִי, לָךְ כִּי מַתְּ!
הֲתִזְכְּרִי עוֹד בְּנוֹתַיִךְ אַתְּ?..

הָהּ, בְּנוֹתַי, בְּנוֹתַי, בְּנוֹתַי! — — —
— — — — — — — — —

אָרוּר אַתָּה, גּוֹי אַכְזָרִי, אָרוּר יִהְיֶה שִׁמְךָ!
וּמְאֵרַת עֶלְיוֹן, עֶבְרַת אֵל תָּלִין נֵצַח עִמְּךָ!
וְטָבַעְתָּ בְּדַם זְבָחֶיךָ, תִּצְלֹל בְּיַם־הַדְּמָעוֹת,
וְהֶעִירוּךָ אֶנְקוֹת חָלָל בִּדְמִי לֵיל הַזְּוָעוֹת!

* * *

הוֹי, מַה נּוֹרָא פֹּה הַלַּיְלָה!
חֹשֶׁךְ יְשׁוּפֵנִי,
לִבִּי דַוָּי, בְּשָׂרִי יִכְאַב,
שֶׁן־הַקֹּר תֹּאכְלֵנִי;
וּבָעִיר שָׁם חֹם הַכִּבְשָׁן —
שׁוּרִי, רְאִי שָׁם אוֹרָה!
אֲנִי אֲנִי בָּאֵשׁ שִׁלַּחְתִּיהָ,
הִצַּתִּי בָהּ הַמְּדוּרָה.
שׁוּרִי – תִּמְרוֹת עָשָׁן כָּבֵד,
לַבַּת אֵשׁ נִסְעֶרֶת;
שָׂרַף בֵּית הַנְּזִירִים, אַחֲרָיו
כָּל הָעִיר בֹּעֶרֶת —
וַאֲנִי בַּחוּצוֹת רַצְתִּי
לִרְאוֹת הַהֲמוּלָּה,
לִרְאוֹת אוֹיְבַי בְּהִשְׁתַּפֵּךְ
נַפְשָׁם הָאֻמְלָלָה;
וּלְהִתְבּוֹנֵן אֶל הַדְּמָעוֹת,
נִגְּרוּ מֵעֵין אָבוֹת,
בְּהִשָּׁמַע בִּכְיַת בְּנֵיהֶם
עֲזָבוּם בַּלֶּהָבוֹת...
מַה צָּחַקְתִּי בְּהִתְיַפֵּחַ
נָשִׁים בְּחוּצוֹת קֶרֶת,
בְּהִמָּלֵט מִן הַבַּיִת
אִישׁ בְּסוּתוֹ בוֹעֶרֶת!
וּבִהְיוֹת הַמּוֹקֵד עָרוּךְ
קָרְבָּן אָז הִקְרַבְתִּי:
שְׁתֵּי בְּנוֹתֵינוּ, עוֹלוֹת תְּמִימוֹת –
אָז אֵלַיִךְ שַׁבְתִּי.
קוּמִי, רַעְיָה, מִן הַבּוֹר!
לְכִי וְנֵלְכָה נָא בְּאוֹר
הָאֵשׁ הִצַּתִּי עַל הָאָח —
בְּנוֹתֵינוּ שָׁם מְחַכּוֹת לָךְ...
רַעְיָה, רַעְיָה, שִׁמְעִי לִי:
קוּמִי חִישׁ, עֲלִי, עֲלִי! — — —

שִׁנּוּי הַתְּנוּעָה וְהַנְּגִינָה בְּהַפְסֵק.

א) בְּסוֹף הַמִּשְׁפָּט בְּהַפְסֵק בָּא לִפְעָמִים שִׁנּוּי בַּתְּנוּעָה שֶׁבַּהֲבָרָה הַנְּגִינִית: הַפַּתָּח מִשְׁתַּנֶּה לְקָמַץ. כְּמוֹ: שָׁמַר–שָׁמָר, צַחַקְתְּ–צָחָקְתְּ; נַעַר–נָעַר.

הֶעָרָה: פַּתָּח הַבָּא בִּמְקוֹם צֵירֶה, כְּמוֹ: דִּבַּרְתִּי מִן דִּבֵּר, מַתִּי מִן מֵת, אֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה לְקָמַץ.

ב) הַסֶּגוֹל הַבָּא בִּמְקוֹם פַּתָּח, כְּמוֹ: גֶּבֶר וְתַחַת גַּבֶר, מִן גַּבְרָא) אֶרֶץ, כֶּסֶף וְדוֹמֵיהֶם, מִשְׁתַּנֶּה גַּם הוּא לְקָמַץ: גָּבֶר, אָרֶץ, כָּסֶף. וְיוֹצֵא מִן הַכְּלָל הַשֵּׁם מֶלֶךְ (מִן מַלְכָּא), הַבָּא בְּהַפְסֵק בְּלִי שִׁנּוּי.

הֶעָרָה: בַּשֵּׁמוֹת יֶשַׁע, לֶקַח, מֶלַח, נֶדֶר, צֶדֶק, תֶּבֶן, שֶׁהַסֶּגוֹל הָרִאשׁוֹן שֶׁלָּהֶם בָּא בִּמְקוֹם חִירֶק, כִּי נְטִיָּתָם–יִשְׁעִי, לִקְחִי, צִדְקְךָ, לֹא יִשְׁתַּנֶּה הַסֶּגוֹל בְּהַפְסֵק לְקָמַץ. וְיוֹצֵא מִזֶּה הַשֵּׁם בֶּגֶד–בִּגְדִי, הַבָּא בְּהַפְסֵק: בָּגֶד.

ג) תְּנוּעַת ע׳ הַפֹּעַל שֶׁנֶּהֶפְכָה בִּנְטִיָּה לִשְׁוָא: שָׁבוּ (מִן שָׁב), חָפְצָה (מִן חָפֵץ), יָכְלוּ (מִן יָכֹל), תִּשְׁמְרִי (מִן תִּשְׁמֹר) וְכַדּוֹמֶה, שָׁבָה בְּהַפְסֵק לִמְקוֹמָהּ וְגַם הַנְּגִינָה שָׁבָה עָלֶיהָ: שָׁבוּ, חָפֵצָה, יָכֹלוּ, תִּשְׁמֹרִי. וְאִם הַשְּׁוָא הוּא בִּמְקוֹם פַּתָּח, בָּא קָמַץ בִּמְקוֹמוֹ: שָׁמָרָה (=שָׁמְרָה), יִשְׁכָּבוּ (=יִשְׁכְּבוּ).

הֶעָרָה: כֵּן גַּם הַמִּלִּים הַמְקֻצָּרוֹת: יְהִי, יְחִי, שְׁבִי, חֳלִי, עֳנִי, בָּאוֹת בְּהַפְסֵק יֶהִי, יֶחִי, שֶׁבִי, חֹלִי, עֹנִי. מִלַּת הַגּוּף אֲנִי בָּאָה בְּהַפְסֵק אָנִי.

ד) כִּנּוּי הַנֹּכָח ־ךָ בָּא בְּהַפְסֵק ־ךְ: נֶגְדְּךָ, שִׁמְךָ, שְׁמָרְךָ–בְּהַפְסֵק: נֶגְדֶּךָ, שְׁמֶךָ, שְׁמָרֶךָ; וְהַמִּלּוֹת בְּךָ, לְךָ, אוֹתְךָ, אִתְּךָ, עִמְּךָ בָּאוֹת בְּהַפְסֵק: בָּךְ, לָךְ, אוֹתָךְ, אִתָּךְ, עִמָּךְ.

שִׁנּוּי זֶה נִמְצָא לִפְעָמִים גַּם בְּבִנְוְיֵי הַפְּעָלִים: צַוֵּךְ (= צַוֵּךָ), הִשָּׁמְדֵךְ (= הִשָּׁמֶדְךָ).

ה) וָו הַחִבּוּר לִפְנֵי תְנוּעָה נְגִינִית בְּהַפְסֵק מְנֻקֶּדֶת בְּקָמַץ הַמָּלוּא: וְקֹר וָחֹם, וְקַיִץ וָחֹרֶף, וְיוֹם וָלַיְלָה; כִּרְאוֹתוֹ כִּי אֵין הַנַּעַר וָמֵת; פַּחַד וָפַחַת וָפָח, תַּחַת וּפַחַת וּפָח.

ו) פָּעֳלֵי עָתִיד, שֶׁנְּגִינָתָם בָּאָה מִלְּעֵיל מִפְּנֵי וָו הַמְהַפֵּךְ: וַיֹּאמֶר, וַיֹּאכַל, וַיָּמָת, כְּשֶׁהֵם בָּאִים בְּהַפְסֵק יוֹרֶדֶת נְגִינָתָם לְמַטָּה: וַיֹּאמַר, וַיֹּאכַל, וַיָּמֹת. וּלְהֶפֶךְ הַמִּלִּים: אָנֹכִי, אַתָּה, עַתָּה, בָּאוֹת בְּהַפְסֵק מִלְּעֵיל: אָנֹכִי, אָתָּה, עָתָּה.

קְדוֹשֵׁי נֶמִירוֹב.

השמועה הנוראה על דבר הרציחות והענויים הנוראים, שהקוזקים המורדים בפולנים אדוניהם עושים ליהודים בכל עיר ועיר*), הגיעה עד נימירוב. ובעיר הזאת כעשרת אלפי איש, בהם גם פולנים אזרחי העיר, והם המעט. והעיר בצורה, וַיִּוָּעֲצוּ היהודים והפולנים לסגור את שערי העיר בפני הקוזקים ולהלחם עמהם מעל החומה בְּחֵרֶף־נפש.

יום השבת בא ורב הקהלה, רבי יחיאל מיכל, אסף את כל בני עדתו וידרוש לפניהם בהתלהבות עצומה ויזהירם להתחזק באמונתם; ואם נגזרה עליהם גזרה לנפול בידי אויב—ומסרו את נפשם על קדושת שם עמם ואלהיהם, ומתו מות קדושים.

„השבעתי אתכם, עם קדושים"! — גמר הרב את דרשתו.

לדברים האלה גדל הבכי בתוך הקהל וכלם ענו קול אחד:

— נשבענו! נשבענו!

---

*) בשנת ת"ה לאלף החמישי התעוררו הקוזקים לפרוק עול הפולנים אדוניהם מעל צוארם. בראש המרד הזה עמד הקוזק בּוֹגְדַן חֶמֶלְנִיצְקִי, גבור עריץ ואכזר. ובפקודתו עברו גדודי הקוזקים מעיר לעיר וישחיתו את הפולנים ויעשו הרג ואבדן גם ביהודים באכזריות רצח מאין כמוה.

– רבותי! – נשמע פתאם קול חזק–הרב, שיחיה, אמר לכם מה שאמר – הלא שמעתם! – עכשו שמעו גם מה ש א נ י , בֶּרֶקָה פּוֹדְקוֹבָה, אומר לכם – (באמרו „אני״ הכה באגרופו על הזהו כמכה בְּקַרְנָס על גבי הַסָּדָן): רוצים אתם להתבצר מפני „הגוים״, שלא ירמסוכם כתולעים? קומו וּנְבַעֵר תחלה את „הגוים״ היושבים פה עמנו בעיר! הַחֲרֵם וְהַשְׁמֵד לבלתי השאיר מהם שריד ופליט! כי אם לא תשמידום אתם – והשמידוכם המה!

– דום! דום! – קראו מכל עברים בבוז – אך זהו כּוֹר גּס!

– אך מְשֻׁגָּע הוא נַפָּח זה! – החליטו כל הנאספים ונתפזרו לבתיהם אֲבֵלִים שחוחים ובוכים.

ונבואתו של ברקה נתקימה.

הפולנים שבעיר עשו חוֶֹה עם הקוזקים על ידי שליח, למסור בידם את היהודים, ובלבד שלא יגעו בהם לרעה. ובעצתם עשו להם הקוזקים דגלים כדגלי הפולנים ויקרבו אל העיר. ראום הפולנים והריעו בשמחה: „הנה בא חיל מלך פולין להיות לנו לעזר מפני הקוזקים!״ והיהודים האמינו להם ויפתחו את שערי העיר. אז התפרצו הקוזקים העירה ויחלו להרוג ולאַבֵּד את היהודים, והפולנים העירונים עזרו על ידם וַיַּרְאוּם את כל בתי היהודים ואת כל מחבואיהם.

ויהודי נימירוב עמדו בנסיון, ככל אשר הוֹרָם רבם הגדול ביום השבת ההוא. כמה מאות מהיהודים נאסרו בחבלים וַיַּאַסְפוּם וַיַּנִּיחוּם כצאן טִבְחָה על כִּכַּר השוק; ואחד מהרוצחים יצא להטיף להם מוסר, כי יקבלו עליהם את הדת הנוצרית, ואז יְחַיּוּם גם ישיבו להם את נכסיהם. אך המה ענו כלם קול אחד:

„שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, ה׳ אֶחָד!״

והצורר הוסיף לדבר אליהם – אך המה חִזקו איש את רעהו למות יחד על קדוש השם. פתאם נשמע קול אסיר אחד קורא בנעימה:

אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים
וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד...

וכרגע פתחו כל האסירים את פיהם וישפכו שיחם לאלהי ישראל במזמורי תהלים.

והרנה גברה מרגע לרגע; איזו התלהבות קדושה ונהדרה תקפה את כל הַפָּתִים לַהֶרֶג אלה בשוררם את שירי דוד מלך ישראל:

לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם?... יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק!...

ורנתם גברה על שאנות צורריהם גם על יסוריהם וענוייהם הקשים – וכה שרו כלם יחד שירי התהלים כל עוד נשמה באפם, עד אשר הומתו בשוק ההוא עד אחד – – –

הטבח הזה היה ביום כ׳ סיון לשנת ת״ח, וּלְזִכְרוֹן הקדושים האלה קבעו תענית ליום הזה; גם הברו סליחות ותפלות לזכרם. ועד היום נוהגים הַוָּתִיקִים לישב בתענית ביום ההוא.

מ„מַשָּׂא נֵמִירוֹב״.

...„קוּם לֵךְ לְךָ אֶל עִיר הַהֲרֵגָה וּבָאתָ אֶל הַחֲצֵרוֹת,
וּבְעֵינֶיךָ תִרְאֶה וּבְיָדְךָ תְמַשֵּׁשׁ עַל הַגְּדֵרוֹת
וְעַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים וְעַל גַּבֵּי טִיחַ הַכְּתָלִים
אֶת הַדָּם הַקָּרוּשׁ וְאֶת הַמֹּחַ הַנִּקְשֶׁה שֶׁל הַחֲלָלִים.
וּבָאתָ מִשָּׁם אֶל הֶחֳרָבוֹת וּפָסַחְתָּ עַל הַפְּרָצִים
וְעָבַרְתָּ עַל הַכְּתָלִים הַנְּקוּבִים וְעַל הַתַּנּוּרִים הַנְּתָצִים– –
וְלִבְלְבוּ הַשִּׁטִּים לְנֶגְדְּךָ וְזָלְפוּ בְּאַפְּךָ בְשָׂמִים,
וְצִיצֵיהֶן חֶצְיָם נוֹצוֹת וְרֵיחָן כְּרֵיחַ דָּמִים;
וְעַל אַפְּךָ וְעַל חֲמָתְךָ תָּבִיא קְטָרְתָּן הַזָּרָה
אֶת עֶדְנַת הָאָבִיב בִּלְבָבְךָ–וְלֹא תְהִי לְךָ לְזָרָא;
וּבְרִבְבוֹת חִצֵּי זָהָב יְפַלַּח הַשֶּׁמֶשׁ כְּבֵדְךָ
וְשֶׁבַע קַרְנַיִם מִכָּל רְסִיס־זְכוּכִית תִּשְׂמַחְנָה לְאֵידְךָ...
כִּי קָרָא אֲדֹנָי לָאָבִיב וְלַטֶּבַח גַּם יָחַד:
הַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה, הַשִּׁטָּה פָּרְחָה וְהַשּׁוֹחֵט שָׁחַט...
וּבָרַחְתָּ וּבָאתָ אֶל חָצֵר, וְהֶחָצֵר גַּל בּוֹ, –

עַל הַגַּל הַזֶּה נֶעֶרְפוּ שְׁנַיִם: יְהוּדִי וְכַלְבּוֹ...
קַרְדֹּם אֶחָד עֲרָפָם וְאֶל אַשְׁפָּה אַחַת הוּטָלוּ,
וּבְעֶרֶב דַּם שְׁנֵיהֶם יְחַטְּטוּ חֲזִירִים וְיִתְגּוֹלָלוּ;
מָחָר יֵרֵד גֶּשֶׁם וּסְחָפוֹ אֶל אַחַד נַחֲלֵי הַבַּתּוֹת –
וְלֹא יִצְעַק עוֹד הַדָּם מִן הַשְּׁפָכִים וְהָאַשְׁפַּתּוֹת,
כִּי בִתְהוֹם רַבָּה יֹאבַד אוֹ יַשְׁק נַעֲצוּץ לָרְוָיָה, –
וְהַכֹּל יִהְיֶה כְּאָיִן, וְהַכֹּל יָשׁוּב כְּלֹא־הָיָה...

וְאֶל עֲלִיּוֹת הַגַּגּוֹת תְּטַפֵּס וְנִצַּבְתָּ שָׁם בָּעֲלָטָה –
עוֹד אֵימַת מַר הַמָּוֶת בַּמַּאֲפֵל הַדּוֹמֵם שָׁטָה;
וּמִכָּל הַחוֹרִים הָעֲמוּמִים וּמִתּוֹךְ צִלְלֵי הַזָּוִיּוֹת
עֵינַיִם, רְאֵה עֵינַיִם, דּוּמָם עָלֶיךָ צוֹפִיּוֹת...
רוּחוֹת הַ„קְּדוֹשִׁים" הֵן, נְשָׁמוֹת עוֹטְיוֹת וְשׁוֹמֵמוֹת,
אֶל זָוִית אַחַת, תַּחַת כִּפַּת הַגַּג הִצְטַמְצְמוּ – וְדוֹמֵמוֹת... –
דּוּמָם תּוֹבְעוֹת עֶלְבּוֹנָן וְעֵינֵיהֶן שׁוֹאֲלוֹת: לָמָּה? –
וּמִי עוֹד כֵּאלֹהִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יִשָּׂא זֹאת הַדְּמָמָה?..
וְנָשָׂאתָ עֵינֶיךָ הַגָּגָה – וְהִנֵּה גַם רְעָפָיו מַחֲרִישִׁים,
מַאֲפִילִים עָלֶיךָ וְשׁוֹתְקִים... וְשָׁאַלְתָּ אֶת פִּי הָעַכָּבִישִׁים;
עֵדִים חַיִּים הֵם, עֵדֵי רְאִיָּה, וְהִגִּידוּ לְךָ כָּל הַמּוֹצְאוֹת:
מַעֲשֶׂה בְּבֶטֶן רְטָשָׁה שֶׁמִּלְאוּהָ נוֹצוֹת.
מַעֲשֶׂה בִּנְחִירַיִם וּמַסְמְרוֹת, בְּגֻלְגָּלוֹת וּפַטִּישִׁים,
מַעֲשֶׂה בִּבְנֵי אָדָם שְׁחוּטִים שֶׁנִּתְלוּ בְּמָרִישִׁים,
וּמַעֲשֶׂה בְּתִינוֹק שֶׁנִּמְצָא בְּצַד אִמּוֹ הַמְּדֻקָּרָה
כְּשֶׁהוּא יָשֵׁן, וּבְפִיו פִּטְמַת שַׁדָּהּ הַקָּרָה...
וּמַעֲשֶׂה בְּיֶלֶד שֶׁנִּקְרַע וְיָצְאָה נִשְׁמָתוֹ בְּ„אִמִּי!" –
וְהִנֵּה גַם עֵינָיו פֹּה, שׁוֹאֲלוֹת חֶשְׁבּוֹן מֵעַמִּי...

וְעוד כָּאֵלֶּה וְכָאֵלֶּה תְּסַפֵּר לְךָ הַשּׁוֹמֵמִית
מַעֲשִׂים נוֹקְבִים אֶת הַמֹּחַ וְיֵשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְהָמִית
אֶת רוּחֲךָ וְאֶת נִשְׁמָתְךָ מִיתָה גְמוּרָה עוֹלָמִית...
וְהִתְאַפַּקְתָּ, וְחִנַּקְתָּ בְּתוֹךְ גְּרוֹנְךָ אֶת הַשְּׁאָגָה
וּקְבַרְתָּהּ עָמֹק בִּלְבָבְךָ לִפְנֵי הִתְפָּרְצָהּ,
וְקָפַצְתָּ מִשָּׁם וְיָצָאתָ – וְהִנֵּה הָאָרֶץ כְּמִנְהָגָהּ,
וְהַשֶּׁמֶשׁ כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם תְּשַׁחֵת זָהֳרָהּ אָרְצָה... – –

וְאֶל מִחוּץ לָעִיר תֵּצֵא וּבָאתָ אֶל בֵּית הָעוֹלָם,
וְאַל יֵרָאֲךָ אִישׁ בְּלֶכְתְּךָ וִיחִידִי תָבֹא שָׁמָּה,
וּפָקַדְתָּ קִבְרוֹת הַקְּדוֹשִׁים לְמִקְּטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם,
וְנִצַּבְתָּ עַל עֲפָרָם הַתָּחוּחַ וְהִשְׁלַטְתִּי עָלֶיךָ דְּמָמָה...
וּלְבָבְךָ יִמַּק בְּךָ מֵעֹצֶר כְּאֵב וּכְלִמָּה –
וְעָצַרְתִּי אֶת עֵינֶיךָ וְלֹא תִהְיֶה דִמְעָה,
וְיָדַעְתָּ כִּי עֵת לִגְעוֹת הִיא כְּשׁוֹר עָקוּד עַל הַמַּעֲרָכָה –
וְהִקְשַׁחְתִּי אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תָבֹא אֲנָחָה...
הִנֵּה עֶגְלֵי הַטִּבְחָה, הִנֵּה הֵם שׁוֹכְבִים כֻּלָּם –
וְאִם יֵשׁ שִׁלּוּמִים לְמוֹתָם – אֱמֹר, בַּמֶּה יְשֻׁלָּם? – –
– – – – – – – – – – – –

וְעַתָּה מַה־לְּךָ פֹּה, בֶּן־אָדָם? קוּם בְּרַח הַמִּדְבָּרָה
וְנָשָׂאתָ עִמְּךָ שָׁמָּה אֶת כּוֹס הַיְגוֹנִים,
וְקָרַעְתָּ שָׁם אֶת נַפְשְׁךָ לַעֲשָׂרָה קְרָעִים
וְאֶת לְבָבְךָ תִּתֵּן מַאֲכָל לַחֲרוֹן אֵין אוֹנִים,
וְדִמְעָתְךָ הַגְּדוֹלָה הוֹרֵד שָׁם עַל קָדְקֹד הַסְּלָעִים,
וְשַׁאֲגָתְךָ הַמָּרָה שַׁלַּח – וְתֹאבַד בִּסְעָרָה...

בֵּאוּר: עֲמוּמִים – כֵּהִים. – עוֹטְיוֹת – בּוֹשׁוֹת – מְרִישׁ – קוֹרָה, מוֹט עָב. –

הַטֶּבַח בְּטוּלְצִ׳ין.

א. הַמָּצוֹר.

יהודי טולצ׳ין החליטו לְלַמֵּד ידיהם למלחמה ולהתיצב נגד האויב ביד רמה. על הככר הגדולה שבתוך העיר היו נאספים כל מי שֶׁכֹּחַ בידו לֶאֱחֹז נֶשֶׁק, ופקידי־חיל פולנים היו מלמדים את צבא המתנדבים מלחמה; וצעירי היהודים הראו גבורה, עצה וזריזות נִפְלאה. בין הגבורים הצעירים הללו היה גם יָשִׁישׁ אחד נכבד מאד, רבי יִשָּׂכָר שמו, והוא היה מְאַמֵּץ את לב הצעירים להלחם מלחמת עמם ואלהיהם כגבורי יהודי הקדמונים, ולא יפשטו צוארם לפני אויביהם כצאן טִבְחָה. ודברי הישיש הזה הִצִּיתוּ אש קדש בלבות המתנדבים ויענו לדבריו:

— חֲזַק, חֲזַק וְנִתְחַזֵּק!

גם על הנשים העבריות נחה רוח גבורה ותהיינה נכונות לעזור לבעליהן במלחמה; גם הכינו להם שמן להרתיחו וְלִשְׁפְּכוֹ על ראשי הצוררים הַמַּעְפִּילִים לגשת אל החומה. וכל איש התנדב בכסף ובמאכל לצרכי אנשי המלחמה, כיהודים כפולנים.

גם הקוזק קַרְפָּא, משרתו של רבי יצחק, אחד מראשי העדה בטולצ׳ין, נִמְנָה בחיל המגן של היהודים. הוא חפץ בלב תמים להגן על בית אדוניו, וביחוד על הֲדַסָּה בתו היפה והטובה, אשר אהב בכל לב.

מקץ ירח סִיוָן נגשו גדודי הַקּוֹזַקִּים לצור על טולצ׳ין, ומה מאד התפלאו בראותם, כי לא צאן טבחה מצאו פה, כי אם מחנה גבורים מָרֵי נפש, היודעים לַהֲדוֹף את אויביהם אחור. בין הנצורים הנלחמים אפשר היה לראות את רבי ישכר, זה הישיש הנפלא, שעמד ברוח שַׁלְוָה ובעינים נוצצות בין כדורי מות, שעפו על ראשו, ויתבונן מעל החומה אל הליכות המלחמה וכל עצותיו נעשו במצות הפקידים.

בראש מחנה הגבורים עמד אז הענק בֶּרֶקָה פּוֹדְקוֹבָה, שנמלט מנימירוב עם עוד שרידי חרב מעטים ובידו חנית, אשר גזל מיד קוֹזַק צעיר וידקרהו בה. הגבור הזה הפליא את לב כל אנשי החיל בגבורתו ואֹמֶץ לבו. הקוזקים שפכו סוללה על העיר–

והנה יצא בֶּרֶקָה בראש גדוד יהודים גבורים ויתנפלו על הסוללה וַיָפִיצוּ את הקוזקים לכל רוח–וברקה רודף אחריהם וטורף על ימין ועל שמאל...

פעמים רבות השתערו הקוזקים על המבצר בחמה שפוכה ורעש גדול, אך הגבורים היהודים הֱנִיסוּם בכל פעם אחרי הַפִּילָם בהם חללים רבים.

ולא האמינו הקוזקים למראה עיניהם: גבורה זו ליהודים מִנַּיִן היא? הנשמע כדבר הזה, כי הקוזקים הגבורים יהיו מֻכִּים על ידי יהודים?

ורבי יצחק גם הוא לא נח ולא שקט; הוא היה משגיח על תַּמְחוּי להכין אֹכֶל לאנשי החיל, ויצא כפעם בפעם למקום המלחמה עם חברי „בקור חולים” להחיש עזרה לנפצעים ולהביאם לבית החולים. ונשים רחמניות וַעֲלָמוֹת עבריות התנדבו לשמור על הפצועים להכין אכלם, להפוך משכבם ולַחבוש לפצעיהם.

אך יותר מכל הנשים והעלמות הצטינה הדסה בת רבי יצחק: יום ולילה לא ידעה מנוח ותעזור על יד הרופאים להקל את מכאובי הפצועים, אשר מסרו נפשם על עירם ועמם.

ובלילה אחד לפנות בקר, בגבור רעש המלחמה על העיר באלפי יריות ותרועות, יצאה הדסה לקבל את הפצועים, אשר הובאו לחצר בית החולים–והנה הוריד את אביה לקראתה...

רבי יצחק נפצע במקום המלחמה בהבשו רגל אחד הפצועים; הכדור בא בצלעו הימנית – ויפול. כשעה אחת ארכה גסיסתו; ולפני מותו שבה בינתו אליו ויפקח את עיניו, ובראותו את הדסה בתו היחידה עומדת עליו, אחז בימינה וַיְלַחֲצֶנָּה בכפותיו הקרות ויאמר בקול נִחָר: „יהודיה... תהיי... בתי...” וזרם דם פרץ מפיו אל תוך זקנו, עיניו גדלו מאד וקמו – – והאב הרחמן איננו עוד... והדסה נשארה יתומה גלמודה בעולם.

ג. הַבְּגִידָה.

וכשראו הקוזקים, כי לשוא יהיה כל עמלם ללכוד את העיר בסערת מלחמה. שמו אל הָעָרְמָה פניהם, כי שלחו בסתר אל שר המבצר, ה„פָּרִיץ” צֶ'טְוֶרְטִינְסְקִי להודיעו, כי נכונים הם

לכרות ברית שלום עם יושבי העיר הפולנים, אם רק ימסרו את היהודים בידם.

ושר המבצר קרא אליו את פַּרְנְסֵי העיר ואמר להם, כי בא בדברים עם הקוזקים, והם גָאוּתוּ לכרות ברית שלום, אם יתנו להם את כל כלי הכסף והזהב והאבנים היקרות שבעיר. „והנה אני מִצִּדִּי–הוסיף הפריץ הערום–נכון לשלח לָהם כופר נפש בני עמי, כי סוף סוף לא נוכל לעמוד בפני הקוזקים הרבים והעצומים ממנו, ואת הַיָּלַי אקח מכם – ואתם, היהודים – עצתי לכם, עשו גם אתם כמונו.

הפרנסים קראו לאספה ויספרו לנאספים את דברי הפריץ.

– אל תאמינו בפריץ הגאה הזה!–קרא רבי יִשָּׂכָר הישיש– בוגד הוא בנו, כבגד אשר בגדו הפולנים באחינו בנימירוב. ואנחנו חלילה לנו להניח את החרב מידינו; כי הִלָּחֵם נִלָּחֵם באויבינו עד טפת דמנו האחרונה! ואם יִבָּדְלוּ הפולנים מאתנו–וקמנו עליהם ועשינו בהם משפט־בוגדים!

אז קם רב העיר הזקן רבי אהרן ויאמר בקול רועד:

– רבותי! שאלה גדולה לפנינו הפעם: אפשר שרבי ישכר כִּוֵּן אל האמת, כי בגוד יבגדו בנו הפולנים וימסרונו בידי האויב; אבל בִּשְׁעַת סַכָּנָה זו עלינו לדאוג לא רק לגורלנו אנו בלבד, אלא גם לגורל כל אחינו היושבים בערי פולין. שימו נא, אחי, אל לבבכם, כי אפילו אם יהא בנו די כח להלהם גם מחוץ, עם הקוזקים, וגם מִפְּנִים, עם הפולנים, ונשמיד את הפולנים הבוגדים – הלא אז אתם גוזרים כְּלָיָה, חלילה, על ישראל, כי אז יקומו הפולנים, אשר בערים אחרות, וִנָקְמוּ נקמת אחיהם מבני עמנו; ואז אבדנו, חלילה, כלנו אבדנו – הקוזקים מזה והפולנים מזה. ולא תהיה פליטה ותקומה לשונאיהם של ישראל. ומי יודע, אולי באמת יש תקוה, כי יסתפקו הרוצחים ברכושנו ולא יבקשו לקחת גם את נפשותינו. ואף אם נגזר עלינו למות – נמותה נא בִּמְסִירַת נפש על קדוש שם אלהינו ועמנו הטובע בים צרה, ולא נהיה, חלילה, בעוכרי עמנו האמלל.

אספה זו הטילה סערה בקרב היהודים. שלשה ימים ושלשה לילות היתה העיר כמרקחה: הגברים רבו, הִתְוַכְּחוּ, הנשים בכו;

כל עצה אבדה, נאספו והזרו ונאספו, נשאו ונתנו בדבר – וסוף סוף החליטו לשמוע בקול רבם רבי אהרן, ובלב נואש מסרו לשר המבצר את רכושם ואת נשקם. באמרם: „יהי עִמָּנוּ אשר יהיה ואל יאמר ישראל, כי אנחנו שִׁפִּינוּ את הפולנים בעמנו."

– עתה, צאו אל הקוזקים בנשיכם ובניכם והתחננו אליהם ועשו לכם שלום – אמר צ׳טוֹרטינסקי ליהודים בלעג.

וכשפחדו היהודים וסֵרבו לצאת אל הקוזקים. צוה הפריין את חַיָּלָיו לגרשם מן העיר ביד חזקה, בשוטים ובהרבות.

והיל הפולנים פשטו על בתי היהודים ויגרשום עדרים עדרים אל מחוץ לעיר. אחדים נמלטו והתחבאו ואחדים נפצעו ונהרגו. בין ההרוגים נפל גם רבי ישכר הישיש, כי מֵאֵן לצאת מן העיר, וידקרהו חַיָּל אחד בחרב ויפול מתבוסס בדמו.

ועל היהודים המגורשים אל מחוץ לעיר התנפלו הקוזקים כחיתו טרף ויתעללו בהם וימיתום במיתות משונות ואכזריות. רק מעטים מהם נשארו בחיים, ובתוכם גם הדסה בת רבי יצחק; אותה הציל קרפא וישאנה מתעלפת אל מחנה הקוזקים.

הַנְדְּשָׁה שר הגדוד קבל את קרפא אל חילו וְהִרְשָׁהוּ להוליך את הדסה עמו, כי אמר קרפא עליה, כי כַּלָּתוֹ היא וכי נכונה היא לבא בברית הדת הנוצרית. והדסה היתה כְּמֻכַּת תמהון ולא ידעה מכל הַנִּדְבָּר בה. היא הביטה אל כל אשר מסביב לה בעינים תְּמֵהוֹת; לא בכתה ולא אמרה דבר; דומה היה, שהיא רק משתוממת למראה החדש, מראה מחנה הקוזקים...

בשיר תרועת פראים עליזי נצחון קמו הקוזקים ללכת לדרכם לשלול ולָבֹז ולהכרית יהודים ופולנים יחד. וקרפא הולך עמהם, ולבו מלא שמחה וגבורה; מוליך הוא את הדסה לימינו, והיא נתמכת בידו כאחות והולכת אל כל אשר יוליכנה.

הנה בקשה מים לשתות ויתן לה מים מזוגים ביין אדום – והיא שתתה, ולא זכרה אפילו כי „נֶסֶךְ" הוא היין הזה.

וכל הקוזקים מהללים את כלתו, כי טובה היא ובת־חיל.

והנה הם עוברים את הגשר, אשר על נְהַר הַבּוּג בשירה וזמרה אדירה, וקרפא עונה לעומתם בכל עֹז חלילו... פתאם פרצה צעקה מוזרה:

– „שמע ישראל!.."
והדסה לא הספיקה לקרא את כל הפסוק – ותקפץ המימה ותצלל כמו אבן...
קרפא בקש לקפוץ אחריה, אך הקוזקים חבריו קראו:
– תמות, תמות הכלבה היהודיה!–ויתפשו בו ולא נתנוהו לטבוע...––

ג. הַנְּקָמָה.

לאחר שעשו הקוזקים נקמות ביהודי טולצ׳ין, לקחו מאת הפולנים כֹּפֶר נפשם הרבה זהב וכסף והלכו מן העיר.

לילה היה, ליל נשיאים ורוח; מתוך החשך לא נראו הבתים החרבים שברחובות העיר השוממה. אין אור נר ואין קול ואין קשב בכל העיר. כל הנשארים לחיים בתוך העיר, החילים והתושבים הפולנים, שכבו יגעים ועיפים, אחרי ימי המהומה והמלחמה, שקועים בתרדמה עמוקה; אפילו הכלבים שבעיר אינם משמיעים קול נביחה, גם הם ישנים. רק בבית צ׳טוֶֹרטינסקי היה אור גדול שם גדול השכרון ורבה הצהלה: שמחים הם ה„פָּנִים" הַגְּאֵיוֹנִים, כי נצלו ממות והיהודים היו כַּפָּרָתָם.

ובקצה העיר השני הולך סובב השומר על אֲפַס אֲבַק־הַשְּׂרֵפָה, הולך ואינו נראה, שותק ואינו נשמע; סובב הולך ברגלים כושלות, וגם ראשו סובב הולך מחבלי שֵׁנָה.

וּבִמְאוּרָה אחת, כמו היה אורבת, ישב לו ברקה פודקובה ונִשְׁקוֹ עליו. רק הוא לבדו נשאר בחיים מכל היהודים והצליח לְהֵחָבֵא בעוד מועד. הוא לא בטח בחסד הפולנים ולא קִוָּה לרחמי הקוזקים; יודע הוא מה יהא בסופו, אך רעיון אחד מְמַלֵּא את לבבו: נקמה! תקוה אחת נשארה לו עוד בחיים, ואך בשבילה חי עודנו; חפץ כביר אחד עֵר בקרבו, ואליו הוא נושא את נפשו: להרבות חללי הפולנים והקוזקים גם יחד ולנפול מת על חלליהם. מאומה לא נשאר לו עוד בחיים, מלבד הצמאון לנקמה עזה ונוראה, נקמת אחיו בני עמו, הטבוחים מידי צ׳טוֶֹרטינסקי הבוגד. ומאמין הוא, בטוח הוא, שתקותו לא תבא, כי אל נקמות

לא יחריש לנצח. והוא, ברקה, רוצה להיות שְׁלִיחוֹ של מקום...
והקוזקים תחת פקודת הַנְדִּישָׁה יצאו מטולצ׳ין, ובדרך נפגשו עם עוד גדוד קוזקים תחת פקודת אוֹסְטָפָּה, מי שהיה רַכָּבוֹ של השר צ׳טוֶֹרטינסקי. והנדשה סִפֵּר בשמחה על דבר כל הטבח הרב שעשה ביהודים ועל השלל הרב שלקח בטולצ׳ין מאת הפולנים.

– עתה הריני הולך שמה לגמר את ה„עסק״–אמר אוסטפה–תודה לך, אַהָא, שהשארת גם בשבילי עבודה כל־שהיא. רוצה אני לראות איך יקבל ה„פַּן״ הַגֵּא הזה את פני רַכָּבוֹ.

וכששמע ברקה קול תרועת הקוזקים ההולכים וקרבים אל החומה, זחל כַּלָּאט ממהבואו וילך הלוך וקרוב אל אוֹצַר אֲבַק־הַשְּׂרֵפָה. עתה ידע את המעשה אשר עליו לעשות...

– מי־שם? – קרא החיל־השומר המנמנם.

ברקה ענה ביריה אחת והחיל נפל ארצה מתבוסס בדמו.

וברקה מהר אל הָאָסָם. מחוץ לחומה הריעו הקוזקים בקול... נשמע קול מפקד–ושוב תרועה–וברקה עושה שם את מעשהו...

נשמעה עוד תרועה שלישית – והאסם התפוצץ כלו ברעם נורא, באש ועשן וברעש אדיר ואיום מאד. ויפרוץ פרץ גדול בחומת העיר...

לקול המפץ ותרועת הקוזקים הקיצו, צ׳טוֶרטינסקי ופקידיו מיינם ולא ידעו מה לעשות ואנה לברוח. כי היו נדהמים מאד.

והקוזקים פרצו העירה בתרועת נצחון – – –

ראה צ׳טוֶֹרטינסקי, כי אבד כל מנוס ויצא עם ה„שליאכטים״ לקראת הקוזקים בְּדוֹרוֹנוֹת ובתחנונים, נפלו לרגלי ה„עבדים״ ובקשו רחמים, וצ׳טוֶרטינסקי נשק את רגלי אוסטפה. בכה והתחנן לו:

– קח נא, אוסטפה ידידי, אדון רב חסד! קח לך את כל הרכוש; אך חוס נא, רחם נא על הנפש!

ואוסטפה נעתר לבקשתו ועשה לו שלום למראית עין. ויבאו אל היכל צ׳טוֶרטינסקי ה„עבדים״ וה„פַּנִּים״ יחד, וישבו לשלחן ויאכלו וישתו וישכרו יחד. הקוזקים התהוללו ולעגו ל„פַּנִּים״ עד אור היום, ואלה ישבו כמו על גחלים והראו להם פנים שוחקות וגם ה„פַּן״ הגדול צ׳טוֶרטינסקי שתה כוס אַחֲוָה עם אוסטפה

וישקו איש את אחיו... הקוזקים יצאו במחולות וימשכו עמם גם את ה„פנים" – וירקדו גם הם...

אחרי הרקודים ההלו הקוזקים השכורים לְחַלֵּק מַהֲלָמוֹת להשליאכטים ויסחבום ויוציאום אל השוק ושם כרתו את ראשיהם..

ואת האדון צ׳טוֶרטינסקי אסר אוסטפה אל הָעַמּוּד אשר ברחוב העיר ויאמר:

– פה תעמוד, אדוני, עד אשר ישוב עבדך לדבר עם הוד כבודך...

הקוזקים נפוצו בעיר לשלול שלל ולבז בז ולהרג את הפולנים הנמצאים בה. וקוזק אחד מצא את ברקה פודקובה, והוא מוטל פצוע וקרוע מְמַפֵּץ אבק־השרפה וכל עוד נפשו בו, ויביאהו אל אוסטפה, והוא צוה להניחו אצל צ׳טוֶרטינסקי.

ברקה פקח את עיניו והכיר את ה„פריץ" הבוגד, ושחוק עבר על פניו הַחִוְּרִים:

– פַּן צ׳טוֶרטינסקי – אמר ברקה בצחוק – הנה עמך פה גם היהודי־החוֹכֵר שלך...

– אוי לנו ואבוי – ואתה שוחק.

– כך; שוחק אני, כי שִׁלַּמְתִּי לך מעט על כל מפעליך הטובים לבני עמי: את הָאָסָם אני הבערתי...

– יהודי ארור! – נהם הפריץ ויתפלץ בתוך חבליו.

– נקמה! – נהם ברקה לעומתו בַּאֲנָקָה.

והנה נגש אוסטפה אל צ׳טוֶרטינסקי ואמר:

– בך, אדוני, אֲטַפֵּל בעצמי. אתה היית אדוני, ולעתים קרובות דַּשְׁתָּ את בשרי בשוטים; עתה תקבל את גמולך מידי: הואל נא אפוא, אדון רב הסד, וְכֹף את ראשך על העץ הזה וּבַמַּשּׂוֹר הזה אכרות את ראשך – אמר אוסטפה לצ׳טוֶרטינסקי.

הפריץ הגאה התנפל לרגלי עבדו, בכה והתחנן לפניו, כי יסלח לו.

– כלב אתה ולא „פַּן" – קרא אוסטפה – ויתפש בשערות אדוניו ויורד את ראשו על העץ...

צ׳טוֶרטינסקי פִּרְפֵּר תחת ידו, אך שני קוזקים באו ויחזיקו בו, ואוסטפה במתינות ורוח קרה התחיל מְנַסֵּר את ראשו בַּמַּשּׂוֹר...

– יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים!! – שאג ברקה בשארית כחו ויקפוץ ממקומו, אך כרגע התעלף ויפול ארצה ונפשו יצאה.

בֵּאוּר: יָשִׁישׁ – זקן מאד. – הַמַּעְפִּילִים – המתחזקים. – פַּרְנָסִים – ראשי העיר. – לְשׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל – אֹפֶן דבור ידוע, כדי שלא לפתוח פה לְשָׂטָן. – הַתִּמְחוּי – התבשיל. – הַשְׁלְיָאכְטִים–האצילים הפולנים.–

הַמִּשְׁפָּט וְסִמָּנֵי הַהַפְסָקָה.

א) מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רַעְיוֹן שָׁלֵם וְאֵינוֹ קָשׁוּר לְמִשְׁפָּט אַחֵר נִקְרָא מִשְׁפָּט רָאשִׁי, כְּמוֹ: כָּל מוֹרֶיךָ אֲהֵבוּךָ. הַיּוֹם הָלַכְתִּי לָשׁוּחַ בַּגָּן.

ב) בְּסוֹף הַמִּשְׁפָּט בָּאָה תָמִיד נְקֻדָּה (.), לְסִמַּן הַהֶפְסֵק, הַנִּקְרֵאת פְּסִיק.

ג) מִשְׁפָּט, שֶׁרַעְיוֹנוֹ אֵינוֹ שָׁלֵם וּבָרוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא הוּא קָשׁוּר לְמִשְׁפָּט אַחֵר, נִקְרָא מִשְׁפָּט צְדָדִי, כְּמוֹ: כָּל מוֹרֶיךָ אֲהֵבוּךָ, יַעַן כִּי תַלְמִיד מַקְשִׁיב אָתָּה. כַּאֲשֶׁר יָצָאתִי מִבֵּית הַסֵּפֶר, הָלַכְתִּי לָשׁוּחַ בַּגָּן. הַסֵּפֶר הַיָּפֶה, אֲשֶׁר (שֶׁ)הֵבִיא לִי אָבִי לִתְשׁוּרָה, מֻנָּח בַּחֲדַר הַכְּתִיבָה. שְׁלֹשֶׁת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה מֻרְכָּבִים מִמִּשְׁפָּט רָאשִׁי וּמִשְׁפָּט צְדָדִי. הַמִּשְׁפָּטִים: „כָּל מוֹרֶיךָ אֲהֵבוּךָ" – „הָלַכְתִּי לָשׁוּחַ בַּגָּן" – „הַסֵּפֶר הַיָּפֶה מֻנָּח בַּחֲדַר הַכְּתִיבָה" – הֵם מִשְׁפָּטִים רָאשִׁיִּם; וְהַמִּשְׁפָּטִים: „יַעַן כִּי תַלְמִיד מַקְשִׁיב אָתָּה" – „כַּאֲשֶׁר יָצָאתִי מִבֵּית הַסֵּפֶר"–„אֲשֶׁר הֵבִיא לִי אָבִי לִתְשׁוּרָה" – הֵם מִשְׁפָּטִים צְדָדִיִּם, מִשְׁפָּט אָרֹךְ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשְׁפָּט רָאשִׁי וּצְדָדִי, נִקְרָא מִשְׁפָּט מֻרְכָּב.

ד) הַמִּשְׁפָּט הַצְּדָדִי נִבְדָּל מִן הַמִּשְׁפָּט הָרָאשִׁי בְּמֻרְכָא (,) כְּמוֹ בִּשְׁנֵי מִשְׁפָּטִים הָרִאשׁוֹנִים, וְאִם הַמִּשְׁפָּט הַצְּדָדִי בָּא בְּאֶמְצַע הַמִּשְׁפָּט הָרָאשִׁי, בָּא מֻרְכָא לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, כְּמוֹ בַּמִּשְׁפָּט הַשְּׁלִישִׁי הַמּוּבָא לְמָעְלָה.

ה) מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַרְבֵּה נוֹשְׂאִים, נְשׂוּאִים אוֹ אֶחָד מִיֶּתֶר חֶלְקֵי הַמִּשְׁפָּט, הֵם נִבְדָּלִים זֶה מִזֶּה בְּמֵרְכָא: אָבִי, אִמִּי וְאָחִי (שְׁלשָׁה נוֹשְׂאִים) נָסְעוּ יְרוּשָׁלַיְמָה. אֲנַחְנוּ קוֹרְאִים כּוֹתְבִים, שָׁרִים וּמְשַׂחֲקִים (אַרְבָּעָה נְשׂוּאִים). אֲנִי כָתַבְתִּי מִכְתָּבִים לְהוֹרַי, לְמוֹרַי וְלַחֲבֵרָי (שְׁלשָׁה מַשְׁלִימִים).

הֶעָרָה: לִפְנֵי וָו הַחִבּוּר לֹא תָבֹא מֵרְכָא.

ו) בַּמִּשְׁפָּט בָּאָה לִפְעָמִים מִלָּה, שֶׁפּוֹנִים בָּהּ בִּקְרִיאָה אֶל גּוּף נוֹכֵחַ: שְׁבוּ, יְלָדִים, וְחִזְרוּ עַל שִׁעוּרֵיכֶם. הִנֵּה חֲבֵרְךָ, בְּנִי, בָּאִים אֵלֶיךָ. הָאֵר נָא, כּוֹכָבִי, דַּרְכִּי הָאֲפֵלָה! מִלָּה זוֹ נִקְרֵאת מִלַּת הַפְּנִיָּה; וְהִיא נִבְדֶּלֶת בְּמֵרְכָא מִלְּפָנֶיהָ וּמֵאַחֲרֶיהָ.

הֶעָרָה: יֵשׁ שֶׁמִּלַּת הַפְּנִיָּה בָּאָה בְּרֹאשׁ הַמִּשְׁפָּט, וְאָז בָּאָה מֵרְכָא אַךְ לְאַחֲרֶיהָ, כְּמוֹ: חֲבֵרִים, הִנֵּה הַמּוֹרֶה בָא.

ז) יֵשׁ שֶׁבָּאָה בַּמִּשְׁפָּט מִלָּה נוֹסֶפֶת, אַחַת אוֹ אֲחָדוֹת, שֶׁגַּם בִּלְעָדֶיהָ לֹא יֶחְסַר בַּמִּשְׁפָּט כְּלוּם, כְּמוֹ: אֶתְמוֹל לֹא יָכֹלְתִּי, לְצַעֲרִי, לְהָכִין אֶת שִׁעוּרִי. הֶחָכָם, כַּמּוּבָן, אֵינוֹ עָצֵל. בְּנֵי הָעֲנִיִּים שׁוֹקְדִים, עַל פִּי רֹב, עַל לִמּוּדֵיהֶם. וְזוֹהִי מִלָּה מֻסְגֶּרֶת, וְגַם הִיא, כְּמִלַּת הַפְּנִיָּה, נִבְדֶּלֶת בְּמֵרְכָאוֹת.

ח) יֵשׁ מִשְׁפָּט אָרֹךְ הַמֻּרְכָּב מִמִּשְׁפָּטִים רָאשִׁיִּים אֲחָדִים וְהֵם נִבְדָּלִים זֶה מִזֶּה בִּנְקֻדָּה וּמֵרְכָא, כְּמוֹ: שְׁנֵי אַחִים לִי; שְׁמוֹתָם אַמְנוֹן וַעֲמִינָדָב; הָאֶחָד מוֹרֶה, וְהַשֵּׁנִי אִכָּר.

הֶעָרָה: יֵשׁ שֶׁשְּׁנֵי מִשְׁפָּטִים רָאשִׁיִּים מְחֻבָּרִים בְּוָו הַחִבּוּר וּמֵרְכָא מַבְדֶּלֶת בֵּינֵיהֶם.

ט) מִשְׁפָּט שֶׁמּוּבָאִים בּוֹ דִּבְרֵי אִישׁ לְרֵעֵהוּ, בָּאוֹת לִפְנֵיהֶם נְקֻדָּתַיִם (:), כְּמוֹ: אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְהַקָּבָּ"ה: רבש"ע, אָדָם כָּזֶה (רַבִּי עֲקִיבָא) יֵשׁ לְךָ וְאַתָּה נוֹתֵן אֶת הַתּוֹרָה עַל יָדִי! אָמַר לוֹ: שְׁתֹק! כַּךְ עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנָי.

הֶעָרָה: יֵשׁ שֶׁהַנְּקֻדָּתַיִם בָּאוֹת לִפְנֵי בֵּאוּר סִבַּת אֵיזֶה דָּבָר, כְּמוֹ: הַיּוֹם לֹא קָרָאתִי מְאוּמָה: רֹאשִׁי כָּאַב עָלַי מְאֹד.

י) כְּשֶׁמְּבִיאִים בְּמִשְׁפָּט דִּבְרֵי מִי שֶׁאָמַר בִּלְשׁוֹנוֹ מַמָּשׁ, אוֹ פָּסוּק מֵאֵיזֶה סֵפֶר, מְסַמְּנִים הַדְּבָרִים בְּגֵרְשַׁיִם („) לִפְנֵיהֶם וְאַחֲרֵיהֶם, כְּמוֹ: הוּא (הִלֵּל) הָיָה אוֹמֵר: „עַל דְּאַטֵּפְתְּ אַטְפוּךְ, וְסוֹף מְטַיְּפָיִךְ יְטוּפוּן".

יא) מִשְׁפַּט הַשְּׁאֵלָה בָּא בְּסוֹפוֹ סִמַּן הַשְּׁאֵלָה (?), כְּמוֹ: מִי כַּאן הִלֵּל? מִי כַּאן הִלֵּל? הֲרָאִיתָ אֶת סְפָרַי?

יב) מִשְׁפַּט הַקְּרִיאָה וְהַתְּמִיָּה בָּא בְּרֹאשׁוֹ בְּהוֹסָפַת: מַה, בַּמָּה, אֵיךְ, אֵיכָכָה, וּבְסוֹפוֹ בָּא סִמַּן הַקְּרִיאָה (!): מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ, אֲדֹנָי! – מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ, יַעֲקֹב! – אֵיךְ נָפַלְתָּ מִשָּׁמַיִם, הֵילֵל בֶּן־שָׁחַר! – כַּמָּה נָאֶה אִילָן זֶה!

הֶעָרָה: נְקוּדָה שֶׁל מִלַּת הַקְּרִיאָה „מַה" דּוֹמָה לִנְקוּד הֵא הַיְדִיעָה: פַּתָּח וְאַחֲרָיו דָּגֵשׁ חָזָק: מַה־טּוֹב [=הַטּוֹב]; לִפְנֵי א׳ ה׳ ע׳ ר׳ קָמָץ: מָה־רָם [=הָרָם] הָהָר! – וְלִפְנֵי הָ חָ עָ – סֶגּוֹל: מֶה עָמְקוּ [=הֶעָמֹק] מַחְשְׁבוֹתֶיךָ! – מֶה חָזָק [=הֶחָזָק] הַסֶּלַע!

יג) יֵשׁ שֶׁמִּלָּה אַחַת חֲסֵרָה בַּמִּשְׁפָּט, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מוּבֶנֶת מֵאֵלֶיהָ, וְאָז בָּא קַו מְשֻׁכָּב (–) בִּמְקוֹמָהּ: הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב, לְהַקְשִׁיב – (טוֹב) מֵחֵלֶב אֵילִים; אוֹ: הַנֶּשֶׁר –(הוּא) עוֹף טוֹרֵף.

הֶעָרָה: יֵשׁ שֶׁבָּא קַו בְּסוֹף הַמַּאֲמָר לְעוֹרֵר אֶת הַמַּחֲשָׁבָה אוֹ הַדִּמְיוֹן שֶׁל הַקּוֹרֵא. לְתַכְלִית זוֹ מִשְׁתַּמְּשִׁים לִפְעָמִים גַּם בִּנְקֻדּוֹת אֲחָדוֹת בְּסוֹף הַמַּאֲמָר, הַנִּקְרָאוֹת „נְקֻדּוֹת־הַמַּחֲשָׁבָה".

גְּבוּרָה־קְדוֹשָׁה.

בעיר לְבוֹב וסביבותיה נודע שמה לתהלה, כי גם עשירה, גם טובת לב ורבת חסד היתה מאין כמוה. אֵם היתה לכל יתום נעזב, כל אֻמְלָל וּקְשֵׁה־יוֹם מצאו בביתה מחסה ונִחוּמִים, ובדבריה הטובים חִזְּקָה ידי כל נִדְכֶּה וּשְׁפַל־רוּחַ–אָדִיל בת רבי משה שמה. גם מַרְגָּרֶתָה הזקנה, המשרתת הקתולית, אהבה את גְּבִרְתָּהּ

היהודיה בכל לב: „אשה טובה כגברתי – היתה אומרת תמיד – אין בכל העולם".

הכהן הקתולי שלה אמר לה תמיד, כי חֵטְא גדול הוא לאהֹב „יהודיה ארורה", וּבִגְלַל הֶעָוֹן הזה תרד לגיהנם ונשמתה תאבד לנצח; רק אם תשכיל לְהָמִיט שׁוֹאָה על היהודים, רק אז תְּכֻפַּר חטאתה ותהיה גְּאֻלָּה לנשמתה.

ככה ידבר אליה הכהן ימים רבים, ומרגרתה אשה פשוטה והאמינה לדברי הכהן בכל לב; לבה היה עליה דַּוָּי על נשמתה ה„חוֹטְאת", אשר תְּעֻנֶּה בגיהנם אחרי מותה, ואף־על־פי־כן לא חדלה מֵאֱהֹב את גברתה היהודיה הטובה.

אבל הכהן הוסיף לְפַתּוֹתָהּ ולאַיְמָהּ עד שֶׁנִּתְפַּתְּתָה לו. ובאחד הימים, כשיצאה הזקנה מלפני הכהן אחר וִדּוּיָהּ, הסתירה איזו חבילה קטנה תחת מטפחתה. ידע ידעה הפעם את המעשה אשר עליה לעשות...

בחצות הלילה פרצו אל הבית פקידים והילים. כהנים ונזירים וַיְחַפְּשׂוּ וימצאו תחת מטת אָדֶיל גְּוִיַּת ילד מת שצוארו חתוך.

ומרגרתה הזקנה העידה, כי יהודים רבים נאספו בבית אדיל: רבנים ושוחטים וכל נכבדי העדה, ושהטו את הילד, גם הוציאו את דמו לצֹרֶךְ חג הפסח.

והשמועה עברה ובעיר. כי שחטו היהודים ילד נוצרי; ותבער חמת ההמון ויאמר להשמידם. והרבנים והשוחטים וכל נכבדי העדה נאסרו בכלא.

אדיל הובאה לפני השופטים להקור ולדרוש מפיה, איך נעשתה התועבה, ומרגרתה עמדה והעידה על עֲוֹנָהּ בְּפָנֶיהָ.

אז פנתה אדיל אל השופטים ואמרה: אכן מצא אלהים את עֲוֹנִי: אנכי שהטתי את הילד, אבל אך אנכי לבדי ואיש לא היה עמי.

אז חרצו השופטים משפטה למות, ואתּכל שאר היהודים האסירים הוציאו לחפשי.

באותה שעה התנפלה מרגרתה לפני השופטים וַתִּתְוַדֶּה, כי שקר ענתה בגברתה, רק הכהן פִּתָּה אותה להניח את הילד המת הזה תחת מטת גברתה.

אבל השופטים אמרו, כי גם אם הכחישה מרגריתה את עדותה, אין להשיב את גזר־הדין אשר נחרץ עליה, בלתי אם תמיר את דתה; אז יקרא להם שם אחר, אשר לא יחול עליו גזר־הדין.

אך אדיל ענתה באמץ רוח: עבריה נולדתי ועבריה אמות

השופטים והכהנים הרבו לדבר על לבה כי תמיר את דתה, אך היא עמדה על דעתה כסלע איתן; ובשמחה רבה הלכה על במת הַמַּטְבֵּחַ להקריב את נפשה בעד אלהיה ותורת עמה, ותמת מות גבורים־קדושים.

אֱלוּל.

הִתְגַּנֵּב הַבָּצִיר לָעוֹלָם. . .
עוֹד שָׁקוּף הַמֶּרְחָב וּשְׁחָקִים עוֹד בְּהִירִים
עוֹד קוֹסְמִים, עוֹד רוֹמְזִים מֶרְחַקִּים...
אַךְ עֶצֶב מִתְרַקֵּם בַּשָּׂדוֹת הַנְּטוּשִׁים,
בְּדְמְמַת גַּנִּים וּבְשִׁמְמַת נִירִים,
בִּמְלוּנוֹת עֲזוּבוֹת וּבֵין עָלִים כְּמוּשִׁים,
וְחוֹדֵר לָרוֹם וּלְמַעֲמַקִּים...

הִתְגַּנֵּב הַבָּצִיר לָעוֹלָם...
לַבְּקָרִים מְרַפְרְפִים קוֹרִים דוֹמְמִים,
מַזְהִירִים, עֲנֻגִּים, עֲדִינִים,
אֲוְרִירִים וּתְלוּיִם עַל בְּלִימָה...
אַךְ חֶרֶשׁ הֵם שָׁטִים, הֵם תּוֹעִים כִּיתוֹמִים
עֲזוּבִים, עֲלוּבִים, הַמְבַקְּשִׁים אֶת אִמָּא
שֶׁמֵּתָה, וְהֵם לֹא מַאֲמִינִים...

הִתְגַּנֵּב הַבָּצִיר לְעוֹלָם ...
הִתְגַּלְגֵּל קוֹל שׁוֹפָר בִּדְמִי הָעֲיָרָה
וּלְבָבוֹת נָמֹגוּ, נָמַסּוּ ...
וִיהוּדִים הִתְקַבְּצוּ בִּרְעָדָה וּבְחִילָה
וַיִּצְקוּ אֶת לַהֲשָׁם בִּדְאָגָה נִסְתָּרָה
וַיִּרְעַד הָאֲוִיר בְּבָתֵּי־הַתְּפִלָּה
וּתְפִלּוֹת הִתְנַשְּׂאוּ, הִתְנַשְּׂאוּ ...

בֵּאוּר: נִירִים – שדות תבואה. – אִוְרִירִים – דקים מאד. –

הַ„סְּלִיחוֹת" שֶׁל הַצַּדִּיק.

השך ודממה בחוץ, רק קול צעדים נשמע זעיר שם ברחוב: יהודים הולכים אל בית המדרש לומר „סליחות"; ויש אשר הֵרָאֶה גם רצועת־אור כהה מֵהַפָּנָּס שבידי אחד הזקנים. ובית המדרש מתמלא אורה, הבוקעת ויוצאה דרך החלונות כעמודי אש בתהום האֹפֶל אשר מסביב; וקול העומדים בבית ד׳ בלילות משתפך בִּדְמְמַת הלילה ועולה ומתדפק על שערי השמים; ושערי דמעות נפתחים...

הַנְּשָׁמָה לָךְ, וְהַגּוּף פָּעֳלָךְ, חוּסָה עַל עֲמָלָךְ!...

באותה שעה יצא הצדיק מנימירוב מחדרו לבוש בגדי אִכָּר: מַגָּפַיִם גדולים משוחים בְּעִטְרָן, אדרת־שער עבה, מצנפת שֵׂעָר גבוהה והגורת עור מְצֻפָּה במסמרות נחשת–ונכנס בהשאי אל הַמִּטְבָּח; שם לקח לו קרדום, תקעהו מבעד אזורו ויצא החוצה. במבואות אפלים הלך לו הצדיק עד שיצא מחוץ לעיר ובא אל היער הקרוב.

בידים מהירות נטל הצדיק את קרדומו ויניפהו על אילן רך ויך בו אחת ושתים, עד שנפל העץ ארצה. אז הטב את העץ לבקעים, ואת הבקעים לגזרים; אחר הוציא חבל ארוך מכיס אדרתו וקשר את גזרי העץ להבילה, ואת ההבילה עָמַס על שכמו והלך לו

והצדיק אחז דרכו בלאט ובא לאיזו סִמְטָא צרה; שם עמד לו אצל בית קטן ורעוע וידפוק בשמשת החלון.

ומתוך הבית נשמע קול אשה הולנית קורא: מי שם? והצדיק עונה בלשון הנכרים: יַא (אנכי). והאשה שואלת: „קְטָא יַא" ? (מי אתה?); והצדיק עונה: וַסִּיל.

– וַסִּיל? איזה וַסִּיל? ומה אתה רוצה בזה, וַסִּיל? – שואלת האשה – והצדיק אומר, והכל בלשון הַנָּכְרִים, שיש לו חבילת עצים למכירה ושימכור לה בזול; ומבלי חכות לתשובת האשה, עובר הוא אל הדלת, פותח אותה ונכנס לבית.

והצדיק רואה לאור נר כֵּהֶה חדר קטן ונמוך, שברי כלי בית, ובמטה רעועה שוכבת אשה הולנית מְכֻסָּה בלואי סחבות.

האשה החולנית שואלת באנחה: אבל במה אקנה, וַסִּיל? אין כסף לאלמנה עניה.

והצדיק המתנכר עונה, שיתן לה בַּהֲקָפָה. בכסף הכל הוא מבקש שש פרוטות; אבל האשה אומרת, שאין לה כל תקוה להשיג מעות ולשלם, ועל כן לא תוכל לקחת ממנו את העצים גם בהקפה.

– מאין יבא עזרי? – נאנחה האשה.

והצדיק שהניח כבר את החבילה, מתקצף עליה ואומר:

– הוי, יהודיה פתיה! אַתְּ אשה חולנית ועניה, ואנכי בוטח בך ונותן לך בהקפה שש אגורות, ולך אֵל גדול ורחמן, שַׂגִּיא כח וחי לעולמים, ואינך בוטחת בו, שימציא לך שש אגורות?

– ומי יסיק לי התנור? – נאנחה האשה – מי יודע מתי ישוב בני מעבודתו?

והצדיק עונה שהוא יסיק לה.

אומר ועושה. מניח הוא את העצים בתנור, מסדרם ומדליק את הַקִּסָּמִים מתחתם, ובאותה שעה הוא מזמר בלחש:

אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים, מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת...

כְּדֵי שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ.

כשנכנס רבי יחיאל לביתו, מצא איש עומד בחדרו וטומן דבר־מה תחת כְּנַף בגדו. למראה רבי יחיאל נבהל האיש מאד והתאמץ להסתיר את הַחֵפֶץ הבולט מתחת הבגד. ורבי יחיאל ידע את האיש, שאינו מן הגנבים, חס ושלום, אלא עני הגון, שֶׁבִּשְׁעַת דחקו בא לבקש ממנו עזרה-ולא עמד בנסיון...

הראה לו רבי יחיאל סֵבֶר פנים יפות ואמר לאותו האיש:

– לְמִלְוָה אתה צריך, ידידי? מַשְׁכּוֹן הבאת? הַרְאֵנִי נא את המשכון.

והעני עומד וְשִׁנָּיו נוקשות זו לזו.

– ולמה אתה מתביש, יהודי?.. גלגל הוזר בעולם: היום אני מַלְוֶה לך, ומחר תלוה אתה לי; אל תתביש...

באותה שעה נגש אל האיש והוציא את מנורת־הכסף שלו מתחת בגדו והעמידה על השלחן. ורבי יחיאל עושה את עצמו כאלו הוא רואה את המנורה בפעם הראשונה, והוא מסתכל בה וְאוֹמְדָהּ בטביעת עינו. ואותו האיש עומד כמו על גחלים; רוצה הוא לברוח ורגליו כמו אסורות בכבלים.

– וכמה אתה צריך, רבי יהודי? – שואל רבי יחיאל.

וזה – לשונו דבקה לְחִכּוֹ ואינו יכול לפצות פה.

– רואה אני, שֶׁבַּיְשָׁן גדול אתה, רבי יהודי... כן, כן... אבל מה לעשות? אֲנַסֶּה להיות לך לפה.

– הנה – אומר רבי יחיאל–הנה ה„ימים הנוראים" ממשמשים ובאים; מסופק אני אם יש לך לצרכי החג. הגד נא–אין לך?

האמלל מַרְכִּין את ראשו.

– בלי ספק! לא נביא ולא בן נביא אנכי; אבל פניך מעידים כך; ואולי יש לך עוד בת להשיאה?

האמלל לא יכול להתאפק וגעה בבכיה.

– ולמה אתה בוכה? שוטה שבעולם! הלא אמרתי לך: גלגל הוזר... ואף־על־פי־כן... רבי יהודי, אין לך רשות לבכות באזני... על פי הדין מחויב אנכי רק לְהַלְווֹת לך בִּשְׁעַת דָּחְקְךָ; „וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ" כתיב, ולא לשמוע קול בכיך. וכיון שאין אתה

רוצה להגיד לי, במה אתה צריך, אַלְוֶה לְךָ לפי המשכון... משכון זה, לפי טביעת עיני, שָׁוֶה לכל הפחות, מאה רובל כסף עובר לסוחר; ולפיכך אַלְוְךָ שבעים: לצרכי החג עשרה, המשים לְנְדוּנְיָה ועוד עשרה לצרכי החתונה. הֲיִמָּצֵא לך? ובשתרויח תשלם.
האיש עמד מרעיד ולא יכול לפשוט ידו לקבל את הכסף
רבי יהיאל שם את הכסף בכיסו של אותו העני והבהילהו למהר ללכת לביתו להכין את צרכי החג. „העת קצרה-אמר- והצרכים מרובים, ידידי".

בַּטְלוֹן וַאֲנָשֶׁיהָ.

בַּטְלוֹן היא עֲיָרָה קטנה באחד המקומות הַנִּשְׁכָּחִים מרגל אדם, ודבר אין לה כמעט עם הַיִּשּׁוּב; וּכְשֶׁיִּזְדַּמֵּן לשם פעמים אחד מעוברי דרך, משגיחים לו מן החלונות ומציצים מן הַחֲרַכִּים, משתוממים וּמִשְׁתָּאִים: מי הוא זה ומאין זה? מה לו פה ומי לו פה? ולמה נִתְכַּוֵּן בביאתו? מפני שֶׁבִּיאָה בְּעָלְמָא בלא כלום אי אפשר; וכי לחנם נושא אדם את רגליו והולך ובא על לא דבר! מסתמא יש דברים בְּגוֹ-הבה נתחכמה לו!..

והבטלונים אביונים גדולים הם, אבל בעלי בטחון משונים. כשאתה שואל את הבטלונים: רבי יהודי, פרנסתך מה טיבה ובמה אתה נִזּוֹן? הוא עומד מבולבל ואינו יודע מה להשיב; ולאחר שנתישבה דעתו, הוא משיב לך בגמגום כְּהַאי לִשְׁנָא:

— נזון, במה אני נזון-למשל? יש אלהים, אומר אני לך למשל, היושב וזן את כל בריאותיו; בטובו הגדול מזון לא הסר לנו ולא יחסר לנו, אומר אני לך, למשל.

— אף-על-פי-כן עָסְקְךָ במה? איזו אומנות או פרנסה מן הפרנסות בידך?

— יהי שם ה' מבורך. אני, כשם שאני עומד לפניך, למשל, מתנה טובה יש לי מאת השם יתברך: פִּרְקִי נאה וקולי נעים והנני עובר לפני התבה ומתפלל מוּסָפִים ב„ימים הנוראים" באחת הַצֲיָרוֹת בסביבה זו; מוהל אומן אני ונוקד מצות, שאין דוגמתי בעולם, ולפעמים, מְזַוֵּג זִוּוּגִים אני; גם יש לי אחוזת עולם-כמו

שאתה רואה אותי, למשל–מקום לשבתי בבית הכנסת. אגב יש עמי בבית -- יהא נא הדבר כָּמוס עמנו – מעט משקה, למשל, יי״ש למכירה; גם ‚עז הולבת יש לי, אל תשלט בה ‚עינא בישא, ואף היא תשפיע לי מעט מַדַּדֶיהָ, וגם יש לי גואל קרוב לי בסביבה זו, איש אָמיד ואדם השוב, ואף הוא חונן ונותן, באונס או ברצון, וּמְסַיְעֵנִי בִּשְׁעַת הדחק; והוץ לזה אני אומר לך, למשל, הבורא, יתברך שמו, הוא אב הרחמים וישראל רחמנים בני רחמנים, אומר אני לך, למשל, ומה יתאונן אדם חי?...

אף על זה ראוים הבטלונים לְשֶׁבַח, שהם שמחים בחלקם ואינם מן המהדרין כל כך באכילה ובהלבשה, אפילו אם הקפוטא של שבת, למשל, קרועה ומדולדלת ושוליה מזֻהָמִים בטיט--אין חוששין לזה, העיקר שהיא בגד משי ומבהקת; ואם בכמה מקומות בה היא נעשית כבברה קרעים־קרעים, מה איכפת לנו? וְלְמַאי נַפְקָא מִינָּה? מי פתי יעמד ויסתכל בזה?–פת קִיבָר ותבשיל של גריסין למי שיש לו – סעודה טובה היא. ואין צריך לומר „הלה״ של סולת נקיה עם צלי בשר בּרוֹטָב בערב שבת, למי שזוכה לכך, זהו ודאי מאכל מלכים. חָרוּב שֶׁנִּטָּל לברכה בחמשה עשר בשבט, זהו אצלם המשובח בפֵּרות הארץ, שאין כּיוֹצֵא בו. כיון שרואים אותו – ‚זֵכֶר ארץ ישראל לפניהם בא, מסתכלים ומסתכלים בו ונאנחים, עיניהם לְיָה, ואומרים: „הוי, יתוליכנו, אבינו אב הרחמן, קוממיות–קוממיות בכל בְּוָנוֹתֶיהָ, לארצנו – שהחרובין שם מאכל לעִזִּים״. ומעשה באדם מישראל שהביא פעם אחת למקומנו תָּמָר, ויהי לפלא, וכל בני העיר למקטנם ועד גדולם היו רצים לראותו. נטלו את ההומש והראו בו באצבע, שהתמר, תמר זה כתוב בתורה! אָטוּ מִילְּתָא זוּטַרְתָּא היא! זה התמר הרי הוא מארץ ישראל? הביטו אליו – וארץ ישראל נצנצה במחזה לנגד פניהם. הנה עוברים את הירדן! הנה מערת המכפלה! הנה קבר רחל אמנו! הנה טובלים ושולְקים ביצים בחַמֵּי־טְבֶרְיָה! הנה עולים על הר הזיתים, אוכלים חרובים ותמרים עד בלי די, ונותנים לתוך הכלים מלא חָפְנַיִם מעפר הארץ, אוי, אוי! היו נאנחים ועיניהם מקור דמעה.

בֵּ א ו ר: בְּעָלְמָא – סתם, בלי מטרה. – מִסְתָּמָא – בודאי. – יֵשׁ דְּבָרִים בְּגוֹ- יש דבר נסתר בזה. – נִזּוֹן – מתפרנס. – כְּהַאי לִישָׁנָא – בלשון זו. – עֵינָא בִישָׁא – עין רעה. – מְזַוֵּג זְווּגִים – משדך שדוכים. – מְדַלְדֶּלֶת- תלויה וסרוחה לארץ. – מְזֻהָמִים – מלוכלכים. – אֵין חוֹשְׁשִׁין – אין הם שָׂמִים לב לזה. – לְמַאי נַפְקָא מִינָהּ – מה חִלּוּק בזה. – פַּת קִיבָר – לחם שחור. – כַּיּוֹצֵא בוֹ – דומה לו. – אָטוּ מִילְתָא זוּטַרְתָּא הִיא – וכי דבר קטן הוא. – שׁוֹלְקִים – מבשלים. – חַמֵּי טְבֶרְיָה – מעינות חמים שבטבריה. –

אַרְיֵה „בַּעַל־גּוּף".

סובב הולך אריה בעל־גוף המכונה „תַּיִשׁ" על מגרש שוק העצים הגדול, נִדְחָק בין הַקְּרוֹנוֹת הצפופות הטעונות כל מעשי עץ ויער; שואל כְּיָדִיד וָרֵעַ בשלום האכרים הזקנים, מְהַתֵּל וּמְשַׁטֶּה בטוב־לב בצעיריהם; צורם באזנו של זה, וסוטר על חָטְמוֹ של זה, וַאֲגַב־אוֹרְחָא ממשמש בשק המונח על עגלה זו ובקופה של עגלה אחרת, מְטַפֵּחַ בִּכְרֵסוֹ של סוס זה ובודק שִׁנֵּי רעהו – כאלו אין דעתו כלל על מעשי העץ והיער, ולא בא אלא לשאול בשלומם ולשוחח עמם מעט לקורת־רוחם. ובאמצע השיחה הוא יורד לתוך צרורו הַמְזֹהָם של איזה אכר ומוציא מתוכו עֲלֵי־טַבַּק ופסת ניר, כורכם ומצית בהם אש ומקטירם; לא שאריה נהנה מקטורת זו–אלא כדי לְקָרֵב עוד יותר את לבם אליו על ידי הַהִבָּה הַיְתֵרָה שהוא מראה להם. כך הוא מושך את לב האכרים בשיחתו, המתגלגלת מֵעִנְיָן לענין, עד שהוא נוגע בעיקר – מְכֻוָּן הוא תמיד את הרגע הנכון, והקניה נגמרת אצלו במאמר אחד; וכעשר עגלות טעונים עצים נעקרות בבת־אחת בקול שריקה וחריקה, מן השוק לְהִתְפָּרֵק מַשָּׂאָן במישורו תחת השגחתו של אחד מבניו.

ויש שאריה יוצא אל השוק ורואה את אַלְתֶּר „תרנגלת" – אדם קטן, דק וצנום ובַתְּחָן גדול – עומד על הַפְּקָּה אצל עגלתו של אכר אחד ממכריו הטובים. הָעָזָה זו אינה מוצאת חן בעיני אריה. „מה זאת? האכר־שלו, ועצי האכר–בודאי שלו, ובפתע

פתאם מְהַהֶסֶת איזו „תרנגלת" באמצע ומַפְסֶקֶת בינו ובינם... נהוין להבריחה".

– קיש־קיש־קיש! – מקשקש אריה מאחורי אלתר, כמבריח תרנגלת, והוא מִתְכַּוֵּן לְהַקְנִיטוֹ ברמז לכנויו.

אלתר מַטֶּה ראשו הקטן בעקלתון כְּלַפֵּי אריה ומנענהו לכאן ולכאן ומביט בו הַבָּטָה זעומה.

– צַפְרָא טָבָא לְמִיטְרָא! – פונה אריה אל האכר, כאלו אינו חושש כלל למעמדו של אלתר ואינו מודה במציאותו כל עיקר – מה זה היה לך, מיטרא? ההבאת הֹחַן השוקה, ולי לא הגדת? תְּמֵהַנִי! הלא ידעת נכי באשפות הצרי, ברוך השם, מְנַתְּרִין ומנקרין תרנגולין, ולהֹחַן הם צריכים, אותן התרנגולין. אבל מה אני רואה? – עיני הִטְעַתְנִי: לא דוחן – כי אם קרשים בעגלתך; ומה אפוא לתרנגולת ולקרשים? – קיש־קיש־קיש!!

„תיש! יִכָּנֵס הרוח באבי אביך!!" – הפיץ הרתחן הקטן לצרוה מר, אלא שזכר פתאם את הסכנה הכרוכה בצריחה זו, באין אחד מבניו הגדולים בקרבתו...

אלתר נושא עיניו מאין יבוא עזרו? רואה הוא את בניו שם בקצה השוק השני מכרכרים כנגד אכרים ועגלות אחרים. רע מאד המעשה! עזרה רחוקה והסכנה קרובה. והוא מוציא הכסף מכיסו ותוחבו בחיק האכר, המטפל במנוחה במקטרתו. תוחב ואומר:

– הנה לך, מיטרא, כמה שאתה רוצה, אף על פי שאין שוה – כה אזכה לראות במַפַּלְתָּם של שונאי – ובלבד שלא תהא טִרְחָתִי לבטלה.

– כמה אתה נותן שם, פַּנִי אלתר? – שואל האכר במִתַּמֵּם בהציתו אש במקטרתו – כמה? שנים עשר רו"כ ושלשה זהובים? הלא אנכי אמרתי: חמשה עשר וחצי.

– זה היה מתחלה, מיטרא, זה היה מתחלה – ואחר כך הסכמת לשנים עשר ושלשה – מנסה אלתר לעורר את כח הזכרון של מיטרא, שקפצה עליו פתאם שכחה והעלה את השער בשלשה רו"כ.

– אי, פַּנִי אלתר! לא כן היה מעשה אלא כך וכך... והאכר

מתעתד להזור על הראשונות ולהתחיל מחדש; אבל אריה שקצרה נפשו בלַהֲגָם, קפץ ולקח את השוט מיד מיטרא בשמאלו ואת המושכות בימינו ויאמר:

– הכל היום אעמוד על גביכם לשמוע את „גרגוריכם" ? – וְיוּ! – ובדברו הוא מושך בשריקת שפתים את המושכות, והסוסים נוֹעֲצִים טַלְפֵיהֶם בקרקע ומתחזקים לעקור...

– לא! – קורא אלתר באחזו ברסן הסוסים לעצור בם–לא תמוש מזה, תיש!

– אמוש, תרנגלת, אמוש... וְיוּ!

– עמוד!

– קיש, קיש, תרנגולת!

– יהי רצון שיקשקשו בִּלְגִינָא אחר מטתך! יהי רצון שינקרו תרנגולין על הקבר! יהי רצון...

– סור מזה אם אינך רוצה להיות מוּמָת! – וְיוּ!

– תיש, תיש, תיש! – צועק אלתר בכל כחו ועוצר בסוסים – עֵשָׂו! הָם! ממזר! הניחני גם אני לאכול פת לחם!

ברגע ההוא הָמְּתָה מהלומה נוראה את ראש אלתר הקטן מהלומה זו היתה בת אגרופו של שֶׁפִיל בן אריה, שֶׁחָש לקול הקריאה „תיש!" ונזדקר בין העגלות וקפץ מאחורי אלתר. ומיד אחר זה קפץ על עגלת האבר ותפש המושכות מיד אביו, מָשׁוֹך וְקָרֹא: וְיוּ, וְיוּ, וְיוּ!

אבל אלתר, שנטרפה דעתו מִכֹּבֶד המהלומה, לא הרפה מרסן הסוסים, נסחב אחריהם ויצעק בכל פה: תיש! תיש! הושיעו! הצילו!! ומקץ רגעים אחדים עמדו על ידו כל חמשת בניו הגדולים, שחשו גם הם לקול הצעקה – והעגלה נעצרת שנית.

וברגע השני באו לעזרה גם שני בני אריה הנותרים לחַזֵּק ידיו במלחמה, ויערכו מערכה לקראת מערכה ויעמדו כשני חֲשִׂיפֵי־עִזִּים, אלה מצד הסוסים מזה מושכים ואלה מזה עוצרים

ובעוד רגעים–התלקחה המלחמה: ארבע היתדות, התקועות בארבע פַּעֲמוֹת העגלה, להחזיק בתוכן את הקרשים – נשמטו בידי הַנִּצִּים להיות להם לכלי־זַיִן, והקרשים נפלו והתפזרו על הקרקע.

התכסים היה פשוט מאד ; הנלחמים נפלגו לשלשה ראשים : הראש האחד–הבנים–עסקו ברציצת גלגלות במקלות שבידיהם ; הראש השני–האבות–הסתפקו בתלישת זקן ובמכות־לחי ; והראש השלישי–שתי האמות, שֶׁרָצוּ עם טַפָּן אל המערכה באחרונה, שעו בדברים תְּפֵלִים, כְּאֹרַח נשים, מעין שמיטת הַשְּׁבִיסִים ופריעת הראש ושריטת הפנים.

ומסביב לכל המהומה והמבוכה הלזו עמדו במעגל הילדים והילדות משני הצדדים ויתיפחו וַיְיַבְּבוּ ויפרשו בכפיהם.

ומיטרא הַפָּתון פִּתַּח לעת עתה את סוסיו ויתן לפניהם את את טְרַסְקָל המספוא, ובדעה מיושבת וצלולה התחיל שוב לעסוק במקטרתו ולהסתכל בשעת מעשה ביהודים הַמִּתְחַבְּטִים...

שנסענו שנית על העגלה אחר פזוריהם, קמו לְמִקְנָה לרבי אריה תיש בתשלומי כֶּפֶל ; וּבִלְוָיָה גדולה של עגלונים הובאה העגלה לתוך שערי הצרו–לכליון עיני אלתר ובניו. כבוד גדול נתכבד אריה באותה שעה, ורגעים כאלה הם היקרים לו ברגעי הייו.

בֵּאוּר: קָרוֹן – עגלה. – רַתְקָן – כעסן גדול. – מְהַדֶּסֶת – קופצת. – כִּלְפֵּי– נגד. – כָּל־עִקָּר – לגמרה. – דֹּחַן – מין זרעונים (הירזע). – שֶׁיְּקַשְׁקְשׁוּ בִּלְגִינָא... – (כד קטן, קופסא) – שיקשקשו בקופת הצדקה בעת הַלְוָיָתְךָ. – נְוַדֵּקָר – קפין. – טְרַסְקָל – קופה, תרמיל. –

חֲבַרְבָּר.

כלב היה בארץ ושמו חברבר הַחֶצְרוֹנִי, למה נקרא שמו חברבר? משום שהיה בעל גְּוָנִים: עָקוֹד, נקוד וברוד. והיה הכלב הזה כלב נִדְכֶּה וּשְׁפַל־רוח. לא היה דרכו לילך ולהזיק כִּשְׁאָר הכלבים. די היה לו שלא היתה בו יד אחרים. אדרבא, משום שפלותו היתרה היה נגוע וּמֻכֶּה כל הימים. ולא עוד אלא שכשהיה מקבל יסורים: מהלומה, נגיפה, דחיפה או בעיטה,

לא היתה בו אותה מדה מְגֻנָּה של כלב חצוף להרוץ לשון ולהראות שִׁנָּיו, חלילה, אלא היה מְיַלֵּל בחשאי: „אוי ואבוי!" והיה מרכין ראשו, מוריד זנבו והולך לקרן־זוית לְפַשְׁפֵּשׁ במעשיו ולצוד זבובים.

*

מי היה חברבר ואי מזה בא? נחלקו בו הדעות: יש אומרים, שנשאר לפליטה אחרי האדונים בעלי החצר הקדמונים; ויש אומרים, שנִּדַּח וְנִתְעָה מאחרי אדוניו ונגרר אחרי זרים. כשאתה מהלך ברחוב, אתה מוצא לפעמים כלב תועה נגרר אחריך. רוצה אתה לגרשו מעליך ואתה נוער בו בנזיפה: „הלאה!" והוא אינו שומע לך. מרים אתה את ידך להכותו – והוא אינו זז ממקומו. עומד אתה ומתבונן בו, וגם הוא עומד ומתבונן בך־מִדָּה כנגד מדה. ואם תאמר להכותו, משתטח הוא לפניך, מתחיל רועד ומסתכל בך. כלומר: להכותני אתה אומר? הרי אני שלך ועצמותי שלך – הריני בידך!..

מִסּוּג הכלבים האלה היה חברבר.

*

חברבר לא היה רעבתן כשאר הכלבים; בלי רשותה של המבשלת לא היה נהנה כלום. ידע חברבר, שכל מה שתחת השלחן שַׁיָּךְ לו, וכל מה שסביב לו אסור בהנאה. אמת היא שאמרו עליו, כי כַּד הֲוָה טַלְיָא היה מן המזיקין. זוכרים מעשה ברבי אליהו השוחט, שבא לשחוט את הכפרות בערב יום הכפורים, והחברבר היה רובץ באותה שעה בקרן זוית ומסתכל במעשה השוחט, כשהוא מְקַפֵּל שַׁרְוָלָיו. משחיז ובודק את הסכין, נוטל את העופות בין בִּרְכָּיו, מותח צוארם ומורט שליש נוצות, מעביר את הַחַלָּף וחותך את הַקָּנֶה וְהַוֶּשֶׁט, שופך את הדם ומכסהו באֵפֶר – הכל כדת וכדין. בינתים היה תרנגול, שלא היה קשור כראוי, נשא זה את רגליו והתחיל רץ ומקשקש בכנפיו. קם חברבר על רגליו וקפץ אל התרנגול השחוט וְצִוַּח: הב־הב! שוטה! לאן אתה רץ? כלום אין אתה יודע שנחתך גרונך? עוד רגע, ואתה מת, שעבר ובטל מן העולם – הב, הב, הב!" ורבי אליהו שוחט, מתעסק בקדשים. כיון שראה פתאם את החברבר

זה, נתחלחל ונרעש, השליך סכינו מידו ונס לביתו וצעק: יהודים! הושיעו, הצילו!

בשביל אותו חֵטְא נענש הברבר עונש קשה: אנשים טובים היו שם. שלא נתקררה דעתם עד שהמטירו עליו מקלות ומהלומות ונגיפות ובעיטות לרוב.

*

ושוב מעשה בכף רגל אַוָּז.

פעם אֵרַע לחברבר, ששמט, על פי טעות, כמובן, מכלי המליחה כף רגל אַוָּז. ראתה בְּרַיְנָה המבשלת והרימה קול זְוָעוֹת: אַיְזִיק! איזיק! בא איזיק ופגע בחברבר, כשהוא ממהר לעבור את הָאַסְקוּפָּה עם כף רגל האוז הגנובה. לחץ אותו איזיק בדלת אל המזוזה ונשאר הכלב חֶצְיוֹ מזה וחציו מזה. התחיל איזיק מלקה אותו במקלו מעבר מזה, ובריינה בְּשְׁחִיף־עץ מעבר מזה, ובשעת מעשה לא הדלה מִקְרָא: איזיק!! איזיק!!

הַמְּאֹרָע הזה נשאר לו לזכר עולם, וכשהיו קוראין בפניו: איזיק! איזיק! היה נרתע לאחוריו, כובש פניו בקרקע ומשתמט ומסתתר...

*

היתה באותה הצר עֲרֵלִית אחת, שואבת מים, שהיתה שונאה את הברבר תכלית שנאה; ודוקא אחריה היה אוהב חברבר זה להיות נִסְרָךְ תמיד. פעם זרקה בו שְׁחִיף־עֵץ ולא החטיאה. היש חברבר יסורים גדולים וְצָוַח: וַי, וַי! עד שנתקבצו ובאו כל אנשי ההצר לקולו. ראה חברבר אנשים רחמנים מתקבצים, התחיל מעורר רחמים עליו, הראה את רגלו השבורה, כאומר: ראו, אנשים טובים, מה עשתה לי הערלית הַטְּמֵאָה הזאת! השב הברבר, כי מִסְתָּמָא יריבו האנשים הטובים ריבו, ואת הערלית המרשעת יַקְקְעוּ בתוך כַּף הַקֶּלַע בשביל מעשה נורא זה.

חשב–וטעה בחשבונו: האנשים הטובים שחקו והריעו; באו ה„קונדסים" וצחקו ושרקו עליו, ובאה ברינה המבשלת וְתַרְוָד בידה, העבירה את זרועה ההשופה על חָטמה מלמטה למעלה ואמרה: רגלו של „פגע־רע" זה שברו? יִישַׁר כֹּחָם! באה הערלית והוסיפה עוד מִשֶּׁלָּהּ ושפכה עליו קִתּוֹן של רותחים – זעק הברבר

זעקה גדולה ומרה והתחיל מקפץ ומדלג ונושך את זנבו. כיון שראו ה„קונדסים" את הכלב הולך ומתגולל בעפר ומרקד על שלש רגלים, רצו אחריו במקלות ואבנים והריעו ושרקו עליו; וכך לִוּוּ אותו ב„כבוד גדול" עד אחר בתי הריחים שמחוץ לעיר...

נִכְוָה ברותחין וצולע נמלט הכרבר עַל מְנָת שלא להזור אל העיר כל ימיו. הלך ובא לו לכפר הראשון הסמוך לעיר, בִּקֵּש לנוח שם מעמל הדרך, שכב ליד הגדר ולא יכול לישון. ראשית, הכאיב לו העור שֶׁנִּכְוָה ברותחין, והרגיש באותה הרגל השבורה, והציקו לו גם הַיַּתּוּשִׁים; ושנית, היתה בטנו ריקה, כי לא מצא לו מה לאכול והוכרח להמתין עד בקר.

לסוף נפלה עליו תרדמה ויישן–ויחלום, והנה עָבִיט של שופכין מלא פתותי לחם, נַקְנִיקִין, גידין, דַּיְסָה וגריסין מבושלים בדהַן ועצמות לרוב: עצמות של קרסולים, עצמות של צלעות עצמות ממוחָיָם וראשים של דגים מלוחים שלמים, שלא נִתְמַצוּ עדיין... השעה מְשַׂחֶקֶת להכרבר, ואינו יודע באיזו מכל אֵלּוּ יתהיל את סעודתו?

– ברוכים היושבים! – אומרים לו כלבי הכפר, ועומדים מרחוק ומסתכלים איך הוא מכין את עצמו לסעודה.

– כָּל דִּצְרִיךְ יֵיתֵי וְיֵיכֹל; – עונה להם-הכרבר, כדי לצאת ידי חובתו, חובת דרך ארץ.

– תהא אכילתך מתוקה עליך! – עונים הכלבים בידידות.

ופתאם מגיעה לאזניו בת קול, שמכרזת ואומרת: אַיְזִיק! איזיק!.. וייקץ הכרבר והנה–חלום!..

בבקר החזיר הכרבר על הפתחים, שמא ימצא פת לחם, או בשר, או עצם, לפחות; אבל בכל מקום שבא לא מצא שום דבר. לפני בית אכר אחד נראתה לו כף של עץ שבורה בדמות עצם וקפץ עליה בשמחה, אלא שנענש באותה שעה עונש גדול על טעותו זו; כי הכלבים, כלבי הכפר, עזי נפש היו: בראשונה היו לוטשים לו את עינם וחורצים את לשונם ומראים את שִׁנֵּיהֶם ולבסוף, כשראוהו קופץ ונופל על המציאה, התנפלו עליו ונשכוהו וקרעו את עורו ומרטו את זנבו ושלחו אותו לנפשו...

*

הלך הכרבר בְּפַחֵי נֶפֶשׁ וחזר ובא לעיר שֶׁגֵּרְשׁוּהוּ משם; היה מתְיָרא לבא אל ההצר שגדל שם ויהי לכלב, אף־על־פי שהיו לו געגועים דוקא לאותו מקום, ששם הכוהו ופצעוהו ושברו את רגלו וְכָווּ את עורו... והשעה שעת שקיעת החמה היתה.

הלך ובא אל המטבחים לראות בשלום אחיו; באותה שעה הכינו את עצמם הכלבים הַשְּׂבֵעִים לישון. הכיר הכרבר את אחיו והם לא הכירוהו... נסתלק הכרבר לצדדין ונתנמנם מתוך רעב...

בבקר נִזְדָּרֵז הכרבר ועמד נגד הָאִצְטַבָּאוֹת של הַטַּבָּחִים והתבונן בהם בשעה שהם חותכים את הבשר. ראה שם הכרבר כל טוב: הֲרֵי צֶלַע של בן בקר רך תלויה ודמה שׁוֹתֵת עוד... הרי יָרֵךְ שָׁמֵן מונח, התיכה הראויה להתכבד... בּוּלְמוּס אחז את הכרבר, והוא מביט וּמְכַשְׁכֵּשׁ בזנבו ורירו נוזל... הנה טַבָּח גוזר בשר וזורק לפני הכלבים חתיכה או עצם, והכלבים מכרכרים בחפזון וחוטפים את הזרוק. נסה הכרבר גם הוא לעשות כמעשיהם; התנפלו עליו הכלבים וינשכוהו וימרטו את עורו...

השפיל הכרבר את זנבו ובא לקרן זוית, נשא את קולו ובכה...

אחר כן פתח הכרבר את פיהו והתחיל מקלל את יומו...

בֵּאוּר: מְסוּג – ממין. – כַּד הֲוָה טַלְיָא – כאשר היה נער. – חַלָּף – סכין. – הַקָּנֶה – הַגַּרְגֶּרֶת. – הַוֶּשֶׁט – הקנה שֶׁהָאֹכֶל עובר בו מן הפה לתוך הקיבה. – קול זְוָעוֹת – קול פחדים. – אַסְקוּפָּה – מפתן, סף. – אֵרַע – קרה. – שֶׁשָּׁמַט – שהוציא. – שְׁחִיף עֵץ – גזר עץ. – נִסְרָךְ – נגרר, הולך אחרי... – קֻנְדֵּסִים – שובבים. – תַּרְוָד – כף גדולה שבוחשים בה את הקדרה. – יְיַשַּׁר כֹּחָם – חן־חן להם. – עַל מְנָת – בתנאי. – נַקְנִיקִין – כרכשאות ממולאות בשר. – מְמוּחָיִם – שְׁמֵנִים, מלאים מֹחַ. – כָּל דִּצְרִיךְ יֵיתֵי וְיֵיכֻל – מי שצריך יבוא ויאכל. – בּוּלְמוּס – תאוה עזה הבאה מרעב. –

מִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה.

כשראה משה שנחתם עליו גזר־דין, עג עוגה קטנה ועמד בתוכה ואמר: רבונו־של־עולם, איני זז מכאן עד שתבטל אותה גזרה. באותה שעה לבש שק ונתעטף שק ונתפלש באפר ועמד בתפלה ותחנונים לפני הקב"ה, עד שנזדעזעו שמים וארץ. אמר משה לפני הקדוש־ברוך־הוא: רבש"ע! גלוי וידוע לפניך יגיעי וצערי, שנצטערתי על ישראל עד שיהיו מאמינים בשמך; אמרתי: כשם שראיתי בצרתם, כך אראה בטובתם–ועכשו שהגיעה טובתם של ישראל, אתה אומר לי: לא תעבור את הירדן הזה! הרי אתה עושה את תורתך פְּלַסְתֵּר; אמרת: „ביומו תתן שכרו". וכי זהו שְׁלּוּם עבודה של ארבעים שנה? אמר לו הקב"ה: גזרה היא מלפני. אמר משה לפניו: רבש"ע! אם אין אתה מכניסני לארץ ישראל, הניחני בעולם הזה כעוף זה הפורח לכל ארבע רוחות העולם ומלקט מְזוֹנוֹ בכל יום ולעת ערב הוא חוזר לקִנּוֹ – כך תהא נפשי כאחד מהם. אמר לו הקב"ה: רב לך!

אמר משה לפניו: רבש"ע! רגלים שעלו לרקיע ופנים שהקבילו פְּני שכינה וידים שקבלו תורה מידך–ילחכו עפר? אמר לו הקב"ה: כך מנהגו של עולם: דור דור ודורשיו, דור דור ופרנסיו, דור דור ומנהיגיו. עד עכשו היה הלקך לשרת לפני, ועכשו הגיע הלקו של יהושע לשרת. אמר לפניו: רבש"ע! אם מפני יהושע אני מת – אלך ואהיה תלמידו. אמר לו הקב"ה: אם אתה רוצה לעשות כך – לך עשה!

עמד משה והשכים לפתחו של יהושע, והיה יהושע יושב ודורש, ומשה עמד וכפף קומתו והניח ידיו על לבו, ונתעלמו עיניו של יהושע ולא ראה אותו. הלכו ישראל אצל פתחו של משה ללמוד תורה, ושאלו: משה רבנו היכן הוא? אמרו להם: הִשְׁכִּים והלך לפתחו של יהושע. הלכו ומצאו את יהושע יושב ודורש ומשה עומד. אמרו לו ליהושע: מה עלתה לך שֶׁמֹּשֶׁה רבנו עומד ואתה יושב? כיון שֶׁתָּלָה יהושע עיניו וראהו, מיד קרע בגדיו ובכה ואמר: רבי, רבי! אבי, אבי!.. אמרו ישראל למשה: משה רבנו! לַמְּדֵנוּ תורה. אמר להם: אין לי רשות.

אמרו לו: אין אנו מניחים אותך. יצאה בת־קול ואמרה להם: לְמדו מיהושע. קבלו עליהם לישב וללמוד מפי יהושע.

יצאו להלוך. הלך משה משמאלו של יהושע. נכנסו לאהל מועד, ירד עמוד הענן והפסיק ביניהם. משנסתלק עמוד הענן– הלך משה אצל יהושע ואמר: מה אמר הַדִּבּוּר? אמר לו יהושע: כשהיה הדבור נגלה עליך–יודע הייתי מה הוא מדבר עמך? באותה שעה צעק משה ואמר: מאה מיתות ולא קנאה אחת! רבון העולמים! עד עכשו בקשתי היים, ועכשו הרי נפשי נתונה לך...

כיון שהשלים משה נפשו למיתה, אמר לו הקב"ה למלאך המות: צא והבא לי נשמתו של משה. מיד לבש כעס ונתעטף אכזריות וחגר חרבו והלך לקראת משה. מְצָאוֹ שהוא יושב וכותב שֵׁם המפורש במגלה, וזהר מראהו כזהר פני שמש והוא דומה למלאך ד' צבאות. מיד נתירא מפניו ולא מצא פתחון־פה לדבר. אמר לו משה: רשע, מה לך כאן? אמר לו: לְטוֹל נשמתך באתי. אמר לו: לך מכאן, שאני מבקש לקלס להקב"ה –

לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ.

אמר לו: משה, מה אתה מתגאה? יש לו מי שיקלסוהו–„השמים מְסַפְּרִים כבוד אל". אמר לו: ואני מְשַׁתֵּק אותם ומקלס אותו –

הַאֲזִינוּ, הַשָּׁמַיִם, וַאֲדַבֵּרָה, וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי!

אמר לו: כל באי עולם נשמתם מסורה בידי. אמר לו משה: יש בי כח יותר מכל באי עולם. אמר לו: ומה כחך? אמר לו משה: אני בן עמרם, שהתנבאתי בן שלש שנים ואמרתי, שעתיד אני לקבל תורה מתוך להבי אש, ונכנסתי לְפַלְטֵרִין של מלך ונטלתי כתרו מעל ראשו; וכשהייתי בן שמונים הוצאתי ששים רבוא לעיני כל מצרים וקרעתי את הים לשנים עשר גזרים; ועליתי ודרכתי דרך בשמים והייתי תופס במלהמתם של מלאכים ונצחתי בפַמַלְיָא של מעלה וגליתי רזיהם לבני אדם; ודברתי עם הקב"ה פנים בפנים, וקבלתי תורה של אש מימינו ולִמדתי אותה לישראל – מי יש בכל באי־עולם שיכול לעשות כך? לך, ברח מלפני! איני נותן לך את נשמתי!

יצאה בת־קול ואמרה: הגיעה השעה שאתה נפטר מן העולם. אמר משה לפני הקב"ה: רבש"ע, זכור לי אותו היום

שנגלית לי בַּסְּנֶה! בבקשה ממך, אל תמסרני ביד מלאך המות.
אמר לו הקב"ה: אל תתירא, אני בעצמי מטפל בך ובקבורתך;
אמר משה: המתן לי עד שאברך את ישראל, שלא מצאו בי
קורת רוח כל ימי, מפני אזהרות ותוכחות שהייתי מוכיחם.
התחיל לברך כל שבט בפני עצמו. כיון שראה שנתקרבה השעה–
כְּלָלָם כלם בברכה אחת. אמר להם לישראל: הרבה צֵעַרְתִּי
אתכם על התורה ועל המצות, ועכשו מַחֲלוּ לי. אמרו לו: רבנו
אדוננו, מָחוּל לך! אף ישראל עמדו לפניו ואמרו לו: משה רבנו!
הרבה הכעסנוך והרבינו עליך טֹרַח, מְחַל לנו! אמר להם:
מָחוּל לכם!

באותה שעה עמד משה וקִדֵּשׁ עצמו כשרפים. וירד הקב"ה
משמי-שמים העליונים לִטּוֹל נשמתו של משה. אמר הקב"ה
למשה: „משֶׁה, עֲצֹם עיניך!" – עָצַם עיניו. – „הנח ידיך על
החזה!" הניח ידיו על החזה. – „פְּשֹׁט רגליך! – פשט רגליו. –
באותה שעה קרא הקב"ה לנשמתו של משה. אמר לה:
בתי! מאה ועשרים שנה קצבתי לך בגופו של משה; עכשו הגיע
קִצֵּךְ לצאת. צאי, בתי, ואני מעלה אותך לשמי-השמים
העליונים ומושיבך תחת כסא כבודי אצל כרובים ושרפים.
באותה שעה נְשָׁקוֹ הקב"ה למשה ונטל נשמתו בנשיקה.

בֵּאוּר: פְּלַסְתֵּר – שֶׁקֶר. – הַדִּבּוּר – תאר לְגִלּוּי שכינה. –

מֵתֵי מִדְבָּר.

לֹא עֲדַת כְּפִירִים וּלְבָאִים יְכַסּוּ שָׁם עֵין הָעֲרָבָה,
לֹא כְבוֹד הַבָּשָׁן וּמִבְחַר אַלּוֹנָיו שָׁם נָפְלוּ בְאַדִּיר –
עַל יַד אָהֳלֵיהֶם הַקֹּדְרִים מוּטָלִים בַּחַמָּה עֲנָקִים,
בֵּין חוֹלוֹת הַמִּדְבָּר הַצְּהֻבִּים כַּאֲרָיוֹת לָבֶטַח יִרְבָּצוּ.
שָׁקַע הַחוֹל תַּחַת מִרְבַּץ גּוּפוֹתָם מוּצָקוֹת-הַגְּרָמִים,
דָּבְקוּ אַדִּירִים לָאָרֶץ, נִרְדָּמוּ – וַאֲזֵנָם עֲלֵיהֶם:
חַרְבוֹת הַצּוּר לִמְרַאֲשׁוֹתָם, בֵּין רֹחַב כִּתְפֵיהֶם כִּידוֹנָם,
אַשְׁפָּה וּתְלִי בַּחֲגֹרָתָם וּנְעוּצוֹת בַּחוֹל חֲנִיתוֹתָם.

צָנְחוּ בָּאָרֶץ רָאשֵׁיהֶם הַכְּבֵדִים מִגְּדְלֵי הַפֶּרַע,
נִגְרָר שְׂעַר תַּלְתַּלֵּיהֶם וְנִדְמֶה לְרַעֲמַת הַלְּבָאִים;
עַזִּים פָּנֵימוֹ וּשְׁזוּפִים וְעֵינָם כִּנְחשֶׁת מוּעָמָה,
מִשְׂחָק לְבָרָק חִצֵּי שֶׁמֶשׁ וּמִפְגָּע לְרוּחַ וְלַעֲפוֹת.

*

וְזָרְחָה וּבָאָה הַשֶּׁמֶשׁ וְיוֹבְלוֹת עַל יוֹבְלוֹת יִנְקֹפוּ —
וְשָׁקַט הַמִּדְבָּר וְסַעַר, וְשָׁבָה הַדְּמָמָה כְּשֶׁהָיְתָה,
כְּתוֹהִים עֲלֵי הָרִאשׁוֹנוֹת יִתְנַשְּׂאוּ בַּמֶּרְחָק הַכֵּפִים,
גֵּאִים בְּהַדְרַת־רוֹמְמוּתָם וִיהִירִים בִּבְדִידוּת־עוֹלָמִים.
וְתָ"ו עַל תָּ"ו פַּרְסָה מִסָּבִיב אֵין קוֹל, אֵין הֲבָרָה, אֵין קָשֶׁב.
בִּלַּע הַיְשִׁימוֹן לָנֶצַח אֶת־הֵד תְּרוּעַת־דּוֹר הַמָּעֻזִּים,
מָחֲקוּ הַסּוּפוֹת אֶת־עִקְבוֹת שֶׁעֲלֵיהֶם מַחֲרִידֵי הַצִּיָּה,
וַיָּצַר הַמִּדְבָּר נִשְׁמָתוֹ, וַיִּישַׁן מָעֻזָּיו לָנֶצַח.

— — — — — — — — — — — — —

אַךְ יֵשׁ אֲשֶׁר פָּרָשׁ עַז־נֶפֶשׁ יִנָּתֵק מֵאַחַת הָאֹרְחוֹת,
וְרִתַּח אֶת־סוּסוֹ הָאַבִּיר וְהִפְלִיג בְּיַם הָעֲרָבָה,
וּמְדַבֵּק אֶל־אֻכַּף אַבִּירוֹ יְעוֹפֵף כָּעוֹף הַפּוֹרֵחַ,
זוֹרֵק כִּידוֹנוֹ וְקוֹלְטוֹ בְּתוֹךְ כְּדֵי־שֶׁטֶף־מְרוּצָתוֹ,
וְנִרְאָה כְּאִלּוּ יְהַלֵּךְ וִירוֹצֵץ לְפָנָיו הַבָּרָק,
וְהוּא דוֹלֵק אַחֲרָיו וְתוֹפְשׂוֹ וְשֵׁנִית יְשַׁלְּחֶנּוּ לַחָפְשִׁי.
וְנֶעְלַם הַמַּחֲזֶה בַּמֶּרְחָק יִשְׁטֹף הַסּוּס וְהֶעֱלָה
אֶת־רוֹכְבוֹ אֶל־רֹאשׁ צוּק גָּבֹהַּ מִמַּעַל לֶעָבִים —
וּפִתְאֹם יִתְנוֹדֵד הָאַבִּיר וְנִזְקַף וְנִרְתַּע לְאָחוֹר קוֹמְמִיּוֹת.
יִתְמַהּ הַפָּרָשׁ וְהֵצַל בִּשְׂמֹאלוֹ עַל־עֵינָיו וְהִבִּיט, —

וְהָפַךְ לְבֶתַע עִם סוּסוֹ וְחִתַּת אֱלֹהִים עַל פָּנֵיהוּ,
וְדָפַק אַבִּירוֹ בְּכֹחַ וְכַחֵץ הַשָּׁלוּחַ–לְאָחוֹר...
יַדְבִּיק הָאֹרְחָה וְסָח לָהֶם כָּל מַרְאֵה עֵינָיו בִּדְמָמָה

* *
*

שׁוֹמְעִים עַרְבִיאִים, מַחֲרִישִׁים וְאִישׁ אֶל רֵעֵהוּ יִתְמָהוּ,
שׁוֹמְרִים אֶת־פִּי זְקַן־הַחֲבוּרָה–וְהוּא אֶחָד „קָדוֹשׁ" וְיָשִׁישׁ–
יִשָּׂא הַיָּשִׁישׁ וְאָמַר: בָּרֵךְ שֵׁם אַלָּה, הַמַּאֲמִין!
חֵי זְקַן־הַנָּבִיא, כִּי רָאוּ עֵינֶיךָ אֶת מְתֵי־מִדְבָּר!
מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה, דּוֹר קְדוּמִים, עַם נֶאְדָּר בָּעֹז, עַתִּיק־יוֹמִין;
אָכֵן עַז־נֶפֶשׁ וְקָשֶׁה כְּסַלְעֵי־עֲרָב עָם זֶה הָיָה:
הִמְרוּ אֶת רוּחַ נְבִיאָם וְגַם בֵּאלֹהֵיהֶם הִתְגָּרוּ –
וַיִּסְגְּרֵם אֵל בֵּין הֶהָרִים וַיַּפֵּל שְׁנַת נֵצַח עֲלֵיהֶם,
וַיְצַו אֶת־הַמִּדְבָּר עֲלֵיהֶם וּשְׁמָרָם לְזִכָּרוֹן דּוֹר־דּוֹרִים.
וְיִנְצֹר אַלָּה מַאֲמִינָיו מִנֹּגַע בִּקְצֵה כַּנְפֵי כְסוּתָם!
וּמַעֲשֶׂה בַּעֲרָבִי, שֶׁנָּטַל חוּט אֶחָד מִצִּיצִית כְּנַף בִּגְדָם–
וַיִּיבַשׁ כָּל גּוּפוֹ מִיָּד, עַד שֶׁהֱשִׁיב הָאָשָׁם לִמְקוֹמוֹ. –

* *
*

שׁוֹמְעִים עַרְבִיאִים וְשׁוֹתְקִים וְיִרְאַת אַלָּה עַל פְּנֵיהֶם,
פּוֹסְעִים בְּנַחַת לְצַלְעוֹת הַגְּמַלִּים הַטְּעוּנִים לַעֲיֵפָה;
וּזְמַן־רַב יַלְבִּינוּ מֵרָחוֹק הַסּוּדָרִים הַלְּבָנִים בְּרֹאשָׁם,
וְדַבְּשׁוֹת הַגְּמַלִּים אַט נָעוֹת וְנֶעֶלְמוּ בַּמֶּרְחָק הַבָּהִיר,
כְּמוֹ נָשְׂאוּ מִזֶּה עַל גַּבֵּיהֶן אַגָּדָה עַתִּיקָה עוֹד אַחַת...
וְשָׁבָה הַדְּמָמָה כְּשֶׁהָיְתָה וַעֲרִירִי יַעֲמֹד הַמִּדְבָּר...

באור: עֵין הָעֲרָבָה – מראה פני המדבר. – כְּבוֹד הַבָּשָׁן – העצים האדירים שֶׁבַּבָּשָׁן. – נָפְלוּ בְּאַדִּיר – בכח גדול. – מוּצְקוֹת הַגְּרָמִים – בעלי עצמות חזקות. – וַאֲזֵנָם – כלי זינם. – תְּלִי – נרתיק החצים. – מְגַדְּלֵי הַפֶּרַע – שערותיהם הפרועות ארוכות מאד. – שְׁזוּפִים – שרופים. – מוּעָמָה – כהה. – יִנְקֹפוּ – יעברו. – כְּתוֹהִים–כשקועים במחשבות. – הַכֵּפִים – הסלעים. – וִיהִירִים – מתגאים. – הַמָּעֻזִּים– הגבורים. – שֶׁעָלֵיהֶם – צעדיהם. – מָעֻזָּיו – גבוריו. – וְהִפְלִיג – ירחיק לרוץ. – וְרִתַּח – ירוצהו במהירות. – הָאַבִּיר – סוסו החזק. – וְהֵצַל – יעשה צל. – אֱלַהּ – אֱלֹהַּ, אלהים. – חַי זְקַן־הַנָּבִיא – נוסח שבועה של המחמדים. – הַסּוֹדְרִים – המטפחות. –

נְעִילָה.

גוי חִגֵּר בא אל בית הכנסת וַיַּדְלֵק נרות חדשים במנורות; אחדים מהם תקע בַּקְּנִים אשר על העמוד. רבים מִתְכַּנְּסִים מן הפרוזדור; היושבים קמים מהספסלים.

– יִתְ־גַּ־דַּל וְיִתְ־קַ־דַּשׁ! – מושך החזן בקולו.

הגברים מתעטפים בְהָפְזָה בטליתותיהם ומעזרת הנשים נשמע יליל איום.

הגברים כועסים, דופקים על עמודיהם להשתיק את הנשים. אך מי ישים לב להם? הנשים אינן בוכות, אינן צועקות, אינן מתפללות, אך מְיַבְּבוֹת.

– שְׁמֵיהּ רַ־בָּא! – התפרץ קול החזן הַנִּחָר, והגברים התנועעו ויתנו גם הם בקולם יחד עם משוררי החזן:

– אוי, אוי, אוי, אוי, אוי, אוי, אוי!!

נעילה! נפתחו שערי השמים, אך עוד מעט וְיִסָּגֵרוּ... יִנָּעֲלוּ שערי התפלות והדמעות... עוּשׁוּ, חוּשׁוּ, יהודים! כי אם לא עכשו–אימתי? גם „הושענא רבא" הוא יום הדין, כִּבְיָכוֹל – הוספה ליום הדין; אך אוי לו לאיש, שנדחה משפטו: עִנּוּי־הדין קשה מן הדין.

ותפלת „שמונה עשרה" רוחצת בים של דמעות חמות, רותחות.

סער הומה, יער זקן רועש, ים מכה גלים..

– וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ . . . – מתפלל העם בקול רם . אלה רצים, דחופים וּמְבֹהָלִים, ואלה ממתיקים ושבים על עקביהם, כאלו צר להם להפרד מכל אות ואות, אך כַּוָּנָתָם איננה נכונה. „ואימתך על כל מה שבראת!" –לַאו דַוְקָא! מַה אִיכְפַּת לו לְיֶקִיל הַבַּלָּן אם פֶּרֶל הֶעָרֵל, החובל את הַזְּרָדִין, מפחד מפני אלהים אחרים? ושלמה זֶין, בעל־בית הגון, מה ממנו יַהֲלֹךְ, אם הפקיד והמזכיר והסופר, העלוקות הללו,–יִמַּח שמם, רבונו של עולם! – לא מִשֶּׁלָּנוּ הם? גם יתר הגוים נחוצים הם, כי מי יסיק התנור בשבתות? מי ישמור בלילות את העיר מפני שרפות וגנבים? כַּפְּרָוָר גרים נוצרים רבים בבתים קטנים ונקיים, ווילונים על החלונים, פרחים ושאר ירקות נשקפים בעד השמשות ... אך הם בעצמם מגושמים וגסים; יִשָּׁארו להם בטָעותם. . . מה בצע אם יפיל הקב"ה גם עליהם את אימתו? „ואימתך"... הוא מתפלל ומתהלהל פתאם: עולה על לבו ירידת שער החִטִּים בשנה זו :.. „וְיֵעָשׂוּ כלם אגודה אחת" – רבונו של עולם, יעשו כלם יד אחת להעלות את הַשַּׁעַר... „לעשות רצונך בלבב שלם"... אוי, אבינו שבשמים! „שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ וְשָׂשׂוֹן לעירך" – וּבְמֹחוֹ בוער הרעיון: עוד שנה אחת כזאת–ואבדתי!

וּבֶנְדֶט החיט צועק בקול רם: „אתה בחרתנו", וחוזר שוב: „אתה בחרתנו"... אשתו הולה זה שנים אחדות, היא רוקקת דם, ולהם חדר אחד לדירה ולמלאכה, ובני העיר מִתְיָרְאִים לבוא לבית החולנית... אב רחמן, אתה בחרתנו–הלא אתה הכרזת על הזִוּוּג! הֲבִי האשם? האם לא התנהגתי עמה כשורה? ההכיתי אותה אף פעם אחת? הנגעה בה ידי? . . „וְקֵרַבְתָּנוּ מלכנו לעבודתך", היש טעם וריח בעבודתי? . . וקולו נחבא מאפס כח, והוא סופד ומקונן הלאה מֵעמקי הלב; ופתאם הוא צועק בִּכְאֵב אָנוּשׁ: „ואין קץ לאִשֵּׁי הובותינו" – הנה ההובות עלו למעלה ראש, טובע הוא בים של חובות . . .

וחיים־דוב, יהודי מטופל בשמונה ילדים והסר לחם, מְיַבֵּב בקול רם: „ואין אתה הפץ במיתתם", במיתתם מחמת רעב. . . „ולמה תמותו. . ." למה, רבונו של עולם? למה? אתם, צאן אובדות, כבשים תמימים, למה תמותו? . . יסורים וחליים רעים–

שעול, אֲסַפְּרָה... אב הרחמן! וגם רחל שלי חולה... מסתירה היא את חליה, אבל חולה היא...

אך הנה קול החזן נשמע – עוד מעט ויסגר השער, כל רגע ורגע יקר מפז... ובקרבו עוד הרבה בכי, הרבה בכי...

פְּתַח לנו שער!.. קורא העולם ומתמוגג בדמעות רותחות...

בֵּ א ו ר: עִנְּוּי הַדִּין – אֵחוּר הכרזת פְּסַק הַדִּין. – הַשַּׁעַר – המחיר. –

נִגּוּן חָדָשׁ.

נתקע בשופר, הזדעזע העם, וישָּׁמע קול אדיר וחזק, קול: לשנה הבאה בירושלים!

ה„חברה הלבנה" כבר חטפה מן השלחן את השַּׁעֲוָה, אשר נטפה מן הנרות, על העמוד כבר עומד חזן „של חול" ומתפלל תפלת ערבית של חול בנגון של חול.

והמתפללים גמרו את תפלתם, תפלת חול, בחפזון. הטלית והקִיטְל הוסרו. כבר לובשים את הנעלים – כלם אצים, כי לבנה יפה מחכה להם בחוץ...

ואין להם פְּנַאי להתבונן אל איש צעיר לימים חִוֵּר־פנים, הסובב בבית־המדרש אנה ואנה ומוליך אחריו ילד חסר־אונים ולבֶן־פנים ממנו... הוא סובב עוד פעם, אך אין רואהו... האחד עסוק תחת הספסל בבקשו את נעלו, השני החליף עַרְדָּלוֹ בשל אחר, וזה מצא את מצנפתו נכתמה בחלב, וכלם רעבים, ולכלם מחכה הלבנה להתקדש.

– נשוב נא הביתה, אבי–מתחנן הילד.

– עוד פעם אחת נסוב – עונה האב – עוד נעבור על פני הַדּוּד...

ובין כך זע הגל–ה„קדיש" האחרון, ה„אמן" האחרון – והגל נשא אִתּוֹ את הצעיר ואת בנו.

בחצר בית המדרש עמדו הגברים נֹכַח פני לבנה יפה ונהדרה; אך בצדי רחוב כבר ינהרו הביתה שורות־שורות של נשים, לבושות כלי לבן..

בין המרקדים כנגד הלבנה בחצר בית־המדרש הולך אנו ואנה הצעיר הַהֵוֶר, קוראים לו „שלום עליכם!" והוא משיב „עליכם שלום"... אך קולו נמוך, ופניו הולכים וחשכים מרגע לרגע... הַמְקַדְּשִׁים את הלבנה התהלכו כצללים...

– ואיש לא אסף אותנו הביתה – רועדות שפתיו – מה לעשות? גם זו לטובה! לא אפשוט יד לראשית השנה, תיכף במוצאי היום הקדוש...

הילד חשב, כי אביו מתפלל, ויאחז בכנף בגדו וימשכנו לאט בהתחננו:

– אבי, כַּלֵּה תפלתך ונלך – וקולו רך מדמעות.

– שוטה, ילד שוטה–עונה האב–למה לנו למהר הביתה?

– רעב אני, רעב מאד.

והאב עונה בהלצה מַסְתֶּרֶת כְּאֵב:

– פְּשִׁיטָא, בודאי אתה רעב, – מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? ומה הייתי סוֹבֵר, כי צַמְתָּ מֵעֵת־לְעֵת ואתה שָׂבֵעַ?

– אבי, הביתה!... – מפציר בו הילד.

רגעים אחדים עמד האב נלחם בנפשו.

– שמע נא, בני – ענה אחרי כן בשפה רפה מאד – שמע נא, דודל, גם בבית אין מה לאכול...

– גם לחם אין?

– גם לחם אין... לא כְּזַיִת ולא כעדשה...

הילד מַשְׁמִים.

– דוד'ל, – אומר לו האב – הגידה נא לי, דוד'ל, היודע אתה מה היה היום?

הילד בוכה בלאט.

– היום – ענה האב בעדו – היום היה יום קדוש, יום־כִּפּוּרִים. היודע אתה פֵּרוּשׁ המלים?

– כן...

– ומה עשינו היום, דוד'ל, הגד נא לי, מה עשינו?

– התפללנו...

– טוב מאד... שפתים תִּשַּׁק... אבל הגד נא לי: אנחנו התפללנו. ומה עשה הקדוש־ברוך־הוא?

– מחל על כל עונותינו...

– ומה אתה חושב, דוד'ל, אם הקדוש־ברוך־הוא מחל על כל עונותינו, עָלֵינוּ להתאבל או לשמוח?

– לשמוח – ענה הנער בבכי גדול.

– טוב דברת... עלינו לשמוח... הזוכר אתה, דוד'ל, את הנגון החדש, אשר שַׁרְנוּ במוצאי יום־כפורים העבר, כשאמך, עליה השלום, היתה עוד אתנו בחיים... העודך זוכר את הנגון?

– לא...

– אני אזכירך... ואתה תעזור לי...

... ותשמע הלבנה הצעירה נגון חדש – אך נגון זר קורע סגור הלב...

והאב מזמר, והנער מושך אחריו...

בֵּ א ו ר: הַשַּׁעֲוָה – הדונג. – פְּנַאי – זמן. – מֵאֶשְׁתָּקַד – מבשנה הקודמת. – נָמוּךְ – שפל. – פְּשִׁיטָא – בודאי, מובן מאליו. – מַאי קָא מַשְׁמַע לָן – מה הוא משמיענו.

אֵין רַחֲמִים.

השמים כֻּסּוּ בַּעֲנַן עפרת; הרוח שואן ומניע את העצים הערומים; על פני השדות כבר עבר הַמַּגָּל וְהַחֶרְמֵשׁ וישאירו אחריהם אך קש וקוצים... הולך וקרב החרף.

ואז – עלה על לב שושנה לצמוח.

אדומה היא כַּתּוֹלָע, אך רוחפת ורועדת מִקֹּר. בשארית אונים היא פותחת את גביעה לשאוף מעט חֹם, מעט אור, אך כבר הקיץ הֵקָץ!

שם, שם במרחקים יפוח האביב. זה עתה נעורו שם חיים חדשים, תקוות חדשות וּשְׂמָחוֹת הדשות; ושושנים חדשות שם תצמחנה ופרפרי־רִקְמָה יְרַחֲפוּ מסביב להן – אך פה, פה הכל נֹגַע ונובל.

החרף הולך וקרב, הוא החרף, הוא מלאך המות; נשמת אפו – קרח, הבל פיו – שלג.

והשושנה בוכיה ומתפללת: אהה, אל רחום וחנון! הלא

חמול תחמול עלי! הן אך זה עתה באתי, עוד לא זרחה עלי השמש, עוד לא ראיתי היום, ולמה תסתיר השמש פניה ממני? למה יקפיאני הקֹר בלא־עת ויכסני השלג עוד טרם פרחתי? הַאֲנִי אשמה, כי אחרתי לבוא? מדוע אני עוזבת את העולם הזה בלי אור, בלי חום, בלי היים? – רחום, אַיֵּה רחמיך? חנון, איה חסדיך?

– לשוא, לשוא תתחנני! – שורק הרוח בזעם וסותם את פי המתאוננת בעלים בלים.

ונקברה השושנה ולא תוסיף להתאונן עוד...

סְתָו.

כְּמוֹ לָאִיר תִּתְעַצֵּל הַשֶּׁמֶשׁ
וּלְהָפִיץ קַרְנֶיהָ לַשָּׁוְא –
נִבֶּטֶת הִיא בּוֹשָׁה וּנְבוֹכָה
בְּעַד קֶרַע עַרְפַלֵּי הָעָב.

הַגַּן מַשִּׁיר עָלָיו בְּיֵאוּשׁ,
הַגֶּשֶׁם מְטַפְטֵף וּפוֹסֵק;
הַיְקוּם כְּאִלּוּ נֶחְבָּא בְּפִנָּה
מְעֻטָּף סוּת שְׁחוֹרָה וְשׁוֹתֵק.

הָרוּחַ מְנַסֶּה אֶת אוֹנוֹ,
מִתְהוֹלֵל, מִתְחַבֵּא וְשָׁב;
מְקַבֵּץ עֲנָנִים וּמְנַפְּצָם
וּמְנַגֵּן אֶת שִׁירַת הַסְּתָו.

עוֹד מְקְצָת—וְלִזְחֹל יָחֵלּוּ
בַּעֲצְלוּת יְמֵי הָעֹפֶרֶת,
בְּלִי דְפִיקַת הַחַיִּים הַחַמָּה
בְּלִי תַאֲוַת־הַקְּרָב הַבּוֹעֶרֶת.

בֵּאוּר: לָאִיר – לְהָאִיר. – מַשִּׁיר – מַפִּיל. – סוּת – כְּסוּת. – אוֹנוֹ – כֹּחוֹ.

שִׁירָתִי.

הֲתֵדַע מֵאַיִן נָחַלְתִּי אֶת שִׁירִי? –
בְּבֵית אָבִי הִשְׁתַּקַּע מְשׁוֹרֵר עֲרִירִי,
צָנוּעַ, מִסְתַּתֵּר, הַנֶּחְבָּא אֶל כֵּלִים,
מִתְלוֹנֵן בִּנְקִיקִים, שֹׁכֵן סְדָקִים אֲפֵלִים.

וַיֵּדַע הַמְשׁוֹרֵר רַק פִּזְמוֹן קָבוּעַ,
שִׁיר־תָּמִיד יְחִידִי וּבְנֻסָּח יָדוּעַ.
וּמִדֵּי נֶאֱלַם לְבָבִי, וּלְשׁוֹנִי
מִמַּכְאוֹב נֶעְכָּר אֶל חִכִּי דָבֵקָה
וּבְכִי עָצוּר מָעוֹךְ הִתְאַפֵּק בִּגְרוֹנִי —
וּבָא הוּא בְּשִׁירוֹ עַל נַפְשִׁי הָרֵיקָה...

זֶה הָיָה הַצְּרָצַר, מְשׁוֹרֵר הַדַּלּוּת.

בַּעֲשׂוֹת אָבִי חֹל אֶת שַׁבַּתּוֹ מֵעָנִי;
מְחֻסָּר הַשֻּׁלְחָן יֵין קִדּוּשׁ גַּם חַלּוֹת,
הַמְּנוֹרוֹת חֲבוּלוֹת, בִּמְקוֹמָן עֲשֵׁנִים
מְעוּכִים בַּטִּיט נֵרוֹת רָזִים אֲחָדִים
מַרְקִידֵי הַכְּתָלִים... וְשִׁבְעָה יְלָדִים
כֻּלָּמוֹ רְעֵבִים וּקְצָתָם יְשֵׁנִים
יָסֹבּוּ הַשֻּׁלְחָן. אִמֵּנוּ עֲגוּמָה
לְקוֹל תִּתֵּם שָׁלוֹם לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת.
וּכְאָשֵׁם עַל חֶטְאוֹ, עָנִי וּנְכֵה רוּחַ
בּוֹצֵעַ אָבִינוּ בְּשַׂכִּין פְּגוּמָה
עַל פַּת לֶחֶם שָׁחוֹר וּזְנַב דָּג מָלוּחַ...
עוֹדֵנוּ לוֹעֲסִים וּבְטֶרֶם תִּכָּרֵת
הַפְּרוּסָה הַטְּבוּלָה בְּמֶלַח מִפִּינוּ, —
הַפְּרוּסָה הַחֲמוּצָה, הַפְּגוּמָה, הַתְּפֵלָה,
נַעֲלְעֲנָה בְּדְמָעוֹת כַּעֲלוּבִים וּגְזוּלִים —
וּ„זְמִירוֹת" נַעֲנֶה בְּקוֹל אַחֲרֵי אָבִינוּ
מִבֶּטֶן הוֹמִיָּה, מִלְּבָבוֹת חֲלוּלִים —
אָז נִטְפַּל הַצְּרָצַר גַּם הוּא לַמַּקְהֵלָה

וַיְצַרְצֵר בִּזְמִירוֹת מְסֻדָּק הָאֲפֵלָה...

בִּהְיוֹת יְמֵי סַגְרִיר וּבְנֶשֶׁף הַלָּיְלָה,
בִּשְׁלֹט בְּבֵית אָבִי דְּמִי קַדְרוּת גְּדוֹלָה ––
זֶה עָקַת הַדַּחֲקוּת, דְּמִי דַלּוּת מְנֻוֶּלֶת,
בְּנֹשֵׂא שֶׁבַע נְפָשׁוֹת עַיִן שׁוֹאֶלֶת...
זָוִיּוֹת שׁוֹמֵמוֹת, דִּמְעָה נֶעֱצֶרֶת...
עַל גַּבֵּי הַכִּירָה הֶחָתוּל מְיַלֶּלֶת,
בַּסַּל אֵין לֶחֶם, שְׂאוֹר–בַּמִּשְׁאֶרֶת,
לַחְמָם אֵין גַּחֶלֶת וּגְרִיסִין בַּסִּיר ––
אָז הֵצִיץ הַצְּרָצַר מִנִּקְרַת הַקִּיר
וַיְנַסֵּר שִׁירָתוֹ הַיְבֵשָׁה, הָרֵיקָה,
כָּעָשׁ קוֹסְסָה לִבִּי, נִשְׁמָתִי בוֹקְקָה.
לֹא זָעֲפָה שִׁירָתוֹ, לֹא נִחֲמָה, בָּכָתָה,
גַּם קֹב לֹא יָדָעָה – שׁוֹמֵמָה הָיְתָה,
שׁוֹמֵמָה כַּמָּוֶת, כַּהֲבֵל חַיֵּי תְּפֵלָה,
וַאֲבֵלָה, בְּלִי אַחֲרִית וְתִכְלָה אֲבֵלָה...

וְאֵין מִזֶּה תָבֹא אַנְחָתִי יָדַעְתָּ? –
אִמִּי נִתְאַלְמְנָה, בָּנֶיהָ נִתְיַתְּמוּ;
עַד קָמָה מֵאֶבְלָהּ הַדְּאָגָה קִדְּמַתָּה:
נִסְתַּתְּמוּ כָּל מְקוֹרֵי פַרְנָסָה, נִסְתַּתְּמוּ...
הַבַּיְתָה מִסְּבִיבָהּ: נִתְרוֹקֵן עוֹלָמָהּ,
וְאַלְמָן וְיָתוֹם בַּאֲשֶׁר עֵינָהּ נִבָּטָה.
גַּם כָּתְלֵי הַבַּיִת כְּמוֹ בוֹכִים בִּדְמָמָה
וּבְזַעַף וּבְחֶמְלָה כָּל זָוִית הֶחֱרִישָׁה.

„רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! – נֶאֶנְחָה הָאִשָּׁה –
סָמְכֵנִי בַּל אֶפֹּל, אַלְמָנָה אָנֹכִי;
פַּרְנֶס־נָא אֶפְרֹחַי כַּתּוֹלָעִים ... מַה כֹּחִי?...

אָז תּוֹצִיא הַשּׁוּקָה אֶת חֶלְבָּהּ וְדָמָהּ,
בָּעֶרֶב הִיא שָׁבָה כָּל עוֹד בָּהּ נְשָׁמָה,
כָּל פְּרוּטָה הֵבִיאָה נֶאֱרָה בַּמְּאֵרָה,
רְקוּקָה בְּדַם לִבָּהּ וּטְבוּלָה בִּמְרֵרָה...
וּבְשׁוּבָהּ רְצוּצָה כְּכַלְבָּה מְדֻחָה –
עֲדֵי חֲצוֹת לַיְלָה לֹא כִבְּתָה אֶת נֵרָהּ
וְיָדֶיהָ בַּפְּזָמָק, בַּמַּחַט שְׁלֻחָה
וְדוּמָם מִתַּמְצִית מַכְאוֹבָהּ נֶאֱנָחָה...
וּבְשָׁכְבָהּ—נֶאֱנְחָה מִטָּתָהּ הַפְּרוּקָה
כְּמוֹ חִשְׁבָה הִתְמוֹטֵט מִנֵּטֶל הַמְּצוּקָה...
וּלְחִישָׁה שֶׁל „קְרִיאַת שְׁמַע” בַּאֲנָחוֹת טְרוּפָה
וְמָן רַב עוֹד הִגִּיעָה אֵלַי עַל מִשְׁכָּבִי;
שָׁמַעְתִּי כָּל שֶׁבֶר, כָּל פֶּרֶק מִגּוּפָהּ,
וַיְהִי כַּעֲקִיצַת עַקְרַבִּים לִלְבָבִי...

בַּשַּׁחַר עִם קְרִיאַת הַגֶּבֶר הִיא קָמָה
בִּמְלֶאכֶת הַבַּיִת עוֹסֶקֶת בִּדְמָמָה.
מֵחֶדְרֵי הָאֹפֶל, מִתּוֹךְ הָעֲרִיסָה
בְּעַד הַפֶּתַח רָאִיתִי אֶת גּוּפָהּ הַקָּלוּשׁ,
לְאוֹר נֵר דָּל תְּכַף עַל גַּבֵּי הָעִסָּה
וְיָדָהּ הַדַּקָּה שָׁם תָּלוּשׁ וְתָלוּשׁ...
יִתְנוֹדֵד הַסַּפְסָל תַּחַת הָעֲרֵבָה,
וּלְחִישָׁה חֲרִישִׁית וַאֲנָחָה חֲרֵבָה

עַל כָּל טְבִיעַת־יָד, עַל כָּל לִישָׁה וְלִישָׁה
נֶעֱקֶרֶת וּבָאָה מִן הַחֶדֶר הַשֵּׁנִי:
„רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, חַזְּקֵנִי וְסַמְּכֵנִי!
מַה כֹּחִי? מַה חַיַּי? וַאֲנִי בִלְתִּי אִם אִשָּׁה".
וּלְבָבִי לִי אוֹמֵר וְיוֹדֵעַ הִנֵּנִי,
כִּי נָטְפָה לַבָּצֵק גַּם דִּמְעַת עֵינֶיהָ;
וּבְחַלְּקָהּ פַּת שַׁחֲרִית חַמָּה לִילָדֶיהָ
מִמַּאֲפֵה בְצֵקָהּ, מִלֶּחֶם דִּמְעָתָהּ —
וָאֶעֱלַע, וַתָּבֹא בַעֲצָמַי אַנְחָתָהּ...

בֵּאוּר: הִשְׁתַּקֵּעַ – ישב בקביעות. – פִּזְמוֹן – שיר. – חֲבוּלוֹת – מְמֻשְׁכָּנוֹת נְתוּנוֹת בְּמַשְׁכּוֹן. – בּוֹצֵעַ – מכרך וחותך. – (כְּשַׂכִּין) פְּגוּמָה – קֵהָה. – הַפְּרוּסָה...הַפְּגוּמָה – שטעמא יע. – נַעֲלְעָנָּה – גבלענה. – נִטְפַּל – נתחבר. – דְּמִי קַדְרוּת – דממה שחורה מלאת עצב. – עָקַת הַדַּחֲקוּת – לַחַץ הַדַּלּוּת. – בָּעֵשׁ – כתולעת הבגדים. – קוֹסְסָה – נשכה, השחיתה. – בּוֹקְקָה – בקעה, פצעה. – קַב – קלל. – תִּכְלָה – סוף. – נִתְיַתְּמוּ – היו ליתומים. – עַד קָמָה מֵאֶבְלָהּ... – בטרם שקמה משבעת ימי האבלות כבר קמה הדאגה. – אַלְמֹן וְיֹתֶם – צרת חיי אלמנה ויתומים. – נֵאָרָה – מקוללה. – טְרוּפָה – מעורבה. –

הַנִּצָּחוֹן.

נער קטן הייתי עדיין, כי בחמשה עשר באב מלאו לי עשתי עשרה שנה. וכבר הייתי לתלמידו של רבי ליב'לה הזקן. הוא רבי ליב'לה, שכל תלמיד שיוצא מהדרו היה נכנס ויושב בין הלומדים בבית־המדרש, והוריו לא בקשו לו עוד רב אחר; ולפיכך היה בוחן כל תלמיד בטרם שֶׁקִּבְּלוֹ אל „הַכִּתָּה הגדולה" שלו (כך קראו בעיר להדרו של רבי ליב'לה). ואני נתקבלתי בלי בחינה! מְאֻשָּׁר הייתי אז.

כחגב הייתי בעיני בבואי ביום הראשון אל הדרי החדש. כל יתר התלמידים גבהו ממני משכמם ומעלה; והם לא שעו אלי.

גם לא ענוני על ברכתי; בבואי רק גחוך של לעג נראה על שפתותיהם ויביטו איש אל אחיו, כשואלים: מה לתינוק זה ולנו?
כשישבנו יחד לשלחן עֲמְמוּגֵי הברי הגדולים בגבהם וּבְעָבְיָם.
– איה משה? – שאל הרבי.
– מְטֻגָּל הוא בודאי תחת השלחן – ענה בֶּריל הארוך בתוספת ערטה, והוריד ראשו לחפשני תחת השלחן–ואני יושב על ידו!
צחוק פרץ מפי התלמידים, ואני הייתי ככלי מלא בושה וכלימה; בכל מאמצי כהי התאפקתי מבכי.
– הן „לא בשמים היא" – ענה רבנו לבריל ברגז עצור – שנצטָרך לאנשי־מדות להוריד לנו את התורה. משה'לה – פנה אלי – בא הנה. ויקחני ויושיבני על ידו על הארגז הרם ויאמר:
– אל יפול לבבך, משה: „מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז..."
– לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם! – גמרתי אני את הפסוק, ואשלח מַבַּט עקלתון אל בריל הארוך. באותה שעה הרגשתי שלא בריל בלבד, אלא שגם כל חברי החדשים „אויבים ומתנקמים" המה לי; ונדר נדרתי כלבבי, כי אם קטן אני בעיניהם, „גדול" אהיה בתורה, גדול מן הגדולים הללו.
וקנאה גדולה קנאתי אז לכבודי, וקנאתי זו עוֹרבתְנִי לשקוד על למודי עד שיצא לי שם „מתמיד" בעיר.
– כלל גדול הוא: עיקר הלמוד שבהרף אינו אלא באשמרת הבקר; – כך היה רבנו אומר – ולכן היינו משכימים תמיד לקום כשלש שעות בטרם בקר, וללכת החדרה. ואני–לי היה מעורר קבוע, כי הקיצותי תמיד לקול רבי טוביה שכננו, שהיה קם ל„תקון הצות".
מדי התעוררי הייתי שוכב על יצועי הרך בעינים עצומות „נים ולא נים" ומאזין לנגינתו המעציבה של רבי טוביה, המשתפכת חרש בדממת הלילה. ויש אשר נדמה לי אז, כי הנני שומע קול נהי תמרורים, קול רָחֵל אִמֵּנו, העולה מקברה בהצות לילה וּמְבַכָּה על בניה, שגלו מעל שלחן אביהם... ואני שוכב בעינים סגורות ולב פתוח... „עַד אָנָה בְּכִיָּה בְּצִיּוֹן?".. מִתְיַפֵּחַ הזקן ולבי נלחץ כְּבִכְּבָת. והנה נשמע גם קול המשור המנסר בקרש: שמואל הנגר קם למלאכתו. ואני עודני שוכב על משכבי... והמשור

כמו ינסר בלבבי בקולו האטום החודר אלי מרחוק. אך הנגינת השרויה בדמעות של רבי טוביה תבא כשמן בקרבי וממלאה את נפשי הרכה איזו נעימות עצובה ונענועים עזים...

ואני מתגבר כארי וקופץ מעל משכבי החם, מתלבש ומתרחץ בחפזון; מדליק את הנר בפנסי, מנשק את המזוזה ויוצא החוצה.

דממת-אל שוררת מסביב; הכל שקוע בחשכה ובַשֵּׁנָה, רק אני, נער קטן, לבדי ער, והולך לי יחידי בליל אֹפֶל על פני חוצות מְכֻסֵּי שלג, ופנסי זורע אור וצללים סביבי.

אין קול ואין קשב, רק קול צעדי ושריקת-שלג דקה עונה להם. לבי יפחד וירחב, ולרגעים תִּרְהַפֵּנָה עצמותי מן הַקֹּר העז; ואני צועד מהר לדרכי ומקשיב לנשימות אפי הַתְּכוּפוֹת וראשי כָּבֵד עלי, כי עוד טרם סרה השנה מעל עפעפי. והנה קול דק נמשך והולך מרחוק: „תרנגול הַבָּר שבגן עדן מעורר כך, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו"... ואחריו יענה תרנגול אחר, קורא הוא ומושך עד כלות הנשימה–עוד זה קורא, והנה עוד קול אחר דק עונה לעומתו ומאריך בקריאה, ועוד אחד, ועוד אחד – וקריאת „קוקוריקו" הקיפה את כל הרחוב. נשאתי עיני השמימה, והנה „אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר" נשקפה לי בהוד זָהֳרָהּ ובגדלה מְבֻיֶּנוֹת לרבבות כוכבים מתנוצצים באור ירקרק וקורצים עין זה לזה. עיני תועות שם במרומים בשמים הכהים והזכים ובכוכביהם המאירים, ורגלי ישאוני בלי-דעת הלאה לדרכי; כל אברי קלים וכמו נשא אֶנָּשֵׂא...

והנה בית הרבי. מבין סדקי התריסים יציץ אור, אך דממה שם פנימה. נכנסתי, אין עוד איש. אני הראשון. רק רבי יושב לשלחן, נר של חלב, תחוב במנורת נחשת קטנה, דולק לפניו, והוא קורא בספר „הַזֹּהַר" בנעימה המלאה לה עצב ונענועים רבים.

הרבי משיב על ברכתי ברצון, מרגיש אני עלי את מבטו הטוב, המלא הבה וָרֹךְ; ואני יושב ופותח הגמרא בהרחבת הדעת, ונפשי החושקת בתורה משתפכת בנעימה מלאה התלהבות. כל מְתַי אשקיע בַּסֻּגְיָא שלפני ואני שותה בשלום „בים התלמוד",

כאניה השטה בחום צח ורוח חרישית. הכל ברור. הכל מובן. אך הנה אני בא בַּמֵּצַר – אניתי עמדה ולא תוכל למוש ממקומה... אבל לבי לא יפול עלי. חוגר אני שארית כחי, מקמט מצחי והוזר על הקודם, מתבונן היטב ברש״י, מְעַיֵּן ב„תוספות״, מהפך אני בגמרא וְשָׁם עַיֵּן במהרש״א וב„מהר״ם שיף״ – ופתאם אורו עיני! – נפתחה הדרך לפני, ואני שש כגבור לרוץ ארח, צולל עֹמֶק בסוגיא העמוקה ומַעלה פנינים מתהומותיה. שוכח אני את הרבי ואת הברי ואת כל אשר מסביב לי; שקוע אני כֻלִּי בים של שירה, ואיני מרגיש גם באור הבקר הַכְּחַלְחַל החודר בעד החלון פנימה. פתאם נפתחה הדלת, ובריל הארוך ויתר הברי נכנסים יחד בקול המולה ואומרים: צַפְרָא טָבָא!

רבנו מתרעם עליהם קְצַת ואומר: „מישה׳לה זה הקטן כבר גמר את שעורו, ואתם, הגדולים, באים עכשו. בושו והכלמו!״

אז ידעתי כי נִצַּחְתִּי את הברי, וכמדומה, שגם הם הכירו בנצחוני.

מִימֵי יַלְדוּתִי.

(זכרונות).

ב. לִפְנֵי פִּי הַתַּנּוּר.

שומם וקודר בית אבא בימי החרף; וּבִשְׁעַת בין־הַשְּׁמָשׁוֹת, בשובי אליו מן החדר, הוא נראה לי שומם וקודר שִׁבְעָתַיִם: לחלוהית, זוֹהֲמָה, עִפּוּש. מן הכתלים והקרקע שופעת צִנָּה טְחוּבָה, שמטילה חֲלוּדָה בעצמות. כלי הבית הפשוטים מִטַּשְׁטְשִׁים עתה בַּאֲפֵלַת בין השמשות ונבלעים בה לְגַמְרֵה, אמי נאנחת בַּחֲשָׁאי מאחת הפנות והחתול יוצא לקראתי מאיזה מקום אָפֵל, נושא עיניו אלי וּמְיַלֵּל ברחמים. צער בעלי־חיים...

רק בזוית אחת שֶׁבְּקִיטוֹן הבית, בתוך הכותל סמוך לקרקע, כעין אֲרֻבָּה קטנה יש, פי־תנור מְרֻבָּע וּמְפֻחָם, טְפָחַיִם על טְפָחַיִם, שכל היום הוא סתום, ועם השכה, בין מנחה למעריב, מִשֶּׁיִּסְתַּמְּאוּ החלונות והבית מתמלא אימה–הַכֹּתֶל שכנגדו מֵעֲלֶה זָהוב אדמדם וְרוֹתֵת; סימן הוא שפי התנור דולק והי... ומיד–

ואני אצל התנור. כְּפוּף־בֶּרֶךְ יושב אני לפניו על גבי הַשִּׁיּוּר של חבילת העצים המוטלת שם, לוֹפֵת אַרְכּוּבוֹתַי בכפי, מַרְכִּין רא–י ומסתכל. הַגְּזִירִין שֶׁמִּכְּפְנִים קשים הם, לחים, קרים; רֻבָּם שְׂכִים מְכֻסִּים בשלג נוּקְשָׁה. השלהבת הקטנה של הַקִּסְמִין היבשים מתחת לגזירים רפויה עדין וקלושה, וכל פעם שהוא מזדעזעת לבי רועד. מתירא אני שמא תִכְבֶּה, חלילה, עד שֶׁתֶּאֱחֵז בגזירים. עיני אורבות אחרי כל לקיקה ולחיכה של לשונה הזהב, ואני מְזָרְזָהּ בלבי־בבכל לשון של זֵרוּז: "עֲלִי, עֲלִי על גַּבֵּי אותו גזר – אומר אני לה בלבי – מן הצד, מן הצד קחיהו, למעלה טַפְּסִי, למעלה,! על גבו... כך, כך יפה לו..." והשלהבת הקטנה נשמעת לי, מִשְׂתָּרְבֶבֶת, מתעקמת וּמְלַפֶּפֶת את הגזירים, מְגַשֶּׁשֶׁת יסבקשת מקום נוֹחַ לה לְהֵאָחֵז... מלמעלה בארובת העשן–יְלֵל הרוח מהויד נפש... גל־רוח, שנקרע מארובת העשן ונפל למטה בפי התנור, זוֹרֶה על פני קֹמֶץ של פִּיחַ צוֹנֵן – ואני איני זז ממקומי. עיני ולבי אל השלהבת ההולכת ומתלקחת. רואה אני בה ושומע אני מתוכה מה שאין הפה יכול לדבר. מין מחול אני רואה, מחול מְטֹרָף של לשונות זהב קטנות, חיות, מפזזות. עֵרֶב־רב של שלהבות אדמדמות, כְּחַלְחַלּוֹת, כְּתֻמּוֹת... שְׁלַל אורים ונגוהות, שעולים ומשתרבבים הוטין־הוטין, רצועות־רצועות והם מתגוששים ומתפתלים, מלחכים וּמְהַבְהֲבִים, מְלַפְּפִים וּמְנַפְּפִים... שומע אני לחישות של צִבּוּרֵי נחלים וקריצות עינים חיות של אבני כַּדְכּוֹד וְאֶקְדָּח. תס־תס!–תוֹסֵס זְנַב־אוּד אחד מתוך טפה עכורה, שֶׁבִּצְבְּצָה עליו ברתיחה. – פַּק! – עונה לעומתה גחלת שנתפקעה פתאם וְנִתְּזָה לרסיסים. ומיד שוב מושכת והולכת נהימה הרישית–הִים־ם. – ופתאם–פררר! גל של אודים מְאֻכָּלִים נתפוררו תחתם ונשתפכו כזהב פָּרוּךְ. פי התנור מתמלא תִּלִים־תלים של גחלים, אַוִּירוֹ–אש לוהט. דומה לך, שברגע זה תָּגִיחַ משם הַסַּלַמַּנְדְּרָה, הארומה כאש ולוהטת כאש, תזדקף על שתי רגליה האחרונות–וְקָפֵץ בשמונת רגליה לתוך עיניך... זַלְעֲפַת זְוָעָה תאחזני. אני עוצם את עיני ומרגיש את להט האש בפָּנַי ועל בִּרְכַּי ושומע ברעדה את יְלֵל הרוח בארובת־העשן... מתירא אני להפוך ראשי לאחורי. איזה שֵׁד עומד על גבי; הוא כפוף

על ערפי ממש. „אמא, אמא!" – מְשַׁוֵּעַ לבי בתוכי, אבל הקול אינו יוצא, הוא נחנק בגרוני. חרדת מות תבא בי. שִׁנַּי וַאַרְכֻּבּוֹתַי נוקשות ולבי גֹּוֵעַ מפחד סתום. יללל הארובה בא אלי ממקום רחוק, רחוק מאד... וכאן, בשעת סכנה זו, מנצנצת במוחי ה„סגולה", אותה שמסר לי רבי לשמירה מפני השד, הרודף אחרי תמיד בשעת חזירתי בערב מן ההדר. ממהר אני ותוקע שתי בהונות ידי בהגורת המכנסים וקורא בתוך־כך בְּכַוָּנָה עצומה: „שמע ישראל". הסגולה מועילה, פחדי פָּג, ואני יושב לי שוב ומציץ בפי התנור. האודים נושרים אברים, אברים. הגחלים עוממות, הָרֶמֶץ מִתְרַבֶּה. הילל בארובה מתגברת. עמומה היא ורצוצה ללא־כח וללא־מנוחה. – יַבְדוֹחָה, שפחתנו הזקנה, באה לגרוף את התנור. שמורות עיני נאחזות מאליהן...

הו־ו־י! הו־ו־י! דְּרְרְ! שומע אני עדיין יללה רחוקה מתוך תגומה...

בֵּאוּר: וְּהֲמָה–חֶלְאָה, איר־נקיון. – צִנָּה טְחוּבָה – קרה לחה. – וּמְפֻחָם – שחור ומעושן. – מִשֶּׁיִּסְתַּמְּאוּ – כאשר יִתְעַוְּרוּ, כלומר, יהיו חֲשֵׁכִים. – מַעֲלֶה זְהוּב – מקבל צבע של זהב, מתאדם מעט מן האש שבתנור. – לוֹפֶת אַרְכֻּבּוֹתַי – מחבק את בִּרְכַּי. – הַגְּזִירִין – גזרי העצים. – שְׁבִבִים – קצות ענפים קצוצים. – נוֹקֶשֶׁה – קשה. – מְלַפֶּפֶת – חובקת. – מְטֹרָף – מלא שגעון. – מְנַפְּפִים – מחבקים. – תּוֹסֵס – רותח ומעלה קצף. – פָּרוּךְ – מְפוֹרָר לפרורים. – סַלַמַנְדְּרָה – מין לטאה (Ящерица) שחורה, ולה כְּתָמִים אדומים כאש; והאגדה מספרת, ששרץ זה יוצא מן האש, הבוערת שבע שנים על מקום אחד, וְהַסָּךְ מִדָּמוֹ אין האש שולטת בו. – עוֹמְמוֹת – הולכות וכבות. – הָרֶמֶץ – אֵפֶר מעורב ברשפי אש. –

שִׁירַת הַחֹרֶף.

הַצּוּר הוֹרִיד לָנוּ יוֹם חָזָק מִצֹּר,
יוֹם עַז, מוּצָק אֶחָד, כְּפוֹר, קֶרַח וָקֹר.

רוּם עוֹלָם, כָּל כַּדּוּר הָאָרֶץ מִתַּחַת,
הָאוֹר וְהָאֲוִיר כְּעֵין מִקְשָׁה אַחַת.

אֵין זאת, כִּי נִתְרוֹפֵף הָעוֹלָם — וּנְתָנוֹ
הַיּוֹצֵר בַּלַּיְלָה הַזֶּה עַל גַּב סְדָנוֹ.

וַיָּנֶף פַּטִּישׁוֹ וּבְהֹלֶם־עֲנָק
אֶל קָרָא לַכֹּחַ וַיִּשֹּׁם: חֲזַק!

וְלֵיל תָּמִים בֵּין פַּטִּישׁ וּסְדָן אוֹתוֹ רִקַּע
וּכְאִלּוּ כָּל כֹּחוֹ, כִּבְיָכוֹל, בּוֹ שִׁקַּע...

וַיֵּצֵא עִם שֶׁמֶשׁ יוֹם עֲוִיז וּמְסֻמָּר
וְכֹחַ עוֹלָמִים בּוֹ חָסוּם וּמְשֻׁמָּר.—

וְאוֹר בֹּקֶר מִסְתַּנֵּן מִמַּעַל בִּיקָרוֹ,
וְנָטַל כָּל חֻמּוֹ וְנִשְׁאַר אַךְ זָהֳרוֹ.

וְאֵין סוֹף לַלַּבְנוּנִית, וְלַזֹּהַר אֵין קֵץ
מִתַּחַת עַד רוּם, וּמִבַּיִת עַד עֵץ.

וְהַשֶּׁלֶג בִּשְׁלָשׁ־עֶשְׂרֵה נָפוֹת מְנֻפֶּה,
כִּזְכוּכִית הַלְּבָנָה עַל כֻּלָּם מְצֻפֶּה. —

וּלְעֵינֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַגַּגּוֹת מַזְהִירִים;
הָעוֹרְבִים לְבַדָּם עַל גַּבָּם מַשְׁחִירִים;

מַחֲלִיקִים עַל צִפּוּי הַזְּכוּכִית וְצוֹרְחִים,
מְנַקְּרִים וְשׂוֹרְטִים — וּפִתְאֹם הֵם פּוֹרְחִים.

וַעֲשַׁן הָאֲרֻבּוֹת, כְּזָקֵן עַתִּיק יוֹמִין,
מִסְתַּלְסֵל בְּהָדָר וְנִשָּׂא לִמְרוֹמִים.

וְהַקֹּרַח הַלּוֹהֵט בַּכֹּל מְפַעְפֵּעַ
וּבַלֵּב כָּל אוֹן אֵיתָן כְּמַסְמֵר נוֹטֵעַ. —

מֵרֹב אַמֶּץ כֹּחַ, מֵרֹב עֹצֶר אוֹנִים
מִתְבַּקְּעִים בַּיַּעַר חֲסִינֵי אַלּוֹנִים.

* *
*

וּבְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם אוֹן שַׂגִּיא פּוֹרֵחַ,
וְכַיּוֹם זֶה הוּא בָהִיר וְקַר וּבוֹטֵחַ.

וְצַר לוֹ בֶּחָזֶה וּמְחַשֵּׁב הֲרֹס
אֶת קִירוֹת הַלֵּב מֵהִתְאַפֵּק וָעֹז...

הַפָּנִים לְהָבִים, כָּל שָׁרִיר מָתוּחַ,
וּכְמִדְרַךְ עֲנָקִים מִצְעָדוֹ בָּטוּחַ.

וְשָׁאַף אֶת נִשְׁמַת הַקֹּרַח מְלֹא לֹעוֹ
וּבָאָה כַבַּרְזֶל בְּדָמוֹ וּזְרֹעוֹ.

וּלְאֶגְרוֹף שֶׁל בַּרְזֶל כַּף יָדוֹ נִקְמֶצֶת,
וְתַאֲוָה אַדִּירָה אֶל תּוֹכָהּ פּוֹרֶצֶת:

לַהֲלֹם בְּאֶגְרוֹף וּלְפוֹצֵץ בְּאַחַת
שָׁמַיִם מֵעַל וְהָאָרֶץ מִתַּחַת...

וְהִתְנַפֵּל אֶל חֵיק עֶגְלַת־חֹרֶף – „הוֹי, רַכָּב!
כַּנֶּשֶׁר אֶל מֶרְחַב אֵין סוֹף וּלְמֶרְחַקָּיו!" — — —

בֵּאוּר: שִׁקַּע – השקיע, הניח. – מְסֻמָּר – חזק. – הָסוּם – סָגוּר. – מְפַעְפֵּעַ – חודר. – אוֹן – כח. – שַׂגִּיא – גדול. – שָׁרִיר – мускулъ, מוסקעל. –

גִּבּוֹרִים קְטַנִּים.

(אגדה לחנוכה).

ימים נוראים באו ליהודה; מופתים בשמים ונוראות בארץ: דם ואש ותמרות עשן...

ושמי ירושלים לא תכלת בהירה ועמוקה, כי אם ים דם גדול ונורא, היורד ממרומי אין קץ ומשתפך על ראשי ההרים אשר מסביב. ורעמים אדירים מרעישים את שמי הדם בקולות אלהים... והנה פָּרָשֵׁי אש, רוכבים על סוסי להבות, נראו על פני שמי הדם, ובידי הפרשים האיומים הניתות־ברקים וְהַרְבוֹת־חַשְׁמַל וְקַשָּׁתוֹת כמראה הקשת, אשר יהיה בענן ביום הגשם. והנה הקשתות דרוכות, הרעמים משמיעים קול תרועת מלחמה, וּמְטַר הצים כשברי ברקים נִתָּךְ בָּאֲוִיר; והחניתות נְטוּיוֹת והחרבות מתעופפות כלפידים, ושריונים משתקשקים בקול רעש גדול והפרשים מרוצצים במהירות הברק מִקְּצֵה ים הדם ועד קצהו...

מלחמה לצבא המרום במרום!

והמחזה הנורא הזה נראה על שמי ירושלים ארבעים יום וארבעים לילה.

* *

*

וירושלים העליזה טובעת בדם בניה היקרים; רחובותיה מלאו שאון: תרועת מרצחים ונאקת חללים. מְדֻקָּרִים יזובו זקני הסנהדרין בלשכת־הַגָּזִית, הרוגים חכמי התורה בבתי־המדרש ושחוטים הילדים הרכים על ספרי התורה בבתי הספר. בחצר אלהי ישראל מסביב למזבח מתבוססים הכהנים לבושים בגדי בד קדש; מעל למזבח מתרומם פסל „צֶאוּס", אליל אלילי היונים, ופני הַשַּׂיִשׁ אשר לו מפיקים גַּאֲוַת נצחון; ובקדש הקדשים מסתתרת השכינה ובוכה ונוהמת כיונה...

וגדודי היונים משמידים ומאבדים כל אשר בשם ישראל יִקָּרֵא.

אָמְרוּ: לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי, וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד!

* *

*

ומערה אחת נסתרה וַעֲמֻקָּה מאד היתה בתחתית הר הזיתים, אשר מקדם לירושלים. וַיִּמָּלְטוּ אליה רבים מילדי ירושלים, אשר הצליחו להציל את נפשם ואת ספריהם הקדושים מידי צר. וישבו שם וַיִּבְכּוּ את אבותיהם הטובים, אשר נפלו בחרב האויב, ואת אחיהם הקטנים, אשר נִתְלוּ על צוארי אמותיהן האהובות והשלכו יחד מראש ההומה אל הסלעים, אשר בנַחַל-קִדְרוֹן. אז קם ילד אחד ויקרא:

– שְׁמָעוּנִי, ילדי ירושלים!

ופני הילד מאירות כפני הלבנה המלאה. ועיניו מזהירות כשתי שמשות קטנות וקולו כקול הכנור הרועד...

ומאות עינים תמימות המלאות דמעה נטויות מסביב אל הילד הדובר.

וקול הכנור רועד, הומה... וההד הומה לעומתו מירכתי המערה:

– ילדי ירושלים אל תבכו לגבורים המתים על קִדּוּשׁ שם עמנו ואלהינו! בְּכוּ בָכֹה לנו, החיים ורואים את עיר הקדש, כי טִמְּאוּהָ זרים, ואת מקדש אלהינו, כי חללוהו! בְּכוּ בָכֹה לנו, הרואים את ההרפה והגדולה – פסל שִׁקּוּץ מְשׁוֹמֵם בהיכל אלהי ישראל! בכו-בכה לנו הקטנים, החלשים, בכו לאחריתנו... מי יודע אם נוכל להיות, מי יודע אם נוכל למות בעד עמנו ואלהינו... מי יודע...

וקול הכנור רועד, רועד...

– ואנחנו הלא ילדי ירושלים אנו! נִשָּׁבַע נא אפוא, חברים טובים! נשבע נא בנשמות אבותינו, הגבורים הקדושים, נשבע בספרי התורה אשר הצלנו, כי גם הָיֹה נחיה, וגם מות נמות בעד עמנו, ארצנו ואלהינו...

– נשבענו! נשבענו! – קראו מאות הילדים קול אחד:

– השבעתי אתכם, ילדי ירושלים! – הוסיף קול הכנור, אשר לא רעד עוד...

– נשבענו! נשבענו! – קראו מאות הילדים שנית.

פתאם נשמע קול צלצול הרבות מפתח המערה...

גדוד יְוָנִים בא עד המערה.

– הוי, צאו אלינו, ילדים עברים! – קרא ראש הגדוד – ותחיו ולא תמותו!

– השבעתי אתכם, ילדי ירושלים! – נשמע קול הכנור בעֹז.

– נשבענו! נשבענו! – הריעו מאות הילדים לעומתו.

– צאו אלינו, ילדים עברים, ותחיו ולא תמותו! – קרא הפקיד שנית.

אין עונה.

עברו רגעים מספר – והנה רעש: קול אש אוכלה קש וקוצים נשמע מפתח המערה; והלהבה הולכת וגדולה–ועשן גדול ושחור יורד ויורד אל תוך המערה, והמערה תִּמָּלֵא עשן...

– שמע ישראל! – נשמע קול הכנור בעֹז.

– שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד!!

ענו כל הילדים פה אחד ויפלו איש על צואר רעהו...

פתאם נפתחה איזו דלת נעלמה בירכתי המערה, ואיש שיבה הופיע לנגד עיניהם. ופני הזקן מאירות כשמש, ושערות ראשו וזקנו – כקרני האור, מצחו הנטוי למעלה – כזהר הרקיע ועיניו – שני מַעְיְנוֹת אהבה וחמלה, והוא עטוף כלו לבנים בעַרְפִלֵּי טֹהַר.

– לא תמותו, ילדי ירושלים, כי חיה תחיו לעמכם ולאלהיכם! – קרא הזקן בקול מלא אהבה ורחמים.

והילדים נשאו עיניהם ויראו והנה–ככר נחמדה כגן אלהים לפניהם. והככר מלאה פרחי־ריח ושושני חן וַחֲבַצֶּלוֹת־אור, והם מתלחשים ומתחבקים באהבה וגיל. ופלג זך כְּבְדֹלַח מתנהל לאט בין הפרחים והשושנים והחבצלות, וגליו הָעליזים מתגלגלים לרגליהם ומשמיעים צלילים נעימים כצלילי צחוק ילדים מְאֻשָּׁרִים. ואלפי זמירים מתעופפים מסביב ומזמרים „זמירות", וצפרי־עדן עונות לעומתן מנגינות אלהים – וזהר גדול כזהר שבע שְׁמָשׁוֹת שופך על כל אלה ממעל.

והזקן שאב מים מפלג הבדלח וַיִּגַּשׁ אל הילדים ויאמר:

– שתו, בני הטובים, מן המים החיים האלה וִחְיוּ והִלָּחֲמוּ

מלחמות עמכם האמלל וארצכם השוממה.

וישתו הילדים מן המים החיים. והנה קול קורא ממרום:

כִּי תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ,
כִּי תֵלֵךְ בְּמוֹ אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר בָּךְ.

ועתה – קרא הזקן – לכו, ילדי ירושלים והלחמו!

ורוח גבורה צלחה על הילדים הקטנים וידעו, כי גבורים הם.

פתאם נעלם הזקן הנפלא והככר הנחמדה וכל אשר עליה.

וישאו עיניהם ויראו והנה עיר מודיעין נשקפת לעיניהם מבין ההרים; ויבאו שמה וַיִּסָּפְחוּ על צבא הגבורים אשר ליהודה הַמַּכַּבִּי. ויהי בצאת יהודה למלחמה, וילך גדוד ילדי ירושלים בראש צבאותיו, ויתנפלו הגבורים הקטנים על האויב מכל עברים ויקראו קול גדול: לעמנו ולארצנו! – וַיְהֻמּוּם.

והיה כראות הַיְּוָנִים את הגבורים הקטנים האלה, המתעופפים כברקים ועושים שַׁמּוֹת בקרב מחניהם, ויאמרו: אין זאת, כי אם נשמות ילדי היהודים הם, אשר שחטנו בבתי הספר ואשר נִפַּצְנוּ אל הסלעים... וַיִּבָּהֲלוּ וינוסו. אז התנפלו עליהם גבורי המכבי ויכום מכה רבה ויגרשום מגבול יהודה.

ובשוב הגבורים ירושלימה לטהר את העיר ואת המקדש וּלְחָנְכוֹ, וילכו ילדי ירושלים הגבורים בראש כל גבורי ההרות.

על כן יָחֹגּוּ הילדים העברים את הג החנוכה ברב שמחה וגיל. יודעים הם הקטנים, כי הם הם הגבורים אשר נִצְּחוּ אז, והם הם הגבורים. אשר יְנַצְּחוּ גם בימים יבאו את אויבי עמנו וארצנו.

הִלֵּל הַזָּקֵן.

אמרו עליו על הלל הזקן, שֶׁבְּכָל יום ויום היה עובד וּמִשְׂתַּכֵּר סֶלַע מְדִינָה. חֶצְיוֹ היה נותן לשומר בית המדרש וְחֶצְיוֹ לְפַרְנָסָתוֹ ולפרנסת ביתו. פעם לא מצא הלל להשתכר ולא הִנִּיחוֹ שומר בית המדרש לְהִכָּנֵס. עלה וְנִתְלָה וישב על פי הָאֲרֻבָּה שֶׁעַל גַּבֵּי הגג, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמַע דברי אלהים חיים מפי שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. אמרו: אותו היום ערב-שבת היה ותקופת טֵבֵת היתה וַיֵּרַד עליו שלג מן השמים וְכִסָּהוּ.

כְּשֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, אָמַר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי, בכל יום הבית מאיר והיום אָפֵל; שֶׁמָּא יום מְעֻנָּן הוא? הֱלִיאוּ עיניהם למעלה וראו דמות אדם בָּאֲרֻבָּה. עלו ומצאו את הלל ועליו גל של שלג בְּרוּם שלש אמות. הוציאוהו והרחיצוהו וְסָכוּהוּ, והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו ראוי זה לְחַלֵּל עליו את השבת.

הלל עלה מבבל בן ארבעים שנה, שִׁמֵּשׁ חֲכָמִים ארבעים שנה וּפִרְנֵס את דורו ארבעים שנה. לפיכך קראו לו: הלל הזקן.

מעשה בשני בני אדם שֶׁהִמְרוּ זה את זה. אמרו מי שילך וְיַקְנִיט את הלל הנשיא יִטּוֹל ארבע מאות זוז. אמר אחד מהם: אני אַקְנִיטֶנּוּ. ואותו היום ערב שבת היה והלל חָפַף את ראשו. הלך אותו האיש ועבר על פתח ביתו ואמר: מי כאן הלל? נִתְעַטֵּף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מָה אתה מבקש? אמר לו: שְׁאֵלָה, יש לי לשאל. א"ל: שְׁאַל, בני, שאל

— מפני מה רָאשֵׁיהֶם של הַבַּבְלִים סְגַלְגַּלִּים?

אמר לו: בני, שאלה גדולה שָׁאַלְתָּ: מפני שאין להם חַיּוֹת פִּקְחוֹת. הנך וְהִמְתִּין שעה אחת. חזר ואמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו, אמר לו: בני מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאל. אמר לו: שאל, בני, שאל.

— מפני מה עיניהם של תַּדְמוּרִים תְּרוּטוֹת?

אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת: מפני שֶׁדָּרִים בין החולות. הלך והמתין שעה אחת. חזר וקרא: מי כאן הלל? מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו, אמר לו: בני, מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאל. אמר לו: שאל, בני. שאל!

— מפני מה רגליהם של הַאַפְרִיקָאִים רחבות?

אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת: מפני שֶׁדָּרִים בין בִּצְעֵי המים. אמר לו: שאלות הרבה יש לי לשאל וּמִתְיָרֵא אני שֶׁמָּא תכעס. אמר לו: כל שאלות שיש לך לשאל, בני, שאל. אמר לו: אתה הוא הלל שֶׁקּוֹרִין אותך נְשִׂיא ישראל? אמר לו: הן. אמר לו: אם אתה הוא לא ירבו כְּמוֹתְךָ בישראל. אמר לו: בני, מפני מה? אמר לו: מפני שאבדתי על ידך ארבע מאות זוז. אמר לו: הֱוֵה זָהִיר ברוחך. כְּדַאי הוא הלל שֶׁתְּאַבֵּד על ידו ארבע מאות זוז וארבע מאות זוז-והלל לא יקפיד.

רַבִּי מֵאִיר.

רַבִּי מֵאִיר היה לַבְלָר טוב והיה יָגֵעַ וּמִשְׂתַּכֵּר שלשה סְלָעִים בשבוע, והיה מַאֲכִיל ומשקה את בני ביתו באחד, מַלְבִּישָׁם באחד ובשלישי היה מְפַרְנֵס תלמידי־חכמים. אמרו לו תלמידיו: לאחר מותך בניך מה תְּהֵא עליהם? אמר להם: אם יהיו צדיקים — יְהֵא להם, כמו שאמר דָּוִד המלך: „נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם". ואם לָאו — מה אני מַנִּיחַ את שלי לְאוֹיְבֵי הַמָּקוֹם?

בֵּאוּר: לַבְלָר — סופר. — סֶלַע — שֶׁקֶל. —

הַכְנָסַת אוֹרְחִים.

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צָדוֹק, שהיו מְסֻבִּים בבית משתה בנו של רַבָּן גמליאל, והיה רבן גמליאל עומד וּמַשְׁקֶה עליהם. נתן הכוס לרבי אליעזר, ולא נְטָלָהּ; נְתָנָהּ לרבי יהושע וְקִבְּלָהּ. אמר לו רבי אליעזר: מה זה, יהושע, שֶׁאָנוּ יוֹשְׁבִים וְרַבָּן גמליאל עומד ומשקה עלינו? אמר לו: מָצִינוּ גדול ממנו שֶׁשִּׁמֵּשׁ: אברהם גָּדוֹל הדור היה, וכתוב בו: „וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם". ושֶׁמָּא תאמר: כמלאכי השרת נִדְמוּ לו? לא נדמו לו אלא לַעַרְבִיִּים! וְאָנוּ לא יְהֵא רבן גמליאל עומד ומשקה עלינו? אמר להם רבי צָדוֹק: עד מתי אתם מַנִּיחִים את כבודו של מקום ועוסקים בִּכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת? הקדוש ברוך־הוא מַשִּׁיב רוחות וּמַעֲלֶה נְשִׂיאִים וּמוֹרִיד טל מטר ומצמיח אדמה ועורך שלחן לפני כל אחד ואחד, וְאָנוּ — לא יהא רבן גמליאל עומד ומשקה עלינו?

בֵּאוּר: רַבָּן — תאר לַנָּשִׂיא. — בְּבֵית מִשְׁתֶּה — בחג חתונה. —

שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח.

מעשה בְּשִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח שֶׁלָּקַח חמור אחד מישמעאלי, הלכו תלמידיו ומצאו אבן טובה תלויה לו בְּצַוָּארוֹ. אמרו לו: רבי, „בִּרְכַּת יְיָ הִיא תַעֲשִׁיר". אמר להם שמעון בן שטח: חמור לקחתי, אבן טובה לא לקחתי. הלך וְהֶחֱזִירָהּ לַיִּשְׁמְעֵאלִי. קרא עליו אותו ישמעאלי: ברוך יי אלהי שמעון בן שטח!

בֵּאוּר: לָקַח — קָנָה.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה.

א.

פעם אחת אמרה בתו של קֵיסָר לרבי יהושע בן חנניה: „אִי, חכמה מְפֹאָרָה בכלי מכֹעָר!" אמר לה: בתי! אביך המלך במה הוא נותן יין? אמרה לו: בכלי חֶרֶס. אמר לה כל העולם בכלי חרס—ואביך בכלי חרס! אמרה לו: אלא בְּמַה יִתֵּן? אמר לה: כְּגוֹן אתם, שֶׁחֲשׁוּבִים אתם, תנו בכלי כסף וזהב. הלכה ואמרה לאביה.— נתנו היין בכלי זהב וכסף—וְהֶחֱמִיץ. אמר לה הקיסר לבתו: מי אמר לך כך? אמרה לו: רבי יהושע בן חנניה. קְרָאוֹ אצלו, ואמר לו: למה אמרת לה כך? א"ל: כְּשֵׁם שאמרה לי כך אמרתי לה.

— והרי יש נָאִים וחכמים?

— אִלְמָלֵי היו מְכֹעָרִים היו חכמים יותר.

ב.

מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לִכְרַךְ גדול שֶׁבְּרוֹמִי, אמרו לו: תינוק אחד יש בבית-האסורים, יְפֵה עינים וטוב רֹאִי וּקְוֻצּוֹתָיו סדורות לו תלתלים. הלך ועמד על פתח בית-האסורים, אמר: „מִי נָתַן לִמְשִׁסָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבוֹזְזִים?" ענה אותו תינוק ואמר: „הֲלֹא יְיָ זוּ חָטָאנוּ לוֹ, וְלֹא אָבוּ בִדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ". כיון ששמע רבי יהושע, קרא עליו: „בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז". זָלְגוּ עיניו דמעות ואמר: מֻבְטָחַנִי בו שֶׁיּוֹרֶה הוֹרָאָה בישראל. הָעֲבוֹדָה, שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן עד שֶׁאֶפְדֶּנּוּ בכל ממון שֶׁפּוֹסְקִין עָלָיו.

אמרו: לא זז משם עד שֶׁפְּדָאוֹ בממון הרבה. ולא היו ימים מועטים עד שֶׁהוֹרָה הוראה בישראל. ומי הוא? רַבִּי ישמעאל בן אלישע.

באור: כְּשֵׁם שֶׁאָמְרָה...–כשם שאין היין מִתְקַיֵּם אלא בכלי חרס, כך אין החכמה מתקיימת אלא בגוף מכוער.– אִלְמָלֵי–אִלּוּ.– הָעֲבוֹדָה–לשון שבועה.–

כִּבּוּד אָב וָאֵם.

שָׁנוּ רבותינו: שלשה שותפים הם באדם: הקדוש-ברוך-הוא ואביו ואמו. בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אומר הקדוש-ברוך-הוא: מַעֲלֶה אני עליהם כאלו דרתי ביניהם וכבדוני.

תַּנְיָא, רבי אומר: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שבן מכבד את אמו יותר מאביו, מפני שמשדלתו בדברים, לפיכך הקדים הקדוש-ברוך-הוא כְּבוֹד אב לכבוד אם; וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שהבן מתירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה, לפיכך הקדים הקדוש-ברוך-הוא מורא האם למורא האב.

שנו רבותינו: איזהו מורא ואיזהו כָּבוֹד? מורא – לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו; כָּבוֹד – מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא.

תניא, הרי שהיה אביו עובר על דברי-תורה לא יאמר לו: „אבא, עברת על דברי-תורה", אלא אומר לו: „אבא, כך כתוב בתורה?"

– סוף סוף – הוא הוא?!

– אלא אומר לו: אבא, מקרא כתוב בתורה כך הוא.

שאלו לו לרב עוּלָא: עד היכן כבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה נכרי אחד באשקלון, ודָמָא בן נתינה שמו. פעם אחת בקשו חכמים פְּרַקְמַטְיָא בששים רבוא שכר, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא צִעֲרוֹ.

אמר רב יהודה אמר שמואל: שאלו את רבי אליעזר: עד היכן כבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה נכרי אחד לאביו באשקלון, ודמא בן נתינה שמו. פעם אחת בקשו ממנו חכמים אבנים לאֵפוֹד בששים רבוא שכר, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא צערו. לשנה האחרת נתן לו הקדוש-ברוך-הוא שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו. נכנסו חכמי ישראל אצלו. אמר להם: יודע אני בכם, שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנים לי; אבל אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא.

אמר רבי אבהו: שאלו תלמידיו את רבי אליעזר הגדול: איזהו כבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה דמא בן נתינה באשקלון, שהיתה

אמו חסרת-דעת והיתה מסטרתו בקורדיקין בפני כל בולי שלו, ולא היה אומר לה אלא „דייך, אמי"; ונפל קורדיקין שלה מידה והושיטו לה, שלא תצטער.

כשבא רב דימי אמר: פעם אחת היה לבוש סיריקון של זהב, והיה יושב בין גדולי רומי ובאה אמו וקרעתו ממנו, וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו — ולא הכלימה.

שאלו את רבי אליעזר: עד היכן כבוד אב ואם? אמר להם כדי שיטול ארנקי של דינרים ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו.

אמו של ר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצרה בשבת ונפסק קורדקיוס שלה. הלך ר' טרפון והניח שתי ידיו תחת רגליה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למטתה. פעם אחת חלה ונכנסו חכמים לבקרו, אמרה להם: התפללו על ר' טרפון בני, שהוא נוהג בי כבוד יותר מדאי. אמרו לה: מה עשה לך? וספרה להם אותו המעשה. אמרו לה: אפילו עושה כן אלף אלפים, עדין לחצי כבוד שאמרה תורה לא הגיע.

אמו של ר' ישמעאל באה וקבלה עליו לרבותינו, אמרה להם: גערו בישמעאל בני, שאינו נוהג בי כבוד. באותה שעה נתכרכמו פניהם של רבותינו, אמרו: אפשר אין ר' ישמעאל נוהג כבוד באבותיו! אמרו לה: מה עושה לך? אמרה: כשהוא יוצא מבית-המדרש אני מבקשת לרחוץ רגליו ולשתות מן המים ואין הוא מניח לי. אמרו לו: הואיל והוא רצונה הוא כבודה.

רבי יוסף כשהיה שומע קול רגליה של אמו אמר: אעמוד מפני שכינה שבאה.

באור: הקדים כבוד אב — כבד את אביך ואת אמך. — הקדים מורא האם. — איש אמו ואביו תיראו. — פרקמטיה — סחורה. — קורדיקין, קורדקיוס — נעל. — בולי — יועצו הנכבדים. — סיריקון של זהב — בגד משי מרוקם בחוטי זהב. —

492.4864
G65ℓ